

## ગુઢ શબ્દોના અર્થ.

પાનું પંક્તિ.

૧૧	૧૪	પાંસીનો રોગ—પાંસળીનો રોગ.
૨૩	૧૨	સાધ ધર્મ—સમાન ધર્મ
૨૫	૧	ગલ્યાણી—વૃદ્ધ.
૨૬	૪	કલ્યાણીક કર્મ—સદ્રપણું અગર સરલપણું.
,	૧૦	પાસથા—ઢીલાપણું.
,,	૧૨	નિરછલા—વાતસલ્યપણું.
૨૮	૧૮	આગાર—ખાણ.
૩૦	૬	સુવણું કુમાર—એ નામની જાત.
૩૫	૫	દોરી, દેતો થકો—દોરી ખેંચતો.
		પ્રચવણી સુતર—પાંચ જાતના રંગના સુતરનો દડો.
૩૫	૬	
૩૬	૩	જડ—મુળીઆં.

### વિષય.

### આગળ પ

ગુઢ શબ્દોના અર્થ.	...	...	...
દોહરા.	...	...	...
પ્રારબ્ધની બલીહારી....	...	...	...
સત્સંગ પ્રતાપ.	...	...	...
અંતરાય બાંધવાનું ક્ષણ	...	...	...

# પાપવાનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય.			પાન
૧	મંગલાચરણ.....	....	....	૧
૨	રત્નાકર પચીસી.	....	....	૧
૩	બાર વ્રત-વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી	....	....	૬
	ચૌદ નિયમ નિશ્ચય ભાવથી.	....	....	૬
૫	ચોવીસ તીર્થકરનાં નામ શા ઉપરથી પડ્યાં ?			૧૧
૬	ચોવીસ તીર્થકરનાં નામ ઉપરથી ભાવવાની ભાવના.			૧૩
૭	બાર ભાવના.	....	...	૧૨
૮	વહેલા વહેલા મોક્ષ મેળવવાના ૨૩ બોલ	...	...	૨૩
૯	આઠ કામમાં પ્રમાદ ન કરવાના ૮ બોલ	....	....	૨૪
૧૦	સેજ્યાના પ્રકાર.	...	....	૨૫
૧૧	દસ કલ્યાણીક કર્મ બાંધવાના દસ બોલ	...	...	૨૬
૧૨	ચાર પ્રકારની કરણી.	....	....	૨૬
૧૩	તીર્થકર ગોત્ર ઉપાર્જન કરવાના વીસ બોલ	....	....	૨૭
૧૪	જ્ઞાન ઉપાર્જન કરવાના ચાર બોલ.	....	....	૨૮
૧૫	શિયળ વ્રતની બત્રીસ ઉપમા	....	....	૨૮
૧૬	છવ સોળ પ્રકારે કષાય કરે તે.	...	....	૩૨
૧૭	દસ પ્રકારની સંજ્ઞા....	....	....	૩૩
૧૮	ચિત્ત સમાધિના દસ બોલ	...	....	૩૪
૧૯	ચૌદ સ્વપ્નાં...	...	....	૩૫
૨૦	સમકિતના ૬૭ બોલ	....	...	૩૬
૨૧	આત્મિક મુદ્રાલેખ	...	...	૪૧

૨	ઉત્તમ વાક્યો...	...	...	૪૪
૩	ભવોત્તે ભેદક...	...	...	૪૮
૪	વેદની સમજૂતી...	...	...	૫૦
૫	ઉત્તમ વિચારણા	...	...	૫૨
૬	ગુરુ ભક્તનો વિનય	...	...	૫૩
૭	ઉત્તમ પદ...	...	...	૫૩
૮	બાણેવા ભેગ....	....	....	૫૪
૯	છુટું છવાયું....	....	....	૫૮
૧૦	વૈરાગ્યમય કાવ્યો	....	....	૬૧
	તું શું કરે ?	...	....	૬૧
	જીંદગી માટે....	....	....	૬૨
	શા માટે ?....	....	...	૬૨
	આત્માની પ્રમાદ દશા....	...	....	૬૨
	સમાન ભાવ....	....	...	૬૩
	મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ....	....	....	૬૪
	મોહની પ્રાબલ્યતા	...	....	૬૫
	શિક્ષા....	....	....	૬૫
	પ્રભુ સ્તુતી...	....	...	૬૬
	ખમાવ્યું તે ખરું માનું...	...	....	૬૬
	ફના દુનિયા....	....	...	૬૭
૧	વ્યાખ્યાન પછી કહેવાની કવિતા....	....	...	૬૮
૨	ચાર પ્રકાર....	...	....	૬૯
૩	શ્રાવકના ત્રણ મનોરથ ...	...	...	૭૧

પ્રકાશકનું

નિવેદન

વિષય ગુણવત્તાની  
સંખ્યા સંખ્યા

આપણી જૈન સમાજમાં આજકાલ ઘણી સંખ્યામાં પુસ્તકો ખહાર પડે છે. પરંતુ આ પુસ્તકમાં કેટલાંક અપ્રસિદ્ધ લખાણો દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. મુખ્ય મુખ્ય ઉપયોગી વિષયોનો સમાવેશ કરવાથી 'તત્ત્વ સંગ્રહ' નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક પૈસા પ્રાપ્ત કરવાના હેતુએ પ્રકાશિત કર્યું નથી પરંતુ લબ્ધી જીવેને પોતાના આત્માનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે, ઉચ્ચ શ્રેણીમાં પ્રગતિ કરવા અર્થેજ પ્રકાશિત કર્યું છે. મૂલ્ય પડતર ક્રીંમતથી પણ તદ્દન ઓછુંજ રાખ્યું છે જે વાંચક વર્ગ સહેલાઈથી જાણી શકશે.

આ પુસ્તક જે જૈન સમાજના આદરને પાત્ર થશે, તે મહારા પરિશ્રમને સાર્થક લેખીશ. વળી 'છદ્માવસ્થાના ધણીને' એ પુસ્તક છપાવી વિના મૂલ્યે વહેંચવાની મહારી જે આંતરિક ઇચ્છા છે તેને પણ પોષણ મળશે.

આ પુસ્તકમાં જે જે વિદ્વાનોની કૃતિઓ દાખલ કરવામાં આવી છે તે તે વિદ્વાન મહાશયોનો આભાર માનું છું.

આ પુસ્તક પરત્વે બાલ પ્રહાર્યારી શ્રી હર્ષચંદ્રજી મહારાજ સાહેબે તથા શ્રી ત્રિજકુંવરભાઈ આર્યાજીએ પોતાના અમૂલ્ય વખતનો લોગ આપી લખાણની શુદ્ધિ કરાવરાવી છે તે બદલ તેઓશ્રીનો હું ઋણી છું.



આ પુસ્તકનું મેટર લખવામાં શા. ઘેલાભાઈ  
પ્રાણલાલે તથા પ્રેક્ષુ સુધારવામાં મારા સ્નેહી સંઘવી  
વાડીલાલ કાકુભાઈએ જે પરિશ્રમ લીધો છે તે બદલ  
તેઓશ્રીનો આભાર માનું છું.

અંતમાં શ્રી વીર પ્રભુના શાસનનો દીન પ્રતિદિન ઉદય  
થાઓ તેવી ભાવના સાથે અત્રે વિરમું છું.

સાર ગપુર-તળીયાની પોળ. } સેવક,  
અમદાવાદ. } શા. સાંકળચંદ ત્રિભોવનદાસ.

### દોહરા.

જે જન્મ્યા છે જગતમાં, તે નકી મરનાર;

જે ખીલ્યાં છે પાંદડાં, તે નકી ખરનાર. ૧

જગમાં શું મોહી રહ્યો, મુંઢ બની ગેમાર;

તે તાઈ હારી ગયો, શોધ્યો નહિ કંઈ સાર. ૨

અહાર, શરીર ને ઉપધી, પચખું પાપ અઢાર;

મરણ આવે તો વોસરે, જીવું તો આગર. ૩

## પ્રારબ્ધની બલીહારી.

ગઝલ.

- પ્રભાતે શું થવાનું તે, પ્રભુ વિણ કોણ જાણે છે;  
વિચારોમાં વૃથા શાને, મનુષ્યો મોજ માણે છે. ૧
- અણેલા રાત્રિએ કિલ્લા, પ્રભાતે કંઈ પડેલાં છે;  
ફળો તાજાં ભર્યાં રાત્રે, સવારે તે સડેલાં છે. ૨
- પ્રભાતે રામને ગાદી, અયોધ્યાની હુતી દેવી;  
અહો ! બદલાઈ રાત્રીએ, મતિ કેકેઈ તણી કેવી. ૩
- કયું જે રામને નક્કી, ઉઠી વનમાં જવાનું છે;  
ન જાને જનકીનાથ, પ્રભાતે શું થવાનું છે. ૪
- જગતની માટય શાળામાં, અજાયબ રાત્રિના પડદા;  
પ્રભાતે તે ઉપડતાં તો, નવા દેખાવ જોવાના. ૫
- સુતા પર્યકમાં રાત્રે, પ્રભાતે તે, રમશાને છે;  
હુતા હસ્તા અરે રાત્રે, રૂઢન કરતા તે વહાણે છે. ૬
- થવાનું કાલ શું તે તો, રહ્યું છે કાળના કરમાં;  
અરે મન વ્યર્થ વિચારો, તણી સરીતાવિષે તરમાં. ૭

## સતસંગનો પ્રતાપ.

લાખો પાપી તર ગયે, સતસંગના પ્રતાપસે. ક્ષણમે ખેડા  
પારહે, સતસંગ કે પ્રતાપસે. સતસંગના દરીયા ભરાહે, નાહિ  
દયો કોઈ ગાય કે કહ જાય તનકે પાપ સળ ॥૨॥ સં ॥  
લોહકા સુવર્ણ હોવે, પારસ કે પરસંગસે. લટકી ભમરી હોતીહિ  
(એલકી) ॥૩॥ સં ॥ રાય પરદેશી હુવા કર ખુનસે રહેતે  
ભરે, ઉપદેશ સુન જ્ઞાની હુવા. ॥૪॥ સં ॥ અરબુન માલી

મનુષ્યકી સાત નીત્ય હુત્યા કરે, છ માસ મહી મુકતી ગયે.  
 ॥ ૫ ॥ સં ॥ સંજતી રાજ શીકારી હરણકો માર્યા  
 થકી રાજ તજ સાધુ હુવા. ॥ ૬ ॥ સં ॥ એલાચી નામા  
 ચોર થા વલી શ્રેણિક નામા ભુપતી કાર્ય સીદ્ધ ઉનકા હુવા.  
 ॥ ૭ ॥ સં ॥ સતસંગ દા મેંમા ભરાહે, દેશ દુનીયા  
 ખીચમેં, લક્ષ્મીચદ કહે હો ભલા. ॥ ૮ ॥ સં ॥

### અંતરાય બાંધવાનું ક્ષણ.

અંતરાયુ બાંધીરે, એના ક્ષણ આ મળ્યાં રે,  
 પોડાનો રહ્યો નહિ પારકા.  
 ભોગીઓના ભોગોરે, રાજ થઇને કુંધીઆ રે,  
 વિષય કરીને વ્યવહાર. ॥ ૧ ॥  
 બીજના બગાડ્યાંરે પોતાના સુધારવારે, પ્રપંચનો કરીને પ્રચાર;  
 પરના સુખ માંહેરે, કાંટા એણે પાથર્યારે,  
 ભુંડાઇનો ઉપાડ્યો રે ભાર. ॥ ૨ ॥  
 પરનું ભણતર ભાળીરે, બાળી નાંખ્યું પેટને રે,  
 અંગમાં નાંખ્યા અંગારકા.  
 સારું કોઈનું દેખીરે સહન થયું નહિરે, ઈર્ષ્યાને કાંસી અપાર.  
 આળને આદાડ્યારે, સાધુ સતી ઉપરેરે, વાવ્યાં તેં ઘરેઘર વેર;  
 પ્રભુતાને પામીરે, માથે ફેરવ્યું રે, અજાંતેં કરી કરી ઝેર.  
 અવરને દેતાંરે, એણે અટકાવીયારે, અવગુણ કાઢી અનેક;  
 સંત શિષ્ય કહે છેરે, લાલને લુટાવીયારે, ઉજળું કર્યું નહિ એક.

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

# श्री तत्व संग्रह.

भंगणाचरण.

[ शाईलविद्धित. ]

अर्हन्तो भगवंत ईद्र महीता, सीद्धाश्व सिद्धी स्थिता  
आचार्या जिनशासन्नोन्तिकरा, पूज्या उपाध्यायका  
श्री सिद्धांत सुपाठका मुनीवरा, रत्नत्रयाराधका  
पंचैते परमोष्ठिनं प्रतिदिनं, कुर्वन्तुवो मंगलं

मंगलं भगवान वीरो, मंगलं गौतम प्रभु  
मंगलं स्थुलीभद्राद्या, जैनो धर्मोस्तु मंगलम्

## श्री रत्नाकर पथीसी.

हरिगीत

भंदिर छो मुक्ति ताली, भांगद्वय कीडाना प्रभु,  
ने छंद नर ने देवता, सेवा करे तारी विभु;  
सर्वज्ञ छो स्वामी वणी, शिरदार अतीशय सर्वना,  
घरुं छव तुं घरुं छव तुं, लंडार ज्ञान कृपा तालु. १  
त्रणु जगतना आधारने, अवतार छे कर्णुतालु,  
वणी वैद्य छे दुर्वार आ, संसारना दुःखो तालु;

વીતરાગ વદ્ધલ વિશ્વના, તુજ પાસ અરજી ઉચ્ચરું,  
 જાણો છતાં પણ કહી અને, આ હૃદય હું ખાલી કરું. ૨  
 શું જાળકો માળાપ પાસે, જાળ ક્રિડા નવ કરે,  
 ને મુખમાંથી જેમ આવે તેમ શું નવ ઉચ્ચરે;  
 તેમજ તમારી પાસ તારક આજ લોળા ભાવથી,  
 જેવું જન્યું તેવું કહું, તેમાં કશું જોડું નથી. ૩  
 મેં દાન તો દીધું નહિ ને, શિયળ પણ પાળ્યું નહિ,  
 તપથી દમી કાયા નહિ, શુભ ભાવ પણ ભાળ્યો નહિ,  
 એ ચાર લેદે ધર્મમાંથી કાંઈપણ પ્રભુ નવ કર્યું,  
 મહારં ભ્રમણ ભવસાગરે, નિષ્કળ ગયું નિષ્કળ ગયું ! ૪  
 હું કોધ અગ્નિથી જાળ્યો, વળી લોભ સર્પ ડસ્યો અને,  
 ગળ્યો માન રૂપી અજગરે, હું કેમ કરી ધ્યાવું તને ?  
 મન મારું માયા જાળમાં, મોહન ! મહા મુંઝાય છે,  
 ચડી ચાર ચોરો હાથમાં, ચેતન ઘણો અગદાય છે. ૫  
 મેં પરભવે કે આ ભવે પણ, હિત કાંઈ કર્યું નહિ,  
 તેથી કરી સંસારમાં, મુખ અલપ પણ પામ્યો નહિ,  
 જન્મે અમારા જનજી, ભવ પૂર્ણ કરવાને થયા,  
 આવેલ જાણ હાથમાં, અજ્ઞાનથી હારી ગયા. ૬  
 અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી, ચંદ્રથી તો પણ પ્રભુ,  
 ભીંજાય નહિ મુજ મન અરેરે ! શું કરું હું તો વિભુ ?  
 પત્થર થકી પણ કઠણ મારું, મન ખરે ક્યાંથી દ્રવે ?  
 મર્કટ સમા આ મનથકી, હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે. ૭

સમતા મહા લવસાગરે, પામ્યો પસાયે આપના,  
 જે જ્ઞાન દર્શન અરણ્ય રૂપી, રત્નત્રય દુષ્કર ઘણા;  
 તે પણ ગયા પરમાદના, વશથી પ્રભુ કહું છું ખરું,  
 કોની ક્રમે કિરતાર આ, પોકાર હું જઈને કરું ? ૮  
 ઠગવા વિભુ આ વિશ્વને, વૈરાગ્યના રંગો ધર્યા,  
 ને ધર્મનો ઉપદેશ રંજન, લોકને કરવા ક્યા;  
 વિદ્યા ભણ્યો હું વાદ માટે, કેટલી કથની કહું ?  
 સાધુ થઈને ખઠારથી, દાંભિત્ર અંદરથી રહું. ૯  
 મેં મુખને મેલું કર્યું, દોષો પરાયા ગાઈને,  
 ને નેત્રને નિંદીત કર્યા, પરનારીમાં લપટાઈને;  
 વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું, ચિંતી નહાઈ પરતાણુ,  
 હે નાથ ! મારું શું થયે, આલાક થઈ ચુક્યો ઘાણુ. ૧૦  
 કરે કાળજીને કતલ પીડા, કામની ખીડામાળી,  
 એ વિષયમાં જની અંધ હું, વિડંબના પામ્યો ઘણી;  
 તે પણ પ્રકાશ્યું આજ લાવી, લાજ આપતણી કને,  
 જાણુ સહુ તેથી કહું, કર મારું મારા વાંકને. ૧૧  
 નવકાર મંત્ર વિનાશ કીધો, અન્ય મંત્રો જાણીને,  
 કુશાસ્ત્રનાં વાક્યો વડે હુણી, આગમોની વાણીને;  
 કુદેવની સંગતથકી, કમો નકામાં આચર્યા,  
 મતિ ભ્રમથકી રત્નો ગુમાવી, કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા. ૧૨  
 આવેલ દ્રષ્ટિ માર્ગમાં, મૂકી મહાવીર આપને,  
 મેં મૂઠ ઘિયે હૃદયમાં, ધ્યાયા મદનના આપને;

નેત્ર બાણો ને પયોધર, નાભીને સુંદર કટી,  
 શણગાર સુંદરીઓતણાં, છટકેલ થઇ જોયાં અતિ. ૧૩  
 મૃગ નયણી સમ નારીતણાં, મુખ ચદ્ર નિરખવાવતી,  
 મુજ મન વિષે જે રંગ લાગ્યો, અદૃષ્ટ પણ ગુઢો અતિ;  
 તે શ્રુત રૂપ સમુદ્રમાં, ધોયા છતાં જાતો નથી,  
 તેનું કહો કારણ તમે, જાયું કેમ હું આ પાપથી ? ૧૪  
 સુંદર નથી આ શરીર કે, સમુદાય ગુણતણો નથી,  
 ઉત્તમ વિલાસ કળાતણો, દેહીખ્યમાન પ્રભા નથી;  
 પ્રભુતા નથી તોપણ પ્રભુ, અભિમાનથી અક્કડ ફરું,  
 ચોપાટ ચાર ગતિતણી, સંસારમાં ખેટ્યા કરું. ૧૫  
 આયુષ્ય ઘટતું જાય તો પણ, પાપ બુદ્ધિ નવ ઘટે,  
 આશા જીવનની જાય પણ, વિષયાભિલાસા નવ ઘટે;  
 ઔષધ વિષે કરું ચત્ન પણ, હું ધર્મને તો નવ ગણું,  
 બની મોહમાં મસ્તાન હું, પાયા વિનાના ઘર ચણું. ૧૬  
 આત્મા નથી પરલવ નથી, વળી પુણ્ય પાપ કશું નથી,  
 મિથ્યાત્વીની કટુ વાણી મેં, ધરી કાન પીધી સ્વાદથી;  
 રવિ સમ હતા જ્ઞાને કરી, પ્રભુ આપશ્રી તો પણ અરે,  
 દીવો લઈ કુવે પડ્યો, ધિક્કાર છે મુજને અરે. ૧૭  
 મેં ચિત્તથી નહિ દેવની કે, પાત્રની પૂજા ચહી,  
 ને શ્રાવકો કે સાધુઓનો, ધર્મ પણ પોજ્યો નહિ;  
 પામ્યો પ્રભુ નરલવ છતાં, રણમાં રડ્યા જેવું થયું,  
 ધોખીતણાં કુત્તા સમું, મમ જીવન સહુ એજો ગણું. ૧૮

હું કામધેનુ કલ્પતરૂ, ચિંતામણીના પ્યારમાં,  
 ખોટાં છતાં ગ્રંથો ઘણું, બની લુપ્થ આ સંસારમાં;  
 જે પ્રગટ સુખ દેનાર તહારો, ધર્મ તેં સેવ્યો નહિ,  
 મુજ મૂર્ખ ભાવોને નિહાળી, નાથ કર કૃષ્ણ કંઠ. ૧૯  
 મેં ભોગ સારા ચિંતવ્યા પણ, રોગ સમ ચિંત્યા નાહે,  
 આગમન ઈચ્છ્યું ધનતણું, પણ મૃત્યુને પ્રીછ્યું નહિ;  
 નહિ ચિંતવ્યું મેં નર્ક, કારાગૃહ સમી છે નારીઓ,  
 મધુ બિંદુની આશા મડી, ભય માત્ર હું ભૂલી ગયો. ૨૦  
 હું શુદ્ધ આચારો વડે, સાધુ હૃદયમાં નવ રહ્યો,  
 કરી કામ પર ઉપકારના, યશ પણ ઉપાર્જન નવ કયો;  
 વળી તીથનાં ઉદ્ધાર આદિ, કોઈ કાર્યો નવ કર્યા,  
 ફોગટ અરે આ લક્ષ ચોરાશી તણા ફેરા કર્યા. ૨૧  
 ગુરૂ વાણીમાં વૈરાગ્ય કેરો, રંગ લાગ્યો નહિ અને,  
 દુર્જનતણાં વાક્યો મહા, શાંતિ મળે ક્યાંથી મને;  
 તરૂં કેમ હું સંસાર આ, અધ્યાત્મ તો છે નહિ જરી,  
 તુટેલ તળીઆનો ઘડો, જળથી ભરાયો કેમ કરી. ૨૨  
 મેં પરભવે નથી પુણ્ય કીધું, ને નથી કરતો હજી,  
 તો આવતા ભવમાં કહો, ક્યાંથી થશે હું નાથજી;  
 ભૂત ભાવી ને સાંપ્રત ત્રણે, ભવ નાથ હું હારી ગયો,  
 સ્વામી ત્રિશંકુ જેમ હું, આકાશમાં લટકી રહ્યો. ૨૩  
 અથવા નકામું આપ પાસે, નાથ શું બકવું ઘણું,  
 હું દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચારિત્ર મુજ પોતાતણું;



જાણો સ્વરૂપ ત્રણ લોકનું, તો માહરૂં શું માત્ર આ ?  
જ્યાં કોડનો હિસાબ નહિ ત્યાં, પાછની તો વાત ક્યાં. ૨૪

શાદુલ વિક્રિડીત.

તહારાથી ન સમર્થ અન્ય દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ,  
મહારાથી નહિ અન્ય પાત્ર જગમાં જોતાં જડે હે વિભુ;  
મુક્તિ મંગલ સ્થાન તોય મુજને ઇચ્છા ન લક્ષ્મી તણી,  
આપો સમ્યગ્ રત્ન સ્યામ જીવને તો તૃપ્તિ થાયે ઘણી. ૨૫

## બાર પ્રત.

વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી.

પ્રત ૧ હું.

પરજીવને આપણા સરખા જાણી સર્વે જીવની રક્ષા  
કરે તે વ્યવહાર અને જે આપણો જીવ કર્મ વશે પડયો  
દુઃખી થાય છે તે આપણા જીવને કર્મ બંધનથી મુકાવવું  
અને આત્મ શુભ રક્ષા કરી શુભ વૃદ્ધિ કરવી તે સ્વદયા  
અંધ હેતુ પરિણીત નીવારી સ્વરૂપશુભને પ્રગટ કરવા જે શુભ  
પ્રગટ થયો તે રાખવો એટલે જ્ઞાને કરી મિથ્યાત્વ ટાળી  
આપણો જીવનિર્મળ કરે તે નિશ્ચયથી પ્રાણાતિપાતપ્રત સમજવું.

પ્રત ૨ જી.

જીઠ વચન બોલવું નહિ તે વ્યવહાર અને જે પુદ્-

ગલીક વસ્તુને આપણી કહેવી, જીવને અજીવ અજ્ઞાન ભાવે કહે તે નિશ્ચયભાવે મૃષાવાદ.

વ્રત ૩ જી.

પારકી વસ્તુ છુપાવે, ચોરી કરે, ઢગોળો કરે અને ધણીના આખ્યા શિવાય લે તે વ્યવહાર. અને પાંચ ઇંદ્રિયના ત્રેવીશ વિષય આઠ કર્મની વર્ગણા ઇત્યાદિ પર વસ્તુ લેવી નહિ તથા તેની વાંછના કરવી નહિ તે આત્માને અગ્રાહ્ય છે તે નિશ્ચયથી અદત્તાદાન વ્રત.

વ્રત ૪ થી.

જે પુરુષ સ્ત્રીનો પરિહાર કરે છે તથા જે સ્ત્રી પુરુષનો પરિહાર કરે છે તે વ્યવહારથી અને જે વિષયની અભિલાષનું તથા મમતા, તૃષ્ણાનો ત્યાગ પરભાવે વર્ણાદિક પર દ્રવ્યના સ્વામીત્વાદિક તેનો અભોગી આત્મા સ્વગુણ જ્ઞાનાદિકનો ભોગી છે અને પુણ્યલેખધે તે અનંતાજીવની એક છે તેને કેમ ભોગવે ? તે નિશ્ચયથી.

વ્રત ૫ મું.

ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચૌપદ, જમીન અને વસ્ત્રાભુષણનો ત્યાગ (મર્યાદાથી) તે વ્યવહારથી, અને જે ક્રમ રાગદ્વેષ, અજ્ઞાન દ્રવ્ય, જ્ઞાનાવરણીય આઠ કર્મ અને શરીર ઇંદ્રિયનો પરિહાર એટલે કર્મને પર જાણી છાંડવો તે નિશ્ચયથી પરિશ્રદ વ્રત.

પ્રત ૬ મું.

છ દીશી ખેતરની મર્યાદા કરે તે વ્યવહારથી, અને ચાર ગતિમાં ભટકવું તે કર્મનું ફલ છે એમ જાણી ઉદાસી-પણે વર્તે તે નિશ્ચયથી.

પ્રત ૭ મું.

એક વાર ભોગવવું તે ભોગ, વારંવાર ભોગવવું તે ભોગોપભોગ તેનો પરિભાણ તે વ્યવહારથી. અને અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, તે આત્માનીજ વસ્તુ છે તેનો ભોગ ઉપભોગ કરવો તે નિશ્ચયથી.

— — —

પ્રત ૮ મું.

જે કામ વિના જીવનો વધ કરવો—પારકા માટે આરંભ પ્રમુખ કરવાની આજ્ઞા આપવી તે વ્યવહાર, અને શુભાશુભ કર્મ તે તે મિથ્યાત્વ, અવિરતી, કષાય યોગથી કર્મ બંધાય છે તેને આ જીવ આપણા કરી જાણે તે નિશ્ચયથી.

— — —

પ્રત ૯ મું.

મન વચન કાયાના ભોગ આરંભ ટાળીને નિરારંભીપણે વર્તીએ તે વ્યવહાર, અને જીવના જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર શુદ્ધ વિચારે, સર્વ જીવના શુભની સત્તા એક સમાન જાણી સર્વ જીવ સાથે સમતા પરિણામે વર્તે તે નિશ્ચયથી.

— — —

પ્રત ૧૦ મું.

મન, વચન, કાયાનો ભોગ એકઠો કરી એક સ્થાનકે

એસી ધર્મ ધ્યાન કરવું તે વ્યવહારથી, અને શ્રુતજ્ઞાને કરી ત્યાગ કરે અને જ્ઞાનવંત જીવને ધ્યાવે તે નિશ્ચયથી.

—  
પ્રત ૧૧ મું.

આઠ પહોર સુધી સમતા પરિણામે સાવધ છોડી નિરાસપણે સજાય ધ્યાનમાં પ્રવર્તે તે વ્યવહાર, અને પોતાના જીવને જ્ઞાનાદિકથી પોષીને પુષ્ટ કરે તે નિશ્ચયથી. જીવને પોતાના સ્વશુભે કરી પોષે તે પોષે સમજવો.

—  
પ્રત ૧૨ મું.

પોષાને પારણે અથવા સદા સર્વદા સાધુને તથા જૈન ધર્મી શ્રાવકને પોતાની શક્તિ મુજબ દાન દેવું તે વ્યવહાર અને પોતાના જીવને અથવા શિષ્યને જ્ઞાનદાન દેવું, ભણવું, ભણાવવું તે નિશ્ચયથી.

## ચૌદ નિયમ નિશ્ચય ભાવથી.

- ૧ સચીત્ત—એક સચિત્તે ૧૩ કોડ ભવ પછી સ્કંધકજીનું વૈર લઈ શરીર પરની ખાલ ઉતારી હુતી. ધીઃક વૈર ભાવને.
- ૨ દ્રવ્ય—પુણ્યદાનદં તે પુણ્યલ પરાવર્તન—સંસાર જ્રમણ કરાવનાર છે.
- ૩ વીગય—બ્રહ્મચારી માટે વિષ સમાન છે.

- ૪ બુટ મોજા—નર્કમાં ચાલાપર ચલાવનાર સુકોમળતા-  
મય દુષ્ટ અંગ છે.
- ૫ સુખવાસ—આત્માને શુભામળનાવનાર કર્મનો ફૂત છે.
- ૬ વસ્ત્ર—નરકમાં જનાર વરરાજની વરધી પોશાક છે.
- ૭ ગાડીઘોડા—ગરદન પર અગ્નિ રથમાં આ પ્રેમાણુ તારે  
જોડાવું પડશે તેનો ઉપદેશ દાતા છે.
- ૮ શયન—અનંત ઉજ્જ્વલતામાં શયન કરાવનાર કિંપાક વિષ  
ભરી પથારી છે.
- ૯ વિલેપન—નર્કમાં અનંત દુર્ગંધમય પદાર્થનું વિલેપન  
કરાવનાર તેલ છે.
- ૧૦ કુસુમેસુ—પુનઃ સુંધવાંની ઇન્દ્રિયને ઉખાડી નાખનાર  
પત્ર ફૂત છે.
- ૧૧ બ્રહ્મચર્ય—એક રાત્રિ પણ મહાન લેય કર છે સાતમી  
નારકીનો દર્શન કરાવનાર છે.
- ૧૨ દીશા—જન્મ મરણ કંડવાની તે જગ્યા છે.
- ૧૩ સ્નાન—અહીં જેમ વિશેષ સ્નાન કરીશ તેમ વૈતરણીમાં  
વિશેષ સ્નાન કરવું પડશે.
- ૧૪ ભંતેસુ—અગ્નિ, કાષ્ટ અને ધીથી શાંત થઈ નથી તેમ  
આ ઉદ્ધર ગમે તેવા અને તેટલા ખોરાકથી  
શાંત થતું નથી.

# ચોવીસ તીર્થંકરોનાં નામ શા ઉપરથી પડ્યાં તે.

- ૧ શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી—માતાજીએ સ્વપ્નમાં ઋષભ જોવાથી.
- ૨ શ્રી અજીતનાથ સ્વામી—રાજા રાણી ચોપાટ ખેલતાં.  
રાણીની વારંવાર જીત થવાથી.
- ૩ શ્રી સંલવનાથ સ્વામી—ધાન્યની વૃદ્ધિ થવાથી.
- ૪ શ્રી અલિનંદન સ્વામી—ઈંદ્ર વારંવાર માત પિતાને  
નમન કરવાથી.
- ૫ શ્રી સુમતિનાથ સ્વામી—માતાજીની બુદ્ધિ વિશેષ પ્રકારે  
તિર્મળ થવાથી.
- ૬ શ્રી પદ્મ પ્રભુ સ્વામી—પદ્મ કમળ સમાન શરીરનો.  
વર્ણ હોવાથી.
- ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામી—માતાજીના હસ્તના સ્પર્શથી  
પિતાજીનો પાંસીનો રોગ જવાથી.
- ૮ શ્રી ચંદ્ર પ્રભુ સ્વામી—ચંદ્ર પાનનો દોહદ થવાથી.  
ચંદ્ર સમાન કાંતિ હોવાથી.
- ૯ શ્રી સુવિધિનાથ સ્વામી—માતાજીને સદ્બુદ્ધિ વિશેષ  
પ્રકારે થવાથી. દાંત પુષ્પની.  
કળીઓ જેવા હોવાથી.
- ૧૦ શ્રી શીતળનાથ સ્વામી—માતાજીના હસ્તના સ્પર્શથી.  
પિતાજીનો દાહજ્વર શાંત થવાથી.

૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામી—ઘણા લોકોનું કલ્યાણ થવાથી.

૧૨ શ્રી વાસુપુજ્ય સ્વામી—ઈંદ્રે ધનની વૃષ્ટિ કરવાથી.

૧૩ શ્રી વિમળનાથ સ્વામી—ગર્ભમાં માતાનો રોગ રહિત થવાથી.

૧૪ શ્રી અનંતનાથ સ્વામી—અનંત માળાઓનું સ્પર્શ જોવાથી.

૧૫ શ્રી ધર્મનાથ સ્વામી—માતા પિતાને ધર્મની દૃઢ શ્રદ્ધા થવાથી.

૧૬ શ્રી શાંતિનાથ સ્વામી—મરકટી વિગેરે રોગ તે સમયે નાશ પામવાથી.

૧૭ શ્રી કુંથુનાથ સ્વામી—દુશ્મન રાજાઓ કુંથુ સમાન બની રાજાને આવી નમવાથી.

૧૮ શ્રી અરનાથ સ્વામી—સ્વપ્નમાં રત્નનો હાર જોવાથી.

૧૯ શ્રી મદલીનાથ સ્વામી—પુણ્ય શૈયા પર સુવાનો દોહડ થવાથી.

૨૦ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી—માતા પિતાએ મુનિના જેવાં વ્રતો પાળવાથી.

૨૧ શ્રી નમીનાથ સ્વામી—સર્વ વૈરીઓ પિતાજીને નમ્યા તેથી.

૨૨ શ્રી નેમનાથ સ્વામી—ચક્ર ગાડીનો ભાગ, સ્વપ્નમાં રત્ન જોવાથી.

૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી—અંધકારમાં રાજાની પાસે થઈને જતા સર્પને રાણીએ જોવાથી.

૨૪ શ્રી વર્ધમાન સ્વામી—ધન, ધાન્યની વૃદ્ધિ થવાથી.

# ચોવોસ તીર્થંકરોનાં નામ ઉપરથી ભાવવાની ભાવના.

- ૧ શ્રી ઋષભદેવસ્વામી—હે પ્રભુ! આપની માફક ધર્મધુરા  
વહન કરવાની ઉત્કૃષ્ટ શક્તિ મને પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૨ શ્રી અજીતનાથસ્વામી—રાગદ્વેષાદિ સર્વ શત્રુઓથી અ-  
જીત થાઉં.
- ૩ શ્રી સંભવનાથસ્વામી—મારામાં આત્મગુણ અતિશયપણે  
ઉત્પન્ન થાઓ.
- ૪ શ્રી અભિનંદન સ્વામી—મને નિર્વાણપદ પ્રાપ્તિનું અભિ-  
નંદન પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૫ શ્રી સુમતિનાથ સ્વામી—મારી સર્વ કુમતિ દૂર થઈ સુ-  
મતિની પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૬ શ્રી પદ્મપ્રભુ સ્વામી—પદ્મ કમળવત્ સંસારના સર્વ  
કામલોભરૂપ ક્રીચડથી સદા બહાર  
(અલગ) રહું.
- ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામી—મ્હારી મન, વચન અને કાયાની  
વક્રતા નષ્ટ થઈ સરલતા પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ સ્વામી—ચંદ્રમાસમાન આર્ત-રૂદ્રધ્યાનનો  
ત્યાગ કરી ધર્મધ્યાન, શુક્લ  
ધ્યાન પ્રાપ્ત થાઓ.



- ૯ શ્રીસુવિધિનાથસ્વામી—મારું સર્વ ચારિત્ર સુવિધિવાળું થાઓ.
- ૧૦ શ્રી શીતળનાથ સ્વામી—મારો વિષય કષાયરૂપી મહા-  
જ્વર શીતળ થાઓ.
- ૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામી—મને કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શનરૂપી  
'શ્રી' એટલે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી—મને જ્ઞાન, ધ્યાનની સદા  
વૃદ્ધિ થાઓ.
- ૧૩ શ્રી વિમળનાથ સ્વામી—ગાદ્ય મેલ શારીરાદિક અભ્યંતર  
મેલ આઠ કર્મરહીત શુદ્ધિ, સિદ્ધ  
અવસ્થા પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૪ શ્રી અનંતનાથ સ્વામી—અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન,  
અનંત સુખ, અનંત વીર્ય પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૫ શ્રી ધર્મનાથ સ્વામી—સર્વ જન્મને વિષે જન્મથીજ  
ધર્મ સ્વલાવની પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૧૬ શ્રી શાન્તિનાથ સ્વામી—મારા જન્મ, જરા, મરણ રોગ  
મટી શાંતિ થાઓ.
- ૧૭ શ્રી કુંથુનાથ સ્વામી—કર્મરૂપી આઠ શત્રુ કુંથુ જેવા  
બની જાઓ.
- ૧૮ શ્રી અરનાથ સ્વામી—મને મારા આત્મિક ગુણોની  
વૃદ્ધિ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૯ શ્રી મલ્લીનાથ સ્વામી—ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને  
મોહ એ મારા શત્રુરૂપી મલ્લોને  
હરાવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.

૨૦ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી—મને મુનિનાં જેવાં સુવ્રતોની  
પ્રાપ્તિ થાઓ.

૨૧ શ્રી નમીનાથ સ્વામી—રાગાદિ શત્રુઓને નમાવવાની શ-  
ક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.

૨૨ શ્રી નેમનાથ સ્વામી—પાપરૂપ વિષવૃક્ષ કાપવાને ઉત્કૃષ્ટ  
ધર્મરૂપી ચક્રરત્નની પ્રાપ્તિ થાઓ.

૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી—સકળ ભાવ જાણવાની શક્તિ  
પ્રાપ્ત થાઓ.

૨૪ શ્રી વર્દ્ધમાન સ્વામી—જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ થાઓ.  
~~અર્ચન~~

## બાર ભાવના.

### અનિત્ય ભાવના.

કાચું તન કોકડું આ, તેના શણગાર શા,  
તન ધન યૌવન, અનિત્ય નીત માનીએ;  
પીંપળના પાન સમ, કુંજરના કાન સમ,  
વાદળની છાયા હમ, જરૂર એ જાણીએ.  
વિદ્યુતનો ચમકાર, જલબીંદુ પલવાર,  
ઈંદ્ર ધનુષ્ય સમ જગત, સંપત્તિ પ્રમાણીએ;  
દયા દાન ધર્મ, પર ઉપકાર સાર,  
અનિત્ય માનીને નીત, અરચવા ધારીએ.

રાગ દ્વેષ ત્યાગ કર, યૌવન તો અંધ કરે,  
લક્ષ્મી અને લલનાના, મદને નિવારીએ;  
તન ધન નામ જગ, વિનાશી અનિત્ય એક,  
આત્મ જ્યોતિ અખંડ, અચલ મણી માનીએ. ૧

### અશરણુ ભાવના.

રાખ મહારાખ, ચક્રવર્તિ શેઠ શાહુકાર,  
સુરનર ક્રીડાર, ત્રિલોકને પ્રમાણીએ;  
કોઇએ સમર્થ નહિ, અન્યને ખચાવવાને,  
આશરો કોઇનો કહ્યો, કેમ કરી માનીએ.  
તરણુ તારણુ એક, શરણુ શ્રી સદ્ગુરુ,  
પ્રભુનું શરણુ, સ્યાદવાદથી પીછાણીએ;  
આનંદ સ્વરૂપ ગુણુ, ગાન ધ્યાન આતમનું.  
ભયને નસાડી, ચીદાનંદને મનાવીએ,  
નયન મીંચીને, સમભાવ વિષે લીન થઈ;  
હેય હેય ઉપાદેય, પૂર્ણપણે ધ્યાવીએ,  
કોઈ કોઈનું નહિ, કમં શુભાશુભ કળ લહે,  
મણિમય શરણુ, આતમરાય પાઈએ. ૨

### સંસાર ભાવના.

જન્મ મરણુ વારંવાર, જળ જીવ લહે,  
નવા નવા દેહ કરે, કળ ન વિસારીએ;  
જગત્ અસાર નહિ, સાર સંસાર દુઃખ,  
ભરપૂર ભલી ગતિ, આરે મન ધારીએ.

ફરી ફરી સાવધાન, માત તાત ભાઈ બેન,  
 તન્નાય ત્રિયા તનુજ, તારો તું વિચારીએ;  
 જીવન શું જ્યોતિ ભરી, ચારિત્ર શુદ્ધિ વળી,  
 પીજીએ શું જ્ઞાનામૃત, આતમ ધ્યાન ધારીએ.  
 સંસાર ન તાહરો, તુંય સંસારથી ન્યારો,  
 જીવ માઈ તાઈ મુકી, પ્રભુ શરણ સ્વીકારીએ;  
 નિર્મળ સ્ફટિક સમ, આરાધન યોગ્ય ન એક,  
 અનંત શુભ્રાનું સ્થાન, આતમ મણિ તારીએ.

### એકત્વ ભાવના.

આબ્યો છું તું એકલો ને, એકિલા ચેતન જવું;  
 સુખ દુઃખ ભોગ સહુ, એકલાએ માણવા;  
 માતા પિતા બેન બંધુ, સુત દારા પરિવાર,  
 કોન કોના સાથી સૌ, એકલાજ માણવા.  
 પ્રભુને વિસારી, અન્ય શોચ કરે શાને,  
 જરા બેસીજ એકાંત, સત્ય તત્ત્વને પિછાણીએ;  
 એકીલું એકીલું જગ, કોઈએ ન કોનું ભાઈ,  
 આતમની ઓર જ્યોત, માંડે ન કો માણવા.  
 હૃદય પ્રતીત કર, વિરને ગૌતમ સ્મર,  
 એકત્વને ગૌતમને, દુર પડ્યા કાઢવા;  
 કંટપના છે નામરૂપ, જુઠા સઉ રંક ભૂપ,  
 મણિમય ચિદાનંદ, આતમ સત્ય જાણવા.

## અનિત્ય ભાવના.

ઘર ભાર ધન ધાન્ય, દોલત ખજાન માલ,  
ભૂખણ વસન ઠઠ, ઠાઠ માઠ સૌ ન્યારા છે;  
ન્યારા ન્યારા અવયવ, શીર પર પાથ ન્યારા,  
જીલ ચામ આંખ કાન, નાક ન્યારાં તોરાં છે.  
મન માન્યું ચિંતવવી, ચેતન વિકાર ન્યારા,  
ન્યારા અલંકાર કર્મ, સકલ ખિચારા છે;  
સગા ને સખધી તન, મન ધન પરિવાર,  
તન્નુજો ત્રિયાને, રાજપાટ પારવાયા છે.  
જગમાં જણાય જે જે, તુંથી સઉ ન્યારા ન્યારા,  
જન્મ જન્મ શુભ શુભ, કર્મ સૌ તારાં છે;  
અકથઃ અનુપ મણી, તું શુદ્ધ બુદ્ધ,  
સહજ સ્વરૂપ, ચિદાનંદને પીછાણીએ.

પ

## અશુચિ ભાવના.

ઘસી ઘસી સાબુ ચોળી, ખુમ તાંદી ઘોઇને,  
કીમતી લગાવેલ તેલ, વારંવાર વાળમાં;  
અત્તર ગુલાળ નાઈ, બુદ્ધ બેલા માતીયા,  
ખાય ખૂણ માલ તાલ, પંડે ખોટી ચાલમાં.  
મખમલ સેજ સૂવા, છત્ર પલંગ ઢાળ્યા,  
ગરમ ઋતુમાં ઠંડી, શોધે છે પાતાળમાં;  
વસ્ત્ર આભુષણ અંગ, પરીધાન કરી ધરી,

અરીસો નિહાળે મુખ, ટીકી કરે ભાલમાં.  
 ગર્વ કરી હોલે, ન વિચારે અપવિત્ર,  
 મહા હાડ માંસ રૂધિર, ભરાવ્યા અમ છાદમાં;  
 ઠેલો મળ મૂત્ર ભયો, નસબલે ગુંથી ભર્યો,  
 ચૈતન પવિત્ર એક, આકાશ પાતાળમાં.

૬

### આશ્રવ ભાવના.

મોહની પ્રબળતાથી, કષાયોની તિવ્રતાથી,  
 જગજીવ જુઓ જુઓ, વિપયે ફસાય છે;  
 અહીં તહીં જકડાય, મરાય ફૂટાય,  
 મારી મારી જગત જીવ, પાપજ કમાય છે.  
 મારું તારું ભલુ બુરું, તાણી તુટાતુટ,  
 ટંટા ને બળેડા ચાલે, ગતિ લેઈ જાય છે;  
 સત્ય પરૂપક ગુરૂ, બુદ્ધ રિદ્ધ ચરણ પાય,  
 સંસારનું સ્વરૂપ, સુભાગ્યે સમજાય છે.  
 જેમ જેમ જીવને, કષાયો પડે છે મંદા,  
 તેમ તેમ ઉત્તમ પ્રકૃતિ બંધાય છે;  
 ભલા બુરા મન વચ, કાય યોગ શોધે,  
 મણી તેવા કર્મ બંધ, પાલવે પડાય છે.

૭

### સંવર ભાવના.

તોડી નાખી ભ્રમ જાળ, મોહથી વિરક્ત બની,  
 કરત પ્રમાદ કદી, છાંડજે કષાયને;

વિષ સમ વિષયોની, વાતને વિચાર તુંજ,  
 માથે પડી માની તેની, તમો કાં દબાય છે.  
 તારો તું છે મન માન, આત્મથી ધર ધ્યાન,  
 જગત જાનલ વિષે, તારું શું ભૂલાય છે;  
 સંસારમાં રહે છતાં, નિજનું ન ભૂલે ભાન,  
 ચિત્તથી ચંચળતાના, વેગને રોકાય છે.  
 મન વાણી ઇન્દ્રિયોને, વિષય બધાય રોકી,  
 દાર બંધ કર જ્યાંથી, પાપથી પેસાય છે;  
 બંધાય ન કર્મ નવાં, બની નિરશ્વેષ સદા,  
 કર્તવ્ય પાલન કર, આત્મ મણિ ગાય છે.

### નિર્જરા ભાવના.

કરો નહિ વાત એની, આવવા ન દેશો અહીં,  
 મારો બાંધો એને એતો, મહા દોષવાન છે;  
 કપટી કલંકી કુર, પાપી અપરાધી નિશ્ચ,  
 કામી ક્રોધી લોભી ચાર, કુકર્મની ખાણ છે.  
 જગત સતાવે માર મારે, ભલો ખુરો બાણે,  
 દેવું ચુકવું છું એજ, વિચારોમાં ધ્યાન છે;  
 કુકર્મની માળા કંઠે, આરોપી વખાણ કરે,  
 રાગ દ્રેષ નથી મને, જેઉં સમાન છે.  
 સડણ પડણ તન, આત્મ તો અવિનાશી,  
 ચેતન ન ચુકાતો એમ, મહા વિદ્વાન છે;

ચૈરને વિરોધ ટાળી, સ્યાદવાદ ધર્મ પાળી,  
કર્મ તપથી વિદારે, મહા જ્ઞાનવાન છે.

૨

## લોક ભાવના.

વાંકી કરી કોણીઓને, પાય જરા દૂર રાખી,  
માનવ આકૃતિ કરી, ખડી ધર ધ્યાન તું;  
ચૈદ રાજ લોક એવો, નરાકારી શોભી રહ્યો,  
પદ્મ દ્રવ્ય તેમાં ભળ્યો, માન સૌ સ્થાન તું.  
એકેંદ્રી, બેઇંદ્રી ચાર, પચેંદ્રી સંસી સંસ,  
પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્તિ ભર્યા, જીવ જગ માન તું;  
વિણુસે પૂર્વ પર્યાય, નવીન ઉત્પન્ન થાય,  
દ્રવ્યપણે નિશ્ચલ, જરૂર ધર ધ્યાન તું.  
ચૈદ રાજ લોક રૂપ, ઉત્પાત વ્યય ક્રુપ,  
નિચેનું તળીયું ઉધાં અપણુ પ્રમાણુ તું,  
મધ્ય ભાગ ઝાલર, ઉપર મૃદંગ જેવો,  
ભાવના લોક સ્વરૂપ, સાસ્ત્રતજ માન તું.

૧૮

## બોધ ભાવના.

એક એક શ્વાસ માંહી, અઠાર અઠાર વાર,  
મરી મરી નવા દેહ, ધરે જીવ માનીએ;  
અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન સંસાર ભર્યો,  
ઋદ્ધિ ચક્રવર્તી તણી, મલી ના વિસારીએ.  
જેમ તેમ કરી જીવ, નિકલ્યો નિગોદમાંથી,



અગણિત વાર ભમે, ભાવ ભવ માનીએ;  
 યથા પ્રવૃત્તિ ત્રિકરણ યોગે, પૂર્ણ પ્રભાવથી,  
 અકામ નિર્જરા પામ્યો, મનુ ભવ માનીએ.  
 નિરોગી શરીર મલ્યું, આર્ય દેશ ધર્મયોગ,  
 સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ, આય દ્વર્લ ભ વિચારીએ;  
 પ્રમાદ ના કરો કાળક્ષેપ, સત્યતા વિચારીને,  
 પુરુષાર્થ મણીનાજ, આત્મને પીછાણીએ.

૧૧

### ધર્મ ભાવના.

બાહિર આડંબરોને, બળથી હઠાવી દઈ,  
 દોષ સહુ દુર કરી, સુખ ઉપજાવે છે;  
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ, રાગ દ્વેષ માયા,  
 મિથ્યા તણાઈ મદ માન, સંકેતે નચાવે છે.  
 તન મન વાણીને, વિમલ વારંવાર કરી,  
 પ્રતિત ઉદ્ધારી, જ્ઞાન વાનજ જનાવે છે;  
 ભવ સર તરવાને, વાહન સમાન પ્રભુ,  
 પ્રણીત ક્ષમાદિ શુદ્ધ, ધરમ મન ભાવે છે.  
 રત્ન પ્રયાત્મક ધર્મ, ધર્મનો સાધન સર્વ,  
 સંસારમાં અતિ અતિ, દ્વર્લ ભ દીપાવે છે;  
 મણીમય ધર્મ પ્રેમ, જીવનજ સાચું એક,  
 પરમાત્મ તત્ત્વમાં જે, સહજ મીલાવે છે.

૧૨

# વહેલા વહેલા મોક્ષ મેળવવાના ભગવંતે

## ફરમાવેલ ૨૩ બોલ.

- ૧ આકળી આકળી તપશ્ચર્યા કરે તો.
- ૨ મોક્ષની વાંછના કરે તો.
- ૩ શુદ્ધ મનથી શાસ્ત્ર શ્રવણ કરે તો.
- ૪ શુદ્ધ મનથી શાસ્ત્ર પઠન કરે તો.
- ૫ પાંચ ઇન્દ્રિય દમન કરે તો.
- ૬ છકાયેની દયા પાળે તો.
- ૭ સાધુ, સાધ્વીની દયા પાળે તો; સેવા કરે તો.
- ૮ આપ ભણે અને અન્યને ભણાવે તો.
- ૯ નવ કોટિએ પ્રત્યાખાન કરે તો.
- ૧૦ સાધ ધર્મ ઉપર સાચો સ્નેહ રાખે તો.
- ૧૧ કષાય ન કરે તો.
- ૧૨ ક્ષમા રાખે તો.
- ૧૩ લાગેલા પાપની આલોચના લે તો.
- ૧૪ લીયાં વ્રત પ્રત્યાખાન નિર્મળ પાળે તો.
- ૧૫ શુદ્ધ મને શિયળ પાળે તો.
- ૧૬ ચાર તીર્થને શાતા ઉપજાવે તો.
- ૧૭ નિર્વદ્ય ભાષા બોલે તો.
- ૧૮ લીઓ ભાર પાર પહોંચાડે તો.

- ૧૯ ધર્મ ધ્યાન, શુક્લ ધ્યાન ધ્યાવે તો.  
 ૨૦ મહીનામાં છ પોષા કરે તો.  
 ૨૧ કાળોકાળ અવશ્ય પ્રતિક્રિયા કરે તો.  
 ૨૨ આગલી રાત્રી પાછલી રાત્રી ધર્મ જાગરિકા કરે તો.  
 ૨૩ પંડિત મર્ણુ મરે તો.

**કાણુંગ સૂત્રમાં આઠમાં કાણુ આઠ  
 કામમાં પ્રમાદ ન કરવાના ભગવંતે  
 ફરમાવેલ આઠ બોલ.**

- ૧ અપૂર્વ સૂત્ર સિદ્ધાંત સાંભળવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૨ અપૂર્વ સૂત્ર સિદ્ધાંત સાંભળીને ધારવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૩ નવાં પાપ રોકવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૪ જૂનાં પાપ ખંપાવવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૫ નિરાધારને આધાર આપવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૬ નવા શિષ્યોને આચાર-ગોચર શિખવવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

૭ રોગી ગદ્યાણીને અગદ્યાણીપણે વૈયાવૃત્ય કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

૮ અતુર્વિધ સંઘમાં કુટ પડેલી હોય તો મધ્યસ્થ ભાવે મટાડવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

સેજ્યાના બે પ્રકાર ઠાણાંગણ સૂત્રના બોલ.

૧ સુખ સેજ્યા. ૨ દુઃખ સેજ્યા.

૧ સુખ સેજ્યાના ચાર પ્રકાર.

૧ શુદ્ધ સમકિત રાખે.

૨ પોતાના લાભથી શાંતિ રાખે.

૩ મનુષ્ય તિર્યંચ દેવતાના પરિસંહોથી રોગાદિકમાં શુરવીરતા રાખે.

૪ કામ ભોગની ઇચ્છાથી વિમુખ રહે.

૨ દુઃખ સેજ્યાના ચાર પ્રકાર.

૧ શ્રદ્ધાનો જાણ.

૨ પારકાના લાભ દેખી શકે નહિ.

૩ ગૃહિપણું રાખે.

૪ કામ ભોગની ઇચ્છા રાખે.

ચાર સુખ સેજ્યા આરાધિ અનંત જીવો સુગતિમાં ગયા.

ચાર દુઃખ સેજ્યા આરાધિ અનંત જીવો દુર્ગતિમાં ગયા.

# શ્રી ઠાણુંગણના દસ માં ઠાણે દસ કલ્યાણીક-કર્મ બાંધવાના ભગવંતે કરમાવેલ દશ બોલ.

- ૧ નિયાણા રહીત કર્મ કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૨ સમકિત નિર્મળ પાળે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૩ ઉપાધાન તપ કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૪ ક્ષમા રાખે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૫ પાંચ ઈદ્રીય દમન કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૬ કપટ આદિ છાંડે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૭ પાસથાપણું છાંડે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૮ સંયમ નિર્મળ પાળે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૯ નિરછલાપણું કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૧૦ જૈન ધર્મ લીધાવવાનો શોભાવવાનો કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.

## ચાર પ્રકારની કરણી.

- ૧ મોટામાં મોટો કામ ધર્મકો.
- ૨ મોટામાં મોટો અકાળે લવ હિંસાનો.
- ૩ મોટામાં મોટો કામ સંજમ નિભાવવાનો.
- ૪ મોટામાં મોટો લાલ સમકિતનો.

તોર્થકર ગોત્રઉપાર્જન કરવાના જ્ઞાતા  
સૂત્રમાં ભગવંતે ફરમાવેલ ૨૦ ખોલ.

- ૧ શ્રી અરિહંત ભગવાનના ગુણુગ્રામ કરતો થકો જીવ  
જઘન્યથી કર્મની કોડો ખપાવે ઉત્કૃષ્ટ રસ આવે તો.
- ૨ શ્રી સિદ્ધ ભગવાનના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
- ૩ દયા માતાની આઠ પ્રવચનની આરાધના કરે તો.
- ૪ ગુણુવંત ગુરના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
- ૫ સ્થીવર ભગવાનના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
- ૬ બહુ સૂત્રીના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
- ૭ તપસ્વીના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
- ૮ ભણ્યો ગણ્યો જ્ઞાન પ્રારંભાર ચિંતવતો થકો.
- ૯ શુદ્ધ સમકિત આરાધતો થકો.
- ૧૦ સાત પ્રકારે તથા પાંચાવન પ્રકારે વિનય ભક્તિ કરે તો.
- ૧૧ કાળો કાળ અવશ્ય પ્રતિક્રમણ કરે તો.
- ૧૨ લીયાં વ્રત પ્રત્યાખ્યાન નિર્મળ પાળે તો.
- ૧૩ ધર્મ ધ્યાન શુકલ ધ્યાન ધ્યાતો થકો.
- ૧૪ ખાર ભેદે તપશ્ચયા કરે તો.
- ૧૫ અભયદાન, સુપાત્રદાન દેતો થકો.
- ૧૬ દશ પ્રકારે વૈયાવચ્ચ કરતો થકો.

- ૧૭ અપૂર્વ શાસ્ત્ર ભણતો થકો.  
 ૧૮ અપૂર્વ શાસ્ત્રની વિનય ભક્તિ કરતો થકો.  
 ૧૯ આગલી રાત્રી તથા પાછલી રાત્રી ધર્મ જાગરીકા કરે તો.  
 ૨૦ ગામ નગર, પુરપાટણ વિચરતો સમકિત સ્થાપક  
 મિથ્યાત્વ ઉડાડતો જૈન ધર્મને હીપાવે તો..

અતિશય જ્ઞાન ઉપાજ્ઞન કરવાના ઠાણું મ સૂત્ર મ  
 ભગવંતે ફરમાવેલા ચાર ઘોલ.

- ૧ વિશુદ્ધ આહાર પાણી કરે તો.  
 ૨ વિકથા છાંડે તો.  
 ૩ કાળોકાળ અવશ્ય પ્રતિક્રમણ કરે તો.  
 ૪ આગલી રાત્રી તથા પાછલી રાત્રી ધર્મ જાગરીકા કરે તો.

પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રના ચોથા સંવરદ્વારમાં ક  
 ભગવંતે શીયળે વ્રતની બત્રીસ ઉપમા કહી છે  
 તે નીચે પ્રમાણે

- ૧ ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારાના પરિવારમાં ચંદ્રમાં તથા સૂ  
 મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્ર  
 મોટો અને પ્રધાન.  
 ૨ સર્વ આગારમાં રત્નનો આગાર મોટો અને પ્રધા  
 તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૩ સર્વ રત્નમાં વેકુચી નામા રત્ન મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૪ સર્વ આભૂષણમાં માથાનો મુગટ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૫ સર્વ વસ્ત્રમાં ખેમન્નુગલ કપાસનો વસ્ત્ર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૬ સર્વ ફુલની જાતમાં અરિષીન્ડ કમળનું ફુલ મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૭ સર્વ મુગંધમાં ગોખની ખાવના અંદનની મુગંધી મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૮ સર્વ પર્વતોમાં ઓખવે કરીને ચુલહેમવંતનામા પર્વત મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૯ સર્વ નદીઓમાં સીતા અને સીતોતા નદી મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૦ સર્વ સમુદ્રમાં સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૧ સર્વ પર્વતોમાં ચુડીને આકારે રૂચક નામા પર્વત મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.



- ૧૨ સર્વ હાથીમાં ઇંદ્ર મહારાજનો ઐરાવત હાથી મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૩ સર્વ ચોપદમાં કેસરીસિંહ નાર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૪ સર્વ સુવર્ણ કુમારજીમાં બેનુકુમારજી મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૫ સર્વ નાગકુમારજીમાં ધરણીદ્ર પદમાવતીજી મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૬ સર્વ દેવલોકમાં પાંચમો બ્રહ્મદેવલોક મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૭ સર્વ સલામાં સુધર્મી સલા મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૮ સર્વ સ્થિતીમાં લવ સતીયા દેવતાની સ્થિતી મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૯ સર્વ દાનમાં અલથેદાન સુપાત્ર દાન મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૦ સર્વ રંગની જાતમાં કિરમજી રેશમનો રંગ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૨૧ સર્વ સંઘયણુમાં વજ્રપલ્લનારાય સંઘયણ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૨ સર્વ સંઠાણુમાં સમ ચોરસ સંઠાણુ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૩ સર્વ ધ્યાનમાં ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૪ સર્વ જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૫ સર્વ લેશ્યામાં પરમ શુક્લ લેશ્યા મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૬ સર્વ સાધુના પરિવારમાં તીર્થંકર મહારાજ મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૭ સર્વ ક્ષેત્રમાં મહાવીર ક્ષેત્ર મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૮ સર્વ પર્વતોમાં ઉચ્ચપણે મેરૂ પર્વત મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૯ સર્વ વનમાં નંદન વન મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૩૦ સર્વ વૃક્ષમાં જંબૂ સુદર્શન વૃક્ષ મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૩૧ સર્વ સેનામાં ચક્રવર્તિ મહારાજની સેના મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ મતોમાં શિયળ મત મોટો અને પ્રધાન.
- ૩૨ સર્વ રથમાં વાસુદેવજીનો સંગ્રામી રથ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ મતોમાં શિયળ મત મોટો અને પ્રધાન.

**જીવ સોળ પ્રકારે કષાય કરે. (પન્નવણામાંના).**

- ૧ આપણુ માટે કરે.
- ૨ પરાયા માટે કરે.
- ૩ આપણુ તથા પરાયા માટે કરે.
- ૪ નિરર્થક કરે.
- ૫ ખેતર માટે કરે.
- ૬ વસ્ત્ર માટે કરે.
- ૭ શરીર માટે કરે.
- ૮ ભૂક ઉપકરણુ માટે કરે,
- ૯ જાણુતાં કરે.
- ૧૦ અજાણુતાં કરે.
- ૧૧ ઉપયોગથી કરે.
- ૧૨ અનઉપયોગથી કરે.
- ૧૩ અનંતાનુબંધી કરે.
- ૧૪ પ્રત્યાખાની કરે.
- ૧૫ અપ્રત્યાખાની કરે.
- ૧૬ સંજવલની કરે.

## શ્રી ભગવતે કરમાવેલી દસ પ્રકારની સંજ્ઞા.

૧ આહાર સંજ્ઞા.	૬ માન સંજ્ઞા.
ભય સંજ્ઞા.	૭ માયા સંજ્ઞા.
૩ મૈથુન સંજ્ઞા.	૮ લોભ સંજ્ઞા.
પરિગ્રહ સંજ્ઞા.	૯ એધ સંજ્ઞા.
૫ ક્રોધ સંજ્ઞા.	૧૦ લોક સંજ્ઞા.

### આહાર સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઉપજે.—

- ૧ કોઠો ખાલો હોય તો આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૨ ક્ષુધા વેદનીના ઉદયથી આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૩ આહાર દેખવાથી આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૪ આહારની ચિંતવના કરવાથી આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.

### ભય સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઉપજે.—

- ૧ અધીરજપણ હોવાથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૨ ભય વેદનીના ઉદયથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૩ ભયની પાસે જવાથી—ભય દેખવાથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૪ ભયની ચિંતવના કરવાથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.

### મૈથુન સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઉપજે.—

- ૧ હાડ, માંસ, લોહી વધારવાથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૨ વેદ મોહનીના ઉદયથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૩ સ્ત્રી દેખવાથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૪ સ્ત્રીની ચિંતવના કરવાથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.

પરિગ્રહ સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે.—

- ૧ મમતા મુછો કરવાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.
- ૨ લોભ વેદનીના ઉદયથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.
- ૩ ભંડ ઉપગરણ દેખવાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.
- ૪ પરિગ્રહની ચિંતવના કરવાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.

શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રમાં ચિત્ત સમાધિ હોવાના દસ  
બોલ કહ્યા છે તે.

- ૧ અપૂર્વ જ્ઞેનધર્મ પાચો હોય તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૨ જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૩ દેવ દર્શન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૪ સાચો સ્વપ્ન આવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૫ અવધિજ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૬ અવધિ દર્શન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૭ મનઃપર્યવજ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૮ કેવળજ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૯ કેવળ દર્શન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૧૦ કેવળ મરણ હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.

# ભગવતી સૂત્રમાં ચૌદ સ્પર્શનાં શ્રી ભગવંતે કરમાવ્યાં છે તે.



- ૧ હાથી ઘોડાના પલાન ઉપર ચઢતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૨ મહાવીર ક્ષેત્રને દોરી દેતો થકો જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૩ પૂર્વ તથા પશ્ચિમ લોકાંતિકની દોરી છેદતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૪ પંચવર્ણી સુતર ઉજવતો થકો, સુજવતો થકો જાગે તો જીવ મોક્ષે જાય.
- ૫ શિસા કથીરના ઢગલા ઉપર ચઢતો થકો જીવ જાગે તો ખીજા ભવે મોક્ષે જાય.
- ૬ સોના ચાંદીના ઢગલા ઉપર ચઢતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૭ ઉકરડીને વિખરતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૮ ઘીનો ઘડો માથે ઉપાડતો થકો જીવ જાગે તો ખીજા ભવે મોક્ષે જાય.
- ૯ મદીરાનો ઘડો ઢાળતો, ફેાડતો, રેડતો થકો જીવ જાગે તો ખીજા ભવે મોક્ષે જાય.

- ૧૦ પક્ષ સરોવરના કુલે છાંયો કરી અંદર પ્રવેશ કરતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૧ વાંસની જડ ઉખેડતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૨ બે ભુજાએ મોટા સમુદ્રમે તરતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૩ ભવનપાતિના ભવનમા પ્રવેશ કરતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૪ વૈમાનિકના વિમાનમાં પ્રવેશ કરતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.

### સમક્રિતના ૧૭ બોલ.

૪ બોલ સંદેહણા:

૧ પરમાર્થ સંસત્વ-વાદી સૂત્રનો જાણકાર.

૨ પરમાર્થ જ્ઞાતુસેવન-જ્ઞાતીની સેવા કરે.

૩ વ્યાપ્ત દર્શન વર્ણન સમક્રિત તથા પતિવ્રતી સોળત વર્ણ.

૪ કુદર્શન વર્ણની-મિથ્યાત્વની સોળત વર્ણ.

૩ બોલ લીંગના:—

- ૧ શ્રદ્ધા-સાત દીવસના ભુજ્યાને જેમ ભોજનની રૂચિ હોય તેમ સમક્રીતી જીવને ધર્મોપદેશ શાસ્ત્ર સાંભળવાની રૂચિ હોય.
- ૨ ધર્મપરરાગ-યુવાન પુરુષને યુવાન સ્ત્રીપર મોહ હોય તેટલો સમક્રીતી જીવને ધર્મ કરવાનો મોહ હોય.
- ૩ વૈયાવચ્ચ-અજ્ઞાની ગુરૂની સેવા કરે તેમ સમક્રીતી ગુરૂની સેવા કરે.

૧૦ બોલ વિનયના.

- ૧ અરિહંતનો વિનય. ૨. સિદ્ધનો. ૩. આચાર્યનો.
- ૪ ઉપાધ્યાયનો. ૫. સ્થાવરનો. ૬. ગુરૂના શિષ્યનો. ૭. ઘણા આચાર્યોના શિષ્યોનો ૮. સંઘનો. ૯. સ્વધર્મીનો.
૧૦. ક્રીયાવંતનો. એ દશનીવિનય ભક્તિ કરે. વિનય ૪ પ્રકારથી. ૧ ભક્તિથી. ૨. કીર્તિથી. ૩. માન દેવાથી. ૪. આશાતના ટાળવાથી.

૩ બોલ શુદ્ધના.

- ૧ મનથી અરિહંત સિવાય અન્યને ચિંતવવા નહિ.
- ૨ વચનથી અરિહંત સિવાય અન્યને ચિંતવવા નહિ.
- ૩ ક્રિયાથી અરિહંત સિવાય અન્યને ચિંતવવા નહિ.

૫ બોલ દુષણના.

- ૧ શંકા, ૨ કંખા, ૩ વિતીગિચ્છા, ૪ પરપાસંકપર-સંસા, પરપાસંક સંથવો.

૫ બોલ ભુષણના.



- ૧ જૈન ધર્મની ભક્તિ કરે જ્ઞાન ઉદ્ધકની ભક્તિ કરે.
- ૨ અરિહંત પ્રભુના મન, વચન, અને કાયાથી ગુણુ-ગ્રામ કરે.
- ૩ સાધુ, સાધ્વી તથા સ્વધર્મી ભાઈઓની સેવા ભક્તિ કરે.
- ૪ ધર્મ અજાણને ધર્મનો માર્ગ બતાવે, જ્યાં જાય ત્યાં ધર્મ કથા કરે.
- ૫ ધર્મથી પડતો જીવને જોધ આપીને તેનું મન સ્થીર કરે.

#### ૫ બોલ લક્ષણના.

- ૧ સમ-શાંતિ સ્વભાવી સર્વનું ભલું ઇચ્છે આર્ત, રૂદ્ર ધ્યાન ધરે નહિ.
- ૨ સંવેગ-સર્વ પુદ્ગલો ઉપર મોહ રાખે નહિ.
- ૩ નિર્વેગ-પાંચ ઇંદ્રિયોને વશ કરે.
- ૪ અનુકંપા-છકાયની દયા પાળે.
- ૫ આસ્થા-શુદ્ધ દેવ, ગુરુ-ધર્મ ઉપર શુદ્ધ શ્રદ્ધા રાખે.

#### ૮ બોલ પ્રભાવનાના.

- ૧ પ્રવચનની ભાવક-સૂત્ર સિદ્ધાંત ભાણી જૈનધર્મ દીપાવે.
- ૨ ધર્મકથા પ્રભાવક-ઉત્તમ શૈલીથી, પ્રીય સ્વરથી કથા કહી દીપાવે.
- ૩ વાદી પ્રભાવક-વાદવિવાદ કરીને જૈન ધર્મ દીપાવે.

૪ નૈમિત્તિક પ્રભાવક-ભવિષ્યની વાત જાણી અવસરે ધર્મ દીધાવે.

(૫) તપસ્વી પ્રભાવક-તપ કરીને ધર્મ દીધાવે.

૬ વિદ્યાવાન પ્રભાવક-અનેક પ્રકારની વિદ્યા જાણી ધર્મ દીધાવે.

૭ પ્રસિદ્ધ વૃત પ્રભાવક-જાહેરમાં વૃતો લઈ ધર્મ દીધાવે.

૮ કાવ્ય શક્તિ પ્રભાવક-કવિતાઓ બનાવી જૈન ધર્મ દીધાવે.

૬ જોડ ભાવનાના.

૧ ધર્મરૂપી વૃક્ષ, સમકીર્તરૂપી મૂળીયાં.

૨ ધર્મરૂપી નગર, સમકીર્તરૂપી દરવાજો.

૩ ધર્મરૂપી મહેલ, સમકીર્તરૂપી પાથો.

૪ ધર્મરૂપી ઘરેણાં, સમકીર્તરૂપી ડાબડો.

૫ ધર્મરૂપી રત્ન, સમકીર્તરૂપી તીજેરી.

૬ ધર્મરૂપી શહેર, સમકીર્તરૂપી કોટ (કીલ્લો)

૬ જોડ જ્ઞાણના.

૧ આલાપ-સમકીર્તી જીવને વંદના નમસ્કાર કરે.

૨ ક્ષલાપ-ક્ષેમ કુશળ પુછે વિશેષતઃ સત્કાર કરે.

૩ સમકીર્તી જીવને દાન આપે.

૪ પ્રદાન-વિશેષ પ્રકારે દાન આપે.

૫ વેદન-સમકીર્તી જીવને વિશેષતઃ વંદન નમસ્કાર કરે.

૬ સમક્રીતી જીવની પાછળ શુભાશીષ કરે.

૬ બોલ આગારના.

૧ સચીલીયોગ, ૨ શુભાલીયોગ, ૩ દેવાલીયોગ

૪ કાંતરવૃત્તિ, ૫ શુરનીશ્રુતિ, ૬ બલવાનનો.

(આ છ આગાર સમક્રીતી જીવ માટે છે. કદાચ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ કાંઈ કરવું પડે તો તેણે તેવે પ્રસંગે વિચારવું કે અહા! જો હું સાધુ દેશમાં હોત તો મારે આવી વિડંબનામાં પડવું ન પડત. ધી:ક્ષાર છે મારા આત્માને! જ્યારે હું શુદ્ધ સમક્રીત પાળીશ ત્યારેજ ધન્ય થશે. વળી પ્રસંગો-નુસાર પ્રાયશ્ચિત્ત લે.)

૬ બોલ ભાવનીના.

૧ સમક્રીતી જીવ પોતાના આત્માને અસંખ્ય પ્ર-  
દેશી જાણે.

૨ સુખ દુઃખનો કૃતા જાણે.

૩ સુખ દુઃખનો લોકતા જાણે.

૪ પોતાના આત્માને સિદ્ધ સમાન માને.

૫ મોક્ષ જવાનો કામી જાણે.

૬ મોક્ષ જવાનો ઉપાય જાણે. (જ્ઞાન-દર્શન-મા-

રિત્ર-તપ.

## આત્મીક મુદ્રાલેખ.



- ૧ હે આત્મા ! એકાંતમાં સ્વવસ્તુ તપાસ.
- ૨ હે આત્મા ! તું તારા પોતામાં સમ.
- ૩ હે આત્મા ! તું પરમાત્મા થઈશ.
- ૪ હે આત્મા ! તું આપાપરનો ભેદ વિચાર.
- ૫ હે આત્મા ! તું કાણુ છે, ક્યાંથી આવ્યો, ક્યાં જઈશ ?  
તેનો વિચાર કર.
- ૬ હે જૈન ! રાગ દ્વેષને છૂટ.
- ૭ હે ચિદાનંદ ! રત્નચિંતામણી ચાખ.
- ૮ હે પરિક્ષક ! અંતરેથી કીંમતી એવા પાણીની પરીક્ષા કર.
- ૯ હે અવિનાશી ! તારા શિવાય સર્વ વિનાશી ને ક્ષણ-  
ભંગુર છે.
- ૧૦ હે શુણુનુભિલાષી ! ઘડીઆળની માફક તારા શુણુ  
શુભ રાખ.
- ૧૧ હે સમભાવી ! શત્રુ, મીત્ર, માન, અપમાન, સુખદુઃખ-  
સમ લેખ.
- ૧૨ હે ક્ષુધાતુર ! ભોજન મોજ શોખ માટે નથી પણ  
ધર્મમય જીવન ગુજારવા માટે છે.
- ૧૩ હે મૂર્ખ ! આજેજ મરણુ છે એમ સમજી ચેત.
- ૧૪ રે બાલ ! કાગ તાડન અર્થે ચિંતામણી રત્ન ફેંક મા.

- ૧૫ રે લોભી ! શયન કરવા પહેલાં જમે ઉધાર તપાસજો.
- ૧૬ હે દેવાનું પ્રિય ! સત્ય પણ પ્રીય વદજો. મીતભાષી બન.
- ૧૭ હે શીવાનંદી ! જેટલો પ્રેમ કનક, કામળી અને કીર્તિ પર છે તેટલોજ તું ધર્મ માટે રાખ.
- ૧૮ હે પુદ્ગલાનંદી ! આ સુખ છતાં દુઃખ કોણ આપતું હશે ?
- ૧૯ હે ક્ષમાસાગર ! રતિ સમ અક્ષમા સમુદ્ર સમ ક્ષમાને પોતાના સમ બનાવી નર્કનાં બંધ દ્વાર ખુલાવે છે.
- ૨૦ હે ભાગ્યશાળી ! દેવો દેવ ભૂવન ત્યાગી તારી ઝૂંપડીમાં રહેવા ભાગ્યશાળી માને છે.
- ૨૧ હે ચિંતાતુર ! જેટલી ચિંતા વેદના માટે છે તેથી વિશેષ બાકીના સાત શત્રુઓ માટે રાખ.
- ૨૨ હે મુગ્ધ ! સંસારની મોહબળમાં મુગ્ધ બનીશ નહિ.
- ૨૩ હે જીવનાભિલાષી ! એક દિવસ અબાણ્યા મરવું છે તેની માળા ફેરવજો.
- ૨૪ હે સત્ય સંશોધક ! દાન, દયા, દિનતા વિના શિવપદ દૂર છે.
- ૨૫ હે મુસાફર ! પંથ વિકટ છે, હુંટારા (મોહ-કષાય-આઠ કર્મ.) ધુમે છે તેથી જોખમ ઘણું છે માટે સાવચેત રહેજો.
- ૨૬ હે બ્યાપારી ! આત્મિક ઉદય માટે અસંતોષી રહેજો અને વિષયાદિકમાં સંતોષી રહેજો.

- ૨૭ હે સુખાલિલાષી ! ઇષ્ટ અનિષ્ટ સંયોગ ત્યાગ.  
 ૨૮ હે શિવાલીલાષી ! દાન, શિયળ, તપની ભાવના ભાવ.  
 ૨૯ હે શુરવીર ! કર્મ તે તારા નોકરો છે. તું સ્વતંત્ર રાજા છે.  
 ૩૦ હે જાનળી ! રાત્રી દિવસ રૂપી રાક્ષસો તારી જીવન દોરી કાપે છે.  
 ૩૧ હે કરુણાનિધી ! કરુણામૃતનું પાન કર.



- ૧ ખાહિર, અંતર, પરમાત્મા એ ત્રણમાંથી તું કોણ ?  
 ૨ અશાતામાં અરાત શાતામાં રતિ ભાવ તે સંસારીના છે.  
 ૩ પરિસહ સમયે નર્કની વેદના યાદ રાખ.  
 ૪ તારામાં અને સંસારમાં ભાવ લિપ્તતાનો ભેદ વિચાર.  
 ૫ વીતરાગ ભાવના તારામાં કેટલા અંશે છે ?  
 ૬ સિદ્ધ સમાન તે તારા આત્માને બનાવ્યો છે કે નહિ.  
 ૭ ચારિત્રના પજવા તારામાં કેટલા અંશે છે ?  
 ૮ શરીર પોતાનો ધર્મ ભજવે તો તું તારો ધર્મ શા માટે ભૂલે છે ?  
 ૯ જ્યાંસુધી વીતરાગ પ્રવૃત્તિ નથી ત્યાંસુધી મોક્ષ પદનો અધિકારી નથી.  
 ૧૦ સમયે સમયે તને પોતાને સિદ્ધ તરીકે ઓળખ.  
 ૧૧ ઇષ્ટાનિષ્ટ પર સમભાવ રાખતાં શીખ.  
 ૧૨ કષાય પ્રસંગે કષાય કરી કેવળરૂપ પ્રાપ્ત કરી લે.

- ૧૩ અનંતી વખત પાંચ મહાવ્રત પાંચ સુમતી ત્રણ ગુપ્તિ  
દેવગુરુ ધર્મ તપશ્ચર્યા કરી તદ્દપિ ભવાંતિ કેમ ન થઈ  
શકેયો ? શું આ પ્રવૃત્તિથી થશે ?
- ૧૪ આત્માને પરમાત્માનું જ્ઞાન કરાવ.

### ઉત્તમ વાક્યો.

- ૧ અદ્ય આયુષ્ય, મહાન પાપ, અરંધા શેર અનાજની  
જરૂર અને લાખ મણની ચીંતા, સાડાત્રણ હાથ જમી-  
નની જરૂર અને મોટા મહેલોની ચીંતા, ૧૦-૨૦  
વર્ષોનું આયુષ્ય અને અ. સ. વર્ષોની ગણતરીની  
કલ્પના. આંતરે ક્યાંનો ન્યાય ?
- ૨ સંસારી જીવોની અજ્ઞાનતામાં તિન્મયતા જોઈ અરેખર  
ત્રાસ વહુટે છે. જે માણસ બંધારીથી ડરે છે તે દ્વિસરી  
સિંહની ઘેરે જંગલમાં તથા સિંહો માર ક્રેવી રીતે સહન  
કરી શકશે ? જે આત્મા કીડીનાં ડંખથી ધુજે છે તે  
આત્મા ચંડકેશીના જેવા જેરી સર્પના ડંખ ક્રેવી  
રીતે સહન કરી શકશે. જે માણસ સામાન્ય સ્નાન  
માટેના વિશેષ ઉણું પાણીથી ત્રાસ પામે છે તે આત્મા  
પાણીથી નહિ પણ અગ્નિ રસથી ઉકળતી વૈતરણી  
નદીમાં કેવી રીતે બળાટકારે સ્નાન કરવા હિંમત  
ખેડશે ? જે આત્મા જંગલે જતાં બાવળનો કાંટો

વાગવાથી ખૂમ પાડે છે તે આત્મા ભાલા:ખરછી,  
તરવાર, પાવડા, કટાર અને છરીની તીક્ષ્ણ ધારે  
કેવી રીતે સહન કરી શકશે ?

૩ સાધુ ગુરૂની ભક્તિ કરવી, સંસારીએ માતા પિતાની  
આજ્ઞા માની ધર્મ દીપાવવો.

૪ શ્રાવક ધર્મ પાળીને અનંત જીવો મોક્ષને નજદીક  
કરી શક્યા છે.

૫ આત્મા અને શરીર ભિન્ન છે, આત્મા અજર, અમર,  
અવિનાશી છે; શરીર સુખ દુઃખ અનુભવે છે; આ-  
ત્માને નથી સુખ, નથી દુઃખ, નથી માન, અપમાન.  
માત્ર શરીર અનંતા કાળ થયાં દગો દેતું આબરું છે  
અને દેતું જાય છે.

૬ સંસારનાં કામો ખોટાં છે, ધર્મ તેજ સાર પદાર્થ છે,  
આવાં વાક્યોને યાદ રાખીને ભરત મહારાજ અને  
મરૂદેવી માતાજી સંસાર અવસ્થામાં કેવળજ્ઞાન મેળવી  
શક્યા હતાં તો તેવા ઉચ્ચ વિચારો અને ભાવનાઓ  
રાખવી.

૭ સંસાર સુખમાં લોભ રાખવો નહિ.

૮ સુખ અને દુઃખ સમભાવે ગણો.

૯ સંસારની અનિત્યતા હું મેંશાં વિચારો.

૧૦ પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરો.



- ૧૧ વર્તમાન, ભૂત, અને ભવિષ્યનો વિચાર કરો.  
 અ વર્તમાનમાં કેવું જીવન છે ?  
 ઘ ભૂતકાળમાં કેવું હતું ?  
 ક ભવિષ્યમાં કઈ ગતિને પ્રાપ્ત થઈશું ?  
 દ અત્યારે મરણ આવે તો શી ગતિ થાય ?
- ૧૨ મરણ આવવા છતાં ભયભ્રાંત ન થવું પડે તેનો વિચાર કરો.
- ૧૩ એક મીનીટ પણ આર્ત, રોદ્ર ધ્યાન કરવું ન પડે તેવા બનો.
- ૧૪ મરણના નામથી ભય પામો નહિ પણ હર્ષ પામો.
- ૧૫ વેદનીના સંપાદામાં આવતાં રૂદ્ધન ન કરો પણ હર્ષ પામો.
- ૧૬ ચંદ્ર સૂર્ય જેવા નિર્મળ બનો.
- ૧૭ લોહીવાળું કપડું લોહીની નદીમાં ઘોઈ સ્વચ્છ કરવા જેવાં કાર્યો કરતાં વિચાર કરો.
- ૧૮ કોયલાને સફેદ કરવા ભૂત ઇદ્રિય અને ભોગેચ્છાને પૂર્ણ કરી સંતુષ્ટ થવાની મિથ્યા આશા રાખશો નહિ.
- ૧૯ શત્રુ, મિત્ર, માન, અપમાન, સુખ, દુઃખ વિગેરે કેવળ જ્રમ છે.
- ૨૦ કસ્તૂરીઆ મૃગ માફક મહવાળા બની પર વસ્તુમાં આનંદ શોધવા કાંકાં મારશો નહિ.

- ૨૧ આયુષ્ય અદ્ય છે, આશા અનંત કાળમાં પણ પૂર્ણ ન થાય તેટલી લાંબી છે.
- ૨૨ એક એક આત્મા સમયે સમયે અનંત કર્મ ત્રોડે છે, એક એક આત્મા સમયે સમયે અનંત કર્મ બાંધે છે.
- ૨૩ છદ્મસ્થ અવસ્થા ૬૦ વર્ષના વૃદ્ધને પણ મરવું છે એમ કહી સાવધાન કરતી દેખાતી નથી તો બાળકોને ક્યાંથી સાવધાન કરે.
- ૨૪ નિકટ ભવી, મોક્ષગામી, પુણ્યશીલ પુરૂષોને બાળવય ને વૃદ્ધાવસ્થામાં એક સરખો મરણનો ભય, ધર્મરૂચી, અને ધર્મ ક્રીયાશીલપણું વર્તે છે.
- ૨૫ વિષયેચ્છા તેના સાધનોની પુર્તી કરવાથી તૃપ્ત થતી નથી, થઈ નથી અને થશે પણ નહિ. માત્ર સાધનોનો ત્યાગ કરવાથી, તે ઈચ્છાને પ્રવર-તપ સંયમથી ભસ્મ કરવાથીજ અપૂર્વ શાંતિ અનુભવાશે. અગ્નિમાં ઘી નાંખવાથી શાંત થાય તોજ વિષયેચ્છા વિષય ભોગ-વતાં તૃપ્ત થાય.
- ૨૬ મનુષ્યના વાળ ધોળા થાય છે, દાંત પડી જાય છે, શરીર વાંકું વળી જાય છે; ગુલાબી રક્તમય શરીર શુષ્ક ખોખું થાય છે છતાં જીવનની આશા અને વિષયની ઈચ્છા નષ્ટ પામતી નથી.
- ૨૭ દારૂમાં ઉન્મત્ત થએલ મનુષ્ય જેમ સ્ત્રીને માતા, માતાને સ્ત્રી કહે છે તેમ સંસારી જીવો મોહ ઘેલછામાં

સત્ય સુખને દુઃખ અને દુઃખ સાગરના દેનારને સુખનો વિધાતા માને છે, ધર્મને અધર્મ અને અધર્મને ધર્મ કહે છે.

૨૮ છોડવાની વસ્તુ ભેગી કરે છે, અને ભેગી કરવાની વસ્તુને તિલાંજલી આપે છે તેવો મુખ્ય કોણ? સંસારમાં રક્ત. અહા! સંસારની વિચિત્ર દશા છે.

૨૯ અર્ધો શેર ઝાંઝ અને એક ટુકડા વસ્ત્ર માટે મનુષ્યો ચિતામાંથી રત્ન હારી રહ્યા છે. ભાગ્યશાળી પુરુષોજ ધર્મતત્વને ચોગાળી શક્યા છે.

## ભવાંત ભેદક !

૧ તું તારામાં સમાઈ જા.

૨ એ દેનમાં દાવાનળ કરી દરીદ્રિશીતની દયા મા કર.

૩ પર જોળમદારી તને અનંત જોળમમાં નેનાંખી દે. સાવધ.

૪ પર દયા તે ગુલામી છે-સ્વદયા તે શેઠાઈ છે.

૫ પુદ્ગલીનદ તે પુદ્ગલ પરાવર્તન છે. પુદ્ગલાનદનો પરાજય કર.

૬ દેશ પૂર્વના જ્ઞાનમાં કયા દર્શનની ખામી હતી? પૂર્વના જ્ઞાનમાં કયી પ્રવૃત્તિની ખામી હતી, કયા

જ્ઞાનની ખામી હતી, કયા સંઘયણની ખામી હતી ?  
ખામી તરત શોધ અને પુરી કર.

૭ ક્રોધ અને કટુ અમૃત માનતાં શરમા.

૮ માન તે મિષ્ટ ક્રિપાક છે.

૯ જ ક્રોધ સ્કંધજીને ૮૪ લક્ષ જીવોયોનિમાં ભ્રમણ કરવું પડ્યું.

૧૦ માન-આહુબલજીને દીર્ઘ સમય છદ્મસ્થાવસ્થામાં રહેવું પડ્યું.

માયા-મહલીનાથજીને સ્ત્રી લીંગ થવું પડ્યું.

૧૧ લોભ-દંઢજીને સાધુ દશામાં આહારની અંતરાય વેઠવી પડી.

૧૦ નિંદ તે સમ્યક્ત્વનો ઉપકાર દ્વારપાલ છે, નિંદક તે મોક્ષ માર્ગનો દ્વારપાલ છે.

૧૧ જાહેર જીવન તે જીવ યોનીનો જંપાપાત છે. ગુપ્ત જીવન તે આત્મીક શીવસ્થાનની સુગંધીના સલાસદનો ગુચ્છ છે. જાહેર જગ્યામાં જન્મ લેવો હોય તો જાહેર થા.

૧૨ ગુપ્ત સ્થાન તે શિવગુણ વરમાલા છે. જાહેર ગુણેચ્છા તે ઝાંઝવાનું જળખિંદુ છે.

૧૩ પ્રસંશા તે પાશરૂપી ચળકતો પથ્થર છે.

સ્વ નિંદા તે નહિ, પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન છે.

- ૧૫ પ્રસંશા નહિ, નિંદા તે પૂર્વે ઇચ્છેલ પ્રસંશાનો અંકુરો છે.
- ૧૬ ક્રુધા તે પૂર્વે લોગવેલ ડર રસવંતા પંકવાનનો ક્રુદ્ધ નિસો છે.
- ૧૭ શોક તે પૂર્વે હાસ્ય કરેલની હવેલી છે.
- ૧૮ તૃષ્ણા તે પૂર્વે લોગવેલ સરખતનો અતૃપ્ત નીસો છે.
- ૧૯ ડાંસ મચ્છર તે પૂર્વે લોગવેલ મચ્છરદાનીના ચિતારનું દ્રશ્ય છે.
- ૨૦ અચેલ તે દ્રવ્યજનકલ્પ દશા છે.
- ૨૧ અરધ તે પૂર્વે લોગવેલ રત્યાનંદનું અજીર્ણ છે.

### વેદની સમયે ફરજ.



- ૧ શરીર આત્મા બન્ને લિન્ન છે.
- ૨ લેણદાર લેણું લેવા આવેલ છે, શાહુકારની ફરજ છે કે કરેલું દેવું ચુકાવવું.
- ૩ આ ભવમાં લેણું નહિ ચુકાવું તો પરભવ કે કયા ભવે કયા સંજોગોમાં ચુકાવીશ ?
- ૪ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણે વસ્તુ આત્માની છે.
- ૫ પ્રભુ મહાવીરના કાનમાં ખીલાં ઠોક્યા, ૪૯૯ શિષ્યોને ઘાણીમાં પિલ્યા, ગજ સુકુમાળનાં મસ્તકે ખેર અંગારા તો આ વેદના શા હિસાબમાં. અનંતી વખત

સાતમી નરકથી પહેલી નરક સુધીમાં અનંતકાળ માટે અનંત અનંત વેદના પરાધીનતામાં સહન કરી તો આ વેદના તે હિસાબે તો ક્ષુદ્ધુક છે.

૬ હાડ માંસ લોહી એ ત્રણે શરીરની વસ્તુઓ છે. બન્નેમાં અનંત ઘણો તફાવત છે. હાડ, લોહી, માંસની દરકાર રાખીશ નહિ.

૭ વેદની સમયે સમભાવ રાખવાથી દ્રવ્યે વેદની ક્ષીણ થાય છે, ભાવે અનંત જન્મ, જરા, મરણની પીડા કાપે છે.

૮ માને તો દુઃખ છે ન માને તો અનંત સુખ છે.

૯ સમદ્રષ્ટિ જીવો કૃષ્ણ, શ્રેણિક વિગેરે નરકમાં રહ્યા થકા સમભાવ રાખી રહ્યા છે તો તું પાંચમા છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનકનો અધિકારી છે.

૧૦ વેદનીનો તું કાંઈ નોકર નથી જેથી તેનો દબાવ્યો દબાઈ જાય, વેદની તે તારા પરનો મેલ છે તેને દુર કરવો તે તારું પ્રધાન કર્તવ્ય છે.

૧૧ હાડ-લોહી-માંસ આદિ સંસાર બંધન છે, ખાવું છે તે કુંકવા માટે, પીવું તે પરઠવવા માટે અને પહેરવું તે ફાડવા માટે. આ ત્રણ જગતના મુખ્ય સિદ્ધાંતો છે અને તેના નીકળતા અંતિમ સારમાં મુગ્ધો મુંઝાય છે.

## ઉત્તમ વિચારણા.



માન અપમાન સમચિત ગણે, સમ ગણે કનક પાષાણ; ૧  
 વંદન, નંદન સમ ગણે, ઈસો હોય તુજ જાણ. ૨  
 શું રાચું હું લલના તનુમાં, ચંદી છે સ્ત્રીની કાયા; ૩  
 શું રાચું હું ધન સત્તામાં, જુઠી છે તેની માયા. ૪  
 શું રાચું હું વાડી માંહી, વાડીની છે નશ્વરતા; ૫  
 જે જન જેમાં રાચે પ્રેમે, તે જન તેમાં અવતરતો. ૬  
 શું રાચું હું શરીરમાંહી, શરીર પણ જુદું થાતું; ૭  
 શું રાચું હું મિષ્ટ જમણમાં, મિષ્ટ તે વિષ્ટા થાતું. ૮  
 શું રાચું હું મોજ મજામાં, તેમાં સુખ ન પરખાતું. ૯  
 શું રાચું હું સ્નાન કૃત્યમાં, શરીર શોભા કરમાતી. ૧૦  
 શું રાચું હું યુવાણમાં, ચાર ઘડીનું ચાંદરડું. ૧૧  
 શું રાચું હું રમત ગમતમાં, પરલવ જાતાં નહિ સરણ. ૧૨  
 શું રાચું હું હવા દવામાં, હવા દવા મૂકી જાવું. ૧૩  
 શું રાચું હું મિત્ર વૃદ્ધમાં, અતે તો ન્યારા થાવું. ૧૪  
 શું રાચું હું સ્વજન કુળથી, અંત કોઈ ન છે બેલી. ૧૫  
 શું રાચું હું જ્ઞાત જનકમાં, જુદા વખત છેલી. ૧૬

## ગુરુ ભક્તનો વિનય.

— ❧ —

( શાદ્દુલબિક્કિદિત )

વંદુ વીર નમાવું શિર તમને, સન્માન હું સવેદા;  
સત્કારું સદ્બુદ્ધિ એ શુભ ગુરુ, આચાર્ય સુંદર સદા. ૧  
કલ્યાણી કરૂણા કરી ગુણ ધણી, માંગદયકારી મુની;  
જીવોને સુખદાય અમાય સરળા, ગંભીરતાદિ ગુણી. ૨

— — —  
ઉત્તમ પદ.

અજકુલ ગતિ કેસરી લહેરે, નિજ પદ સીંહુ નિયાળ,  
તીમ પ્રભુ ભક્તિ લહેરે, આત્મ શક્તિ સંભાળ. ૧  
સમાય તું તારા વિષે, તારું તારી પાસ;  
મારું મારું ક્યાં કરે, ધરતો પરની આશ. ૨  
દેખી આત્મ સ્વરૂપને, જાણ્યો પુદ્ગલ ખેલ;  
ન્યારો તેથી આત્મા, ચિદાનંદ ગુણ રેલ. ૩  
અહું બુદ્ધિ પરમાં ધરી, પરમાંહી બંધાઉં;  
અહું બુદ્ધિ જો આત્મમાં, તો હું ક્યાં રંગાઉ. ૪  
રાગ દ્વેષ ત્યાગ બિન, મુક્તિકો પદ નહિ;  
કોટી કોટી જપ તપ કરે, સર્વ અકારજ પાઈ. ૫  
ત્યાગ વિરાગ વિના કદી, ધાય ન આત્મજ્ઞાન;



આત્મ જ્ઞાન વિના કદી, પામે નહિ શિવ ઠાણુ. ૬  
રમણી રામા દેખતાં, પ્રેમી મનમાં ખ્યાર;  
તેથી અધિકો સદ્ગુરુ, શિષ્ય તણા નિર્ધાર. ૭  
અખંડ અક્ષય શાસ્વતું, દેખી આત્મસ્વરૂપ;  
તેથી અમરકો આત્મા, અરે હું તો મહાભૂપ. ૮

## જાણવા જોગ !

દેવતાને જેટલા સાગરોપમનું આયુષ્ય હોય તેટલા  
હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા થાય છે અને તેટલા અર્ધ  
મહીને શ્વાસો શ્વાસ લે.

મેઘકુમારની માતાને વરસાદનો દોહદ ઉપન્યો હતો.  
કોણીકની માતાને પિતાનું માંસ ખાવાનો દોહદ ઉ-  
ત્પન્ન થયો હતો.

અભય કુમારની માતાને જીવહયાનો દોહદ ઉપન્યો હતો.  
એઈંદ્રીયનો જીવ ૪૮ મીનીટમાં ૮૦ વખત જન્મે તથા મરે.  
તેઈંદ્રીયનો જીવ                    "        ૬૦                    "  
ચૌરેંદ્રીયનો જીવ                   "        ૪૦                   "  
અસંજીવચેન્દ્રિયનો જીવ        ૨૪                    "  
માટીનો જીવ માટીમાં        "        ૧૨૮૨૪                   "  
પાણીનો જીવ પાણીમાં       "        "                    "

અગ્નિનો જીવ અગ્નિમાં ૪૮ મીનીટમાં ૧૨૮૨૪ વખત જન્મે-મરે.

વાયુના જીવ વાયુમાં " " "

લીલોતરીના જીવ લીલોતરીમાં " ૩૨૦૦૦

કંદમુળના જીવ કંદમૂળમાં " ૬૫૫૩૬ "

પગના તળીએથી જીવ જાય તો નરકમાં જાય.

સાથળમાંથી " " તિર્યચમાં જાય.

કુંટીમાંથી " " મનુષ્યમાં જાય.

આંખમાંથી " " દેવતા થાય.

સર્વ શરીરેથી " " મોક્ષે જાય.

માટીનો જીવ માટીમાં અસંખ્યાતો કાળ રહે.

પાણીનો જીવ પાણીમાં " "

અગ્નિનો જીવ અગ્નિમાં " "

વાયુનો જીવ વાયુમાં " "

લીલોતરીનો જીવ લીલોતરીમાં " "

કીડી મકોડીનો જીવ કીડી મકોડીમાં સંખ્યાતો કાળ રહે.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ: આંખના પાટા સમાન છે, જ્ઞાન થવા ન દે.

દર્શનાવરણીયકર્મ: રાજના સીપાઈ સમાન દેખવા ન દે.

વેદનીય કર્મ: અગ્રીણ તથા સાકરથી ખરડેલ તરવારની ધાર સમાન. ચાટે તો ગળી લાગે પણ જીલે કપાય.

મોહનીય કર્મ: દારૂ પીધેલ માણસ સમાન સત્ય ધર્મની ખબર પડવા ન દે.

આયુષ્યઃકર્મઃ કેદંખાના સમાન, ચાર ગતિમાં રોકી રાખે.  
નામ કર્મઃ ચિતારા સમાન, સાફ ખોદું રૂપ કરે.

ગોત્રકર્મઃ કુંભાર સમાન.

અંતરાય કર્મઃ રાજાની લંડારી સમાન, ધર્મ ધ્યાન કરવા ન દે.

હલાદીઃ કૃષ્ણ દીક્ષા.

અશરણઃ અનાથી મુનિ.

શીયળઃ સુદર્શન શેઠ.

સ્ત્રી પરીક્ષાઃ ઘણી બીમાર.

છે નથીઃ વેશ્યા ( વેશ્યાને આ લવમાં છે પણ પર-લોકમાં મળવાનાં નથી.)

છે છેઃ શ્રાવકઃ ( આ લવમાં ઉદાસીન વૃત્તિથી લોગ લોગવે છે, પરલવમાં પણ મેળવાના છે.

નથી છેઃ સાધુ ( આ લવમાં લોગને ત્યાગ્યા છે, પરલવમાં અતુલ સુખ મેળવનાર છે.

નથી નથીઃ કસાઈ ( આ લવમાં સુખ નથી, પર-લવમાં પણ મળવાનું નથી. )

ચક્રવર્તીની રીદ્દીઃ ૬૪૦૦૦ સ્ત્રી, ૩૨૦૦૦ દેશ. ૯૬ કરોડ ગામ, ૮૪ લાખ હાથી, ૮૪ લાખ રથ, ૮૪ લાખ ઘોડા, ૯૬ કરોડ પાયદળ, ૧૪ રત્ન, ૬ નિધાન.

જુગેલીઆનું આનપાનઃ ચણાની દાળ.

પ્રમાદનું બીજઃ સંસાર.

ચૌદ રાજ લોક: ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુદ્ગલ  
જીવાસ્તિકાય હોય તે.

જીવના પદ્મ લેદ: તે ૧૪ લેદ નારકી, ૪૮ લેદ  
તિર્યંચ, ૩૦૩ લેદ મનુષ્ય, અને ૧૯૮ લેદ દેવતા મળી  
કુલ પદ્મ.

તીર્થંકર કોણ થાય ?-વૈયાવચ્ચ કરે તે.

પદ્ય: ચાર હજાર ગાઉનો લાંબો અને પહોળો મા-  
થાના વાળથી પણ ખારીક વાળનો કુવો ભર્યો હોય તેમાંથી  
સો વરસે એક વાળ કાઢે અને તે પ્રમાણે કાઢતાં ખાલી  
થતાં જે સમય લાગે તેને પદ્ય કહે છે.

સાગર: દસ કોડાકોડિ પદ્યનો એક સાગર.

સુક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્તન: કંમસર જન્મ મરણ કરી  
લોક પુરો કરે તે.

ખાદર પુદ્ગલ પરાવર્તન: આઘા પાછી જન્મ મરણ કરી  
લોક પુરો કરે તે.

શ્રાવકને પાંચ સ્થાવરની હિંસા ક્યારે લાગે: પુત્ર દહન  
ક્રિયા વખતે.

સૂર્ય કેટલો તપે: ઉંચે સો જોજન, નીચે અઠારસેં  
જોજન, તીછો સુડતાલીસ હજાર બસો ત્રેસઠ જોજન.

ચાર કષાય ક્યાં ક્યાં: નારકી (ક્રોધ), મનુષ્ય (માન),  
તિર્યંચ (માયા), દેવતા (લોભ).

કાચા પાણી વિષે: મેરૂ પર્વત જેટલો મીઠાનો ઢગલો

કરીએ તેમાં જોડલા જીવ છે તે કરતાં સોયના નાકા ઉપર રહેલ પાણીના ખીંદુમાં વિશેષ જીવ છે.

સમદૃષ્ટિ જીવને સાત જોડનો ખંધ ન પડે: ૧ ભવન-પતિ, ૨ વાણવ્યંતર, ૩ જ્યોતિષી, ૪ નરક, ૫ તિર્યંચ, ૬ સ્ત્રી વેદ, ૭ પુરુષ વેદ.

દેવતાઓ એક સમયમાં અસંખ્યાતા ચલે છે, મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ રત્ન આંકમાં હોય છે પરંતુ નવ લાખ પંચેન્દ્રિ જીવો તે એક સ્ત્રીની યોનિમાંજ રહે છે.

## છુટું છવાયું !

શ્રાવકજી હંમેશાં નિચેના મનોરથો ચિંતવે.

- ૧ હું સંસારના આરંભ પરિવ્રજનો ક્યારે ત્યાગ કરીશ ?
- ૨ સંસારની બ્રમજાળ ત્રોડી ચારીત્ર અંગીકાર ક્યારે કરીશ ?
- ૩ સંતારો કરી પંડીત મરણે ક્યારે મરીશ ?
- ૪ નવ વાડે કરી સહિત શિયળ પાળીશ તે દિવસ ધન્ય થશે.
- ૫ છ કાય જીવની રક્ષા કરીશ તે દિવસ ધન્ય થશે.
- ૬ આગાર ધર્મ છોડી અણગાર ધર્મ અંગીકાર કરીશ તે દિવસ ધન્ય થશે.
- ૭ મારો આત્મા પાપમય સંસારી જીવનનો ત્યાગ કરી એકાંત ધર્મ સાધુ જીવન પાળશે તે દિવસ ધન્ય થશે.

- ૧ દાન. ધન્નો ને શાળીભદ્ર અગણિત ઋદ્ધિના ભોગી થઈ દેવલોકે ગયા થાવત તેઓ મોક્ષ પામશે એમ જાણી સુપાત્રે દાન દેવું.
- ૨ શિયળ. સુદર્શન શેઠને શુળી શ્રીઠી સિંહાસન થયું, કળાવર્તીનાં કપાએલાં કાંડાં નવપદ્મ થયાં એમ જાણી શિયળ પાળવું.
- ૩ તપ. ધન્નો અણુગાર, દઢપ્રહારી મુનિ, હરીકેશી મુનિ અને ઢંઢણ મુનિ તપના પ્રભાવથી કર્મ ખપાવી મોક્ષે ગયા એમ જાણી તપ કરવું.
- ૪ ભાવના. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ, ઇલાચી કુમાર, કપિલ મુનિ, ખંદક મુનિના શિષ્યો, ભરત ચક્રવર્તિ અને મરૂદેવી માતા ભાવનાના પ્રભાવથી મોક્ષપદ પામ્યા એમ જાણી ભાવના ભાવવી.
- ૫ સત્ય. અગ્નિ પાણી સમાન, ઝેર અમૃત સમાન, સર્પ કુલની માળા સમાન થાય છે એમ જાણી સત્ય બોલવું.
- ૬ ધર્મ. હું મરણના દુઃખમાં રહ્યો છું, મારું આયુષ્ય ક્ષણ માત્ર નથી એમ જાણી ધર્મ કરવો. જેમ લોભી પુરૂષ ધનની પ્રાપ્તિમાં નિરંતર મશ્ગુલ રહે તેમ ધર્મી પુરૂષોએ જ્ઞાન મેળવવામાં તત્પર રહેવું.  
શાસ્ત્ર શ્રવણ, રમશાન અને રાગ એ ત્રણે વૈરાગ્ય ઉપજવાનાં મુખ્ય કારણો છે.

હુઃખીને દિલાસો આપજો પણ હીંમત છોડી ગભ-  
રાવશો નહિ.

એક સારી માતા સો માસ્તરનું કામ કરે છે.

વિષયાશક્ત મનુષ્યો સદા હુઃખી છે.

જેની તૃષ્ણા વિશાળ છે તે 'હંમેશાં' દંરિદ્રી છે.

ખરાબ વિચાર કરવા એ ઝેર પીવા ખરાબર છે.

જેણે મન જીત્યું તેણે જગત જીત્યું.

જેણે કામ જીત્યો છે તે 'સર્વ' શુરાઓનો સરદાર છે.

જ્ઞાન ગર્વ માટે નથી, પણ સ્વપરના ઓધ માટે છે.

યાદ રાખજો કે આંખો બંધ થયા પછી આપણું કંઈ નથી.

ક્ષમારૂપી શીતળ જલથી ક્રોધાગ્નિને શાંત કરે.

સખાવત વગરની દોલત ચૈતન્ય વિનાના દેહ જેવી  
નિર્માલ્ય છે.

હુઃખી ગરિબ વિધવાનાં ઉણુ અશ્રુ લુંછવાં અને નિરા-  
ધારોનું અન્નથી પોષણ કરવું એ બે ખરાબર છે.

ખર્ચ ઘટાડો એટલે પાપ ઘટશે.

જ્યાં ભોગ છે ત્યાં રોગનો નિવાસ છે.

જો તું હુષ્કૃત્યમાં દોરાતો હોય તો આજેજ મેરણને સ્મર.

# વૈરાગ્યમય કાવ્યો.

તું શું કરે ?

(હરીગીત).

- આ કષ્ટની માળા અરે, તું ફેરવીને શું કરે,  
 કિરિતારના અંતર વિષે, હસ્તે ધરી તું શું કરે. ૧
- નિત્ય ન્હાય નિરમળ નીરથી, સરીતા સરોવરમાં જઈ,  
 પણ મેલ ના મનનો મટયો, જળ વાપરી તું શું કરે. ૨
- ટીલાં અને ટપકાં કરી, છો ભસ્મ સૌ અંગે ધરી,  
 પણ શરીરમાં શયતાન છે, ભર્તુતી ભરી તું શું કરે. ૩
- બસ રામ રામ પુકારતો, પણ પ્રેમ ના પ્રભુના પરે,  
 ના રેમ તુજ હૃદયે રહે, ઇશ છેતરી તું શું કરે. ૪
- રે દેવ દર્શન માટે તું, કરતો કરે સૌ મંદિરે,  
 આકીનના અંતર વિષે, ફેગટ ફરી તું શું કરે. ૫
- તું નેત્ર ઢાંકીને સદા, બસ ધ્યાન ધરતો ઢોંગથી,  
 પણ ચિત્ત તુંજ ચંચળ રહે, ફતવા કરી તું શું કરે. ૬
- ધારણ કૃત્રી છે શ્વેત વસ્ત્રો, સાફ દીલ કીધું નહિ,  
 દેખાવ છો સુતકી સદા, ધોળાં ધરી તું શું કરે. ૭
- એકાદશીને અન્ય કંઈ, ઉપવાસ કરતો કષ્ટથી,  
 પણ બ્રહ્મ છે તુજ ભાવના, ભૂખે મરી તું શું કરે. ૮
- જે ઢાળ રાખે જહારનો, તે હોય જો હૈયા વિષે,  
 હરી હાથ છે જ્ઞાની કહે, ખટપટ કરી તું શું કરે. ૯



અથવા કોઈ કૈસાહી લય. વા લાલચ દેને આવે,  
 તો ભી ન્યાયમાર્ગસે મેરા, કમી ન યગ ડિગને પાવે.  
 મૈત્રી ભાવ, જગતમે મેરા, સખ જીવોસે નિત્ય રહે,  
 દીન દુઃખી જીવો પર મેરે, ઉરસે કરૂણા સ્તોત્ર વહે;  
 હુર્જન કુર કુમાર્ગ તો પર, દોભ નહિ મુઝકો આવે,  
 સામ્યભાવ રકખું મેં ઉનપર, એમી પરિણીત હો જાવે. ૪

## મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ.

(રાગ માઠ-ગુણવંતી ગુજરાત એ લય.)

જયવંતા પ્રભુ વીર, હમારા જયવંતા પ્રભુ વીર;  
 શાસન નાયક ધીર, હમારા જયવંતા પ્રભુ વીર. ૧  
 શાસ્ત્ર સરોવર સરસ આપનું, તત્ત્વ રસે ભરપુર,  
 તેમાં નહાતાં તરતાં નિત્યે, શુદ્ધ થાએ અમ ઉર. હમારા ૨  
 સાત્ત્વિક ભાવે જેહ પ્રકાશ્યું, વાસ્તવિક તત્ત્વ સ્વરૂપ,  
 આસ્તિકતામાં રમીએ તેથી, આનંદ થાય અનુપ. હમારા ૩  
 આપ પ્રકાશિત જ્ઞાન બગીચે, ખીલ્યાં છે બહુ ફુલ,  
 સુગંધી વાયુની સરસ દહેરથી, અમે છીએ મશગુલ. હમારા ૪  
 આપ વિશાળ વિચાર, ભૂમિએ, ઉછર્યાં કલ્પ અંકુર;  
 રસભર તેના ફલ આપીને, રહેશું આપ હજુર. હમારા ૫  
 નામ આપનું નિશ્ચીન ખાડું, રમી રહ્યું અમ ઉર,  
 તેની ખાતર પ્રાણ અર્પવા, અમે છીએ મંજુર. હમારા ૬  
 માર્ગ બતાવા અમ ઉપર જે, કર્યો મહા ઉપકાર,  
 અર્પણ કરીએ સર્વ તથાપિ, થાગ ન પ્રત્યુપકાર. હમારા ૭

ચરણ આપના શરણ અમારે, મરણ જન્મ ભય દૂર,  
 સોભી ચાતક રત્નચંદ્ર જ્યમ, તમ દર્શન આતુર. હમારા ૮

## મોહની પ્રાબલ્યતા.

(શિખરિણી.)

નરો નારી પાસે, નટ સમ થઈ નૃત્ય કરતા,  
 કુરંગાક્ષી ઠેરા, નયન શરથી ઘાયલ થતા;  
 વદે ખ્યારી ખ્યારી, મધુર મુખથી પામી લધીમા,  
 થતાં વૃદ્ધાવસ્થા, નહિ રસ જુઓ મોહ મહિમા. ૧  
 હુલો નેત્રે કાણો, અતિ કૃશ અને તે ખસ લયો,  
 પડ્યા કાને કીડા, વિષમ અતિ પીડા અનુસર્યો;  
 તથાપિ તે શ્વાન, પ્રબળ મદને જાય રતિમાં,  
 શૂનિ પુંકે વેગે, વિષમય જુઓ મોહ મહિમા. ૨

શિક્ષા.

(શાર્દૂલવિકીરિત.)

રે રે કુંભ કુવા વિષે ઉતરીને, પોકાર તું શું કરે ?  
 જો આયુષ્ય હશે હવે તુજતાણું, તો તું અહીં ઉગરે;  
 જે થાશે નર નારીજ વશમાં, તેની દશા આ થશે,  
 ફાંસો ઘાલી ગળા વિષે તુરતને, ઉંઠે કુવે ઉતારશે.

## પ્રભુ સ્તુતી.

( રઘુબીર કૌશલ્યા કે લાલ, મુનીકી યજ્ઞ રચાનેવાલે. )  
 ભગવન મરૂદેવી કે લાલ, મોક્ષકી રાહ બતાનેવાલે;  
 રાહ બતાનેવાલે, સખકા ભ્રમ મિટાનેવાલે. ભગવન.  
 લીના અવધપુરીમે અવતાર, છા ગયો જગમે આનંદકાર;  
 બોલે સુરનર જયજયકાર, સારે જીન ગુણ ગાનેવાલે. ભગ. ૧  
 જગમે થા અજ્ઞાન મહાન, તુમને દીયા સૃષ્ટિકો જ્ઞાન;  
 કરકે મીથ્યા મતકો માન, કેવળજ્ઞાન ઉપાનેવાલે. ભગ. ૨  
 તુમને દીયા ધર્મ ઉપદેશ, જામે રાગ દ્વેષ નહિ લેશ;  
 તુમહો બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ, શિવ મારગ દર્શાનેવાલે. ભગ. ૩  
 જગજીવનપે કરૂણાધાર, તુમને દીયા મંત્ર નવકાર;  
 જીસસે હો ગયે ભવદ્ધિ પાર, લાખો નિશ્ચય લાનેવાલે. ભ. ૪  
 વૈરી કર્મ બડે બલવીર, દેતે સખ જીવોંકો થીર;  
 ન્યામત હો રહા અધમ અધીર, તુમહી ધીરબધાનેવાલે. ભ. ૫

## ખમાવ્યું તે ખરું માનું.

(ગજલ.)

ખમાવ્યાનં ઘણું કહેતાં, ખમાવે છે પ્રવાહિ બહુ;  
 ખમે જે વૈર ટાળીને, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૧  
 શમ્યા ન્યાં કલેશના ભડકા, એ મૈત્રીભાવ ટળવાથી;  
 રહી નહી ચીત્તમાં ઈર્ષ્યા, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૨

યુરૂ કરવા નથી વૃત્તિ, નથી વાણી થકી ખુરૂ; ૩  
 થતું ના કાયથી ખુરૂ, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.  
 ખમ્યા પશ્ચાત્ રહે શાંતિ, થતીના દેવની વૃત્તિ, ૪  
 ખમાવ્યા ખાદ જ્યાં મૈત્રિ, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.  
 નથી કો પીડવા માટે, જરા ના પીડવા સત્તા; ૫  
 પરસ્પર પ્રેમની વૃત્તિ, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.  
 થયા જે માનવો સાથે, અસુયા દેવ ને કલેશો; ૬  
 ખમાવે ત્યાં ખરા ભાવે, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.  
 નિબત્તા પેઠ સહુ જીવો, સુખે સુખી રહી વૃત્તિ; ૭  
 અહિંસા ભાવ પ્રગટયાથી, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.  
 ભલે હો રંક વા રાજ, અહંતા વણ ખમાવ્યાથી; ૮  
 હૃદયની શુદ્ધતા થાતાં, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું.  
 ક્ષમા છે મુક્તિનું લહાણું, ક્ષમા છે વીરની શોભા; ૯  
 બુદ્ધચન્દ્રિય ધર્મ શાંતિથી, ખમાવ્યું તે ખરૂં માનું. ૯

## ફનાં દુનોઆ.

( રાગ આશાગોડી. - )

દોલત દુનીઆ હારી, જવું જીવ દોલત દુનીઆ હારી;  
 જનમ્યું તેહ જવાનું નકી, કોઈ રહ્યું નહિ જારી,  
 પળની ખબર નહિ પ્રાણીને, કાળ ભયે શીર દોડી. જવું જીવ. ૧  
 પાંડવ કૌરવ રામ ગજાજન, કંસ ગયા મોરારી;  
 રાવણ યોદ્ધો રણમાં હાર્યો, કીધી કાષ્ટ પથારી. જવું. ૨

સત્યવાદી હુરિશ્ચંદ્ર ગયા, વળી હાકમ ને અધિકારી;  
 વીર ગયા ને ધીર ગયા, કંઈ અમીર ગયા નિરધારી. જવું. ૩  
 મહા મદ્દ યોદ્ધા ગત પામ્યા, રણમાં યશ વીસ્તારી;  
 ચક્રવર્તી નીજ વૈભવ મૂકી, ચાલ્યા એકલે હારી. જવું. ૪  
 માતપિતા સુત નૌતમ નારી, પ્રીત પલકમાં વિસારી;  
 પાપ પુન્યનો પલ્લો ખાંધી, જાય ખલક ને વિચારી. જવું. ૫  
 પાપ પ્રયોગે પુંજ વધારી, અધિક કરી રખવારી;  
 કોડી એક ન સાથે આવે, હસ્તક ઓર જનારી. જવું. ૬  
 અંત સમયે સૌ વૈભવ ફેગટ, સત્ય ધર્મ સુખકારી;  
 સાંકલચંદ સદા પ્રભુ ધ્યાને, દૂર્ગતી દૂર થનારી. જવું. ૭

### વ્યાખ્યાન ઉઠ્યા પછી કહેવાની કવિતા.

એવું જાણી અહો ભવ્ય પ્રાણી, મુનીવાણી ધરો હીત આણી;  
 જ્ઞાન, દર્શન, સંયમ, તપ, તેનો હંમેશાં કરજો અપ. ૧  
 જેવો કુંજર કેરોરે કાન, જેવો સંધ્યા કેરોરે વાન;  
 જેવું પાકું પીપલનું પાન, જેવું જોર જીવાનીનું જાણ. ૨  
 જેવો ધુમાડોનો ગોટો, જેવો પાણીનો પરપોટો;  
 જેવો સુંદર કાચનો ફેટો, તેવો અસ્થીર સંસાર છે ખોટો. ૩  
 દયા પાળો અસત્ય નવી બોલો, ચોરી ન કરો શિયળ નવી કાલો;  
 વૃત્ત પચખાણુ કરો નીજ શકતે, સંઘ સેવા કરો નીજ ભકતે. ૪  
 થાઓ જીવ-દયા પ્રતિપાલ, જેથી મલશે મંગલ માલ;  
 દાન, શિયલ, તપ, ભાવધારો, આતમ કારજ સરશે તમારો. ૫  
 આ શિખામણુ છે સુખકારી, દીલ ધરજો નર ને નારી;  
 શુભ જ્ઞાન કીયા જે કરશે, વેગે શિવરમણીને વરશે. ૬

## ચાર પ્રકાર.

ધર્મના ચાર પ્રકાર—દાન, શીયળ, તપ, ભાવના.

વ્રતના ચાર પ્રકાર—સિંહ-સિંહ, સિંહ-શિયાળ, શિયાળ-  
સિંહ, શિયાળ-શિયાળ.

ચાર ગોળા—માખણનો, લાખનો, લોઢાનો, માટીનો.

દેવતામાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—ઉદારચિત, સુસ્વર  
કંઠ, ધર્મનો રાગી, ગુરુભક્ત.

તિર્થસ્થમાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—અવિનયી, અસ-  
તોષી, કપટી, મૂર્ખ.

મનુષ્યમાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—વિનયી, નિર્દોષી,  
ધર્મપ્રેમી, સર્વને પ્રીય લાગે.

નારકીમાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—ક્રોધી, મૂર્ખ, દુષ્ટ  
સ્વભાવી, અન્યાયી.

દેવતા ૪ કારણથી અહીં આવે નહિ—કામભોગમાં તદ્દીન  
રહેવાથી, નાટક જોવામાં તદ્દીન રહેવાથી, ૫૦૦ જોજન  
સુધી ગંધ આવવાથી, વિષ્ટા હોય તેથી.

દેવતા ૪ કારણથી અહીં આવે—ગુરુને વંદણ કરવા આવે,  
તપશ્ચર્યાનો મહિમા કરવા આવે, તીર્થકરનો ઉત્સવ  
કરવા આવે અને વચનથી બંધાએલ હોય તો આવે.

૪ પ્રકારના કારણથી માણસને ધર્મ ન મળે—અહંકારથી,  
ક્રોધથી, પ્રમાદથી, રોગથી.

૪ વખતે સાધુ શાસ્ત્ર ભણે નહિ—સૂર્ય ઉગતી વેળાએ, સૂર્ય  
આથમતી વેળાએ, મધ્યાને, મધ્ય રાત્રીએ.

પ્રકાશ ૪ જાતના છે—સૂર્યનો, ચંદ્રનો, અગ્નિનો, મણીરત્નનો.

અવધીજ્ઞાન ૪ કારણે ઉપજે—પરીક્ષણ અમવાથી, સુખતો  
આહાર લેવાથી, વિકથા વર્જવાથી, પાછલી રાત્રીએ  
ધર્મધ્યાન કરવાથી.

૪ જોલ જીતવા મુશ્કેલ—સર્વ વ્રતમાં શીયલ, ઇંદ્રિયોમાં  
રસેંદ્રિ, કર્મમાં મોહનીય, યોગમાં મનનો યોગ.

૪ જોલ પામવા મુશ્કેલ—કેવળજ્ઞાન, શુક્લલેશ્યા, શુક્લ-  
ધ્યાન, ભર યૌવનમાં પ્રવૃત્તિ.

કષાયનો ૪ ઠેકાણે વાસો—ક્રોધનો લલાટમાં, માનનો ગરદનમાં,  
માયાનો હૃદયમાં, લોભનો સર્વ અંગોમાં.

૪ પ્રકારની ચતુરાઈ—જાગતાં ચાર નાસે, ક્ષમાથી કલેશ  
નાશે, ઉદ્યમથી દરિદ્ર નાસે, લગવાં વાળીથી પાપ નાસે.

૪ પ્રકારની સંજ્ઞા—આહાર સંજ્ઞા, ભય સંજ્ઞા, મૈથુન સંજ્ઞા  
અને પરિચહ સંજ્ઞા.

૪ પ્રકારનાં ગરણાં—જમીનનું ગરણું ધર્યાં સુમતી, વચનનું  
ગરણું ભાષા સુમતી, મનનું ગરણું શુભ વિચાર, પાણીનું  
ગરણું મજબુત કપડું.

૪ પ્રકારે મનુષ્ય દીક્ષાને અયોગ્ય—રોગી, રસેંદ્રી-ત્રોલેંપી,  
ક્રોધી, કપટી.

દેવતાનાં ચાર પ્રકારનાં લક્ષણ—આંખ મીચે નહિ, છાંયડો  
પડે નહિ, કુલની માળા કરમાય નહિ અને ૪ આંગળ  
અદ્ધર રહે.

૪ પ્રકારનું અજીર્ણ—તપશ્ચર્યાનું અજીર્ણ ક્રોધ, જ્ઞાનનું અજીર્ણ  
અહંકાર, કામનું અજીર્ણ વિકથા, ભોજનનું અજીર્ણ ઉલટી.

## શ્રાવકના ત્રણ મનોરથ.

૧. હે પ્રભુ ! જ્યારે મને પરિશ્રદ્ધા થોડા ને ઘણો સચેત તથા અચેત ને મીશ્ર હલકો ને ભારે મહાદુષ્ટ મારા જીવને ચાર ગતિ ચોવીશ ડંડકમાં પરીબ્રમણ કરાવનારો, નરકમાં લઈ જવાવાળો, છેદન ભેદન કરાવનારો, જનમ મરણ કરાવનારો, દુઃખનો દાતાર પાપનો પક્ષી કર્મ બંધનનું ખાતું કુબુદ્ધિનો દેનાર, સુબુદ્ધિનો ટાલનારો, સમક્રીત ખીજની હાનીનો કરનારો, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ લક્ષ્મીનો ટુંટનારો મોહની કર્મનો બંધાવનારો રાગદ્વેષનો વધારનારો, કામ ક્રોધ વિષયની પુષ્ટિનો કરનારો, મહા પ્રપંચનો કરાવનારો, મહા મોહ મત્સર મદનો વધારનારો, મમતમાયા લોભનો વધારનારો કુડકંપટનું જાળું, ધર્મનો રીપું દયા સંતોષ ક્ષમાની હાનીનો કરનારો સુખનો હરણ કરનારો દુઃખનો દહેણહાર મહામિથ્યાત્વનો ભંડાર અઠાર પાપસ્થાનનો સેવન કરાવનારો મારા આત્મ સુખના નાસ્તીનો કરનારો એવો દુષ્ટ આરંભ ને પરીશ્રદ્ધા હે પ્રભુ ! હું ક્યારે મુક્ત થઈશ ? જે દિવસે થાઉં તે દિવસને ધન્ય ધન્ય ! તે ઘડી ધન્ય ! તે માસ ધન્ય ! તે વખત હે પ્રભુ ! એ વખત ક્યારે આવશે ? હું ક્યારે દેખીશ, નીહાલીશ, હે પ્રભુ ! એ વખત મારો ઝટ આવે, તે પહેલો મનોરથ પુરો પાડશે.

૨ હે પ્રભુ ! હું ક્યારે પંચ મહાવ્રત ધારણ કરી સત્તાવીશ સાધુજીના ગુણે કરી સહિત છકાયનો પીયર, છકાયનો રખવાળો, રાત્રી લોજનનો ત્યાગી, કંચન કામનીનો ત્યાગી, મહા વૈરાગી, આત્માર્થિ, સુપાત્ર જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ લક્ષ્મીનો ધારણહાર ક્ષાયક સમક્રિતી



જથાખ્યાત ચારિત્ર છનું જેતાલીશ દોષરહિત નિર્દોષ આ-  
હાર પાણી લેણુહાર, બાવીસ પરીસાની ચાંટનનો જીતનહાર,  
અઠાર દોષરહિત સત્તરે ભેદે સંયમનો પાલનહાર બાર ભેદે  
તપસ્યાનો કરણુહાર દશવિધિ યતિ ધર્મનો પાલનહાર નવ  
વાડ સહિત શીથલ પાલનહાર આઠ મદનો ગાલનહાર સાત  
ભયનો ટાલનહાર, જીન મારગનો જાણુ મોક્ષનો અભિલાષી  
કેવળજ્ઞાન કેવળ દર્શન લક્ષ્મીનો અભિલાષી, સૂત્ર સિદ્ધાંતનો  
જાણુ, ક્ષમાવંત, દયાવંત, લજ્જાવંત એવો મુનિરાજ હું  
ક્યારે થઈશ. હે પ્રભુ ! જે દિવસે થાઉં તે દહાડો ધન્ય !  
તે ઘડી ધન્ય ! તે વખત હે પ્રભુ ! એવો દિવસ હું ક્યારે  
દેખીશ. જે વખત દેખું, નિહાળું, એ ઘડી ધન્ય ધન્ય હજે  
હે પ્રભુ ! મારો ખીજો મનોરથ પુરો પાડશે.

૩. હે પ્રભુ ! હું ક્યારે ચારે અહારના પચખાણુ કરી  
અઠારે પાપસ્થાન આલોઈ પડીકંમી નીંદી નીસલ થઈ શુદ્ધ  
આતમાએ કરી અરીહુંત સિદ્ધ સાધુ તથા કેવળી પડખ્યો ધર્મ  
એ ચાર શરણુ સાથે દેવ અરિહુંત ગુરૂ નિગ્રંથ કેવળી પડ-  
ખ્યા ધર્મની શુદ્ધ શ્રદ્ધા સાથે શ્રી જીન ધર્મનો સ્મરણુ  
કરતાં શ્રી મહાવીર પ્રભુનું સ્મરણુ કરતાં ઉચ્ચાર કરતાં  
પુણ્ણલીક વસ્તુ સર્વ વોસરાવી આત્મક વસ્તુ જ્ઞાનદર્શન  
ચારિત્રરૂપી લક્ષ્મી આત્મ પ્રાણુ સાથે બાંધી આ ભવ પર-  
ભવ પુણ્ણલીક સુખની વંછા રહિત એક મોક્ષના અભિલાષે  
જથારો કરું. તે દહાડો ધન્ય ધન્ય ! તે ઘડી ધન્ય ! તે  
વખત હે પ્રભુ ! એ વખત મહારો ક્યારે આવશે. એ વખત  
માવે તે વખતે ધન્ય ધન્ય છે. હે પ્રભુ ! મારો ત્રીજો મનો-  
રથ પુરો પાડજો.

સમાપ્ત.

ધર્મ કરો તમે પ્રાણીયા, ધર્મ યજ્ઞી મુખ હોય;  
ધર્મ કરતા જીવને, દુઃખીયા ન દીઠા કાપ.

કબિરાજ મુનિશ્રી વિનમચંદ્રજી વિરચિત.

## ગઝલ ગુલતાન: ભાગ ૨ નો.

(૧) મંગળા ચરણ પ્રભુ પ્રાર્થના. ભેરવી ગઝલ.

પ્રભુમુ પ્રભુ જીનરાજ ! મુખ આનંદ અમને આપજો;

અમ કષ્ટ સઘળા કાપજો, મંગળ સદા ઉર વ્યાપજો. ૧

હે ઈશ ? સાચુ શરણ જગતમાં, આપનું મુખ કારજો;

અશરણુ શરણુ હે દીન બંધુ ! દુઃખ દૂર નિવારજો. ૨

આધિ. અને વ્યાધિ ઉપાધિ, ત્રિવિધ તાપ સમાવજો;

અસમાધિ અંતર ટાળજો, મુસમાધિમાં મન વાળજો. ૩

બળતા તણા બેલી પ્રભુ છો, દુઃખ દવ મુજ બાળજો;

હુ બાળ છું ? અજ્ઞાન છું ? નાદાન છું ? સંભાળજો. ૪

લવ સાગરે હુબેલ આ તુમ, દાસને ઉગારજો;

તુમ આશરે છે જીવન, આ લવ સિંધુ પાર ઉતારજો. ૫

આનંદ મય હે ઈશ ! અમ આનંદને નિલ આપજો,

મુનિ વિનય વહે લાવથી, અમ કષ્ટ સઘળા કાપજો. ૬

(૨) વીર પ્રભુને ગૌતમે કહેલ અંતિમ ઉદ્દગારો.

તજુ દે એ હવે તનથી, તજુ દે એ હવે મનથી;

મરૂતનો શુ રસ્થો વળગી ? ચિંતામાળય શું સગમી ? ૭

નિખાલસ રનેહ એ તારો, યયો એ દુઃખ કેનારી;

( ૨ ) આવક હોવે પાંચની, ખર્ચ પત્ર કરનાર;  
એવા નર ઉગરેને, ગણો મૂર્ખ સરદાર.

હવે દે એહને છોડી, મતિ દે ધર્મમાં જોડી. ૨

શાધર ને માંસ સુકારો, ચિંતાથી ફળ એ થાશે;

મતિ તારી રે મુંજશે, શરીરનું તુર સૌ જશે.

ચિતે વિચારીને વહાલા ? તજ દે એ વૃથા ચાળા;

ઠગામાં ઠાઠમાં ઠાલા, તજ દે મન ઉછાળા. ૪

વૃથા શું મનને બાળે ? મનોરથને ચડી માળે,

નહિ એ દુઃખ હવે ટાળે, ચિંતામાં કાળ શું માળે ? ૫

ગતિ છે કર્મની ન્યારી, કરે શું, યત્ન નરનારી;

ગણી ઉર એહવું ભાવી, રહો મન શાન્તિમાં આવી. ૬

ન તેને મન તું જ્યારે, વૃથા વળંગે છે શું ત્યારે ?

કિહાનો તું કિહાએ એ, સંજયે સાપડયું તું એ. ૭

પત્રકમાં તે ગયું નાશી હવે મન થા ન ઉઠાસી.

મળ્યું તો શું ? ગયું તો શું ? ફળ્યું તો શું ? ગળ્યું તો શું ? ૮

બની ગયું જોહ બનવાતું, બન્યું જો તે ન મટવાતું;

ગણી ભાવી પ્રજાળ તેવું, હવે મન શાન્તિમાં રહેવું. ૯

ગયાનો શોચ શું કરવો ? બળાપો દિવ શો ધરવો ?

હવે સંતાપ નો કરવો, સદા સંતોષને ધરવો. ૧૦

ગયું તે તો ગયું જાણી; ન લાવો-ચક્ષુમાં પાણી;

જાણે પામ્યો નથી એને, હૃદયમાં એમ ગામી લેજો. ૧૧

ગયું તેને જવા દેને, પ્રભુનું નામ તું લેને ?

મારું તેં માન્યું મન જેને, ને અવિ દિવ દયા તેને. ૧૨

છેલ્લી આ શીખ ઉર ધારો, કરમના ખેત્ર વિચારો;

વિનય મુનિ ચિંતા છોડી, મતિ દે ધર્મમાં જોડી. ૧૩

રામ રામ મુખથી જાપે, કરે કપટના કામ; ( ૩ )  
 ! રીલાં ટપકા કંડીએ, કેમ રીઝશે રામ.

( ૩ ) ( આણું સાધુપણું શું કામનું ? ) ભંરવી ગઝલ.

સાધુ બન્યો જોગી બન્યો, ખાવો બન્યો ખહુ વાર તું;

નહિ આત્મની સિદ્ધિ થઈ, નાસ્તું નહિ મારૂં ને હું સાધુ. ૧

સંસારના જે મુળ રાગાદિક દોષ ટળ્યા નહિ;

નિજ હૃદયના સહસ્રાવથી ભવ ખીજને બાળ્યા નહિ. સાધુ. ૨

મદ મદન માયા મોહ રાયામા રમે મનકું સદા;

નહિ હૃદયમાં આવી અરે ? નિજ આત્મની ચિંતા કદા. સાધુ. ૩

નહિ હૃદયની જડતા ટળી, ન બગી વિપયની વાસના;

વાણી વદે વૈરાગ્યની, પણ મન મોહ સિદ્ધાસમાં. સાધુ. ૪

શું થાય મસ્તક મુંડવાથી ? ચુંટવાથી કેસને ?

નહિ કામ કોઈ તજ્ય-તો, શું થાય ધરવે વેશને ? સાધુ. ૫

શું થાય ? કપડા પહેરવાથી વિવિધરે સાધુ તણા,

માયા તણા પડ્યા વિષે ઘાટો ઘડે અવળા ઘણા ? સાધુ. ૬

સાધુ બની સંસારની; ખટપટ અહોનિશ આદરે;

નહિ આહારમા વિહારમા વ્યવહારમા શુદ્ધિ ધરે. સાધુ. ૭

એવું અરે સાધુપણું સંસારમા શું કામનું;

નહિ ભવ ભ્રમણને ભાગશે, સાધુપણું એ નામનું. સાધુ. ૮

સર્વજ્ઞનાં વચનો તણી, શ્રદ્ધા નહિ અંતર વિષે,

નહિ હૃદયના રોગો જશે, કંઠ્યાણું શી રીતે થશે ? સાધુ. ૯

રમણી તણા રંગ ભોગમાં, મનકું રમે દિન રાતરે ?

ઉપદેશ આપે અન્યને, પણ હૃદય કોઈ ભાતરે ? સાધુ. ૧૦

કાળો કરો કાટી ભણે, પણ મોક્ષપદ છે વેગજો;

મુનિ વિતત્ય કંચન કામનિના, ભાગ વિના શું વજે ? સાધુ. ૧૧

( ૪ ) નદી કુંગરમાં આથડે, પ્રભુ દર્શનને કાળ;  
તુજમાં દર્શન છે અરે ? ખાલ નથી મહારાજ ?

( ૪ ) ( ચતુર ચિત્તને ચેતવણી અથવા ચાલુક )

તજ કાયા તજ માયા, તજ જાયા જવું તારે;

ગયા રાયા મુકી માયા, ગણાયા મા ગણાયા છે. ૧

દુકી આ જાંદગી માહિ, કમાયો શું કહે ભાઈ ?

જવું અતે સહુ મેલી, ન આવે ધનની થેલી. ૨

રહ્યો અનુવમા ખેલી, તજ આ ધ્રુવનો રસ્તો;

વિપયમારે ખની અંધ, મચાવ્યા કુડના ધંધ. ૩

મળી લક્ષ્મી કદિ તો શું ? ગણ લક્ષ્મી કદિ તો શું ?

જનારી તે ન રેનારી, કરો યત્નો કદિ કોટી. ૪

મીંચાશે આંખડી જ્યારે, નથી કાંઈ અહિં સારે;

દીવાની દુનિયા માહિ, દીવાનો તું બન્યો ભાઈ ? ૫

નથી આ દુનિયા તારી, દીવાની ફેજહારી છે;

સુખી થાવા તરી જાવા, મરી જવા જંગતમાંથી. ૬

વિનય મુનિ વિવેકથી, વિચારો દ્રષ્ટા જોડીને;

તજ ખુરી ખુરાઈને, ભજ લેને ભગાઈને ? ૭

( ૫ ) પ્રાણુ રૂપી ખ્યારા પોપટને પ્રતિષેધ. ગઝલ. કવાલી.

ગગન ગામી અરે પોપટ ? પડ્યો તું પિંજરામાહિ;

નથી આ પીંજર તારું, મિથ્યા તું માનમાં મારું. ૧

હડી જાવું ગગન પથે, તજ આ પિંજર તારું,

રમા રામા વિષે રાતો, રહ્યો મદ મોહમાં માતો. ૨

ન શોધી તત્વની કુંચી, ગયો આ કીચમાં ખુંચી;

તજ નીર-શુભ અંગાનું, પીએ જળ કેમરે ખારું ? ૩

મુકી કેસર હરતુરી, રહ્યો શું કીચમાં વળગી ?

એધ માન છળ લોભ આ, લૂંટારા છે ચાર; (૫)  
લૂંટે દીવસ રાત તે, જ્ઞાન ધ્યાન સુવિચાર.

સુખુદ્ધિ ચિત્તમાં ધારો, કુખુદ્ધિને કરી અળગી ? ૪

વિચારી ચિત્તમાં બહાલા ? ઠગામાં ઠાઠમાં ઠાલા,

કરો પરમાર્થને સારા, સફળ આ જીંદગી થાવા ૫

દુઃખીના દુખડા દેખી, દયા તેની દિલે ધરજો ?

આંસુડા તેહના લુછી, ગરીબોની દુવા લેજો ? ૬

સુખી થાશે દુવાથી તે, તરી જનશે બવાખ્ષિને ?

ગરીબોની દુવા નિચે, હૃદયના રોગને હરશે. ૭

સુખી કરશે, દુઃખો હરશે, પ્રભુ-પદ પ્રેમથી મળશે;

સફળ આ જીંદગી થાવા, સુપંચે ચાલજો પ્રીતે. ૮

વિનય મુનિ વિવેકથી, વિચારો, દ્રષ્ટા ખોલીને;

તજીને તંતને તારા, ભજી લે સંતને સારા ? ૯

(૬) “ ગુમાવી જીંદગી ખાલી. ” ગઝલ કવ્યાલી.

પ્રભુની પ્રીત ના પાળી, કુખુદ્ધિ અન્યતે આલી;

કાયા કર્મે કરી કાળી, “ ગુમાવી જીંદગી ખાલી. ” ? ૧

ગરવમાં, જીંદગી ગાળી, અઘટ ધાઢે મતિ ચાલી;

પ્રપંચે ચોંપથી ચાલી, “ ગુમાવી જીંદગી ખાલી. ” ? ૨

અન્યો આ જીવ જંજળી, રહ્યો જડ ભાવને આલી;

ધરમની ટેકને ટાળી, “ ગુમાવી જીંદગી ખાલી. ” ? ૩

કંગાવો ઠાઠમાં ઠાલી, ન શોધી પુન્યની ડાળી;

સ્વદોષો અન્યતે ઢાળી, “ ગુમાવી જીંદગી ખાલી. ” ? ૪

તજી શુભ હેમની થાળી, ભરી ધન ધાર્મમાં ઢાળી;

ગરીબોનાં હૃદય બાળી, “ ગુમાવી જીંદગી ખાલી. ” ? ૫

કરમની રીત ના ભાળી, મમતામા રે રહ્યો માલી;

( ૬ ) રડે 'કુટુંબ' મરનારની, પાછળ અનિ કુરાય,  
પણ અંતે દુઃખ ઉપજે, કામ સરે નહિ કાય.

મનિ મુજ થઈ ન માયાળા, "ગુમાવી જાણી ખાલી." ?  
ન દાળી ટેવ ધર્પાળી, ન જોયું હિત નિહાળી;

અવિદ્યાને કરી વાલી, "ગુમાવી જાણી ખાલી." ?  
દીધા છે કેક ઉઠાળી, કરી ફર કમ કોઠાળી;

પીધી છે ઝેરની ખાલી, "ગુમાવી જાણી ખાલી." ?  
ન ખાધી પુન્યની ખાળી, ક્યું ના હિત સંભાળી,

દળી ના ટેવ કોઠાળી, "ગુમાવી જાણી ખાલી." ?  
રમા રામા વિષે લાલી, હૃદયમાં રંગની તોળી;

વિનય મુનિ સુપંથ ટાળી, "ગુમાવી જાણી ખાલી." ? ૧૦  
(૭) જ્ઞાની જનોનું આનંદમય આંતરિક જીવન.

આનંદ છે આનંદ છે, અમને સદા આનંદ છે ?

બાકી સકળ ભવ દેદ છે, અમને સદા આનંદ છે. એ ટેકો ?

સુખ સાપડે સારાં કરી, તોયે સદા આનંદ છે ?

સંકટ પડે શિર આકરા, તોયે સદા આનંદ છે ? ૨

કદી સાપડ્યા મિષ્ટાન્ન ભોજન, તોયે મન આનંદ છે ?

દુકડા મળ્યા ટાઢા લુખા કદી, તોયે મન આનંદ છે ? ૩

સન્માન પ્રવર મળ્યું કદી, તોયે સદા આનંદ છે ?

અપમાન દુઃખદ મળ્યું કદી, તોયે સદા આનંદ છે ? ૪

પસવા મળ્યા રંગ મહેલ સુંદર, તોયે મન આનંદ છે ?

જીરણ મળી વન ઝુંપડી કદી તોયે મન આનંદ છે ? ૫

વસ્ત્રો વિવિધ સુંદર મળ્યા કદી, તોયે મન આનંદ છે ?

કંથા મળી જીરણ કદી તન, તોયે મન આનંદ છે ? ૬

વંદન કરે ધરી હર્ષ કોષ, તોયે મન આનંદ છે ?

વંદે નહિ ધરી દ્રેષ કોઈ, તોય મન આનંદ છે? ૭

સંતોષ મય જ્ઞાતી તણું, જીવન સુપરમાનંદ છે?

મુનિ વિનયચંદ ધરી ઉમંગ, વંદે સદા આનંદ છે? ૮

(૮) “ અમે તો જૈનના જોગી. ” ગઝલ કન્વાલી.

અમે તો જૈનના જોગી, અમારો પંથ ન્યારો છે;

અજ્ઞાતીને અકારો છે, પ્રવરને પ્રાણુ પ્યારો છે. અમે-૧

કાયરના કાળજીને તો, ખરે કંપાવનારો છે,

જીવનનો તો સુંધારો છે, અધીરનો તો ધ્રુજારો છે. અમે-૨

શીકરની તો કરી ફાકી, નહિ આરાં અનેરાકી,

સુરતાં છે સિદ્ધમા જાકી નહિ કાયર બને થાકી. અમે-૩

અદત્ત વસ્તુ ન લેનારા, કંટુ વાક્યો ન કેનારા.

અભય સુખ સૌને દેનારા, સદા આનંદ રેનારા. અમે-૪

પતાવી પાપની પુછું, ભિતરની ભ્રાંતિને છુછું,

સદા સુજાનમાં જુછું, રહે સધ્ધર્મમાં જુઝી. અમે-૫

કુટીલ જાનજાને કાપી, મતિ સન્માર્ગમાં સ્થાપી,

સદા સદ્બોધને આપી, વંદે સદા વાક્યને માપી. અમે-૬

મળે મિષ્ટાન્ન કેદિ કયાંઈ, મળે દુકડા લુખા કયાઈ,

સદા આનંદ ઉભયમાહિ, નહિ દિલગીર દિલમાહિ. અમે-૭

કદિ ટાહું કદિ બિનું, કદિ લુખું કદિ તિખું;

કદિ મીઠું કદિ જુઠું, કદિ કડવું કદિ નડવું. અમે-૮

મહાત્મા ધર્મ રૂચિને, મળ્યું હા શાક તુંખીનું,

કંટુ તે વિખના જોવું, જમ્યા આનંદથી એવું. અમે-૯

કનકને કામની ત્યાગી, પ્રભુમા પ્રીતડી લાગી;



(૮) સ્વાર્થીઆ જનનો કદિ, કરશે નહિ વિશ્વાસઃ  
નિજ સ્વાયતે કારણે, નાશ કરે ખમ્માશ.

રહે શુભ ધ્યાનમા જગી, સદા છે વૃત્તિ વૈરાગી. અમે-૧૦  
જ્યવંતુ છે જીવન જેતું, સુખદ છે કાર્ય સૌ તેતું;

વિનય મુનિ વહે લાવે, ગુણો જૈન જોગીનાં ગાવે. અમે-૧૧  
(૯) મંદોદરીએ રાવણને કહેલાં વચનો ગઝલ કવ્વાલી.

ગણીને પ્રાણના પ્યારા, કહું છું બોલ બે સારા;

જણાશે તો ખરે ખારા, સુણી લેજો પ્રીતમ મારા.-૧

ન કીધું કામ આ સારું, ઉઘાડ્યું દુઃખનું ખારું;

કહ્યું મન માનીને મારું, હજી સમજાય તો સારું.-૨

સતી આ જોગ માયા છે, પુનિત મન વાણી કાયા છે;

જનકની તેહ જાયા છે, સુરોએ ગુણ ગાયા છે- ૩

જુઓ આ રામજી આવ્યા, લધુ બાધવને લાવ્યા;

કદિ અટકે ન અટકાવ્યા, પ્રખળ આ સૈન્યને લાવ્યા.-૪

પડી આધીન પરદારા, થશે એ દુઃખના ભારા;

વિચારો ચિત્તમા બહાલા, પિઓ ના જોરના ખાલા-૫

કુષ્ઠદિ આ કિહાં આવી, નહિ તેમાં જશે કાવી;

મુકી ઘો મન સમજવી, નહિતો આપદા આવી.-૬

ફજોતી લોકમાં થાશે, ઘરોઘર ગીતડાં ગાશે;

ખુવારી રાજ્યની થાશે, પડો મા આ વિષમ પાસે.-૭

અનીતિ રે નહિ જીતે, કહું છું સાલજો પ્રીતે;

લખી આ રાખજો ચિત્તે, વિનય મુનિ વહે હિતે.-૮

(૧૦) મંદોદરી પ્રત્યે રાવણ બોલ્યો. ગઝલ કવ્વાલી.

સુણી નિજ પત્નિના વેણુ, ચડાવ્યા રાવણે નેણુ;

કલાં તો આકરાં કેણુ, ન દે તું એહવો રેણુ.

શિક્ષા સત્સંવીક્ષી આ, સુણો સકળ નર નાર; ( ૯ )  
શુભ પંથે વિચરી સદા, કરો સદ્ગુણ અવતાર.

નથી ખસ ખાયલો હું તો, વધુ બોલીશમા તું તો;

નથી હું પોરણે મુતો, નથી કંઈ પાપમા ખુંત્યો. ૨

નહિં સિતા દગ્ગ પાછી, કહું છું વાત હું સાચી;

ખની તારી મતિ કાચી, ડરાવે છે વૃથા રાચી. ૩

અચળ છે ટેક આ મારી, નથી ગ્રાણાંત ફરતારી;

ન સોંપુ એ કદિ નારી, લખી લે છોતીએ તારી. ૪

ભલે તે રામલો આવે, ભલે લક્ષ્મણને લાવે;

ન રાવણુ દિલ ડરી જાવે, શું ? તે બીખારીથી થાવે. ૫

બહાદૂરી ખતાવીને, કરું છું દૂર સતાવીને;

જીવોને માલુરી સત્તા, ખરે ખાશેજ તે ખત્તા. ૬

અરે લંગોટીઆ ખાવા, ભલે ખન્ને જણા આવ્યા ?

લીધું પાછું નાહું મુકું, ગળુ ના હું હવે થુંકયું. ૭

ગમે તે છો હવે થાય, ડરે લંકાપતિ રાય ?

વહે વિનય મુનિ રાય. ગતિ એવી મતિ થાય ? ૮

(૧૧) શોખીન ફેફડોનું જીવન. ગઝલ કવ્વાલી.

ચડાવી ચણુ પર ચરમા, ભલે લાગે કદિ વરમા.

સદા છે ચિત્ત આતસમાં, રહે રંગ રાગના રસમા. ૧

ચતુરાનો થયો ચેલો, ખન્યો ખસ પાપમાં પેલો;

ખયો છેક પુણ્યમાં છેલો, ઉઘાડ્યો દોપનો ડેલો. ૨

ફૂફડ ફટકેલ થઈ ફરવું, રવ ઇન્જાને અનુસરવું;

ન દિલમાં દોપથી ડરવું, નહિ કંઈ ધ્યાનમાં ધરવું. ૩

નહાવું ચોળાને સાણુ, રખડવું દોજ ખની આણુ;

નહિ ચિત્ત રાખવું કાણુ, ધયું સદ્ગુણ પર ધાણુ. ૪

(૧૦) અધો વિપય વિકારમા, કરે ન લવ વિચાર;  
કમેતે પર હાથે મરે, તે કીચક અવનાર.

ફરે લઇ હાંથમા છત્રી, (બને) સોનરી ટોળાના તંત્રી;  
ચીનાઇ વાકડી ટોપી ફરે મરજનને લોપી.

જમે જઇ હોટલે હોશે. સીંગારટની ખીડી જોશે;

ભરી ચક્રુ સદા દોષે, પ્રપચે પિડે તો પોષે.

નથી પરલોકની ભીતિ, સદા પર પ્રેમદા પ્રીતિ,

પતોષી સર્વ સુરીતિ, અનીતિમા બન્યો ઇતિ.

સગાઇ સુંદરી સાથે, બ્રમાવે બ્રાંતિમે ભાંથે,

ફર્યો સુખનાં બની શોખીન, રલો ગુલશનમા નિશદિન.

જોવા નાટકના ખેલો, ટીકીટ નંબર લઇ પેલો;

લંપટ ટોળી ભજે ભજો અધટ ઘાટો ઘડે ઘેલો.

છેલો તો મોજ ભલે માણો, લંપણો ન્યા સુધી દોણો;

વિનય સુનિ ખંબર પડશે, કડુ ન્યારે ફેળો ફળશે.

(૧૨) કહો કદયાણુ શુ થાય ?) ગઝલ કંવાલી.

ભલે હો વિશ્વુ કે જોન ? ભલે હો ખીસ્તી કે દોન ?

હૃદયનો મેલ નહિ જાય, “કહો કદયાણુ શુ થાય ?”

લઈને ધર્મના બાના, કરે છે કર્મ તો છાના;

ફરે ન્યું હસ્તિ મસ્તાના, “કહો કદયાણુ શુ થાય ?”

લવેલી મંદીરે દોડે, કરે જઇ દર્શના કોડે;

નાહિ દિવ દુષ્ટતા છોડે, “કહો કદયાણુ શુ થાય ?”

મુણે વ્યાખ્યાન જઇ નિત્યે, ફરે સામાયકા-પ્રીતે;

કપટ ભરપુર ભયું ચિત્તે, “કહો કદયાણુ શુ થાય ?”

કરે પોષા પડિકમણા, કરે વૃત્તો વિવિધ ધણા;

હૃદયના દોષ ના જાય, “કહો કદયાણુ શુ થાય ?”

વિદેશમા જો વિચરી, હોય વિજયની આશ, ( ૧૧ )

જુગાર મન ખેલો કદિ, ન પડો નારી પાસ.

શુરે ખીજ તણું તાકે, વખત આવે કુટી નાખે;

અદેખાઈ ભરી આખે, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૬

પ્રભુને રાખવા રાજ, મીઠાઈ તો ધરે તાજ;

રમે દિલ તો ફગવ્યાજ, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૭

વદે વિનય મુનિ રાય, ઉપરથી ફક્ત શું થાય ?

હૃદયતું ઝેર ના જાય, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૮

( ૧૩ ) ( પદ ૨ જુ. રાગ ઉપરનો. ) ગઝલ કવનાલી.

ગળામા કંઠીઓ ધાલે, તીલક તાણે ભજા ભલે;

કુચાલે ચોપથી ચાલે, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૧

ગરીબના કાળજી આજે. પીડાતાને ન પંપાજે;

નહિ કુટવને ટાળે, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૨

કરે ગીરનાર ને આણુ, કરે જોત્રા ખની ખાણુ,

નથી નિજ ચિત્તકું કાણુ, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૩

નદી કુગરમાં ભટકે, ખરચતાં દ્રવ્ય ના ખટકે,

અનીતિથી નહિ અટકે, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૪

ગણે લઈ હાથમાં માળા, કરે છે કામ તો કાળાં;

ઉપરના એ વૃથા ચાળા, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૫

ઉપરથી તો ભણું ભાખે, ભરી ધખ્યાં દિલે આંખે,

દાનત દિલ-સાફ ના રાખે, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૬

કરે પૂજા અને પાદ, ધરે છે ધર્મનો દાદ;

લંપટ લુચ્યાઈ ના જાય, “કહો કલ્યાણ શું થાય ?” ૭

હૃદયના દોષથી ડરશો, ડરી દુરુણ પરિહરશો;

સદા સત્કાર્ય જો કરશો, વિનય મુનિ સુખો વરશો ? ૮

( ૧૨ ) ધરમી તું તો ધર્મ કર, ધર્મ કરે ધન જાત;  
પાપી રો સ્વર્ગે જશે, ધરમી નરક હા પાત.

( ૧૪ ) ઇશક છે આંધળો જગમાં ગઝલ કંવાલી.

ઇશક છે આંધળો જગમાં, રહે વ્યાપી રંગો રંગમાં;

પવન છે પાપનો પગમાં, ઇશક છે આંધળો જગમાં. ૧

ઇશક વ્યાજ રહ્યો રાજ, મંત્રી ઝાઝી કરી પાજ,

મંથો શુભ ગર્વમાં ગાજ, ગતી થઇ નર્કની તાજ. ૨

ભલે બહાલી મણી માશુક, ભલે તેમા બન્યો આશક,

થશે તે આખરે ત્રાસક, ઇશક છે આંધળો જગમાં. ૩

ઇશક છે દુઃખનો દરીઓ, ઇશક છે દુર્ગુણે ભરીઓ;

ન કોઇ આખરે તરીઓ, ઇશક છે આંધળો જગમાં. ૪

કરે વાતો સદા મોટી, હૃદય ને દ્રષ્ટી છે ખોટી;

વ્યભીચારે રહે ચોંટી, ઇશક છે આંધળો જગમાં. ૫

જીવો લંકાપતિ રાજ, ઇશકથી રે તજ માજ;

સહ્યાં શિર સંકટો ઝાઝા, અજશના વોજ્યા વાજ. ૬

ઇશકમા નષ્ટ થઈ શુદ્ધિ, રહીના ચિત્તની શુદ્ધિ,

ગુમાવી રાજ્યને રૂદ્ધિ, ઇશક છે આંધળો જગમાં. ૭

કીચક દુર્યોધનો કર્ણ, ઇશકથી પામીયા મર્ણ.

રહ્યું ના અંતકો શર્ણ, ઇશક છે આંધળો જગમાં. ૮

વિનય મુનિ વદે ભાવે, ઇશકને જે ન અટકાવે,

ખતાતો આખરે આવે, દુઃખદ તે દુર્ગતિ પાવે. ૯

( ૧૫ ) વિચારોમા વખત વહી જાય છે. ગઝલ કંવાલી.

વિચારોમા વહી જશે, અરે ? આયુષ તમારું આ;

ભજીલો ઇશને ભાવે, તજ આ મોહની મસ્તી. ૧

ભપાધી જેમની તેમ, તજ સર્વે જવાનું છે;

નીચી નજરે ચાલતા, ત્રણ ગુણુ માદ્દ થાય; ( ૧૩ )  
કાંટો દળે દયા પળે, પગ પણ નવી ખરડાય.

સશક્તિ મા કરો કાંઈ (ધર્મ), પછી કર્મ નહીં જવાનું છે. ૨  
હજારો જુલ થઈ તે થઈ, હવે તે જુલ સુધારોને ?

નવી જુલો ન થાવાને, હૃદયમા કંઈ વિચારોને ? ૩  
કરોડો જુલમા આત્મા, કુળેલો છે સદા જાણો,

ખરે તે જુલગળ્યાવીને, અગમ આત્મા ખીછાણોને ?  
ન સાથે કંઈ ચરે ? આવે, હૃદયને કાં ન સમજાવે ?

ખત્તા શું જાણીને આવે ?, સમય આવો ફરી નાવે ? ૫  
નથી સંસાર રે સારો, કરમનો બાંધવો ભારો;

ન આવે દુઃખનો આરો, મક્કમ છે મોહનો મારો. ૬  
જુડી સંસારની બાજી, થવું શું તેહમા રાજી ?

મમતની મસ્તીમા પાજી, કુદે જ્યુ કચ્છનો વાજી (ધોડો). ૭  
મહા મસ્તાની માયા છે, ન તેમાં કો કમાયા છે;

જુલો સર્વે જમાયા છે, વૃથા જીવન ગુમામા છે. ૮  
કયો કુડાં સદા કામોજુ જખ્યાના ધરનાં નામો;

વિનય મુનિ વહે વાણી, સૂણી લ્યો શીખ આ શાણી. ૯  
(૧૬) ગણો એ ગ્રાહકો ચમના. ગમલ કવ્વાલી.

તજી મરજદ ધર્મોની, કરે ક્રિયા કુકર્મોની;  
ઉઘાડે પર મર્મોને, ગણો એ ગ્રાહકો ચમના. ૧

વહે મુખે મીઠી વાણી, રદ્યમાં છે કપટ ખાણી;  
ખખાડે પારકું જાણી, ગણો એ ગ્રાહકો ચમના. ૨

વિષયમા અંધ છે એવા, શરદના કુતરા જેવા;  
અતિ છે કોષના હેવા, ગણો એ ગ્રાહકો ચમના. ૩

નિહાળી પારકું મુખ, હૃદયમાં ચિંતવે દુઃખ;

( ૧૪ ) સર્વ મંત્ર શિરોમણી, મંત્ર ખરો નવકારઃ  
ભાવધરી જાપના લીએ, સુખસંપત્તિ આપાર.

કરે કું પ્રણિ દુમુખ, ગણો એ ગ્રાહકો યમના. ૪  
તડા નાતો વિષે પાડે, પડે પરમાર્થમાં આડે;  
દીનોતે દુઃખ દેખાડે, ગણો એ ગ્રાહકો યમના. ૫  
પંખીની પાંખને ભેદે, પશુના અવયવો છેદે;

સુધર્મીને પડે ખેધે, ગણો એ ગ્રાહકો યમના. ૬  
પશુ સંભાળ ના રાખે નિસાસા આંગણે નાખે;  
અદેખાધ-ભરી આંખે, ગણો એ ગ્રાહકો યમના. ૭  
ધરમ કામે રહે અજગો, અધમ કામે રહે વળગ્યો;

પર ચિંતામાં રહે સળગ્યો, ગણો એ ગ્રાહકો યમના. ૮  
વિનય મુનિ વહે ભાવે, સુખોધે સંત સમજાવે;  
(છતા) નહિ કું પંથ અટકાવે, ગણો એ ગ્રાહકો યમના. ૯  
( ૧૭ ) ઉદય એ પાપનો જાણો. ગજલ કવચાલી.

કુટીલા ક્રોધની ભારી, પીશાચી દુઃખ દેનારી;  
મળા ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૧  
પતિ સેવા ન કરનારી, સ્વધન્યાએ વિચરેનારી;  
મળા ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૨  
અતિ સંતાપ કરનારી, દીલે ના દોષ કરનારી;

મળા ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૩  
ફૂલી ફૂદેજ કરનારી, નહિ સંતાપે ધરનારી;  
મળા ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૪  
અધર ધાણેજ દડનારી, દુરાચારેજ રમનારી;

મળા ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૫  
કુનારી સંગ કરનારી, કુપચે પ્રેમ પડનારી;

વિનય વડો સંસારમા, વિનય વિના નહિ જ્ઞાન. (૧૫)  
વિનય ધર્મ સેવો સદા, ગ્રાડિ ઉર અભિમાન.

મળી ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૬  
પતિને તો પળવનારી, સ્વભાવે જેવી અંગારી;

મળી ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૭  
સકળ તે કલેશ કરનારી, હકીલાઈ ન હરનારી;

મળી ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૮  
કદી ના ધર્મ ધરનારી, સુપથે ના વિચરનારી;

મળી ને એહવી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૯  
વિનય મુનિ વદે ભાવે, દુ.ખે તેનું છવન જાવે;

અવળ ચંડી મળી નારી, ઉદય એ પાપનો જાણો. ૧૦

(૧૮) સુધરેલા જમાનાના સુધરેલા મનુષ્યોની વર્તણૂક.

દીવાનો આ જમાનો છે, ખરે તે એ તમાનો છે,

કપટની જ્યાં કમાનો છે, નહિ દીલમા જમાનો છે. ૧

જમાનો આજ આવ્યો છે, નવી દેશન લાવ્યો છે;

નીતિ પથે ન ફાળ્યો છે, દીવાનો આ જમાનો છે. ૨

ગણે છે એ સુધારો છે, કુધારાનો વધારો છે;

ઉત્તમનાનો ઉધારો છે, દાવાનો આ જમાનો છે. ૩

ફરે લઈ સુધરી સાથે, મેલાવી હાથથી હાથે;

ગ્રહીતે જ્ઞાન સંગાતે, દીવાનો આ જમાનો છે. ૪

કરે નીતિ તણી વાતો, રહે પે તે સદા તોતો;

નથી અન્યાય અટકાતો દીવાનો આ જમાનો છે. ૫

ધિક્કારે ધર્મનાં ગ્રંથો, ધિક્કારે પુણ્યના પથો;

ગમેના સંતનિ ગ્રંથો, દીવાનો આ જમાનો છે. ૬

છની આંખે ધરે રૂપમા, ભણે લાગે કદિ વરમા;



(૧૬) ઝોગણીસે જોતેરમાં, સાતમ આસો માસ;  
 વિનય મુનિ ભાવે વહે, રહી પાટણ ચોમાસ.

ન રાખે સંપ આપસમાં, દીવાનો આ જમાનો છે. ૭

નિહાળી પારકી નારી, અને છે દ્રષ્ટી વિકારી;

સદા વૃત્તિ વ્યભિચારી, દીવાનો આ જમાનો છે. ૮

જમાનાને ગમે જોડું, પ્રપચે ચીતડું ચોટડું;

દીએ પરદ્રવ્યમાં દોડું, દીવાનો આ જમાનો છે. ૯

છટાથી જોલવું નિત્યે, છટાથી ચાલવું નિત્યે;

છટાથી મહાલવું નિત્યે, દીવાનો આ જમાનો છે. ૧૦

દ્વા લઘ દેહ-વટલાવે, વિદેશી વસ્તુ લલચાવે;

વિનય મુનિ વહે ભાવે, દીવાનો આ જમાનો છે. ૧૧

(૧૬) હે મનવા ! હવે તો જરા જંજળ ઝોછી કરી

નીરંજનનું ધ્યાન ધર ? ધન્યાશ્રી ગઝલ.

ધર-નિરંજન ધ્યાન મનવા ? ધર નિરંજન ધ્યાન રેક.

તરવાની આ તક મળી છે, તજ હવે તોફાન. મનવા ૦

મોહ મમતામાં રમત ગમતમાં, ભૂલ્યો-લવડું ભાન. મનવા ૦ ૧

હાર્યો હડમાં હાય હરામી, હાથે હુવો હેરાન; મનવા ૦

બોર ખાવા શું બેઠોરે મુરખ ? મૂકી મહા મિથાન મનવા ૦ ૨

ગર્ભતણા દુઃખ ભૂલી ગયો શું, ગાંઠા ન કર ગુમાન; મનવા ૦

ગંગા જળને તજી કરે શું ? ખાળ કેવામાં સ્નાન. મનવા ૦ ૩

આરે જમમાં કા નથી તાર, ભાવે ભજ ભગવાન મનવા ૦

વિનય મુનિ આ શીખ સુણીલે, સમજીને બસ સાન. મનવા ૦ ૪

ગઝલ ગુલતાન ભાગ ૨ નો અમાસ.

પ્રથમ નમુ ગુરુ દેવને, જેણે આપ્યું સ્ત્રીન;  
ભવસાગર તરવા તણું, આપ્યું જેણે ભીન.

કવિરાજ મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી વિરચિત.

ગઝલ ગુલતાન. ભાગ ૩ નો.

(૧) સત્સંગ મહિમા વિષે ગઝલ કંવાલી.

કરો - સત્સંગ સદ્ભાવે, સુખદિ ઉરમા આવે,  
મલીનતા ચિત્તની જાવે, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૧

સંગઘી સંતેની સાચી, બીજી બાજી સદુ કાચી;  
ન રે'વું મોહમાં રાચી, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૨

જીવો જીપાલ પરદેશી, ગુરુ આવી મળ્યા કેશી;  
મટી ગઈ લક્ષ ચોરાશી, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૩

હતો નાસ્તિક મહા પાપી, મટી ઉન્માર્ગમાં સ્થાપી,  
સુધાર્યો સન્મતિ આપી, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૪

અદા? સત્સંગનો મહિમા, સદુથી છે મહા ગરીમા,  
ન જોયી શ્રેષ્ઠ - પૃથ્વીમાં, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૫

દયા સંજીવની જેવી, સુખદ સત્સંગની તેવી,  
વધુ દર્દે ઉપમા કેવી? કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૬

કુખો સદુ જન્મતા જાવા, સદા આણુંદ વરનાવા,  
ખરે સંસારની નાવા, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૭

જાપાવા જન્મના ફેરા, કપાવા કર્મના ઘેરા,  
પાપાવા પ્રાપ્ત પેરા, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૮

( ૨ ) ભવ બ્રમણના ચક્રમાં, ભમીઓ બહુ બહુ વાર  
મહા પુન્યથી પોમીઓ, માનવનો અવતાર.

જીવો નય સાર કરીયારો, કર્યો સત્સંગ ધરી પ્યારો;  
યમા મહા વીર-અવતારો, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૬  
મહા સદ્ભાગ્ય જો થાવે, સુખદ સત્સંગ મન ભાવે;  
અભય પદ પ્રેમથી પાવે, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૧૦  
વિનયમુનિ વદે ભાવે, ગુણો સત્સંગના ગાવે;  
સુખો (સહુ) સત્સંગથી થાવે, કરો સત્સંગ સદ્ભાવે. ૧૧

( ૨ ) નર્કના દુઃખનું વર્ણન ગઝલ કવોલી.

અહા ? શું નર્કના દુઃખો ? મજે નહિ લેસ જ્યાં સુખો ?  
સદાયે વેઠવી જુઓ, અહા-શું ? નર્કના દુઃખો ? ૧

કુલીમાં જન્મ જ્યાં થાવે, યમો દોડી તુરત આવે;  
સતાવા શસ્ત્રને લાવે, અહા શું ? નર્કના દુઃખો ? ૨

અનાવે અગ્નિ તો એવો, સવિતા ઉગેતો જેવો;  
તેમા હોમી દીયે દેવો, અહા શું ? નર્કના દુઃખો ? ૩

રૂપો લઈ દૈત્યના કાળા, ડરાવે રે કરી ચાળા;  
સતાવે મારીને ભાલા, અહા શું ? નર્કના દુઃખો ? ૪

સુણાવે છે કર્યાં કર્મ, દીયે દુઃખો અની ગર્મ;  
જરી લાવે નહિ શર્મ, અહા શું નર્કના દુઃખો ? ૫

જુગારી ચોરીને જરી, કર્યાં કુકર્મ તે ભારી;  
દયાના નીલમા ધારી, ઉઘાડી નર્કની બારી. ૬

અતિ આક્રોશ લાવીને, દીયે દુઃખો ડરાવીને;  
પ્રસ્તાવો થાય આવીને, અહા શું ? નર્કના દુઃખો ? ૭

તૃણ તેને બાળે, ઉઠક ત્યાં કરગરી માંગે,  
પગે કરજેડીને લાગે, અહા શું નર્કના દુઃખો ? ૮

શુભતાન ] જન્મ ધરી આ જગતમા, શું મેળવીએ સાર; ( ૩ )  
નિર્મળ મનના લાવથી, કરજો તેહ વિચાર.

શિશું ઉઠાળીને આપે, નિહાળીને હૃદય કાંપે;  
પરાણે પાછ સંતાંપે, અહા શું ? નર્કના દુઃખો ? ૯  
નદી છે વૈતૃણી નામે, સુખી થાવા પડે તાંમે;  
નહિ શાન્તિ તિહાં પામે, અહા શું ? નર્કના દુઃખો ? ૧૦  
કર્મા કુર કર્મના કામો, જપ્યા ના ધરના નામો;  
વઢે મુનિ વિનય લાવે, દુઃખો તે નર્કના પાવે ? ૧૧

( ૩ ) પરોણો રે થયો યમનો. ગઝલ કવ્વાલી.

મનુષ્યનો જન્મ ના જાણ્યો, ઉપાડ્યો પાપનો પાણો;  
કમાઈ કર્મની ખાણો, પરોણો રે થયો યમનો ? ૧  
તજ પરલોકની ભીતિ, ધરીના ધર્મની પ્રીતિ;  
અનીતિમા અન્યો ઇતિ, પરોણો રે થયો યમનો ? ૨  
અખજ ખાધા ખરી ખાતે, કીધા કુકર્મ એકાતે,  
મળ્યા તેના ફળો પ્રાતે, પરોણો રે થયો યમનો ? ૩  
દયાળુને દગા દીધા, પીયાલા દારૂના પીધા;  
લક્ષણ પર માટીના કીધા, પરોણો રે થયો યમનો ? ૪  
રહ્યો રંગ ભોગમા રાજ, સદાએ ગર્વમાં ગાજ;  
બનીને પાપમા પાજ, પરોણો રે થયો યમનો ? ૫  
કપટ મા રે ? લપટ ચઢને, ખટક જુલમી ઝપટ દહને,  
કુપથોમા નફ્ટ રહને, પરોણો રે થયો યમનો ? ૬  
દયા ના દીવમા આણી, હૃદયા પળી પશુ પ્રાણી;  
પીલીને પાપની ઘાણી, પરોણો રે થયો યમનો ? ૭  
અલિચારી દુરાચારી, મદીતની કરી ચારી;  
અનીતિ ને કરી ખાની, પરોણો રે થયો યમનો ? ૮

( ૪ ) માત તાત બ્રાતા શહુ, સ્વપ્ન તણો સંગ્રાત. [   
 અંતે જાવુ જીવને (એકલા) પુન્ય ચાપ લે સાથ.

વિનયમુનિ વદે વાણી, કર્યા કુકર્મ રે ? જાણી;   
 મળજોને બહુ માણી, પરાણો રે થયો યમનો ?   
 (૪) હે આવકો ! તમારો એ ખરો ધર્મ. ગજલ   
 સુણો સહુ આવકો ? પ્રીતે, તમારો એ ખરો ધર્મ ?   
 વિચરજો તેહમા નિત્યે, કપાશે તો, સકળ કર્મ. સુણો ૧   
 પ્રભાતે ઉઠીને વહેલા, સ્મરણ નવકારનું કરજો;   
 ધરમનું ધ્યાન રે ધરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૨   
 જગતનાં સર્વ જીવોને, જીગરથી જાણજો બ્રાતા;   
 પરસ્ત્રીને ગણો માતા, કરો સૌ જીવને શાતા. સુણો ૩   
 ભુરનાં તાકશો પરનું, દુઃખદ એ જાણી આખરનું;   
 હૃદય સદ્ભાવથી ભરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૪   
 લપટ લુચ્યાઈ ના ધરજો, કપટના કામ ના કરજો,   
 કદી પર દ્રવ્યના હરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૫   
 દયાળુ હિલનાં થાજો, અનીતિમાં નહિ જાજો,   
 અખજ ખાંતે નહિ જાજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૬   
 સદા બિપાત્રયે જઈને, કરો વૃત્તો વિમળ ચઈને;   
 હૃદયની દુષ્ટતા હરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૭   
 ગરીબોના ગંજા કરવા, ઠગીને દ્રવ્યને હરવા;   
 ન ધંધા એહવા કરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૮   
 જુગારી ચોરીને જારી, તજ ઘો દ્રષ્ટીને ખારી;   
 ઉઘડશે (તો) મોક્ષની ખારી, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૯   
 વિનયમુનિ વદે પ્રીતે, ધરી આ ધર્મને નિત્યે;   
 અચળ હામે મુખે હરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૧૦

[સિતાન] જન્મ થકી હર્ષણ વધે, મરણે દુઃખ અપાર; (૫)  
તે કારણ સંસારને, જાની દે ધિષ્ઠાર.

(૫) શ્રાવકનો ખરો ધર્મ ગઝલ કન્વાલી. (૫૬ રે બુદ્ધ)

- કદી જુદું નહિ બોલો. કદી જુદું નહિ તોલો;  
પરાયા મર્મના બોલો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૧
- નહિ આ જીવિકા તોડો, ધરો ના પારકાં કોડો,  
જીવન પરમાર્થમાં જોડો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૨
- દુઃખીના દુઃખડા દેખી, દયા તેની દીલે ધરજો;  
આસુડા તેહના લુંછી, ગરીબોની દુવા લેજો. સુણો ૩
- અધિક દે આપવું આશું, અહારું ! પાપએ પોચું;  
કદીના કામ તે કરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ, સુણો ૪
- નહિ મોટી ભરો કાજો, દીનોના ના દાવો બાજો;  
પીડાતા પ્રાણીને પાજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૫
- અતાવી માલને સારો, નહારો દઈ નહિ મારો;  
ન બાંધો કર્મનો ભારો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૬
- કુટીલતા તંતને તોડો, હૃદયના દુર્ગુણો છોડો;  
અંતિના લોભમા દોડો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૭
- અનીતે સ્વાર્થમા અંધા, કરોનારે અધમ ધંધા ?  
ખુટલ થઈ ના બનો અંધા ? તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૮
- સદા સંતોષને ધરજો, લલા લંડારને લરજો;  
દીલે દોષો થકી ડરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૯
- રૂડા આચાર વિચારો, વસાવો શુદ્ધ વ્યવહારો,  
સુબોધે સ્વાત્મ સુધારો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૧૦
- દ્વિનય મુનિ વદે પ્રીતે, ધરી આ ધર્મને નિત્યે;  
અચળ હામે સુખે ઠરજો, તમારો એ ખરો ધર્મ. સુણો ૧૧

( ૬ ) જેતી દ્રષ્ટીમા સદા, કમળા કરે રોગ; [  
પીણું દેખે સર્વમાં, કર્મ તણે સંજોગ.

(૬) પર્યુષણ પર્વનો આનંદ મહોત્સવ ભેરવી ગ

આવ્યા રડી પર્યુષણો, આનંદ મંગળ આજ છે,

શુભ ઉદય જાણો આપણો, આનંદ મંગળ આજ છે.

પર્વો ઘણા છે વર્ષમાં, આનંદ મંગળ આજ છે;

આ પર્વ છે ઉત્કર્ષમાં, આનંદ મંગળ આજ છે.

આ છંદગી કરજો સદ્ગળ, આનંદ મંગળ આજ છે;

પર્યુષણો સેવી સદ્ગળ આનંદ મંગળ આજ છે.

અવસર મળ્યો છે આ ભલો, આનંદ મંગળ આજ છે;

મળવો દુર્લભ છે સાંભળો, આનંદ મંગળ આજ છે.

જન્મળ ધરની જોડજો, આનંદ મંગળ આજ છે;

શુભ પંથમાં ચિત્ત ચોડજો, આનંદ મંગળ આજ છે.

ભગવાનની ત્રાણી સુણો, આનંદ મંગળ આજ છે;

તજજો. હૃદયના દુગુણો, આનંદ મંગળ આજ છે.

શુભ ધ્યાન ધરજો ધર્મતું, આનંદ મંગળ આજ છે;

કરજો નિકંદન કર્મતું આનંદ મંગળ આજ છે.

તપ જપ કરો ઘોં દાનને, આનંદ મંગળ આજ છે;

કરશો નહિ અભિમાનને આનંદ મંગળ આજ છે.

આવ્યા પશુસણુ ભાગ્યથી, આનંદ મંગળ આજ છે;

જાણો મું પુણ્ય અથાગથી, આનંદ મંગળ આજ છે.

પરમાદ પરતિદા તજો, આનંદ મંગળ આજ છે;

શણુગાર સદ્ગુણના સજો, આનંદ મંગળ આજ છે.

મુનિવિનયચંદ્ર ઉમંગથી, આનંદ મંગળ આજ છે;

સેવો પશુસણુ રંગથી, આનંદ મંગળ આજ છે.

[સત્તાન] તેમજ જેના હૃદયમાં, અવગુણનો ભંડાર; ( ૭ )  
અવગુણ દેખે સર્વમાં, શોધે નહિ કંઈ સાર.

### (૭) બીડીથી થતી ખુવારી વિષે ગઝલ કવવાલી.

- કલેણું બાળશે બીડી, અતિ સંતાપશે પીડી;  
પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી ? ૧
- અનાડી ક્યાં બળી શુદ્ધિ ? નથી કંઈ આવતી શુદ્ધિ;  
શરીરની ટાળશે રક્ષી, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી. ૨
- વહાલી સ્વર્ગની સીડી, ગણી તેં તેહવી બીડી;  
નક્કી છે નર્કની સીડી, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી. ૩
- ખુવારી આખરે કરશે, હૃદય ક્ષય રોગથી ભરશે;  
ખટકશે જેમરે કીડી, પીઓમા ભાતરે ! બીડી; ૪
- સદા સદગુણ હરનારી, અતિ દુર્ગુણ કરનારી;  
દુઃખદ ભંડાર ભરનારી, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી. ૫
- નથી કંઈ કાયદો તેમાં, અતિશય દુઃખ છે એમાં;  
કુખે ગંધાય છે જેમાં, પીઓ મા બ્રાતરે બીડી; ૬
- તલપ એની બહુ ખુરી, સતાવે પાપણી પુરી;  
બગાડે શ્વાસને કુડી, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી. ૭
- નહિ વૃત્ત નિમ કરવા દે, ન ધર્મે ધ્યાન ધરવા દે;  
કદી ના ઠામ ઠરવા દે, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી. ૮
- બીડી વિના કરે ચોળા, સદા તેની કરે માળા;  
વહાલી જેમરે બાળા, પીઓ મા બ્રાતરે ! બીડી. ૯
- ફજરમાં જોઈએ વેલી, પીએ સંડાસમાં પેલી;  
મતિ થઈ તેહમાં બેલી, પીએ મરજદને મેલી. ૧૦
- વિનયમુનિ વહે ભાવે, બીડીના એ ગુણે ગાવે;  
જતા ના દીવ સમજાવે, ખતાતો આખરે ખાવે. ૧૧



(૮) દુર્યોધનને એકદા, કહે કૃષ્ણ મહારાય; ગણેશ  
સંખ્યા લાવો ગુણીતાણી, આ નગરની માંય.

## (૮) મરકી દેવી પ્રતે સનમ ઉપાસના (કપડો) ગણલ.

અરે-મરકી ? અરે મરકી ? ગળખ તેતો કર્યો જગમા,

ગળખ તારો ઝપાટો છે. અળખ તારી ચપાટો છે ? ૧

ખુની પું છે ખરે દેવી, ભયંકર રાક્ષસી જેવી;

વધુ દહિ ઉપમા કેવી ? અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૨

હણ્યા તે કંઈકના પ્રાણો, કરાવી કંઈકને કાણો,

ખુંચે છે જેમરે બાણો, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૩

રંડાવી કંઈકરે બાળા, દેવાયા કંઈકને તાળા;

પડે આસુજ પરનાળા અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૪

ખડું જીવાનીઆ ઝાલ્યા, તજી ઘરે બાર ને આલ્યા,

હૃદય પ્રેમીતણા બાળ્યા, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૫

અળખ તારી ગતિ જગમા, અતિ ખટકે રંગો રગમા,

કર્યા નિરવંશે ધણો જગમા, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૬

કુજે તારે સુણી નામ, તળવે ગાંભને કામ;

છુટી જાએ હૃદય હામ, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૭

સુટે છે પુ. કુણા પ્રલો, નિકળે પું કરે કુળો;

મુકી દે દુઃખનો પુળો, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૮

કંઈકના માત પિતા રૂવે, કંઈકની નારીઓ રૂવે,

ખિચારા આસુડા લુવે, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૯

ગરીબડો દેશ આ મારો, ન તેને દુઃખનો આરો;

દયા કરી રોગને વારો, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૧૦

નયનમા નીરુ આવે છે. હૃદયમા ત્રાસ લાવે છે;

વિના વાંકે સતાવે છે, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૧૧

સત્તાન] ચકલે ચોટે શેરીએ, ફર્યો બાહુ સમશાન. (૯)  
 ફુંદ્યુ આખું નગર પણ. મળ્યો નહિ ગુણવાન.

ગજાન પું ગેખની ગોળી, પલકમા દેહ દે રેળી;  
 સર્જનની શું કરે ટોળી, અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૧૨  
 ઝપટ તારી બાહુ ખુરી, બીતિ તારી હૃદય પુરી,  
 પું દર્શનથી મરે ખુરી અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૧૩  
 હવે તો કોપ શમાવોને ? અભિંથી દૂર સિધાવોને, ?  
 હૃદયમા મ્હેર લાવોને ? અરે મરકી ? અરે મરકી ? ૧૪  
 અરજ માતા ? સુણો મારી, દયા લાવો દિલે ધારી;  
 કરો શાંતિ હવે સારી, કૃપા ચાહુ સદા તારી. ૧૫  
 વિનયમુનિ ગજા ગાવે, ધરો સુધર્મને લાવે;  
 સુધર્મે કો બચી જાવે, સુધર્મે વિદન નાં આવે. ૧૬

(૯) સફળ આ જીંદગી કરવા. ગઝલ કુવાલી.

તજી દહ પારકી પરવા. પ્રભુને પ્રેમથી સ્મરવા;  
 ગુણીના ગા ગુણો ગરવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૧  
 વિચારી વાકય ઉચ્ચરવા, સદા સદ્ગુણ સંચરવા;  
 કદિ કુપંથ ના ચરવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૨  
 અચળ ઠામે મુખે દરવા, લવાખંધ પાર ઉતરવા;  
 દુઃખીના દુઃખડા હરવા. સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૩  
 મળ્યા અંગો સહુ નરવા, ધરમને ધૈર્યથી ધરવા;  
 સત્તા ભંડારને ભરવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૪  
 મળ્યો સુજાન આ તરવા, ન ધન ભંડારને ભરવા;  
 સુપંથે વિત્ત વાપરવા સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૫  
 સુ વાકયો સંતતા મુણવા. દુઃખદ સહુ દુગુણો હણવા;  
 ગુણીના સદ્ગુણો ગણવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૬

(૧૦) બીજો દીન અણુમતે, કહે કૃષ્ણ મહારાય; [  
અવગુણી ગોતો તમે, આ નગરની માંય.

અઘટ ઘાટો નહી ધડવા, ન ફેલવા વાક્ય તો ફડવા; ૭  
સુખદ સુવાક્ય સંધરવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ?  
વિતાંડા વાદના વદવા, ન લેવી કોઇની કદવા;  
છળેના લોક છેતરવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૮  
કહીન કૃતકર્મ નીજરવા, સુભાવે સુધૃતો ધરવા;  
વિનયમુનિ સુખદ વરવા, સફળ આ જીંદગી કરવા ? ૯

(૧૦) કુદરતનો અચળ કાયદો. ગઝલ કવ્વાલી.

અરે કુદરત ! અરે કુદરત ! અચળ છે કાયદો તારો;  
નહિ તું વાયદો આપે; ન છેડે કાયદો આપે. ૧  
અકળ છે હા કળા તારી ? કરે શું યતન નરનોરી ?  
કરે ના કોઇની ચારી, ન ચાલે ત્યાં મતિ ભારી. ૨  
બનાવે રંકને રાજ ? ક્ષણિકમાં તું કરે તાજ ?  
ક્ષણિકમાં દુઃખ દે ઝાઝા ? મુકાવે ધર્મની માજ ? ૩  
ક્ષણિકમાં તું હસાવે છે ? ક્ષણિકમાં રોવરાવે છે ?  
કુદંદે તું દસાવે છે ? સુખોમાં તું વસાવે છે ? ૪  
બજોલાને ભુલાવે છે ? નિડરને તું ડુલાવે છે ?  
ક્ષણિકમાં તું ડુલાવે છે ? ક્ષણિકમાં તું ખુલાવે છે ? ૫  
ન વદવાતું વદાવે છે ? ન કરવાતું કરાવે છે ?  
કુપંથે તું કુદાવે છે ? અઘટ ઘાટો ધડાવે છે ? ૬  
ન ચાલે જોર ત્યાં તનતું. ન ચાલે જોર ત્યાં ધનતું;  
દીવાની તું દીસે કુદરત ? અરે કુદરત ! અરે કુદરત ! ૭  
ન પોંચે કો તને કુદરત ? અહાહા ! શી બની કુદરત ?  
ગણે ના કોઇને કુદરત, અકળ તું છે અરે કુદરત ! ૮

પુલતાન ] તે પણ આખા નગરમાં, કયો બહુ બહુ ઠામ; (૧૧)  
 નજર કરીને નીરખ્યું, (પણ) મળ્યો નં અવગણવાનું.

હજર તુ તો કરે ક્ષણમાં ? અજર તુ તો કરે ક્ષણમાં ?  
 સજર તુ તો કરે ક્ષણમાં ? અહા કુદરત ! અહા કુદરત ! ૯  
 થવા દે ધાયું ના મનતું, થવા દે ધાયું ના તનતું;  
 ખરે તું ધાતકી કુદરત ! અરે કુદરત ! અરે કુદરત ? ૧૦  
 કુદરતનો કાયદો ન્યારો, અતિ આશ્ચર્ય કરનારો;  
 કદિ ના દીક્રા ડરનારો, સ્વધમ્માએ વિચરનારો. ૧૧  
 કુદરતને કો નહિ છોતે, કહુ છું સાંભળો પ્રીતે;  
 વિનયમુનિ બંદે હિતે, સુધર્મે ખ્યાન દો નિત્યે. ૧૨

(૧૧) ચાની ખુવારી વિષે ગમ્મલ કવ્વાલી.

પીઓમાં ચા અરે લાઇ ? પીઓમાં ચા અરે લાઇ !  
 ન તેમાં કાયદો કાઇ, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ? ૧  
 ધુતારી તે હગારી છે, પુરી તેમાં ખીમારી છે;  
 નહિ ચા સુખકારી છે, ખરે આખર ખુવારી ? ૨  
 વ્યસન ચાનું નઠાઈ છે, નહિ તકમાત્ર સાઈ છે;  
 ખરે તે દુઃખ ખાઈ છે, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૩  
 પીસાયો ભુતડી વળગી, ન મનેથી થાય તે અંજગી;  
 મતિ ચામાં રહી સળગી, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૪  
 ચુકાવી ધર્મની રીતિ, મુકાવી વૃત્તની પ્રીતિ;  
 બગાડી દેહની સ્થિતિ, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૫  
 ગજબ ચાયે કયો જગમાં, રહી વ્યાપી રંગો રંગમાં;  
 હરી તું ચા ખરે હગમાં, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૬  
 સવારે ચા ખપોરે ચા, સંધ્યામાં ચા નિશામાં ચા;  
 સદા વ્યાપી અરેરે ચા, પીઓમાં ચા અરે લાઇ. ૭

(૬૨) એ દ્રષ્ટાતે જાણુને, નિએ આ - જગમાંય; [૧  
દુર્ગુણી દુર્ગણુ ગ્રહે, ગુણીજન ગુણુ લહાય.

બગાડી ચા, થકી કાયા, દંગાયા રંક ને રાયા;

બડી ચા મોહની માયા, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૧૬

તલપ ચાની બહુ યુરી, સતાવે પાપણી પુરી;

દીધા જન સવને ચુરી, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૧૭

ઘડી ના ચા વિના ચાલે, પીએ ના શિર તો ઝાલે;

વિધાણા દુઃખને - ભાલે, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૧૮

બળહીણુ હિંદને કરવા, વિનાશસ્ત્રે વિજય વરવા;

ઇલમ એ શ્રેષ્ઠ સોધ્યો છે, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૧૯

પીએ સૌ વૃદ્ધને બાળા, સદા ચાની કરે મોળા;

વિના ચાએ કરે ચાળા, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૨૦

અનાવ્યા બાયલા લોકો, અર્ધમ એ દુષ્ટ રંડાએ;

વધાર્યા દેશમાં રોગો, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૨૧

નથી એ ચાતણા પ્યાલા. ખરે છે, રોગના પ્યાલા;

ડંગાઓ શીદને ઠાલા, તણુ દો ચા હવે જાલા. ૨૨

બગાડે દુષ્ટ ચા કાયા, વધા - ચામાં શું ભરમાયા ?

મુકી દો ચા તણી માયા, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૨૩

અહા શો ટેસ આવે છે ? મન શી ચાહ આપે છે ?

વધે એમ ચાતણા શોખીન ? ન જાણે તત્વ તે મસ્કીન ? ૨૪

મુકી દો મન સંમજવી, ગણી ચા દુઃખની ચાવી;

નહિ તો આપદા આવી, પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૨૫

હવે કંઈ નેત્ર ઉઘાડો, વિચારો ચિત્ત વિચારો ?

ધણુ ઉંઘ્યા હવે જગો ? પીઓમાં ચા અરે ભાધ ! ૨૬

નિરોગી પુષ્ટ બળવંતા, ધવાને ચિત્ત ને ચાહો;

મુક્તતાન ] છે જેના અંતર વિષે, દુર્યોધન નરસાય; (૧૩)  
અંતર અમર પદ દૂર છે, ત્યાં સુધી જગમાય.

તથા ઘો ચિત્તથી ચાને? તથા ઘો ચિત્તથી ચાને? ૧૯

વિનય મુનિ વદે લાવે, ગઝલ એ ચા તણી ગાવે;  
તજે ચા તે સુખી થાવે, મુરખ ચા પી ખત્તા ખાવે? - ૨૦

(૧૨) દુનિયા દોરંગી છે તે કોઈથી છતાતી નથી. ગઝલ

અરે દુનિયા ! અરે દુનિયા ! તને કોઈ નહિ જાણે;  
દીવાની તું દીસે દુનિયા ? અરે દુનિયા ! અરે દુનિયા ! ૧

કદિ ગાડો ગણે દુનિયા, કદિ ગણો ગણે દુનિયા;  
વિવિધ વાણી વદે દુનિયા દીસે દોરંગીરે દુનિયા ? ૨

કરે નિદા ક્ષણીકમા તે, કરે સ્તુતિ ક્ષણીકમા તે;  
ન ખોચે કો તને દુનિયા ? અરે દુનિયા ! અરે દુનિયા ! ૩

ખડુ ને બોલને બોલે. ગણે તો વાંચડા તોલે;  
અતિ-ઓછું કદિ બોલે, કપટ વાણો કહી છોલે. ૪

અતિ જો ધર્મને ધારે, ગણે છે દુનિયા દોગી;  
દીસે છે ઉક્તરી રીતે. અરે દુનિયા ! અરે દુનિયા ? ૫

ગાળી ગાડે નહિ આપ્યા, અરે ! દુનિયા તણા વાક્યો;  
મુખંથે પ્રેમથી ચાલો, હૃદયમા રાખીને હિંમત. ૬

કદિ ને સત્યથી ચાલે, કરે હાસી અરે દુનિયા;  
દી ધારું ખડગ છે દુનિયા ઉભયથી દુઃખ દે દુનિયા. ૭

વદે મુનિ વિનય લાવે, ન દુનિયા કોઈની થાવે;  
હૃદયને રાખજો મજબુત મરના નેહવા રજખુત

(૧૩) ઉપદેશી અંતરલાપિકા. લેરવી ગઝલ.

મતિ માનમદુ સુણજો મુખોધ મુખી હૃદય આવધારજો,

હારી ન. જાણો જન્મ આ અજ્ઞાનમા નિરધારજો.

(૧૪) દુર્યોધન જેવા જનો, છે બહુ આ જગમાંય; [ ૨  
અણુ ન સમતો વિશ્વમાં, જન વિરલાજ જણાય.

રાજા ગયા નિજ રાજ મેલી વાત એ ન વિસારજો;

જગમાં નથી કો અચલ એમ વિચારી આત્મ સુધારજો. ૨

ગ્રીસદગુરના સંગથી મુમતિ હૃદયમાં ધારજો;

હઠતા તજી રજીતા ભજો નિજ આત્મતત્ત્વ વિચારજો. ૩

રક્ષણ કરો સહુ જીવનું વળી ભાવના શુભ ભાવજો;

જાળ સંગ અંગ નિવારજો સતસંગ રંગ જમાવજો. ૪

ચંડાળ મન્યુ માન માયા મોહમદ નિવારજો;

દર્ધ દાન દીન અનાથને પરમાર્થને ઉર ધારજો. ૫

જીવન મલ્યુ આ શ્રેષ્ઠ માનવનું ખરેખર જાણજો,

સ્વાર્થાધ થઈ પરદુઃખ દેવા તંતને ના તાણજો. ૬

મિજમાન એ દીનના શહુ છે સત્ય કેવળ માનજો;

નેહ પ્રેમુ ભજજો અને તજજો હૃદય અભિમાનજો. ૭

હું માર કેવલ દુઃખ કરનાર ખરે પિછાણજો,

નક્કી નદીના નીર જેવી લક્ષ્મી અચળ જાણજો. ૮

મુકી જવું છે આખરે મમતા અતિના આણજો;

છુટી જવા ભવ દુઃખથી મુનિવિનય ધર્મ પ્રમાણજો. ૯

(૧૪) સુખી કયાથી કહો થાય ? અઝલ કવ્વાલી.

રે પ્રમા મદા અવળા, વિચારો નો મજે સવળા;

મને પાપા વિષે પ્રવળા, સુખી કયાથી કહો થાય ? ૧

નસાસા નકના લીધા, ગરીબના ર ગળાં કીધા ?

વ્યાણ ન દગા કીધા, સુખી કયાથી કહો થાય ? ૨

મદ સાર્ય ના કીધા પીઆણા પાપના પીણા-

રાન મનથી આન સુખી કયાથી કહો થાય ? ૩

લતાન ] ગુણ માહિ પણ દેખશે, દોષ - તણો લંડાર; (૧૫)

એવા જનને જાણવો, દુર્યોધન અવતારે.

જુએથી તો જ્યે રામ, રમે દીલ ચામને દામ;  
કપટના રે? કરે કામ, સુખી ક્યાંથી કહો ચાય ? ૪

તજ સુપંચને સીધા, કુપથે હર્ષથી લીધા;  
ધરમાદાના ધનો લીધા, સુખી ક્યાંથી કહો ચાય ? ૫

કરીના સંતની સેવા, ભળ્યા ના દેવના દેવા;  
ટળ્યાના નીચ રે? હેવા, સુખી ક્યાંથી કહો ચાય ? ૬

પરાઈ ચાપણો રાખી, ઊપરથી તો લણુ ભાખી;  
સદા જુઠી ભરી શાખી, સુખી ક્યાંથી કહો ચાય ? ૭

પરધન પગદારમાં પ્રીતિ, નથી પરલોકની ભીતિ ?  
ધની છે હલકી રીતિ, સુખી ક્યાંથી કહો ચાય ? ૮

ન દ્રષ્ટા ઝેરીલી જાય, ભણુના કોખનું ચાય ?  
વહે વિનય મુનિરાય, સુખી ક્યાંથી કહો ચાય ? ૯

(૧૫) હીમત રાખવા વિષે. ગઝલ દેવાલી.

કહી આવી પડે કષ્ટો, હૃદયમાં રાખજો હીમત;  
મદદમાં આવશે હીમત, નથી હીમતની કીમત. ૧

નહિ દિલમાં જરી ડરવું, હીમત રાખીજ વિચરવું;  
સુપથે ચિત્તને ધરવું, સદા આંનદમાં રૂંધવું ૨

અહા ! કિ ઉપમા કેવી ? ખરે હીમત છે દેવી,  
દવા સજીની જેવી, અહા ! હીમત છે અંજી ? ૩

કદી સારું નહે લોકો, નહારે કો વહે લોકો,  
સુપથે ચિત્તરી વહાલા હૃદયમાં રાખજો હીમત ૪

હૃદયમાં દેખને ધારો, હીમતથી કાર્ય પ્રધારો;  
કલ પ્રકાશને સારો, ભીંતને દુરે પાડો ૫



(૧૬) માટે મિત્રો માલારા. ખતો અનુન સમાન;  
વિનય મુનિ શુભ ભેટવા, ભજો ભાવે ભગવાન.

રહનથી દુઃખ ના જાય? રહનથી સુખ ના થાય?  
સદુદ્યોગે સુખી થાય, હીમત ધારે. હૃદયમાં  
હીમતથી સંકટો જશે, હીમતથી સુખ સૌ થાશે;  
સદા આનંદ વરતાશે, ગુણો સૌ તેહના મારો.  
કરે નિંદા કદિ તો શું? કરે સ્તુતિ કદી તો શું?  
હૃદયમાં રાખીને હીમત, સદા આત્મમાં રહેવું.  
વડે મુનિ વિનય ભાવે, હીમતને તોડ કાઢનાવે;  
હીમત હારી નહિ જાવે, નરો તે સુખને પાવે?

(૧૬) હે બહાલા આત્મા! હવે તો કંઈ વિચાર. જ

વિચાર કર બહાલા? હૃદયમાં વિચાર કર બહાલા? એ ટકો  
હાકમાહકા શું રે? ઠગાયો, ખેલ વૃથા ચાળા; હૃદયમાં  
અમૃત ગસને તથા પીએ શું, ઝેર તણા ચાલા. હૃદયમાં  
ગુણી થવાને ગુણવંતોની, ગણને ગુણમાળા; હૃદયમાં  
સંત પુરુષનો સંગ કરીને, ખોલ હૃદય તાળા. હૃદયમાં  
અણોડીમાં શું લલચાયો, પકડ પરવાળા; હૃદયમાં  
ભોગ મકળન જાણે ખેરે, તું ભય તણા ભાલા. હૃદયમાં  
ચૈતન આસ ? હંસ ખનીને, કામ ન કરે કાળા; હૃદયમાં  
ક્ષણભગુર આ સર્વ જગત છે, ગયા વૃદ્ધ ખાળા. હૃદયમાં  
અજ પાણીમાં શું અથડાયો, ઘાટ ન થડે ઠાલા; હૃદયમાં  
પ્રેમ તણા આ પંથ વિકટ છે, વિષય વિષ જવાળા. હૃદયમાં  
સંભાળી લે તું વર તારે, તજ જગત જાળા; હૃદયમાં  
વિનય મુનિ તીજ મંદીર આવે, ટળશે દુઃખ ડાળા. હૃદયમાં

ગઝલ ગુલતાન ભાગ ૩ ને સમાપ્ત.

સકળ પાપનો ખાપ તે, લોભો ક્ષો જનરાય,  
વર્ણન તેનું સાંભળો, સ્થિર કરી મન વૃત્ત કાય.

કવિરાજ મુનિશ્રી વિનયચંદ્ર વીરચિત

ગઝલ ગુલતાન ભાગ ૪ થો.

(૧) જૈન જોગીનું ચારિત્ર (વર્તન રીતિ) ગઝલ.  
એક રાજાએ એક જૈન મહાત્માને પુછ્યું કે તમે કોણ છો અને  
તમારો ધર્મ કયો છે ? તે સાલળી મહાત્માએ ઉત્તર દીધો કે:-  
અમેતો જૈનના જોગી, અમારે દ્રવ્યના કંડેપે;  
કદાપિ ના અમે સુધંએ, મૃદુ રૂ રેશમી તલેપે અમે૦ ૧  
અમારે કાજ કીધેલું, જમણ એવું નહિ જમીએ;  
ન ગાડી વાહને ખેસી, કદિ ભુસાફરી કરીએ. અમે૦ ૨  
નહિ કુવા તળાવોનું, અમે પાણી નહિ લઈએ;  
તમારા કામને માટે, ઉકાળેલું સદા ગ્રહીએ. અમે૦ ૩  
વિવિધ ધાતુ તણા ઠામો, અમારે ના કદિ ખપશે;  
ઉમંગે કાપના પાત્રો, વિષે ભિક્ષા ગ્રહી જમશે અમે૦ ૪  
વિવિધ જાતી તણા ખેડો, ન ચાહીને જશે જોવા,  
નહિ દ્રહ કે સરોવરમા, ન વસ્ત્રો ખેશશે ધોવા. અમે૦ ૫  
જરીફ યુવાન કે બાળા, ન નારીને કદી અડશે;  
નહિ ત હાથમાં ગ્રહશે, કંઈ વસ્તુ કદિ જડશે. અમે૦ ૬  
કદી ટાઢી કદી ઉની, કદી કોઈ લુખી દેશે;  
જમે તેવી મળે ભિક્ષા, ઉમંગેથી જમી લેશે. અમે૦ ૭

( ૨ ) લોભે જીવ હિંસા કરે, લોભે જીવ વધાય; [  
લોભે ચોરી ચિંતવે, લોભે કપટ કરાય

કદિ વંદો કદિ નિદો, કદી કોઇ કહો ગંદો;

કદિ સાહેબનો ખંદો, કહો કોઇ કદી ખંધો. અમે

ઉભય સંભાવના વાળી, સદા સુવૃત્તિ છે શાળી;

વિષયની વાસના બાળી, રહે નીજ ધર્મ સંભારી. અમે

નિશામાં અન્ન કે પાણી, કદી ના નાખશે સુખમાં;

સદા સંતોષ ધારીને, રહેશે સુખને દુઃખમાં. અમે ૧૦

અમારા જૈન જોગીની, કઠણ છે એહવી રીતિ;

વિનય મુનિ વદે લાવે, સુણી પામે પ્રવર પ્રીતિ. અમે ૧૧

(૨) સતિ કલાવતિને પોતાના પતિએ કહેલા વચ

બુલીજ તું બુલીજ તું, હવે સૌતે બુલીજ તું;

કદી દીલ હોય ઉભરાતું, બુલીજ તું બુલીજ તું. ૧

કીધો અનર્થ મેં ભારી, દયા ના દીલમાં ધારી;

ધિક્કરી અજ્ઞતા મારી, બુલીજ તું બુલીજ તું. ૨

સતિ છું ? શુદ્ધ શાણી છું ? હૃદય સફળ બાણી છું ?

પ્રવર પંક્તિ મુકાણી છું ? બુલીજ તું બુલીજ તું. ૩

મુકોમળ હસ્તને કાપી, દયા ના દીલમાં વ્યાપી;

ક્ષમા તે પાપની આપી, બુલીજ તું બુલીજ તું. ૪

ન બુલાતું બુલી દે તું, ન મુકાતું મુકી દે તું;

કહેવું હોય તે કે તું, બુલીજ તું બુલીજ તું. ૫

સપત્નિમાં પ્રમાદને, વ્યલીક વાકયે ઠગાઈને;

આત મેં દુઃખડાં દીધાં, બુલીજ તું બુલીજ તું. ૬

મુલતાન ] કુડાં રાખે કાઢલાં, કુડાં લેખ લખાય; ( ૩ )  
લોભે કુડી સાક્ષીઓ, ભરી ઉરે હરખાય.

દીલે વિચાર ના કીધો, દયાળુને દગો દીધો;

નરકનો માર્ગ મેં લીધો, ભુલીજા તું ભુલીજા તું. ૭

વિના વાંકે તું સંતાપી, બન્યો પાપી બન્યો પાપી,

સતિની છાપ તેં છાપી, ભુલીજા તું ભુલીજા તું. ૮

નયનમાં નીર આવે છે, ભ્રમણમાં મન ભમાવે છે;

અતિ અફસોસ થાવે છે, ભુલી તું ભુલીજા તું. ૯

અહા ! તું શુદ્ધ છે દેવી, સતિ શાસ્ત્રે કહી જેવી;

અધિક દઉ ઉપમાં કેવી, ભુલીજા તું ભુલીજા તું. ૧૦

અપરાધી હું થયો પાકો, ન દેતા કષરે થાક્યો;

સકળ તે માહારા વાંકો, ભુલીજા તું ભુલીજા તું. ૧૧

સળ માણું ? ક્ષમા માણું ? કૃપા માણું ? દયા માણું ?

સકળ દે પાપની મારી, ભુલીજા તું ભુલીજા તું. ૧૨

કહેતા શમરે ? આવે, વિનય મનિ વહે ભાવે;

કહું છું દીનતા દાવે, ભુલીજા તું ભુલીજા તું. ૧૩

(૩) ઉપરના વચનો મુજી સ્ત્રિ કલાવતી બોલ્યા.

પતિ હે ? પ્રાણનો પ્યારા, ભુલી ગઈછું ભુલી ગઈછું;

ઉરે ભાવી ગણી લઉં છું, ભુલી ગઈછું ભુલી ગઈછું. ૧

ન તેમાં આપનો વાંક, કરે છે કંઈ તો રાંધ,

કરી દે કાકતું કાંક, ભુલી ગઈછું ભુલી ગઈછું. ૨

કરમનો વાંક હું કહું છું, દમનને દાવ તો દઉં છું;

દીલે દીલગીર તો થઉં છું, ભુલી ગઈછું ભુલી ગઈછું. ૩

( ૪ ) લોભે લાંચ લીએ વળી, લોભે જીવન કરોય; [ ગમ  
લોભે લગ્નને તજી, લાલચમાં લપટાય.

અહા ? શા કર્મના ખેલો, કરે છે જીવને ઘેલો;  
કરે ક્ષણમાં અતિ મેલો, ધકેલે બ્રાંતિનો રેલો. ૪  
લિખારી તે કરે ક્ષણમાં, બનાવે ભૂપતિ ક્ષણમાં;  
રૂળાવે તે ક્ષણે રણમાં, ગણાવે તે (ક્ષણે) ગુણી ગણમાં. ૫  
હશે હા ? પૂર્વના મારા, કઠીન એ કર્મના ભારા;  
હૃદયને દ્રોહ દેનારા, ઉદે આવ્યા અહીં ખ્યારા ? ૬  
કરેલા કર્મના છોડે, ગમે ત્યાં જઈ ભલે દોડે ?  
વિચારે ચિત્તના તોડે, અઘટ ઘાટે અરે જોડે ? ૭  
ક્ષણીકમાં રંગમાં ભંગ, કરે તે ભંગમાં રંગ;  
અકળ છે કર્મના ભંગ, ક્ષણીકમાં તે કરે જંગ. ૮  
લખેલા લેખ ના ટળશે, કરેલા કૃત્ય ઉકલશે;  
ફળો વાવેલ તે ફળશે, કર્યેથી ચતન શું વળશે ? ૯  
ધરમનો આશરો લેવો, મિટે સહુ કર્મનો ખેવો;  
વિનય મુનિ સુપંથ સેવો, મળે તો મુક્તિનો મેવો. ૧૦

(૪) દશા બદલાય છે ત્યારે બધું બદલાય છે ગઝલ  
દશા બદલાય છે ન્યારે, બધું બદલાય છે ત્યારે;  
ન ધાર્યું ચિત્તનું થાય, વિચાર્યું તે ઉડી નાય. ૧  
હતા જે પ્રાણથી ખ્યારા, થયા તે આખરે ન્યારા;  
પિતા સુત બ્રાત કે દારા, દશા પડટે થશે ખારા. ૨  
સગા તે શત્રુ સમ થાશે, હીવસ ન્યારેજ બદલાશે;  
બધું ખાવા અંરે ધારો, વિષમે ન્યાં વાયરો વાશે. ૩

શુભતાન ] લોભે લપટતા ધરે. પર-રમણી વશ થાય: ( ૫ )  
 લોભે ધન ભંડારને, ભરવા મન ઉભરાય.

કર્યા ઉપકાર ના ગણશે, સહજમાં ચિત્તને હણશે;  
 છળેથી છિદ્રને છણશે, દુઃખોની ખાણને ખણશે. ૪

સમયની છે ખલીહારી, નથી ખળવંત નરનારી;  
 ભુલાવે ભૂપને ભોરી, કરાવે તેહ લાચારી. ૫

દશાના ઢંગ છે એવા, તરંગોં પાણીના જેવા;  
 વધુ હું રે ! કહું કેવા ? કરાવે નીચની સેવા. ૬

વહાલા તે બને વેરી, મતિ થઈ જાય રે ઝેરી;  
 દુઃખો આવી લહે ઘેરી, ન થાયે આપણી ભેરી. ૭

ભુલાવે ભાન તે રંડા, ચળાવે ચિત્ત આમુંડા;  
 કરાવે કામ તે ભુંડા, મગાવે તે ક્ષણે જુંડા. ૮

ગણાયે આત્મ અંતરના, બંધાલા જે નિરંતરના;  
 જશે નાશી-દિગંતરમાં, ન રશે હિત અંતરમાં. ૯

વિનય મુનિ-વદે ભાવે, દશાના રંગ એ ગાવે;  
 દશા જ્યારે વિષમ થાવે, સમે તે પાસકો નાવે. ૧૦

(૫) અતિ જંજાળી શેઠને એક મહાત્માનો જ્ઞાન ફટકો.

અરે ઓ શેઠ જંજાળી ? રહ્યો શું મોહમાં માલી ?  
 ન જોયું આપ નિહાળી, રહ્યો જડ ભાવને ઝાલી. ૧

કંઈ કર હિત સંભાળી, પકડને પુન્યની ડાળી;  
 કરી માયાજ તેં વહાલી, શુભાવી જીવંતી ખાલી. ૨

ભરસ આ સાઠ તો વિત્યા, ન ગાઈ ધર્મની ગીતા;  
 કરી ના આત્મની ચિંતા, પકડશે કાળ એચિંતા. ૩

(૬) લોભે ક્રોધ કરે ધણો, લોભે ગર્વ ધરાય; [અર્થ  
લોભે માયા કપટને, કરે અતિ ઉરમાં.

ભ્રમામા ભ્રાંતિમાં ભુલી, કસામાં કંઠમાં કુલી;  
હૃદયની ચક્ષુ કર બુલી, મગજ મૂકી ન આ બુલી. ૪

મળી આ દેહ બહુ બુલી, ગયો દેવા વિષે બુલી;  
પકડી (તે) પાપની પુળી, કનક મુકી ધમે ધુળી. ૫

મુસાફર બે દિવસનો તું; મુસાફરી બંગલે આવ્યો;  
નથી આ બંગલો તારો, વૃથા તું ખોલમાં મારો. ૬

કહું છું પ્રેમથી બહાલા ! હવે લે હાથમાં મોળા,  
ઉપાધિનાં તણ બળાં, હૃદયના ખોલને તાળાં. ૭

ઉમર આ રાખમાં રોળી, ન ભેયું ચિત્તમાં ખોળી,  
ગળી તે ગર્વની ગોળી, ઉદ્ઠકમાં અંદગી ખોળી. ૮

નથી ધરખાર આ તારા, નથી સુત દ્રવ્ય કે દારા;  
ધરીલે ધર્મના ધારા, કહું તું માનીલે મારા ! ૯

હવે લે ચિત્તમાં ચેતી, ધરમની ખેડને ખેતી;  
શીખામણ હું કહું કેતી, વૃથા તું પીલમાં રેતી. ૧૦

વિનય મુનિ વહે ભાવે, ગજલ એ પ્રેમથી ગાવે;  
સુખોષે સંત સમંજવે, સમય આવો ફરી નાવે. ૧૧

(૬) બે મિત્રોના અન્યો અન્ય ગાઠ પ્રીતિના ઉદ્ગારે  
અમારું તે તમારું છે ? તમારું તે અમારું છે ?

અમારા ને તમારામાં, નથી બુદ્ધિની રીતિ ? ૧  
ઉદ્ઠકમાં મત્સ્યના જેવી, સદા લાગી રહી પ્રીતિ;

અધિકી તેહથી પ્રીતિ, અમારી ને તમારી છે. ૨

વત્તાન ] લોભે લોભ વધે વણો, લોભે બાંધે સ્નેહ; ( ૭ )  
લોભે આપ્ત બનો વિષે, ધરે દ્રવ્ય તજી નેહ.

- અમારા હાઠ ને ચામ, તમારા બેહવા જાણો;  
અમારા ને તમારામાં, ન અંતર દેશને આણો. ૩  
ભલે હો દેહ આ જુદા, હૃદય છે એક હા નિશ્ચે;  
તમારા સુખ ને દુઃખમાં, અમારો જાણુજો હિસ્સો. ૪  
તમારા પ્રેમને માટે, અમારા પ્રાણ આપીશું;  
સહિને સંકટો ભારે, તમારા કષ્ટ કાપીશું. ૫  
જીવર છે એક જ્યાં જેતું, સકળ છે એક ત્યાં તેતું;  
એભેલી જોડણું બેતું, અમારું ને તમારું છે. ૬  
અમારા પ્રેમની દોરી, અરે કોઈ નહિ તોડો;  
ફસાવી ફંદમાં ફેલી, અમારો ફાલ ના ફોડો. ૭  
અમારે સ્વર્ગના સુખો, નથી જોતાં અરે ભાઈ !  
અમે તો સ્વર્ગનું સાચું, ગણ્યું આ પ્રેમનું સુખ. ૮  
લક્ષ્મણ ને રામનો જુઓ, અહાહા ! પ્રેમ તો કેવો ?  
અમારો પ્રેમ છે તેવો, વિનય મુનિ સદા રેજો. ૯  
(૭) હે ભાઈ ? હવે તો કાંઈ હિત શીખામણુ માન.  
સુણી લે શીખ આ રૂઢી, ગ્રહીલે ધર્મની મુઢી;  
ખતા ખાઈશ ના જાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
કરી આ ગોળને અહંગો, ખરે શું જોળને વળગ્યો;  
કંઠણુ જો કમની કાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
થશે જઈ ખાખ આ કાયા, ન આવે સંગ સુત જાયા;  
ન રહેશે કાંઈ એંધાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?.



( ૮ )

લોભે ઝગડાઓ કરે, લોભે દેવે આળ;  
લોભે ચાડી ચુગડી, લોભે લાવે કાળ.

વહાલા ! થા જરી ડાહ્યો, શું બ્રમમાં બ્રાત ? ભરમાયો;  
વલોવે શું વૃથા પાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી  
હઠીલાઈ તણી હોળી, ગજબ એ ગેળની ગોળી;  
થવા દે ના મતિ શાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી  
હતો તું એકદા એવો, ભિખારી હોલના જેવો;  
શુમાની થઈશ ના જાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ  
ગરીબને આશરો દેજે, હુવા તું દીનની લેજે;  
સુખદ એ પંથ ઉર આણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી  
ભલો થઈ લે ભલાઈને, હું પદ હોળી તણ દેને;  
વિનય મુનિ વદે વાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી  
(૮) હે વહાલા આત્મા ? હવે તો કાંઈ સમજ. જગલ  
પલકમાં પ્રાણુ તો જાશે, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
હતું નોતું થઈ જાશે, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
પ્રષોટો પાણીનો જોવો, ખલકનો ખેલ છે તેવો;  
કદર લે જન્મની જાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
હતા હાથી ઘણા ઘોડા, કનકના પહિરતા તોડા;  
ગયા રાજા અને રાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
કરી પરમાર્થના કામ, ભલુ લે લાવથી રામ;  
મમતની છોડને ઘાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
ગણે તું જેહને મારા થશે તે અંતમાં ન્યારા;  
મરે શું તંતને તાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?

શુદ્ધતાન ] લોભે પરનિંદા કરે, કાઢે દોષ અપાર; ( ૯ )  
લોભે અંધર્મમાં રતિ, ધરે હૃદય મોઝાર.

કનકમાં પ્રીતડી તોડી, કથીરમાં શું રહ્યો દોડી ?  
મતિ તુજ કેમ ભરમાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
સમય આ સાંપડ્યો સારો; હીરો શું હાથથી હારો;  
સુણી લે સંતની વાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
ચાણી લે મોતીનો ચારો, વિષયનો ચુંથમાં ગારો;  
બહાલા હંસ ! લે માની, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
સગાઈ સતની કરજે, સુખે સંસારને તરજે;  
વિનય મુનિ વદે વાણી, સમજ પ્રાણી ? સમજ પ્રાણી ?  
(૯) મનવા ! હવે તો અભિમાન મૂકી દે ભાઈ ? ગઝલ.  
મુક હવે અભિમાન મનવા ? મૂક હવે અભિમાન ટેકો  
ભાવ ધરીને વિનય વરીને, ભજ ભલા ભગવાન; મનવા મુક.  
સાધન સધળા શુભ મળ્યા છે, હવે ન બન નાદાન. ૧  
કર સફળ કર પ્રેમ ધરીને, દઈ રૂપાત્રે સુદાન;  
દયા દિનતા દીલ ધરી લે, સુખનું એજ નીદાન. ૨  
મિથ્યા ભ્રમમાં શું ભરમાયો ? ભૂલ્યો ભવનું ભાન;  
તન ધન યૌવન કુટુંબ કપીલો, તણ જવું અવશાન. ૩  
ગયા અનંતા તણ જગતને, ન મળે નામ નિશાન;  
કૈકની ખાખ થઈ છે તુજ નજરે, જો જુઠ્ઠને સમશાન. ૪  
મોહ માયામાં મુઠ પળે તું, કેમ ગન્યો મસ્તાન;  
સંત તણા સુકોમળ વચનો, ધર્યાં નહિ તેં કાન. ૫  
વિષય સંગમાં રંગ ભમંગમાં, ગની રહ્યો શુદ્ધતાન;

(૧૦) સુદ્ધ ધર્મ વિષે સદા, મોભે અંરતિ ધરાય;  
માયા મોસો લોભથી, કરે કરે ન જાય.

ચેત ચતુર થઇ ચેતન બહાલા ? આગળ છે લોકાન.  
વીર થવાને વીર પ્રભુનું, શરણ લે સુખ ખાણ;  
વિનય સુનિ તક ઉત્તમ આવી, ફરી ન મળાશે માન.

(૧૦) ઉન્નમત્ત મનવાને ઉપાલંબ (ઠપકો) ગણે.  
અરે આ પાપીરે મનવા ? ઘણી તું ઈશ ભજવા દે;  
જરા ઉપાધિ તજવા દે, સુખદ સાચું સમજવા દે.  
કંઈ સુકૃત્ય કરવા દે, સુઠામે ઠીક કરવા દે;  
સદાચારે વિચરવા દે, ધરમનું ધ્યાન ધરવા દે.  
સદા ચાલે અરે આડો, બન્યો મસ્તાન જયું પાડો;  
છતી આંખે બન્યો બાડો, થયો પાપો વિષે બાડો.  
ધરં જ્યાં ધર્મનું, ધ્યાન નડે ત્યાં આવી નાદાન;  
ભુલાવે બ્રાંતિમાં ભાન, ફરે થઇ નિત્ય મસ્તાન.  
હવે કંઈ હિત સમજવા દે, પ્રભુના ભપ જપવા દે,  
કરેલા કર્મ ખપવા દે, સુખે સંસાર તરવા દે.  
અઘટ ઘાટો ઘડે નિત્યે, પડે કુપંથમાં પ્રીતે;  
કરે નહિ કોઇથી ચિતે, તને કોઇ નહિ જીતે.  
વહાલા ? આ જરી હાલો કીચડમાં રે શું લલચાયો ?  
અધમ અંધો બની ધાર્યો, સુધર્મે રે ન સંધાયો.  
ચપળ છે માંકડો જેવો, જરે તું છે ચપળ તેવો;  
નથી કંઈ જપરે વળતો, નથી ઉન્નમાદરે ટળતો.  
વિનયસુનિ વહે ભાવે, હૃદયને સંત ઉપજાવે;

તાન ] સત્ય દેવ ગુરુ ધર્મની, લોભે શ્રદ્ધા તજાય; (૧૧)  
એ કરણથી લોભને, પાપ આપ કહાય.

કુપંથેથીજ અટકાવે, સુખો તે મોક્ષના પાવે. ૬  
**(૧) દીન પશુઓની મહાજન પ્રત્યે સનમ અરજી ગરબ.**  
 યાળુ ઓ ! સુખી મહાજન ! અમારી સાંભળો અરજી ?  
 ડાકારી સૌ સુણાવીએ, અમારાં દુઃખની અરજી ? ૧  
 શુ જાતિ અમારી આ, પુરા પાપે મળી અમને;  
 નુબંધની ઉચે પદવી આ, મળી તો ધન્ય છે તમને. ૨  
 અમારાં દુઃખમાં સામું, નિહાળો નેત્ર ઉઘાડી;  
 સાડે સાંપડે ખાવા, ભોગવીએ ભૂખને દહાડી. ૩  
 થી રહેવા તણ કામ, રખડીએ દુઃખમાં આમ;  
 મોને સાંપડેયા ધામ, અમારું કષ્ટ કાપોને ? ૪  
 ખમો સૌ રંક જાતિની, દયાળુ થઈ દવા લેજો;  
 ખડે એ પુન્ય લાતુ છે, વિચારી ઉરમાં ભેજો. ૫  
 દયા પાળી પુરા પ્રેમે, શશકની હસ્તિ અવતારે;  
 થઈને મેઘ કુમાર, ગયા મોક્ષેજ ઉતારે. ૬  
 મળ્યા તમને સુખો સારા, મળ્યા આ લવ્ય ઉતારા;  
 મળ્યા સુત દ્રવ્ય ને દારા, દયાના એ ફળો ખ્યારા. ૭  
 અમો દુઃખી પશુઓની, લીઓ સંભાળરે વહાલા !  
 ભટકીએ ભૂખના દુઃખે, વહે છે આસુની ધારા. ૮  
 દયા લાવો ? દયા લાવો ? દયાળુઓ ! દયા લાવો ?  
 અમારા પ્રાણ ઉગારી, લીઓ લક્ષ્મિ તણો લાવો ? ૯  
 અમારા દુઃખની અરજી, ઉતારો અંતરે વહાલા !

(૧૨) લોભે સજ્જનતા તજે, લોભે દુર્જન થાય; [  
લોભે સગપણ ના ગણે, લોભે દે અન્યાય.

શ્રીમંતો પુન્યશાળીઓ ! સુણો સહુ વૃદ્ધ ને બાળા ?  
દયાથી સુખ સહુ થાશે, દયાથી દુઃખ સહુ બાશે;  
સદા આણંદ વરતાશે, દયાથી મોક્ષ સુખ થાશે.  
વિનય મુનિ વદે ભાવે, ગઝલ એ પ્રેમથી ગાવે;  
પશુ પોકાર સુણાવે, દયાળુ દિલ દયા લાવે.

(૧૨) સુખી શ્રીમંતો પ્રત્યે ગરીબની વિનતી  
અરે યો ! સુખીઆ લોકો ! દુઃખીને ના ભૂલી બાશે;  
દુઃખીને ના ભૂલી બાશે, દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
મનુષ્યની પદ્મી પામીને, ન રંકોને ભૂલી બાશે;  
અરે યો ! સુખીઆ લોકો ! દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
કયા સત્કર્મ જે પૂર્વે, સુકળ તેનું સ્વીકારીને;  
હવે સુખમાં થઈ શોખીન, દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
થયા શ્રીમંત કે રાજા, પ્રભુની તે દયા નાણો;  
પ્રભુ આજ્ઞા ઉઠાપીને, દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
અવિદ્યાથી દુઃખી લાખો, અનંતા ભૂખથી ભટકે;  
પીડાતા સેંકડો દર્દે, દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
ખીલેલું પુષ્પ ખરવાનું, જે આવ્યું તે જવાનું છે;  
કયું હાથેજ તે સાથે, દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
ઉદય ને અસ્ત છે સંહુનો; કરે અભિમાન સુખીઓ;  
છે ભરતી ઓટ લક્ષ્મીની, દુઃખીને ના ભૂલી બાશે. અરે.  
તમે છો શ્રેષ્ઠ રંકોથી, પ્રભુ છે સર્વથી મોટો;

ક્ષતાન ]- એવાં પાપ અનેકને, લોભે દિએ અવતાર (૧૩)  
લવ-બ્રમણમાં આત્મને, ભટકાવે નિરધાર.

હિ કદીએ ભૂલે તમને, દુઃખીને ના ભૂલી જાશે. અરે. ૮  
ખીને જે ભૂલી જાશે, પ્રભુ તમને ભૂલી જાશે;  
જળ થાશે તો દુનીયામાં, દુઃખીને ના ભૂલી જાશે. અરે. ૯  
વેનય મુનિ વદે ભાવે, ગઝલ એ પ્રેમથી ગાવે;  
દુઃખી પેકાર સુણાવે, દયાળુ દિલ દયા લાવે. અરે. ૧૦  
(૧૩) અહા શું ? સ્વર્ગના સુખો ? ગઝલ કંવાલી.  
અહા શું ? સ્વર્ગના સુખો, મળે નહિ લેશ જ્યાં દુઃખો;  
શશી શમ છે વિમળ સુખો, અહા ! શું સ્વર્ગના સુખો ? ૧  
સુગંધી પુષ્પ શય્યામાં, પલંગે ઉપજે દેવો;  
અનુપમ દિવ્ય વૈમાનો. અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો ? ૨  
તુરત ત્યાં દેવીઓ ચાર, કરે આવી સુઉચાર;  
અહો ! તુમ ધન્ય અવતાર ? અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો ? ૩  
અહો સ્વામી ! અહો દેવ ! અહો ! તુમ કીજીએ સેવ;  
સુપુત્રેથી થયા દેવ ! અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો ? ૪  
કીધા સદ્ગુણ ને દાન ! કીધા સત્પુન્ય સન્માન;  
ફળો તેના મળ્યા સ્વામ ! અહા ! શું સ્વર્ગના સુખો ? ૫  
નિહાળે નાટકો લવ્ય, નિહાળે દેવિઓ દિવ્ય;  
સદા સુખો અભિનવ્ય. અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો ? ૬  
કરે અમૃતનો આહાર, ધરે સુપુષ્પના હાર;  
જીવન જેતું મનોહાર, અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો ? ૭  
શરીર છે રત્નમય જેને. ન રાગો કે જરા તેને;

(૧૪) ભાણાં અંતર લોભીને, કરતા વાર ન કાય;  
અધરાયો લોભી સમે, દીકા નાહિ જગમાય.

અનુપમ કાંતિ છે એને, અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો  
સહસ યે વર્ષ વહી જાય, નાટક એક નિરખે ત્યાં,  
સદા આયુષ્ય સુખમાય, અહા શું ! સ્વર્ગના સુખો !  
સુકૃત્યો જે કરે ભાવે, સુખો તે સ્વર્ગના પાવે  
વિનય મુનિ વહે ભાવે, ગજલ એ પ્રેમથી આવે

(૧૪) આત્માને પવર હિતબોધ ગજલ કવાલી.

કરી લ્યો હિત કંઈ જાલા, તમારા આત્મને માટે;

ઠગાઓમા અરે ઠાલા, તમારા આત્મને માટે.

ધરો ઉર ધર્મના ધારા, તમારા આત્મને માટે;

કરો દૂર કર્મના ભારા, તમારા આત્મને માટે.

કહો સત્પુરુષો નિત્યે, તમારા આત્મને માટે;

સુણો સદ્વાણીને પ્રિતે, તમારા આત્મને માટે.

સુપાત્રે દાન દો રૂઠાં, તમારા આત્મને માટે;

કરો ના કૃત્ય કંઈ કુઠાં, તમારા આત્મને માટે.

મનુષ્યનો જન્મ આ પામ્યા, તમારા આત્મને માટે;

પુરા પુન્યો ખરે જામ્યા, તમારા આત્મને માટે.

સુ સાધુ સંગને સાધો, તમારા આત્મને માટે;

સદા સુ વૃત આરાધો, તમારા આત્મને માટે.

ભલે ભગવંતને ભાવે, તમારા આત્મને માટે;

હુઃખોનો અંત તો આવે, તમારા આત્મને માટે.

નથી આ દ્રવ્ય કે દારા, તમારા આત્મને માટે;

નથી આ પુત્ર તન પ્યારા, તમારા આત્મને માટે.

શુદ્ધતાન ] સર્વ મંત્ર શીરોમણી, મંત્ર ખરો નવકાર; (૧૫)  
લાવ ધરી જપતા લીયે, મુખ સંપતિ અપાર.

મુખદ ગુરુદેવ છે ધર્મ, તમારા આત્મને માટે;  
ગ્રહી લ્યો પંથ એ ધર્મ, તમારા આત્મને માટે. ૬  
ગણો બ્રાતા જીવો સર્વ, તમારા આત્મને માટે;  
તને નિજ અંતરે ગર્વ, તમારા આત્મને માટે. ૧૦  
વિનય મુનિ વહે વાણી, તમારા આત્મને માટે;  
મુણી લ્યો શિખ શાણી, તમારા આત્મને માટે. ૧૧

(૧૫) આત્માને પ્રવર હિતખોધ ગઝેલ કંવાલી.

કચું શું જન્મીને સુકૃત, તમારા આત્મને માટે;  
વિચારો ચિત્તમાં સકૃત, તમારા આત્મને માટે. ૧  
ન કરવાનું કીધું કાંઈ, તમારા આત્મને માટે;  
ન શાસ્ત્રામૃત પીધું કાંઈ, તમારા આત્મને માટે. ૨  
ન દેવાનું દીધું કાંઈ, તમારા આત્મને માટે;  
ન લેવાનું લીધું કાંઈ, તમારા આત્મને માટે. ૩  
ન પીવાનું પીધું કાંઈ, તમારા આત્મને માટે;  
ન પાપે મન ખીધું કાંઈ, તમારા આત્મને માટે. ૪  
હવે તો નેત્ર ઉઘાડો, તમારા આત્મને માટે;  
ન ખોદો ખોપનો ખાડો, તમારા આત્મને માટે. ૫  
ઘણું ઉંઘ્યા હવે જાગો, તમારા આત્મને માટે;  
ઉઠો પ્રમાદને ત્યાગો, તમારા આત્મને માટે. ૬  
ન હોયે દેખવા દુઃખો, તમારા આત્મને માટે.  
સહુને આપજો સુખો, તમારા આત્મને માટે. ૭  
સદાચારે સદા ચાલો, તમારા આત્મને માટે;  
કુપંથાના વૃથા ઝાલો, તમારા આત્મને માટે. ૮



(૧૬) માટે એવા લેલને, તને લજે કિરતાર; [અર્થ  
વિનય મુનિ ભાવે વહે, તો પામે ભવપાર.

કરો પરમાર્થને સારા, તમારા આત્મને માટે;  
નથી ભાડુતી ઉતારા, તમારા આત્મને માટે. ૯

નથી આ લક્ષ્મી લંડારો, તમારા આત્મને માટે;  
નથી બહાલા સગા ચારો, તમારા આત્મને માટે. ૧૦

નથી આ મોહની માયા, તમારા આત્મને માટે;  
નથી ભાડુતી આ કાયા, તમારા આત્મને માટે. ૧૧

કરો સદ્ધર્મના કામો, તમારા આત્મને માટે;  
અચળ સુખો સદા પામે, તમારા આત્મને માટે. ૧૨

વિનય મુનિ વહે વાણી, તમારા આત્મને માટે;  
સુણી લ્યો શિષ્ય આ શાણી, તમારા આત્મને માટે. ૧૩

(૧૬) હજી મોહ મમતા ન ટળી. ગજલ કંવાલી.

ટળી ના મોહને મમતા, ધરી ના શાન્તી ને સમતા;  
ભૂલ્યો ભવ આતિમાં ભમતા, ડુક્યો અજ્ઞાનમાં કમતા. ૧

મળી આ જીવગી સંવી, અમુલ્ય રતનના જેવી;  
વધુ દઈ ઉપમા કેવી, કવા સજીવની તેવી. ૨

ગયા રાણા નજર તારી, તજી નિજ મહેલને ભારી;  
વૈભવ ધન સુખને પ્યારી, વિચારી જો તું નિરધારી. ૩

નથી ધન ધામ આ તારા, વૃથા તું માન મા મારા;  
લજી લે સંતને સારા, તજી દે તત તું તારા. ૪

વિનય મુનિ વહે ભાવે, ગજલ એ પ્રેમથી આવે;  
સુખોધે સત સમજાવે, ન સમજે તે ખત્તા આવે. ૫

ગજલ મુલતાન ચોથા ભાગ ૪ થો, સમાપ્ત.

ગુણાનુરાગી કવિવર્ય મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી વિરચિત.

## વિનય બોધ ગરબાવળી.

(૧) શ્રી મહાવીર જયંતી વિષેનું ગીત.

( રાગ. આજે દાદાજીના રાજમા. કાલે જાવુ પરદેશ જો. )

આજ હરખ વધામણા, આણુંદ મગળ આજ જો. એ ટેક.  
જન્મ મોચ્છવ શ્રી મહાવીરનો, જય જય મગળ જીનરાજ જો, ૧  
ધન્ય ત્રીસલા દેવી માતને, ધન્ય સાગ્ય અપાર જો,  
રતન સમાન સુપુત્રને આખ્યો અસુદ્ય અવતાર જો - આજ ૦ ૨  
સૂર્ય જિગ્યોરે સોનાતણો, મોતીડે ઊઠ્યા રૂડા મેહજો;  
ધન્ય જગતના જીવને પુન્ય પાવન દેહ જો. — આજ ૦ ૩  
ચોસઠ ઇંદ્ર આવી તીહાં, કરે મોચ્છવ સુખકાર જો.  
ગુણ ગાવે જીનરાજના, મગળ ગીત નરનાર જો. — આજ ૦ ૪  
છપન દેવ કુમારીકા, હરખે પ્રભુ ગુણ ગાય જો.  
આશિષ્ય દે દેવીઓ મળી. ચરં જીવો જીનરાય જો. — આજ ૦ ૫  
ધન્ય સિદ્ધારથ રાયને વધામણી સુણી ત્યાય જો;  
દાન દીધાં અતિ રંગથી, હૈડે હર્ષ ન માય જો. — આજ ૦ ૬  
સવિ જીવોને રે તારવા, પ્રભુ ધર્યો અવતાર જો,  
ધન્ય ઘડી ધન્ય સાગ્યજો, ધન્ય ધન્ય નર નાર જો. — આજ ૦ ૭

(૨) પ્રણમું વીર જીણુંદને, સમરૂં ગૌતમ સ્વામ;  
બોધ વિવિધ હૃદયે ધરી, કર પરમારથ કામ.

અંજવાળા થયા ત્રણે લોકમાં, પ્રભુ જન્મ જયવંત જો,  
ત્રણ જ્ઞાને કરી દીપતા, જય જય શ્રી ભગવંત જો. —આજ૦ ૮  
દેવ દેવીઓ ગંગા મધ્યે, બોલો જય જય કારજો,  
ધન્ય પ્રભુ ધન્ય માતને, ધન્ય ધન્ય અવતાર જો. —આજ૦ ૯  
ચૈત્રસુદી તેરસદીને, પ્રભુ જન્મ મધરાતજો,  
ત્રીસલાં માતાજીને ચારડે, આણુંદ મંગળ અવદાત જો. ૧૦  
કર જોડી હરખે વદે વિનયચંદ્ર મુનિરાય જો,  
જય બોલો શ્રી મહાવીરનો જય જય મંગળ જીનરાયજો. ૧૧

(૨) પશુસણ પર્વ વિષેનું ગીત—રાગ ઉપરનો.

પર્વ પશુસણ આવીયા, રૂડા મંગળ દીનજો—એ ટેક૦  
ધર્મ ધરો તમે ભાવથી, પ્રભુ ભક્તિ થઈ દીનજો—પર્વ૦ ૧  
ધન્ય ઘડી ધન્ય ભાગ્ય છે, ધન્ય દીવસ આજજો;  
લાવો લેજો રે લક્ષ્મી તણો, ધરજો ધર્મની દાઝજો—પર્વ૦ ૨  
મોહ માયા મમતા તજો, તજો રાગને દેષજો;  
કામ ક્રોધ ને નિંદા તજો, તજો કળ્યા કલેશ જો—પર્વ૦ ૩  
દાન દેજો શુભ ભાવથી, સુણજો શાસ્ત્ર વચનજો;  
ધ્યાન ધરો નવકારનું, કરી નિર્માળ મનજો—પર્વ૦ ૪  
તપસા કરજો રૂડા ભાવથી, તપથી કર્મનો ક્ષયજો;  
સમતા ધરજો તપસા વિષે, થાશે આત્મનો જયજો—પર્વ૦ ૫  
પર નિદાને પરિહરો, હરો પંચ પ્રમાદજો;  
સાર વસ્તુને સભાળજો, કરો અસાર બાદજો—પર્વ૦ ૬

વિનયપ્રોથ ] સુધરે બગડે સંગથી, એ દુનિયાની રીત; (૩)  
કૌરવ પાંડવ એક કુળ, સંગે ગુણ વિપરીત;

પર્વ સર્વમાં શિરોમણી, પર્વ પન્નુસણ બાણને;  
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ તણ, સુણો સોળે વખાણને-પર્વ ૦ ૭  
આજ હરખ વધામણા, આણુંદ મંગળ આજને;  
ધન્ય ધન્ય તે નર નારને, પાળે પર્વ શિરતાજને-પર્વ ૦ ૮  
સાવ ધરી હરખે વંદે, વિનયચંદ્ર સુનિરાયને;  
જ્ય ખોલો શ્રીમહાવીરનો, જય જય મંગળ થાયને-પર્વ ૦ ૯

### (૩) ગુરૂ સ્તુતીની ગરબી

( આવોતે નંદલાલ રમવા આવોતે રે એ રાગ. )

સદ્ગુણ ના લંડાર, આનંદી ગુરૂ મારા;  
શીવ સુખના દેનાર, આનંદી ગુરૂ મારા એ ટેક ૦  
જલે લાગ્યે ગુરૂરાજ પધાર્યા, વીનય વિવેક વિચાર વધાર્યા,  
ચાવી શ્રાવકને સુધાર્યા. આનંદી ૦ ૧  
ધ્યં મહાવ્રતનાં ધરનારા, સહુ જીવને સુખ ના કરનારા;  
તારી અવર તરનારા. આનંદી ૨  
અવગુણ મેલ મીટાવણ હારા સદ્ગુણસત્ય શીખાવણ હારા;  
શુદ્ધ આચાર વિચારા. આનંદી ૦ ૩  
મેહ માયા મમતાને મટાડે, જ્ઞાન દર્શ અજ્ઞાન ઘટાડે;  
અવિચળ સુખ અખાડે. આનંદી ૦ ૪  
પથ તમામ તમજીને અવળા દેખાડે પુણ્યના પંથ સૌ સવળા;

ના ગરબી ગુરૂમહારાજના શુભ આગમન વખતે પણ ગામ શકાયછે.  
પણ તેમાં “આનંદી ગુરૂ મારા” એ બદલે “આનંદી ગુરૂ આવ્યા” કહેવું-

(૪) પુણી જાની જન જે હશે તે ગુણ ગંભીર થાય; [ગરબાવળ  
સાગર જળ બુચો કદી, છલકાયું નવું જાય;

વરવા ને કેવળ કમળા

આનંદી૦

કેટી ઉપાય કરો કદી કોઈ, દેશ અરદેશ ફેરો વેળી જોઈ,  
ગુરૂ વીના જ્ઞાન ન હોઈ.

આનંદી૦

સદગુરૂ સરણ વીના નહીં હોઈ, સાચું સ સારનાં સગપણ કોઈ,  
માંડું જોડી કર દોય.

આનંદી૦

ગુણવંતા ગંભીર ને ધીર, સમતા માહી છે મહા સુરવીર;  
વાણી મીઠી જેવી ખીર,

આનંદી૦

આલો ઓ આજે રંગે ઉમંગે, શશુગાર સદગુણની સેણ અંગે,  
માંડસુ ગુરૂ ઉછરંગે.

આનંદી૦

ગુણવંત ગુરૂતણા ગુણ ગાય, તેહના પાતક દુર પુણાય;  
વંદે વિનયસુનિરાય.

આનંદી૦

(૪) મહા દૈરાળી શ્રી જંબુ સ્વામીની ગરબી.

ઝીણી આને ઝંબુકે વીજળિરે—ઓ રાગ.

ઘોઘ સુણી રૂઘર્મા સ્વામીનોરે, જંબુ રાગે રબદ કહે રાય.  
કુંવરણ કેમ કરી સહેસો જોગનેર.

ઓ ટેક૦

સંજમ સહેલુ છે નહીં, કુંવરારે, કંચન કાચા જસે કરનાય.  
ચંચ મહાવૃત ઠે મેરૂ તુલ્યનારે, જાણજે ખારા કેરી ખરે ધાર. ક.

ખાવીસ પરીસા કં અતી આકારે, ખમસો કેન કરીને કુંનાર.  
ચળકતા શ્યામ વર્ણના કેસનેરે, ચુંટવા લાણ બકાલાની જેમ

થાસે પાછળથી તુને ચારતોરે, કીધો મેઘ કુમારે જેન કું  
ત્યા નથી ગાદીને ગાલ મસુરીયારે, નથી કાંઈ હેન હીડોલા ખાટ

વિનયબોધ ] સજ્જન હજ્જન સંગથી, પામે હું ખ અપાર; (૫)  
કુવેણ કાઠે જીલથી, સહે સરીજ માર;

સાનો કુંવર કેણુ આ માયરે, ઘડાસે પછી ત્યાં અવળા ઘાટ. કું.  
ઘરઘર ભીક્ષા માગવી દોહીલીરે, દોહીલી શરમ તજવી ત્યાંય. કું. ૫  
લાવ મુનિ કહે નહી હું સીયાળીઓરે, થઇસ હું સાંડુલો સિંહ ત્યાંમાય.  
આંઠે અપછરા આવી કહેરે, અમને કેમ તજો પ્રાણનાથ. કું. ૬  
કુંવર કહેજો હોય ઘણી પ્રીતકીરે, તો તમે ચાલો અમારી સાથ, કું.  
ખુઝવ્યા માત પીતા સાસુ સાસરાંરે, તેમજ ખુઝવી આઠે નાર. કું. ૭  
ખુઝવ્યા પ્રભવાદિક સહુ ચોરનેરે, લીધો પ્રભાતે સંજમ ભાર. કું. ૮  
લીક્ષા લઈને કર્મ અપાવીયારે, પહોંચ્યા શીવપુર પાટણ માય. કું.  
લાવધરી લલાલાવાપુર બંદરેરે, મુનિ વિનયચંદ ગુણ ગાય. કું. ૯

( ૫ ) મહા વૈરાગી એવંતા કુમારની ગરબી.

પોલાસપુર મહા વીરજી પધારીયારે, ગૌતમ આદિ લઈ આણુગાર;  
વૈરાગી વંડ એવા કુમારનેરે. એ ટેક.

અનુમતિ લઈ એલાને પારણેરે, ગૌતમ રૂપી નગરમાં જાય. વૈ. ૧  
કરતા દીઠા લઘુ કુમારનેરે, જેની આઠ વરસની કાયા વૈ,  
કાયા કંચન વરણી ઓપતીરે, દેખી બાળક મન હરખાય વૈ. ૨  
એ કરજોડી પુછે મુની રાયનેરે પુરમાં શા કારણુ કરાય. વૈ.  
મધ્યાન કાળમાં શીર વળી ટાલ છેરે, નથી દાઝતા આપના પાય? વૈ.  
સાંભળી બાળના બોલ રળીઆમણારે, ઉપનો આણુંદ ઉર અપારરે;  
લીક્ષા કારણુ બતાવ્યું રૂપિઓરે, બાળ કહે આવો અમારે દાર વૈ. ૪  
આપને જોસે તેવું વહોરાવમુંરે, એમ કહી નીજ ઘેરે લઈ જાય. વૈ.  
સુરતરૂ દુન્યો અમારે આંગણેરે, માતા વોરાવેરે ઉમંગ લાય. વૈ. ૫

(૬) મોટાની સાથે મળે, મોટા સમ ગુણ થાય; [ગરબાવળી  
નદી જળ મીઠું સાગરે, ભળતાં ખાડું જણાય;

મુનિવર આહાર વોરીને પધારીયારે, બાળ પુછે કિંહા તમારો વાસ વૈ.  
શીવર પ્રભુ પાસે અમારો વાસ છેરે, આલ્યા સાથે આણીને હુલ્લાસ વૈ. ૬  
કુંવર કહે જોલી ઘો હાથમારે; સુકુમાર સરીરે ભાર ન દેવાય વૈ.  
ગૌતમ મુની કહે સુણ બાળુડારે, દીક્ષા દીએ તેને દેવાય વૈ. ૭  
દીક્ષા લઈશ ભાર દીએ હાથમારે; આજ્ઞાકેની માયે મેલ્યા સાથ વૈ.  
જીનવર વાંદી રજા લે માતનીરે સંજમ લીધોજી મનને હુલ્લાસ, વૈ. ૮  
શીવર સાથે થંડીલે પધારીયારે, બાળ મુની કીડા કરે જળ માંય વૈ.  
મુકી નીરમાં તરતી પાતરીરે, જોઈ રમત રાજી થાય વૈ. ૯  
શીવરે આવી બાલ સમન્તવીયારે, આપણો નહી એવો વહેવાર વૈ.  
હોંસા કરવા થકી છ કાયનીરે હોવે નઈ તણો અવતાર વૈ. ૧૦  
શીવર પુછે એના ભવ કેટલારે, પ્રભુ કહે છેલી છે એની કાય; વૈ.  
પાપની માણી લઈ ગુરૂ સાબથીરે જ્ઞાન લઈ શીવપુર પાટણ જાય વૈ. ૧૧  
ધન્ય ધન્ય બાળ મુનિ એવંતનેરે જોણે સફળ કર્યો અવતાર વૈ.  
એ કર જોડી મુનીવિનયચંદ્રજી રે કરે છે વંદણાવારંવાર વૈ. ૧૨  
(૬) મરૂદેવી માતાની ગરબી-રાગ-હોલરીયો કુલજી રે લોલ.  
રૂપલજી ઉતર્યા બાગમાં રે લોલ,

કેવળ લઈ અયોધ્યામાંય-ભરતરાંય ભાવથી રે લોલ-એ ટે.  
શ્રેષ્ઠ સુણી વધામણી રે લોલ, મુગટ વરજી દાન દેવાય-ભરત૦  
હુકમ કર્યો પ્રધાનને રે લોલ, સેના લઈ દરસન કરવા જાય-ભરત૦  
સહસ્ર વરસથી જુરતાં રે લોલ, જોડે લીધાં મરૂદેવી માય-ભરત૦  
હોદ્દે જોસારીયારે લોલ, હરજે દાદી અતી ભરમાંય-ભરત૦

વિનયબોધ ] સજ્જને સંસારમાં, મળશે મોટું માન; (૭)  
 ગુલાબને ઉછેરતાં, ઉત્તમ ગુણ ધનવાન;

ત્રીગણગદની રચનારે લોલ, આંગળી કરી દેખાડે રાય-ભરત૦, ૩  
 તારા પુત્રની સાહેબીરે લોલ, ન મળે ત્રણ જગતની માંય-ભરત૦  
 માત વિચારે ચિત્તમારે લોલ, મેંતો જાણ્યું રૂપલ હુઃખી થાંય-ભરત ૪  
 ત્રણ ભુવનનો ઉપરી રે લોલ, તો કેમ ડોસીની સાર લેવાય-ભરત૦  
 હું રે કેની એ કેહનોરે લોલ ? જગ સહુ સ્વારથીઓ કહેવાય-ભરત૦ ૫  
 અનિત્ય ભાવના ભાવતારે લોલ, હસ્તી હોદે માતા સિર્વ જાય-ભરત૦  
 ભાવ વડો સંસારમાં રે લોલ, ભાવે વિનયચંદ ગુણ ગાય-ભરત૦ ૬

(૭) શ્રી પાર્થ પ્રભુના પરિણા નિષેર્ગ

રાગ—મુને રસ્તા વચે રોકીરે છેલ જખીલ છેડાળા  
 વામા દેવીના નંદનરે, સંજમ લઈ વનમાં જાવે,  
 તપ જપ કીયા કરી ઘાટારે, પારસ પ્રભુજી તન તાવે. ૧  
 તીણ અવસર અમર કમઠોરે, અવધવડે અરિહંત ભાળે;  
 પરભવનું વેર સંભારીરે, ક્રોધ કરી ત્યાંથી ચાલે. ૨  
 બિલા છે કાઉસગ ધ્યાનેરે, અદ્ભુત રૂપ કરી બીવરાવે;  
 કેલાસીસમ પ્રભુ જાણી રે, શીત પરિસહ બિખજાવે. ૩  
 સુર ત્યાંથી વેગે સધાવીરે મેઘ માળી તેડી લાવે;  
 વળી કંઠેણ પરિસહ દેવારે, વાને પણ સાથે લાવે. ૪  
 વીજળી ઝળકારા કરતીરે, ત્રમઝટ જળ ત્યાં વરસાવે;  
 જંગલના ઝાડ પહાડોરે થરથર તેને ઠંપાવે. ૫  
 પણ ત્રેવીસમા જીન રાચારે, અચળ પણે રહી ધ્યાન ધરે;  
 કદી ગંભીર ગુણ ભરેલોરે, હસ્તિ હરે નહિ સો કુતરે. ૬



(૯) સારા નરસા સર્વનો, ક્રોધ કરે છે નાશ; [ ગરબાવળી  
અગ્નિ લધે સર્વને; પડે જે જઈ પાસ.

નાસાસમ નીર ભરાણારે ધરણીધર આસન ચળીયું;  
પદમાવતી સાથે દેવીરે આવી પ્રભુજીતું કષ્ટ હયું. ૭  
શિક્ષા સુરને ત્યાં આપીરે, ધરણીધર નિજ ઘર જાવે;  
પ્રભુ પારસુ કેવળ પામીરે વનનય પડે સિવપદ પાવે. ૮

(૯) સતી સીતાજીની ગરબી.

નૈકલક જઈને વાલ્મીકિ લલે આગ્યા—એ ગગ.  
વિસમા શ્રી મુનિ મુખત વારે, થયા રામચંદ્ર અવતારીરે;  
સતી સીતા સીરાનણી—એ ટેક.  
માર વરસ વૈશ્વંસમાં વેઠ્યા પછી અયોધ્યામાં પેઠારે સતીસી. ૧  
રોજ રાત્રે પ્રભુ પુરમાં પધારે સાંભળવા લોકની વાણીરે સતીસી.  
એમ ફરતા આવ્યા ધોળી આવાસે ધોળી નિજ નારને ત્રાસેરે સતીસી.  
આવડી મોડી રાત ક્યાં તું રોકાણી સ્વેછાચારી તું જણાણીરે? સતીસી  
એકવીસ રાત વેરી ઘરમાં રોકાણી તોય રાખે રામડો રાણીરે. સતીસી ૩  
ક્રોધ કરી કહે મારીજ નાણું પણ હવે ઘરમાં ન રાખુંરે. સતીસી  
વચન સુણી રામ મંદીર આવે; ફરી વનવાસ દેવાવે રે. સતીસી. ૪  
સાંભળી જનકબાળા હૈદ વિચારે, વાંકવિના નાથ કેન મારે, સતીસી.  
લોક મળી સહુ અરજ ફરમાવે; સીતાજી વન કેમ જાવેરે, સતીસી. ૫  
વચન સુણી રામ ન્યાય બતાવે; સત્ય બહારપાડી ઘેર આવેરે સતીસી.  
વાત સુણી સીતા આવે દરવાજે, લોક જોલે વિવિધ અવાજેરે. સતીસી ૬  
હૃદય ધોળીડો વહે એવી વાચા પડે અગ્નીમાં તો સાચ રે સતીસી.  
ખાઈ ખોદી નાંખે ખેરના અંગારા સાતવા મહેજેની જાણારે સતીસી. ૭

વિનયપ્રોધ ] દુષ્ટને વળગે બહાલથી તો પણ તે દે દુઃખ; (૯)  
 આવળીએ બાથજાં ભરી કરે શુભ શું સુખ ?

પંચ પરમેષ્ઠીનું ધ્યાન ધરીને પડે તે હીંમત ધરીને રે. સતીસી.  
 શિયળ પ્રભાવે થયું ત્યાં પાણી જેઠા પદ્માસન વાળી રે સતીસી. ૮  
 રામચંદ્રજી ત્યાં શીશ નમાવે લોક સહુ મોતીયે વધાવે રે સતીસી.  
 મોટા મહોત્સવથી ગામમાં લાવે વિનયચંદ ગુણ ગાવે રે. સતીસી. ૯  
 ૯ સુની મહારાજ પધારતાં શ્રાવક શ્રાવીકાનો ઉદ્ધાસ.

વાલાજીની વાટડી અમે નેતારે—એ રાગ.

સુણો એક વધામણી સારીરે તેતો સરવને છે હીતકારીરે  
 પ્રોધ આપમે ગુરૂ પધારી, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧  
 જેની વાણી અતી ગુણ વાળીરે, ચાલો જીવ જોઈને સંભાળીરે;  
 આજ આપણે દીન દીવાળીરે ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૨  
 ગુરૂ વાંદતા છે દુઃખ કેવારે સુખ સમાધી પામીએ એવાંરે;  
 વળી પરભવ મુકિતના મેવા, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૩  
 સુભ ભાગ્યથી આહી પધારેરે, આવી શ્રાવક સહુને મુધારેરે;  
 દોષ દુરે કરી ગુણ ધારે, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૪  
 કરી વિનય ગુરૂ સેવા સાધીરે, નવકાર મંત્રને આરાધીરે;  
 પોતે પામે પમાડે સમાધી, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૫  
 આધુ વાંદતાં રૈવતી ગાઈરે, પ્રેમ ધરી વાંદ્યા ચિતલાઈરે;  
 આંધ્યુ ગોત્ર તિર્થંકર ભાઈ ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૬  
 ગુરૂ વાંદતાં લીજીએ સાતારે આંધે પદભવના સુભ ભાતાંરે;  
 પામે વળી આ ભવ પુરણ તાતા ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે ૭  
 સતી ચંદન બાળા કુમારીરે; વાંદ્યા પીર પ્રભુ ચિત્ત ધારીરે;

(૧૦) સનન સનનની સદા કરે કીર્તિ પ્રકાશ, [ગરબાવળી  
કાચ ચકિત ચીજો સહુ જણાવે એક ઉત્તસ.

મોઝ ગયાં કર્મ રિપુને મારી, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે; ૮  
ઘત ધારી અને ગુણકારીરે, રૂઝાં પંચ મહા ઘત ધારીરે;  
જેની વાણી અતી સુખકારી, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૯  
જેના દર્શન આહો ભુખાળો રે, પર નિંદાની ટેવને ટાળોરે;  
ગુરુ વાંદી આતમ અંજવાળો, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૦  
જેહ મોહ મિથ્યાત્વને ત્યાગેરે, જેના દેશમાં ડંકા વાગેરે,  
વળી અન્યની ભ્રમણાએ લાંગેરે, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૧  
મહા પાતકી રાય પરદેસીરે, પણ આવી મળ્યા ગુરુ કેસીરે  
તેથી ટળી ગઈ ફરવી ચોરાસી, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૨  
માટે વાંદવા સરવે ચાલોરે, સત્ય મારગને તમે ઝાલોરે;  
તો તો શિવ તણાં સુખ માલો, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૩  
જેને સત્સંગ નહીજ કરાણોરે, પિંડ પાપતી તેનો ભરાણોરે;  
તેતો જમનો થઈ જસે પરોણો, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૪  
નીચ ગોત્રને તે કાપી નાખેરે, વળી આજ્ઞા સહુ શીર રાખેરે;  
એમત્રીસલાના નંદન લાંબે, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૫  
શ્રી ઉમેદચંદળ સ્વામીરે, મુનિ હર્ષચંદ્ર શિર નામીરે.  
મુનિવિનય વહે સુખ કામી, ચાલો જઈએ વાંદવાને ઉમંગેરે. ૧૬

(૧૦) સમજી બહેનોને હિત શિખામણ.

ત્રીસલા ઉર મહાવીર જન્મ્યારે. ચૈતર તેરસ અંજવાળી-એ રાગ.  
કહું એક શીખામણ સારી રાજ, સાંભળજો યેની ભાવે-એ ટેક  
તે તમને છે હિત કારી રાજ. સાંભળજો

વિનયબોધ ] શાણો સમજે શાનમાં મુરખ કરવે રીસ; (૧૧)  
હય હીડે એકી અડથો, માર્યે હીડે મહીષ

મોંઘો માનવ ભવ પામી રાજ.	સાંભળજો	
ભજજો શ્રી અંતરજામી રાજ.	સાંભળજો	
સદ્ગુરુનો સંગજ કરજો રાજ.	સાંભળજો	૧
સુવચન તેનાં ચિત્ત ધરજો રાજ.	સાંભળજો	
હરિજન સંગત પરિ હરજો રાજ.	સાંભળજો	
પાળો ભાવે વ્રત રૂડાં રાજ.	સાંભળજો	
કદી કામ ન કરજો કુડાં રાજ.	સાંભળજો	૨
ભણી ભણુતરને ભક્તી ભાતે રાજ.	સાંભળજો	
સારાં થાજો સહુ વાતે રાજ.	સાંભળજો	
પહેરો શિયળની સાડી રાજ.	સાંભળજો	
વરજો હરગુણની ખાડી રાજ.	સાંભળજો	૩
વસજો સહુ સંપી સાથે રાજ.	સાંભળજો	
નહી આળ દીઓ કોઈ માંથે રાજ.	સાંભળજો	
સદ્ગુરૂની શીક્ષા માનો રાજ,	સાંભળજો	
પર હરજો સહુ તોડનો રાજ.	સાંભળજો	૪
કરીને સહુ સારા કામો રાજ.	સાંભળજો	
સુનિવિનય સદા સુખ પામો રાજ-સાંભળજો યેની ભાવે	પ	

(૧૧) પર્યાષણમાં ગવાની ગરબી.

(કાંડે કાંડે કાંકણીયાળી ચુડીરે, લાડ પાસે લાડડી દીસે રૂડીરે-એ રાગ.)  
આવો યેની આનંદ મંગળ આજેરે; પન્નુષણ પરણ રૂડાં ગાજે રે.  
મેલો મેલો મોહ મમતાને માયારે, આલો યેની નિર્મળ કરીયેકાચારે

(૧૨) દુર્જન કચર્યા કામના, નવ કચર્યે દે દુર્ખા ગરબાવળી  
અડવાણે પંગ ચાલતા કાંટા કરે અસુખા.

સાંભળજો વીર વચન સહુભાવેરે, શુભ પંથ ગુરુ સુણિયલ યતાવેરે  
પાળો યેની વ્રત શુભ ભાવેરે, એવો રૂઝો અવસર ફરી નવ આવેરે  
પન્નુપણ પુરણ ભાગ્યથી આવ્યાંરે, તેતો ધરે ભાંવિકને મન ભાવ્યારે  
વેર જેર કલેસ કુસંપને ટાળોરે, ભલે ભાવે આતમને અજવાળો રે  
દીઓ દીઓ દાન મુકી અભિમાનરે, તને સહુ અંતરનાં તોફાન રે  
ટાળો યેની પર નિંદા પરમાદરે, સાર લઈ અસારને ફરો બાદરે,  
ધન્ય ધન્ય તેહ તણો અવતારરે, સેવે રૂઝા પન્નુપણ સુખકારરે,  
કર્યો જોણે સફળ આ અવતારરે વહે મુનિ વિનયચંદ્ર હીતકારરે.

(૧૨) ગુરુ પંધારવાની ગરબી.

ગરવા ગણપતીને લાગુ પાયરે-એરાગ.

યેની આજ આનંદ અમારે રે, ગુણવંત ગુરુ પધારે રે,  
આવી શ્રાવં સહુને સુધારે રે, તરી આપ અંવરને તારે રે, યેની ૧  
ક્રોધ માન માયાને નીવારે રે, વળી વિનય વિવેક વધારે રે;  
રૂઝા પંથ મહાવ્રત ધારે રે, ભવસાગર પાર ઉતારે યેની ૨  
મહા ભાગ્યથી આંહી પધારે રે, દોષ દૂરે ફરી ગુણ ધારે રે;  
આધી વ્યાધીઉપાધી વિદારે રે, ફળીઆ ભાગ્યઆપવ્યમઆરે યેની ૩  
જેને સદ્ગુરુ દર્શન મળીયા રે, તેનાં ભાગ્ય સંપૂર્ણ ફળીયાં રે  
ગળી ભય કુકર્મનાગળીયારે, સુખ એજ જગતમા રળીયાંરે યેની ૪  
મળ્યો માનવલવ આ રૂપાળોરે, સુભ મારગને તમે ઝાલોરે;  
પર નિંદાની ટેવને ટાળોરે, ગુરુ વાંદી આતમ અજવાળો રે યેની ૫  
યેની ચાલો સહુ રંગે ઉમંગે રે, ગુરુ વાંદીએ મહા ઉછરજેરે.

વિનયબોધ ] અવેધ થયે રહે કંઈ નહી કરતાં કોઈ ઉપાય; (૧૩)  
પાન ખર્ચા તક થાયકે; પકવપાન ખરી નય

સદ્ગુરુ સદા સુખકારી રે, વાંદે વિનયમુનિ હર્ષ ધરી રે. ખેની ૬  
( ૧૩ ) સદ્ગુણી સ્ત્રીઓને સદા સંસ્મરણિય મંદબોધ.  
(રાય જોરી હુરે ને લિપ્યાણી ગરાસીયા ગળ્યા રે લોલ—એ રાગ )  
સહીયર રનેહ ધરી સુખકારી શિખામણ સાંભળોરે લોલ;  
સહીયર લાવે લજે ભગવંત તણ મન આમળોરે લોલ. ૧  
સહીયર માનવનો અવતાર, મળ્યો શુભ ભાગ્યથીરે લોલ,  
સહીયર સદ્ગુણ કરો અવતાર પરમ અનુરાગીથીરે લોલ. ૨  
સહીયર અવસર આ વહી નય, વૃથા અજ્ઞાનમારે લોલ;  
સહીયર સુઝે નહિ આપ હિત, અરે અભીમાનમારે લોલ. ૩  
સહીયર સમજાવે ધરી રનેહ તે સદ્ગુરુ સાનમારે લોલ;  
સહીયર મેળવજેરે લાલાઈ, ધરો વાત ધ્યાનમારે લોલ. ૪  
સહીયર સદ્ગુણથી નીજ દેહ, સદા સણગારજેરે લોલ,  
સહીયર સદ્ગુરુનો સદ્બોધ, હૃદયમાં ધારજેરે લોલ. ૫  
સહીયર કપટી કલેશી કુનાર, તણો સંગ વારજેરે લોલ;  
સહીયર વિનય વિવેક વિચાર સુવિદ્યા વધારજેરે લોલ. ૬  
સહીયર સંપી વસો સહુસાથ, ગણી એક આપણોરે લોલ  
સહીયર લહે તે શિવમુખ સાર, વિનયમુનિ એમ લાણેરે લોલ. ૭

(૧૪) પદ ( ૨ ) રાગ ઉપરનો.

સહીયર ઇન્દ્રિયનારે વિકાર, હૃદયથી ખાળજેરે લોલ;  
સહીયર સજી શિયળ સણગાર આતમ અજવાળજેરે લોલ. ૧  
સહીયર મદ વિષય કપાય, પ્રમદ ને ગાળજેરે લોલ;

(૧૪) ગુણીયલ જનની પાછલે, મમે, ઘણા જન નીત્ય; [ ગરખાવળી  
ગોળ ઉપર ગળપણ થકી માળી લમે ખચિત.

સહીયર લાજ ધરી દીલમાં; સુચાલથી ચાલજોરે લોલ. ૨  
સહીયર હર કરી અભીમાન; ધરો ધ્યાન ધર્મનુરે લોલ,  
સહીયર હરજો દિલ મોઝાર; જાણી ખળ કર્મનુરે લોલ. ૩  
સહીયર સંસારનારે આ સુખ; દીવસ ચારના ગાણીરે લોલ,  
સહીયર સાચવજોરે લલાઈ રૂઝા લણુતર લણીરે લોલ. ૪  
સહીયર કુઝા ન કરજો કાજ, લાજ દીલમાં ધરીરે લોલ,  
સહીયર રૂઝાં રે કરજો કાજ, આજ અવસર વરીરે લોલ. ૫  
સહીયર સુખકર આરે શિખામણુ રમેહથી જે સુણેરે લોલ,  
સહીયર લહે તે શિવસુખ સાર, ત્રિનયસુનિ એમલણેરે લોલ. ૬

(૧૫) ઉપદેશી સાત વાર.

વાલાજની વાટડી અમે જોતારે, એ રાગ.

સખી સોમે સુણો સંત વાણી રે, સેવો શિયળ સદાગુણ ખાણીરે,  
દોરો હરગુણ હુઃખની ખાણી; સુણો સાતવાર આ સુખકારી એ ટેક.  
સખી મગજે મોહને મમતારે તણ કોધને ધરજો સમતારે;  
સુખ પામીયે દંદ્રીય દમતા સુણો ૦ ૨  
સખી ખુધે ખુદિ રૂડી ધરજોરે કદી કલ્પના કુડી ન કરજોરે;  
સદા ધર્મ મુડીને સંધરજો ૦ સુણો ૦ ૩  
સખી ગુરુવારે ગુણવંત રે; સંત સેવો સદા ધરી ખતરે;  
તણ અંતરનો નીજ તંત; સુણો ૦ ૪  
સખી શુકરવારે શુભ ભાવેરે; જેહ જ્ઞાની તણા ગુણ ગાવે રે,  
તેહ કર્મ સકળને ખપાવે ૦ સુણો ૦ ૫

[ વિનયપ્રોધ ] સત્ય પુરૂષ સાચુ વહે વહતાં થતાંનિરાશ. (૧૫)  
 દેવ હૂત થઈ નળ ગયો કમચંતીની પાસ

સખી શનિવારે સંખી વસવું રે બહુ દાંત દેખાડી ન હસવું રે;  
 બળ સંગતથી હર ખસવું સુણો ૦ ૬  
 સખી રવીએ રૂડા કૃત્ય કરજો રે, ક્રોધ માન માયા મદ હરજો રે;  
 પુણ્ય પંથમાં પ્રિતે વિચરજો સુણો ૦ ૭  
 સખી સાત વાર સુખકારી રે સુણો ભાવધરી નરનારી રે  
 વંદે મુની “વિનયચંદ” હીતકારી સુણો ૦ ૮

(૧૬) કોનું જીવન સફળ.—વીવાહ આવ્યા હુંકડા.એ રાગ  
 દેવધર્મ ગુરુ જેણે ઓળખ્યા ટાળ્યાં વેર વિરોધ તમામ;  
 જીવન સફળ તેમનું એ ટેક  
 પાળે વ્રત રૂડા શુભ ભાવથી, ગાય ગુણીજનના ગુણ ગ્રામ જીવન ૦ ૧  
 વરજે વિષય કષાયની વારતા નહિ અંતરમાં અહંકાર જીવન ૦  
 રંગે હૃદય વૈરાગના રંગમાં, સજે શીયળ તણો શણગાર જીવન ૦ ૨  
 દયા દાન અને દીનતા ધરે; ધરે ધર્મતાણું નિત્ય ધ્યાન. જીવન ૦  
 ભલે ભાવે ભાવે શુભ ભાવના; ભજે ભય ભંજન ભગવાન જીવન ૩  
 સદ્બોધ સુણી સદગુરુ તણો વાઘે વિનય વિવેક વિચાર જીવન ૦  
 ભણી ભણતરને ભડી ભાતથી; ટાળે દુરગુણને દુરાચાર જીવન ૪  
 સુંણી વચન કંઠણ કોઈ પરતણા ધરે રીસ નહી લવલેશ જીવન ૦  
 ક્રોધ માન માયા લોભ પરિહરે; વળી પરિહરે રાગને દેશ જીવન ૫  
 કરે પરમાર્થના નિત્ય કામને, જપે જાપ સદા પરમેશ જીવન ૦  
 સુખ દુઃખ વિષે સમ ભાવના; રહે આનંદ માંહી હમેશ જીવન ૦ ૬  
 સંગ કરે સદગુરુ તણો; તજે કપટી કુગુરુનો સંગ જીવન ૦



૧૧૬) બાળ લગ્ન બળહીન કરે પુરે પુર્વજ સાથે [ ગરબા  
હરાબ્યા ત્રણસે રપોટને ધરાની દશ લાખ.

નહિ રાચે વિષય રંગ લોગમાં રાચે સદગુણમાં ઉછરંગ જીવન  
પડે સંકટ વીકટ અતી ધણાં તોય તજે નહિ ધર્મ ટેક જીવન  
સુનિ વિનય વહે શુભ લાવથી પુણ્ય પંથથી સુખ અનેક જીવન

(૧૭) ઉપદેશી દોહરા.

સકલ મંત્ર શિરોમણી, મંત્ર ખરો નવકાર;  
ભાવ ધરી જપતાં લીએ સુખ સંપતિ અપાર.  
વિનય વડો સ સારમાં, વિનય વિના નહિ જ્ઞાન;  
વિનય ધર્મ સેવા સદા, છાંડી ઉર અભીમાન.  
અથમ નસુ ગુરુદેવને, જેણે આપ્યું જ્ઞાન;  
ભવ સાગર તરવા તણું, આપ્યું જેણે ભાન.  
ભવ ભ્રમણના ચક્રમાં ભમીયો હું બહુ વાર;  
મહા પુણ્યથી પામીયો માનવનો અવતાર.  
જન્મ ધરી આ જગતમાં, શું મેળવીયો સાર ?  
નિર્માળ મનનાં ભાવથી, કરજો એહ વિચાર.  
માત તાત બ્રાતા સહુ, સ્વપ્ન તણો સંઘાત;  
અંતે જાવું જીવને, પુણ્ય પાપ લઈ સાથ,  
ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જવું, કેમ થશે ધન્ય અવતાર ?  
આ દુઃખીયા સંસારમા, શોધો તારણ હાર  
ગુરુ મોક્ષદાતાર છે ગુરુ દુઃખ હરનાર;  
ગુરુ ભવના દો છે નહિ, જગમાં તારણ હાર  
દેશી ગુરુને તારીઓ, મહા પાતકી રાય.

વિનયબોધ] ક્ષણભંગુર આ દેહનો કરવો શો વિશ્વાસ. (૧૭)

પળમાં કાળ કરે ઘણો કાયા કરો નાશ,

નામે પરદેશી ભલો, દીઓ સ્વર્ગ સુખદાય. ૬

શાંતઘાંત સંતોષિને, શુદ્ધ શિયળ ધરનારા;

એવો ગુરુ ગુણવંતને, વંદન વારંભવાર. ૧૦

મોહ કર્મની જાળમાં, બંધાયો આ જીવ,

બોધ સુણાવીને સદા, ગુરુ બતાવે શીવ, ૧૧

સદગુરુનો સત્સંગ કરી, કરને સારા કામ.

વિનયમુનિ શુભ પંથથી, મળશે શિવ સુખધામ ૧૨

(૧૮) ઉપદેશી પદર તિથીઓ.

આવો ને નફલાલ રમવા આવોનેરે—એ રાગ.

પડવે પ્રિતે પ્રભુ ધ્યાનજ ધરીયે, નવકાર મંત્રને નિત્ય સમરીયે,

ભવ જળ પાર ઉતરીએ સુણને રનેહ ધરીને એ ટેક. ૧

બીજે તે બોલને બોલ વિચારી નિજ પર હુખ ન થાય લગારી;

ચાલને ચાલ સુધારી. સુણને ૦ ૨

ત્રીજે તજ દઈને તંત તારા, ભાવ ધરી ભજ લે સંત સારા;

ભવો ભવ સુખ કરનારા. સુણને ૦ ૩

ચોથે ચંચળ ચિત્તને વસ કરને, વિનય વિવેક વિચારને ધરને,

દીલડામાં દોષથી ડરને. સુણને ૦ ૪

પાંચમે પાપના પંથે ન પડને, ઘટડામાં ઘાટ અઘટ નવ ઘટને.

ગુણનો પંથ પકડને. સુણને ૦ ૫

છઠ્ઠે છાના છળ છિદ્ર ન ધરને, છળે કરી કાંઈને ન દેતરને,

છકાઈની રક્ષા કરને. સુણને ૦ ૬

(૬૮) સનજન સંકટમે સમે ગુણ પલોને લભાઈ; [વિનયભાષ  
ગોળ ગળીને પીણીએ, તો પણ ગળ્યો અપાર:

સાતમે સાંભળને સાંત વાણી; સાંભળી છાંડમે દિગુણ આણી;  
અંતરમાં હર્ષ આણીઈ. સુણને ૦ ૧૭  
આઠમે આઠ મહોને દળાવો; આનંદ ભંદર અંદર આવો;  
આનંદ ઉર જગાવો. સુણને ૦ ૧૮  
નોમે નકકી મુકીને મરી જીતું, ફરી નહી મળશે સુંદીર પુન આયું;  
સાંત પણે સમભલું. સુણને ૦ ૧૯  
દસમે દાન દીઓ સુલભાવે; દુઃખ દોરી દળેથી દૂર આવે;  
શિવ રમણી ગુણ આવે. સુણને ૦ ૨૦

અગીઆરમે ઉરમાં અરીહંત; ભાવ ધરી લજને લગવંત  
કેરમનો કરવાને અંત. સુણને ૦ ૨૧

બારમે બાળક બુદ્ધિ નિવારો, સદ્ગુણના સજને શોણારો,  
આનંદે આત્મ સુધારો. સુણને ૦ ૨૨

તેરમે તન ધનમા ન લોભાસો, તૃણા નદી માંડીરે ન તણાસો;  
પુલી ફેંદે ન ફેંસાસો, સુણને ૦ ૨૩

ચૌદમે ચેતને ચિત્ત ખચીત, કાળ અપાટો દીએ શિર નિત્ય  
ધરમમાં ધરને પ્રિત. સુણને ૦ ૨૪

પુનમે પુણ્યના પંથમાં આવો, પર નિંદા પરમાદને ટાળો;  
આતમે ને અજવાળો. સુણને ૦ ૨૫

પંદર તીથીઓ પ્રેમથી ગાઇ, ગોચણી સીતેર બરવાળા માંડ;  
વિનયમું ન હરખાઈ, સુણને ૦ ૨૬

ગંગાવળી] પાપળનો પણ છે નહિ, આયુષ્યનો વિશ્વાસ (૧૯)

અલાઉદ્દીન ખુની બુચ્ચે, પૂજામાં પામ્યો નાશ,

(૧૯) મુનિ વિહાર વખતે જાવા લાયક ગીત.  
( રાગ દેવગીયા મુનિવરતા. )

નિહાર કરેરે મુનિવર વિદેસે, શ્રાવક મળી સૌ કરે અજ,  
શુભવંતા મુનિવર સાતામાં રેજે; સાતામાં રેજે, સારી વંદના લેજે,  
વેલેરા હરશન રૂડા દેજે. શુભવંતા એ ટેક ૧  
જગત જનન મુનિવર નિવારી, દયા ધર્મને દીલ ધારી, શુભ  
અવિચળ ધ્યાને મુનિ મહાવ્રત પાળે, પંચ પ્રસાદ દુર ટાળે. શુ. ૨  
સમતાવા સાગર મુનિ દયાના આગાર, અણતા રમે જ્ઞાન ધર. શુ.  
ધર્મના ધોરી છતી રીઝીના ત્યાગી મુકતી રમણી મા, પ્રિતી લાગી શુ. ૩  
ભાગ્ય અસારા શુરૂ હરશન દીધા, દુઃખડા અસારા હરી લીધા; શુ.  
ત્રણે રતનના રૂડા જાત કરીને. રક્ષા કરોરે રૂડી પેર. શુ. ૪  
જ્ઞાન ભરેલી ભક્તી વીરનો વાણી, સાંભળી પ્રખટા હરખાણી, શુ.  
જગત જનન ભેદ નનડું ન મોહિ; પ્રહારારીના શુ. ૫  
તત્ત ધન ભેળન પરિવાર અંપાળ, સાચો એક ધરમ દયાળ, શુ.  
દીપક-વિનારે જેમ તિમીર ન-ભાય, શુરૂ પિતા જ્ઞાન તવ થાય. શુ. ૬  
ભલે ભાગ્યે રે મુનિરાજ પધાયા, આવી શ્રાવકને સુધાર્યા, શુ.  
કૃપા કરજો રે મુનિ આ દેસ ઉપર, ફેરીને પધારવાની ચરણ, શુ. ૭  
માળી વડેરે જેમ વાડી મોભાય, તેમ શુરૂથી જ્ઞાન થાય, શુ.  
વિનય કરીને મુનિવરને વિનવે, વિનય થઈ રે નેરાય. શુ. ૮  
( ૨૦ ) ઉપદેશી પંદર તિથી-ચેરનો મુખે કથારે આવશેરે. શુ.  
પડેરે પદ્મદેશી જાન પાપીઓ રે; કેથી શુરૂ દેવ પદ્મ દીગા રે, શુ.

(૨૦) સતસગથા પામીએ, સત સંગનું મુલ; વિનયબોધ  
આળ નીર ગંગા મહી લળતાં થાય અમુલ.

ઉત્તમ પ્રાણી હજી કરમી બોધ પામસરે, એ ટેક.  
બીજે બહુળા કરમી પ્રાણીયા રે રજળશે સંસાર માંચ રે. ઉત્તમ ૦ ૧  
ગ્રીજે તરવારની ધાર છે રે, પાંખવો સંજમ ભારે, ઉત્તમ ૦  
ચોથે ચતુરા રેવતી રે, વહોરાવ્યો બીજેરા પાંક રે, ઉત્તમ ૦ ૨  
પાંચમે પાંખવું પ્રીતથીરે, સોહ્યામણ સીયળ વૃત રે. ઉત્તમ ૦  
છઠે છ ખંડનો રાજ્યો રે; નિજ કર્મે ગયો પ્રાતાળ રે ઉત્તમ ૦ ૩  
સાતમે સમકીત સાંચવો રે, દુષણ ટાળીને પાંચ રે, ઉત્તમ ૦  
આઠમે અતી સુકત બાળીકોરે, જોગ લીધો લઘુ વય માયરે ઉત્તમ ૦ ૪  
નવમે ન માન્યો ચિતનો રે પ્રદ્વદતે હીતકારી બોધ. રે ઉત્તમ ૦  
દસમે દમ્યા વિન્યા ઇન્દ્રિયો રે, નહિ કદી થાય શિવવાસરે ઉત્તમ ૦ ૫  
અગીયારમે અજ્ઞાનમાં રે, ગયો અનંતો કાળ રે, ઉત્તમ ૦  
બારમે બારે સુવૃતને રે શ્રાવકજી તમે પાળો રે. ઉત્તમ ૦ ૬  
તેરમે તરવા સંસારને રે, બોળજો સદશુરે સાર રે. ઉત્તમ ૦  
ચૌદમે ચૌદ પ્રકારનાં રે, આપ સમાન જીવ બીજો રે. ઉત્તમ ૦ ૭  
પુનમે પાપ અઠારને રે, ટાળો દુરજતી દાતાર રે; ઉત્તમ ૦  
પત્તર તીથીઓ પ્રેમથી રે; ગાઈ ભાવાપુર માંચ રે. ઉત્તમ ૦ ૮  
ઓગણી ઓગણુ સાઠમા દે, શ્રાવણ સાતમ સોમવાર રે; ઉત્તમ ૦  
સદશુર ચરણ નમી વહે રે, વિનયચંદ અણગાર રે. ઉત્તમ ૦ ૯  
( ૨૧ ) શ્રી ગુરુને નમન કરવા વિષે.-રાગ ધનાશ્રી.  
નમન કરે આ વાર, રૂરજી મારા નમન દરે આવાર એ ટેક.  
આદ્યોધિ ઉપાધ અમારી કાપો તમે કિરતાર રૂરજી ૦ (૧)

ગરબાવળી] સ્વતંત્ર જન સુધરે નહી, સુધરે જન પરતન; (૨૧)  
 વિદ્યાર્થી ગુરુવશ રહી, જાણે વિદ્યાનો મંત્ર.

ગુણ સત્તાવીસ આપ બિરાજે ગુણીયલ છે અણગાર ગુરુજી  
 આ ભવસાગર માંહી ભકતનાં આપ તણે આધાર ગુરુજી (૨)  
 સગપણ સાચું આપનું જગેમાં સ્વાસ્થીઓ સંસાર ગુરુજી  
 ભવ્ય જીવેને બોધ સુણાવી સફળ કર્યો અવતાર ગુરુજી (૩)  
 શિવે સુખ મળવા સંકટ ટાળવા ટાળો દોષ અદાર ગુરુજી  
 સંજમે લઈ સહુ કાળ સુધાર્યા સુધાર્યો અવતાર ગુરુજી (૪)  
 કોઈદોક અરિ ચારને માર્યા માર્યો મોહ સરદાર ગુરુજી  
 કરેલેડી અમે માગીએ એટલું ઉતારો ભવ પાર ગુરુજી (૫)  
 પંચ મહા વૃત નીર્મળ પાળો પાળો મંચ આહાર ગુરુજી  
 ભાવધરિ વદે મુનિ વિનયચંદ વંદુ હું વારંવાર ગુરુજી (૬)

(૨૨) શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ-રાગ ઉપરનો.  
 નમીએ શ્રી મહાવીર જીન પ્રભુ નમીએ શ્રી મહાવીર દેક,  
 સત્ય શરણ છે વિદ્ય હરણછો મંગળ કરણ સધીર જીન ૨  
 શાસન નાયક શિવ શુભ દાયક લાયક ગુણ ગંભીર જી. ૩  
 દેવ દાનવ ને માનવ સરવે આવી નમાવે શીર જી. ૪  
 સંકટ કાપો શિવ સુખ આપો, આપો ભવજળ તીરજી; ૫  
 ભાવિક ભક્ત તાર્યા બહુ જગત, કીધા અચળપદે સ્થિરજી; ૬  
 આપ વિના પ્રભુ હું બહુ ભટક્યો, ભટક્યો ભવજળ તીરજી; ૭  
 રૂપ અનુપમ આપ બીરાજે, કંચન વરણ શરીરજી ૮  
 ભાવધરી વંદે મુનિ વિનયચંદ નમો નમો મહાવીર જી ૯  
 (૨૩) કાયાએ જીવને કરેલી વિનંતી.

(૨૨) જંગમાં મોટી સર્વને હિમાયે લારે પીક; [વિનયબોધ  
 વારા ફરતી આવતા, સૌને આખર દીન.  
 (૨૩) રાજા શહેરમાં સુખો કાઢી આવીયો રાજાને,  
 નરતન નગરીના રાજ્યો રે દેશ તણ નય પ્રદેશરે,  
 (અરજ સુણો) નરતવ મિંગરીના રાજ્યારે એ ટેકે  
 કાયા કહે કરને કીને સાંભળો ગરવાં રાયરે અરજ,  
 (અમરા પુરના નિવાસીયારે) અરજ લીઓ દીલમાંય અરજ,  
 જાસી હું અણાળા આપનીરે, લગે લવ સુખની દેતારે; અરજ  
 જીવદયા નિત્ય આપીનેરે, સદા કરાવે અવતારે અરજ,  
 આળી પોષીને મોટી કરીરે જે માપાળે આપની આયરે; અરજ  
 (જે હું સુખ ચક્રી માંગતીરે, તે આપતાં પ્રેમ કાચરે અરજ  
 આપ વેડો હું તો સોલતીરે જેમ આલેરણ વડે મારે; અરજ  
 આપ કીર્તીમાં સિધાવતીરે, હાથેના મારે નહિ પારે; અરજ  
 જ્યારે હતી આપ આમ મારે, ખમા ખમા મુજ થાયરે; અરજ  
 પંચલો કે આપે પધારતારે, મુજથી સહુ અલડાયરે; અરજ  
 આવું નહોતું મેં તો બાળીયું રે, રાંખાવશે મુજ દેહરે; અરજ  
 દુગો દેશો નહીં વાલમારે, મારે પુરવના છાં મેહરે; અરજ  
 અરજ સુણી હં સંખોલીયોરે, સાંભળો અતુર સુજાણરે; અરજ  
 એમાં દોષ નહિ માયરે, કાળ દોષવાળે વાળ્યો ઘાણરે; અરજ  
 તું સમી કાયામેં કધ કરીરે, હમારે હવે છે પ્રાણમરે; અરજ  
 કાયા ફરતી કાંતી કલ્પનારે, મેલી હં સો ઉડી નય રો; અરજ  
 મોહ મથો મેલી કલ્પમેરે, મરલો કલ્પતા અકળાયરે; અરજ  
 રાજ્યો કાઢના તે રહે નહીરે, વહે વિનય મુનિ રાયરે; અરજ

ગરબીયો] ગુણીયલ ગુણ ગુરુ નહિ, દેતા દુઃખ હુ મશ; (૨૩)  
 ૪ ચનને ગાંધ્યો વિષે, ઉલટો અતિ ઉલેસ.

(૨૪) સુમિ વિહાર વખતે ગાવાની ગરબી.

( ગર્મ-ગ્રાણી આનિ અણુક વાળી ર. )

સાયબા સાંભળો મારી વીનતી રે,  
 ઠહુ છું બેડી જિભુ હાથ ગુરુજી, કરશન વેલા આપજેરે, એ ટેક  
 શ્રી સંઘ કર્નેડીને વિનવે રે, આપને ચરણે લાગે પાંચ; ગુ. ૧  
 ગુરુજી ગુણ સંચી છે સંમિટાં રે; તે તો લખ્યા નવ લખાય. ગુ.  
 ગુરુજી વાણી અમીરસ આપતારે, તે તો ખીતો નવ ધરાય. ગુ. ૨  
 ગુરુજી પાપીને પાવન કરોરે, એવા અદ્ભુત છો અણુગાર ગુ.  
 સેવો આપ સંઘ લગવંતનેરે, અમને એજ કહો અધિકાર ગુ. ૩  
 ગુરુજી પ્રીતિ પમાડી સોમડીરે, એવો જળ મચ્છનો સંભેગ ગુ.  
 એવિ પ્રીતી લાગી અમતણીરે, અમાસે નહી થતાં વિભેગ. ગુ. ૪  
 એઘ રાય પણ આગ્યા નહીરે, નહિ તો આંશ અમારી પુરાત ગુ.  
 પણ કર્મ કર્ણુ છે આપણા રે, તો કેમ લઈએ મોણી સંઘાત ગુ. ૫  
 બાધ ગુણી હરખેતુ દીલડુ રે, હવે કેસુ કેને સંભળાવો, ગુ.  
 ગુરુજી અંતુ સુઠહીયે આપનેરે, અમારો જીવ નહી કલપાવો. ગુ. ૬  
 જે શ્રી વીતરીને ફરમાવીયું રે, તે તો પાંજો તમે શિર સાટ ગુ.  
 ફરીને પધારવાની વીનતીરે, ધરજો મને મોહી આ વાત ગુ. ૭  
 આગિણી આગણ સાઠની સાલમોરે શ્રાવણ સાતમને સોમવારે ગુ.  
 ભાવ ધરી ભાવાંધુર બંદરેરે, વહે શ્રી વિનયચંદ્ર આણુગાર ગુરુજી ૦૮

(૨૫) આવો બહેનો આજ ગુણવતી.

સતીઆના ગુણ ગોઝા-રાગ (પુનમ ચાંદનીનો)



(૨૪) શ્રીફલ માને કયમ કરે, કહો દેવ કાંઈ કામ; [વિનયપૂર્વક]  
શું એ છે કાંઈ લાંચીયા ! લાંચ લહે આ કામ,

આવો આવો ખેની આણ દે સહુ આપણે રે,

ગાંધએ શુભવંતી સતીઆના રૂકા ગીત આવો-ટેક.

સાખી-માનવનો લવ પામીઆ મહા પુન્ય પસાય;

સેવી ઉત્તમ ધર્મને, સફળ કરે નિજ કાય;

આવો અવસર રૂકો, ફરી ફરી નવ સાંપડે,

ધારો સદગુરુ વરની, શીખ હૃદય મોઝર. આવો

સાખી-પુત્રી રૂપલ જાણ દની, આફી સુંદરી દોય,

પરણવાને ઇચ્છા ધરી, બંધુએ રૂપ જોય;

તપસ્યા કઠણ કરીને; નિજ કાયાને શોષવીર;

સંજમ લઇને ખર્ચે, પામ્યા પદ નીરવાણ. આવો

સાખી-પાંડવ પત્નિ દ્રૌપદી, સતીઆમાં શીરદાર,

પાંચે પતીના દેખતાં, કરી અનીતી અપાર;

ખેંચ્યા ચીર સલામાં, દુષ્ટ બની દુર્યોધનેર,

સહ્યા સંકટ પણ નહિ, સત્ય તનયુ તલભાર. આવો

સાખી-દધી વાહનની દીકરી, સતી શ્રી વ્યદન આળ;

વેચાણી ચોટા વિષે; દુઃખ સહ્યાં ત્રિકરાળ;

શ્રી ચોવીસમાં જીનવર, દીન દયાળુ ભેટીયાર,

ખેડી લાંગી થયાં; ઝાંઝરના ઝમકાર. આવો

સાખી-સીતા સુલદ્રા શિવા; દમયંતી વળી ધાર;

શિયળવંતી રાજેસતી, ધન્ય અંજના અવતાર;

સંકટ માંહી પણ નહિ, સત્ય શીયળથી ચુકીયાર;

ચારખાવળી] કહવા બોલા માનવી, ચિતમાં રૂડું રહાય, (૨૫)  
કહવા પાણુ છે લીંમડો, આપે મીઠી છાય.

પાળી પતિવૃત્ત ધર્મ, સફળ કર્યો અવતાર. આવો ૫  
સાખી-એવી આ સંસારમાં; સતીઓ થઈ ગુણવાન;  
શિર સાટે શીળ સાચવી, પામ્યા મોક્ષ સુખ ધામ,  
એવી ગુણવંતી સતીઓને; શુભ ભાવે સદા રે;  
હોજો વિનયમુનિ, નીવંદણવારં મ વાર. આવો ૬

(૨૬) રાજુલની વિનંતી.—(રાગ અચકો મયકો કારેલી.)  
વિનવે રાજુલ કરજોડી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના  
જાઓ મુજને કેમ તરછોડી રાજ નેમ નગીના રંગ લીના ૧  
ઉભા રહો તમે પાતળીયા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
તોરણથી પાછા વળીયા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૨  
આવા શું થયા તમે ણળીયા રાજ નેમ નગીના રંગલીના.  
કે પુર્વ પાપ મુજ ફળીયા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૩  
કાયરની જેમ શું ભાગો રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
પંચણીને પ્રીતમ ત્યાગો રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના ૪  
જગમાં અપજસ બહુ થાશે રાજ, નેમ નગીના રંગ લીના.  
ઘર ઘરમાં ગીત ગવાસે રાજ, નેમ નગીના રંગ લીના. ૫  
જનનૈયા જોડે લાવ્યા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
સૌને ફેગટ ભરમાવ્યા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૬  
આઠે ભવનિ મુજ પ્રીતી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
નવમે નવ રાખી રીતી રાજ. નેમ નગીના રંગ લીના. ૭  
જેઠને બત્રિ બહાર રાખી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.

(૨૬) એક પીતાના પુત્ર પણ, એક લાંઠ એક રોક; વિનયથી  
બોરડીએ કાપા જુઓ, એક સીધો એક વાંકો.

નહિ એક તુમેથી પલવાણી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના ૮  
હરણીની કરણી બાણી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
નહી મારી પીડ પીછાણી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૯  
ચડે આનંદે ચિત્ત લગારી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
તો વળે પાછો ગિરધારી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૦  
શીવા સાસુના બથા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
શુ આમ પ્રેરો જન સર્થો રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૧  
સુણી રાજુલની એ વાણી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
નહિ મતી જરા સરમોણી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૨  
વેરાગી નેમ નગીના રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
ગીરમારે જઈ પૂત લીના રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૩  
આંહીલીઆને દઈ શીક્ષા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
રાજુલે દીધી દીક્ષા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૪  
દીક્ષા લઈ કેમ ખપાવ્યા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
નેમ રાજુલ શીવ પદ પોચ્યા રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૫  
ધન્ય ધન્ય એ રાજુલ પ્રીતી રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
રાજી નેવ લેવની રીતિ રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૬  
નેમ રાજુલનાં ગુલ લાવે રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના.  
મુનિ વિનય સહા શુભ ગાવે રાજ; નેમ નગીના રંગ લીના. ૧૭  
(૨૭) આં આનંદી અવસરને સફળ કરો-રાગ ઉપરનો  
એક વીતે કહું અહિં આવો રાજ; આનંદી અવસર આવ્યોરે.

ગરબાવળી] ચૂડતી પડતી સુવર્ણી, એ દુનીયાની રીત: (૨૭)  
અંદકળા સુદમાં વધી વદમાં ઘરે અચીત.

ત્યો ધર્મ તણો શુભ લાવો રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો ર. ૧  
અભિનન અંતર અટકાવો રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો  
ચિત્ત જ્યાં ત્યાં નવ લટકાવો રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો ર.  
સેવો સદશરૂતા સરણારાજ, આનંદી અવસર આવ્યો  
ટળી જાય જન્મને મરણા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો ૩  
ધન્ય ધન્ય સતિ અંદન ખાળા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો  
મળ્યા શ્રી મહાવિર ગુણવાળા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો ૪  
તુટયા કર પગના તુળા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો  
થઈ ગયા આંક અમાળા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો ૫  
કરૂણા કરી દીન દયાળા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો  
કરજોડી નમે મહીપાળા રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો ૬  
મહા પુ.યે નર ભવ પાસી રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો  
ભજજો શ્રી અંતરે જામી રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો. ૭  
કરો જન્મ સફળ સુ ધરમથી રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો.  
પાછા વળજો કુકરમથી રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો. ૮  
કરીને નિત્ય સારા કામો રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો.  
મુનિ વિનય સદા સુખ પામો રાજ, આનંદી અવસર આવ્યો. ૯

(૨૮) ઉપદેશી ખાર માસ-રાગ-સળી પડવેની પણ પ્રીત.

સખી કારતકે માસે કામ રડા કરજો રે,  
પરમેષીનું નિત્ય ધ્યાન હૃદયમાં ધરજો રે.  
વિનય વિવેક વિચારમાં વિચરજો રે,

(૨૮) અક્ષાની ઉપદેશથી, તને નહીં અજ્ઞાન [વિનયબોધ]  
સાંધું લઈને કાયદા, ધોતા સામળવાને.

પ્રભુ રાખી દિલડા માંય દોષથી ડરજો રે,  
સખી માગસર માસે મોહ મદને મમતા રે,  
અંતરથી તજજો ક્રોધ ધરજો સમતા રે,  
ઈંદ્રિયનાં વિકારને નિત્ય દમતા રે,  
લહીએ અવિચળ સુખ ધામ શુભીજન ગમતા રે,  
સખી પોષે પાપ અઠારમાં નવ પડજો રે,  
નિત્ય પ્રેમ ધરીને પુન્ય પંથ પકડજો રે,  
પરનિંદા પરમાદને પર હરજો રે,  
નહિ હરીજન કેરો સગ કદિએ કરજો રે,  
સખી માહ મહિને મન માન મરવું મેલી રે,  
તન ધન દારા સુખમાં રહ્યા શુ રેલી રે,  
નહિ આવે તારો સાથ ધનની ચેલી રે,  
લજલે લાવે લગવાન દુઃખના ખેલી રે,  
સખી ફાગણ માસે ફંદમાં શુ ફુલ્યા રે,  
આવ્યા લેવાને લાલ દેવામાં ફુલ્યા રે,  
ઉધે મસ્તક નવ માસ ઉદરમાં ઝુલ્યા રે,  
આ ભ્રમનામાં ભરમાઈ તે દીન ભુલ્યા રે,  
સખી ચૈતર માસે ચિત ચોખું કરીએ રે,  
લણી લણતરને લલી લાત ફગણ હરીએ રે,  
લાજ વધારી લોકમાં વિચરીએ રે,  
ફગમા નવ લાગે ડાઘ ત્યાં પગ ભરીએ રે.

ગરમાવળી] અગુણીને ઈછેરીએ, હોતો તે વેરી થાય; (૨૯)  
સાપ પાળીએ દુધ પાઈ તો તે ફરડી ખાય.

---

સખી વૈસાળે વિષ તુંલ્ય વિષયો નાણીએ રે;

નહિ ગૃહ થયું તેમાં અંતર આણીરે;

ભાવ ધરી સુણને સદા સંત વાણીરે,

આ મળે અમર વૈમાન ટળે દુઃખ ધાણીરે. ૭

સખી જેઠે બુઢી જાળમાં ન ઝૂલાશોરે,

આ લક્ષ્મી તણા અભિમાનમાં ન તણાસોરે,

નાણી આ દીવસ ચાર સર્વ વિદાસોરે;

બની અંધ ગાહુ તેમાં નહિ લોભાસોરે,

સખી અષાઢે આનંદમાં નિત્ય રહેવું રે,

રુખ દુઃખ જે આવે શિર તે સહી લેવું રે

નહિ મીથ્યા શિરપર આળ કોઈને દેવું રે,

નહિ કાદ્યે વેણ કઠોર કોઈને દેવું રે,

સખી શ્રાવણ માસે સાંભળી સિખ સારીરે

ટાળો અંતરની ટેવ સર્વ નઠારીરે,

દેને સુપાત્રે દાન માન ખનવારીરે;

જપને શ્રી જીવનર જાપ જય જય કારીરે, ૧૦

સખી ભાદરવે ભક્તી કરો શુભ ભાવેરે;

આ ભવ સાગરનો અંત જેથી આવેરે,

આવો રૂડો સમય ફરી ફરી નાવેરે;

શ્રી સદગુરુ સહુને સાનમાં સમજાવેરે. ૧૧

સખી આસો માસે આળસ અંગ નિવારેરે,

(૩૦) દુર્ગુણ નાસે દેખીને, સદગુણનો પ્રકાશ; [વિનયબોધ]

(૩૧) સિમિર કિંટ ઝાંખુ પ્રિયે, કોઈ અરુણ ઉભસ. [વિનયબોધ]

કરી ધર્મ તણુ શુભ કામ આત્મ સુધારો

વારો અંતરસાચેર વિશેષ વિકારે, [વિનયબોધ]

સંખી વસને સંહી સાથ (એ) ધર્મ તિમારે, [વિનયબોધ]

એ રૂડા બાર મીસા જો જન ગાવેર, [વિનયબોધ]

ગાઈ અંતર અવગુણને અટકાવે, [વિનયબોધ]

ભવ ભવના સંકટ તેહના ઇળી નળવેર, [વિનયબોધ]

મુનિવિનય સદા સુખ મોક્ષનાંતે પાવેર. [વિનયબોધ]

(૨૯) કન્યાશાળાનાં એલાવડાનો આનંદી મહોત્સવ.

(લીલીલીંગડીરે લીલાનાં ગરે વેલનાં પોન એ રાગે)

આજ આણું છે રે ખેની મળીઓ જૈને સમાજ,

અતી ઉંછરંગ છે રે; ખેડા સાજન સાજન રાજ.

પુરણ ભાગ્યથી રે; મળીઓ સુંદર આવો ભોગ;

મિશ્રે જાણજે રે; મળવો છે હૃદય સંજોગ.

છન બાળા લણારે; અંતર સુધારવાને ઇન્કાર.

જૈન શાળા રૂડીરે. રથાપી છે મહાજન સુખ સાજ.

લિત્ત લિત્ત ભાતનારે, ભાવે ભણતર રોજ ભણાય,

નીતિ ધર્મવુરે; જેમાં જોન ભલું દેવાય;

નવી નવી રીતનોરે; રૂડા ગાયેન રોજ ગવાય;

પરીદા લઈ વડી રે; દર વર્ષે ધનામ આપાય.

દેખી દ્રષ્ટિએ રે; અંતર આનંદ ઉભરાય;

આવો આવજો રે; રૂડા સમય સદા સુખ દાય;

[અરખાવળી] દોહીનો વિશ્વાસ શો, દોહો દે તે માણ; (૩૧)  
 ઓરગુરુએ દોહથી, કીધી કુળની દાણ.

ધન ધન તેડને રે; ભણવા બાળને હીતકાર,  
 જન શાળા રૂપરે; ખોલી સફળ કર્યો અવતાર.  
 મોહુ સર્વથી રે, જાણો વીદ્યા કે દાન;  
 ભાખે ભાવથી રે, એવું ત્રીસદાનદ ભગવાન.  
 નિત્ય નિત્ય આવજોરે, ખેતી ભણવા શાળા માંય;  
 આનંદ આવશે રે; થાશે જ્ઞાન ભલું જોર માંય;  
 સંપોને સહુ રે, રેજો લેજો વિદ્યા દાન;  
 આ સંસારમાં રે, જ્ઞાને થાશે ભવનું ભાન.  
 ભણજો ભાવથી રે, જ્ઞાને મળશે સુખ સદાય;  
 વિનયમુની વહેરે, રહી ચોમાસું પાટણ માંય.

( ૩૦ ) ઉપદેશી ગીત-વ્યાખ્યાનમાં ગાવાનું.

જરે વાણી મીઠીરે મારા ગુરુતણી, જરે અમૃત તુલ્ય મનોહારરે  
 જવહલા જાળી જો જરો. એ આંકણી.  
 જરે અગિર મંસાર અમોરમાં; જરે તારે કોઈ નથી ધારરે; જવ. ૬  
 જરે રત્ન ચીંતામણી અરીજો. જરે મળ્યો માનવનો અવતારરે જવ. ૭  
 જરે ફરી ફરી પામવો કઠણ છે; જરે દમ દ્રઢાંતે કરી ધારરે, જવ. ૮  
 જરે માં માં કરે શું વ્રથા, જરે તણ જવું એક દીનરે. જવ. ૯  
 જરે કોના માત ને તાત નારીઓ જરે કોના કુટુંબ પરિવારરે જવ. ૧૦  
 જરે સાચું સરણ અરિહંતનું; જરે ભાવે ભણવે ભગવંતરે. જવ. ૧૧  
 જરે કેમ સુતો તું મોહનિદમાં; જરે સુતો તું કાળ અનંતરે. જવ. ૧૨  
 જરે કુમતી નારી વસતું પડ્યો; જરે ભુલ્યો તું ભવતાણું ભાનરે જવ. ૧૩



(૩૨) હરખ પછી હુમેશ છે, શોક તણો ભંડાર; [વિનયખે  
જનમ્યા કેડે જવને, મરવાનું નિરંધાર.

જરે સંત સરણ સેવો ખંતથી; જરે તણ અંતર અલીમાનરે  
જરે તણ જવું પરીવારને; જરે તણ જવું ધન ભંડારે જવ  
જરે કાયા માયા જાણો કારમી; જરે કારમો સહુ પરિવાર રે જવ  
જરે વિણસતા વાર લાગે નહિ, જરે સ્વપ્ન સરીખું સહુ ધારે જવ  
જરે અસ પછેરે આ આતમા; જરે બાંધ્યા છે બંડોળા પાપરે. જવ  
જરે કીધા કર્મરે કેમ છુટશે જરે પરભવ થાશે પશ્ચાતાપ રે જવ  
જરે કાળ ભમે શીર તાહરે; જરે પકડશે પલકમાં પ્રાણ રે જવ  
જરે હતુ નોતરે સહુ થઈ જશે. જરે ધર્મ ધરો હીત જાણરે જવ  
જરે સ્વાસ્થ રૂપ સંસાર છે; જરે તારે નથાયે અંતે કોય રે જવ  
જરે વિનયસુનિ વહે ભાવથી; જરે ધર્મ થકી સુખ હોયરે જવ

(૩૧) શિયળવૃત વિશે-ધન્યાશ્રી રાગ.

શિયળ વ્રત સુખકાર; સેવો સહુ શિયળવ્રત સુખકાર. સેવો  
શિયળ વ્રત ચીંતામણી સમ છે; શહુ વ્રતમા સીરદાર. સેવો  
સાચો શિયળ શણગાર સુજનનો; સદગુણનો ભંડાર, સેવો  
શિયળથી સહુ સંકટ જાયે, થાય સફળ અવતાર. સેવો  
શિયળથી સીંહ સારંગ થાય; થાય અહિ કુલ માળ, સેવો  
શીયળ વ્રતને જે નવ પાળે; તે નરને ધીકકાર; સેવો  
શીયળ વીના નવ શોભે જગતમાં; જ્ઞાન કિય વ્રત સાર. સેવો  
સામાયક પોષા પડીકમણા; કરે અપવાસ અપાર; સેવો  
પણ નવ હોવે શીયળ વ્રત તો; જાણો એ સર્વ અસાર સેવો  
ધન્ય સીતાને સતી સુભદ્રા; પાળ્યું શિયળ શ્રીકાર. સેવો

પરણાવળી] જરૂર કાચા જન તણી, સોળત-દુઃખ દેનાર (૩૩)  
કાચુ અન્ન પણ પેટમાં, છે નહીં નડનાર.

૧૦ કુદરતિ શિયળ રાખ્યું, સહ્યા સંકટ અપાર. સેવો ૧૦  
૧૧ નર્મળ મનથી શિયળ પાળી; સફળ કર્યો અવતાર. સેવો ૧૧  
૧૨ કુદરતિ શિયળવ્રતના ધરનારા, ટેક નહીં તબનાર. સેવો ૧૨  
૧૩ માવ ધરી વંદે મુનિ વિનયચંદ શિયળે જયજયકાર સેવો ૧૩

(૩૨) શુદ્ધ સામાયિક કરવા વીધે:- સગે ધનાશ્રી.

સામાયિક સુખદાય કરો શુદ્ધ સામાયિક સુખદાય એ ટેક.  
મમતા રસેની આર્થિક જેમાં, સામાયિક તે કેવાય. કરો ૧  
સામાયિક શણગાર શ્રાવકનો ભવસાગર ઉતરાય. કરો ૨  
સામાયિકમાં હસવું ન રમવું ફરવું ન ફાંગટ કયાંય. કરો ૩  
મોહને મમતા મનમા ને ધરવી. કરવી નહીં વિકથાય કરો ૪  
ર નિંદા પરમાદને હરવા કરવા શિવસુખ માય. કરો ૫  
કુદરતિ ત્રિકરણે રહો છન શરણે, જન્મ મરણ ભય જાય. કરો ૬  
કેટી જન્મના પાપ અજળવા, માર્ગ કહ્યો છનરાય. કરો ૭  
છન ગુણ ગાઓ. ૩. ભુ. પદ પાઓ, આવો શમ ધરમાંય કરો ૮  
કુણીયા શ્રાવક તોણી સામાયિક વીર મુખે સંખણાય કરો ૯  
શખ ખાંડિ લાખ વરસ કુધી હેમનું દાન દેવાય. કરો ૧૦  
તોય ન આવે એ મત તોલે એમ વહે છનરાય કરો ૧૧  
સામાયિકમાં ગુણ અગણ્ય છે એક, મુખે ને દેખાય કરો ૧૨  
માવ ધરી વંદે મુનિ વિનયચંદ સામાયિક ગુણ ગાય કરો ૧૩

૩૩) મહાપ્રભાવી શ્રી પંચાપરમેષ્ઠી મંત્ર નગે ધનાશ્રી  
મંત્ર ખરો નવકાર જગતમાં મંત્ર ખરો નવકાર ટેક

(૩૪) અતિશય પ્રીતિ અવનીમી, આખર હંખ દેનાર; વિનયબોધ  
સારસ બેડું દુટતાં, ઝૂરી ઝૂરી મરનાર.

સકળ મંત્ર શીરોમણી સાચો, ચોક્ક પૂરવનો સાર. જાં ૧  
મહા પ્રભાવી મંત્ર થકીએ, વરતે જય જયકાર. જાં ૨  
પ્રાણુ લેવા ઘટમાંહિજ ધાલ્યો, સર્પ મહાભયકાર. જાં ૩  
સાપ શીટીને થઈ કુલમાળા, કમળાવતી સતી સાર. જાં ૪  
અધબળતા નાગનાગણી દેખી, મંત્ર દીધો નવકાર. જાં ૫  
ધરણેદ્ર પદમાવતી દેવી, પદવી પામ્યા સુખકાર. જાં ૬  
મહાસુખ પામ્યા મંત્ર પ્રભાવે, સકળ કર્યો અવતાર. જાં ૭  
વિદ્ય વિનાશયુ અમરકુમારનું, પ્રતાપી એ નવકાર. જાં ૮  
મંત્ર ભંડે હો કોટી જગતમાં નહિ, એ તુલ્ય લગાર. જાં ૯  
વિદ્ય વિદારણ સૌ સુખકારણ, મંત્ર વડો નવકાર. જાં ૧૦  
દયા કરી શેઠે મંત્ર સુણાવ્યો, ચોર શુળી નિરધાર. જાં ૧૧  
મંત્ર પ્રભાવે દેવ થયો ત્યાં સુખ પામ્યા શ્રીકાર. જાં ૧૨  
ભાવ ધરી વદેમુની વિનયચંદ, જાં ૧૩  
સહા નવકાર. જાં ૧૪

(૩૪) સ્ત્રી સુબોધ શિક્ષિકા બાવની-દોહરા.

ખડેનો ! સહુ આ સાંભળો, શિખામણ સુખકાર  
ધ્યાન દઈ અંતર ધરો, શકળ થયે અવતાર. ૧  
પાપ તણા ઉઠવે મળે, નારીનો અવતાર;  
સકળ લોક એમજ વદે, શાસ્ત્ર તણા અધિકાર. ૨  
પણ બે ત્યાલે સત્યથી, સજી સદ્ગુણ સણગાર;  
સતી પણે પૂજય છે દેવી રૂપ અવતાર. ૩  
શુણ તેના સહુ ગાયછે, સકળ મળી નરનાર;

ગરબાબળી] વિદેશમાં વિચર્યા વિના, મળે ન લાલ અપાર; (૩૫)  
 યુસેપિયન અહીં આવતાં, બન્યા રાજ સરદાર.

ધન્ય ધન્ય તે નારને, સફળ કુર્યો અવતાર. ૪  
 કદ વચન કો કદી કહે, કરે ન કોધ લગાર;  
 સમતા રાખે સર્વમાં, ઉત્તમ ધરી વિચાર. ૫  
 કલેશ કુસંપ કરે નહિ, વદે વચન હિતકાર;  
 તે નારીનો ધન્ય છે, આ જગમાં અવતાર. ૬  
 સંપી ચાલે સર્વમાં, હુળીમળી હમેશ-  
 થરે નમનતા હૃદયમાં, ભજે સદા પરમેશ. ૭  
 બહેલી ઉઠે સવારમાં, ધરે ધર્મનું ધ્યાન;  
 ગંભીર મંત્ર નવકારને, લે સંતીઓના નામ. ૮  
 ગુણ ગાયે ગુણીજન તણા, તજે અંતર અલીસાન;  
 સંગ કરે સુનારીનો, ન કરે સંગ નાદાન. ૯  
 જોઈ તપાસીને સદા, કરેજ ધરનાં કામ;  
 ઉધાડા મેલે નહિ, વિવિધ વસ્તુનાં ઠામ. ૧૦  
 'વગર વિચાર્યું' ના વદે, કેદીય મુખથી વેણ;  
 પ્રસ્તે ચાલે જોઈને, ત્રીચા રાખી નેણ. ૧૧  
 સાજ વધારે લોકમાં વિચરે ધરિ વિવેક;  
 જતજે ન અંતરથી કદી, ધર્મ તણી મુલ ટેક. ૧૨  
 કોધી મોની લોલીને, કપટી કુલટા નાર;  
 એવી કુનારીનો કદી, સંગ ન કરે લગાર. ૧૩  
 કુચલી કરે નકામની. લોળી મળીએ ચાર,  
 હોળી સળગાવે સદા, તે કુલટા નીરધાર. ૧૪

(૩૬) પડયે ટેવ સૌ સહેલ છે, ટળે નહિ તે રહેલ; [વિનયબોધ]  
 વ્યસન કયું ને હોંસથી, તે ટળવું મુશ્કેલ.

પતિને સંતાપે અતિ, મતિહીન ને નાર;  
 સેવામાં સમજે નહિ, સહુ પર રાજો ખાર. ૧૫  
 સારવાર સતાનની, કરે નહિ કલ્પલેશ;  
 નહિ સુધડતાઈ જરી, નેવો પુવડ વિશ. ૧૬  
 ઉઠે આંખો ચોળતી વાગે જ્યારે આંઠ;  
 કુલટાને આવે નહિ, મુખે પ્રભુનો પાઠ. ૧૭  
 ધરમાં સહુ સાથે કરે કલેશ અતિ દીનરાત;  
 હાય વાચ હૈયા વિશે હોય નહીં નીરાત. ૧૮  
 ગુણુ ગોતે નહિ અન્યના અવગુણનો ભંડાર  
 ધર્મ તણી પ્રીતી નહિ ક્રોધ તણો અવતાર. ૧૯  
 પર નિંદામાં પાપણી, જરા નહિ ડરનાર;

આળ અડાવે અન્યને દુરાચાર, દુરમનાર; ૨૦  
 એવી કુનારીનો કદી સંગ ન કરને નોકાય  
 તજવી તેને દુરથી ને મુખ વેરવું હોય ૨૧  
 કુળ કુખાવે ગાપનું કંકરી, નઠારા કામ  
 જગમાં અહુ નિંદાયછે હૈયે હોય દુરામ. ૨૨  
 કરવત જેવી છલકી કહેવા કાઠે કેણ;  
 ગુલ શીખામણ આપતા અડાવે, ઉચા નેણ. ૨૩  
 સવળા સ્મરણ છોડીને અવળા મીષકડે પિંથ  
 છિદ્ર ઉગાડે ધરતાણું મંચવે કુલટા કંઈથ ૨૪  
 ઘરે ઘરે અહુ ભાટકે ટકે પગી ધર માંચ;

ગરબાવળી] પરનારીની પ્રીતસી, કરવામાં બહુ હાણ; (૩૭)  
 રાવણ સરખો રાજવી, જોયા રાજ્યને પ્રાણ.

- વાતો કરવા વાચડી અને ધુવડ ધુલાય; ૨૫  
 નકટ નહેળ નાગણી ફટફટ ખોલે ખોલ; ૨૬  
 વિનય વિચાર ધરે નહિ તે નારી તૃણ તોલ; ૨૬  
 કુટુંબ કુળિલામાં કરે બહુ કળયા કંકાસ; ૨૭  
 લડે વહે પાડોશમાં નહિ ધરમે નંદરાશ; ૨૭  
 એવી કલટ નારીના અવગુણ તને નિસુનાણ; ૨૮  
 ભળે પ્રભુ ભાવે કરી તો મળશે વેમાન; ૨૮  
 ધન્ય ધન્ય તે નારીને, સને શીયળ શણગાર; ૨૯  
 સત્ય શીળ સંતોષને, ધરે હૃદય મોઝાર; ૨૯  
 પ્રાણ જતા છોડે નહિ, સત્ય શીયળની ટેક; ૩૦  
 દાલયમાં લપટાય નહિ, સંકટ સહે અનેક; ૩૦  
 સીતા સતીને લઈ ગયો લંકા કેરો રાય; ૩૧  
 કષ્ટ સહ્યા અતી આકરં પણ નહિ સત્ય તનય; ૩૧  
 હૃદ અને હર્યોધને દ્રૌપદી હઃણી કરાય; ૩૨  
 સતીના ભરી સલા વિષે જેવ્યા ચીવર રાય; ૩૨  
 વેચાણી ચોટા વિષે, ચંદન ખાળા બાણ; ૩૩  
 વીર પ્રભુની શિષ્યણી પ્રદ પામ્યા નિર્વાણ; ૩૩  
 તારામતિ સતી બુચો ગતિ અતિ હઃખયદં; ૩૪  
 રતિ મતિ ન હતી ફરી બહુ બહુ હઃખસહાય; ૩૪  
 ગુણવંતી કુળવંતીને રૂપવંતી સુનાર; ૩૫  
 જગમાં જશ બોધાયછે લક્ષ્મીરૂપ અવતાર; ૩૫

(૩૯) ગાળો ખાવી ગામની, ઉઘડળી તો થાય; [વિનયપ્રોષ  
તેથી નામ પ્રથમથી, જાનેયાં કહેવાય.

લાજ વધારી લોકમાં કુળનો કરે ઉદ્ધાર;

જાલી લાગે સર્વને ગયાય મંખાણ અપાર. ૩૬

સંકટ શીર પહે કદી કરે ન કુડાં કામ;

કુડાં કામે કરે સદા લે ઇશ્વરનાં નામ. ૩૭

નગુણી નાંરીની પેરે તજે નહિ કુળ લાજ;

ઠઠા મશકરી નાં કરે, મુકીને મરજદ. ૩૮

સાસુ સસરાની સદા સેવા કરે અપાર;

પતિને પરમાનંદમાં મારણે કરી સરકાર. ૩૯

આણંદ ઉપજે સર્વને એવા બોલે બોલ;

મુખમાં અતિ મીઠાશ છે, ગરવી ગુણ અતોલ, ૪૦

સદા રહે આનંદમાં કરે ન શોક લગાર;

મુંખ હાંખમા સમભાવનાં ધર્મ કરે મુખકાર. ૪૧

હસે નહિ હદ મુકીને વઢે નહિ કોઈ સાથ;

દયા કરે તન મન થકી દેખી દીન એનાથ. ૪૨

નાત જાત મુકુટગમો ઉપજાવે આનંદ;

શીતળ સદા સ્વભાવમાં જેવો પુનમચંદ. ૪૩

કુળ દીપાવે બાપનું કરી લલેશ કામ;

સદા ધરે સદ્ધર્મને લઈ અંતરે આરામ, ૪૪

દાન દીએ ઉછરંગથી ન કરે મન અભિમાન;

પુત્રક વાંચે જ્ઞાનનાં ગુણ ગંભીર સુજન, ૪૫

એવી સદગુણી સુંદરી સદેખ તેનો અવતાર;

ગરબાવળી] ઘણે સંકટે જ્યાં જાયા, પહોંચ્યાનો છે ઠામઃ (૩૯)  
સરસ-સરતો પાળવી, આ તોરણ એ નામ.

ઉભય લોકમાં પ્રમથી પુજાય તે નાર. ૪૬

સમય પ્રમાણે ચાલીને સુખદુઃખ સહ શરીરઃ  
કાર્ય કરે સદ્ધર્મના પામે ભવ જળતીર. ૪૭

ઉત્તમ જન્મ મનુષ્યનો પામી આ જગમાંયઃ  
ક્ષમ દમ શમ દિલમાં ધરે સંકળ કરે નિજ કાંચ. ૪૮

રૂડ દેખી પરતાણુ બળે ન અંતર માંયઃ  
સદા ધરે સંતોષને આનંદજ રહાય. ૪૯

ઓગણીસે તોતેરમાં નાગનેશ મોઝારઃ  
અધિકમાસની પુનમે પુણી કેરો અધિકાર. ૫૦

એ સી સુખોધ શિક્ષિકા ધરે જે મને મોઝારઃ  
વિનય સુની ભાવે વદે તે પામે ભવપાર. ૫૧

(૩૫) શ્રી દીવાળીના પર્વના મહોત્સવ વિષે ગરબી.

રાગ—લોભી વણઝારો એ રાગ

સુણ સંખી આજે રે;	ઉત્તમ દીવાળી	
આ પર્વ લલી પેરે ગાજે રે,	ઉત્તમ દીવાળી	
દીવાળી મંગળકારી રે;	ઉત્તમ દીવાળી	
સહુ સજ્જનને સુખકારી રે,	ઉત્તમ દીવાળી	૧
શુભ લાગ્યે ખેની આવી રે,	ઉત્તમ દીવાળી	
ભવિ જનને તે મન લાવીરે,	ઉત્તમ દીવાળી	
આ દિનમાં જન ચાવીસમારે;	ઉત્તમ દીવાળી	
વીર પ્રભુજી મોક્ષ પ્રધાર્યા રે,	ઉત્તમ દીવાળી	૨



(૪૦) લોખ ટકાની છાળને, શોભાવતી હોય; [વિનયોષ  
અદ્ય વિના અટકવી દે, માંડવીયા તે જોય.

સાંભળું તું મારી સજની રે; ઉત્તમ દીવાળી  
ગુણ ગાતા વીતિ રજની રે; ઉત્તમ દીવાળી  
પરભાતે ગોતમ સ્વામી રે; ઉત્તમ દીવાળી  
થયા ગણધર દેવળ જાની રે; ઉત્તમ દીવાળી ૩  
ભાવિ જીવના કારજ સાચો રે; ઉત્તમ દીવાળી  
નર નારી કંઈકજ તાર્યા રે; ઉત્તમ દીવાળી  
આ દીવાળી અજવાળી રે; ઉત્તમ દીવાળી  
ધરો ધર્મ સદા મદ ગાળીરે; ઉત્તમ દીવાળી ૪  
તે દીનથી જગમાં પ્રસરી રે; ઉત્તમ દીવાળી  
નાહ જાય કદિ તે વિસરી રે; ઉત્તમ દીવાળી  
આણુંદી સુખડા દીસે રે; ઉત્તમ દીવાળી; ૫  
હરખી હયામાં હીસે રે; ઉત્તમ દીવાળી  
ગણવી મહાવીર ગુણ માળારે; ઉત્તમ દીવાળી,  
થઈ જાશે આકે અમાળા રે; ઉત્તમ દીવાળી;  
કરશે સુખ દિન દયાળા રે; ઉત્તમ દીવાળી,  
પ્રગટે મન મંગળ માળારે; ઉત્તમ દીવાળી. ૬  
સતીઓના નામ સંભારે રે; ઉત્તમ દીવાળી,  
ટળસે કરમનો ભારે રે; ઉત્તમ દીવાળી,  
રહેવું આણુંદે નિત્યે રે; ઉત્તમ દીવાળી,  
સંપી આલો સહુ પ્રત્યે રે; ઉત્તમ દીવાળી. ૭  
કરો ધર્મ ધ્યાન ગુલ ભાવે રે; ઉત્તમ દીવાળી,

ગરવાળી] ધુસણ મુસળ રવેયો, ત્રાક તથા વળીતીર; (૪૧)  
 ધડીપીધી ઉતારીને, ઘર અંપુડી બધીર.

દિન આવો ફરી નહિ આવે રે, ઉત્તમ દીવાળી;  
 રનેહિ સહુને સમજાવે રે, ઉત્તમ દીવાળી,  
 મુનિ વિનયચંદ્ર ગુણ ગાવેરે, ઉત્તમ દીવાળી.

( ૩૬ ) શ્રી મહાવીર પ્રભુના જન્મ મહોત્સવ.

( રાગ મને રસ્તા વચ્ચે રોટ્ટીરે છેલ છળીલા છેળાળા. )

જય જય શ્રીમહાવીર જનમ્યારે, આણંદ મંગળ દીવાળી,  
 હુઃખ દોહડગ સરવે વિરમ્યારે, આણંદ મંગળ  
 કંચન વરણી શુભ કાચારે, આણંદ મંગળ  
 ચોવીસમાં શ્રી જનરાયારે, આણંદ મંગળ ૧

ધન્ય ધન્ય ત્રિસલાના જયારે, આણંદ મંગળ  
 હરખ્યા સિદ્ધારથ રાયારે, આણંદ મંગળ  
 મળી છપત દેવ કુમારીરે, આણંદ મંગળ  
 કરે મહોત્સવ હર્ષ વધારીરે, આણંદ મંગળ ૨

મંગળ ગીત ગોરી ગાવેરે, આણંદ મંગળ  
 વંદન કરી નિજ ઘર જાવેરે, આણંદ મંગળ  
 ચોસઠે ઇંદ્રો ત્યાં આવેરે, આણંદ મંગળ  
 મહોત્સવ કરવા મન જાવેરે, આણંદ મંગળ ૩

પ્રભુને લઈ મેરે જંગેરે, આણંદ મંગળ  
 કરે મહોત્સવ અતિ ઉછરંગેરે, આણંદ મંગળ  
 સહુ ક્ષીરદહ નવરાવેરે, આણંદ મંગળ  
 કરી મહોત્સવ નિજ ઘર લાવેરે, આણંદ મંગળ ૪

(૪૨) સાથે આવ્યા સર્વને, નિંદાએ તે વાંક; વિનયબોધ  
માટે સાસુ પાંખતા પ્રથમજ તાણે નાક.

ત્રીસલામાના ગુણ ગાવેરે, આણુંદ મંગળ૦

કરી વંદન સ્વર્ગ, સિધાવેરે, આણુંદ મંગળ૦

સુણી વધામણી ત્યાં રાજારે, આણુંદ મંગળ૦

વજડાયે મંગળ વાળારે, આણુંદ મંગળ૦ ૫

દીધા ગાહુ દાન ઉમંગરે, આણુંદ મંગળ૦

મહોચ્છવ કીધા ગાહુ ઉમંગરે, આણુંદ મંગળ૦

ધન્ય ધન્ય ઘડી દિન આજેરે, આણુંદ મંગળ૦

ઉછરેગ ગંગન ધન ગાજેરે, આણુંદ મંગળ૦ ૬

રંગે ગોરી ગીત ગાવેરે, આણુંદ મંગળ૦

પ્રભુ જન્મ સુણી હરખાવેરે, આણુંદ મંગળ૦

થયા ત્રિભુવનમાં અજવાળારે, આણુંદ મંગળ૦

પ્રભુ જન્મ્યા દીન દયાળારે, આણુંદ મંગળ૦ ૭

પ્રણુ સોની મહા ગુણવંતારે, આણુંદ મંગળ૦

ત્રિહુ જગમાં જયજયવંતારે, આણુંદ મંગળ૦

ભવિ ભવના સંકટ ટળીયારે, આણુંદ મંગળ૦

શુભ સંકળ મનોરથ ફળીયારે, આણુંદ મંગળ૦ ૮

બોલો ધરી મન આર્ષિદારે, આણુંદ મંગળ૦

જય જય શ્રીવીરભુદારે, આણુંદ મંગળ૦

વીર પ્રભુના જે ગુણ ગાશેરે, આણુંદ મંગળ૦

તે વહેલો શિવ સુખ જાશેરે, આણુંદ મંગળ૦ ૯

કર જોડી નમે નર નારીરે, આણુંદ મંગળ૦

જરખાવળી] ધુસળ કીધો ધરીના ચણી કસવે કામ; (૪૩)  
તેમજ આતુમ ઉપરે, પડશે ધુસળ આપ.

વીર જનમ્યા જય જયકારીર, આણંદ મંગળ૦

મુનિ વિનયચંદ્ર ગુલ લાવેરે, આણંદ મંગળ૦

અણુ જન્મ મહોરજીવ ગાવેરે, આણંદ મંગળ૦ ૧૦

(૩૭) સદગુરુ આર્થનાદક. ગણિત કવવાલી.

મનોવૃત્તિ અમારી આ લટકતી આહુતિ અધારે

સુમર્મી રાજિન્દ્રને ગુરુ ? તારને મારો.

તમે સદગુણના દરીયા અમે તો દોષના ભરિયા,

ઉદારિ દોષ સાગરથી ગુરુ ? તારને મારો.

તમે ઉપકારની વૃત્તિ અધારે હિલમાં પ્રેમે,

કરી ઉપકાર દુનિયામાં ગુરુ ? તારને મારો.

હૃદયમાં તિવ્ર હજારો લેલું કરવા ગધાની છે,

અમેને સન્મર્તી આપી ગુરુ તારને મારો.

અમારો દોષને સંજવા કરીને કાંઈ કૃપા દ્રષ્ટિ,

ઉતારી ભવસાગરથી ગુરુ ? તારને મારો.

સુગુણી છો ગુરુરાર્યા ? અમે તમ શિષ્ય કહેવાયા,

નથી છુટતી ગુરુ ? માર્યા ગુરુ ? તારને મારો,

સદ ગુરુ પ્રેમની દ્રષ્ટી કરો અમ પર અમી વૃષ્ટી.

કાપો ત્રિકાળની કૃષ્ટિ ગુરુ તારને મારો.

શશી સન્મુખ પેળીને ચકોરી નેત્ર આવદે,

પરમ ઉપકારી સૌજનના ગુરુ ? તારને મારો.

(૪૪) ખાડણીયામાં ખાડવા પડે મુશળ જેમ; [વિનયગ્રોધ  
સારી નરસી જગતની, તમે ખાડને લેમ,

(૩૮) ગુરૂ આગમન—રાગ દેવરીયા સુનિને  
આજ મંગળ દીન બેની અમારે, ગુણવંતી ગુરૂ પધારે,  
ગુણવંતી ગુરૂ જાનના દરીયા. એ દેકો  
જ્ઞાન અમૃતગુણ ભરીયા, ગુણવંતી ગુરૂ જાનના દરીયા ગ.  
લળી લળી વાંદ મારા ગુરૂને ભાવે, દુઃખડા સંકલ્પ દર બાવે. ગ.  
પેલું વંદન મારા ગુરૂને કીધું? સાનુ અમૃતભરી પીધું ગ.  
ખીજું વંદન શુદ્ધ સમકીતધારી, દર્શન મંગલ સુખકારી ગ. ૨  
ત્રીજું વંદન શુદ્ધ સંજમ ધારી, વાણી અમૃત જયકારી ગ.  
આનંદ મંગળ દીન આજ દીવાળી, વીદીએ દોષ દૂર પાળી ગ. ૩  
શાંતી ભરેલી ભવની ભ્રમતા ભાંગે, વાણી સુણાવી કીતરાગે ગ.  
ભલે ભાગ્યેરે ગુરૂ દરશન દીધા, દુઃખડા અમારા હરીદીધા ગ. ૪  
અમૃતતુલ્ય વીર વાણી સુણાવે મોહ માયાને ફણાવે ગ.  
શ્રવ્ય ભાગ્યેરે એવા ગુરૂ મળીયા, ભાગ્ય પૂરણ આજ ફળયા ગ. ૫  
વિનયચંદ્ર સુનિ વહે શુભ ભાવે, ગુણવંત ગુરૂના ગુણભાવે

(૩૯) આ અમુલ્ય હૃદયી વૃથા ન ગુમાવજો—નારાયણ છંદ  
રમત ગમતમાં ન હૃદયી વૃથા ગુમાવજો. ૧  
અંગનાં કમંગથી સુરંગને ગુમાવજો. ૨  
કામ ક્રોધ લોભ મોહ માનને મટાડજો, ૩  
અજ્ઞતા ભરી કુટેવને અરે ઘટાડજો. ૪  
નીતિમા સુપ્રીતિથી નિર્લભને વસાવજો, ૫  
અનિતિના કુપંથમાં ન આત્મને ફસાવજો. ૬

ગરબાવળી] તકે તણી જે ગોળીમાં, ફરે રવૈયો રોજ; (૪૫)  
આ કન્યા કારણે તમે ફરો તણને મોજ.

મોહ નિદ્રમાં સુતેલ આત્મને જગાડજો,  
પરોપકારી કાયમાં સ્વચિત્તને લગાડજો. ૪

હવા લઈ ગરીબની દુઃખીનો દુઃખ ટાળજો,  
પવિત્ર વિર વાણિથી નિજાત્મને પંખાળજો, ૫

પવિત્ર ભેગ ભાગ્ય ચોચથી મળ્યો વીચારજો,  
સર્વ સત્ત્વમાં દયાળુ ભાવના વધારજો. ૬

સુખ દુખમાં સમાન વૃત્તિ ઉર ધારજો,  
વધારજો ન ભોગ રોગ શોગ કારી વારજો. ૭

સદા ઉમંગથી સુસંગથી જીવન સુધારજો.  
વિનય મુનિ દુષ્ટ સંગનો પ્રસંગ વારજો. ૮

(૪૦) ચાની ખુવારી વિષે—કબલ કબ્લાલી.

પીચોમાં ચા અરે ભાઈ ? પીચોમાં ચા અરે ભાઈ !  
ન તેમાં કાયદો કાંઈ, પીચોમાં ચા અરે ભાઈ. ૧  
ધુતારી તે હંગારી છે, પુરી તેમા ખીમારી છે;  
નહિ ચા સુખકારી છે, ખરે આખરે ખુવારી છે. ૨  
વ્યસન ચાનું નાડું છે, નહિ તલમાત્ર સાડું છે;  
ખરે તે દુઃખ બાડું છે, પીચોમાં ચા અરે ભાઈ ! ૩  
પીસાચી ભુતડી વળગી, ન મનથી થાય તે અળગી;  
મતિ ચોમાં રહી સળગી, પીચોમાં ચા અરે ભાઈ ! ૪  
ચુકવી ધર્મની રીતિ, મુકવી વૃત્તની પ્રીતિ;  
બગાડી દેહની નિશિતિ, પીચોમાં ચા અરે ભાઈ ! ૫

(૪૬) રહે રેંટીયામાં, બળી, ત્રાક લોગવે લાગ્ય; [વિનયબોધ  
આ કન્યા કારણ તમે કરો કુતુહલ ત્યામ

ગજળ ચારે કયો જગમાં, રહી વ્યાપી, રંગો રંગમાં;  
ઠરી તું ચા અરે, ઠગમાં, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૬  
સવારે ચા બપોરે ચા, સધ્યામાં ચા નિશામાં ચા;  
સદા વ્યાપી અરેરે ચા, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ૭  
બગાડી ચા થકી કાચા, ઠગાયા રક ને રાયા;  
બડી ચા મોહની માયા, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૮  
તલપ ચાની બહુ ખુરી, સેતાવે પાપણી ચુરી;  
દીધા જન સર્વને ચુરી, પીઓમાં ચા અરે લાઇ. ૯  
ઘડી ના ચા વિના ચાલે, પીએ ના શિર તો ઝાલે;  
વિધાણા હઃખને લાલે, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૧૦  
બળહીણુ હિંદને કરવા, વિનશિએ વિનય વંરવા;  
ઇલમ એ શ્રેષ્ઠ સોધ્યો છે, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૧૧  
પીએ સૌ વૃદ્ધને બાળા, સદા ચોની કરે માળા;  
વિના ચાએ કરે ચાળા, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૧૨  
બનાવ્યા બાયલા લોકો, અધમ એ દુષ્ટ રંડાએ;  
વધાર્યા દેશમાં રોગો, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૧૩  
નથી એ ચાતણા ખાલા, ખરે છે રોગના બ્યાલા;  
ઠગાઓ શીદને ઠાંઠા, તજ દો ચા હવે બહાલા. ૧૪  
બગાડે દુષ્ટ ચા કાચા, વૃથા ચોમાં શું ભરમાયા;  
મુકી દો ચા તણી માયા, પીઓમાં ચા અરે લાઇ ! ૧૫  
અહા શો ટેસ આવે છે, મળ શી ચાહ આવે છે;

ગરખાવળી] તીર ચડાવી કામઠે જ્યાં ફેરેત્યાં જામ; (૪૭)  
 આ કન્યા કારણ તમે કરો કબુલ સદાય.

વહેએમે આતણુ શોખીન, ન જાણે તત્ત્વ તે મરડીન. ૧૬  
 મુકી દો મને સમજાવી, ગણી આ દુઃખની ચાવી;  
 નહિ તો આપદા આવી, પીઓમાં આ અરે ભાઈ! ૧૭  
 હવે કંઈ નેત્ર ઉઘાડો, વિચારો ચિત્ત વિચારો;  
 ઘણું ઉઘ્યા હવે જાગો, પીઓમાં આ અરે ભાઈ. ૧૮  
 નિરોગી પુષ્ટ જાળવતા, થવાને ચિત્ત જો આહો;  
 તણ ઘો ચિત્તથી ચાને, તણ ઘો ચિત્તથી ચાને. ૧૯  
 વિનય મુનિ વહે ભાવે, ગઝલ એ આ તણી ગાવે;  
 તજે આ તે સુખી થાવે, મુરખ આ પી ખત્તા ખાવે. ૨૦

(૪૧) નરકગામી કોણ ?—રાગ-રાગ ગીતિ.

કુડકપટ કરનારા, પરદારામાં સદાય રમનારા;  
 ચરધનના હરનારા, તે નિશ્ચે નર નરકે પડનારા. ૧  
 હિંસાના કરનારા, જુઠવચનથી જરા ન ડરનારા,  
 ચાપે પીડા ભરનારા, તે નિશ્ચે નર નરકે પડનારા. ૨  
 અધર્મના ધરનારા, કન્યાવિક્રયથી ધન રળનારા,  
 અઘટ ઘાટ ઘડનારા, તે નિશ્ચે નર નરકે પડનારા. ૩  
 હરામખુ ખાનારા, દુર્જનમંડળમાં જઈ મળનારા;  
 પરસુખમાં ખળનારા, તે નિશ્ચે નર નરકે પડનારા. ૪  
 ધરમીને હસનારા, પૂણ્યપથને રે પરિહરનારા;  
 વિષયમાં વસનારા, તે નિશ્ચે નર નરકે પડનારા. ૫  
 ચાપ ચક્રી ડરનારા, સત સંગત કરી દુર્ગુણ હરનારા;  
 પેરોપકાર કરનારા, વિનયમુનિ તે સદ્ગતી વરનારા. ૬



(૪૮) રાખ થશે આ દેહની લોહો જમશે ધાન; [વિનયબોધ  
 ૧૮) રાખ ધાન છે પિંડિમાં મૈનવ સાચું માન.

श्री विनयप्रोद गरभावणी.

# ભાગ બીજો

(૪૨) પ્રભુ લજ્જનજ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે—રાગ ધનાશ્રી.  
 ભાવે લજ્જે લગવાન લવિતમે, ભાવે લજ્જે લગવાન. ટેક.  
 સુખનું એજ નિદાન લવિતમે, ભાવે લજ્જે લગવાન. ૧  
 પ્રભુ લજ્જનથી ટળે સંકટને, મળે અમર વૈમાન. લવિં ૨  
 ઇહ પરલોકે જીવસંકળને, સાચું શરણ સુખકાણ. લવિં ૩  
 ભાવ ધરી પ્રભુનામે જપીલે, સગપણ એ અવસાન લવિં ૪  
 મોહ માયામાં તું મરડાઈ, હૃદયે લવનું ભાન. લવિં ૫  
 અસપણામાં તું અથડાઈ, હાથે હુલોડ હેરાન. લવિં ૬  
 ક્ષણ ભંગુર આ સર્વ જગત છે, સાચું અશિલ તનામ. લવિં ૭  
 સદ્ગુરુનો સંત સંગ કરીલો, થાય હૃદયનું સાન. લવિં ૮  
 ધન દોલતને માલ ખળનો, તણ જવું અવસાન લવિં ૯  
 શુભ શિખામણ, શ્રી સદ્ગુરુની, સાંભળજે ધરી દાન. લવિં ૧૦  
 શું લાવ્યા શું લઈ જવાના ? ફરે વિચાર તમામ. લવિં ૧૧  
 માટે પ્રભુજનું નામ જપીલે, તણ અંતર અભિમાન. લવિં ૧૨  
 અંતરના રોગ શોક વિનાશક. ઓષધ એ સત્ય જાણ. લવિં ૧૩  
 ભાવધરી મુનિવ્રટે વિનયચંદ્ર, ગાય પ્રભુ રુણગાન. લવિં ૧૪

ગરબાવળી] ઘડિ પિડી ઉતારીયા, ગયાંજ ગોથા ખાય; (૪૬)  
તેમ તણ આ જગનને, જશો તેમ જણાય.

(૪૩) સતી ચંદનખાણાની વીરપ્રભુ પ્રત્યે વિનંતિ.  
( શી કહુ કથેની હું મારી રાજ એ રાગ. )  
વીર પ્રભુ ? પધારો નાથ ? વીર પ્રભુ ? પધારો,  
વિનંતી મુજ અવધારો નાથ ? વીર પ્રભુ ? પધારો. એ ટેકઠ  
ચંદનખાણા સતી સુકર્મલા, બોલે વચન રસાલા,  
હાથને પગમાં જડ દીયા તાળા સાંભળો દીન દયાળા નાથ ? વીર ૧  
કંઠણ છે મુજ કર્મની કહાણી, સુણો પ્રભુ ? મુજ વાણી;  
રાજકુંવરી હું ચોટે વેચાણી, લોગવી મેં દુઃખ ખાણી નાથ ? વીર ૨  
તાત તો મારો બંધન પડીયો માતા મરણજ પાસી,  
મસ્તકની વેણી, કતરાણી, દુઃખ તોણી નથી ખામી નાથ ? વીર ૩  
મોંઘી હતી હું રાજ કંડુ ખસાં આજ હું તણ ઉપવાસી,  
સુપડાને ખુણે અડદ બાકુળા, શું કહું મુજ દુઃખ રાશી નાથ ? વીર ૪  
શ્રાવણ ભાદરવા સાસની પેઠે વરસે આંસુની ધાર,  
ગદગદ કરે ચંદન ખાણા બોલે વચન દરૂણાળા નાથ ? વીર ૫  
દુઃખ એ સઘળું ભુલું પૂર્વતું આપના દર્શન થાતાં;  
દુઃખ એ સઘળું હૈયે ઉભરાયે, પ્રભુ તુમ પાછા જતા નાથ ? વીર ૬  
ચંદનખાણાની ચાલ સુણીને નીર નયનમાં નીહાળે,  
બાકુળા લઈ વીર પ્રભુ પધારે, દયા કરી દીન દયાળે નાથ ? વીર ૭  
સેવન કેરી થઈ ત્યાં વૃષ્ટિ, સાડી ધાર કોડ સારી,  
યંચ દીવ્ય તતકાદજ પ્રગટયાં બંધન સર્વ વીદારી નાથ ? વીર ૮  
સંજમ દેહીને કાજ સુધાર્યા ચંદન ખાણા કુમારી,

(૫૦) પોતાનું ઘર પરજળે તે તો પીડા ટાળ; વિનયમે  
પરની તારે શી પડી, તું તારું સંભાળ.

વીર પ્રભુની શીખ્યણી પેટી પંચ મહાવ્રત ધારી નાથે ? વીર  
કર્મ અપાવી મુક્તિ સીધાવ્યા ધ-ય સતી શિરદારી,  
વિનયમુની વહે લાવ ધરીને, વહુ હું વારંવાર નાથ ? વીર  
(૪૪) મંદોદરીએ રાવણને કહેલાં વચને. — ગમલ કળાલ

ગણીને પ્રાણના પ્યારા, કહું છું બોલો બે સારા;  
જણાશે તો અરે ખારા સુણી લેને પ્રીતમ મારા. — ૧  
ન કીધું કામ આ સાંરે ઉઘાડયું હું; ખતું ખાંરું;  
કહ્યું મન માનીને માંરું, હિન્નુ સમજાય તો સાંરું. — ૨  
સતી આ જોગ માંથી છે, યુનિત મન વાણી કાયા છે;  
જનકની જેહ જાયા છે સુરેએ ગુણ ગાયા છે — ૩  
જુઓ આ રામજી આવ્યા લગુ બાંધવને લાવ્યા;  
કદિ અટકે ન અટકાવ્યા પ્રમળ આ સૈન્યને લાવ્યા — ૪  
પડી આધીન પરદારા થશે એ હું ખના ભારા;  
વિચારે ચિતમા બહાલા પિઓ માં જરના પ્યાલા. — ૫  
કુણુદિ આ કિહાં આવી નહિ તેમાં જશે કાવી;  
સુકી ઘો મન સમજાવી નહિ તો આપદા આવી. — ૬  
ફજેલી લોકમાં થાશે ઘરો ઘર ગીતડાં ગાશે;  
ખુવારી રાજ્યની થાશે, પડો મા આ વિષમ પાસે — ૭  
અનીતિ રે નહિ જીતે, કહું છું સાંભળો પ્રીતે;  
લખી આ રાખજો ચીતે વિનય સુનિ વહે હિતે. — ૮

ગરબાવળી] વખત જશે વહીવાતમાં, કાલ ઝડપશે કાળ; (૫૨)  
ચતુર હોય તો ચેતીને, તું તારું સંભાળ.

(૪૫) ઉપરના વાક્યો સાંભળી રાવણ બોલ્યો—ગઝલ કંવાલી

સુણી નિજ પત્નિના વેણ ચડાવ્યા રાવણે નેણ;  
કહ્યાં તેં આકરાં કેણ ન દે તું એહવાં રેણ. ૧  
નથી બસ ખાયલો હું તો, વધુ બોલીશમાં તું તો;  
નથી હું પારણે સુતો નથી કંઈ પાપમાં ખુત્યો. ૨  
નહિ સિતા દઉં પાછી, કહું છું :વાત હું સાચી;  
ખની તારીમતિ કાચી, ડરાવે છે વૃથા રાચી. ૩  
અચળ છે ટેક આ મારી, નથી આણુંત ફરનારી;  
ન સોંપુ એ કદિ નારી, લખી લે છાતીએ તારી. ૪  
ભલે તે રામલો આવે, ભલે લક્ષ્મણને લાવે;  
ન રાવણ દિલ ડરી જાવે, શું ? તે ભીખારીથી થાવે ? ૫  
બહાદૂરી બતાવીને, કરું છું દૂર સંતાવીને;  
જીવોને માદૂરી મરતા, ખરે ખાશેજ તે ખતા. ૬  
અરે લંગોટીઆ ખાવાં, ભલે બન્ને જણા આવ્યા;  
લીધું પાછું નહિ મુકું, ગળું ના હું હવે થુંકયું. ૭  
ગમે તે છો હવે થાય, ડરે લંકાપતિ રાય ?  
વહે વિનય સુનિ રાય ગતિ એવી મતિ થાય. ૮

(૪૬) હિનોપદેશ—રાગ—પુનમ ચાંદનીનો.

પ્રાણી પુણ્યસંજે માનવભવ તું પામીયેરે,

કાંઈ સુકૃત કર તો પામ્યાનું પરમાણુ;  
માટે ભજન કરી લે ભયભંજન ભગવંતપુરે. ટેક.

(પર) જળ લઈ જઈએ તેટલું, ગરણુ લઈને ગાળ; [વિનયપૂર્વક]  
નદી તાળવે ગળાય નહિ, તું તારૂં સંભાળ.

સાખી—લવણમેણના ચક્રમાં, ભગીયો તું બહુ વાર;  
જેવો અંધો આદમી, રઝળે રણ મોઝર;  
જેમ સંગરમાંહી ગાથો ખાંચે હુળતોર,  
તેમ રઝળતાં તું પાચ્યો આ અવતાર. માટે ૧

સાખી—નવ મહિના તું ઝુલીયો, માના ઉદર માંચ;  
ઝંઘિર ને વિચ વડે, તારૂં પોષણ થામ,  
જોઈવાં સંકટખંડોળાં વેઠી તું બાહીર પડ્યોર;  
ગભાવાસનાં દુઃખ ભુલ્યો તું ગેમાર. માટે ૨

સાખી—ભરમાઈશ માં ભાળીને, મેડી મહેલ દુકાન  
હીરા મણી મોણિકને, સેવિત્ર રૂપા ખાંણ,  
તારી સાથે નહી આવે કાંઈ જાણુજેર;  
અઢળક લક્ષ્મી ભલે હોય ધરમાંચ. માટે ૩

સાખી—સ્વાર્થ રૂપ સંસારછે, કુટુંબઅને પરીવાર,  
ભાઈ ભાનઈ બેનડી, ઉપરનો શણગાર;  
ખરી વીમત વખતે સગાં સૌ કારે રહેર.  
અત્રે તારૂં કોઈ નથી નીશ્ચય ધાર. માટે ૪

સાખી—આગસ નિંદ્રા વિકથા, કસાવને ત્રણ જોગ;  
પંચ પ્રસાદ અસાનતા, સંસારી મુખ લોગ;  
મુખ સંસારનાં તુને પ્રિય લાગે ઘણાર.  
પણ છે આખર એ સો દુર્ગતીના શણગાર. માટે ૫

સાખી—જોળન તારૂં જાણુજે, જેવો જાહખેલ,

ગરબાવળી—તુજ ધરપર પાણી પડે પરઠવ ત્યાં પરનાળ (૫૩)  
નલ સઘળું ઢંકાય નહિ તું તરે સંભાળ.

ચાર દોવસની ચાંદની, એવાં જોખન ખેલ;  
માટે જોખનવચમાં ધંદ્રી વશ કબજે બંધીરે,  
જેથી પરલવ માંડે સુખ મળે શ્રીકાર. માટે ૬  
સાખી—ધનુર ઇંદ્ર રવી ચંદ્રમા પ્રતાપી રાજન,  
દેવ દાનવ માનવા, ભોગવતા સુખકંદ;  
રામકૃષ્ણ ચક્રી પાડેલા એવા એવારે,  
ગયા જાય છે ને હજી છે જનાર. માટે ૭  
સાખી—ચતુરને શિખામણ, અઝી નહી દેવાય,  
મુરખને દેવા થકી, પોતે હઃખી થાય;  
આપ શુરજનોતો શાણા સમજીએ બધારે,  
માટે અહું નથી કેતો હું આવાર. માટે ૮  
સાખી—પુણ્ય શ્રીઉમેદચંદળ, પ્રદાયારી મુનિરાય,  
શિષ્ય તેના લાવે વહે વિનયચંદ્ર હિતલાય;  
દયા દાન અને દોનતા રાખો તમેરે,  
જેથી ભવોભવના હઃખડાં ટળી જાય, માટે ૯

(૪૭) પરનીંદા તજવા વીશે—રાગ શાહુદા વિકીડિત છંદ

નિંદા ના કરશે કદાપિ પરનિ નિંદા મહાપાપ છે,  
નિંદા વેર વીરોધ મદ્દિ કરશે, નિંદાથી સંતાપ છે;  
નિંદાથી સદગુણ સર્વ વિણસે, સદ્ધર્મરે નાં કદા,  
નિંદા હર્ષણ હઃખદાઇ જંગમો, નિંદા તજે સર્વદા. ૧

(૫૪) પગે પગેરખાં પહેરીને તાપ તપે તો ચાલ; [વિનયચાંદ્ર  
મેઢની બંધી મઢાય નહિ, તું સાહે સંભાળ.

(૪૮) શ્રીવીર પ્રભુના જન્મ થતી વખતે ગાવાનું ગીત,  
રાગ—નકેટનીલ જ નકેટા નરસૈયાની૦—એ ઢાળ.  
આનંદમંગળશ્રી મહાવીરજી જનમ્યા જીનેશ્વર જયજયકાર—એ ટેકા  
ત્રિસલાના નંદન છો સુખકંદન વંદન કરીયે વારંવાર આ૦ ૧  
એસઠ ઇંદ્ર કરે તુમે મહોત્સવ મંગળગીત ગાવે નરનાર આ૦ ૨  
રાય સિદ્ધરાયનાં કુળદીપક દીનદયાળ હુઃખો હરનાર આ૦ ૩  
દેવ મળી વદે ગંગનમંડળમાં આનંદ મંગળ જયજયકાર આ૦ ૪  
સ્વર્ગ મૃત્યુ અને સાંત પાતાળમાં સર્વત્ર પ્રકાશના કરનાર આ૦ ૫  
મતી સુત્ર પરમાવધીએ ત્રણ નિર્મળ જ્ઞાનતણાં ધરનાર આ૦ ૬  
આશિષ દે દેવીઓ મળી છપત્ર કોડ દીવાળી જીવો જયકાર. આ૦ ૭  
વધામણી સુણી રાય સિદ્ધારથ હર્ષ વધ્યો ઉર માંહી અપાર. આ૦ ૮  
દાન દીધાં બહુ રંગે ઉમંગેથી વદ્ધલ માતપિતાને અપાર આ૦ ૯  
શીવસુખ મળવાને સંકટ ટળવાને ભાવિક ભક્તતણાં છો આધાર ૧૦  
વિનયચંદ્ર વદે કર જોડીને બોલો શ્રીવીર તણો જયકાર. આ૦ ૧૧

(૪૯) શ્રીવીર પ્રભુ પ્રત્યે વિનંતી.

રાગ—સુતારીના એટા તુને વિનવું રે લોલ.  
વિરપ્રભુ સુણેને એક વિનતીરે લોલ  
દાસ વિનવે તે ધરે ધ્યાન જો;

ત્રિસલા દેવીના નંદન ત્રાલમારે લોલ  
ગુણહીણો હું તું ગુણવાન જો;  
ઢાળ અનંતથીરે હું આચડયોરે લોલ

વિર૦ ૧

અરબાવળી] પેળી ને તુજ પગ વિરે આઝી લાગી ઝાળ; (૫૫)  
શું ખીજને-શીર જીવે તું તારું સંભાળ.

ભુલ્યો ભવદુઃખલંબનહાર ને;

નિજ દેહાલીમાન નવ મુકીયુરે લોલ

દુઃખ સહ્યાં મેં તેથી અપાર ને; વિરં ૨

રૂપ દેખી મોહ્યો રમણી તણુરે લોલ

કાંઈ કામ ન સીજયું લગાર ને;

કુડી દ્રષ્ટિએ કમ્ભેં ખાંધીયારે લોલ

કેમ પામીશ ભવકેરે પાર ને; વિરં ૩

લક્ષ્મી લેવાને કારણ સાહેબારે લોલ,

દુઃખ વેઠ્યાં મેં અપરંપાર ને;

તોય દીઠાં ન સોનરૂપબાઈનેરે લોલ,

ખાલી એળે ખોયો અવતાર ને; વિરં ૪

ત્રસ થાવર જીવ નવ ઓળખ્યારે લોલ,

એક પેટ ભર્યાનુજ કાજ ને;

કંદમુળ અલક્ષણ મેં ભખ્યારે લોલ,

દિલ દયા ન આણી મહારાજ ને. વિરં ૫

વશ રહી નહી મુજ જીલડીરે લોલ,

ભુંડું કરવા તૈયાર આતમરોમ ને;

કાંઈ કામ ન સીઝેરે આપણુંરે લોલ,

મુખે આન્યું નહીં તુમ નામ ને. વિરં ૬

ભલો ભુંડો પણ દાસ હું તાહ્યરેરે લોલ,

જેમ પેટે આવેલો ભોરીંગને;



(૫૬) પ્રથમ પેળ ઘર ને પછી ને અંકાશ પાતાળ વિનયગી  
પાર ન આવે પર તણો તું તોર સંભાળ.

સુખે હુઃખે તેને વઠવો પડેર લોલ,  
તુમ સમો મારિ ઘણી ધીંગ ને, વિં ૭  
સમકીત વીના હું જોહું રૂયોરે લોલ,  
નહિ નમ્યો હું સતં લગારને;  
દેવગુરુ ધર્મ વિસરી ગયોરે લોલ.  
ભુલ્યો ગર્ભનાં હુઃખાં હું ગંમારને. વિં ૮  
તું નામેરે કેક ને ઉધરોરે લોલ,  
તે તો હુઃખ તણા આપનાર ને;  
પાપી ગોશાળો તે પાણું ઉધરોરે લોલ.  
હું તો પરમ સેવક કીરતોર ને. વિં ૯  
ઈંદ્રભુતી અવણુ વોદે, ઓલતોરે લોલ  
વુઠ પાડવો આવ્યો હુજુર ને  
અમીદષિની વૃદ્ધી કરી તેમેરે લોલ  
કિથો ગૌતમ ગણધર હુજુર ને. વિં ૧૦  
પીધુ રૂધીર નાગ અંકેશિયેરે લોલ  
તિહાં પીરા બિપની અત્યંત ને  
તેને સ્વર્ગ દીયો તમે આઠમેરે લોલ.  
લવતારક તું લગવત ને. વિં ૧૧  
ઘણી વાર હું આવ્યો આપ ચરણમારે લોલ  
પણ શ્રદ્ધા ચાખી નહિ ચીત ને  
ઈંદ્રજીવી જાણ્યા હશે આપનેરે લોલ

કરતું તો શી યોગને પાણી પહોંચી પાળ; (પાંડ)  
કરશે તો કરશે ખીન્ન તું તારું સંભાળ.

૧૨. તેથી ભર્યો હું આપ ભવકીટાં ને. વિં. ૧૨  
સુરવૃંદ કરે તોરી સેવનારે લોલ ને. વિં. ૧૩  
ઈન્દ્ર ચોસઠ થાય તુંમ દાસને;  
ચતુર મુખ સિદ્ધાસને આપતારે લોલ.  
નેમ આલમાં ભાનું પ્રકાશ ને. વિં. ૧૩  
ધીરપ્રભુ માંગુ હું તો એટલું રે લોલ  
દીયો કેવળ જ્ઞાન તણી છાપ ને.  
જ્ઞાનપુત્ર ચોવિશમાં સાયંબારે લોલ  
ભયોભવના સંકટ કામને... વિં. ૧૪  
કહું સંવત્ વિરવધમાનનોરે લોલ  
ચોવિસે એકત્રીસ જાણ ને.  
વસંતઋતુને કાગળ માસમારે લોલ.  
શની સાતમ દેરડીગામ ને. વિં. ૧૫  
પૂજ્ય કાજલકૃષિ સમુદાયમારે લોલ  
પૂજ્ય ઉમેદચંદણપ સાચ ને.  
ગુણવંત ગુરૂના પ્રસાદથીરે લોલ  
મુનિ વિનયચંદ ગુણગાય ને. વિં. ૧૬  
(પાં) શ્રી નવકાર મંત્ર વિષે.  
(સગ-પ્રિયતમ પ્રભુ નમીયે આપને)  
(દરેક ક્ષીને છેલે પ્રભુ પદ બોલી દોઢ વાળવીજ)  
નમુ નમુ મહાપદ નવકારને, એ મંત્ર ખરો સુખકારને નમુ ટેક

(૫૯) ચેખી ચળગત પારકી અમથો અંતરખાળ. [વિનયબોધ]

કરશે તે કળા પ્રામશે તું તારું સભાળ.

પ્રથમ પદે અરિહંત જીનેશ્વર, નમુ લવિ તારણહારને નમુ. ૧  
બીજે પદે નમુ સિદ્ધ નિરંજન, લવજળ પાર-ઉતારને નમુ. ૨  
ત્રીજે પદે આચાર્યજી ઉત્તમ, પાળે પંચાચારને નમુ. ૩  
ઉપાધ્યાય પદે ચોથે નમીએ, લણે, લણુવે સારને નમુ. ૪  
પંચમ પદે નમુ મુનિ ગુણકારી, પંચ મહાવૃત્તધારને નમુ. ૫  
પંચ પદે એ જગમાં જયકારી, પાપ મિટાવણહારને નમુ. ૬  
લાવ ધરી જપતા સુખ પામે, નિત્ય નિત્ય મંગળમાળને નમુ. ૭  
રોગ શોગ સંતાપ સમાવે, વિદ્ય નિવારણહારને નમુ. ૮  
કહે વિનય મુનિ કર જોડી, નમો નમો નવકારને નમુ. ૯

(૫૯) શ્રી મહાવીર ભગવાનને નમન વિષે-રાગ ઉપરનો.

નમુ નમુ મહાવીર ભગવાનને, શાસન નાયક ગુણવાનને નમુ. ૧  
ચોવીસમા જીનવર જયકારી, ત્રીસલાનંદ અભિરામને નમુ. ૨  
ચાર કર્મ ધનઘાતિ અપાવ્યા, પામ્યા કેવળજ્ઞાનને નમુ. ૩  
પર ઉપકારી સહુ સુખકારી, ધારી નિર્મળ ધ્યાનને નમુ. ૪  
શાસ્ત્રબોધ અવિરોધ સુણાવ્યા, તજી ક્રોધ ભય માનને નમુ. ૫  
ધૈર્ય ધરી બહુ અધમ ઉદ્ધાર્યા, તાર્યા દર્દ શુભ જ્ઞાનને નમુ. ૬  
ગુણ અનંત ભગવંત તમારા, ગાવે ગુણી ગુણ ગાનને નમુ. ૭  
ભવસાગર અમ પાર ઉતારે, અર્જ ધરે જોડે ધ્યાનને નમુ. ૮  
મોહ, માન માયા મદ-ટાળે, ટાળે અમ અજ્ઞાનને નમુ. ૯  
કહે વિનય મુનિ કર જોડી, નમો વીર વૃદ્ધમાનને નમુ. ૧૦

ગરબાવળી ] પાપ ન પેળીશ પારકું નિજશુભ દોષ નિહાળ (પદે)  
 દુનીયામાં દલપતે કયે તું માફ સંભાળ.

(પર) ચોવીસ તીર્થ કર ભગવાનની સ્તુતી.

( રાગ—ભુજંગી છંદ )

ભજુ ભાવેથી હું પ્રભુ આદિનાથ, કરે સર્વને સર્વદાં તે સનાથ;  
 અજીત પ્રભુ સર્વ તેં કર્મ જીતી, મટાડી મહાદુઃખ દાજન મભીતિ. ૧  
 કૃપાળુ પ્રભુ સંભવનાથ સ્વામી, મટાડો પ્રભુ માહરી સર્વ ખામી;  
 અસિનંદન સ્વામી સંતાપહારી, કરે વંદના આપને પ્રેમેધારી. ૨  
 કુડી કુમતી સુમતી નાથ મારી, દયાળુ દીનાનાથ દેજે નિવારી;  
 પડી પદ્મ જીનેંદ્ર પાંચે તમારી, કરે અર્જ હું આપને ઉરધારી. ૩  
 સદાનંદી સુપાર્શ્વ આનંદ આપો. મહારાજ માફ મહાકંઠ કાપો;  
 ગતિ ચાર ટાંળી પ્રભુ ચંદ્રનાથ, કરો શાંતિ શાંતિ કહું જોડી હાથ;  
 વિધિને હરાવ્યા સુવિધિ પ્રસુ તેં, નહિ આપ વિના પ્રભુ કોઈ જીતે.  
 હરો સંકટો શીતળનાથ સ્વાસી, કરો સુખનેદુઃખ દારિદ્ર વામી. ૫  
 નમે ઇંદ્રને ચંદ્ર નાગેંદ્ર સુરો, શ્રી શ્રેયાંસ મારી સહુ આશ પુરો;  
 હરો વાસના માહરી વાસુ પૂજ્ય ખરો દેવ તું હે પ્રભુ? જગતપૂજ્ય દ  
 પ્રભુ વીમળનાથ છો વીતરાગી, તુમ જોપથી જાય દારિદ્ર ભાગી;  
 કર્યો જન્મનો અંત અનંતનાથ થયા સર્વ જીવો તેણા આપ નાથ;  
 દક્ષા ધર્મને તેં ધર્યો ધર્મનાથ, હરો દુઃખ મારા કહું જોડી હાથ.  
 સદા શાંતિ જીનેંદ્રજી સુખાકારી કરો શાંતિ શાંતિદુ ખોલો નિવારી;  
 કૃપા કુંથુમાં કુંથુ જીનેંદ્ર તારી. દયા રાખજો દાસની અર્જ ધારી;  
 અરિ કાપજો શ્રી અરનાથ મારા, જપુ જાપને ભાવથી હું તમારા દ  
 પ્રભુ માફ જીનેંદ્ર કલ્યાણકારી, દીપે દેહ પચીસ ધતુન્ય ધારી;

(૬૪) એ શિખામણ સાંભળી, ધરો હૃદય મોઝાર; વિનયબોધ  
વિનય મુનિ ભાવે વહે, તો પામો ભવ પાર.

વળતા ચોમાસાની અરજ કરું છું આજ. ફરીને  
સાખી—પુન્યશ્રી ઉમેદચંદ્રજી, ગુણતણા ભંડાર;  
શિષ્ય તેના ભાવે વહે, વિનયચંદ્ર આણુગાર;  
શ્રીસંઘ જે કરેલે શ્રી ભાવ ધરીને વિનવેર.

ગુરુજી દર્શન દેલે વેદાવેદા આંચ; ફરીને

(૫૫) આણુંદ મંગળ પંચ પરમેષ્ઠી પ્રભુની આરતી.

( દરેક પદને છેડે પ્રભુ પદ : બોલી દોઢ વાળવી. )

આણુંદ મંગળ કરે આરતી. સંતસરણની સેવા, પ્રભુ

શિવ સુખ કારણ વિદ્ય નિવારણ પંચ પરમેષ્ઠી દેવા, પ્રભુ આ.

પ્રથમ આરતી અરિહંત દેવા, કર્મ બંધે તતખેવા, પ્રભુ.

ચોસટ ઇંદ્ર કરે તુમ સેવા, વાણી અમૃત સેવા, પ્રભુ આ.

ચીજી આરતી સિદ્ધ નિરંજન, ભંજન ભવ ભય કેરા, પ્રભુ.

ચિદાનંદ સુખકંદ આખંડ, મિટે ભવોભવ, ફેરા, પ્રભુ આ.

ત્રીજી આરતી શ્રી આચાર્યજી. છત્રીશ ગુણ ગાંભીરા, પ્રભુ.

સંઘ શિરોમણી શેહોદિન મણી, દેહિત ગોધ અનેરા, પ્રભુ આ.

ચોથી આરતી ઉપાધ્યાયજી, ભણે ભણાવે એવા, પ્રભુ.

સુત્ર અર્થ કરે તતખેવા, સેવા કરે તસ દેવા, પ્રભુ આ.

પંચમી આરતી સર્વ સાધુજી, ભારંડ પંખી જેવા, પ્રભુ.

મહાવૃત પાળે દુષણ ટાળે, અવિચળ શિવ સુખ લેવા, પ્રભુ આ.

ગાય શીખે ને ગુણે આરતી, ભવિજન ભાવે એવા, પ્રભુ,

તોહંતણા પાતિક દર ભવે, નિત્ય નિત્ય મંગળ મેવા, પ્રભુ આ.

ભાવ ધરીને ગાવે આરતી, પંચ પરમેષ્ઠી દેવા, પ્રભુ,

વિનયચંદ્ર મુનિ ગુણ ગાવે. લેવા શિવ સુખ સેવા, પ્રભુ આ.

# નવાણું પ્રકારની પૂજા

અથ પંડિત શ્રી વીરવિજયજી કૃત શ્રી શત્રુંજય  
મહિમાગલિત નવાણું પ્રકારની પૂજા  
પ્રારંભ.

॥ દોહા ॥

- શ્રી શ ખેશ્વર પાસજી, પ્રણમી શુભ ગુરૂ પાદ્ય;  
વિમલાચલ ગુણ ગાઈશું, સમરી શારદમાય. ૧
- પ્રાયઃ એ ગિરિ શાશ્વતો, મહિમાનો નહિ પાર;  
પ્રથમ જિણંદ સમોસર્યા, પૂર્વ નવાણું વાર. ૨
- અઢીય દ્વીપમાં એ સમુ, તીર્થ નહીં ફલદાય;  
કલિયુગ કલ્પતરૂ વડો, મુક્તાકુળ શું વધાય. ૩
- યાત્રા નવાણું જે કરે, ઉત્કૃષ્ટે પરિણામ;  
પૂજા નવાણું પ્રકારની, રચતાં અવિચળ ધામ. ૪
- નવ કલશે અલિપેક નવ, ઈમ એકાદશ વાર;  
પૂજા દીઠ શ્રીફલ પ્રમુખ, ઈમ નવાણું પ્રકાર. ૫

## પૂજા ઢાલ, બુંબખડાની દેશી.

યાત્રા નવાણું કરિયેં સલૂણા, કરિયેં પાંચ સનાત;  
મુનંદાકો કંત નમો.

ગુણુ' લખ નવકાર ગણી જે, દોય અકુમ છઠ્ઠ સાત સુ. ૧  
રથયાત્રા પરદક્ષિણા દીજે, પૂજા નવાણું પ્રકાર; સુ૦  
ધૂપ દોપ ફળ નૈવેદ્ય મુકી, નમિયે નામ હજાર. સુ૦ ૨  
આઠ અધિક શત ટુંક લલેરી, મહોટી તિહાં એકવીશ; સુ૦  
શત્રુજયગિરિ (૧) ટુંક એ પહેલી. નામ નમો નિશદીસ. સુ. ૩  
સહસ્ર અધિક આઠ મુનિવર સાથે, બાહુબલી શિવઠામ; સુ૦  
બાહુબલી ટુંક નામ એ બીજી (૨) ત્રીજી (૩) મરૂદેવીનામ. સુ. ૪  
પુંડરિકગિરિ નામ એ ચોથું (૪), પાંચ કોડી મુનિસિદ્ધ; સુ૦  
પાંચમી ટુંક રેવતગિરિ (૫) કહિયેં, તિણુએ નામ પ્રસિદ્ધ સુંપ  
વિમળાચળ (૬) સિદ્ધરાજ (૭) ભગીરથ (૮), પ્રણમીજે  
સિદ્ધ ખેત્ર (૯) સુ૦  
છહરી પાલી ઇણે ગિરિ આવી, કરીયે જન્મ પવિત્ર; સુ૦ ૬  
પૂજાયે પ્રભુ રીજવું, સાધું કાર્ય અનેક; સુ૦  
શ્રી શુભવીર હૃદયમાં વસજો, અલખેલા ઘડી એક. સુ૦ ૭

॥ અથ કાવ્યં, હુતવિલંબિતવૃત્તમ્ ॥ ગિરિવરં  
વિમલાચલનામકં, ઋષન્નમુખ્યજિનાંઘ્રિપવિત્રિ  
તમ્ ॥ હૃદિ નિવેદય જલૈર્જિનપૂજનં, વિમલમાપ્ય

કરોમિ નિજાત્મકમ્ ॥૧॥ એ કાવ્ય પ્રત્યેક પૂજા  
દીઠ કહેવું

અથ મંત્રઃ ॥ ઓઁ હ્રીં શ્રી પરમપુરુષાય પર-  
મેશ્વરાય, જન્મજરામૃત્યુનિવારણાય, શ્રીમતે  
જિનેન્દ્રાય, જલાદિકં યજામહે સ્વાહા ॥

એ મંત્ર પણ પ્રત્યેક પૂજા દીઠ કહેવો,  
ઇતિ પ્રથમ પૂજાલિષ્ટે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## દ્વિતીય પૂજા.

દોહા.

એકેકું ડગલું ભરે, ગિરિ સન્મુખ ઉજમાલ;  
કોડિ સહસ ભવનાં કર્યાં, પાપ અપે તત્કાલ.

ઢાળ રાગ પૂરવી.

ઘડી ઘડી સાંભરો શાંતિ સહુણા, એ દેશી.

||રિવર દરિયાણુ વિરલા પાવે, પૂરવ સંચિત કર્મ અપાવે; ગિરિ  
પ્રભાજિનેન્દ્ર પૂજા રચાવે, નવનવ નામે ગિરિગુણ ગાવે.  
||રિં ૧ એ આંકણી.

હસ્ત કમલ (૧૦) ને મુક્તિ નિલય ગિરિ, (૧૧)

દ્વાયળ (૧૨) શતકૂટ (૧૩) કહાવે ગિરિં



ઢંક (૧૪) કદંબ (૧૫) ને કોડિ નિવાસો (૧૬),  
 લોહિત્ય (૧૭) તાલધ્વજ (૧૮) સુરગાવે. ગિરિ૦ ર  
 ઢંકાદિક પચકૂટ સજ્જન, સુર નર મુનિ મલી નામ થપાવે. ગિ૦  
 રચણખાણુ જડી જૂટી ગુફાઓ, રસકૂપિકા ગુરુ ઇહાં બતાવે. ગિ૦  
 પણ પુણ્યવંતા પ્રાણી પાવે, પુણ્ય કારણ પ્રભુ પૂજા રચાવે. ગિ૦  
 દશ કોટિ શ્રાવકને જમાડે, જૈન તીર્થ યાત્રા કરી ચાવે. ગિ૦  
 તેથી એક મુનિ દાન દિયંતા, લાલ ઘણા સિદ્ધાચળ થાવે ગિ૦  
 ચંદ્ર શેખર નિજ ભગિની ભોગો, તે પણ એગિરિ મોક્ષે જાવે ગિ૦  
 ચાર હત્યારા નર પરદારા, દેવગુરુદ્રવ્ય ચોરી ખાવે; ગિરિ  
 ચૈત્રી કાર્તિકી પૂનિમ યાત્રા, તપ જપ ધ્યાનથી પાપ જલાવે. ગિ૦  
 ઋષભસેન જિન આદે અસ ખ્યા, તીર્થંકર મુગતિ સુખપાવે. ગિ૦  
 શિવવહ્ન વરવા મંડપ એ ગિરિ, શ્રીશુભવીર વચન રસ ગાવે ગિ૦

કાવ્ય તથા મંત્ર.

ધૃતિ દ્વિતીયાભિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## તૃતીય પૂજા.

દોહા.

નેમિ વીના ત્રેવીશ પ્રભુ, આવ્યા વિમલ ગિરિંદ;  
 ભાવિ ચોવિશી આવશે, પદ્મનાભાદિ જિજ્ઞંદ.

ઢાળ.

મન મોહન મેરે એ દેશી.

ધન ધન તે જગ પ્રાણિયા, મનમોહન મેરે

કરતા ભક્તિ પવિત્ર; મં ૦  
 પુણ્યરાશિ (૧૯) મહાબલ ગિરિ (૨૦) મં ૦  
 દૃઢ શક્તિ (૨૧) શતપત્ર (૨૨) મં ૦ ૧  
 વિન્યાનંદ (૨૩) વખાણિયે મં ૦; ભદ્રંકર (૨૪) મહાપીઠ. (૨૫) મ. ૦  
 મુરગિરિ (૨૬) મહાગિરિ (૨૭) પુણ્યથી મં ૦; આજ મે નજરે  
 દીઠ મં ૦ ૨  
 એંશી ચોજન પ્રથમારકે મં ૦; ચિત્તેર સાઠ પચાસ. મં ૦  
 બાર ચોજન સાત હાથનો મં ૦; છઠ્ઠે પહોળો પ્રકાર. મં ૦ ૩  
 પંચમ કાલે પામવો મં ૦; દુલહો પ્રભુદેહાર. મં ૦  
 એકેંદ્રિય વિકલેંદ્રિયમાં મં ૦; કાઢવો અનંતો કાલ. મં ૦ ૪  
 પંચેંદ્રિય તિર્યંચમાં મં ૦; નહિ સુખનો લવલેશ. મં ૦  
 ધુણાક્ષર ન્યાયે લહો મં ૦; નરભવ ગુરૂ ઉપદેશ મં ૦ ૫  
 બહુશ્રુત ચરણની સેવના મં ૦; વસ્તુ ધર્મ આલખાણ. મં ૦  
 આત્મ સ્વરૂપ રમણે રમે મં ૦; ન કરે જૂઠું ડફાણ. મં ૦ ૬  
 કારણે કારણ નીપજે મં ૦; દ્રવ્ય તે ભાવ નિમિત્ત. મં ૦  
 નિમિત્ત વાસી આત્મા મં ૦; બાવના ચંદન શીત. મં ૦ ૭  
 અન્વય વ્યતિરેકે કરી મં ૦; જિનસુખ દર્શન રંગ. મં ૦  
 શ્રીશુભવીર સુખા સદા મં ૦; સાધક કિરિયા અસંગ. મં ૦ ૮  
 કાવ્ય તથા મંત્ર. ઇતિ તૃતીયાલિષ્ટેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

ચતુર્થ પૂજા.

દોહા.

શત્રુજી નદી નહાઈને, મુખ બાંધી મુખ કોશ;

દેવયુગાદિ પૂજ્યે, આણી મન સંતોષ.

૧

ઢાળ,

અનિ હારે વાહાલોજી વગાડે વાંસલી રે એ દેશી.

અને હારે વાહાલો વસે વિમલાચલે રે,

જિહાં હુવા ઉદ્ધાર અનંત. વાં

અંવાહાલાથી નહીં વેગળા રે, સુને વહાલો સુન દાનો કત વા. ૧

અંઅવસપિણી કાલમારે, કરે ભરત પ્રથમ ઉદ્ધાર વા.

અં બીજો ઉદ્ધાર પાટ આઠમેરે, કરે દંડ વીરજ ભૂપાલ વા. ૨

અં સીમધર વયણાં સુણારે, ત્રીજો કરે ઇશાનેંદ્ર વાં

અં સાગર એક કોડી અતરે રે, ચોથો ઉદ્ધાર માહેંદ્ર વા ૩

અં દશ કોડી વળી સાગરે રે, કરે પચમ પચમ ઇંદ્ર વા.

અં એક લાખ કોડી સાગરે રે, ઉદ્ધાર કરે ચમરેંદ્ર વા. ૪

અ. ચક્રી સગર ઉદ્ધાર તે સાતમો રે, આઠમો વ્યંતરેંદ્રનો સાર વા.

અં તે અભિનંદન ચંદ્રપ્રભુ સમેરે, કરે ચંદ્ર જસા ઉદ્ધાર વા. ૫

અં નંદનશાંતિ જિણંદનારે, ચક્રાયુધ દશમ ઉદ્ધાર વાં

અં અગીયારમો રામચંદ્રનોરે, બારમો પાંડવનો ઉદ્ધાર વા. ૬

અ. વીશ કોડી મુનિ સાથે પાંડવારે, ઇહાં વરિયા પદ મહાનંદ વા.

અં મહાનંદ (૨૮) કમસૂડણ (૨૯) કૈલાસ ૩૦ છે રે,

પુષ્પદંત (૩૧) જયંત (૩૨) આનંદ (૩૪) વાં ૭

અં શ્રીપદ (૩૪) હસ્તગિરિ (૩૫) શાશવતો રે (૩૬);

એ નામ તે પરમ નિધાન.

વાં

અં શ્રીશુભવીરની વાણીયેરે, ધરી કાન કરો બહુ માન વા. ૮

કાવ્ય તથા મંત્ર, ઇતિ ચતુર્થાભિષેકે હિત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## પંચમ પૂજા.

દોહા.

ચોથે આરે એ થયા, સવિ મોટા ઉદ્ધાર;  
સૂક્ષ્મ ઉદ્ધાર વચ્ચે થયા, કહેતાં નાવે પાર.

૧

ઢાળ.

તેજે તરણીથી વડારે એ દેશી.

સંવત એક અકુસંતરે રે, જવડશાનો ઉદ્ધાર;  
ઉદ્ધરજો મુજ સાહુબારે, નાવે ફરા સંસાર હો જિનછ!  
ભક્તિ હૃદયમાં ધારજોરે, અંતર વૈરી વારજોરે;  
તારજો દીન દયાળ! ૧ એ આંકણી.  
આહુડ મંત્રીયે ચૈદમોરે, તોથે ક્યો ઉદ્ધાર;  
બાર તેરોત્તર વષમાંરે, વંશ શ્રીમાળી સાર હો જિ. ભ૦ ૨  
સંવત તેર ઇકોતરે રે, સમરો શા ઓશવાળ,  
ન્યાય દ્રવ્ય વિધિ શુદ્ધતારે, પત્રરમો ઉદ્ધાર હો જિ. ભ૦ ૩  
પત્રરશે સત્યાશીયે રે, શોલમો એ ઉદ્ધાર;  
કરમાશાયે કરાવિયોરે, પરતે છે જયકાર હો જિ. ભ૦ ૪  
મૂરિ દુષ્પસહ ઉપદેશર્થારે, વિમલવાહન ભૂપાલ,  
છેલો ઉદ્ધાર કરાવશેરે, સાસયગિરિ ઉજમાલ હો જિ. ભ૦ ૫  
ભવ્યગિરિ (૩૭) સિદ્ધશેખરોરે (૩૮) મહાજસ (૩૮) નેમાલ્યવંત;  
(૪૦) પૃથિવી પોઠ (૪૧) દુઃખહરગિરિરે (૪૨), મુક્તિરાજ  
(૪૩) મણિકંત (૪૪) હો જિનછ. ભ૦ ૬

મેરૂમહીધર(૪૫) એ ગિરિરે, નામે સદા સુખ થાય;  
શ્રીશુભવીરને ચિત્તથીરે, ધડીય ન મેલણ જાય હો જી. ભં. ૭

કાવ્ય તથા મંત્ર

ઇતિ પંચમાલિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

૫૫૪ પૂજા.

દોહા.

સિદ્ધાચળ સિદ્ધિ વર્યા, ગૃહિ મુનિલિંગે અનંત;  
આગે અનતા સિઝશે, પૂજે ભવિ! ભગવંત. ૧

ઢાળ.

ચતુરેમે ચતુરી કોણ ? જગતકી મોહની એ દેશી.  
સખરેમે સખરી કોણ ? જગતકી મોહની,  
ઋષભ જિનંદકી પડિમા, જગતકી મોહની,  
રયણમે મૂર્તિ ભરાઇ, જગતકી મોહની,  
હાંહાંરે જગતકી મોહની પ્યારે લાલ જગતકી મોહની.  
એ આંકણી.

ભરતે ભરાઇ સોય, પ્રમાના લે કરી.  
કચનગિરિયે બેઠાઇ, દેખત દુનિયા ઠરી  
હાંહાંરે દેખતો પ્યાલો દેખો ૧ સખરો  
સાતમોદ્ધારમે ચકીસગર સુર ચિતવી;  
દુઃખમ કાલ વિચાર, ગુફામે જાઠવી; હાંં ગું પ્યાં ગું  
દેવ દેવી હરરોજ, પૂજનકું જાવતે;

પૂજકો ઠાઠ બનાય, સાંઈયું ગુણ ગાવતે. હાંં રસખરેં  
 અપછરા ધૂંધટ ખોલકે, આગે નાચતે;  
 ગીત ગાન એાર તાન, ખડા હુરિ દેખતે, હાંં ખં ધ્યાં  
 જિનગુણ અમૃતપાનસે મગનભદ્ર ધડી;  
 ઠમઠમ ઠમકે પાઊં, બલૈયાં લે ખડી. હાંંહાંરે ખંડ સખરેં  
 આ રીત ભક્તિ મગનસે, સુર સેવા કરે;  
 સુર સાંનિધે નર દર્શન, ભવ ત્રીજે તરે; હાંંહાંરે ભવં  
 પચ્છિમ દિશિ સોવત્ર, ગુફામેં માલહતે;  
 તિને કંચનગિરિ (૪૬) નામકે, દુનિયાં ખોલતે. હાંં૪ સખરેં  
 આનંદધર (૪૭) પુણ્યકંદ (૪૮), જ્યાનદ (૪૯) જાનીયેં;  
 પાતાળમૂળ (૫૦) વિભાસ (૫૧), વિશાલ (૫૨) વખાનીયેં  
 હાંંહાંરે વિશાં ધ્યાં વિં  
 જગતારણ (૫૩) અકલક (૫૪), એ તીરથ માનીયેં;  
 શ્રીશુભવીર વિવેકે, પ્રભુકું પીછાનીયેં  
 હાંંહાંરે પ્રભું ધ્યાં પ્રં પ સખરેં

કાવ્ય તથા મંત્ર

ઇતિ પદ્માભિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## સપ્તમ પૂજા.

દોહા.

નમિ વિનમિ વિદ્યાધરા, દાય કોઠિ મુનિરાય;  
 સાથે સિદ્ધિ વધુ વર્યા શત્રુંજય મુપસાય.

## ઢાળ.

સહસ્રાવનમાં એક દિન સ્વામી, એ દેશી.  
 આવ્યા છુ આશ ભર્યાંરે, વાલાળ !  
 અમે આવ્યાંરે આશ ભર્યાં એ આંકણી.  
 નમિ પુત્રિ ચોશક મહીને, ઋષભ પાકિ પર્યાં,  
 કરજેડી વિનયે પ્રભુ આગે, ઇમ વયણાં ઊચ્ચર્યાંરે વા૦  
 નમિ વિનમી જે પુત્ર તુમારા, રાજ્ય ભાગ વિસર્યા;  
 દીન દયાસે દોષો પામી, આજલગે વિચર્યાંરે વા૦  
 બાહિરાજ્ય ઉભાગી પ્રભુ પાસે, આવે કાજ સર્યાં;  
 અમે પણ તાતળ ? કરજસાધું, સાન્નિધ્ય આપ કર્યારે વા૦  
 ઇમ વદતી પાગે ચઢંતો અણસણુ ધ્યાન ધર્યાં;  
 કેવળ પામી કર્મને વામી, જ્યોતિસે જ્યોત મહ્યાંરે વા૦  
 એક અવગાહને સિદ્ધ અનંતા, દુગ ઉપયોગ વર્યા;  
 ફરસિત દેશ પ્રદેશ અસખિત, ગુણાકાર ક્યા રે વા૦  
 અકરમક (૫૫) મહાતીરથ (૫૬) હેમગિરિ (૫૭),  
 અનંત શક્તિ (૫૮) ભર્યાં;  
 પુરૂષોત્તમ (૫૯ ને પર્વતરાજ (૬૦),  
 જ્યોતિરૂપ (૬૧) ધર્યાં રે વા૦  
 વિલાસભદ્ર (૬૨) સુભદ્ર (૬૩) એ નામે, સુણતાં ચિત્ત ઠર્યાં  
 શ્રી શુભચીર પ્રભુ આભિષેકે, પાતક દૂર હર્યાંરે વા૦

કાવ્ય તથા મંત્ર.

ઇતિ સપ્તમાભિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## અષ્ટમ પૂજા.

દોહા.

દ્રાવિડ ને વાલખિલ્યજી, દશ કોડી અણુગારઃ  
સાથે સિદ્ધિ વધૂ વરયા, વંદૂં વારંવાર.

૧

ઠાળ.

તોરણ આમ ક્યૂં ? ચલેરે એ દેશી.

ભરતને પાટે ભૂપતિરે, સિદ્ધિ વરયા ઇણે ઠાય; સલૂશા૦  
અસંખ્યાતા તિહાં લગેરે, હુઆ અજિત જિનરાય સલૂશા.૧  
જિમ જિમ એ ગિરિ ભોરિયેરે, તિમતિમ પાપ પનાય; સ૦  
અજિત જિનેશ્વર સાહિબોરે, ચોમાસું રહિ જાય સ૦ જિ૦૨  
સાગર મુનિ એક કોડિશુરે, તોડયા કર્મના પાશ; સ૦  
પાંચ કોડી મુનિરાજશુરે, ભરત લહ્યા શિવવાસ સ૦ જિ૦૩  
આદીશ્વર ઊપગારથોરે, સત્તર કોડી સાથ; સ૦  
અજિતસેન સિદ્ધાચલેરે, ગાલ્યો શિવવહૂ હાથ સ૦ જિ૦ ૪  
અજિતનાથ મુનિ ચૈત્રનીરે, પૂનમે દશહજાર; સ૦  
આદિત્ય યશા મુક્તિ વરયારે, એક લાખ અણુગાર સ૦જિ૦૫  
અજરામર(૬૪) ક્ષેમંકરે(૬૫) અમરકેત(૬૬) ગુણકંદ(૬૭)સ૦  
સહસ્રપત્ર(૬૭)શિવંકરે(૬૮), કર્મક્ષય(૭૦)તમોકંદ(૭૧)સ૦જિ૦૬  
રાજરાજેશ્વર (૭૨) એ ગિરિરે, નામ છે મંગળ રૂપ સ૦  
ગિરિવર રજ તરૂમંજારે, શીશ ચઢાવે ભૂપ સ૦જિ૦૭  
દેવયુગાદિ પૂજતાંરે, કર્મ હોવે ચક્રચૂર સ૦



શ્રી શુભવીરને સાહિબારે, રહેજો હુધડા હજુર સન્નિઃ  
કાવ્ય તથા મંત્ર.

ધૃતિ અષ્ટમાલિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## નવમ પૂજા.

દોહા.

રામ ભરત વ્રજુ કોડિશુ, કોડિ મુનિ શ્રીસાર;  
કોડી સાડિ અકુ શિવ વરયા, સાંખ પ્રધુમ્ન કુમાર. ૧

ઢાળ.

ઊંચોને અલખેલોરે, કામણગારો કાનુડો એ દેશી.  
સિદ્ધાચળ શિખરે દીવોરે, આદીશ્વર અલખેલો છે.

જાણે દર્શન અમૃત પીવોરે;	આ૦	
શિવ સોમ જસાની લારે રે	આ૦	
તેર કોડિ મુનિ પરિવારે રે	આ૦ સિ૦	૧
કરે શિવ સુદરીનું આજુરે,	આ૦	
નારદજી લાખ એકાજુ રે;	આ૦	
વસુદેવની નારી પ્રસિદ્ધિરે;	આ૦	
પાંત્રીશ હજાર તે સિદ્ધરે.	આ૦ સિ૦	૨
લાખ ખાવન ને એક કોડીરે;	આ૦	
પંચાવન સહસને જોડીરે;	આ૦	
સાતશે સત્યોતેર સાધુરે,	આ૦	
પ્રભુ શાંતિ ચોમાસુ કીધુરે.	આ૦ સિ૦	૩

તવ એ વરિયા શિવ નારીરે,	આ૦
ચૌદ સહસ્ર મુનિ દર્મતારિરે;	આ૦
પ્રધુમ્નપ્રિયા અચ્ચ ભીરે,	આ૦
ચૌઆલીશશે વૈદર્ભીરે.	આ૦ સિ૦ ૪
થાવચ્ચા પુત્ર હજારેરે,	આ૦
શુક પરિવ્રાજક એ ધારેરે;	આ૦
સેલગ પણ સય વિખ્યાતે રે,	આ૦
મુભદ્ર મુનિ સય સાતેરે	આ૦ સિ૦ ૫
ભવ તરિયા તેણે ભવ તારણરે (૭૩),	આ૦
ગજચંદ્ર (૭૪) મહોદય (૭૫) કારણરે;	આ૦
સુરકાંત (૭૬) અચળ (૭૭) અલિનંદારે (૭૮),	આ૦
મુમતિ (૭૯) શ્રેષ્ઠા (૮૦) ભયકંદારે (૮૧),	આ૦ સિ૦ ૬
ધહાં મોક્ષ ગયા કેઈ કોટી રે,	આ૦
અમને પણ આશા મોટીરે;	આ૦
શ્રદ્ધાસંવેગે ભરિયારે,	આ૦
મેં મહોટો દરિયો તરિયારે.	આ૦ સિ૦ ૭
શ્રદ્ધા વિણ કુણ ધહાં આવેરે,	આ૦
લધુ જલમાં કિમ તે નાવે રે;	આ૦
તિણે હાથ હવે પ્રભુ ઝાલોરે,	આ૦
શુભવીરને હમડે વહાલોરે.	આ૦ સિ૦ ૭

કાવ્ય તથા મત્ર.

ઈતિ નવમાલિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## દશમ પૂજા.

દોહા.

કંઠ'બગણુધર કોડિશુ, વલિ સંપ્રતિ જિનરાજ;  
આવચ્ચા તસ ગણુધર, સહસ શુ સિદ્ધા કાજ. ૧

હાળ.

ધન ધન જિનવાણી એ દશી.

ધમ કેધ સિદ્ધિ વરયા મુનિરાયા, નામથી નિર્મળ દાયારે  
એ તીરથ તાર;

જાલી મયાલી ને ઉવયાલી, સિદ્ધા અનશન પાલીરે એ ૧  
દેવકીપદ્મનદન ધહાં સિદ્ધા, આતમ ઉજવલ કીધારે; એ  
ઉજવલગિરિ(૮૨) મહાપદ્મ (૮૩) પ્રમાણે, વિશ્વાનંદ (૮૪)  
વખાણે રે એ ૨

વિજયલદ્ર(૮૫)નેઈદ્ર(૮૬)પ્રકાશો, કહિયે કપદી(૮૭)વાસેરે, એ  
મુક્તિ નિકેતન(૮૮)કેવલદાયક (૮૯), ચર્યગિરિ (૯૦) ગુણુલાયકરે.  
એ ૩

એ નામે ભય સધલાં નાસે, જયકમલા ધર વાસેરે; એ  
શુકરાજ નિજ રાજ્યવિલાસી, ધ્યાનધરે પદ્ માસીરે એ ૪  
દ્રવ્ય સેવનથી સાજ તાજ, જિમકુકડો ચંદ રાજરે; એ  
ધ્યાતા દ્યેય ધ્યાનપદ એકે, ભાવથી શિવદ્ગુણ ટેકેરે એ ૫  
ડાલને છડી બ્રહ્માને વલગો, જાણુ ન થાયે અલગોરે; એ  
મૂલ ઊર્ધ્વ અધ શાખા ચારે, છંદપુરાણે વિચારે રે; એ ૬

ઈંદ્રિય ડાલાં વિષય પ્રવાલા, જાણુંતા પણ બાલા રે; એ૦  
અનુભવ અમૃત જ્ઞાનની ધારા, જિનશાસન જયકારારે એ૦ ૭  
ચાર દોષ કિરિયા છડાણી, યોગાવચ્ચક પ્રાણી રે; એ૦  
ગિરિવર દર્શન ફરસન યોગે, સ વેદનને વિયોગે રે; એ૦ ૮  
નિર્જરતો ગુણુ શ્રેણુ રાઢતો, ધ્યાનાંતર જઈ અડતોરે એ૦  
શ્રીશુભવીર વસે સુખમોજે, શિવસુદરીની સેજેરે એ. ૯  
કાવ્ય તથા મત્ર

ઈતિ દશમાભિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

## એકાદશ પૂજા.

દોહા.

શત્રુંજય ગિરિ મંડણો, મરૂ દેવાનો ન દ,  
યુગલા ધર્મ નિવારકો, નમો યુગાદિ જિણુ દ. ૧

ઢાળ અગીયારમી.

વીર કુંવરની વાતડી કેને કહિયે એ દેશી.

તીરથની આશાતના નવિ કરિયે, નવિ કરિયેરે નવિકરિયે,  
ધૂપધ્યાન થટા અનુસરિયે, તરિયે સંસાર. તીરથ૦ ૧

એ આંકણી.

આશાતના કરતા થકા ધનહાણી, ભુખ્યા ન મળે અન્નપાણી,  
કાયા વળી રોગે ભરાણી, આ ભવમાં એમ તી૦ ૨

પરભવ પરમાધામીને વશપડશે, વૈતરણી નદીમાં ભળશે;  
અગનીને કુડે બલશે, નહીં શરણુ કોય. તી૦ ૩

પૂરવ નવાણું નાથજી ઇહાં આવ્યા, સાધુ કેઈ મોક્ષ સિધાવ્યા;  
 શ્રાવકપણ સિદ્ધિ સુહાવ્યા, જપતાં ગિરિ નામ. તી. ૪  
 અષ્ટોત્તર શતકૃત(૯૨)એ ગિરિઠામે, સૌંદર્ય (૯૨)વશોધર(૯૩)નામે;  
 પ્રીતીમંડણ(૯૪)કામુક(૯૫)કામે વળી સહજનંદ(૯૬) તી. ૫  
 મહેન્દ્રધ્વજ(૯૭)સરવારથ સિદ્ધ(૯૮)કહિયે, પ્રીયંકર(૯૯) નામ  
 એ લહિયે;

ગિરિ શીતલ છાંયે રહીયે, નિત્ય કરિયે ધ્યાન. તી. ૬  
 પૂજા નવાણું પ્રકારની એમ કીજે, નરભવનો લાહો લીજે;  
 વળી દાન સુપાત્રે દીજે, ચઢતે પરિણામ. તી. ૭  
 સેવન ફલ સંસારમાં કરે લીલા, રમણી ધન સુદર બાલા,  
 શુભવીર વિનાદ વીશાલા, મગલ શિવમાલ. તી. ૮

કાવ્ય તથા મંત્ર.

ઘટિ એકાદશાલિષેકે ઉત્તર પૂજા સમાપ્ત.

અથ કલશ.

રાગ ધન્યાશ્રી.

ગાયો ગાયોરે વિમલાચળ તીરથ ગાયો.  
 પર્વતમાં જેમ મેરૂ મહિધર, મુનિમંડળ જિનરાયો;  
 તરંગણમાં જેમ કલ્પતરુવર, તેમ એ તીર્થ સવાયોરે. વિ.  
 યાત્રા નવાણું અમે ઇહાં કીધી, રંગ તરંગ લરાયો;  
 તીરથ ગુણ મુક્તાફલ માલા, સંઘને કુંઠે સવાયોરે. વિ.  
 ગ્રેહ હેમાલાર્ધ હુકમ લખને, પાલીતાણા શિર ઠાયો;

મોતીચંદ મહુકચંદ રાજ્યે, સઘ સકલ હરખાચોરે. વિ० ૩  
તપગચ્છ સિંહ સૂરિશ્વર કેરા, સત્ય વિજય સત્ય પાચો;  
કપૂરવિજયગુરૂ ખિમાવિજય તસ, જસવિજયો મુનિરાચોરે, વિઠ  
શ્રીશુભવિજય મુગુરૂ સુપસાચે, શ્રુતચિતામણિ પાચો;  
વિજયદેવેદ્ર સૂરીશ્વર રાજ્યે, પૂજા અધિકાર રચાચોરે. વિ० ૪  
પૂજા નવાણું પ્રકારી રચાવો, ગાવો એ ગિરિરાચો;  
વિધિયાગે ફલ પૂરણ પ્રગટે, તવ હઠ વાદ હઠાચોરે. વિ० ૬  
વેદ વસુ ગજ ચંદ્ર સંવત્સર (૧૮૮૪) ચૈત્રી પૂનમ દિન ધ્યાચો;  
પંડિત વીરવિજય પ્રભુ ધ્યાને, આતમ આપઠરાચોરે. વિ० ૭

કાવ્ય તથા મત્ર

કૃતિ નવાણું પ્રકારી પૂજા સમાપ્ત.



અથ શ્રી પદ્મવિજયજી કૃત

# નવપદજીની પૂજા

## પ્રારંભ.

પ્રથમ અરિહંત પદ પૂજા.

દોહા.

શ્રુતદાયક શ્રુત દેવતા, વંદૂ જિન ચોવીશ;  
ગુણ સિદ્ધ ચક્રના ગાયતાં, જગમાં હોય જગીશ. ૧  
અરિહંત સિદ્ધ સૂરિનમું, પાઠક મુનિ ગુણધામ;  
દસણનાણ ચરણ વલી, તપગુણ માંહે ઉદામ. ૨  
ધ્રમ નવ પદ ભક્તિ કરી, આરાધો નિત્ય મેવ;  
જેહુથી ભવ દુઃખ ઉપશમે, પામે શિવ સ્વયમેવ. ૩  
તે નવપદ કાંઈ વરણવુ, ધરતો ભાવ ઉદ્ધાસ;  
ગુણિગુણ ગણ ગાતાં થકાં, લહિયે જ્ઞાન પ્રકાશ. ૪  
પ્રતિષ્ઠા કલ્પે કહી, નવપદ પૂજા સાર;  
તેણે નવપદ પૂજા ભણું, કરતો ભક્તિ ઉદાર. ૫

ઢાળ રાગ ભેરવ.

પ્રથમ પદ જિનપતિ, ગાંધિયે ગુણતતી,

પાઈયે વિપુલ ફલ સહજ આપ;  
નામ ગોત્રજ સુણ્યા, કર્મ મહા નિર્જર્જર્યાં,  
જાય ભવ સતતી બધ પાપ.

૧

એક વર રૂપમાં વરણ પાંચે હોયે,  
એક તુજ વર્ણ તે જગ ન માયે;  
એક તિમ શ્લોકમાં વરણ બત્રીશ હોયે,  
એક તુજ વર્ણ કિણહી ન ગવાયો.

૨

વાચ ગુણ અતિશયા, પાડિ હેરા સયા,  
બાહ્ય પણ એ ગુણા કુણે ન ગવાયા;  
કેવલ નાણુ તહ કેવળ દંસણુ, પમુહ અભયંતરા જિન પપાયા,  
તેહ મુહ પદ્મથી કેમ કહાયા.

૩

દોહા.

જિન ગુણ અનંત અનંત છે, વાચ કેમ મિત દીહ;  
બુદ્ધિ રહિત શક્તિ વિકળ, કેમ કહું એકણુ છહ.

૧

ઢાળ. રાગ દેશાખ.

ભાવ ધરી ભવિ પૂછયે, તિગ અડપણુ લેય;  
તિમ સત્તર ભેદ કરી, પૂજે ગત ખેય  
ધગ વીશ અડસય ભેદથી, જિન ભાવ સંભારી;  
પૂજે પરિગલ ભાવ શું, પ્રભુ આણાકારી.

ભા૦ ૧

ભા૦ ૨

પૂજા કરતાં પૂજ્યની, પૂજ્ય યોતે થાવે;  
તુઝ પદ પદ્મ સેવક તિણે, અક્ષય પદ પાવે.

ભા૦ ૩



ધૃતિ પ્રથમ પદ પૂજા

દ્વિતીય સિદ્ધ પદ પૂજા.

દોહા.

સિદ્ધ સ્વરૂપી જે થયા, કર્મ મેલ સવિ ધોય;  
જેહુ થશે તે થાય છે, સિદ્ધ નમો સહુ કોય. ૧

ઢાળ.

પારીરે જાતિનું ફુલ સરગથી, એ દેશી.

નમો સિદ્ધાણું હવે પદ બીજે, જે નિજ સંપદ વરીયા;  
જ્ઞાન દર્શન અનંત ખખતો, અવ્યાખ્યા સુખ દરિયા કે;  
સિદ્ધ બુદ્ધ કે સ્વામી નિજ રામીકે, હાંરે વાલા પ્રણમો નિજ  
ગુણ કામીરે;  
ગુણકામી ગુણકામી ગુણવંતા, જે વચનાતીત હુઆરે. ૧  
એ આંકણી,

ક્ષાયિક સમકિત ને અક્ષય સ્થિતિ, જેહુ અરૂપી નામ;  
અવગાહન અગુરૂલયુ જેહુની, વીર્ય અનંતનું ધામ કે; સિંહ  
પ્રમ અહકર્મ અભાવે અહ ગુણ, વહી ધૃગતિસ કહેવાય;  
વળી વિશેષે અનંત અનંત ગુણ, નાણ નયણ નિરખાય;  
નિત્ય નિત્ય વંદના થાયકે, સિં ૩

દોહા.

જિહાં નિજ એક અવગાહનાં, તિહાં નમું સિદ્ધ અનંત;  
દેશસત દેશ પ્રદેશને, અસંખ્ય ગુણ ભગવંત. ૧

ઠાળ

રાગ ફાગ.

સિદ્ધ લાજે ભગવંત, પ્રાણી પૂર્ણા નંદી; સિદ્ધ ૦  
 લોકા લોક લહે એક સમયે, સિદ્ધ વધૂ વરકંત; પ્રાણી ૦  
 અજ અપિનાશી અક્ષય અજરામર, સ્વ દ્રવ્યાદિક વંત; પ્રા ૦ ૧  
 વર્ણ ન ગંધ ન રસ નહી ફરસ ન, દીર્ઘ ક્લેશ ન હૂંત; પ્રા ૦  
 નહીં સૂક્ષ્મ બાદર ગત વેદી, ત્રસ થાવર ન કહૂંત. પ્રા ૦ ૨  
 અકોહી અમાની, અમાથી, અલોભી, ગુણ અનંત ભદંત; પ્રા ૦  
 પદ્મવિજય નિત્ય સિદ્ધ સ્વામિને, લલિ લલિ લલિ પ્રણમંત. પ્રાણી ૦ ૩

ધૃતિ દ્વિતીય પદ પૂજા.

તૃતીય આચાર્ય પદ પૂજા.

દોહા.

પડિમા વહે વલિ તપ કરે, ભાવના ભાવે ખાર; ૧  
 નમીયે તે આચાર્યને, પાલે પંચાચાર.

ઠાળ

સંભવ જિનવર વીનતિ, એ દેશી.

આચારજ ત્રીજે પદે, નમીયે જે ગચ્છ ધોરીરે,  
 ઈંદ્રી તુરંગમ વશ કરે, જે લહી જ્ઞાનની દોરીરે; આ ૦ ૧  
 શુદ્ધ પ્રરૂપક ગુણ થકી, જે જિનવર સમ ભાખ્યારે,  
 છત્રીશ છત્રીશી ગુણે, શોભત સમયમાં દાખ્યારે; આ ૦ ૨

ઊત્કૃષ્ટા ત્રીજે ભવે, પામે અવિરાગ ઠાણરે;  
ભાવા ચારય વંદના, કરિયે થઇ સાવધાનરે.

આ. ૩

દોહા.

નવ નિધ બ્રહ્મ ગુપ્તિ ધરે, વર્જે પાપ નિયાણ;  
વિહાર કરે નવ કલ્પ નવ, સૂરિ તત્વના જાણ.

૧

ઠાળી.

રાગ બિહાગડો; મુજ ધર આવજો રે નાથ એ દેશી.  
સત્તાવીશ ગુણ સાધુના, શોભિત જસ શરીર;  
નવ કોટો શુદ્ધ આહાર લે, ઇમ ગુણ છત્રીશે ધાર,  
ભવીજન ભાવશું નમો આજ.

૧

જિમ પામે અક્ષય રાજ. ભવિં એ આંકણી.  
જે પ્રગટ કરવા અતિ નિપુણ, વર લખિધ અઠાવીશ;  
અડવિહ પ્રભાવક પણું ધરે, એ સૂરિ ગુણ છત્રીશ. ભવિં  
તજે ચૈદ અંતર ગંઠીને, પરિસહ જીતે બાવીશ;  
કહે પદ્મ આચાર્ય નમો, બહુ સૂરિ ગુણ છત્રીશ, ભવિં ૩

ઈતિ તૃતીય પદ પૂજા.

ચતુર્થ ઉપાધ્યાય પદ પૂજા.

દોહા.

ચોથે પદ પાઠક નમું, સકળ સંઘ આધાર,  
ભણે ભણાવે સાધુને, સમતા રસ ભંડાર;

૧

ઢાળ.

રાગ વસંત. તુંતો જિન ભજ વિલંબન કરહો.

હોરીકે ખેલધયા. એ દેશી.

તુંતો પાઠક પદ મન ધરહો, રંગીલે જીઉરા;  
રાય રાંક જસુ નિકટે આવે, પણ જંસ નહિ નિજ પરહો; રંગી૦૧  
સારણાદિક ગચ્છ માંહે કરતાં, પણ રમતા નિજ ધરહો; રંગી૦૨  
દ્વાદશાંગ સજાયા કરણકું, જે નિશદિન તત્પર હો. રંગી૦૩  
એ ઉવજાયા નિર્યામક પામી, તુંતો ભવસાયર સુખે તરહો. ૪  
જે પરવાદિ મતંગજ કેરો, ન ધરે હરિ પરે ડરહો. રંગી૦૫  
ઉત્તમ ગુરૂ પદ પદ સેવનથે, પકડે શીવ વધૂ કરહો. રંગી૦૬

દોહા.

આચારજ મુખ આગલે, જે યુવરાજ સમાન:  
નિદ્રા વિકથા નવી કરે, સર્વ સમય સાવધાન. ૧

ઢાળ.

જીન વચને વૈરાગીયો હો ધન્ના એ દેશી.

નમો ઉવજાયાણું જપો હો મિત્તા,  
જેહુના ગુણ પચ્ચવીશ રે એકાગર ચિત્તા;  
એ પદ ધ્યાયો બે;  
એપદ ધ્યાયો ધ્યાનમાં રે મિત્તા, મૂકી રાગને રીશરે. એકા૦૧  
અંગ ઇચાર પૂર્વ ધરા હો મિત્તા, પરિસહ સહે બાવીશ;  
ત્રણય ગુપ્તિ ગુપ્તા રહે હો મિત્તા, ભાવે ભાવન પચ્ચવીશરે; એ૦૨

અંગ ઊપાંગ સોહામણા હો મિત્તા, ધરતાં જેહ ગુણીશ;  
ગણતાં મુખ પદ પદ્મથી હો મિત્તા, નંદી અણુયોગ જગીશરે.૩

ધૃતિ ચતુર્થ પદ પૂજા.

પંચમ સાધુ પદ પૂજા.

દોહા.

હુએ પંચમ પદે મુનીવરા, જે નિર્મમ નિઃસંગ,  
દિન દિન કંચનની પરે, દીસે ચઢતે રંગ; ૧

ઠાળ.

રાગ વસંત મો મન ભવન વિસાલ સાંઘ્યાં, મો મન. એ દેશી.  
મુનિવર પરમ દયાલ ભવિયાં, મુનિ૦  
તુમે પ્રણમોને ભાવ વિશાલ, ભ૦ મુનિ૦ એ આંકણી.  
કુંખી સંબલ મુનિવર ભાજ્યાં, આહાર દોષ ટાલે બિચાલ. ભ૦મુ.  
આહ્ય અભ્યંતર પરિગ્રહ છાંડી, જિણે છાંડી સવિ જ બાલ, ભ૦મુ.૧  
જિણે એ ઋષિનું શરણ કર્યું તિણે, પાણી પહેલી બાંધી  
પાલ; ભ૦ મુનિ૦

જ્ઞાન ધ્યાન કિરિયા સાધતા, કાઢે પૂર્વના કાલ; ભ૦મુનિ૦૨  
સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, છ જીવના પ્રતિપાલ; ભ૦મુનિ.  
ઇમ મુનિ ગુણ ગાવે તે પહેરે, સિદ્ધ વધૂ વરમાલ. ભ૦મુનિ૦૩

દોહા.

પાંચે ઇન્દ્રિય વશ કરે, પાલે પંચાચાર;

પંચ સાંભાત સમિતા રહે, વંદૂ તે અણુગાર; ૧

ઢાળી.

ગિરિ રાજકું સદા મેરી વંદનારે. એ દેશી.

મુનિરાજકું સદા મેરી વંદનારે, મુનિ૦  
ભોગ વમ્યા તે મનશું ન ઇચ્છે, નાગ જમું હોય અગધનારે; મુ૦  
પરિસહ ઉપસર્ગે સ્થિર રહેવે, મોડ પરે નિકંપનારે, મુનિ૦૧  
ઈચ્છા ભિચ્છા આવસિયા નિસિહિયા, તહુકારને વલિછંદનારે, મુ૦  
પૃચ્છા પ્રતિ પૃચ્છા ઉપસંપદા, સામાચારી નિમંતનારે, મુનિ૦૨  
એ દશવિધ સામાચારી પાલે, કહે પદ લેઉં તસ ભામણારે, મુ૦  
એ રૂપિરાજ વંદનથી હોવે, ભવભવ પાપ નિકંદનારે, મુનિ૦૩

ધતિ પચમ પદ પૂજા.

ષષ્ઠ દર્શન પદ પૂજા.

દોહા.

સમકિત વિષ્ણુ નવ પૂરવી, અજ્ઞાની કહેવાય;  
સમકિત વિષ્ણુ સંસારમાં, અરહો પરહો અથડાય. ૧

ઢાલ.

રામ સારંગ.

પ્રભુ નિર્મલ દર્શન કીજીયે, એ આંકણી.

આતમ જ્ઞાનકો અનુભવ દર્શન, સરસ મુધારસ પીજીયે. પ્ર૦ ૧  
જસ અનુભવ અનંત પરિયટ્ટા, ભવ સંસાર સહુ છીજીયે, પ્ર૦  
ભિન્ન મુહુર્તદર્શન ફરસનથે, અર્ધ પરિયટ્ટે સીઝીયે, પ્રભુ૦૨  
જેહુથી હોવે દેવ ગુરુ કુન, ધર્મ રંગ અદ્ધ મિજીયે, પ્રભુ૦

ઇશ્વરો ઉત્તમ દર્શન પામી, પદ કહે શિવ લીજીયે. પ્રભુ૦૩

દુહા.

સમકિત અડ પવયણ ધણી, પણ જ્ઞાના કહેવાય;  
અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં, સકલ કર્મ મલ જાય. ૧

ઠાલ.

ધન્ય ધન્ય સંપ્રતિ સાચો રાજા, એ દેશી.  
સમ્યક્ દર્શન પદ તુમે પ્રણમો, જે નિજ ધુર ગુણ હોયરે;  
ચારિત્ર વિણ લહે શાશ્વત પદવી, સમકિત વીણ નહિ કોયરે. સમ્ય૦૧  
સદ્ગુણ ચઉ લક્ષણ દૂષણ, ભૂષણ પંચ વિચારોરે;  
જયણ ભાવણ ઠાણ આગારા, પદ પદ તાસ પ્રકારોરે. સમ્ય૦૨  
શુદ્ધિ સિંગ ત્રણ આઠ પ્રભાવક, દશ વિધ વિનય ઉદારોરે;  
ઇમ સડસકુ ભેદે અલંકરિયો, સમકિત શુદ્ધ આચારોરે. સમ્ય૦૩  
કેવળી નિરખીત સૂક્ષ્મ અરૂપી, તે જેહને ચિત્ત વસીયોરે;  
જિન ઉત્તમ પદ પદની સેવા, કરવામાં ધણું રસિયોરે, સમ્ય૦૪

ઇતિ ષષ્ઠ પદ પૂજા.

સપ્તમ જ્ઞાન પદ પૂજા.

દુહા.

નાણ સ્વભાવ જે જીવનો, સ્વપર પ્રકાશક તેહ;  
તેહ નાણ દીપક ગમ્યું, પ્રણમો ધર્મ સનેહ. ૧

ઠાલ.

નારાયણની દેશી, જિમ મધુકર મન માલતીરે, એ દેશી.  
 નાણુ પદારાધન કરેરે, જેમ લહો નિર્મળ નાણુરે, ભવિક જન;  
 મદ્ધાપણુ થિરતો રહેરે, જો નવ તત્વ વિનાણુરે ભવિન્નાં ૧  
 અજ્ઞાનો કરશે કિશ્યુ રે, શુ લહેશે પુણ્ય પાપરે, ભ૦  
 પુણ્ય પાપ નાણી લહેરે, કરે નિજ નિર્મળ આપરે, ભ૦નાં ૨  
 પ્રથમ જ્ઞાન પછી દ્યારે, દશ વૈકાલીક વાણીરે, ભ૦  
 ભેદ એકાવન તેહનારે, સમજે ચતુર મુળણુરે, ભ૦નાં ૩

દોહા.

બહુ કોડયો વરસે ખપે, કર્મ અજ્ઞાને જેહ;  
 જ્ઞાની શ્વાસો શ્વાસમાં, કર્મ ખપાવે તેહ.

૧

ઠાળી.

હોમત વાળે સાજનાં, એ દેશી.

નાણુ નમે પદ સાતમે, જેહથી જાણુ દ્રવ્ય ભાવ, મેરે લાલ;  
 જાણુ જ્ઞાન ક્રિયા વળી, તિમ ચેતનને જડભાવ. મેરે ૦ નાણુ ૧  
 નરગ સરગ જાણુ વળી, જાણુ વલિ મોક્ષ સંસાર; મેરે ૦  
 હેય જ્ઞેય ઉપાદેય લહે, નિશ્ચય ને વ્યવહાર. મેરે ૦ નાણુ ૨  
 નામ ઠવણુ દ્રવ્યભાવ જે, વલિ સગનયને સમ્મલંગ, મેરે ૦  
 જિન મુખ પદ દ્રહ થકી, લહો જ્ઞાન પ્રવાહ મુગંગ મેરેનાં ૩

ધૃતિ સમ્મ પદ પૂજા.



## અષ્ટમ ચારિત્ર પદ પૂજા.

દોહા.

ચારિત્ર ધર્મ નમો હવે, જે કરે કર્મ નિરોધ;  
ચારિત્ર ધર્મ જસ મન વર્યો, સફળો તસ અવબોધ. ૧

ઢાળ.

ટુંક અને તોડા વચેરે, મેંદી કેરો છોડ, મેંદી રંગ લાગ્યો, એ દેશી.  
ચારિત્ર પદ નમે આઠમેરે, જેહુથી ક્ષવ ક્ષય જાય, સંયમ  
રંગ લાગ્યો

સત્તર ભેદ છે જેહુનારે, સીતેર ભેદ પણ થાય. સંયમ  
સુમિતિ ગુપ્તિ મહાપ્રત વલીરે, દશ અત્યાદિક ધર્મ, સંયમ  
નાશુ કારય વિરતય છેરે, અનુપમ સમના શર્મ, સંયમ  
બાર કષાય ક્ષય ઉપશમેરે, સર્વ વિરતિ ગુણઠાણ; સંયમ  
સંયમ ઠાણ અસંખ્ય છેરે, પ્રજ્ઞા ભવિક મુજણ. સંયમ

દોહા.

હુરિ કેશી મુનિ રાણ્યો, ઉપન્યો કુળ ચંડાળ;  
પણ નિત્ય મુર સેવા કરે, ચારિત્ર ગુણ અસરાળ. ૧

ઢાળ.

સાહિબ કબ મિલે, સસનેહી પ્યારો હો, સાં એ દેશી.  
સંયમ કબ મિલે, સસનેહી પ્યારો હો, સાં એ આંકળી.  
હું સમકિત ગુણ ઠાણ ગવહારા, આતમસે કરતબિયારાહો, સંયમ

દોશ ખહેતાળીશ શુદ્ધ આહારા, નવકદખી ઉત્રવિહારાહો. સં'ય૦૨  
સહસ તેવીશ દોષ રહિત નિહારા, આવશ્યક દોષ વારાહો. સં'૦૩  
પરિસહ સહનાદિક પરકારા, એમ વહે વ્યવહારા હો. સં'ય૦૪  
નિશ્ચય નિજગુણ વરણ ઉદારા, લહત ઉત્તમ ભવપારા હો. સં'ય૦૫  
મોહાદિક પરભાવસે ન્યારા, દુગ નય સચુત સારા હો. સં'ય૦૬  
પદ્મ કહે ઇમ સુણી ઉજમાળા લહે શિવ વધૂ વરહારાહો. સં'ય૦૭

ઇતિ અષ્ટમ પદ પૂજા.

નવમ તપઃ પદ પૂજા.

દોહા.

દ્રઢ પ્રહારી હત્યા કરી, કીધા કર્મ અધોર.  
તોપણ તપના પ્રભાવથી, કાઢ્યા કર્મ કઠોર.

૧

ઢાલિ.

પુરુષોત્તમ સમતા છે તાહરા ઘટમાં, એ દેશી.

તપ કરિયે સમતા રાખી ઘટમાં; તપ૦  
તપ કરવાલ કરાલલે કરમા, લડીએ કર્મ અરિભટમાં. તપ૦૧  
ખાવત પીવત મોક્ષ જે માને, તે સિરદાર ખહુજટમાં. તપ૦૨  
એક અચિરજ પ્રતિશ્રોતે તરતાં, આવે ભવસાયર તટમાં. તપ૦૩  
કાલ અનાદિકો કર્મ સંગતિથે, જીઉ પડીયો જન્યું ખટપટમાં તપ૦૪  
તાસ વિયોગ કરણ એ કરણું, જેણે નવિ ભમીયે ભવ તટમાં. તપ૦૫  
હોયે પુરાણ તે કર્મ નિજજરે, એ સમ નહિ સાધન ઘટમાં. તપ૦૬  
ધ્યાન તપે સવિ કર્મ જલાધ, શિવ વધૂ વરિયે ઝટપટમાં. તપ૦૭

દોહા.

વિદ્ય રજે તપ ગુણ થકી, તપથી જય વિકાર;  
પ્રશંસ્યો તપ ગુણ થકી, વીરે ધરો અણગાર.

૧

ઢાળી.

સચ્ચા સાંઘહો, ડંકા જોર બળયા હો, એ દેખી.  
તપસ્યાં કરતાં હો ડંકા જોર બળયા હો, એ આંકણી.  
ઉજમણાં તપ કેરાં કરતાં, શાસન સોહ ચઢાયા હો;  
વીર્ય ઉલ્લાસ વધે તેણે કારણ, કર્મ નિર્જર્જરા પાયા તપઃ ૧  
અહસિદ્ધિ અણિમા લધિમાદિક, તિમ લદ્ધિ અહ વીસાહો;  
વીજી કુમારાદિક પરે જગમાં, પામત જયત જગીશા. તપ ૦ ૨  
ગૌતમ અષ્ટાપદ ગિરિ ચઢ્યા, તાપસ આહાર કરાયાહો;  
જે તપ કર્મ નિકાચિત તપવે, ક્ષમા સહિત મુનિરાયા, તપ ૦ ૩  
સાડા બાર વર્ષ જિન ઉત્તમ વીરજી ભોમિ ન ઠાયાહો;  
ઘોર તપે કેવળ લહ્યા તેહના, પદ વિજય નમે પાયા. તપ ૦ ૪

ઈતિ નવમ પદ પૂજા.

કલશ.

રાગ ધનાશ્રી.

આજ માહારે ત્રિભુવન સાહેબ વૂઠો, અનુભવ અમૃત વૂઠો;  
ગુણ અનુયાયી ચેતના કરતાં, કિયું અકરે મોહ રૂઠો.

ભવિ પ્રાણી હો. આ ૦ ૧

એ નવ પદનું ધ્યાન ધરતાં, નવ નિધિ રૂદ્ધિ ધરે આવે;

નવય નિયાણાનો ત્યાગ કરીને, નવક્ષાયિક પદ પાવે. ભ૦આ૦૨  
 વિજયસિંહ સૂરી શિષ્ય અનુપમ, ગીતારથ ગુણ રાગી;  
 સત્ય વિનય તસ શિષ્ય વિબુધવર, કપુર વિનય વહભાગી. ભ૦૩  
 તાસ શિષ્ય શ્રી ખિમા વિનયવર, જિન વિનય પંન્યાસ.  
 શ્રી ગુરુ ઉત્તમ વિનય સુશિષ્યો, શાસ્ત્રાભ્યાસ વિલાસ. ભ૦આ૦૪  
 ગજ વન્હિ મદ ચંદ્ર (૧૮૩૮) સંવત્સર, માહાવદિ ખીજ ગુરુવારો  
 રહી ચોમાસુ લીંબડી નગરે, ઉદમ એહ ઉદારો, ભ૦આ૦૫  
 તપ ગચ્છ વિનય ધર્મ સુરિરાજે, શાંતિ જિજ્ઞંદ પસાયો;  
 શ્રી ગુરુ ઉત્તમ કમ કજ અલિ સમ, પદ્મ વિનય ગુણગાયો, ભ૦૬

ઇતિ પડિત શ્રી પદ્મ વિજયભૂત શ્રી

નવપદ્મ પૂજા સમાપ્ત.



પાંડિત શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત.

# રનાત્ર પૂજા પ્રારંભ.

ઢાળ પહેલી.

ગાથા.

ચઉત્તિસે અતિસય જુઓ, વચના તિસય જુત્ત;  
સો પરમેશ્વર દેખી ભાવિ, સિંહાસન સંપત્ત.

ઢાળ.

સિંહાસન બેઠા જગભાણ, દેખી ભવિકજન ગુણ મણિખાણ  
જે દીઠે તુજ નિર્મળ નાણ, લહિયે પરમ મહોદય ઠાણ,  
કુસુમાંજલિ મેલો આદિ જણ દા, તોરા ચરણ કમળ સેવે  
ચોસઠ ઇંદા, કું

ચોવીશ વૈરાગી ચોવીશ સોભાગી ચોવીશ જણ દા. કું  
( એમ કહી પ્રભુના ચરણે કુસુમાંજલિ ચડાવવી )

ગાથા.

જો નિય ગુણ પગજવ રમ્યો, તમુ અનુભવ એગંત;  
સુહુ પુગલ આરોપતાં, જોતમુ રંગ નિરત્ત.

ઢાળ.

જો નિજ આતમ ગુણ આણુંદી, પુગલ સંગે જેહ અફંદી  
જે પરમેશ્વર નિજ પદ લીન, પૂજો પ્રણમો ભવ્ય અદીન;

કુસુમાંજલિ મેલો શાંતિ જીજ્ઞાસા. તો ૦ કું ૦

( એમ કહી પ્રભુના જાતુએ કુસુમાંજલિ ચડાવવી. )

ગાથા.

નિમ્મલ નાણ પયાસ કર, નિમ્મલ ગુણ સંપન્ન;

નિમ્મલ ધર્મો વ્યેસકર, સો પરમપ્યા ધન.

હાળ.

લોકા લોક પ્રકાશક નાણી, ભવિજન તારણ જેહની વાણી;  
પરમાનન્દ તણી નિશાણી, તસુ ભગતે મુજ મતિય ઠહરાણી;

કુસુમાંજલિ મેલો નેમ જીજ્ઞાસા તો ૦ કું ૦

( એમ કહી પ્રભુના બે હાથે કુસુમાંજલિ ચડાવવી )

ગાથા.

જે સિજઝા સિજઝંતિ, જે સિજઝં સંતિ અણંત;

જસુ આલખન ઠવિયમણ, સો સેવો અરિહંત.

હાળ.

શિવસુખ કારણ જેહ ત્રિકાળે, સમપરિણામે જગત નિહાળે;

ઉત્તમ સાધન માર્ગ દેખાડે, ઇંદ્રાદિક જસુ ચરણ પખાળે.

કુસુમાંજલિ મેલો પાસ જીજ્ઞાસા તો ૦ કું ૦

( એમ કહી પ્રભુના બે હાથે કુસુમાંજલિ ચડાવવી. )

ગાથા.

સમદિહી દેસ જય, સાહુ સાહુણી સાર;

આચારિજ ઉવઝાય મુણિ, બે નિમ્મલ આધાર.

હાળ.

ચઉવિહ સંધે જે મન ધાર્યું, મોક્ષતણું કારણ નિરધાર્યું;

વિવિહ કુસુમ વર જાતિ ગહેવી, તસુ ચરણે પ્રણમંત ઠવેવી,  
કુસુમાંજલિ મેલો વીર જીણ દા. તો. કુ.

(એમ કહી પ્રભુના મસ્તકે કુસુમાંજલિ ચઢાવવી.)

વસ્તુ છંદ.

સયલ જિનવર સયલ જિનવર, નમિય મનરંગ,  
કલ્યાણક વિહિ સઘવિય, કરિસ ધમ્મ સુપવિત્ત.  
સુંદર સય ઇગિસત્તરિ તિથ્યંકર, એક સમય વિહરંતિમહીયલ,  
ચવણ સમય ઇગવીસ જીણ, જમ્મ સમય ઇગવીસ;  
ભત્તીય ભાવે પૂજ્યા, કરો સંઘ સુ જગીસ.

ઢાળ ખીજી.

એક દિન અચિરા હુલસાવતી—એ દેશી.

ભવ ત્રીજે સમકિત ગુણ રમ્યા, જિન ભક્તિ પ્રમુખ ગુણ પરિણમ્યા,  
તજી ઇન્દ્રિય સુખ આશા સના, કરી સ્થાનક વીસની સેવના. ૧  
અતિ રાગ, પ્રશસ્ત પ્રભાવતા, મન ભાવના એહવી ભાવતા.  
સવિ જીવ કરં શાસન રસી, ઇસી ભાવ દયા મન ઉલ્લસી. ૨  
લહી પરિણામ એહવું ભલું, નિપજાવી જિન પદ નિર્મલું;  
આયુ ખંધવિચે એક ભવ કરી, શ્રદ્ધા સંવેગ તે ચિર ધરી. ૩  
ત્યાંથી ચવિય લહે નર ભવ ઉદાર, ભરતે તેમ ઐરવતેજ સાર;  
મહાવિદેહે વિજયે વર પ્રધાન, મધ્ય ખંડે અવતરે જિન નિધાન ૪

સુપનાની ઢાળ ત્રીજી.

પુણ્યે સુપનહુ દેખે, મનમાંહે હવં વિશેષે,  
ગજવર ઉજ્જવળ સુંદર, નિર્મળ વૃપલ મનોહર. ૧  
નિર્ભય કેશરી સિંહ, લક્ષ્મી અતિહી અખીહ;

- અનુપમ ફુલની માળા, નિર્મળ શશી સુકુમાર. ૨  
તેજે તરણો અતિ દીપે, ઇંદ્ર દ્યવજ જગ ઝીપે;  
પૂરણ કળશ પડૂર, પદ્મ સરોવર પૂર. ૩  
અગ્નિરમે રચણાયર, દેખે માતાજી ગુણ સાયર;  
આરમે ભુવન વિમાન, તેરમે અનુપમ રતન નિધાન. ૪  
અગ્નિ શિખા નિધૂમ, દેખે માતાજી અનુપમ;  
હરખી રાયને ભાસે, રાજ અરથ પ્રકાશે. ૫  
જગપતિ જિનવર સુખકર, હોશે પુત્ર મનોહર;  
ઇંદ્રાદિક જસુ નમશે, સકળ મનોરથ ફળશે. ૬

વસ્તુ છંદ.

પુણ્ય ઉદય પુણ્ય ઉદય ઉપના જિનનાહ, માતા તવરચણી  
સમે, દેખી સુપન હરખંતી જાગીય, સુપનકહી નિજ કં-  
તને, સુપન અરથ સાંભળો સોભાળીય, ત્રિભુવન તિલક  
મહા ગુણી, હોશે પુત્ર નિધાન, ઇંદ્રાદિજસુ પય નમી, કરશે  
સિદ્ધિ વિધાન.

ઢાળ ચોથી.

અ દ્રાવણાની દેશીમાં.

સોહમપતિ આસન કંપોચોએ, દર્શ અવધિ મન આણુંદીચોએ;  
નિજ આતમ નિર્મળ કરણકાજ, ભવજળ તારણ પ્રગટચો  
જહાજ. ૧  
ભવ અડવી પારગ સથવાહ, કેવળ નાણામય ગુણ અગાહ;  
શિવ સાધન ગુણ અંકૂરો જેહ, કારણ ઉલટચો આસાદિ  
મેહ. ૨  
હરખે વિકસી તવ રોમરાય, વલયાદિકમાં નિજ તતુ ન ભાય;



સિંહાસનથી ઉઠ્યો સુરિંદ, પ્રણમંતો જિન આનંદ કંદ. ૩  
 સગઅડ પય સાહુઓ આવી તથ્ય, કરી અંજલિય પ્રણમીય મથ્ય;  
 સુખે ભાખે એ ક્ષણ આજ સાર. તિય લોય પહુ દીઠો ઉદાર ૪  
 રેરે નિસુણો સુરલોય દેવ, વિષયાનળ તાપિત તુમ સવેવ;  
 તસુ શાંતિકરણ જળધર સમાન, મિથ્યા વિષ ચૂરણ ગરડવાન, ૫  
 તે દેવ સકળ તારણ સમથ્ય, પ્રગટ્યો તસુ પ્રણમી હવો સનાથ;  
 એમ જંપી શકે સ્તવ કરેવિ, તવ દેવ દેવી હરખે સુણેવિ. ૬  
 ગાવે તવ રાહા ગીત ગાન, સુરલોક હવો મગળ નિધાન;  
 નર ક્ષેત્રે આરિજ વશ ઠામ, જિનરાજ વધે સુર હવે ધામ. ૭  
 પિતા માતા ધરે ઉત્સવ અશેષ, જન શાસન મગળ આતવિશેષ;  
 સુરપતિ દેવાદિક હર્ષ સગ, સંયમ અર્થાં જનને ઉમંગ. ૮  
 શુભ વેળા લગ્ને તીથે નાથ, જનમ્યા ધંદ્રાદિક હર્ષ સાથ;  
 સુખ પામ્યા ત્રીભુવન સર્વ જીવ, વધાર્ધ વધાર્ધ થમ્મ અતીવદ.

### ઢાળ પાંચમી.

(શ્રીશાંતિ જીનનો કળશ કાંહશું, પ્રેમસાગર પૂર), એ દેશી.  
 શ્રી તીર્થપતિનું કળશ મજજન, ગામ્મિ સુખકાર;  
 નરખિત્ત મંડણ દુહ વિહંડણ, ભવિક મન આધાર;  
 તિહાં રાવ રાણા હર્ષ ઉચ્છવ, થયો જગજયકાર;  
 દિશ કુમરી અવધિ વિશેષ જણી, લહ્યો હર્ષ અપાર. ૧  
 નિય અમર અમરી સગ કુમરી, ગાવતી શુણ છંદ;  
 જિન જનની પાસે આવી પહોતી, ગહગહતિ આણંદ;  
 હું માય ! તે જિનરાજ જાયો, શુચિ વધાયો રમ્મ;  
 અમ જમ્મ નિમ્મલ કરણ કરણ, કરીશ સર્ધ કર્મ. ૨

તિહાં ભૂમિ શોધન દીપ દર્પણ, વાય વીંઝણ ધાર;  
તિહાં કરીય કદલી ગેહ જિનવર, જનની મજજનકાર;  
વર રાખડી જીત પાણિ<sup>૧</sup> બાંધી, દીયે એમ આશિષ;  
જીગ, કોડા કોડી ચિરંજીવો, ધર્મદાયક ઇશ. ૩

### ઢાળ છઠી.

જગ નાયકજી ત્રિભુવન જન હિતકાર એ;  
પરમાતમજી ચિદાનંદ ધન સાર એ. એ દેશી.  
જીન રચણીજી, દશ દિશિ ઉજ્જવળતા ધરે;  
શુભ લગ્નેજી, જોતિષ ચક્ર તે સંચરે;  
જિન જન્મ્યાજી, જેણે અવસર માતા ધરે;  
તેણે અવસરજી, ઇંદ્રાસન પણ થરહરે.

### ત્રુટક.

થરહરે આસન ઇંદ્ર ચિતે, કોણ અવસર એ બન્યો;  
જિન જન્મ ઉત્સવ કાળ જાણી, અતિહી આનંદ ઉપન્યો;  
નિજ સિદ્ધિ સંપત્તિ હેતુ જિનવર, જાણી ભગતે ઉમ્મહો;  
વિકસિત વદન પ્રમોદ વધતે, દેવ નાયક ગહુ ગહો. ૧

### ઢાળી.

તવ સુરપતિજી, ઘંટાનાદ કરાવ એ;  
સુર લોકેજી, ઘોષણા એહ દેવરાવએ;  
નર ક્ષેત્રેજી, જિનવર જન્મ હુઓ અછે;  
તમુ ભગતેજી, સુરપતિ મંદિર ગિરિગચ્છે.

ત્રુટક.

ગચ્છેતિ મંદિર શિખર ઉપર, લવન જીવન જિન તણે;  
જિન જન્મ ઉત્સવ કરણકારણ, આવળે સવિ સુર ગણે;  
તુંમ શુદ્ધ સમકિત થાશે નિર્મળ, દેવાધિ દેવ નિહાળતાં;  
આપણાં પાતક સર્વ જાશે, નાથ ચરણ પચાળતાં. ૧

ઢાળી.

એમ સાંભળીજી, સુરવર કોડી બહુ મલી:  
જિન વદનજી, મંદિર ગિરિ સામા ચલી;  
સોહમપતિજી, જિન જનનોધર આવિયા;  
જિન માતાજી, વંદી સ્વામી વધાવિયા.

ત્રુટક.

વધાવિયા જિન હર્ષ બહુલે, વન્ય હું કૃતપુણ્ય એ,  
ત્રૈલોક્ય નાયક દેવ દીઠો, મુજ સમો કોણ અન્યએ;  
હું જગત જનની પુત્ર તુમચો, મેરૂ મજ્જનવર કરી,  
ઉત્સંગ તુમચે વળીય થાપીશ, આત્મા પુણ્યે ભરી

ઢાળી.

સુર નાયકજી, જિન નિજ કર કમળે ઠવ્યા,  
પંચ રૂપેજી, અતિશે મહિમાયે સ્તવ્યા,  
નાટક વિધિજી, તવ બત્રીસ આગળ વહે:  
સુર કોડોજી, જિન દર્શનને ઉમ્મહે.

ત્રુટક.

સુર કોડા કોડી નાયતી વળી, નાથ શુચિ ગુણ ગાવતી:  
અપ્સરા કોડી હાથ જોડી, હાવ ભાવ દેખાવતી;

જ્યો જ્યો તું જિનરાજ જગ ગુરૂ, એમ દે આશિષ એ;  
અમ્મ ત્રાણ શરણ આધાર જીવન, એક તું જગદીશ એ.

ઢાળી.

સુર ગિરિવરજી, પાંડુક વનમે ચિહ્નું દિશે;  
ગિરિ શિલ પરજી, સિંહાસન શાસય વસે;  
તિહા આણીજી; શકે જિન ખોલે ગ્રહ્યા;  
ઐસઠેજી, તિહા સુરપતિ આવી રહ્યા.

ત્રુટક.

આવિયા સુરપતિ સર્વ ભગતે, કળશ શ્રેણી ઘનાવએ;  
સિદ્ધાર્થ પમુહા તીર્થ ઐષધિ, સર્વ વસ્તુ અણાવએ;  
અચ્યુઅપતિ તિહા હુકમ કીનો, દેવ કોડા કોડીને  
જિન મજ્જનારથ નીર લાવો, સવે સુર કર જોડીને.

ઢાળ સાતમી.

શાંતિને કારણે ઇંદ્ર કળશા ભરે. એ દેશી.  
આત્મ સાધન રસી, દેવ કોડી હસી,  
ઉલ્લસીને ધસી ખીર સાગર દિશી;  
પદ્મદહુ આદિ દહુ, ગંગ પમુહા નમ્ર,  
તીર્થ જળ અમલ લેવા, ભણી તે ગર્ધ. ૧  
જાતિ અડકળશ કરી સહસ્ર અઠોતરા,  
છત્ર આમર સિંહાસન શુભતરા;  
ઉપગરણ પુષ્કર ચંગેરી પમુહા સવે,  
આગમે ભાસિયા તેમ આણી ઠવે; ૨  
તીર્થ જળ ભરિય કર કળશ કરી દેવતા,

જાવતા ભાવતા ધર્મ ઉન્નતિ રતા;  
 તિરિયનર અમરને હર્ષ ઉપજાવતા,  
 ધન્ય અમહ શક્તિ શુચિ ભક્તિ એમ ભાવતા. ૩  
 સમક્તિ બીજ નિજ આત્મ આરોપતા,  
 કળશ પાણી મિષે ભક્તિ જળ સીંચતા;  
 મેરૂ સિંહરો વરી સર્વ આઘ્યા વહી,  
 શકે ઉત્સંગ જિન દેખિ મન ગહગહી. ૪

વસ્તુ છંદ.

હુંહો દેવા હુંહો દેવા અણાધ કાળો, અદિઠ પુવ્વો,  
 તિલોય તારણો તિલોય બંધુ, મિછત્ત મોહ વિધ્વંસણો;  
 અણાધતિણહા વિણાસણો, દેવાહિ દેવો દિઠ બોહિય કામેહિ. ૫

ઢાળ.

એમ પલણુંત વણ ભવણ જોઈસરા,  
 દેવ વેમાણિયા ભાત્તધર્મમાયરા;  
 કેવિકખ્પઠિયા કેવિ મિત્તાણુગા,  
 કેવિ વર રમણિ વયણેણ અધઉણુગા. ૬

વસ્તુ છંદ.

તથ અચ્ચુઅ તથ અચ્ચુઅ ઇંદ આદેશ, કરજોડી સવિદેગણ  
 લેય કળશ આ દેસ પામિય, અદ્ભુત રૂપ સરૂપ જુઅ, કવણ  
 ઇહ ઉત્સંગે સામિય, ઇંદ કહે જગતારણો, પારગ અમપરમેશ;  
 નાયક દાયક ધર્મ નિહિ, કરિએ તસુ અલિસેસ. ૭

ઢાળ આઠમી.

(તીર્થ કમળદળ ઉદક ભરીને પુબ્કર સાગર આવે.) એ દેશી.

પૂરણ કળશ શુચિ ઉદકની ધારા, જિનવર અંગે નામે;  
આતમ નિર્મળ ભાવ કરતા, વધતે શુભ પરિણામે;  
અન્યુતાદિક સુર પતિમજ્જન, લોક પાળ લોકાંત,  
સામાનિક ઇંદ્રાણી પમુહા, એમ અલિપેક કરંત. ૧  
ગાહા.

તવ ઇશાણ સુરિદા, સકંપ ભણેધ, કરધ સુપસાઓ;  
તુમ અંકે મહંતાહો, પણ મિત્તંમ્ અમહ અપ્યેહ. (૨)  
તાસિકિદા પભણેધ, સાહમી વછલંમિ બહુ લાહો;  
આણા એવંતેણ, ગિણિહ હવો ઉક્કય થાલો. (૩)  
(એમ કહી સર્વ સ્નાત્રિયા કળશ ઢાળે. નીચે પ્રમાણે પાઠ કહે.)

ઢાળ

સોહમ સુરપતિ વૃષભ રૂપ કરી, નહવણ કરે પ્રભુ અંગ,  
કરિય વિલેપણ પુષ્ક માળઠવી, વર આભરણ અલંગ;  
તવ સુરવર બહુ જય જય રવકરિ, નાચે ધરી આણંદ,  
મોક્ષ માર્ગ સારથ પતિ પામ્યો ભાંજશું હવે ભવકંદ (૪)  
કોડિ બત્રીસે સોવન ઉવારી, વાજંતે વરનાદે;  
સુરપતિ સંધઅમર શ્રી પ્રભુને, જનનીને સુપ્રસાદે;  
આણી થાપી એમ પચંચે, અમે નિસ્તરિયા આજ,  
પુત્ર તુમારો ધણીરે હુમારો, તારણ તરણ જહાજ. (૫)  
માત જતન કરિ રાખજો એહને, તુમ સુત અમ આધાર,  
સુરપતિ ભગતિ સહિત નંદી સર, કરે જિન ભક્તિ ઉદાર;  
નિયનિય કપ્પ ગયા સવિ નિર્જર, કહેતા પ્રભુ ગુણ સાર;  
દીક્ષા કેવળ જ્ઞાન કલ્યાણક, ઇચ્છાચિત્ત મઝાર. (૬)  
ખરતર ગમ્મ જિન આણા રંગી, રાજ સાગર ઉવઝાય,  
જ્ઞાન ધર્મ દીપચંદ સુપાઠક, સુગુર તણો સુપસાય,

દેવચંદ્ર જિન ભક્તે ગાયો, જન્મ મહોત્સવ છંદ,  
બોધ બીજ અંકુરોલિશયો સંઘ સકળ આનંદ. (૬)

### કળશ ( રાગ વેળાવલ. )

એમ પૂજા ભગતે કરો, આતમ હિત કાજ;  
તજિય વિભાવ નિજ ભાવમે, રમતા શિવરાજ, એમ. ૧  
કાળ અનંતે જે હુઆ, હોશે જેહ જિહંદ;  
સંપય સીમંધર પ્રભુ, કેવળ નાણુ દિહંદ. એમ. ૨  
જન્મ મહોત્સવ એણીપરે, શ્રાવક રચિવંત;  
વિરયે જિન પ્રતિમા તણે, અનુભોદન ખંત. એમ. ૩  
દેવચંદ્ર જિન પૂજના, કરતા ભવપાર;  
જિન પડિમા જિન સારબી, કહી સૂત્ર મોઝાર. એમ. ૪  
ધૃતિ પંડિત શ્રી દેવચંદ્રજી કૃત સ્નાત્ર પૂજા સમાપ્ત.

### સ્નાત્રવિધિપ્રારંભ.

પ્રથમ અંગ શુદ્ધ કરી, નવીન વસ્ત્ર પેહેરી, સ્વભાલ  
તિલક કરી, સિંહાસન પ્રમુખ બાજેઠ ત્રણ પધરાવી તે  
ઉપર તંદુલની ઢગલી કરી તે ઉપર રૂપાનાજી તથા શ્રીફ-  
ળ મુકી પછી સ્નાત્રીયાયે પોતાને હાથે મૌલી મુત્ર (નાહું)  
બાંધવું તથા પચામૃતથી કળશ ભરી તેને મૌલી બાંધન  
કરી તેને તથા બીજી વસ્તુઓ યોગ્ય સ્થાને ગાઠવવી. પછી  
મુખકોશ બાંધી મુળ નાયકજી પાસે આવી નમસ્કાર કરી  
ધૂપ ધાણું હાથમાં લઈ નીચે પ્રમાણેની ગાથા બોલતા  
ધૂપ કરવો.

## गाथा.

असुरिदं सुरिदाणं, किन्नरं गंधर्वं चंदं सुराणं,  
 विद्याहरा सुराणं, सज्जोगा सिद्धाणं सिद्धाणं ॥ १  
 मुनियं परमथाविथ्थरं गियथं विविहं तव सोसियंगणं,  
 सिद्धिं वहू निध्भरठं, ठियाणं जोगी सराणंच. २  
 जंपूयाय भगवड, तित्थयरा राग रोसतम रहिया;  
 विणय पणएण तेसिं, सुमुद्धुड मेइमे धूओ. ३  
 तित्थंकर पडिमाणं, कंचन माणिरयणं विहुममयाणं;  
 तिहुयणं विभूसगाणं, सासयं सुरनर कयाणंच. ४  
 सिद्धाणं सुरिपाठगं, साहूणं ज्ञाणं जोग निरयाणं;  
 सुयदेवयमाईणं, समुद्धुओ मेइमे धूओ. ५

ये प्रभाते गाथा कही अक्षत धोद्य केशर-च दन ल-  
 गाडी पुष्पो लेणवी ते कुसुमांजली तैयार थद्य जेथी ते  
 लद्य नीचेना श्लोको ज्योलवा.

श्रीमत्युण्यं पवित्रं कृतं विपुलं फलं मंगलं लक्ष्म लक्ष्म्या;  
 क्षुण्णा रिष्टोपसर्गं गृहगतिं विकृतिं स्वप्नमुत्पातं घाति ॥  
 संकेतं कौतुकानां सकलं सुखं मुखं पर्व सर्वोत्सवानां ।  
 स्नात्रं पात्रं गुणानां गुरु गरिमगुरोर्वचितायैर्न दृष्टम् ॥ १  
 अशेषं भवनां तराश्रितं समाजं खेदक्षमो ।

न चापि रमणीयता मतिशयीत तस्या परः ॥  
 प्रदेश इह मानतो निखिलं लोकसाधारणः  
 सुमेरुरिति तापिनः स्नपनपीठभावं गतः ॥ २



પછી સ્નાત્ર પીઠ સન્મુખ કુસુમાંજળી અર્પણ કરવી અને કુંકુમનો સ્વસ્તિક કરવો, ધુપ કરવો, અને ત્યારબાદ એક નવકાર ગણીને સ્નાત્ર પીઠ ઉપર પચતિર્થાં પ્રતિમાજી પધરાવવા. પછી સામે અક્ષતની ઢગલી કરી કળેશો પધરાવી પછી હાથમાં કુસુમાંજળી લઈને નીચેની ગાથા કહેવી.

### ગાથા. શ્રાર્યા.

મુક્તા લંકાર વિકા, રસાર સૌમ્યત્વ-કાંતિક મનીયમ્ ॥  
સહજ નિજરૂપ નિર્જિત, જગત્ત્રયં પાતુ જિન વિવમ્ ૧  
એ ગાથા કહી પ્રતિમાજીના અલંકાર ઉતારીયે.

### ગાથા.

અવણિય કુસુમા હરણં, પયડ પયઠિય મનોહર ત્યાયં ॥  
જિણ રૂવં મજ્જણ પીઠં, સંઠિય વોસિવં દિસડ ॥ ૨  
એ ગાથા કહી નિર્માલ્ય ઉતારીએ.

### ગાથા.

વાલતણ મ્મિમા મિઅ, સુમેરુ સિહરમ્મિ કણય કલસેહિં ॥  
તિઅસા સુરેહિંહ વિંઓ, તે ધન્વા જેહિં દિઠોસિ ॥ ૪ ॥

એ ગાથા કહી કળેશો પખાલ કરી સંક્ષેપે પૂજીયે પછી હાથમાં કુસુમાંજળી લઈ પ્રભુજીની જમણી બાજુ ઉભા રહી સ્નાત્ર શરૂ કરવું. ચોથી ઢાળની છેલી ગાથા “વધાર્ધ વધાર્ધ થઈ અતીવ” સુધી કહી અક્ષતથી વધાવી ચૈત્યવંદન જગ ચિંતામણીનું કહેવું “ઉવસગ્ગહર” કહેવું અને “જય વિયરાય આ ભવમ્ ખંડા” સુધી કહી

પછી હાથ ધોઈ ધૂપ ઉખેલી ખમાસમણ દેવું પછી બે હાથે કળશો લેવા તે કળશો ઉત્તરાસંગ વસ્ત્ર વડે ઢાંકવા અને શ્રેણીબધ ઉભા રહી “શ્રી તિર્થ પતિનો કળશ મજ્જન” ત્યાંથી માંડી સંપૂર્ણ સ્નાત્ર કહેવું. ત્યારપછી પ્રતિમાજી ઉપર કળશો ઢાળી “એમ પૂજા ભકતે કરો” એ ગીત કહેવું. પછી અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરવી.

ત્યારબાદ પ્રભુ સન્મુખ બેસી આરતિ કરનારને નવે અંગે કુંકુમનાં તિલક કરવાં. પછી એક થાળમાં સ્વસ્તિક કરી, તેમાં આરતિ, તથા મંગળદીપક પંચરાવી, અનેમાં ધૂત પુરી પ્રથમ આરતિની કેશર, ફૂલ, તથા અક્ષતે પૂજા કરી કુંકુમના છાંટા નાંખવા, પછી આરતિ હાથમાં લઈ ઉભા થઈ નીચે પ્રમાણે બોલતાં આરતિ ઉતારવી.

### આરતી.

વિવિધ રત્ન મણિ જડીત રચાવો,

થાળ વિશાળ અનોપમ લાવો;

આરતિ ઉતારો પ્રભુજીની આંગે,

ભાવના ભાવી શિવસુખ માંગે.

આ10 ૧

સાત ચૈદ ને એકવીશ લેવા,

ત્રણ ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા દેવા.

આ10 ૨

જિમ જિમ જળધારા દઈ જાંપે,

તિમ તિમ દોહડગ થર થર કાંપે.

આ10 ૩

બહુ ભવ સંચિત પાપ પણાસે,

દ્રવ્ય પૂજાથી ભાવ ઉદ્ધાસે.

આ10

ચૈદ ભુવનમાં જિનજીને તોલે,

કોઈ નહિ આરતિ એમ બોલે, આત્મ પ ઇતિ.  
 આ આરતી ઉતારતી વખતે આરતિ ઉતારનારે ચો-  
 ખા પાણીથી ભરેલ બે કળશ બીજા બે સ્નાત્રીયાઓને  
 ચાંદલો કરી આપવા, અને તેમણે આરતિ ચાલે ત્યાંસુધી  
 તેમાંથી અખંડ ધાર કરી પછી કુંડીમાં તે કળશ મુકી દેવા.  
 આ પ્રમાણે આરતિ પુરી થયા પછી મંગળ દીપકની  
 ઉપર કહેલી વસ્તુઓથી પુજા કરી નીચે લખેલ ગાથાઓ  
 બોલતાં પ્રભુ સન્મુખ મંગળ દીપક ઉતારવો.

દીવોરે દીવો મંગલિક દીવો,  
 ભુવન પ્રકાશક જન ચિરંજીવો. દી. ૧

ચંદ્ર સૂરજ પ્રભુ તુમ મુખ કેરા,  
 લુંછણ કરતાં-દે નિત્ય ફેરા. દી. ૨

જન તુજ આગલ સુરની અમરી,  
 મંગલ દીપ દીવે ભમરી. દી. ૩

જામ જામ ધૂપ ઘટી પ્રગટાવે,  
 તિમ તિમ ભવનાં દુરિત દઝાવે. દી. ૪

એ રીતે મંગળ દીપક ઉતારી તે નીચે પધરાવવો  
 પછી એક થાળમાં અષ્ટપ્રકારમાંથી ધૂપ અને દીપ સિવાય  
 છ વસ્તુઓ (દ્રવ્યો) લઈ તે થાળ તમામ સ્નાત્રીયાઓએ  
 હાથમાં લઈ નીચેની ગાથા બોલી તે થાલ નીચે પધરાવે.

### ગાથા.

નીર અક્ષત કુસુમાંજળી ચંદન  
 ધૂપ દિપ ફળ નૈવેદ્ય વંદન

એણીપરે અષ્ટ પ્રકારી પૂજા ફીજે

પૂજા સ્નાત્ર મહોસ્તવ પલણીજે.

૬ દી.

પછી લૂણની કાંકરી લઇ નીચે મુજબ ગાથા બોલી  
લૂણ ઉતારે.

( આરતીની જેમ પ્રભુની સામે લૂણ ઉતારવું )

ગાથા.

લૂણ ઉતારો જીનવર અંગે, નિર્મળ જળ ધારા મનરંગે.

લૂં ૧

જેમ જેમ તડતડ લૂણજ ફૂટે, તેમ તેમ અશુભ કર્મ

બંધ તૂટે, લૂણ ૨

( એ ગાથા કહી લૂણ અગ્નીમાં નાંખવું ) પછી બીજું  
લૂણ લઇને બોલવું.

નયન સલૂણાં શ્રીજીનજના, અનુપમ રૂપ દયા રસ ભી-

નાં. લૂં ૩

રૂપ સલૂણું જીનજતું હીસે, લાજ્યું લૂણ તે જળમાં પેસે.

લૂં ૪

ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ જળ ધારા, જળણ બેપવીયે

ઉતારા. લૂં ૫

જે જીન ઉપર દુમણો પ્રાણી, તે એમ થાજે લૂણ જ્યું

પાણી. લૂં ૬

( એ કહીને લૂણને જળની વાટકીમાં નાંખવું )

અગર કૃશાગર કુંદર મુગંધે, ધૂપ કરી જે વિવિધ પ્રબંધે.

લૂં ૭

એ ગાથા કહીને જાગના (દેવતા) ઉપર ધુપ પ્રદોષવો.

ઘણીવાર લૂણ આરતી ઉતાર્યા પહેલા પણ ઉતાર-  
વામાં આવે છે.

મંગળીક દીવો ઉતાર્યા પછી નીચેના કળસ ઘોલવો.  
રાગ ધનાશ્રી.

ગાયો ગાયારે ભવી ભાવ ધરીને ગાયો. એ ટેક.

સમકીત શુદ્ધ કરીને સહેજે, શિવ સુખ સંપદ પા  
યોરે. ભવી. ૧ સ્નાત્ર મહોદતવ વિધી એમ કરતાં કુંભતી  
મિથ્યાત્વ ગમાયો; ભાવ સહીત જે છત્રવર પૂજે, તસ  
હાથે છત્ર પદ પાયોરે. ભવી. ૨ શ્રેણીક કૃષ્ણ સંત્યકી વિ  
દ્યાધર; કોણીક નરપતિ રાયો; ઇત્યાદીક છત્ર પૂજા પસાયે,  
તિર્થેકર પદ પાયોરે. ભવી. ૩ જેણે નર ભવ શ્રાવક કુળ  
પામી; છત્રવર ગુણ નવી ગાયો, જેણે છત્રવરની સેવા ન  
કીધી, સો જનનીકા જાયોરે. ભવી. ૪ ત્રણ ભુવન મન વાંછીત  
પુરણ, સુરતર સમવડ આયો; સમકીત સુયશ સવારો. ભ-  
વી. ૫ ॥ ઇતિ. ॥

એ પ્રમાણે કહીને પછી શાન્તિ કળસ કરવો. તે  
નમણના જળ વડે એક કળસમાંથી અખંડ ધારાયે કુંડીમાં  
એક નવકાર તથા મોટી શાન્તિ ઘોલતાં કરવો.

પછી પ્રભુ સંનમુખ સર્વે એ ઉભા રહીને નીચે પ્રમાણે  
( હાથ જોડીને ) બોલવું.

આજ્ઞા હિનં ક્રિયા હિનં । મંત્ર હિનં ચયત્ક્રતમ્ ॥

તત્તસર્વં ક્ષમય દેવ પ્રસીદ પરમેશ્વર ? ॥ ૧ ॥

इति स्नात्र विधि.

પછી ચૈત્યવંદન કરવું ધ્યાન કરવું.

डॉ. एल. डी. वारनेट, एम. ए., एलआइटीटी. डी. ए. लखेली  
उपोद्घात सहित

## जैन दर्शनना मूलतत्त्वो.

---

स्वसंग्रहीत अंग्रेजी भाषा उपरथी अनुवाद करनार,  
हीराचंद लीलाधर झवेरी.

एम. आर. ए. एस., ए. एल. ए. ए., एफ. बी. टी., एफ. सी. आई.

---

प्रकाशक

मेसर्स मेघजी हीरजीनी कंपनी-जैन बुकसेलर्स.

---

(अनुवादकना सर्व हक स्वाधीन)

मुम्बापुरी.

वीर संवत २४३९

विक्रम संवत १९६९

इस्वी सन १९१३.

कीर्तित आना चार.

शाह चंदुलाल छगनलाले धी सीटी प्रिन्टींग प्रेसमां  
नं. ४८२२ ढालगरवाडा, अमदावादमां छाप्युं.





શ્રી હિમરાજ ખીઝરી.

કચ્છ-સુથરી.





# અર્પણ પત્રિકા.

સદ્ગુણ સંપન્ન શેઠ શ્રી હેમરાજ સ્વીઅશી.

આપઅમારી કચ્છી દશા ઓશવાલ જૈન જ્ઞાતિમાં આપની સતોષી શાંત વૃત્તિમાટે પ્રસિદ્ધિ પામેલા ગૃહસ્થછો આપના વડીલ વન્ધુ શેઠશ્રી સ્વેતસિંહ સ્વીઅશી જે. પી. સાથે રહી સ્વાત્મવલ્લથી ઉપાર્જિત દ્રવ્યનો સદુપયોગ પળ તેમના નામ નીચેજ કર્તા આવ્યાછો, આપની આવી ગુણ સંસ્થાવતો એક જૈન ગૃહસ્થના ગુણોને વધારે શોભાવનારી છે. પોતાના કોઈપણ શુભકાર્યનું માન વડીલોને આપવાની આપણી માન્યતાને આપે આથી યથાર્થ કરી વતાવીછે આપનો સ્વધર્મ પ્રતિ અતિ ઘણો ચાહ છે અને સ્વધર્મ, સ્વધર્મી અને સ્વજ્ઞાતિની ઉન્નતિ તેમજ વીજા પરોપકારી કાર્યોમાં આપ આપના વડીલ વન્ધુ સાથે સર્વદા તન, મન, અને ધનથી જોડાયલાં રહો છો. આપના આવા સંતોષ, શાંતિ, મહત્વાકાંક્ષીપણાથી મુક્તતા, સ્વધર્મ પ્રેમ, વડીલ ભક્તિ વીગેરે ગુણોથી આકર્ષાઈ આ જૈનદર્શનના મૂલ્ય તત્ત્વો નામના લઘુ ગ્રંથ સાથે આપનું દ્રષ્ટાંતિક નામ જોડાયલું જોવાની ઉત્સુકતાથી આ લઘુ ગ્રંથ આપને સમર્પણ કરવાની રજા લઈએ છીએ જે સ્વીકારી આભારી કરશો.

પ્રકાશક.



( ૩ )

( ઢા. ગેરીનો પોતાના એક પત્રમાં મી. હર્વટ વોરનને લખે છે )

પારીસ માર્ચ ૩૧ મી ૧૯૧૦

હીઅર મી. એચ. વોરન,

ગઈ પરમ દહાડે એટલે મંગલવાર તા. ૨૯ મી માર્ચના દીવસે મી. જી. જી. વેરીને મલવાથી મને ઘણોજ આનંદ થયો હતો. તે એક મીલનસાર, વિવેકી, અને અતિ ચાલાક યુવાનીઓ છે. તે જૈન દર્શનનું હેરત પમાડે તેવી રીતનું જ્ઞાન ધરાવે છે. મારી તેની સાથની લગભગ બે કલાકની વાતમાં મારા કેટલાક સવાલોનો ઘણોજ સ્પષ્ટ અને ઉપયોગી જવાબો કહ્યો છે. તે ઘણો વિદ્વાન છે અને ઘણા સંસ્કૃત પુસ્તકો પૂર્ણતાથી જાણે છે. મારું એમ માનવું છે કે જૈન દર્શન ઉપર જે નાનું પુસ્તક તે વહાર પાડવા થારે છે તે ઘણું રસીક થશે.

તમારો એ. ગેરીનો.

---

આવા એક વિદ્વાતા ભરેલા દર્શનના અંગ્રેજી ભાષામાં હું-કમાં લખાયેલા સાર સંગ્રહની અઘ્યાપિ પર્યંત જોઈ હતી અને મને ખાતરી છે કે તે જોઈ પુરી પાડવાનો મી. જી. વેરીનો સ-

( ૪ )

મર્થ પ્રયત્ન યુરોપ અને હિંદુસ્તાનમાં વન્ને જગ્યાએ ફતેહ  
પામશે; જેને તે લાયક છે.

લંડન જુન, ૧૯૧૦

એલ. ડી. વારનેટ,

એમ. એ., એલ આઈ ટી. ટી. ડી.

ઇન્ડીઆ ઓફીસ લાઈબ્રેરી

વ્હાઈટ હોલ, એસ. હવલ્યુ.

મે ૧૮, ૧૯૧૦

તમારી જૈન અર્થતત્ત્વશાસ્ત્ર અને ન્યાયની પ્રવેશિકા મં  
રસપૂર્વક વાંચી છે; અને હું ધારું છું કે જૈન દર્શનની રૂપ રે-  
સ્વાથી જાણકાર થવાને ઇચ્છનારા યુરોપીઅન અને હિંદી ત્રિ-  
દ્યાર્થીઓ તેમજ વીજા પુરુષોને તેની પ્રસિદ્ધિ ઘણીજ ઉપયોગી  
થઈ પડશે, જૈનદર્શન આટલી પૂર્ણતાથી સમજાવેલો વીજી જ-  
ગ્યાએ તેમને ભાગ્યેજ મળી શકશે.

એફ. હવલ્યુ. થોમસ,

એમ. એ., પીએચ. ડી.

બોન, મે ૨૯, ૧૯૧૦

મારી માન્યતા એવી છે કે તમારા ગ્રંથમાં જૈન દર્શનના મુખ્ય સિદ્ધાંતો શુદ્ધ અને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવામાં આવ્યા છે. અને આ વિષયમાં રસ લેનારા યુરોપીઅન વાંચકોને તે ઘણોજ ઉપયોગી થઈ પડશે.

પ્રો. એચ. જેકોબી, પીએચ. ડી.

૧૯, રૂ. ડ બુલેનવીલીર્સ, પારીસ. ૧૬

સ્વીવારની સાંજે, મે ૨૯, ૧૯૧૦

મારા મત પ્રમાણે આ લઘુગ્રંથ જૈનદર્શનના દરેક વિદ્યાર્થીને ઘણોજ ઉપયોગી થશે. તે ઘણીજ સ્પષ્ટતાથી ગોઠવીને લખાઈ છે. સ્વાસ કરીને જ્ઞાનની તર્કશાસ્ત્રની રીતો ( સ્યાદ્વાદ અને નયો ) રસીક છે.

એ. ગેરીનો. એલઆઈ ટીટી. ડી.

લંડન, ૧૯૧૦

જૈનદર્શન ઉપરનું આ નાનું પુસ્તક, ખન્મેલા જૈન તરફથી યુરોપમાં લખાઈને પ્રસિદ્ધ થયેલું પહેલું પુસ્તક છે. પશ્ચિમ અને

( ૬ )

પૂર્વના વન્નેના જૈનદર્શને અને જૈન સાહીત્યના અભ્યાસીઓને તે કીમતી થઈ પડશે.

હરવર્ટ વોરન.

---

ગ્લાસગો, જુલાઈ ૨૮ મી ૧૯૧૦

મૌ. ફ્લેવેરીના ગ્રંથ જેવું પુસ્તક મારી પાસે હોવાથી મને ઘણીજ ખુશી થઈ છે. હું ધારું છું કે તેણે અમારા જૈન દર્શનનો સાર ઘણાજ ટુંકા અને સુંદર સંગ્રહમાં સમાવેલો છે.

વનારસીલાલ માર.

---

બ્યુટી, પાઇસા, ઇટાલી, સપ્ટેંબર ૧૯૧૦.

ઘણુંજ કીમતી નાનું પુસ્તક છે. ધ્યાન કરીને સમજાવેલા અને નવ એવી સ્પષ્ટતાથી સમજાવેલા મેં વીજા કોઈ પણ ગ્રંથમાં જોયા નથી.

પ્રો. એચ. વેલોની ફીલીપી.

---

અપ્સલા, સ્વીડન, ઓગસ્ટ ૨૦ મી ૧૯૧૦

ડીઅર મી. વોરન,

જૈન દર્શનના અભ્યાસ માટે તે મને ઘણીજ સારી પ્રવે-  
શિકા જણાઈ છે-પંડીત એચ. એલ. ઇવેરીને મારા ઉત્તમ સ્તુતિ  
વચન પહોંચાડવાની પ્રાર્થના કરું છું. હું કોઈ વચ્ચે તેને કાંઈ  
નાનો વદલો મોકલવાની આશા રાખું છું.

ડા. જે. કારપેન્ટીઅર.

૮, નોર્થમુર રોડ, ઓક્સફર્ડ,

૧ લી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦.

મેં મી. ઇવેરીના મુલ્તત્ત્વો ઘણાજ ભાવથી વાંચ્યા છે.  
આટલી નાની જગ્યામાં જૈનોના અર્થતત્ત્વશાસ્ત્ર અને ન્યાયને  
જે સ્પષ્ટ રીતે સમાવવાને તેઓ સમર્થ થયા છે તે રીત તદ્દન  
અદ્ભૂત અને અચરત પમાડનારી છે.

જૈનધર્મ બુદ્ધધર્મનો પેઠે યુરોપમાં વહોળા વિસ્તારમાં જ-  
ણાવવાને લાયક છે.

ડા. રુડોલ્ફ હોઅરન્લી, પી એચ. ડી.



( ૬ )

ફલોરેન્સ, ઓગષ્ટ. ૧૯૧૦.

તે ગ્રંથ ઉપર મેં નજર ફેરવી અને તે મને ઘણોજ ઉપયોગી  
અને રસીક જણાયો છે.

પ્રો. એ. વેલીનો.

---

મોન્ટેગનાના, સપ્ટેમ્બર, ૨૦ મી ૧૯૧૦.

તે ગ્રંથ ઘણોજ રસીક હોવા ઉપરાંત એવીજ જાતનો યુ-  
રોપમાં પહેલો અને સારી રીતે થયેલ પ્રયત્ન છે. એ ગ્રંથ માટે  
હું રોમના “વોલેટીનો વીબ્લીઓગ્રાફીઆ” ઓફ ક્વેટા  
હલી સ્ટુડી ઓરીન્ટલી” ના આવતા અંકમાં લખીશ.

પ્રો. એ. વેલીની.

---

સેન્ટ પીટર્સબર્ગ,

સપ્ટેમ્બર, ૧૦ મી ૧૯૧૦.

તે ગ્રંથનો હું અત્યંત ભાવ અને આનંદપૂર્વક અભ્યાસ કરું છું.

ડા. એન. મીરોનો, પી એચ. ટી.

---

( ૧ )

## ફ્રેંચ ભાષા ઉપરથી.

જર્નલ એસીઆટીક.

સપ્ટેમ્બર-અક્ટોબર. ૧૯૧૦

મી. ફ્રેવેરી સ્પષ્ટ વિચારક છે. તેના નાના ગ્રંથમાં જૈન અર્થ-તત્ત્વ-શાસ્ત્ર અને ન્યાયશાસ્ત્રનો ઘણોજ સુંદર પ્રવેશ યથાર્થરીતે અને ટુંકામાં કરાવેલો છે.

કોઈપણ માણસ મી. ફ્રેવેરીના પુસ્તક માટે વધારે પડતું કહી શકે નહિ તે ઘણો પરિમિત અને ઢોલ વગરનો ગ્રંથ છે; છતાં તેમાં ઘણી અને અત્યુત્તમ વસ્તુનો સમાવેશ કરેલો છે. જે કોઈ તે વાંચશે તેને તે ઘણો ઉપયોગી થશે જેઓને જૈન દર્શનનું જ્ઞાન છે તેઓ જૈનતત્ત્વોને અહીં યથાર્થરીતે મૂલ્યિત થયેલા જોઈ ખુશી થશે; બીજાઓ તેમાંથી શુદ્ધ અને સહેલાઈથી યાદ રાખી શકાય તેવા વિચારો મેલવી શકશે.

---

जैनदर्शननां मूळ तत्त्वो.

## प्रकाशकनी प्रस्तावना.

आपणा जैनबंधुओमां एवा गण्यागांठयाज हशे के जेमने जैन धर्मना मुळ तत्त्वो अने रहस्यनुं यथार्थ ज्ञान होय. मोटे भागे तो घणाखरा एवाज जोवामां आवे छे के तेओ केवल जैन कुळमां जन्म धारण करवाने लीधेज जैन नाम धारी रह्या छे. आ अविद्यानुं परिणाम छे. ज्यारे हुं विद्याभ्यास करतो हतो त्यारे जैन बंधुओनी आवा प्रकारनी परिस्थिति मारा मगजमां घोळाया करती हती, ते अविद्या केवी रीते दूर थड शके अन धर्म ज्ञाननो विशेष प्रचार शी रीते थाय तत्संबंधे हुं विचार करतो हतो. हुं कांइ विद्वान् नथी के जैन धर्मनो उंडो अभ्यास में कर्यो नथी, तोपण आपणा जैन धर्म अने मारा जैनबंधुओ माटे मने मान छे. तेमना श्रेयमां, तेमनी उन्नमिति मारुं श्रेय अने उन्नति समायेली छे एम हुं मानुछुं. तेथी कोड एवी योजना करवी के जेथी जैन बंधुओमां धार्मिक रीतनो

પ્રચાર કરવામાં હું થોડે ઘણે અંશે સહાયભૂત નિવડી શકું, એવો વિચાર મારા મનમાં આવવા લાગ્યો.

જૈન ધર્મનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે અને તેનો બહોળો ફેલાવો કરવામાં આવે તો ધારેલો ઉદ્દેશ સરલતાથી પાર પડે એમ મને લાગ્યું. મારા કેટલાક વિદ્વાન્ મિત્રો અને મુરબ્બીઓ તથા પુજ્ય મુનિ મહારાજાઓએ મારા તે વિચારને ઉત્તેજન આપી મને પ્રોત્સાહિત કર્યો અને અત્રે પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવાનું તથા વેચવાનું સ્વાતું મેં સ્વોલ્યું. આજ સુધીમાં મારા તરફથી આપણા ધર્મનાં ઉપયોગી ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરવાના તથા ફેલાવવાના કાર્યમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન સેવાયો છે તો પણ એ નિર્વિવાદ છે કે હજી તે સંબંધમાં ઘણું કરવાનું વાકી છે કેમકે જ્ઞાન વિશાળ છે. તે વિશાળ મહાસાગરનું માપ લેવાને અનેક નાવિકોની જરૂર છે. મને આશા છે કે વિદ્યાની વૃદ્ધિ થતાં અનેક વંધુઓ આવા ધર્મ પ્રચારના કાર્યોમાં પોતાથી બનતું કર્યા સિવાય રહેશે નહીં.

પંડિત હીરાચંદ લીલાધર ઝવેરી જેઓ ઇંગ્લાંડ જઈ આવ્યા છે અને જુદી જુદી માનપદ પદવીઓ ધરાવે છે તેમણે અંગ્રેજીના અભ્યાસ સાથે આપણા ધર્મના અભ્યા-

સને પળ પોતાના હૃદયમાં સ્થાન આપ્યું છે ડ્યારે તેઓ ઇંગ્લાંડલાટે હતા ત્યારે પોતાની ધર્મપત્નીના મરણ સમાચાર શ્રવણ કરવાથી ઉત્પન્ન થયેલી ગ્લાનીમાં સત્ય જ્ઞાન્તિ મેલવવાને તેમણે ત્યાં રહ્યા અંગ્રેજીમાં “જૈન દર્શનનાં મૂલતત્ત્વો” નામનો ગ્રંથ તૈયાર કર્યો હતો તે તૈયાર કરતાં જૈન દર્શનને લગતા ગ્રંથો વાંચવાથી તેમના મનની જ્ઞાન્તિ પ્રાપ્ત થઈ પરંતુ આટલેથી સંતોષ ન માનતાં તેમણે અન્ય વંધુઓને પોતાના પ્રયાસનો લાભ આપવાનું વિચાર્યું અને તે ગ્રંથ ઇંગ્લાંડલાટે છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યો જેની ઉપયોગિતા અને ઉત્તમતા માટે ઇટલુંજ કહેવું બસ થશે કે પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ પણ તેને માટે સારા અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

આ ગ્રંથ અને તેમાં રહેલા ઉપયોગી તત્ત્વો સંબંધી ડ્યારે મારા જાણવામાં આવ્યું કે જે જૈન વંધુઓએ અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું નથી તેમને માટે આવું અંગ્રેજી પુસ્તક વિશેષ ઉપયોગી નિવડી શકે નહિ, તેથી, પં० હીરાચંદને મેં તેમનાં અંગ્રેજી ગ્રંથનો ગુજરાતી ભાષામાં અનુવાદ કરવાની ભલામણ કરી. મારી ભલામણની વાસ્તવિકતાનો સ્વીકાર કરી તેમણે તે કાર્ય કરવાનું માયે લીધું અને તેના પ્રકાશનની ફરજ તેમણે

मारें माथे नांखी. आवा ग्रंथने प्रकट करवानो श्रम लेवामां पण हूं आनंद मानुंछुं. केमके मारा व्यवसायने अंगे आवा कार्योंमां मारी सतत प्रवृत्ति रखा करे तेवी मारी खास इच्छाछे.

आ ग्रंथना संबंधमां एक अंग्रेज विद्वाने उपोद्घातमां केटलीक हकिकत जणावी छे तेमज अंग्रेजी ग्रंथनी पं. हीराचंदे लखेली प्रस्तावनामां पण केटलुंक विवेचन करेछुं छे. तेथी पुनरुक्ति करवानुं निरर्थक समजी वाचकोने फकत एक वार आ ग्रंथ वांची जवानी भलामण करुं छुं. मने आशा छे के तेमना अंतर उपर तेनी शुभ असर निपज्या सिवाय रहेशे नहि.

नं. ५६६ पायधुनी  
मुंबई, ता. — १३

भवदीय  
मेघजी हीरजी.

( ૧૪ )

## ગુજરાતી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

---

મારા આ લઘુ ગ્રંથની ઇંગ્રેજી આવૃત્તિ લંડનમાં પ્રસિદ્ધ થયા પછી હિંદુસ્તાનમાં મારા કેટલાક મિત્રો તરફથી તેમજ જૈન બુકસેલર્સ, મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કુા, વાલા મી. મેઘજી હીરજી તરફથી મને એવી સુચના કરવામાં આવતી હતી કે આ લઘુગ્રંથનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ થવાની જરૂર છે, જો કે આ વિષય ઉપર ગુજરાતી ભાષામાં અનેક ગ્રંથો હસ્તી ધરાવે છે તોપણ આ ઢવની સંકલના સાથે ટુંકમાં લખાયેલ આ ગ્રંથથી વાંચક વર્ગને લાભજ થશે એમ ધારી પ્રયાસ કર્યો છે. મુલ ચુક માટે વાંચક દરગુજર કરશે.

અનુવાદક.

લાનોલી, એપ્રિલ. ૧૯૧૩,

---

## अंग्रेजी आवृत्तिनी प्रस्तावना.

आ लघु ग्रंथ पोतेज पोतानी वस्तुनुं ज्ञान करावशे. आ लघु ग्रंथ लखवानुं कारण आ स्थलेजणावतुं व्याजवी गणाशे. लंडन युनीवर्सिटीनी लंडन स्कुल ओफ इकोनोमीकस एन्ड पोलिटीकल सायन्समां प्रोफेसर लीस स्मीथ, एम. ए, एम. पी. ए योजेला हिंदी विद्यार्थी माटेना अभ्यास क्रमनो एक जैन विद्यार्थी तरीकेहुं अभ्यास करतो हतो त्यारे मारी व्हाली धर्म पत्नीना अकाल मृत्युना खेदकारक समाचार रुप शोकजनक संदेशो मळयो. मुंझाई गएली स्थीतिमां अभ्यास अपूर्ण छाडी हिंदुस्थान पाछा फरवानो विचार करतो हतो तेवारे मने आश्वासन आपता मारा एक मित्र एम कहेता के “ जे वने छे तं सारा माटे वने छे. ” थोडाज दीवसमां मारा पूज्य गुरुश्री चारित्र विजयजी महाराज तरफना आश्वासनपत्रमां पण तेज कहेती समजाववामां आवेली जणाइ. मारा दीलगीरीना प्रसंगमांथी सारुं केम करी शकाय तेनो हुं विचार करतो हतो; तेवामां केटलोक



યુરોપીઅન મિત્રો સાથની વાત ઉપરથી એમ જણાયું કે અંગ્રેજી ભાષામાં જૈન દર્શનની રુપરેખા ( આઉટ લાઇન ) લખવાની જરૂર છે, અને આ લઘુ ગ્રંથ જેવો ગ્રંથ બહાર પડવાથી કાંઈ લાભ થશે. તે ઉપરથી મારા શોકના સમયમાં આ લઘુ પુસ્તકની મેં સંકલના કરી. જો તે વાંચવાથી કોઈને પણ લાભ થશે તો મારા ઉપર પહેલા કમનશીબ બનાવમાંથી પણ કાંઈક લાભ નીકલ્યો મનાશે અને ઉક્ત કહેવતનું રહસ્ય સ્વરૂં ઠરશે.

મારી આ ધારેલી યોજના વિષે મેં મારા પૂજ્ય ગુરુ પ્રવર્ત-કશ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજને લખી જણાવ્યું; મને સહાય મળે એવા હેતુથી તેમણે નયપ્રદીપ નામનાં ગ્રંથની એક નકલ મને મોકલી અને ગ્રંથની સંકલના સંબંધમાં કેટલીક સુચનાઓ કરી જેના માટે હું તેમનો ઘણોજ આભારી થયો છું.

આ જગ્યાએ મી. એફ. ડબલ્યુ. થોમસ, એમ એ. પીએચ. ડી., જૈનદર્શનના જાણીતા વિદ્વાન્ વોનની યુનીવર્સિટીના પ્રોફેસર હરમન જેકોવી, પીએચ. ડી., અને એક ફ્રેંચ વિદ્વાન્ મૉંસીઅર આરમેન ગેરીનો ડોક્ટર ઇ લેટ્, જે સચલાઓફ મારા આ ગ્રંથના હસ્તલેખને વાંચી પોતાના અભિપ્રાયો ઉમેરીને મને

જે મદદ કરી છે તે ઉપકાર સાથે સ્વીકારું છું. સદરહુ અભિ-  
પ્રાયો આ પુસ્તકમાં વીજી જગ્યાએ જોવામાં આવશે.

મી. એલ. ડી. વારનેટ, એમ. એ, એલઆઈટીટી. ડી.  
એ પ્રુફ વાંચી એક નાની ઉપોદ્ઘાત લખી છે તેના માટે હું સ્વરા  
જીગરથી તેનો આભાર માનું છું. હસ્ત લેખની નકલો તૈયાર  
કરવામાં મી. અને મીસીસ હરવર્ટ વોરને આપેલ સહાયતા માટે  
તેમનો ઘણોજ આભારી થયો છું.

સુધારા માટે કરવામાં આવતી કોઈપણ સુચના ઉપકાર  
સાથે સ્વીકારવામાં આવશે. કાંઈપણ ભુલ ચુક માટે વાંચક દર  
ગુજર કરશે.

હીરાચંદ એલ, ઝવેરી

લંડન સ્કુલ ઓફ ઇકોનોમીક્સ,

( યુનીવર્સિટી ઓફ લંડન )

જુન. ૧૯૧૦,

ઉપોદ્ઘાતનો અનુવાદ.

તત્ત્વજ્ઞાનને લગતી કેટલીક અગત્યની વાતમાં વીજા  
મોટાં હિંદુદર્શનોથી જૈનદર્શન જુદું પડે છે. જૈનદર્શન ઘણોજ  
જુનો અને કેટલીક વાતમાં તદ્દન સ્વતંત્ર વિચાર દર્શાવે છે.

જે વિચાર વિચારશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓને યાસ રસ આપનારો છે. જૈન ન્યાયની પદ્ધતિમાં પોતાના યાસ લાક્ષણિક ગુણવાળો મજબુત મેદ જોવામાં આવે છે. વસ્તુ ( દ્રવ્યો ) નું વર્ગીકરણ, સપ્તભંગી ( નિર્દેશની સાતરીત ), અને નયો ( સમજવાનીરીતો ) આ ત્રણ જૈન દર્શનનાં સ્તંભો છે. આધુનીક જૈન દર્શનના અવર્તક શ્રી મહાવીરે વીજો સ્તંભ ઇટલે સપ્તભંગીનો પુનઃમકાશ કરેલો જણાય છે. જે સપ્તભંગીએ તેના શાસ્ત્રીય વિગ્રહમાં ઇક મજબુત હથીઆરનું કામ કરેલું છે, જ્યારે વીજો સ્તંભ ઇટલે નયો પણ તત્ત્વથી તેમનાજ ગણી શકાય; અને પહેલો સ્તંભ ઇટલે વસ્તુ ( દ્રવ્યો ) નું વર્ગીકરણ, પાર્શ્વનાથના જે જુના મત ઉપર મહાવીરે પોતાના દર્શનની રચના કરી, તેમાંથી સુહી રીતે લીધેલું છે. આવા ઇક વિદ્વત્તા મરેલા દર્શનના અંગ્રેજી ભાષામાં લખાયેલા સારસંગ્રહની અગ્રાપિ પર્યંત સ્કોટ હતી અને મને સ્વાત્રી છે કે તે સ્કોટ પુરી પાડવાનો મી. અવેરીનો સમર્થ પ્રયત્ન યુરોપ અને હિંદુસ્થાનમાં વને જગ્યાએ પતેહ પામશે, જેને તે લાયક છે.

અલ. ડી વારનેટ.



३ जगहके छपे हुए प्राकृत, संस्कृत

हिन्दी, मराठी, और इंग्लिशके शुद्ध

जैन ग्रन्थोंके मिलनेका ठिकाना:—

मैनेजर-मेघजो हीरजी पुस्तकालय,

पायधुनी, नं. ५६६ (बम्बई.)



( २० )

॥ ॐ ॥

## THE FIRST PRINCIPLES OF JAIN PHILOSOPHY.

नमोऽर्हत्सिद्धा-चार्योपाध्याय-सर्वसाधुभ्यः ॥

अन्तरङ्गं-महा-सैन्यं समस्तजन-तापकम् ।

दलितं लीलया येन केनचित्तं नमाम्यहम् ॥ १ ॥

समस्त-वस्तु-विस्तार-विचारापार-गोचरम् ।

वचो जैनेश्वरं वंदे सुदिताखिल-कल्मषम् ॥ २ ॥

सिद्धर्षिः-

—(०)—

अज्ञान-तिमिरान्धानां ज्ञानांजन-शलाकया ।

नेत्रमुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ३ ॥

—

वंदेऽहं भावतो नित्यं प्रवर्तकपदान्वितम् ।

श्रीक्रान्तिविजयाख्यं मे धर्म-बोधकरं गुरुम् ॥ ४ ॥

नयमार्गोपदेष्टारं मम तत्त्वोपदेशकं ।

चारित्र्यविजयाख्यं च मुनिराज्ञं नमाम्यहम् ॥ ५ ॥

( ૨૧ )

## જૈન દર્શનના મૂળતત્ત્વો.

### પ્રકરણ પહેલું.

#### દ્રવ્યો.

જૈનદર્શન પ્રમાણે આ વિશ્વનો કર્તા અને નિયંતા એક સત્તા-ધારી વ્યક્તિ નથી. કોઈપણ આત્મા સર્વોત્તમ સ્થિતિ ( મોક્ષ ) પ્રાપ્ત કર્યા પછી જૈનદર્શનની માન્યતા પ્રમાણે પરમાત્મા કહેવાય છે. આવી ઉચ્ચતમ સ્થિતિ પામેલો આત્મા, લક્ષણ કે ગુણહીન પદાર્થ નથી.

જૈન દર્શનમાં વિશ્વને દ્રવ્યરૂપ માનવામાં આવ્યું છે. દ્રવ્યની વ્યાख्या જુદી જુદી રીતે આપી શકાય છે:—

૧. દ્રવ્ય શાશ્વત છે. આ વ્યાખ્યાથી દ્રવ્યરૂપે વિશ્વ અનાદિ અનંત છે.

૨. દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું આશ્રય છે.

૩. ઉત્પાદ્ વ્યય અને ધ્રોવ્યાત્મક દ્રવ્ય છે.

૪. અર્થ ક્રિયાકારીપણું દ્રવ્યનું લક્ષણ છે.

પહેલી વ્યાખ્યા દ્રવ્યના શાશ્વત સ્વભાવની અપેક્ષાર્થી કરવામાં આવેલી છે. દાખલા તરીકે જે આત્મા વર્તમાન સમયમાં એક વિલાટીના શરીરમાં છે તેજ આત્મા તેની વીજી જીંદગીમાં કુતરાના, માણસના કે વીજા કોઈપણ જાતના શરીરમાં હોઈ શકે આવા શરીરના ફેરફારો થવા છતાં પણ તે આત્મા આત્મારૂપે તેનોતેજ છે. વીજી વ્યાખ્યા દ્રવ્યના પર્યાયની અપેક્ષાર્થી કરવામાં આવી છે. ( પર્યાય સંબંધિ વિવેચન આગળ પર્યાયાર્થિક નયના પ્રકરણમાં કરવામાં આવશે ). ત્રીજી વ્યાખ્યા દ્રવ્યના શાશ્વત અને અશાશ્વત બન્ને સ્વભાવની અપેક્ષા સાથે રાખીને કરવામાં આવી છે. જ્યારે દ્રવ્યના શાશ્વત સ્વભાવનો વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે તે ધ્રૌવ્યાત્મક છે. અને જ્યારે અશાશ્વત સ્વભાવનો વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે તે સ્પષ્ટાદ્વ્યયાત્મક છે ( પર્યાયાર્થિક નયનું પ્રકરણ જુઓ ). ચોથી વ્યાખ્યા સામાન્ય વ્યવહારની અપેક્ષાર્થી કરવામાં આવી છે. આ અપેક્ષાનું સ્પષ્ટીકરણ એવંમત નયના વિવેચનમાં કરવામાં આવેલું છે.

જૈન દર્શનમાં છ દ્રવ્યો માનેલા છે કોઈપણ દ્રવ્યમાં કે વસ્તુમાં પોતામાં તેમજ ત્રીજા દ્રવ્ય કે વસ્તુમાં રહેલા કેટલાક

સામાન્ય ગુણો અને સામાન્ય સ્વભાવો હોય છે; તેમજ પોતાને વીજા દ્રવ્ય અને વીજી વસ્તુથી જુદા પાડનારા વિશેષ ગુણો અને વિશેષ સ્વભાવો પણ હોય છે. ( આવા ગુણો અને સ્વભાવો વિસ્તાર મયથી અહીં વર્ણવામાં આવ્યા નથી ) . ગુણો પદાર્થોમાં હોય છે; અને સ્વભાવો પદાર્થ તેમજ ગુણ વન્નેમાં હોય છે, ગુણોનો આધાર પદાર્થ છે અને સ્વભાવોનો આધાર પદાર્થ તેમજ ગુણ વન્ને છે. ઉપરોક્ત છ દ્રવ્યો નીચે મુજબ છે.

૧ ધર્માસ્તિકાય,

૨ અધર્માસ્તિકાય,

૩ આકાશાસ્તિકાય,

૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય,

૫ જીવાસ્તિકાય,

૬ કાલ,

પહેલા પાંચ દ્રવ્યને અંતે અસ્તિકાય<sup>૧</sup> શબ્દ લગાડવામાં

૧ “ અસ્તિ ” અવ્યય છે; તેનો અર્થ પ્રદેશ થાય છે.

અને કાય એટલે સમૂહ; અસ્તિકાય એટલે પ્રદેશનો સમૂહ.



આવ્યો છે તે એમ સુચવે છે કે ઉક્ત પ્રત્યેક દ્રવ્ય અદૃશ્ય અને અભાજ્ય પ્રદેશનો સમુહ છે. છઠ્ઠો કાલ તે વસ્તુનાં દ્રવ્ય નથી પણ વ્યવહારની સગવડતાની સ્વાતર ઉપચારમાત્રથી તેને દ્રવ્ય તરીકે ગણવામાં આવે છે. કેટલાક આચાર્યો કાલને દ્રવ્ય તરીકે પણ માને છે. અને તેનો પરાવર્તના લક્ષણ નામનો ગુણ માને છે.

ધર્માસ્તિકાય ગતિના સાધનભૂત દ્રવ્ય છે. તે સજીવ પ્રાણીઓને અને નિર્જીવ વસ્તુઓને ચાલવામાં મદદ કરે છે. ઇટલે કે જેમ તરતા માછલાને તરવામાં પાણી કારણભૂત છે, તેમ ચાલતા જીવો અને ચાલતી વસ્તુઓને તે ધોની ચલન ક્રિયામાં ધર્માસ્તિકાય કારણભૂત છે. ઇટલે કે જેમ ચલન શક્તિ માછલાની પોતાની છે પણ પાણી તેમાં અપેક્ષા કારણ છે તેમ જીવ ધોતે ચલન શક્તિ વાળો હોવા છતાં તેને ચલનક્રિયામાં ધર્માસ્તિકાયરૂપ અપેક્ષા કારણની જરૂર છે.

અધર્માસ્તિકાય સ્થિતિના કારણભૂત દ્રવ્ય છે. તે નદી ચાલતા જીવો અને વસ્તુઓને સ્થીર રહેવામાં મદદ કરે છે.

જેમ થાકી ગયેલા મુસાફરને શાઢની છાયા આરામ લેવામાં કારણભૂત છે તેમ સ્થીર રહેતા પ્રાણી અને પદાર્થોને અધર્માસ્તિકાય કારણભૂત છે.

આકાશાસ્તિકાય વીજા દ્રવ્યોને અવકાશ આપનારું દ્રવ્ય છે; તે વીજા દ્રવ્યોને પોતામાં સમાવે છે પણ તેને પોતાને વીજામાં સમાવાની જરૂર નથી, એટલે કે તેનો સ્વભાવ પોતામાં વીજા દ્રવ્યોનો સમાસ કરવાનો છે. પણ પોતાને વીજામાં સમાવવાનો સ્વભાવ તેનો નથી. તે સર્વ દિશામાં મર્યાદા રહિત ફેલાયેલો છે. તે ક્ષેત્ર છે; જ્યારે વીજા દ્રવ્યો ક્ષેત્રી છે.

પુદ્ગલાસ્તિકાય અથવા નિર્જીવ પદાર્થ તે એક ગલન પૂરણના સ્વભાવવાળું દ્રવ્ય છે. તે જુદા જુદા રૂપોમાં રહે છે. આ સઘળા રૂપો પરમાણુના બનેલા છે. અને તે-ટલામાટેજ દૃશ્ય અજીવ પદાર્થનું ઉપાદાન કારણ પરમાણું છે. આ દરેક પરમાણું અભાજ્ય છે, અને તે વીજા પરમાણુંનું બનેલું નથી, એટલામાટેજ તે શાશ્વત છે.

જીવાસ્તિકાય ચેતના લક્ષણવાળો પદાર્થ છે. તેનો સ્વભાવ, દરેક સ્થળે, દરેક સમયે, દરેક વસ્તુ જાણવાનો છે. તોપણ

શારીરિક અવસ્થામાં આવો જ્ઞાનગુણ, કર્મનામની, જીવની સાથે અનાદિ કાલથી, સંતતિરૂપે સંબંધમાં રહેલી સંખ્યાબંધ શક્તિઓથી મોટે ભાગે ઢંકાઈ ગયેલો છે. આવા કર્મો જીવ પોતાની આ સાંસારિક દુનીઆની મુસાફરી દરમીયાન પ્રતિક્ષણ ઉત્પન્ન કરે છે. આવી કાર્મિક શક્તિઓ જીવને આ સાંસારી દુનીઆમાં રાખે છે, અને સ્વતંત્ર મુક્તાત્મા તરીકે વર્તવામાં અટકાવે છે. જીવાત્મા આ કાર્મિક શક્તિઓને પોતાની સાથે રહેલી કાર્મિક શક્તિઓના સંબંધને લઈને ઉત્પન્ન કરે છે. આ વિષયનું વર્ણન તત્ત્વોના પ્રકરણમાં કરવામાં આવશે.

કાલ અથવા વસ્તુ તે ઉપચારમાત્રથી દ્રવ્ય છે. તે વસ્તુની જીર્ણતા કે નૂતનતા અથવા વસ્તુની સ્થિતિના અપ્રપણાના કે પશ્ચિમપણાના કારણરૂપ છે, કાલને વ્યવહારને લીધે ઉપચારથી દ્રવ્ય ગણવામાં આવે છે; કારણ કે વીજા પદાર્થોની સ્થિતિના સમયથી તેનું માન થઈ શકે છે,

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આત્માનો લાક્ષણિક સ્વભાવ, કર્મ નામની ચોક્કસ વાહ્ય શક્તિઓના પોતાની જોડેના સંબંધથી ઢંકાઈ ગયેલો છે. અને તે શક્તિઓ આત્માને સંસારી અવસ્થામાં રાખે છે. હવે સંસારી અવસ્થા મુક્તાવસ્થાનું અ-

સ્તિત્વ સુચવે છે, આત્માની આ વે સંભવિત અવસ્થા ઉપરથી સમજી શકાય છે કે:-૧ આત્મા છે; ૨ પુદ્ગલ છે; ૩ આત્મા પોતાની સાથે રહેલા પુદ્ગલના સંજોગવલ્લથી નવા પુદ્ગલોને પોતાની તરફ સ્વેચ્છે છે; ૪ આત્મા પુદ્ગલોને પોતાની સાથે બાંધે છે. આ પ્રમાણે આત્માની સંસારી અવસ્થા કાયમ થાય છે. હવે જો આત્મા અને પુદ્ગલને એકાંતિક અને આત્યંતિક રીતે એકબીજાથી જુદા પાડવાના હોય તો ૫ આત્મા તરફ પુદ્ગલોનું આવવું અટકવું જોઈએ; ૬ આત્મા સાથે બંધાયેલા પુદ્ગલોને ક્રમે ક્રમે છુટા કરવા જોઈએ; ૭ આ વે વાવન સિદ્ધ થવાથી આત્મા હમેશને માટે એટલે એકાંતિક અને આત્યંતિકપણે પુદ્ગલોથી છુટો થાય છે એટલે મુક્ત થાય છે; અને પોતાના સ્વભાવિક ગુણોનો પૂર્ણ અનુભવ લે છે. આ સાત વાવતો જીંદગીના સાત તત્ત્વો કહેવાય છે. તે જીવ અને અજીવ (પુદ્ગલ) નામના દ્રવ્યોના સંયોગ અને વિયોગ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. આ સાત તત્ત્વોનું રહસ્ય નીચેના ચાર વાક્યોમાં સમાયેલું મારુમ પડે છે; જેને જૈન પરિભાષામાં ચોભંગી કહે છે.

૧ જીવ જીવને ઉત્પન્ન કરે છે.

૨ અજીવ જીવને ઉત્પન્ન કરે છે.

૩ જીવ અજીવને ઉત્પન્ન કરે છે.

૪ અજીવ અજીવને ઉત્પન્ન કરે છે.

---

## પ્રકરણ બીજું.

### તત્ત્વો.

૧. જીવ; ૨. અજીવ; ૩. આત્મવ; ૪. બંધ; ૫. સંવર;  
૬. નિર્જરા; ૭. મોક્ષ.

૧. જીવ—એ ચેતના લક્ષણવાળો પદાર્થ અથવા દ્રવ્ય છે;  
શરીરધારી અવસ્થામાં તે પ્રાણીના નામથી ઓ-  
લ્લખાય છે.

૨. અજીવ—એ નિર્જીવ વસ્તુ અથવા પદાર્થ છે; અહીં તેને  
કર્મની જગ્યાએ લેખવામાં આવેલ છે.

૩. આત્મવ—એ અજીવરૂપી વસ્તુ (કર્મ) ની જીવ તરફ આવ-  
વાની ક્રિયા છે.

૪. બંધ—એ કર્મનું જીવ સાથે મલનું.

૫. સંવર—એ કર્મોને જીવ તરફ આવતા અટકાવવાની ક્રિયા છે.

૬. નિર્જરા—એ જીવ સાથે મળી ગયેલા કર્મોને ક્રમે ક્રમે દુર કરવાની ક્રિયા છે.

૭. મોક્ષ—જીવ અને કર્મનું એકાંતિક અને આત્યંતિક છુટા થવાપણુ અથવા જીવનું કર્મથી તદ્દન મુક્ત થવું તે.

જો જીવ અને કર્મના શુભ અને અશુભ સંમેલનથી ઉત્પન્ન થતા પુણ્ય અને પાપને જુદાજુદા તત્ત્વો તરીકે ગણવામાં આવે તો નવ તત્ત્વ થાય. પણ અહીં તે વે તત્ત્વોનો બંધમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. કેટલાકો એમ કહે છે કે ફક્ત જીવ અને અજીવ એ વે તત્ત્વોનીજ જરૂર છે; વાકીના પાંચ કે સાતનો એ વેમાં સમાવેશ થઈ શકે છે. પણ અહીં આપણે જીવની સંસારી તથા મુક્તાવસ્થાનો વિચાર કરીએ છીએ તેથી જો નવ નહીંતો સાત તત્ત્વો તો અવશ્ય ગણવાજ જોઈએ.

જીવાત્માઓ સંસારી અવસ્થામાં અજીવ પદાર્થોની સાથે મળેલા છે; ત્યારે આપણે જીવાત્મામાં અજીવરૂપી પદાર્થોને આવવાના માર્ગનો વિચાર કરવો જોઈએ; તે માર્ગને આસ્રવ કહે છે;

જેને લઈને જીવાત્મા અને અજીવરૂપી પદાર્થ સાથે મળી જાય છે તેને બંધ કહે છે; આટલી વાતનો વિચાર કરતાં જીવાત્મા અને અજીવરૂપી પદાર્થનું એકીકરણ સિદ્ધ થાય છે; અને આ એકીકરણને જીવાત્માની સંસારી અવસ્થા કહેવામાં આવે છે, હવે જીવાત્મા અને નિર્જીવ પદાર્થને એકાંતિક અને આત્યંતિક રીતે જુદા કરવામાં આવે ત્યારે આત્માની મુક્તાવસ્થા નામની બીજી અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય, તેમ કરવા માટે જીવાત્મા તરફ આવતાં અજીવરૂપી પદાર્થો ( કર્મો ) ને અટકાવવા જોઈએ; આ કાર્ય સંવર નામના તત્ત્વથી થાય છે; સંવર થયા પછી જીવાત્માની સાથે મળેલ નિર્જીવ રૂપી પદાર્થો ( કર્મો ) નો ક્રમે ક્રમે ક્ષય થવો જોઈએ; તે ક્રિયા નિર્જરા નામના તત્ત્વથી ઓળખાય છે; જ્યારે આટલું સિદ્ધ થાય છે ત્યારે જીવાત્મા કર્મોથી તદ્દન છુટો થઈ પરમાત્મા બને છે; આ પરમાત્માવસ્થા જૈન દર્શનમાં મુક્તાવસ્થા, મોક્ષ કે નિર્વાણ કહેવાય છે.

ઉપર જણાવેલા સાત તત્ત્વો માંહેના છેલ્લા પાંચ જીવ અને અજીવના સંયોગ અને વિયોગથી उत्पन्न થતી જુદી જુદી ક્રિયા અને સ્થિતિ માત્ર છે,

જીવનું લક્ષણ ચેતના છે; જીવમાં સ્વભાવિક આઠ વિશેષ ગુણો છે; જે ગુણો બીજા પદાર્થમાં નહીં મળી શકે; અને તેથી તે લક્ષણો અથવા લાક્ષણિક ગુણો કહેવાય:- ૧ અનંતજ્ઞાન, ૨ અનંતદર્શન, ૩ અવ્યાવાધત્વ; ૪ અનંતચારિત્ર; ૫ અક્ષય-સ્થિતિ, ૬ અરૂપીત્વ; ૭ અગુરુલઘુત્વ; ૮ અનંતવીર્ય.

જોકે આત્મામાં અનંતા ગુણો છે તોપણ આપણે આ જગ્યાએ વિચારવાના આઠ કર્મોની સાથે ઉપર જણાવેલા આઠ-ગુણોનો વચારે સંબંધ હોવાથી અહીં તે આઠજ ગુણો જણાવેલા છે, જીવાત્માના આ આઠ ગુણો તેની સાથે સંસારી અવસ્થામાં જોડાઈને રહેલા વાહ્ય કર્મોથી ઢંકાઈ જાય છે; આ આઠ કર્મોનું વિવેચન આગલ વંધ નામના તત્ત્વ સાથે કરવામાં આવશે,

જીવના બે વર્ગ પાડવામાં આવે છે:- ૧ સંસારી જીવો; ૨ મુક્તિના જીવો; સંસારી જીવોના સ્થાવર અને ત્રસ એવા બે ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે; સ્થાવરમાં પૃથ્વી કાયાદિ એકેન્દ્રિય જીવોનો સમાવેશ થાય છે, અને ત્રસમાં બે ઈન્દ્રિય જીવથી માંડીને પાંચ ઈન્દ્રિયમાંના કોઈ પણ જીવનો સમાવેશ થાય છે, આ ઉપરાંત સંસારી જીવોના ઘણા ભેદ ભેદાંતર થાય છે પણ



વિસ્તાર મયથી અહીં આપવામાં આવ્યા નથી, વીજા વર્ગમાં મુક્તિના જીવો છે; તેની વ્યાખ્યા ઉપર થઈ ગયેલી છે.

વીજુ તત્ત્વ અજીવ છે; તેનું લક્ષણ જીવતત્ત્વના લક્ષણથી દરેક રીતે વિપરીત છે, તેના ૧. ધર્મ; ૨. અધર્મ; ૩. પુદ્ગલ, ૪. આકાશ; ૫. કાલ; એવા પાંચ ભાગ પાડવામાં આવ્યા છે. આ પાંચેનું પહેલા પ્રકરણમાં વિવેચન થઈ ગયું છે.

ત્રીજું તત્ત્વ આસ્રવ છે; તેની વ્યાખ્યા શુભ અથવા અશુભ કર્મોનું જીવમાં અથવા જીવ તરફ આવવું એવી થઈ શકે; શુભાસ્રવ શુભ વૃત્તિ અને શુભ ક્રિયાથી થાય છે; શુભાશ્રવના પરિણામરૂપે જીવાત્મા પૌદ્ગલિક સુખનો અનુભવ કરે છે; અશુભાસ્રવ અશુભ વૃત્તિ અને અશુભ ક્રિયાથી થાય છે. તેના પરિણામમાં જીવાત્માને પૌદ્ગલિક દુઃખનો અનુભવ થાય છે. સંસારી અપેક્ષા શુભાસ્રવ અશુભાસ્રવથી સારો છે; પરંતુ સંસારી અપેક્ષા મનાતા શુભયા અશુભ એવા વંન્ને જાતના કર્મોનો સર્વથા ક્ષય થવાથી ઉત્પન્ન થતી જીવની સ્વાભાવિક સ્થિતિ ( મુક્તાવસ્થા ) ને અટકાવરૂપ આ વંન્ને આસ્રવો છે.

ચોથું વંધ તત્ત્વ છે. તે આસ્રવને અનુસરીને શુભાશુભ છે. તે વંન્નેના દુર થવાથી મોક્ષ થાય છે, તેની વ્યાખ્યા “ જીવ

અને પુદ્ગલોનું એકીકરણ થવું ” એમ કરી શકાય. આ ચોથા તત્ત્વરૂપે જીવની સાથે ક્ષીરનીરવત્ એકત્વ પામેલા પુદ્ગલને કર્મ કહેવામાં આવે છે. આવું એકીકરણ (વંધ) જીવ ઉપર કેટલાક કારણોની અસરને લઈને થાય છે. ( તત્ત્વાર્થધિગમસૂત્ર. આઠમો અધ્યાય. સૂત્ર પહેલું ).

વંધ પોતાના સ્વરૂપે ચાર પ્રકારે મનાયલો છે; પ્રકૃતિ-વંધ; સ્થિતિવંધ, રસવંધ અને પ્રદેશવંધ. પહેલા પ્રકારના વંધને કર્મના સ્વભાવ સાથે સંવંધ છે; જેમ કોઈ વસ્તુનો અમુક પ્રકારના રોગ નાશ કરવાનો સ્વભાવ હોય છે તેમ અમુક કર્મનો જ્ઞાન અટકાવવાનો સ્વભાવ હોય છે; અમુકનો દર્શન અટકાવવાનો વીગેરે; વીગેરે; એમ જુદા જુદા કર્મોનો જુદો જુદો સ્વભાવ હોય છે. જૈનદર્શનમાં તેવા મુખ્ય આઠ કર્મો માનેલા છે; જેને કર્મની મુળ આઠ પ્રકૃતિ પણ કહે છે:—

૧ આત્માના જ્ઞાન ગુણને રોકનાર પ્રકૃતિને જ્ઞાનાવરણીય પ્રકૃતિ કહે છે.

૨ આત્માના દર્શનગુણને રોકનાર પ્રકૃતિને દર્શનાવરણીય પ્રકૃતિ કહે છે.

- ૩ આત્માના અવ્યાવાધ સ્વભાવ ( અનંતસુખને ) ને રોકનારી પ્રકૃતિને વેદનીય પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે.
- ૪ આત્માના સમ્યક્ત્વ ગુણને રોકનારી મોહનીય પ્રકૃતિ છે.
- ૫ આત્માની અક્ષયસ્થિતિ અટકાવનારી આયુષ્ય પ્રકૃતિ છે.
- ૬ આત્માને ચોકસ જાતના શરીર વીગેરે ધારણ કરાવનારી નામપ્રકૃતિ છે.
- ૭ ઉચ્ચ કે નિચ્ચ કુળમાં ઉત્પન્ન કરાવનારી ગોત્ર પ્રકૃતિ છે.
- ૮ સ્વરી દિશામાં આત્માને પોતાની શક્તિ ફોરવતાં અટકાવનારી અંતરાય પ્રકૃતિ છે.

આ આઠ મુલ પ્રકૃતિઓ આગળ જણાવેલા આત્માના આઠ ગુણોને આચ્છાદિત કરનારા તેજ પ્રકૃતિના નામના આઠ કર્મોને જન્મ આપે છે. આ આઠ પ્રકૃતિના ૧૫૮ ભેદ પાડેલા છે: પહેલી પ્રકૃતિના પાંચ; વીજીના નવ; ત્રીજીના બે; ચોથીના અઠાવીશ; પાંચમીના ચાર; છઠ્ઠીના એકરોને ત્રણ; સાતમીના બે; અને આઠમીના પાંચ. ( હમાદ્વાતિ વાચક પોતાના નિષ્ણાધ્યાયિગમ મૂત્ર નામના ગ્રંથના આઠમાં અધ્યાયના છઠ્ઠા

સૂત્રમાં નામ પ્રકૃતિના વેતાલીસ ભેદ પાડે છે. ) ઉપર જણાવેલા આત્માના ગુણો અને કર્મોનું સંપૂર્ણ વિવેચન તે વિષયને લગતા છ કર્મગ્રંથો, કમ્મપયડિ-તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અધ્યાય ૮ માં અને તેવા વીજા પુસ્તકોમાં જોવામાં આવશે.

આ પ્રકૃતિઓ આત્માની સાથે જેટલો વચ્ચે રહે તેટલા વચ્ચેની સ્થિતિ-બંધ કહે છે.

કર્મની આત્માની સાથેની સ્થિતિના વચ્ચે દરમીયાન તે કર્મને લઈને આત્માને જે અનુભવ થાય તેને રસબંધ કહે છે.

આત્મપ્રદેશ સાથે કર્મદલના મલ્લવાને પ્રદેશબંધ કહે છે.

આ કર્મો આત્માની સાથે ત્રણ જુદી જુદી સ્થિતિમાં રહે છે.

૧. પરિણામરૂપે વહાર દેખાતાં પહેલાં જીવની સાથે જે સ્થિતિમાં કર્મ રહે છે તે સ્થિતિને સત્તા કહે છે; ૨. જીવની સાથે કર્મોનું ક્ષીરનીરવત્ એકીકરણ થાય છે તે સ્થિતિને બંધ કહે છે; ૩ સત્તામાં રહેલા કર્મો જાગૃત થઈ આત્માને પોતાના પરિણામનો અનુભવ આપે છે તે સ્થિતિને ઉદય કહે છે, આ ત્રણ શબ્દોના પર્યાયરૂપે કેટલાકો પ્રારબ્ધ સંચિત અને ક્રિયમાણ

શબ્દો વાપરે છે. વઢી ઉદીરણા નામે એક વીજી સ્થિતિ છે; જેનાથી પરિપક્વ નહિ થયેલાં કર્મોને પણ આસપાસના તથાપ્રકારના સંજોગોને લઈને ઉદયમાં લાવી શકાય છે.

પાંચમું તત્ત્વ સંવર છે. જેની વ્યાખ્યા જીવ તરફ આવતાં કર્મ પુદ્ગલને અટકાવવું એવી થઈ શકે છે, આ સંવર સાધવામાં કેટલીક શિક્ષાઓ તેમજ વ્રત નિયમોની સહાયતાની જરૂર છે; જેવાકે ત્રણ ગુપ્તી; પાંચ સમીતિ; દશવિધયતિર્થમ; વાર પ્રકારની ભાવના; પાંચ પ્રકારના ચારિત્ર; વાવીશ પ્રકારનાં પરિપહ; વાર પ્રકારના તપ વિગેરે વિગેરે.

છઠ્ઠું તત્ત્વ નિર્જરા નામે છે. જેની વ્યાખ્યા કર્મનો ક્રમે ક્રમે ક્ષય કરવો એવી થાય છે. આ નિર્જરા વાર પ્રકારનો તપ કરવાથી થાય છે; નિર્જરાના બે ભેદ છે:—૧. કાંઈ ઉચ્ચ ભાવના પ્રાપ્ત કરવાના ઈરાદા પૂર્વક કર્મક્ષય કરવાના સાધનોનું સેવન કરીને નિર્જરા કરવી તે સક્રામ નિર્જરા કહેવાય છે; ૨. કર્મના સ્વભાવિક ક્ષયથી થતી અક્રામ નિર્જરા છે.

સાતમું તત્ત્વ મોક્ષ છે. તેની વ્યાખ્યા સર્વ કર્મનો સર્વથા આત્યંતિક અને એકાંતિક ક્ષય કરવો એવી થાય છે.

આ અવસ્થામાં આત્માને પૌદ્ગલિક શરીર નથી; આત્મા પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવિક ગુણોમાં રહે છે.

દરેક વસ્તુને શબ્દદ્વારા જણાવવાની જુદી જુદી સાત રીતિઓ છે, જેમાંની દરેક, બાકીની છ રીતિનું અસ્તિત્વ સુચવે છે. તેવીજ રીતે આગલા બે પ્રકરણમાં જણાવેલા છ દ્રવ્ય અને સાત તત્ત્વોને પણ સાત રીતે શબ્દદ્વારા જણાવી શકાય. આ સાત રીતિઓ સસભંગીના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેનું વર્ણન હવે પછીના પ્રકરણમાં કરવામાં આવશે.

## પ્રકરણ ત્રીજું.

સસભંગી અથવા સસધા નિર્દેશ.

કોઈપણ એક વસ્તુમાં પ્રત્યેક ગુણોનું જુદી જુદી રીતે અ-  
લોકન કરવામાં તેના અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વનું જુદી જુદી  
રીતે અને સાથે “ સ્યાત્ ” અને “ એવ ” શબ્દ સહિત નિર્દેશ  
જણાવવાની જુદી જુદી સાત રીતને સસભંગી કહે છે; તે સાત  
રીતો નીચે આપેલી છે.

૧. સ્યાદસ્ત્યેવ ઘટ:-કોઈ અપેક્ષા ( વિધિની પ્રધાન-  
તાથી ) નિઃશંકપણે ઘડો છે.
૨. સ્યાન્નાસ્ત્યેવ ઘટ:-કોઈ અપેક્ષા ( નિષેધની પ્રધા-  
નતાથી ) નિશંકપણે ઘડો નથી.
૩. સ્યાદસ્તિનાસ્ત્યેવ ઘટ:-કોઈ અપેક્ષા ચોકસપણે  
ઘડાનું અસ્તિત્વ છે અને કોઈ વીજી અપેક્ષા ઘડાનું  
અસ્તિત્વ નથી પળ.
૪. સ્યાદવક્તવ્ય એવ ઘટ:-ચોકસપણે કોઈ અપેક્ષાપૂર્વક  
( વિધિ નિષેધની યુગપત્ પ્રધાનતાથી ) ઘડાનું વર્ણન  
કરવું અશક્ય છે.
૫. સ્યાદસ્તિ-ચાવક્તવ્યશ્ચૈવ ઘટ:-ચોકસ રીતે કોઈ અ-  
પેક્ષાથી ઘડો વિદ્યમાન છે પણ તેજ ક્ષણે તેનો સંપૂર્ણ  
રીતે નિર્દેશ કરવો અશક્ય છે.
૬. સ્યાન્નાસ્તિ-ચાવક્તવ્યશ્ચૈવ ઘટ:-ચોકસ રીતે કોઈ  
અપેક્ષા ઘડો વિદ્યમાન નથી અને તેજ ક્ષણે તેનું  
વર્ણન કરવું અશક્ય છે.
૭. સ્યાદસ્તિ ચ નાસ્તિ ચાવક્તવ્ય શ્ચૈવ ઘટ:-ચોકસ  
રીતે કોઈ અપેક્ષા ઘડો વિદ્યમાન છે અને કોઈ અપે-  
ક્ષા વિદ્યમાન નથી અને એકજ ક્ષણમાં તેનો નિર્દેશ  
કરવો અશક્ય છે.

પહેલા ભંગમાં પ્રધાનતાથી વસ્તુના અસ્તિત્વનું કથન કરવામાં આવે છે. વીજા ભંગમાં વસ્તુના નાસ્તિત્વને પ્રધાનતા આપી છે. ત્રીજા ભંગમાં પ્રથમ વસ્તુના અસ્તિત્વનું અને પછીથી નાસ્તિત્વનું કથન કરેલું છે. ચોથા ભંગમાં વસ્તુના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ સ્વભાવનું સંપૂર્ણ રીતે અને સમકાલે અનીર્વચનીયત્વ સૂચવવામાં આવે છે. પાંચમાં ભંગમાં વસ્તુના અસ્તિત્વની સાથે સમકાલે વસ્તુનું અનીર્વચનીયત્વ કહેવામાં આવે છે; એટલે આ ભંગમાં વસ્તુના અસ્તિત્વ અને અવક્તવ્યત્વને પ્રધાન ગણવામાં આવે છે. છઠ્ઠા ભંગમાં વસ્તુના નાસ્તિત્વ સાથે એકજ ક્ષણમાં વસ્તુના સંપૂર્ણ સ્વરૂપનું કથન કરવાની અશક્યતા કહેવામાં આવે છે. નાસ્તિત્વ અવક્તવ્યતાની પ્રધાનતાવાળો આ ભંગ છે. સાતમા ભંગમાં પ્રથમ વસ્તુનું અસ્તિત્વ કહેવાય છે, પછીથી નાસ્તિત્વ કહી શકાય છે અને સમકાલે આ બન્ને ગુણોનું કથન કરવું અશક્ય છે એમ પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે. પહેલા ભંગમાં અસ્તિત્વને પ્રધાન ગણવામાં આવે છે. વીજા ભંગથી વાત કરતાં વસ્તુના નાસ્તિત્વનો મુખ્યતાથી વિચાર હોય છે. ત્રીજા ભંગમાં વસ્તુના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વનો અનુક્રમે વિચાર કરવામાં આવે છે. ચોથો ભંગ



સમકાલે વસ્તુના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વનું અનીર્વચનીયત્વ સુચવે છે, પાંચમાં ભંગમાં વસ્તુના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વની સમકાલે અવક્તવ્યતા કહેતાં અસ્તિત્વને પ્રધાનપદ આપવામાં આવે છે. છઠ્ઠા ભંગમાં વસ્તુના અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વની સમકાલે અવક્તવ્યતા જણાવતાં નાસ્તિત્વને મુખ્યતા આપવામાં આવે છે. સાતમાં ભંગમાં વસ્તુના સદ્ અને અસદ્ ગુણોના સમકાલે અવક્તવ્યત્વને કહેતાં વિદ્યમાન અને અવિદ્યમાન ગુણોનું અદુક્રમે કથન થાય છે.

“ સ્યાત્ ” અસ્ ધાતુના વિધ્યર્થનું ત્રીજા પુરુષના એક વચનનું રૂપ છે; પણ અહીં તે અવ્યય છે અને તેનો અર્થ “કોઈ અપેક્ષા” થાય છે.

હવે આપણે પહેલા ભંગને દાખલાપૂર્વક વિચારીએ. સ્યાદસ્ત્યેવ ઘટઃ આ વાક્યની દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને માત્ર એ ચાર રીતે પરીક્ષા કરી શકાય. દ્રવ્યથી જે પદાર્થની પ્રસ્તુત વસ્તુ બનેલી હોય તે પદાર્થ સમજાય છે; ક્ષેત્રથી જે જગ્યાએ પ્રસ્તુત વસ્તુ બનાવવામાં આવી હોય અથવા જે જગ્યાએ પ્રસ્તુત વસ્તુ વિદ્યમાન હોય તે જગ્યા સમજી શકાય છે; કાલથી પ્રસ્તુત વસ્તુના બનવાનો અથવા વિદ્યમાનપણાનો વસ્તુ સમજી

શકાય છે; અને ભાવથી પ્રસ્તુત વસ્તુના રૂપાદિ ગુણો જાણી શકાય છે. આ પ્રમાણે પ્રસ્તુત ઘડાને ચાર રીતે વિચારી શકાય. દ્રવ્યથી તે ઘડો માટીનો બનેલો છે પણ બીજા કોઈ પદાર્થનો બનેલો નથી; ક્ષેત્રથી તે ઘડો ઇંગ્લાંડમાં બનાવેલો છે અથવા ઇંગ્લાંડમાં વિદ્યમાન છે પણ બીજી કોઈ જગ્યાએ બનેલો નથી કે વિદ્યમાન નથી; કાલથી તે ઘડો વસંતઋતુમાં બનાવેલો છે અથવા વિદ્યમાન છે પણ બીજી કોઈ ઋતુમાં બનાવેલો કે વિદ્યમાન નથી; ભાવથી તે ઘડો લાલ રંગનો છે બીજા કોઈ રંગનો નથી.

આ ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે કે અમુક અપેક્ષા અને પ્રસ્તુત વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને ઉદ્દેશીનેજ વસ્તુનું અસ્તિત્વ છે.

“ સ્યાન્નાસ્ત્યેવ ઘટઃ—આ બીજા ભંગમાં ઉપર કહેલી ચાર અપેક્ષાઓથી પ્રસ્તુત વસ્તુ શિવાયની બીજો વસ્તુને ઉદ્દેશીને કથન કરેલું છે.

અહીં નાસ્તિત્વનું સ્વરૂપ સમજાવવું વ્યાજવી જણાય છે. જે ઘટાદિ વસ્તુના વિદ્યમાનપણામાં અસ્તિત્વ છે તે ઘટાદિ વસ્તુના અવિદ્યમાનપણામાં નાસ્તિત્વ છે. જેમકે ઘડાના દ્રવ્ય,

ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી ઘડાનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કર્યા પછી જ્યારે લાકડી અથવા વીજા કોઈ સાધનથી ઘડાને ભાંગી નાંચવામાં આવે ત્યારે તેનું નાસ્તિત્વ સિદ્ધ થાય છે. કારણ કે અનિત્ય વસ્તુની વાવતમાં વસ્તુનું અસ્તિત્વજ તેના નાસ્તિત્વનું કારણ છે.

“ સ્યાદસ્તિનાસ્ત્યેવ ઘટઃ ”—આ ત્રીજા ભંગમાં કોઈપણ વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવથી વિચારતાં વસ્તુમાં અસ્તિત્વ કહેવામાં આવે છે અને જ્યારે પ્રસ્તુત વસ્તુથી વ્યતિરિક્ત વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને ઉદ્દેશીને કથન કરવામાં આવે ત્યારે પ્રસ્તુત વસ્તુમાં નાસ્તિત્વ થાય છે દાખલા તરીકે ઘડો ઘડો છે પણ કપડું નથી.

“ સ્યાદવક્તવ્યઐવ ઘટઃ ” આ ચોથો ભંગ વસ્તુમાં રહેલ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વની સમકાલે વક્તવ્યતાનો નિષેધ કરે છે. આભંગની આવશ્યકતાનું કારણ એ છે કે વસ્તુમાં રહેલ અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વ નામના વન્ને ગુણો એકી વચ્ચે વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ એકી વચ્ચે કહી શકાતા નથી માટે અવક્તવ્ય છે.

“ સ્યાદસ્તિ ચાવક્તવ્યશ્ચૈવ ઘટઃ ” આ પાંચમાં ભંગમાં વસ્તુમાં રહેલ અસ્તિત્વ ધર્મની મુખ્યતા કરવામાં આવે છે. અને

અસ્તિત્વ જણાવતી વચ્ચે અસ્તિત્વની સાથે નાસ્તિત્વ પણ વસ્તુમાં રહેલું છે છતાં એકી વચ્ચે કહેવું અશક્ય છે માટે અવક્તવ્યતાના પણ મુખ્યતા કરવામાં આવે છે.

“ સ્યાન્નાસ્તિ ચાવક્તવ્યથૈવ ઘટઃ ” આ છઠ્ઠા ભંગમાં વસ્તુમાં રહેલ નાસ્તિત્વ ધર્મને મુખ્યતા આપવામાં આવે છે અને નાસ્તિત્વ જણાવતી વચ્ચે નાસ્તિત્વની સાથે અસ્તિત્વ પણ રહેલું છે છતાં એકી વચ્ચે તેનો નિર્દેશ કરવો અશક્ય હોવાથી અવક્તવ્યતાને પ્રધાનતા આપી છે.

“ સ્યાદસ્તિચ નાસ્તિ ચાવક્તવ્યથૈવ ઘટઃ ” આ સાતમાં ભંગમાં પ્રથમ વસ્તુમાં રહેલ અસ્તિત્વધર્મ અને પછી નાસ્તિત્વ-ધર્મ કહેવામાં આવે છે; અને તે વચ્ચે ધર્મોનો સમકાલે નિર્દેશ કરવો અશક્ય છે એમ જણાવવામાં આવે છે. માટે અવક્તવ્યતા છે. જ્યારે પ્રસ્તુત વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનો વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે તે પ્રસ્તુત વસ્તુનું અસ્તિત્વ છે અને જ્યારે તદ્વ્યતિરિક્ત વસ્તુના દ્રવ્યાદિનો વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે તે પ્રસ્તુત વસ્તુમાં નાસ્તિત્વ છે અને આ વચ્ચે ધર્મો એક જ સમયમાં કહેવા અશક્ય હોવાથી અવક્તવ્ય છે.

वस्तुमां रहेल अस्तित्व नास्तित्व शिवायना बीजा गुणोनो  
पण सप्तभंगी द्वारा निर्देश थइ शके छे. गमे ते विषयने उद्देशीने  
निर्देश करती वखते निर्देश करवानी आ सातज रीत संभवेछे;  
एटले के निर्देश करवानी रीतनी संख्या आ सात करतां  
वधारे संभवती नथी. वधारे विस्तार माटे वांचनारे स्याद्वाद  
रत्नाकर-सप्तभंगीतरंगीणी बीगरे ग्रंथोमां जोइ लेवुं.

जेम वस्तुनो निर्देश सप्तभंगीद्वारा थाय छे तेम वस्तुनो  
विचार नयो द्वारा थाय छे. ते नयो हवे पछीना प्रकरणोमां  
कहेवामां आवशे.

---

## પ્રકરણ ચોથું.

નયો અથવા વસ્તુને અમુક અપેક્ષાએ  
વિચારવાની રીતો.

નય એ જાણનારની અપેક્ષા છે. અનંત ધર્માત્મક વસ્તુના ધર્મોમાંના એક ધર્મનું જ્ઞાન નય કહેવાય છે. તેથી તે વસ્તુના ધર્મસમૂહનો એક ભાગ છે. નય વસ્તુના ધર્મોમાંના એક એક ધર્મને સમજાવે છે, અને વીજા ધર્મોનો વિધિ પ્રતિષેધ કરતો નથી. જો વીજા ધર્મનો એટલે અપ્રસ્તુત ધર્મનો વિધિ પ્રતિષેધ કરવામાં આવે તો તે નયાભાસ થાય છે. એટલે કે તે નય જેવો જણાવા છતાં સ્વસ્વર નય નથી. નયો વસ્તુના અમુક ભાગ અથવા ભાગોની સાથે સંબંધ રાખે છે; જ્યારે સપ્તભંગી આસ્ત્રી વસ્તુને ઉદ્દેશીને નિર્દેશ કરે છે.

નયોના બે ભાગ પાડવામાં આવે છે. દ્રવ્યના નિત્ય

સ્વભાવને ઉદ્દેશીને જે નયોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તે દ્રવ્યાર્થિક નયો કહેવાય છે; દ્રવ્યના વિનશ્વર સ્વભાવને ઉદ્દેશીને જે નયોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેને પર્યાયાર્થિક નયો કહેવામાં આવે છે. જેનું કારણ દ્રવ્ય છે તે દ્રવ્યાર્થિક નય કહેવાય છે. જેનું કારણ પર્યાય છે તે પર્યાયાર્થિક નય કહેવાય છે. દ્રવ્યાર્થિક નયના નીચે જણાવેલા દશ ભેદ થઈ શકે છે.

૧. પહેલા ભેદનું નામ “ અન્વય દ્રવ્યાર્થિક નય ” છે. આ નયમાં એમ માનવામાં આવેલું છે કે દ્રવ્યમાં તેના ગુણ અને પર્યાયનો સમાવેશ થાય છે એટલે કે દ્રવ્યના જ્ઞાનની સાથે તેના ગુણ પર્યાયનું પણ જ્ઞાન થાય છે.

૨. ત્રીજો ભેદ “ સ્વદ્રવ્ય ગ્રાહક દ્રવ્યાર્થિક નય ” છે. આ ભેદથી દ્રવ્યના અથવા પદાર્થના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવના જ્ઞાનથી પદાર્થનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ થાય છે; જેમકે ઘડો માટીનો છે; વિલાયતમાં વિદ્યમાન છે અથવા વનાવેલો છે; શિયાળામાં વનાવેલો અથવા વિદ્યમાન છે અને લાલ રંગનો છે.

૩. ત્રીજો ભેદ “ પર દ્રવ્યગ્રાહક દ્રવ્યાર્થિક નય ” નામે છે. દ્રવ્યાર્થિક નયના આ ત્રીજા ભેદથી પર વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવના જ્ઞાનદ્વારા વસ્તુનું નાસ્તિત્વ સિદ્ધ થાય છે;

જેમકે ઉપર જણાવેલા ઘડામાં દ્રવ્ય તરીકે તંતુ, ક્ષેત્ર તરીકે મુંબઈ, કાઠ તરીકે ડનાળો અને ભાવ તરીકે કાઠાશ અભાવ રૂપે છે.

૪. દ્રવ્યાર્થિક નયના ચોથા ભેદનું નામ “ પરમ ભાવ ગ્રાહક દ્રવ્યાર્થિક નય ” છે. આ નયથી જ્ઞેયના અનંત સ્વભાવમાંના લાક્ષણિક સ્વભાવથી તેને જ્ઞાતા જાણી શકે છે; જેમકે આત્માના અનંત સ્વભાવમાંનો લાક્ષણિક સ્વભાવ જ્ઞાન છે; ઇટલે કે આત્મામાં વીજા અનંત સ્વભાવ છે પણ જ્ઞાન નામનો સ્વભાવ આત્મા શિવાય વીજા કોઈપણ દ્રવ્યમાં જોવામાં આવશે નહીં. માટે જ્ઞાનમય આત્મા આ પરમ ભાવને લઈને કહેવાય છે.

૫. પાંચમો ભેદ “ કર્મોપાધિ નિરપેક્ષ શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય ” છે. દ્રવ્યાર્થિક નયના આ પાંચમાં ભેદમાં જ્ઞેયની વાહ્ય સ્થિતિની અપેક્ષા વગર જ્ઞાતા તેની શુદ્ધ સ્થિતિનો વિચાર કરે છે; જેમકે દરેક જીવાત્માઓ સિદ્ધાત્મા જેવા શુદ્ધાત્મા છે. આ વિચાર કરતી વખતે કર્મોથી ઉત્પન્ન થયેલા ચોક્કસ પર્યાયોની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે.

૬. દ્રવ્યાર્થિક નયના પહેલા ભેદના છઠા ભેદનું નામ “ ઉત્પાદ્ વ્યય ગૌણત્વે સત્તાગ્રાહક શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય ”



છે. આ ભેદમાં દ્રવ્યના રૂપાંતરનો વિચાર વાજુ રાखी દ્રવ્યના શાશ્વત મૂલ સ્વભાવનો વિચાર કરવામાં આવે છે. દરેક દ્રવ્ય શાશ્વત છે; જો કે તે પોતાના પર્યાયોમાં રૂપાંતર ધારણ કરે છે તોપણ આ છટ્ટા ભેદમાં તેના શાશ્વત સ્વભાવનો જ વિચાર કરવામાં આવે છે; જેમકે એક ડનના દડાને ગુંથનદ્વારા મોંજાના રૂપમાં ફેરવી નાંચવામાં આવે તોપણ તેનો ડન તરીકે વિચાર કરી શકાય. આ દૃષ્ટાંતમાં જો કે વસ્તુનું રૂપાંતર થયું છે તોપણ વસ્તુ વસ્તુપણે ( ડનપણે ) તેજ છે એટલે ડનપણાનો નાશ થયો નથી.

૭. સાતમા ભેદનું નામ “ ભેદ કલ્યાનો નિરપેક્ષ શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય ” છે. આ સાતમા ભેદમાં જ્ઞાતા એવો વિચાર કરે છે કે દ્રવ્ય પોતાના પર્યાય અને સ્વભાવથી વ્યરિત્ત નથી.

૮. દ્રવ્યાર્થિક નયના આઠમા ભેદને “ કર્મોપાધિ સાપેક્ષ અશુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય ” કહે છે. આ આઠમાં ભેદમાં દ્રવ્યની આધિભૌતિક સ્થિતિનો જ વિચાર કરવામાં આવે છે; જેમકે સુવ તપાવેલા લોચંડના કડકાને ( જો કે તે સ્વરેગ્ગર લોચંડનો કડકો છે તોપણ તેને ) અગ્નિ કહી શકાય. તેવીજ રીતે આત્માને પણ વાસ્તવિક રીતે જો કે તે સ્વાસ શુદ્ધાત્મા છે તોપણ વર્તમાન આધિભૌતિક સ્થિતિને લઈને તેને માગમ,

કુતરો, બિલાડો વીગેરે નામથી બોલાવી શકાય છે. આત્માઓ શુદ્ધ છે પણ જ્યારે તેઓ કર્મને વશ હોય છે ત્યારે કર્મ તેને જે રૂપમાં મુકે છે તે રૂપથી તે ઓઢાવાય છે. ગુસ્સામાં આવેલો માણસ તેવા પ્રકારના કર્મોને લઈને ગુસ્સારૂપજ છે.

૯. “ ઉત્પાદ વ્યય સાપેક્ષ સત્તાગ્રાહક અશુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય ” નવમો ભેદ છે. આ દ્રવ્યાર્થિક નયના નવમા ભેદમાં ચોક્કસ સમયમાં વસ્તુના રૂપાંતરની અપેક્ષાપૂર્વક વસ્તુના નિત્યત્વનો વિચાર કરવામાં આવે છે; જેમકે સોનાની માલાને ભાંગીને તેની વંગડીઓ બનાવવામાં આવે તો માલાનું વંગડીમાં રૂપાંતર થવા છતાં સોનું સોનારૂપે નિત્ય છે.

૧૦. દશમા ભેદનું નામ “ ભેદ કલ્પના સાપેક્ષ અશુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નય છે. દ્રવ્યાર્થિક નયના આ દશમા ભેદમાં જ્ઞાતા ગુણ ગુણીને જુદા ધારે છે; જેમકે જ્ઞાન વીગેરે આત્માના ગુણો છે; જેમ “ જોન સાહેવનું પુસ્તક ” તેમાં પુસ્તક જોન સાહેવથી જુદું છે, તેમ “ આત્માનું જ્ઞાન ” તેમાં જ્ઞાન આત્માથી જુદું છે એમ કહેવાની કોઈની મરજી થાય તો તે આ નયની અપેક્ષાથી તેમ કહી શકે.

## પ્રકરણ પાંચમું.

### પર્યાયો.

હવે આપણે પર્યાયાર્થિક નયના આંતર ભેદો તરફ આવવાનું છે. પણ પર્યાયાર્થિક નયોનો વિચાર કરતા પહેલાં પર્યાયનું સ્વરૂપ જાણવું વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે.

પર્યાયનો લાક્ષણિક સ્વભાવ રૂપાંતર પામવાનો છે. પટલે કે પદાર્થના જીર્ણ પર્યાયો નાશ પામી તે નવા પર્યાય રૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. આજ ઉપરથી આપણે પર્યાયની નીચે મુજબ વ્યાख्या કરી શકીએ:—

“ ઉત્પાદ્ વ્યયાત્મક પર્યાય છે. ” જેમકે સુરસી અમુક સુદ્ધલના પર્યાય છે; અમુક વ્રસતે તેજ પર્યાયો જીર્ણ થઈ અથવા કોઈપણ સંજોગને લીધે નાશ પામી વીજું રૂપ ધારણ કરશે.

પર્યાય કે જાતના છે:—( ૧ ) સહમાવિન્ પટલે દ્રવ્યના અથવા પદાર્થના સ્વાસ ગુણોના પર્યાય; જેમકે સુદ્ધલનો પદ

ગુણ રંગ છે. કોઈ વસ્તુને પાણીનો રંગ લીલો દેખાય છે. પાણીને હમેશાં રંગ છે; પણ તે સદા લીલો નથી. આ દૃષ્ટાંતમાં લીલા રંગનું અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ સહભાવિન્ પર્યાય છે.

( ૨ ) ક્રમભાવિન્ પર્યાય ઇટલે વસ્તુના વિભાવિક ગુણોના પર્યાય; જેમકે પાણીની અંદર કોઈપણ વિભાવિક પદાર્થના અસ્તિત્વને લીધે પાણીમાં ડોલાપણાનો ગુણ આરોપી શકાય છે. આવા આરોપિત ગુણોના પર્યાયોનો આ ભેદમાં સમાવેશ થાય છે. તેમજ જીવના કર્મરૂપી પરવસ્તુની સાથે સંમેલનથી થતા ક્રોધ, શોક, સુખ, દુઃખ વીગેરેના પર્યાયો પણ આ ભેદમાં આવી શકે. આ બે ભેદ ઉપરાંત જીવને આશ્રયીને પર્યાયના વીજા ચાર ભેદ થઈ શકે છે:—

૧. “ સ્વભાવ દ્રવ્ય વ્યંજન પર્યાય ” પહેલો ભેદ છે. જીવાત્માના શુદ્ધ સ્વભાવની નિશાની તરીકે જે પર્યાય છે તે સ્વભાવ દ્રવ્ય વ્યંજન પર્યાય છે. આત્માનો શુદ્ધ સ્વભાવ મુક્ત થવાનો છે. જીવાત્માના છેલ્લા દેહમાં આ શુદ્ધ સ્વભાવની નિશાની છે ઇટલે કે જે ભવમાં જીવાત્મા મુક્તામા થવાનો છે તે ભવનું શરીર, જીવરૂપી શુદ્ધ દ્રવ્યને વતાવનારો પર્યાય છે; વીજો ભેદ “ સ્વભાવ ગુણવ્યંજન પર્યાય ” નામે છે. જ્યારે

આત્મા પોતાની શુદ્ધ અવસ્થામાં વર્તે છે ત્યારે તેના ગુણોના પર્યાય-આ-ભેદના દૃષ્ટાંતરૂપ છે; જેમકે આત્માનો એક જ્ઞાન નામનો ગુણ જ્ઞેય આશ્રયીને પ્રત્યેક ક્ષણે વદલાતો જાય છે; આવી રીતે જ્ઞાનનું વદલાવું તેને સ્વભાવ ગુણ વ્યંજન પર્યાય કહે છે; ત્રીજો ભેદ “વિભાવ દ્રવ્ય વ્યંજન પર્યાય” કહેવાય છે. આવા પર્યાયો આત્મામાં કાંઈ વિભાવિક વસ્તુ દર્શાવે છે: એટલે કે આત્મામાં આત્મસ્વભાવથી વિલક્ષણ કાંઈકત્વ રહેતું છે એમ જણાવવાનું કામ આવા પર્યાયોનું છે; ચોથો ભેદ “વિભાવગુણ વ્યંજન પર્યાય નામનો છે. આવા પર્યાયો આત્માની વિભાવિક અવસ્થા સમજાવે છે; જેમકે ઇન્દ્રિયાત્મક જ્ઞાન આત્માના શુદ્ધ જ્ઞાનગુણની અપેક્ષાથી જીવાત્માની વિભાવિક અવસ્થા છે.

આજ પ્રમાણે પુદ્ગલને આશ્રયીને પર્યાયના ચાર વર્ગ પડી શકે છે. તેમણે ઉપર જણાવેલા ચાર નામોથીજ ઓઝાવાય છે. પહેલા ભેદના પર્યાયો પરમાણું છે; ત્રીજા ભેદમાં એક રંગ, એક ગંધ, એક રસ અને બે અપ્રતિસ્પર્ધિ સ્પર્શનો સમાવેશ થાય છે; ત્રીજા ભેદમાં બે અથવા વધારે પરમાણુઓના સમૂહનો સમાવેશ થાય છે; અને ચોથા ભેદના દૃષ્ટાંત તરીકે એક રસમાં

બીજા રસના પરાવર્તનને ગણી શકાય; જેમકે સાકરમાં સ્વા-  
રાશ લાવવી.

આ પ્રમાણે પર્યાયોનું ચત્કિંચિત્ સ્વરૂપ સમજ્યા પછી  
આપણે હવે પર્યાયાર્થિક નયની રૂપ રેखा દોરવા પ્રયત્ન કરીએ.



## પ્રકરણ છઠું.

### પર્યાયાર્થિક નયો.

જેનો હેતુ પર્યાય છે તે પર્યાયાર્થિક નય કહેવાય છે.  
આવા પર્યાયાર્થિક નયના છ ભેદ પાડી શકાય છે. પહેલા ભેદ  
માં પર્યાયની અનાદિ અનંત અવસ્થાનો વિચાર કરાય છે.  
દૃષ્ટાંત તરીકે મેરુ જેવા પર્વતોનું ગ્રહણ કરી શકાય, જેમાં  
પોતાના દ્રવ્યમાં ફેરફારો થવા છતાં દ્રવ્ય તેના તેજ રૂપે રહે  
છે. આ ભેદને “ અનાદિ નિત્ય શુદ્ધ પર્યાયાર્થિક નય ” કહે છે.

ત્રીજા ભેદમાં પર્યાયની સાધનંત સ્થિતિનો વિચાર કરવામાં આવે છે. મુક્તાત્માની નિત્ય સ્થિતિ તેનું દૃષ્ટાંત છે કારણ આ સ્થિતિની આદિ છે પણ અંત નથી. મુક્તાત્માને અવતરવાનો એટલે અવતાર લેવાનો એટલે ઉતરતી સ્થિતિમાં આવવાનો પ્રસંગ નથી કારણકે તેઓને કર્મોનો અભાવ છે. આ ભેદનું નામ “ સાદિ નિત્ય શુદ્ધ પર્યાયાર્થિક નય ” છે.

ત્રીજા વર્ગમાં પર્યાયની નિત્ય સ્થિતિની ઉપેક્ષા કરીને માત્ર ઉત્પાદ્ અને વ્યયનો જ વિચાર કરવામાં આવે છે. એટલેકે આ ભેદને અનુસરીને અમુક ક્ષણે પર્યાયો નાશ પામી વીજુંરૂપ ધારણ કરે છે તેટલા પુરતો જ વિચાર કરવામાં આવે છે પણ તે વચ્ચે પર્યાયના નિત્ય સ્વભાવને વિચારનું સ્થાન આપવામાં આવતું નથી. એને પરિભાષામાં “ સત્તા ગૌણત્વે ઉત્પાદ્ વ્યય ગ્રાહક અનિત્ય શુદ્ધ પર્યાયાર્થિક નય ” કહે છે.

પર્યાયાર્થિક નયના ચોથા ભેદમાં એક જ સમયે પર્યાયમાં ઉત્પાદ્, વ્યય અને ધ્રૌવ્યત્વ છે તેનો વિચાર કરાય છે. પર્યાયને ધ્રૌવ્યતા સાથે સીધીરીતે કાંઈપણ સંબંધ નથી તોપણ જ્યારે આ ભેદમાં ધ્રૌવ્યતાનો વિચાર કરવામાં આવે છે તેથી તેના પારિભાષિક નામમાં અશુદ્ધ શબ્દ અવશ્ય મુકાવો જોડાવ

કારણકે જે ધ્રૌવ્યતાનો વિચાર કરવામાં આવે છે તે ધ્રૌવ્યતા શુદ્ધ નથી આ ભેદને “ સત્તા સાપેક્ષ નિત્ય અશુદ્ધ પર્યાયાર્થિક નય ” કહે છે.

પાંચમાં ભેદમાં વિચાર્યમાણ પદાર્થના શુદ્ધ ગુણનોજ વિચાર કરાય છે. વાહ્ય પદાર્થોના લીધે ઉત્પન્ન થયેલા દેહીતા લક્ષણોની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે છે; દૃષ્ટાંત તરીકે જાણનાર, મનુષ્ય, પશુ કે પક્ષિ કે કોઈપણ જીવત્માને તેનામાં રહેલા કર્મરૂપી વિભાવિક તત્ત્વની અસરથી ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યત્વ, પશુત્વ કે પક્ષિત્વ કે એવા વીજા કોઈપણ દેહીતા લક્ષણોની ઉપેક્ષા કરીને આત્માના મૂળ લક્ષણોના વિચાર પૂર્વક આ નયથી તેને મુક્તાત્મા તરીકે જાણે કે વિચારે કે વિચારી શકે. આ નયને પરિભાષામાં “ કર્મોપાધિ નિરપેક્ષ નિત્યશુદ્ધ પર્યાયાર્થિક નય ” કહે છે.

છઠ્ઠા ભેદમાં જાણનાર કર્મની અસરથી પ્રાદુર્ભાવને પામેલાં પર્યાયના વિનશ્વર સ્વભાવનો વિચાર કરે છે; જેમકે આત્મામાં રહેલા કર્મ નામના વિભાવિક તત્ત્વની અસરથી સંસારાવસ્થામાં આત્માને જન્મ મરણ છે. આ પર્યાયાર્થિક નયનું નામ “ કર્મોપાધિ સાપેક્ષ અનિત્ય અશુદ્ધ પર્યાયાર્થિક નય ” છે.



## प्रकरण सातमं.

सातनय अने नयाभास.

द्रव्यार्थिक नय वस्तुना नित्य स्वभावनो विचार करे छे. कारणके द्रव्य नित्य छे एटले सर्वदा विद्यमान छे. पर्यायार्थिक नय घणुं करीने वस्तुना विनश्वर स्वभावनो विचार करे छे. कारणके प्राये करीने पर्यायो विनश्वर छे.

द्रव्यार्थिक नयना त्रण उत्तरभेद पाडी शक्य छे:—

१. नैगम नय.
२. संग्रह नय.
३. व्यवहार नय.

पर्यायार्थिक नयना चार उत्तरभेद पाडी शक्य छे:—

१. ऋजुपुत्र नय.
२. शब्द नय.
३. समभिरुद्ध नय.
४. एवंभूत नय.

આ સાતના-સમૂહને જૈન ન્યાયશાસ્ત્રમાં “ સપ્તનય ” કહેવામાં આવે છે.

૧. નૈગમ નયથી-વસ્તુમાં સામાન્ય<sup>૧</sup> અને વિશેષ<sup>૨</sup> ગુણોના અસ્તિત્વનો વિચાર કરાય છે. ઇટલેકે વિશેષ ગુણોથી વ્યતિ-રિક્ત સામાન્ય ગુણો હોતા નથી અને સામાન્ય ગુણોથી વ્યતિ-રિક્ત વિશેષ ગુણો હોતા નથી; પણ વન્ને ગુણો ગુણીમાં રહે છે. જ્યારે કોઈ માણસ “ આમ્રવૃક્ષ ” એ શબ્દો બોલે છે ત્યારે આમ્રવૃક્ષમાં રહેલા વિશેષ ગુણો દર્શવવાં ઉપરાંત વીજા વૃક્ષોની સાથે સામાન્ય પળે રહેલ વૃક્ષત્વ નામના ગુણનું પણ કથન કરે છે.

જ્યારે વસ્તુના સામાન્ય અને વિશેષ ગુણો સ્વરે-સ્વરીરીતે જુદાજ છે એમ માનવામાં આવે ત્યારે નૈગમાભાસ થાય છે;

૧. સામાન્ય ગુણો અમુક વર્ગની દરેક વ્યક્તિમાં હોય છે; તેઓ જાતિ સૂચક છે.

૨. વિશેષ ગુણો જાતિની ચોક્કસ વ્યક્તિમાં જ હોય છે; અને તે જાતિની વીજી કોઈપણ વ્યક્તિમાં તે ગુણો જોવામાં આવતા નથી; જેમકે આમ્રવૃક્ષમાં રહેલ આ-મ્રત્વ નામનો ગુણ આમ્ર શિવાય વીજા કોઈપણ વૃક્ષમાં જોવામાં નહિ આવે.

જેમકે આત્માનો વિચાર કરતી વખતે આત્મામાં રહેલ “સત્” નામના સામાન્ય ગુણને અને “ ચેતના ” નામના વિશેષ ગુણને આત્માથી વ્યતિરિક્ત બે જુદા પદાર્થ તરીકે વિચારવામાં આવે ત્યારે નૈગમાભાસ થાય.

૨. સંગ્રહ નયથી વસ્તુમાં જાણેકે સામાન્ય ગુણ જ હોય એવો વિચાર કરાય છે. દ્રવ્યાર્થિક નયના આ ભેદમાં સામાન્ય ગુણોથી વ્યતિરિક્ત વિશેષ ગુણો નથી એમ કહેવામાં આવે છે, એટલે સામાન્ય ગુણોને મુખ્યતા આપવામાં આવે છે, પણ વિશેષ ગુણોનો નિષેધ કરવામાં આવતો નથી; જેમકે વૃક્ષના અસ્તિત્વના અભાવે આમ્રવૃક્ષ હોઈ શકે નહિ.

વિશેષ ગુણોનો તદન નિષેધ કરી સામાન્ય ગુણો ધારણ કરવાથીજ વસ્તુતઃ વસ્તુ હોઈ શકે એવું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે ત્યારે સંગ્રહાભાસ થાય છે; જેમકે આમ્રવૃક્ષ તે વસ્તુતઃ આમ્રવૃક્ષ છે કારણકે તે વૃક્ષ છે.

૩. વ્યવહાર નયથી વિચાર કરનાર વસ્તુને વિશેષ ગુણાત્મક હોય એમ વિચારે છે. આ નય વિશેષ ગુણના અભાવે સામાન્ય ગુણના અસ્તિત્વનો નિષેધ કરે છે; એટલેકે વિશેષ ગુણને મુખ્ય રાખી સામાન્ય ગુણને ગૌણપણે રાખે છે; જેમકે

કોઈપણ માણસને સામાન્યરીતે રોપો લાવવાનું કહેતાં તે કોઈ-પણ વિશેષ રોપો લાવશે કારણકે સામાન્યરીતે રોપો એવું કાંઈ હોઈ શકે નહિ.

સામાન્ય ગુણોનો તદન નિષેધ કરી વિશેષ ગુણો ધારણ કરવાથીજ વસ્તુતઃ વસ્તુ હોઈ શકે એમ માનવામાં આવે તો વ્યવહારાભાસ થાય છે. વસ્તુને તેના ગુણોથી તદન જુદી માનતાં એટલે ગુણ અને ગુણીને તદન વ્યતિરિક્ત માનવાથી પણ વ્યવહારાભાસ થાય છે.

૪ ઋજુ સૂત્રનયથી વસ્તુની સ્વકીય વર્તમાન સ્થિતિ પ્રમાણે તેનો વિચાર કરાય છે. આ નયથી વિચારનાર ભૂત કે ભવિષ્યની અપેક્ષા રાખતો નથી. આ નય વસ્તુને વર્તમાન અવસ્થા રૂપેજ માને છે. આ નયવાળો એવી દલીલ કરે છે કે વસ્તુને તેની ભૂત કે ભવિષ્યની સ્થિતિમાં વિચારવાથી કાંઈ લાભ નથી કારણકે વ્યવહારુ કાર્ય વર્તમાન અવસ્થા માત્રથીજ સરે છે, વળી ઋજુસૂત્રવાદી નામ, સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવમાંથી ફક્ત ભાવનેજ મુખ્યપદ આપે છે આ નયને સમજવામાં નીચેનું દ્રષ્ટાંત વરાવર વંધ વેસ્તુ થશે.

ભૂતકાલમાં એક મનુષ્ય ઇંદ્ર હતો તેથી તેને તેની વર્તમાન

અવસ્થામાં કાંઈપણ લાભ નથી; તેમજ સત્તારૂપે જીવ સાથે રહેલા કોઈ કર્મોને લઈને તે જીવ ભવિષ્યમાં भीम જેવા મજબૂત અને જોરાવર શરીરમાં ઉત્પન્ન થશે તથાપિ તે શરીર તેની વર્તમાન અવસ્થામાં તેને કોઈપણ રીતે ઉપયોગી નથી. એક બિહુકને રાજાનું નામ આપવામાં આવે તો તે રાજા બની શકતો નથી; રાજાનું પુતલું રાજાની ફરજો વજાવી શકે નહિ; તેમજ યુવરાજ પણ યુવરાજાવસ્થામાં રાજા હોઈ શકે નહિ.

જ્યારે પદાર્થના વસ્તુત્વનો સર્વથા નિષેધ કરવામાં આવે ત્યારે ઋજુમૂત્રાભાસ થાય છે; જેમકે પર્યાયોના કારણભૂત દ્રવ્યનો સર્વથા નિષેધ કરી પ્રતિસમય વિનશ્વર પર્યાયોનેજ માનવામાં આવે ત્યારે ઋજુમૂત્રાભાસ થાય.

૫. શબ્દ નયથી વિચારનાર શબ્દનો વ્યુત્પત્તિથી ગમે તે અર્થ હોય તોપણ શબ્દના રૂઢ અર્થને સ્વીકારે છે. આ નય એમ સમજાવે છે કે જુદા જુદા વ્યુત્પત્તિ અર્થવાળા પર્યાય શબ્દો એકજ છે, કારણ કે તેઓ એકજ વાચ્યને કહેનારા છે; જેમકે ઘટ, કુંભ વિગેરે. ( જો કે “ ઘટ ” શબ્દથી સામાન્ય ઘડો સમજાય છે અને “ કુંભ ” શબ્દથી જલપૂર્ણ ઘડો સમજાય છે. )

જ્યારે જુદા જુદા સમયને લઈને અને જુદી જુદી વ્યુત્પત્તિને લઈને થતા જુદા જુદા અર્થનો તદ્દન અસ્વીકાર કરવામાં આવે છે ત્યારે શબ્દાભાસ થાય છે.

૬. સમભિરૂઢ નયથી શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે પર્યાય શબ્દો યથાયોગ વંધવેસતી રીતે વાપરવામાં આવે છે; જેમકે ઇંદ્ર, પુરંદર, શક્ર વિગેરેનો રૂઢ અર્થ “ ઇંદ્ર ” થાય છે પણ વ્યુત્પત્તિ અર્થ જુદા જુદા સ્વરૂપમાં પ્રવર્તે છે, તેનો યથાસ્થાન ઉપયોગ આ નયથી કરાય છે; તેવીજ રીતે ઘટ, કુંભ, કલશ વિગેરેનો પણ ઉપયોગ કરાય છે.

જ્યારે પર્યાય શબ્દોને તદ્દન જુદા જુદા વાચ્યને કહેનારા માનવામાં આવે ત્યારે સમભિરૂઢાભાસ થાય છે; જેમકે “ શક્ર, ઇંદ્ર, પુરંદર ” વિગેરે શબ્દો “ હાથી, ઘોડા, સિંહ ” જેવા શબ્દોની પેઠે જુદા જુદા વાચ્યોને કહેનારા છે, અથવા તો “ કુંભ, કલશ, ઘટ ” વિગેરે શબ્દો “ ખુરશી, ટેવલ, પેટી ” વિગેરે શબ્દોની પેઠે જુદી જુદી વસ્તુના વાચક છે.

૭. એવંમૂત નયને લઈને શબ્દને તેની વર્તમાન સ્થિતિમાં વાપરી શકાય છે. આ નય વસ્તુને નામ અનુસરતી ક્રિયા

કરે તો તે નામથી ઓઢાવાવે છે; જેમકે માણસ સિંહ તરીકે કામ કરે તો તેને સિંહ કહી શકાય; અન્યથા નહીં.

જ્યારે નામને અનુસરતી ક્રિયા નહીં કરનાર નામવાળી વસ્તુને તે નામથી ઓઢાવવાની તદન ના પાડવામાં આવે છે ત્યારે એવંભૂતાભાસ થાય છે; દૃષ્ટાંત તરીકે માણસ વિચાર કરનારું પ્રાણી છે; રામ માણસ છે, પણ અમુક સમયે તે વિચાર કરતો નથી માટે માણસ નથી.

આ સાતમાંના પહેલા ચાર નયો વાચ્યની સાથે સંબંધ ધરાવે છે અને છેલ્લા ત્રણ વાચકને આશ્રયીને છે. તેઓ અનુક્રમે “ અર્થ નય ” અને “ શબ્દ નય ” ના નામથી ઓઢાવાય છે.

તત્ત્વાર્થાધિગમ સૂત્રના પહેલા અધ્યાયના ૩૪ માં સૂત્રમાં હમાસ્વાતિવાચક પાંચ નયનું વર્ણન કરે છે અને છેલ્લા બે છૂટકે સમભિરુદ્ધ અને એવંભૂતનો શબ્દ નયમાં સમાવેશ કરે છે. તેમણે શબ્દ નયના—“ સામ્પ્રત, સમભિરુદ્ધ અને એવંભૂત ” એવા ત્રણ ભેદ પાડેલા છે જેમાંના સામ્પ્રતને વ્યુત્પન્ન અર્થની અપેક્ષા વગર રુદ્ધ અર્થને કહેનારો વર્ણવેલો છે અને વીજા વેની વ્યાख्या ઉપર કહેવાઈ ગયેલ છે તેવીજ છે.

શ્રી જિનેશ્વરો જયતિ ।

# શ્રી તત્ત્વ સંગ્રહ.

સંશોધક,  
શા. ઘેલાભાઈ પ્રાણુલાલ—કલોલ.

સ્વધર્મિ બન્ધુની સહાયથી  
છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,  
શાહ સાંકળચંદ ત્રિભોવનદાસ.

કે. સારંગપુર તળીઆની પોળ,  
અમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ

સંવત ૧૯૮૨

પ્રત ૧૦૦૦

સને ૧૯૨૬

શ્રી વીરશાસન ટ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શાહ રતીલાલ કેશવલાલે  
છાપ્યું. કે. હાળ પટેલની પોળ-અમદાવાદ.

કિંમત ૦-૧-૩



## ગુઢ શબ્દોના અર્થ.

પાનું પંક્તિ.

૧૧	૧૪	પાંસીનો રોગ—પાંસળીનો રોગ.
૨૩	૧૨	સાધ ધર્મ—સર્મીન ધર્મ.
૨૫	૧	ગદ્યાણી—વૃદ્ધ.
૨૬	૪	કલ્યાણીક કર્મ—સદ્રપણું અગર સરલપણું.
,	૧૦	પાસથા—ઢીલાપણું.
,,	૧૨	નિરછલા—વાતસલ્યપણું.
૨૮	૧૮	આગાર—ખાણ.
૩૦	૬	સુવણું કુમાર—એ નામની જાત.
૩૫	૫	દોરી દેતો થકો—દોરી ખેંચતો.
		પંચવણી સુતર—પાંચ જાતના રંગના સુતરનો દડો.
૩૫	૯	
૩૬	૩	જડ—મુળીઆં.

નીચે

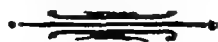
વિષય.	આગળ પાનું.
ગુઢ શબ્દોના અર્થ.	૨
દોહરા.	૬
પ્રારબ્ધની બલીહારી....	૭
સત્સંગ પ્રતાપ.	૭
અંતરાય બાંધવાનું ક્ષણ	૮

# વિષયાનુક્રમણિકા.

નંબર	વિષય.	પાન
૧	મંગલાચરણ.....	૧
૨	રત્નાકર પચીસી. ....	૧
૩	બાર વ્રત-વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી ....	૬
૪	ચૌદ નિયમ નિશ્ચય ભાવથી. ....	૯
૫	ચોવીસ તીર્થકરનાં નામ શા ઉપરથી પડ્યાં ?	૧૧
૬	ચોવીસ તીર્થકરનાં નામ ઉપરથી ભાવવાની ભાવના.	૧૩
૭	બાર ભાવના. ....	૧૫
૮	વહેલા વહેલા મોક્ષ મેળવવાના ૨૩ બોલ ...	૨૩
૯	આઠ કામમાં પ્રમાદ ન કરવાના ૮ બોલ ....	૨૪
૧૦	સેજ્યાના પ્રકાર. ....	૨૫
૧૧	દસ કલ્યાણીક કર્મ બાંધવાના દસ બોલ ...	૨૬
૧૨	ચાર પ્રકારની કરણી. ....	૨૬
૧૩	તીર્થકર ગોત્ર ઉપાર્જન કરવાના વીસ બોલ ....	૨૭
૧૪	જ્ઞાન ઉપાર્જન કરવાના ચાર બોલ. ....	૨૮
૧૫	શિયળ વ્રતની બત્રીસ ઉપમા ....	૨૮
૧૬	જીવ સોળ પ્રકારે કષાય કરે તે. ...	૩૨
૧૭	દસ પ્રકારની સંજ્ઞા....	૩૩
૧૮	ચિત્ત સમાધિના દસ બોલ ...	૩૪
૧૯	ચૌદ સ્વપ્નાં... ..	૩૫
૨૦	સમકિતના ૬૭ બોલ ....	૩૬
૨૧	આત્મિક મુદ્રાલેખ ...	૪૧

૨૨	ઉત્તમ વાક્યો....	...	...	...	૪૪
૨૩	ભવાંત લેદક....	...	...	...	૪૮
૨૪	વેદની સમયે ફરજ	...	...	...	૫૦
૨૫	ઉત્તમ વિચારણા	...	...	...	૫૨
૨૬	ગુરુ ભક્તનો વિનય	...	...	...	૫૪
૨૭	ઉત્તમ પદ....	...	...	...	૫૩
૨૮	બાણવા ભોગ....	...	...	...	૫૪
૨૯	છુટું છવાયું....	...	...	...	૫૮
૩૦	વૈરાગ્યમય કાવ્યો	...	...	...	૬૧
	તું શું કરે ?	...	...	...	૬૧
	જીંદગી માટે....	...	...	...	૬૨
	શા માટે ?....	...	...	...	૬૨
	આત્માની પ્રમાદ દશા....	...	...	...	૬૨
	સમાન ભાવ....	...	...	...	૬૩
	મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ....	...	...	...	૬૪
	મોહની પ્રાબલ્યતા	...	...	...	૬૫
	શિક્ષા....	...	...	...	૬૫
	પ્રભુ સ્તુતી...	...	...	...	૬૬
	ખમાવ્યું તે ખરું માનું...	...	...	...	૬૬
	ફના દુનિયા....	...	...	...	...
૩૧	વ્યાખ્યાન પછી કહેવાની કવિતા....	...	...	...	૬૮
૩૨	ચાર પ્રકાર....	...	...	...	૬૯
૩૩	શ્રાવકના ત્રણ મનોરથ	...	...	...	૭૧

# પ્રકાશકનું નિવેદન.



આપણી જૈન સમાજમાં આજકાલ ઘણી સંખ્યામાં પુસ્તકો ખહાર પડે છે. પરંતુ આ પુસ્તકમાં કેટલાંક અપ્રસિદ્ધ લખાણો દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. મુખ્ય મુખ્ય ઉપયોગી વિષયોનો સમાવેશ કરવાથી ‘તત્ત્વ સંગ્રહ’ નામ આપવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક પૈસા પ્રાપ્ત કરવાના હેતુએ પ્રકાશિત કર્યું નથી પરંતુ લઘ્ય જીવોને પોતાના આત્માનો ઉત્કર્ષ કરવા માટે, ઉચ્ચ શ્રેણીમાં પ્રગતિ કરવા અર્થેજ પ્રકાશિત કર્યું છે. મૂલ્ય પકતર કીંમતથી પણ વધુન ઓછુંજ રાખ્યું છે જ વાંચક વર્ગ સહેલાઈથી જાણી શકશે.

આ પુસ્તક જો જૈન સમાજના આદરને પાત્ર થશે, તો મહારા પરિશ્રમને સાર્થક લેખીશ. વળી ‘છદ્માવસ્થાના ઘણીને’ એ પુસ્તક છપાવી વિના મૂલ્યે વહેંચવાની મહારી જે આંતરિક ઇચ્છા છે તેને પણ પોષણ મળશે.

આ પુસ્તકમાં જે જે વિદ્વાનોની કૃતિઓ દાખલ કરવામાં આવી છે તે તે વિદ્વાન મહાશયોનો આભાર માનું છું.

આ પુસ્તક પરત્વે બાલ બ્રહ્મચારી શ્રી હર્ષચંદ્રજી મહારાજ સાહેબે તથા શ્રી ત્રિજકુંવરબાઈ આર્યાજીએ પોતાના અમૂલ્ય વખતનો ભોગ આપી લખાણની શુદ્ધિ કરાવરાવી છે તે બદલ તેઓશ્રીનો હું ઋણી છું.

આ પુસ્તકનું મેટર લખવામાં શા. દેલાલાઈ  
ગ્રાણુલાલે તથા પ્રફ્ સુધારવામાં મારા સ્નેહી સંઘવી  
વાડીલાલ કાકુભાઈએ જે પરિશ્રમ લીધો છે તે બદલ  
તેઓશ્રીનો આભાર માનું છું.

અંતમાં શ્રી વીર પ્રભુના શાસનનો દીન પ્રતિદિન ઉદય  
થાઓ તેવી ભાવના સાથે અત્રે વિરમું છું.

સાર ગપુર-તળીયાની પોળ. }  
અમદાવાદ. } શા. સાંકળચંદ્ર <sup>સેવક,</sup> ત્રિભોવનદાસ.

### દોહરા.

જે જન્મેયા છે જગતમાં, તે નકી મરનાર;	
જે ખીલ્યાં છે પાંદડાં, તે નકી ખરનાર.	૧
જન્મમાં શું મોહી રહ્યો, મુંઠ બની ગેમાર;	
તે તારું હારી ગયો, શોધ્યો નહિ કંઈ સાર.	૨
અહાર, શરીર ને ઉપધી, પચખું પાપ અઢાર;	
મરણ આવે તો વેસરે, જીવું તો આગર.	૩

## પ્રારબ્ધની બલીહારી.

ગઝલ.

- પ્રભાતે શું થવાનું તે, પ્રભુ વિણ કોણ જાણે છે;  
 વિચારોમાં વૃથા શાને, મનુષ્યો મોજ માણે છે. ૧
- ચણેલા રાત્રિએ કિલ્લા, પ્રભાતે કંઈ પડેલાં છે;  
 ફળો તાજાં ભર્યા રાત્રે, સવારે તે સડેલાં છે. ૨
- પ્રભાતે રામને ગાદી, અયોધ્યાની હુતી દેવી;  
 અહો ! બદલાઈ રાત્રીએ, સતિ કેકેઈ તણી કેવી. ૩
- કયું જે રામને નક્કી, ઉઠી વનમાં જવાનું છે;  
 ન જાને જનકીનાથ, પ્રભાતે શું થવાનું છે. ૪
- જગતની નાટ્ય શાળામાં, અજ્ઞયજ્ઞ રાત્રિના પડદા;  
 પ્રભાતે તે ઉપડતાં તો, નવા દેખાવ જોવાના. ૫
- સુતા પર્યંકમાં રાત્રે, પ્રભાતે તે શમશાને છે;  
 હતા હસ્તા અરે રાત્રે, રૂદન કરતા તે વહાણે છે. ૬
- થવાનું કાલ શું તે તો, રહ્યું છે કાળના કરમાં;  
 અરે મન વ્યર્થ વિચારો, તણી સરીતાવિષે તરમાં. ૭

## સતસંગનો પ્રતાપ.

લાખો પાપી તર ગયે, સતસંગના પ્રતાપસે. ક્ષણમે બેડા  
 પારડે, સતસંગ કે પ્રતાપસે. સતસંગના દરીયા ભરાડે, નાહિ  
 દ્યો કોઈ આય કે કહુ જાય તનકે પાપ સખ ॥ ૨ ॥ સં ॥  
 લોહકા સુવર્ણ હોવે, પારસ કે પરસંગસે. લટકી ભમરી હોતીહિ  
 (એલકી) ॥ ૩ ॥ સં ॥ રાય પરદેશી હુવા કર ખુનસે રહેતે  
 ભરે, ઉપદેશ સુન જ્ઞાની હુવા. ॥ ૪ ॥ સં ॥ અરજીન માલી

મનુષ્યકી સાત નીત્ય હુત્યા કરે, છ માસ મહી મુક્તી ગયે.  
 ॥ ૫ ॥ સં ॥ સંજતી રાજ શીકરી હરણુકો માયો  
 થકી રાજ તજ સાધુ હુવા. ॥ ૬ ॥ સં ॥ એલાચી નામા  
 ચોર થા વલી શ્રેણીક નામા ભુપતી કાર્ય સીદ્ધ ઉનકા હુવા.  
 ॥ ૭ ॥ સં ॥ સતસંગ દા મેંમા ભરાહે, દેશ દુનીયા  
 બીચમેં, લક્ષ્મીચદ કહે હો ભલા. ॥ ૮ ॥ સં ॥

### અંતરાય બાંધવાનું ક્ષણ.

અંતરાયું બાંધીરે, એના ક્ષણ આ મળ્યાં રે,  
 પોડાનો રહ્યો નહિ પાર;  
 ભોળીઓના ભોગોરે, રાજ થઇને કંધીઆ રે,  
 વિષય કરીને વ્યવહાર. ॥ ૧ ॥  
 બીજના બગાડ્યાંરે પોતાના સુધારવારે, પ્રપંચનો કરીને પ્રચાર;  
 પરના મુખ માંહેરે, કાંટા એણે પાથર્યાંરે,  
 ભુંડાઇનો ઉપાડ્યો રે ભાર. ॥ ૨ ॥  
 પરનું ભણતર ભાળીરે, બાગી નાંખ્યું પેટને રે,  
 અંગમાં નાંખ્યા અંગાર;  
 સાફ કોઈનું દેખીરે સહન થયું નહિરે, ઈર્ષાને ઠાંસી અપાર.  
 આળને ઓઢાડ્યારે, સાધુ મતી ઉપરેરે, વાવ્યાં તેં ઘસેઘર વેર,  
 પ્રભુતાને પામીરે, માથે ફેરવ્યું રે, આજાં તેં કરી કરી ઝેર.  
 અવરને દેતાંરે, એણે અટ્ટાવીયારે, અવગુણ કાઢી અનેક;  
 સંત શિષ્ય કહે છેરે, લાભને લુટાવીયારે, ઉજળું કર્યું નહિ એક.

॥ श्री बीतरागाय नमः ॥

# श्री तत्व संग्रह.

भगवत्पात्रेण.

[ शार्ङ्गलविक्रितः ]

अहन्तो भगवन्त ईदं महीता, सीद्धाश्च सिद्धी स्थिता  
आचार्या जिनशासन्नोन्तिकरा, पूज्या उपाध्यायका  
श्री सिद्धांत सुपाठका मुनीवरा, रत्नत्रयाराधका  
पंचैते परमेष्ठिनं प्रतिदिनं, कुर्वन्तुवो मंगलं

मंगलं भगवान वीरो, मंगलं गौतम प्रभु  
मंगलं स्थुलीभद्राद्या, जैनो धर्मोस्तु मंगलम्

## श्री रत्नाकर पन्थीसी.

छरिगीत

मंदिर छो मुक्ति तण्णी, मांगल्य डीडाना प्रभु,  
ने छंद नर ने देवता, सेवा करे तारी विलु;  
सर्वज्ञ छो स्वाभी वणी, शिरदार अतीशय सर्वनां,  
घण्टुं छव तुं घण्टुं छव तुं, लंडार ज्ञान कणा तण्णी. १  
त्रणु जगतना आधारने, अवतार छे कइलातण्णी,  
वणी वैद्य छे दुर्वार आ, संसारना दुःखो तण्णी;



વીતરાગ વદ્ધલ વિશ્વના, તુજ પાસ અરજી ઉચ્ચરું,  
 જાણો છતાં પણ કહી અને, આ હૃદય હું ખાલી કરું. ૨  
 શું બાળકો માળાપ પાસે, બાળ કિડા નવ કરે,  
 ને મુખમાંથી જેમ આવે તેમ શું નવ ઉચ્ચરે;  
 તેમજ તમારી પાસ તારક આજ ભોળા ભાવથી,  
 જેવું બન્યું તેવું કરું, તેમાં કશું ખોટું નથી. ૩  
 મેં દાન તો દીધું નહિ ને, શિયળ પણ પાળ્યું નહિ,  
 તપથી દમી કાયા નહિ, શુભ ભાવ પણ ભાળ્યો નહિ;  
 એ ચાર ભેદે ધર્મમાંથી કાંઈપણ પ્રભુ નવ કર્યું,  
 મહાર્ ભ્રમણ ભવેસાગરે, નિષ્કળ ગયું નિષ્કળ ગયું ! ૪  
 હું ક્રોધ અગ્નિથી બળ્યો, વળી લોભ સર્પ કસ્યો મને,  
 ગળ્યો માન રૂપી અજગરે, હું કેમ કરી ધ્યાવું તને ?  
 મન મારું માયા જાળમાં, મોહન ! મહા મુંઝાય છે,  
 ચડી ચાર ચારો હાથમાં, ચેતન ઘણો ચગદાય છે. ૫  
 મેં પરભવે કે આ ભવે પણ, હિત કાંઈ કર્યું નહિ,  
 તેથી કરી સંસારમાં, મુખ અદ્ય પણ પામ્યો નહિ,  
 જન્મે અમારા જીનજી, ભવ પૂર્ણ કરવાને થયા,  
 આવેલો બાળ હાથમાં, અજ્ઞાનથી હારી ગયા. ૬  
 અમૃત ઝરે તુજ મુખરૂપી, ચંદ્રથી તો પણ પ્રભુ,  
 ભોળાઈ નહિ મુજ મન અરેરે ! શું કરું હું તો વિભુ ?  
 પત્થર થકી પણ કઠણ મારું, મન ખરે ક્યાંથી દ્રવે ?  
 મર્કટ સમા આ મનથકી, હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે.

ભમતા મહા ભવસાગરે, પામ્યો પસાયે આપના,  
 જે જ્ઞાન દર્શન ચરણ રૂપી, રત્નત્રય દુષ્કર ઘણું;  
 તે પણુ ગયા પરમાદના, વશથી પ્રભુ કહું છું ખરું,  
 કોની કને કિરતાર આ, પોકાર હું જઈને કરું ? ૮  
 ઠગવા વિભુ આ વિશ્વને, વૈરાગ્યના રંગો ધર્યા,  
 ને ધર્મનો ઉપદેશ રંજન, લોકને કરવા કયા;  
 વિદ્યા ભણ્યો હું વાદ માટે, કેટલી કથની કહું ?  
 સાધુ થઈને ખડારથી, દાંભિક અંદરથી રહું. ૯  
 મેં મુખને મેલું કર્યું, દોષો પરાયા ગાઈને,  
 ને નેત્રને નિહીત કર્યા, પરનારીમાં લપટાઈને;  
 વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું, ચિંતી નહાડં પરતણુ,  
 હે નાથ ! મારું શું થયે, ચાલાક થઈ ચુક્યો ઘણું. ૧૦  
 કરે કાળજીને કતલ પીડા, કામની ખીડામાણી,  
 એ વિષયમાં ખની અંધ હું, વિડંબના પામ્યો ઘણી;  
 તે પણુ પ્રકાશ્યું આજ લાવી, લાજ આપતણી કને,  
 જાણુ સહુ તેથી કહું, કર માફ મારાં વાંકને. ૧૧  
 નવકાર મંત્ર વિનાશ કીધો, અન્ય મંત્રો જાણીને,  
 કુશાસ્ત્રનાં વાક્યો વડે હુણી, આગમોની વાણીને;  
 કુદેવની સંગતથકી, કર્મો નકામાં આચર્યા,  
 મતિ ભ્રમથકી રત્નો ગુમાવી, કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા. ૧૨  
 આવેલ દ્રષ્ટિ માર્ગમાં, મૂકી મહાવીર આપને,  
 મેં મૂઠ ઘિયે હૃદયમાં, ધ્યાયા મદનના આપને;

નેત્ર બાણે ને પંચોધર, નાભીને સુંદર કટી,  
 શણગાર સુંદરીઓતણાં, છટકેલ થઇ જોયાં અતિ. ૧૩  
 મૃગ નયણી સમ નારીતણાં, મુખ ચંદ્ર નિરખવાવતી,  
 મુજ મન વિષે જે રંગ લાગ્યો, અદ્ય પણ ગુંઠો અતિ;  
 તે શ્રુત રૂપ સમુદ્રમાં, ધોયા છતાં જાતો નથી,  
 તેનું કહો કારણ તમે, બચું કેમ હું આ પાપથી ? ૧૪  
 સુંદર નથી આ શરીર કે, સમુદાય ગુણતણો નથી,  
 ઉત્તમ વિલાસ કળાતણો, દેહીખ્યમાન પ્રભા નથી;  
 પ્રભુતા નથી તોપણ પ્રભુ, અભિમાનથી અછકડ કરે,  
 ચોપાટ ચાર ગતિતણી, સંસારમાં ખેંચ્યા કરે. ૧૫  
 આયુષ્ય ઘટતું જાય તો પણ, પાપ બુદ્ધિ નવ ઘટે,  
 આશા જીવનની જાય પણ, વિષયાભિલાસા નવ ઘટે;  
 ઔષધ વિષે કરે યત્ન પણ, હું ધર્મને તો નવ ગણું,  
 બની મોહમાં મસ્તાન હું, પાયા વિનાના ઘર ચણું. ૧૬  
 આત્મા નથી પરભવ નથી, વળી પુણ્ય પાપ કશું નથી,  
 મિથ્યાત્વીની કદુ વાણી મેં, ધરી કાન પીધી સ્વાદથી;  
 રવિ સમ હતા જાને કરી, પ્રભુ આંખશ્રી તો પણ અરે,  
 દીવો લઈ કુવે પડ્યો, ધિછાર છે મુજને અરે. ૧૭  
 મેં ચિત્તથી નહિ દેવની કે, પાત્રની પૂજા ચહી,  
 ને શ્રાવકો કે સાંધુઓનો, ધર્મ પણ પોગ્યો નહિ;  
 પાગ્યો પ્રભુ નરભવ છતાં, રણમાં રડયા જેવું થયું.  
 ધોળીતણા કુત્તા સમું, મમ જીવન સદુ એજે ગયું. ૧૮

હું કામધેનુ કંદપતર, ચિંતામણીના ખ્યારમાં,  
 ખોટાં છતાં ઝંખ્યો ઘણું, બની લુબ્ધ આ સંસારમાં;  
 જે પ્રગટ સુખ દેનાર તહારો, ધર્મ તેં સેવ્યો નહિ,  
 મુજ મૂર્ખ ભાવોને નિહાળી, નાથ કર કંઈકા કંઈ. ૧૯  
 મેં ભોગ સારા ચિંતવ્યા પણ, રોગ સમ ચિંત્યા નાહિ,  
 આગમન ઈચ્છ્યું ધનતાણું, પણ મૃત્યુને પ્રીછ્યું નહિ;  
 નહિ ચિંતવ્યું મેં નર્ક, કારાગ્રહ સમી છે નારીઓ,  
 મધુ બિંદુની આશા મડી, ભય માત્ર હું ભૂલી ગયો. ૨૦  
 હું શુદ્ધ આચારો વડે, સાધુ હૃદયમાં નવ રહ્યો,  
 કરી કામ પર ઉપકારના, યશ પણ ઉપાર્જન નવ કયો;  
 વળી તીથનાં ઉદ્ધાર આદિ, કોઈ કાર્યો નવ કર્યા,  
 કોગટ અરે આ લક્ષ ચોરાશી તણા ફેરા કર્યા. ૨૧  
 ગુરૂ વાણીમાં વૈરાગ્ય કેરો, રંગ લાગ્યો નહિ અંત્રે,  
 દુર્જનતણાં વાક્યો મહા, શાંતિ મળે ક્યાંથી મને;  
 તરૂં કેમ હું સંસાર આ, અધ્યાત્મ તો છે નહિ જરી,  
 તુટેલ તળીઆનો ઘડો, જળથી ભરાયો કેમ કરી. ૨૨  
 મેં પરભવે નથી પુણ્ય કીધું, ને નથી કરતો હજી,  
 તો આવતા ભવમાં કહો, ક્યાંથી થશે હે નાથજી;  
 ભૂત ભાવી ને સાંપ્રત ત્રણે, ભવ નાથ હું હારી ગયો,  
 સ્વામી ત્રિશંકુ જેમ હું, આકાશમાં લટકી રહ્યો. ૨૩  
 અથવા નકામું આપ પાસે, નાથ શું બકવું ઘણું,  
 હે દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચારિત્ર મુજ પોતાતણું;

જાણો સ્વરૂપ ત્રણ લોકનું, તો માહરું શું માત્ર આ ?  
જ્યાં કોડનો હિસાબ નહિ ત્યાં, પાછની તો વાત ક્યાં. જ

શાદુલ વિક્રિડીત.

તહારાથી ન સમર્થ અન્ય દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ,  
મહારાથી નહિ અન્ય પાત્ર જગમાં જોતાં જડે હે વિભુ;  
મુક્તિ મંગલ સ્થાન તોય મુજને ઇચ્છા ન લક્ષ્મી તણી,  
આપો સમ્યગ્ રત્ન સ્યામ જીવને તો તૃપ્તિ થાયે ઘણી. રખ

## બાર વ્રત.

વ્યવહાર અને નિશ્ચયથી.

વ્રત ૧ હું.

પરજીવને આપણા સરખા જાણી સર્વ જીવની રક્ષા  
કરે તે વ્યવહાર અને જે આપણો જીવ કર્મ વશે પડ્યો  
દુઃખી થાય છે તે આપણા જીવને કર્મ બંધનથી મુકાવવું  
અને આત્મ ગુણ રક્ષા કરી ગુણ વૃદ્ધિ કરવી તે સ્વદયા  
બંધ હેતુ પરિણીત નીવારી સ્વરૂપગુણને પ્રગટ કરવા જે ગુણ  
પ્રગટ થયો તે રાખવો એટલે જ્ઞાને કરી મિશ્ર્યાત્વ ટાળી  
આપણો જીવનિર્મળ કરે તે નિશ્ચયથી પ્રાણાતિપાત્રવ્રત સમજવું.

વ્રત ૨ જી.

જીઠ વચન બોલવું નહિ તે વ્યવહાર અને જે પુદ્

ગલીક વસ્તુને આપણી કહેવી, જીવને અજીવ અજ્ઞાન ભાવે કહે તે નિશ્ચયભાવે મૃષાવાદ.

### પ્રત ૩ જી.

પારકી વસ્તુ છુપાવે, ચોરી કરે, ઢગળાજી કરે અને ધણીના આખ્યા શિવાય લે તે વ્યવહાર. અને પાંચ ઇન્દ્રિયના ત્રેવીશ વિષય આઠ કર્મની વર્ગણા ઇત્યાદિ પર વસ્તુ લેવી નહિ તથા તેની વાંછના કરવી નહિ તે આત્માને અગ્રાહ્ય છે તે નિશ્ચયથી અદત્તાદાન પ્રત.

### પ્રત ૪ થી.

જે પુરૂષ સ્ત્રીનો પરિહાર કરે છે તથા જે સ્ત્રી પુરૂષનો પરિહાર કરે છે તે વ્યવહારથી અને જે વિષયની અભિલાષનું તથા મમતા, તૃણાનો ત્યાગ પરભાવ વર્ણાદિક પર દ્રવ્યના સ્વામીત્વાદિક તેનો અલોગી આત્મા સ્વશુભ જ્ઞાનાદિકનો લોગી છે અને પુદ્ગલબંધ તે અનંતાજીવની એક છે તેને કેમ લોગવે? તે નિશ્ચયથી.

### પ્રત ૫ મું.

ધન, ધાન્ય, દાસ, દાસી, ચૌપદ, જમીન અને વસ્ત્રાભૂષણનો ત્યાગ (મર્યાદાથી) તે વ્યવહારથી, અને જે કર્મ રાગદ્વેષ, અજ્ઞાન દ્રવ્ય, જ્ઞાનાવરણીય આઠ કર્મ અને શરીર ઇન્દ્રિયનો પરિહાર એટલે કર્મને પર જાણી છાંડવો તે નિશ્ચયથી પરિગ્રહ પ્રત.

પત ૬ મું.

છ દીશી ખેતરની મર્યાદા કરે તે વ્યવહારથી, અને ચાર ગતિમાં ભટકવું તે કર્મનું ફલ છે એમ જાણી ઉદાસી-પણે વર્તે તે નિશ્ચયથી.

પત ૭ મું.

એક વાર ભોગવવું તે ભોગ, વારંવાર ભોગવવું તે ભોગોપભોગ તેનો પરિભાણ તે વ્યવહારથી. અને અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, તે આત્માનીજ વસ્તુ છે તેનો ભોગ ઉપભોગ કરવો તે નિશ્ચયથી.

પત ૮ મું.

જે કામ વિના જીવનો વધ કરવો—પારકા માટે આરંભ પ્રમુખ કરવાની આજ્ઞા આપવી તે વ્યવહાર, અને શુભાશુભ કર્મ તે તે મિથ્યાત્વ, અવિરતી, કષાય યોગથી કર્મ બંધાય છે તેને આ જીવ આપણા કરી જાણે તે નિશ્ચયથી.

પત ૯ મું.

મન વચન કાયાના ભોગ આરંભ ટાળીને નિરારંભીપણે વર્તીએ તે વ્યવહાર, અને જીવના જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર શુદ્ધ વિચારે, સર્વ જીવના શુણની સત્તા એક સમાન જાણી સર્વ જીવ સાથે સમતા પરિણામે વર્તે તે નિશ્ચયથી.

પત ૧૦ મું.

મન, વચન, કાયાનો ભોગ એકઠો કરી એક સ્થાનકે

બેસી ધર્મ ધ્યાન કરવું તે વ્યવહારથી, અને શ્રુતજ્ઞાને કરી ત્યાગ કરે અને જ્ઞાનવંત જીવને ધ્યાવે તે નિશ્ચયથી.

~~અતઃ ૧૧ મું.~~

અતઃ ૧૧ મું.

આઠ પહોર સુધી સમતા પરિણામે સાવંધ છોડી નિરાસપણે સજ્ઞાય ધ્યાનમાં પ્રવર્તે તે વ્યવહાર, અને પોતાના જીવને જ્ઞાનાદિકથી પોષીને પુષ્ટ કરે તે નિશ્ચયથી. જીવને પોતાના સ્વગુણે કરી પોષે તે પોષો સમજવો.

~~અતઃ ૧૨ મું.~~

અતઃ ૧૨ મું.

પોષાને પારણે અથવા સદા સર્વદા સાધુને તથા જૈન ધર્મી શ્રાવકને પોતાની શક્તિ મુજબ દાન દેવું તે વ્યવહાર અને પોતાના જીવને અથવા શિષ્યને જ્ઞાનદાન દેવું, ભણવું, ભણાવવું તે નિશ્ચયથી.

## ચૌદ નિયમ નિશ્ચય ભાવથી.

- ૧ સચીત્ત—એક સચિત્તે ૧૩ કોડ ભૂવ પછી સ્કંધકજીનું વૈર લઈ શરીર પરની ખાલ ઉતારી હુતી. ધીઃક વૈર ભાવને.
- ૨ દ્રવ્ય—પુદ્ગલાનંદ તે પુદ્ગલ પરાવર્તન—સંસાર જ્રમણ કરાવનાર છે.
- ૩ વીગય—પ્રહ્લ્યાચારી માટે વિષ સમાન છે.



- ૪ ખુટ મોઝા—નર્કમાં લાલાપર ચલાવનાર સુકોમળતા-  
મય દુષ્ટ અંગ છે.
- ૫ સુખવાસ—આત્માને ગુલામ બનાવનાર કર્મનો દૂત છે.
- ૬ વસ્ત્ર—નરકમાં જનાર વરરાજાની વરધી પોશાક છે.
- ૭ ગાડીઘોડા—ગરદન પર અગ્નિ રથમાં આ પ્રેમાણુ તારે  
જોડાવું પડશે તેનો ઉપદેશ દાતા છે.
- ૮ શયન—અનંત ઉજ્જ્વલતામાં શયન કરાવનાર કિંપાક વિષ.  
ભરી પથારી છે.
- ૯ વિલેપન—નર્કમાં અનંત દુર્ગંધમય પદાર્થનું વિલેપન  
કરાવનાર તેલ છે.
- ૧૦ કુસુમેસુ—પુનઃ સુંઘવાની ઈન્દ્રિયને ઉખાડી નાખનાર  
પત્ર દૂત છે.
- ૧૧ બ્રહ્મચર્ય—એક રાત્રિ પણ મહાન લયકર છે સાતમી  
નારકીનાં દર્શન કરાવનાર છે.
- ૧૨ દીશા—જન્મ મરણ કરવાની તે જગ્યા છે.
- ૧૩ સ્નાન—અહીં જેમ વિશેષ સ્નાન કરીશ તેમ વૈતરુણીમાં  
વિશેષ સ્નાન કરવું પડશે.
- ૧૪ ભંતેસુ—અગ્નિ, કાષ્ટ અને ઘીથી શાંત થઈ નથી તેમ  
આ ઉદર ગમે તેવા અને તેટલા ખોરાકથી  
શાંત થતું નથી.

# ચોવીસ તીર્થંકરોનાં નામ શા ઉપરથી પડ્યાં તે.

- ૧ શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી—માતાજીએ સ્વપ્નમાં ઋષભ જોવાથી.
- ૨ શ્રી અજીતનાથ સ્વામી—રાજા રાણી ચોપાટ ખેલતાં  
રાણીની વારંવાર જીત થવાથી.
- ૩ શ્રી સંલવનાથ સ્વામી—ધાન્યની વૃદ્ધિ થવાથી.
- ૪ શ્રી અભિનંદન સ્વામી—ઇંદ્ર વારંવાર માત પિતાને  
નમન કરવાથી.
- ૫ શ્રી સુમતિનાથ સ્વામી—માતાજીની બુદ્ધિ વિશેષ પ્રકારે  
નિર્મળ થવાથી.
- ૬ શ્રી પદ્મ પ્રભુ સ્વામી—પદ્મ કમળ સમાન શરીરનો  
વર્ણ હોવાથી.
- ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામી—માતાજીના હસ્તના સ્પર્શથી  
પિતાજીનો પાંસીનો રોગ જવાથી.
- ૮ શ્રી ચંદ્ર પ્રભુ સ્વામી—ચંદ્ર પાનનો દોહદ થવાથી—  
ચંદ્ર સમાન કાંતિ હોવાથી.
- ૯ શ્રી સુવિધિનાથ સ્વામી—માતાજીને સદ્બુદ્ધિ વિશેષ  
પ્રકારે થવાથી. દાંત પુષ્પની-  
કળીઓ જેવા હોવાથી.
- ૧૦ શ્રી શીતળનાથ સ્વામી—માતાજીના હસ્તના સ્પર્શથી.  
—પિતાજીનો દાહજ્વર શાંત થવાથી.

- ૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામી—ઘણા લોકોનું કલ્યાણ થવાથી.
- ૧૨ શ્રી વાસુપુજ્ય સ્વામી—ઇંદ્રે ધનની વૃદ્ધિ કરવાથી.
- ૧૩ શ્રી વિમળનાથ સ્વામી—ગર્ભમાં માતાનો રોગ રહિત થવાથી.
- ૧૪ શ્રી અનંતનાથ સ્વામી—અનંત માળાઓનું સ્પર્શ જોવાથી.
- ૧૫ શ્રી ધર્મનાથ સ્વામી—માતા પિતાને ધર્મની દૃઢ શ્રદ્ધા થવાથી.
- ૧૬ શ્રી શાંતિનાથ સ્વામી—મરફી વિગેરે રોગ તે સમયે નાશ પામવાથી.
- ૧૭ શ્રી કુંથુનાથ સ્વામી—દુરમન રાજાઓ કુંથુ સમાન બની રાજાને આવી નમવાથી.
- ૧૮ શ્રી અરનાથ સ્વામી—સ્વપ્નમાં રત્નનો હાર જોવાથી.
- ૧૯ શ્રી મલ્લીનાથ સ્વામી—પુણ્ય શૈયા પર સુવાનો દોહડ થવાથી.
- ૨૦ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી—માતા પિતાએ મુનિના જેવાં વ્રતો પાળવાથી.
- ૨૧ શ્રી નમીનાથ સ્વામી—સર્વે વૈરીઓ પિતાજીને નમ્યા તેથી.
- ૨૨ શ્રી નેમનાથ સ્વામી—ચક્ર ગાડીનો ભાગ, સ્વપ્નમાં રત્નો જોવાથી.
- ૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી—અંધકારમાં રાજાની પાસે થઇને જતા સર્પને રાણીએ જોવાથી.
- ૨૪ શ્રી વર્ધમાન સ્વામી—ધન, ધાન્યની વૃદ્ધિ થવાથી.

# ચૌવોસ તીર્થકરોનાં નામ ઉપરથી ભાવવાની ભાવના.



- ૧ શ્રી ઋષભદેવસ્વામી—હે પ્રભુ! આપની માફક ધર્મધુરા-  
વહન કરવાની ઉત્કૃષ્ટ શક્તિ મને પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૨ શ્રી અભુતનાથસ્વામી—રાગદ્વેષાદિ સર્વ શત્રુઓથી અ-  
ભુત થાઉં.
- ૩ શ્રી સંભવનાથસ્વામી—મારામાં આત્મશુભ અતિશયપણે  
ઉત્પન્ન થાઓ.
- ૪ શ્રી અલિનંદન સ્વામી—મને નિર્વાણપદ પ્રાપ્તિનું અલિ-  
નંદન પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૫ શ્રી સુમતિનાથ સ્વામી—મારી સર્વ કુમતિ દૂર થઈ સુ-  
મતિની પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૬ શ્રી પદ્મપ્રભુ સ્વામી—પદ્મ કમળવત્ સંસારના સર્વ  
કામલોગરૂપ કીચડથી સંઘા બહાર  
(અલગ) રહું.
- ૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્વામી—મ્હારી મન, વચન અને કાયાની  
વક્તા નષ્ટ થઈ સરલતા પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૮ શ્રી ચંદ્રપ્રભુ સ્વામી—ચંદ્રમાસમાન આર્ત-રૂદ્રધ્યાનનો  
ત્યાગ કરી ધર્મધ્યાન, શુદ્ધ  
ધ્યાન પ્રાપ્ત થાઓ.

- ૯ શ્રીસુવિધિનાથસ્વામી—મારું સર્વ ચારિત્ર સુવિધિવાળું થાઓ.
- ૧૦ શ્રી શીતળનાથ સ્વામી—મારો વિષય કષાયરૂપી મહા-  
જ્વર શીતળ થાઓ.
- ૧૧ શ્રી શ્રેયાંસનાથ સ્વામી—મને કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શનરૂપી  
'શ્રી' એટલે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૨ શ્રી વાસુપૂજ્ય સ્વામી—મને જ્ઞાન, ધ્યાનની સદા  
વૃદ્ધિ થાઓ.
- ૧૩ શ્રી વિમળનાથ સ્વામી—બ્રાહ્મ મેલ શારીરાદિક અભ્યંતર  
મેલ આઠ કર્મરહીત શુદ્ધિ, સિદ્ધિ  
અવસ્થા પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૪ શ્રી અનંતનાથ સ્વામી—અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન,  
અનંત સુખ, અનંત વીર્ય પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૫ શ્રી ધર્મનાથ સ્વામી—સર્વ જન્મને વિષે જન્મથીજ  
ધર્મ સ્વભાવની પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૧૬ શ્રી શાન્તિનાથ સ્વામી—મારા જન્મ, જરા, મરણ રોગ  
મટી શાંતિ થાઓ.
- ૧૭ શ્રી કુંથુનાથ સ્વામી—કર્મરૂપી આઠ શત્રુ કુંથુ જેવા  
બની જાઓ.
- ૧૮ શ્રી અરનાથ સ્વામી—મને મારા આત્મિક ગુણોની  
વૃદ્ધિ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૧૯ શ્રી મલ્લીનાથ સ્વામી—ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને  
મોહ એ મારા શત્રુરૂપી મલ્લીને  
હરાવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.

- ૨૦ શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી—મને મુનિનાં જેવાં સુવ્રતોની પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૨૧ શ્રી નમીનાથ સ્વામી—સગાદિ શત્રુઓને નિમાવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૨૨ શ્રી નેમનાથ સ્વામી—પાપરૂપ વિષવૃક્ષ કાપવાને ઉત્કૃષ્ટ ધર્મરૂપી ચક્રરત્નની પ્રાપ્તિ થાઓ.
- ૨૩ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી—સકળ ભાવ જાણવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાઓ.
- ૨૪ શ્રી વર્ધમાન સ્વામી—જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ થાઓ.

## બાર ભાવના.

### અનિત્ય ભાવના.

કાચું તન કોફડું આ, તેના શણગાર શા,  
તન ધન ગૌવન, અનિત્ય નીત માનીએ;  
પીંપળનાં પાન સમ, કુંજરના કાન સમ,  
વાદળની છાયા જીમ, જરૂર એ જાણીએ.  
વિદ્યુતનો ચમકાર, જલણીંદુ પલવાર,  
ઈંદ્ર ધનુષ્ય સમ જગત્, સંપત્તિ પ્રમાણીએ;  
દયા દાન ધર્મ, પર ઉપકાર સાર,  
અનિત્ય માનીને નીત, ખરચવા ધારીએ.

રાગ દ્વેષ ત્યાગ કર, યૌવન તો અંધ કરે,  
લક્ષ્મી અને લલનાના, મદને નિવારીએ;  
તન ધન નામ જગ, વિનાશી અનિત્ય એક,  
આત્મ જ્યોતિ અખંડ, અચલ મણી માનીએ. ૧

### અંશરણ ભાવના.

રાગી મહારાગી, ચક્રવર્તિ શેઠ શાહુકાર,  
સુરનર કીર્ત્તર, ત્રિલોકને પ્રમાણીએ;  
કોઈએ સમર્થ નહિ, અન્યને ખચાવવાને,  
આશરો કોઈનો કહ્યો, કેમ કરી માનીએ.  
તરણ તારણ એકે, શરણ શ્રી સંજુર,  
પ્રભુનું શરણું, સ્યાદવાદથી પીછાણીએ;  
આનંદ સ્વરૂપ ગુણ, ગાન ધ્યાન આતમનું.  
ભયને નસાડી, ચીદાનંદને મનાવીએ,  
નયન મીચીને, સંમેલાવ વિષે લીન થઈ;  
હૈય હૈય ઉપાદેય, પૂર્ણપણે ધ્યાવીએ,  
કોઈ કોઈનું નહિ, કમં શુભાશુભ કૃપ લહે,  
મહિમય શરણું; આતમરાય પાઈએ. ૨

### સંસાર ભાવના.

જન્મ મરણ વારંવાર; જળ જીવ લહે,  
નવા નવા દેહ કરે, કળ ન વિસારીએ;  
જગત અસાર નહિ. સાર સંસાર દુઃખ,  
ભરપૂર ભલી ગતિ, ચારે મન ધારીએ.

ફરી ફરી સાવધાન, માત તાત ભાઈ બેન,  
 તન્નાય ત્રિયા તંનુજ, તારો તું વિચારીએ;  
 જીવન શું જ્યોતિ ભરી, ચારિત્ર શુદ્ધિ વળી,  
 પીજીએ શું જ્ઞાનામૃત, આતમ ધ્યાન ધારીએ.  
 સંસાર ન તાહરો, તુંય સંસારથી ન્યારો,  
 જીવ માઈ તાઈ મુકી, પ્રભુ શરણ સ્વીકારીએ;  
 નિર્મળ સ્ફટિક સમ, આરાધન યોગ્ય ન એક,  
 અનંત શુભોતું સ્થાન, આત્મ મણિ તારીએ.

### એકત્વ ભાવના.

આવ્યો છું તું એકલો ને, એકિલા ચેતન જનું.  
 સુખ દુઃખ ભોગ-સહુ, એકલાએ માણવા;  
 માતા પિતા બેન બંધુ, સુત દારા પરિવાર,  
 કોન કોના સાથી સૌ, એકલાજ માણવા.  
 પ્રભુને વિસારી, અન્ય શોચ કરે શાને,  
 જરા બેસીજ એકાંત, સત્ય તત્ત્વને પિછાણીએ;  
 એકીલું એકીલું જગ, કોઈએ ન કોનું ભાઈ,  
 આત્મની આર જ્યોત, માંડે ન કો માણવા  
 હૃદય પ્રતીત કર, વિરને ગૌતમ સ્મર,  
 એકત્વને ગૌતમને, દુર પડ્યા કાઢવા;  
 કંપના છે નામરૂપ, જુઠા સઉ રંક ભૂપ,  
 મણિગય ચિદાનંદ, આત્મ સત્ય જાણવા.



## અનિત્ય ભાવના.

ઘર ખાર ધન ધાન્ય, દોલત ખજાન માલ,  
ભૂષણ વસન ઠઠ, ઠાઠ માઠ સૌ ન્યારા છે;  
ન્યારા ન્યારા અવયવ, શીર પર પાથ ન્યારા,  
જીભ ચામ આંખ કાન, નાક ન્યારાં તારાં છે.  
મન માન્યું ચિંતવવી, ચેતન વિકાર ન્યારા,  
ન્યારા અલંકાર કર્મ, સકલ બિચારા છે;  
સગા ને સખંધી તન, મન ધન પરિવાર,  
તન્નુજો ત્રિયાને, રાજપ્રાટ પારવાર્યા છે.  
જગમાં જણાય જે જે, તુંથી સઉ ન્યારા ન્યારા,  
જન્મ જન્મ શુભ શુભ, કર્મ સૌ તારાં છે;  
અકથ અનુપ મણી, તું શુદ્ધ બુદ્ધ,  
સહજ સ્વરૂપ, ચિદાનંદને પીછાણીએ.

૫

## અશુચિ ભાવના.

ઘસી ઘસી સાળુ ચોળી, ખુબ નાહી ધોઈને,  
છીમતી લગાવેલ તેલ, વારંવાર વાળમાં;  
અત્તર ગુલાબ નર્મ, બુદ્ધ બેલા મોતીયા,  
ખાય ખૂબ માલ તાલ, પડે ખોટી ચાલમાં.  
મખમલ સેજ સૂવા, છત્ર પલંગ ઢાળ્યા,  
ગરમ ઋતુમાં ઠંડી, શોષે છે પાતાળમાં;  
વસ્ત્ર આભુષણ અંગ, પરીધાન કરી ધરી,

અરીસો નિહાળે મુખ, ટીકી કરે ભાલમાં.  
 ગર્વ કરી ડોલે, ન વિચારે અપવિત્ર,  
 મહા હાડ માંસ રૂધિર, ભરાવ્યા ચામ છાલમાં;  
 ઠેલો મળ મૂત્ર ભયો, નસબલે ગુંથી ભર્યો,  
 ચૈતન પવિત્ર એક, આકાશ પાતાળમાં.

૬

### આશ્રવ ભાવના.

મોહની પ્રબળતાથી, કષાયોની તિવ્રતાથી,  
 જગજીવ જુઓ જુઓ, વિષયે ફસાય છે;  
 અહીં તહીં જકડાય, મરાય ફૂટાય,  
 મારી મારી જગત જીવ, પાપજ કમાય છે.  
 મારું તારું ભલુ ખુર, તાણી તુટાતુટ,  
 ટંટા ને બખેડા ચાલે, ગતિ લેઈ જાય છે;  
 સત્ય પડપક શુર, ખુદ્ધ રિદ્ધ ચરણ પાય,  
 સંસારનું સ્વરૂપ, સુભાગ્યે સમજાય છે.  
 જેમ જેમ જીવને, કષાયો પડે છે મંદા,  
 તેમ તેમ ઉત્તમ પ્રકૃતિ બંધાય છે;  
 ભલા ખુરા મન વચ, કાય યોગ શોધે,  
 માણી તેવા કર્મ બંધ, પાલવે પડાય છે.

૭

### સંવર ભાવના.

તોડી નાખી ભ્રમ જાળ, મોહથી વિરક્ત બની,  
 કરત પ્રમાદ કદી, છાંડજે કષાયને;

વિષ સમ વિષયોની, વાતને વિચાર તુંજ,  
 માથે પડી માની તેની, તમો દાં દબાય છે.  
 તારો તું છે મન માન, આત્મથી ધર ધ્યાન,  
 જગત જંજલ વિષે, તારું શું ભૂલાય છે;  
 સંસારમાં રહે છતાં, નિજનું ન ભૂલે ભાન,  
 ચિત્તથી ચંચળતાના, વેગને રોકાય છે.  
 મન વાણી ઇંદ્રિયોને, વિષય બધાય રોકી,  
 દ્વાર બંધ કર જ્યાંથી, પાપથી પેસાય છે;  
 બંધાય ન કર્મ નવાં, બની નિરક્ષેપ સદા,  
 કર્તવ્ય પાલન કર, આત્મ મણિ ગાય છે.

### નિર્જરા ભાવના.

કરો નહિ વાત એની, આવવા ન દેશો અહીં,  
 મારો બાધો એને એતો, મહા દોષવાન છે;  
 કપટી કલંકી કુર, પાપી અપરાધી નિશ્ચ,  
 ડાગી કોધી લોભી ચોર, કુકર્મની બાણ છે.  
 જગત સતાવે માર મારે, ભલો ખુરો બાણે,  
 દેવું ચુકવું છું એજ, વિચારોમાં ધ્યાન છે;  
 કુકર્મની માળા કહે, અરિપી વખાણ કરે,  
 રાગ દંભ નથી મને, બેઠો સમાન છે.  
 સહુ ગણુ તન, આત્મ તે અવિનાશી.  
 ચેતન ન ચુકતો એમ, મહા વિગ્ન દે;

ઘેરને વિરોધ ટાળી, સ્યાદવાદ ધર્મ ખાળી,  
કર્મ તપથી વિદારે, મહા જ્ઞાનવાન છે.

૬

### લોક ભાવના.

વાંઝી કરી કોણીઓને, પાય જરા દૂર રાળી,  
માનવ આકૃતિ કરી, ખડી ધર ધ્યાન તું;  
ઐહ રાજ લોક એવો, નરાકારી શોભી રહ્યો,  
પદ્મ દ્રવ્ય તેમાં ભળ્યો, માન સૌ સ્થાન તું.  
એકેંદ્રી, બેઘેંદ્રી ચાર, પચેંદ્રી સંજી સંજ,  
પર્યાપ્તિ અપર્યાપ્ત ભર્યા, જીવ જગ માન તું;  
વિણુમે પૂર્વ પર્યાય, નવીન ઉત્પન્ન થાય,  
દ્રવ્યપણે નિશ્ચય, જડઃ ધર ધ્યાન તું.  
ઐહ રાજ લોક રૂપ, ઉત્પાત વ્યય ધ્રુવ,  
નિચેનું તળીયું ઉધાં ચપલ પ્રમાણ તું,  
મધ્ય ભાગ આલર, ઉપર મૃદંગ જેવો,  
ભાવના લોક સ્વરૂપ, સાસ્વતજ માન તું.

૧૦

### બોધ ભાવના.

એક એક શ્વાસ માંહી, અઢાર અઢાર વાર,  
મરી મરી નવા દેહ, ધરે જીવ માનીએ;  
અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તન સંસાર ભર્યો,  
ઋદ્ધિ ચક્રવર્તી તણી, મલી ના વિસારીએ.  
જેમ તેમ કરી જીવ, નિકલ્યો નિગોદમાંથી,

અગણિત વાર લભે, લાવ લવ માનીએ;  
 યથા પ્રવૃત્તિ ત્રિકરણ ચોંગે, પૂર્ણ પ્રભાવથી,  
 અકામ નિર્જરા પામ્યો, મનુ લવ માનીએ.  
 નિરોગી શરીર મલ્યું, આર્ય દેશ ધર્મચોગ,  
 સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ, આય દ્વર્લલ વિચારીએ;  
 પ્રમાદ ના કરો કાળક્ષેપ, સત્યતા વિચારીને,  
 પુરૂષાર્થે મણીનાજ, આત્મને પીછાણીએ. ૧

### ધર્મ ભાવના.

બાહિર આડંબરેને, બળથી હુઠાવી દઈ,  
 દોષ સહુ દુર કરી, સુખ ઉપજાવે છે;  
 કામ ક્રોધ લોભ મોહ, રાગ દ્વેષ માયા,  
 મિથ્યા તણ્યા મદ માન, સહને નચાવે છે.  
 તન મન વાણીને, વિમલ વારંવાર કરી,  
 પ્રતિત ઉદ્ધારી, જ્ઞાન વાનજ બનાવે છે;  
 લવ સર તરવાને, વાહન સમાન પ્રભુ,  
 અણીત ક્ષમાદિ શુદ્ધ, ધરમ મન લાવે છે.  
 રત્ન પ્રયાત્મક ધર્મ, ધર્મનો સાધન સર્વ,  
 સંસારમાં અતિ અતિ, દ્વર્લલ દીપાવે છે;  
 મણીમય ધર્મ પ્રેમ, જીવનજ સાચું એક,  
 પરમાત્મ તત્ત્વમાં જે, સહજ મીલાવે છે. ૧૨

# વહેલા વહેલા મોક્ષ મેળવવાના ભગવંતે

## ફરમાવેલ ૨૩ બોલ.

- ૧ આકળી આકળી તપશ્ચર્યા કરે તો.
- ૨ મોક્ષની વાંછના કરે તો.
- ૩ શુદ્ધ મનથી શાસ્ત્ર શ્રવણ કરે તો.
- ૪ શુદ્ધ મનથી શાસ્ત્ર પઠન કરે તો.
- ૫ પાંચ ઇન્દ્રિય દમન કરે તો.
- ૬ છકાયની દયા પાળે તો.
- ૭ સાધુ, સાધ્વીની દયા પાળે તો, સેવા કરે તો.
- ૮ આપ ભણે અને અન્યને ભણાવે તો.
- ૯ નવ કોટિએ પ્રત્યાખાન કરે તો.
- ૧૦ સાધ ધર્મ ઉપર સાચો સ્નેહ રાખે તો.
- ૧૧ કષાય ન કરે તો.
- ૧૨ ક્ષમા રાખે તો.
- ૧૩ લાગેલા પાપની આલોચણા લે તો.
- ૧૪ લીયાં મત પ્રત્યાખાન નિર્મળ પાળે તો.
- ૧૫ શુદ્ધ મને શિયળ પાળે તો.
- ૧૬ ચાર તીર્થને શાતા ઉપજાવે તો.
- ૧૭ નિર્વદ્ય ભાષા બોલે તો.
- ૧૮ લીઓ ભાર પાર પહોંચાડે તો.

- ૧૬ ધર્મ ધ્યાન, શુદ્ધ ધ્યાન ધ્યાવે તો.  
 ૧૭ મહીનામાં છ પોષા કરે તો.  
 ૧૮ કાળોકાળ અવશ્ય પ્રતિક્રમણુ કરે તો.  
 ૧૯ આગલી રાત્રી પાછલી રાત્રી ધર્મ જગરિકા કરે તો.  
 ૨૦ પંડિત મળે મરે તો.

ઠાણુંગ સૂત્રમાં આઠમાં ઠાણે આઠ  
 કામમાં પ્રમાદ ન કરવાના ભગવંતે  
 ફરમાવેલ આઠ બોલ.

- ૧ અપૂર્વ સૂત્ર સિદ્ધાંત સાંભળવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૨ અપૂર્વ સૂત્ર સિદ્ધાંત સાંભળીને ધારવામાં પ્રમાદ  
 કરવો નહિ.  
 ૩ નવાં પાપ રોકવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૪ જૂનાં પાપ ખપાવવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૫ નિરાધારને આધાર આપવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.  
 ૬ નવા શિષ્યોને આચાર-ગોચર શિખવવામાં પ્રમાદ  
 કરવો નહિ.

૭ રોગી ગદ્યાણીને અગદ્યાણીપણે વૈયાવૃત્ય કરવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

૮ ચતુર્વિધ સંઘમાં કુટ પડેલી હોય તો મધ્યસ્થ ભાવે મટાડવામાં પ્રમાદ કરવો નહિ.

સેજ્યાના બે પ્રકાર ઠાણુંગળ સૂત્રના બોલ.

૧ સુખ સેજ્યા.

૨ દુખ સેજ્યા.

૧ સુખ સેજ્યાના ચાર પ્રકાર.

૧ શુદ્ધ સમકિત રાખે.

૨ પોતાના લાભથી શાંતિ રાખે.

૩ મનુષ્ય તિર્યંચ દેવતાના 'પરિસંકોથી' રોગાદિકમાં શુરવીરતા રાખે.

૪ કામ ભોગની ઇચ્છાથી વિમુખ રહે.

૨ દુઃખ સેજ્યાના ચાર પ્રકાર.

૧ શ્રદ્ધાનો ભ્રષ્ટ.

૨ પારકાના લાભ દેખી શકે નહિ.

૩ ગૃહ્ણિપણું રાખે.

૪ કામ ભોગની ઇચ્છા રાખે.

ચાર સુખ સેજ્યા આરાધિ અનંત જીવો સુગતિમાં ગયા.

ચાર દુઃખ સેજ્યા આરાધિ અનંત જીવો દુર્ગતિમાં ગયા.



# શ્રી ઠાણુંગણના દસમાં ઠાણે દસ કલ્યાણીક-કર્મ બાંધવાના ભગવંતે કરમાવેલ દસ ખોલ.

- ૧ નિયાણા રહીત કર્મ કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૨ સમકિત નિર્મળ પાળે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૩ ઉપાધાન તપ કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૪ ક્ષમા રાખે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૫ પાંચ ઈંદ્રીય દમન કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૬ કપટ આદિ છાંડે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૭ પાસથ્યાપણું છાંડે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૮ સંયમ નિર્મળ પાળે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૯ નિરછલાપણું કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.
- ૧૦ જૈન ધર્મ દીપાવવાનો શોભાવવાનો કરે તો કલ્યાણીક કર્મ બાંધે.

## ચાર પ્રકારની કરણી.

- ૧ મોટામાં મોટો કામ ધર્મકો.
- ૨ મોટામાં મોટો અકાળ જીવ હિંસાનો.
- ૩ મોટામાં મોટો કામ સંજમ નિભાવવાનો.
- ૪ મોટામાં મોટો લાભ સમકિતનો.

તોર્થકર ગોત્રઉપાર્જન કરવાના જ્ઞાતા  
સૂત્રમાં ભગવંતે ફરમાવેલ ૨૦ ખેાલ.

- 
- ૧ શ્રી અરિહંત ભગવાનના ગુણુગ્રામ કરતો થકો જીવ  
જઘન્યથી કર્મની કોહોં ખપાવે ઉત્કૃષ્ટ રસ આવે'તો.
  - ૨ શ્રી સિદ્ધ ભગવાનના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
  - ૩ દયા માતાની આઠ પ્રવચનની આરાધના કરે તો.
  - ૪ ગુણુવંત ગુરૂના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
  - ૫ સ્થીવર ભગવાનના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
  - ૬ ખહુ સૂત્રીના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
  - ૭ તપસ્વીના ગુણુગ્રામ કરતો થકો.
  - ૮ ભણ્યો ગણ્યો જ્ઞાન વારંવાર ચિંતવતો થકો.
  - ૯ શુદ્ધ સમકિત આરાધતો થકો.
  - ૧૦ સાત પ્રકારે તથા પંચાવન પ્રકારે વિનય ભક્તિ કરે'તો.
  - ૧૧ કાળો કાળ અવશ્ય પ્રતિક્રમણુ કરે તો.
  - ૧૨ લીયાં વ્રત પ્રત્યાખાન નિર્મળ પાળે તો.
  - ૧૩ ધર્મ ધ્યાન શુકલ ધ્યાન ધ્યાતો થકો.
  - ૧૪ ખાર ભેદે તપશ્ચયા કરે તો.
  - ૧૫ અભયદાન, સુપાત્રદાન દેતો થકો.
  - ૧૬ દશ પ્રકારે વૈયાવશ્ય કરતો થકો.

- ૧૭ અપૂર્વ શાસ્ત્ર ભણતો થકો.
- ૧૮ અપૂર્વ શાસ્ત્રની વિનય ભક્તિ કરતો થકો.
- ૧૯ આગલી રાત્રી તથા પાછલી રાત્રી ધર્મ જાગરીકા કરે તો.
- ૨૦ ગામ નગર, પુરપાટણ વિચરતો સમકિત સ્થાપતો મિથ્યાત્વ ઉડાડતો જૈન ધર્મને દીપાવે તો.

—◆—

**અતિશય જ્ઞાન ઉપાજ્ઞન કરવાના ઠાણાંગ સૂત્રમાં  
ભગવંતે ફરમાવેલા ચાર બોલ.**

- ૧ વિશુદ્ધ આહાર પાણી કરે તો.
- ૨ વિકથા છાંડે તો.
- ૩ કાળોકાળ અવશ્ય પ્રતિક્રમાણુ કરે તો.
- ૪ આગલી રાત્રી તથા પાછલી રાત્રી ધર્મ જાગરિકા કરે તો.

—◆—

**અશ્વ વ્યાકરણ સૂત્રના ચોથા સંવરદ્વારમાં શ્રી  
ભગવંતે શીયળે વ્રતની બત્રીસ ઉપમા કહી છે  
તે નીચે પ્રમાણે**

- ૧ ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારાના પરિવારમાં ચંદ્રમાં તથા સૂર્ય મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨ સર્વ આગારમાં રત્નનો આગાર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૩ સર્વ રત્નમાં વેડુચી નામા રત્ન મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૪ સર્વ આલૂષણમાં માથાનો મુગટ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૫ સર્વ વસ્ત્રમાં ખેમબુગલ કપાસનો વસ્ત્ર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૬ સર્વ કુલની જાતમાં અરિષીન્ડ કમળનું કુલ મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૭ સર્વ સુગંધમાં ગોખની આવના અંદનની સુગંધી મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૮ સર્વ પર્વતોમાં ઓખવે કરીને ચુલહેમવંતનામા પર્વત મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૯ સર્વ નદીઓમાં સીતા અને સીતોતા નદી મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૦ સર્વ સમુદ્રમાં સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૧ સર્વ પર્વતોમાં ચુડીને આદારે દ્યુક નામા પર્વત મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૧૨ સર્વ હાથીમાં ઇંદ્ર મહારાજનો ઐરાવત હાથી મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૩ સર્વ ચોપદમાં કેસરીસિંહ નાર મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૪ સર્વ સુવર્ણ કુમારજીમાં બેનુકુમારજી મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૫ સર્વ નાગકુમારજીમાં ધરણીંદ્ર પદમાવતીજી મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૬ સર્વ દેવલોકમાં પાંચમો બ્રહ્મદેવલોક મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૭ સર્વ સભામાં સુધર્મી સભા મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૮ સર્વ સ્થિતીમાં લવ સતીયા દેવતાની સ્થિતી મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૧૯ સર્વ દાનમાં અભયદાન સુપાત્ર દાન મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૦ સર્વ રંગની જાતમાં કિરમજી રેશમનો રંગ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૨૧ સર્વ સંઘયણુમાં વજ્રઋષભનારાય સંઘયણુ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૨ સર્વ સંઠાણુમાં સમ ચોરસ સંઠાણુ મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૩ સર્વ ધ્યાનમાં ધર્મધ્યાન, શુકલધ્યાન મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૪ સર્વ જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૫ સર્વ લેશ્યામાં પરમ શુકલ લેશ્યા મોટી અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૬ સર્વ સાધુના પરિવારમાં તીર્થંકર મહારાજ મોટા અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૭ સર્વ ક્ષેત્રમાં મહાવીર ક્ષેત્ર મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૮ સર્વ પર્વતોમાં ઉચ્ચપણે મેરૂ પર્વત મોટો અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૨૯ સર્વ વનમાં નંદન વન મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.
- ૩૦ સર્વ વૃક્ષમાં જંબૂ સુદર્શન વૃક્ષ મોટું અને પ્રધાન તેમ સર્વ વ્રતોમાં શિયળ વ્રત મોટો અને પ્રધાન.

- ૩૧ સર્વ સેનામાં ચક્રવર્તિ મહારાજની સેના મોટી અને  
પ્રધાન તેમ સર્વ મતોમાં શિયળ મત મોટો અને પ્રધાન.  
૩૨ સર્વ રથમાં વાસુદેવજીનો સંઘામી રથ મોટો અને  
પ્રધાન તેમ સર્વ મતોમાં શિયળ મત મોટો અને પ્રધાન.

જીવ સોળ પ્રકારે કુપાય કરે. (પન્નવણામાંના).

- ૧ આપણુ માટે કરે.
- ૨ પરાયા માટે કરે.
- ૩ આપણુ તથા પરાયા માટે કરે.
- ૪ નિરર્થક કરે.
- ૫ ખેતર માટે કરે.
- ૬ વસ્ત્ર માટે કરે.
- ૭ શરીર માટે કરે.
- ૮ ભૂત ઉપકરણુ માટે કરે,
- ૯ જાણુતાં કરે.
- ૧૦ અજાણુતાં કરે.
- ૧૧ ઉપયોગથી કરે.
- ૧૨ અનઉપયોગથી કરે.
- ૧૩ અનંતાનુંબધી કરે.
- ૧૪ પ્રત્યાજ્ઞાની કરે.
- ૧૫ અપ્રત્યાજ્ઞાની કરે.
- ૧૬ સંજ્ઞવલ્લની કરે.

## શ્રી ભગવંતે કર્મભાવેલી દસ પ્રકારની સંજ્ઞા.

- |                 |                |
|-----------------|----------------|
| ૧ આહાર સંજ્ઞા.  | ૬ માન સંજ્ઞા.  |
| ૨ ભય સંજ્ઞા.    | ૭ માયા સંજ્ઞા. |
| ૩ મૈથુન સંજ્ઞા. | ૮ લોભ સંજ્ઞા.  |
| ૪ પરિચલ સંજ્ઞા. | ૯ ઓધ સંજ્ઞા.   |
| ૫ ક્રોધ સંજ્ઞા. | ૧૦ લોક સંજ્ઞા. |

### આહાર સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઉપજે.—

- ૧ કોઠો ખાલો હોય તો આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૨ ક્ષુધા વેદનીના ઉદયથી આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૩ આહાર દેખવાથી આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૪ આહારની ચિંતવના કરવાથી આહાર સંજ્ઞા ઉપજે.

### ભય સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઉપજે.—

- ૧ અધીરજપેણું હોવાથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૨ ભય વેદનીના ઉદયથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૩ ભયની પાસે જવાથી—ભય દેખવાથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૪ ભયની ચિંતવના કરવાથી ભય સંજ્ઞા ઉપજે.

### મૈથુન સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઉપજે.—

- ૧ હાડ, માંસ, લોહી વધારવાથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૨ વેદ મોહનીના ઉદયથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૩ સ્ત્રી દેખવાથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.
- ૪ સ્ત્રીની ચિંતવના કરવાથી મૈથુન સંજ્ઞા ઉપજે.



પરિગ્રહ સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે.—

- ૧ મમતા મુછો કરવાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.
- ૨ લોભ વેદનીના ઉદયથી પારિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.
- ૩ ભંડ ઉપગરણ દેખવાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.
- ૪ પરિગ્રહની ચિંતવના કરવાથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઊપજે.

શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રમાં ચિત્ત સમાધિ હોવાનાં દસ  
બોલ કહ્યા છે તે.

—ॐ—

- ૧ અપૂર્વ જ્ઞેનધર્મ પામે હોય તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૨ જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૩ દેવ દર્શન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૪ સાચો સ્વપ્ન આવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૫ અવધિજ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૬ અવધિ દર્શન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૭ મનઃપર્યવજ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૮ કેવળજ્ઞાન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૯ કેવળ દર્શન હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.
- ૧૦ કેવળ સ્મરણ હોવે તો ચિત્ત સમાધિ હોવે.

# ભગવતી સૂત્રમાં ચૌદ સ્વપ્નાં શ્રી ભગવંતે કરમાવ્યાં છે તે.



- ૧ હાથી ઘોડાના પલાન ઉપર ચઢતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૨ મહાવીર<sup>દેવ</sup> ક્ષેત્રને દોરી દેતો થકો જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૩ પૂર્વ તથા પશ્ચિમ લોકાંતિકની દોરી છેદતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૪ પંચવર્ણી સુતર ઉજવતો થકો, સુજાવતો થકો જાગે તો જીવ મોક્ષે જાય.
- ૫ શિસા કથીરના ઢગલા ઉપર ચઢતો થકો જીવ જાગે તો ખીજા ભવે મોક્ષે જાય.
- ૬ સોના ચાંદીના ઢગલા ઉપર ચઢતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૭ ઉકરડીને વિખરતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૮ ધીનો ઘડો માથે ઉપાડતો થકો જીવ જાગે તો ખીજા ભવે મોક્ષે જાય.
- ૯ મદીરાનો ઘડો ઢાળતો, ફાડતો, રેડતો થકો જીવ જાગે તો ખીજા ભવે મોક્ષે જાય.

- ૧૦ પદ્મ સરોવરના કુલે છાંયેા કરી અંદર પ્રવેશ કરતો થકો જીવ જાગે તો એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૧ વાંસની જડ ઉખેડતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૨ જે જીવજી મોટા સમુદ્રમે તરતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૩ ભવનપાતના ભવનમા પ્રવેશ કરતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.
- ૧૪ વૈમાનિકના વિમાનમાં પ્રવેશ કરતો થકો જાગે તો જીવ એજ ભવે મોક્ષે જાય.

### સમક્રિતના ૬૭ બોલ.

૪ બોલ સંદેહણા:

- ૧ પરમાર્થ સંસત્વ-વાદી સૂત્રનો જાણકાર.
- ૨ પરમાર્થ જ્ઞાતુસેવન-જ્ઞાતીની સેવા કરે.
- ૩ વ્યાધિમે દર્શન વર્જન સમક્રિત તથા પતિતની સોજાત વર્ગ.
- ૪ કુદર્શન વર્ગની-મિથ્યાત્વીની સોજાત વર્ગ.

૩ બોલ લીંગના:—

- ૧ શ્રદ્ધા-સાત દીવસના ભુખ્યાને જેમ ભોજનની રૂચિ હોય તેમ સમક્રીતી જીવને ધર્મોપદેશ શાસ્ત્ર સાંભળવાની રૂચિ હોય.
- ૨ ધર્મપર રાગ-યુવાન પુરૂષને યુવાન સ્ત્રીપર મોહ હોય તેટલો સમક્રીતી જીવને ધર્મ કરવાનો મોહ હોય.
- ૩ વૈયાવચ્ચ-અજ્ઞાની ગુરૂની સેવા કરે તેમ સમક્રીતી ગુરૂની સેવા કરે.

૧૦ બોલ વિનયના.

- ૧ અરિહંતનો વિનય. ૨. સિદ્ધનો. ૩. આચાર્યનો.
- ૪ ઉપાધ્યાયનો. ૫. સ્થાવરનો. ૬. ગુરૂના શિષ્યનો. ૭. ઘણા આચાર્યોના શિષ્યોનો. ૮. સંઘનો. ૯. સ્ત્રધર્મીનો.
૧૦. ક્રીયાવંતનો. એ દશનીવિનય ભક્તિ કરે. વિનય ૪ પ્રકારથી. ૧ ભક્તિથી. ૨. કીર્તિથી. ૩. માન દેવાથી. ૪. આશાતના ટાળવાથી.

૩ બોલ શુદ્ધના.

- ૧ મનથી અરિહંત સિવાય અન્યને ચિંતવવા નહિ.
- ૨ વચનથી અરિહંત સિવાય અન્યને ચિંતવવા નહિ.
- ૩ ક્રિયાથી અરિહંત સિવાય અન્યને ચિંતવવા નહિ.

૫ બોલ દુષણના.

- ૧ શંકા, ૨ કંખા, ૩ વિતીગિચ્છા, ૪ પરપાસંડપર-સંસા, પરપાસંડ સંથવો.

૫ બોલ ભૂષણના.

- ૧ જૈન ધર્મની ભક્તિ કરે જ્ઞાન ઉદ્ધત્તની ભક્તિ કરે.
- ૨ અરિહંત પ્રભુના મન, વચન, અને કાયાથી શુભ-  
આમ કરે.
- ૩ સાધુ, સાધ્વી તથા સ્વધર્મી ભાઈઓની સેવા  
ભક્તિ કરે.
- ૪ ધર્મ અજાણને ધર્મનો માર્ગ બતાવે, જ્યાં જાય  
ત્યાં ધર્મ કથા કરે.
- ૫ ધર્મથી પડતા જીવને જોધ આપીને તેનું મન  
સ્થીર કરે.

#### ૫ જોલ લક્ષણના.

- ૧ સમ-શાંતિ સ્વભાવી સર્વનું ભલું ઇચ્છે આર્ત,  
રૂદ્ર ધ્યાન ધરે નહિ.
- ૨ સંવેગ-સર્વ પુદ્ગલો ઉપર મોહ રાખે નહિ.
- ૩ નિર્વેગ-પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ કરે.
- ૪ અનુકંપા-છકાયની દયા પાળે.
- ૫ આસ્થા-શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ-ધર્મ ઉપર શુદ્ધ શ્રદ્ધા રાખે.

#### ૮ જોલ પ્રભાવનાના.

- ૧ પ્રવચની ભાવક-સૂત્ર સિદ્ધાંત ભાગી જૈનધર્મ દીપાવે.
- ૨ ધર્મકથા પ્રભાવક-ઉત્તમ શૈલીથી, પ્રીય સ્વરથી  
કથા કહી દીપાવે.
- ૩ વાદી પ્રભાવક-વાદવિવાદ કરીને જૈન ધર્મ દીપાવે.

૪ નૈમિત્તિક પ્રભાવક-સવિધ્યની વાત જાણી અવસરે ધર્મ દીપાવે.

૫ તેપરથી પ્રભાવક-તપ કરીને ધર્મ દીપાવે.

૬ વિદ્યાવાન પ્રભાવક-અનેક પ્રકારની વિદ્યા જાણી ધર્મ દીપાવે.

૭ પ્રસિદ્ધ વૃત્ત પ્રભાવક-જાહેરમાં વૃત્તો લઈ ધર્મ દીપાવે.

૮ કાવ્ય શક્તિ પ્રભાવક-કવિતાઓ બનાવી જૈન ધર્મ દીપાવે.

૬ છોલ ભાવનાના.

૧ ધર્મરૂપી વૃક્ષ, સમકીતરૂપી મૂળીયાં.

૨ ધર્મરૂપી નગર, સમકીતરૂપી દરવાજો.

૩ ધર્મરૂપી મહેલ, સમકીતરૂપી પાથો.

૪ ધર્મરૂપી ઘરેણાં, સમકીતરૂપી ડાબડો.

૫ ધર્મરૂપી રત્ન, સમકીતરૂપી તીજોરી.

૬ ધર્મરૂપી શહેર, સમકીતરૂપી કોટ (કીલો)

૬ છોલ જયણાના.

૧ આલાપ-સમકીતી જીવને વંદના નમસ્કાર કરે.

૨ ક્ષલાપ-ક્ષેમ કુશળ પુછે વિશેષતઃ સત્કાર કરે.

૩ સમકીતી જીવને દાન આપે.

૪ પ્રદાન-વિશેષ પ્રકારે દાન આપે.

૫ વેદન-સમકીતી જીવને વિશેષતઃ વંદન નમસ્કાર કરે.

૧૬ સમકીર્તી જીવની પાછળ ગુણગ્રામ કરે.

૬ બોલ આગારના.

૧. સ્થાવીરયોગ. ૨. ગુણાલીયોગ. ૩. દેવાલીયોગ.  
૪. કાંતરવૃત્તિ. ૫. ગુરૂનીગ્રહ. ૬. બલવાનનો.

( આ છ આગાર સમકીર્તી જીવ મોટે છે. કદાચ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ કાંઈ કરવું પડતો તેણે સર્વ પ્રસંગે વિચારવું કે અહો ! જો હું સાધુ દેશોમાં હોતો તો મારે આવી વિડંબનામાં પડવું ન પડત. ધી:ક્ષાર છે મારો આત્માને ! જ્યારે હું શુદ્ધ સમકીર્ત પાળીશ ત્યારેજ ધન્ય થશે. 'વળી' પ્રસંગો-નુસાર પ્રાયશ્ચિત્ત લે. )

૬ બોલ લાવનાનો.

૧ સમકીર્તી જીવ પોતાના આત્માને અસંખ્ય પ્ર-  
દેશી જાણે.

૨ સુખ દુઃખનો કતો જાણે.

૩ સુખ દુઃખનો લોકતા જાણે.

૪ પોતાના આત્માને સિદ્ધ સમાન માને.

૫ મોક્ષ જવાનો કોમી જાણે.

૬ મોક્ષ જવાનો ઉપાય જાણે. ( જ્ઞાન-દર્શન-મા-  
રિત્ર-તપ.

## આત્મીક મુદ્રાલેખ.

- ૧ હે આત્મા ! એકાંતમાં સ્વવસ્તુ તપોસ.
- ૨ હે આત્મા ! તું તારા પોતામાં સમ.
- ૩ હે આત્મા ! તું પરમાત્માં યર્ષશ.
- ૪ હે આત્મા ! તું આપાપરનો લેદ વિચાર.
- ૫ હે આત્મા ! તું કાણ છે, ક્યાંથી આવ્યો, ક્યાં જઈશ ?  
તેનો વિચાર કર.
- ૬ હે જૈન ! રાગ દેષને જીત.
- ૭ હે ચિદાનંદ ! રત્નચિંતામણી આખ.
- ૮ હે પરિક્ષક ! અંતરથી કીંમતી એવા પાણીની પરીક્ષા કર.
- ૯ હે અવિનાશી ! તારા શિવાય સર્વ વિનાશી ને ક્ષણ-  
ભંગુર છે.
- ૧૦ હે ગુણાનુભિલાષી ! ઘડીઆળની માફક તારા ગુણ  
ગુપ્ત રાખ.
- ૧૧ હે સમલાવી ! શત્રુ, મીત્ર, માન, અપમાન, સુખદુઃખ  
સમ લેખ.
- ૧૨ હે ક્ષુધાતુર ! ભોજન મોજ શોખ માટે નથી પણ  
ધર્મમય જીવન ગુજારવા માટે છે.
- ૧૩ હે મૂર્ખ ! આજેન મરણ છે એમ સમજ ચેત.
- ૧૪ હે બાલ ! કાગ તાડન અર્થે ચિંતામણી રત્ન-દ્રેક મા.



- ૧૫ રે લોભી ! શયન કરવાં પહેલાં જમે ઉધાર તપાસજે.
- ૧૬ હે દેવાનું પ્રિય ! સત્ય પણ પ્રીય વદજે. મીતભાષી બન.
- ૧૭ હે શીવાનંદી ! જેટલો પ્રેમ કનક, કામળી અને કીર્તિ પર છે તેટલોજ તું ધર્મ માટે રાખ.
- ૧૮ હે પુદ્ગલાનંદી ! આ સુખ છતાં દુઃખ કોણ આપતું હશે ?
- ૧૯ હે ક્ષમાસાગર ! રતિ સમ અક્ષમા સમુદ્ર સમ ક્ષમાને પોતાના સમ બનાવી નર્કનાં બંધ દ્વાર ખુલાવે છે.
- ૨૦ હે ભાગ્યશાળી ! દેવો દેવ ભૂવન ત્યાગી તારી બુંધ ડીમાં રહેવા ભાગ્યશાળી માને છે.
- ૨૧ હે ચિંતાતુર ! જેટલી ચિંતા વેદના માટે છે તેથી વિશેષ બાકીના સાત શત્રુઓ માટે રાખ.
- ૨૨ હે મુગ્ધ ! સંસારની મોહબળમાં મુગ્ધ બનીશ નહિ.
- ૨૩ હે જીવનાભિલાષી ! એક દિવસ અભાણ્યા મરવું છે તેની માળા ફેરવજે.
- ૨૪ હે સત્ય સંશોધક ! દાન, દયા, દિનતા વિના શિવપદ દૂર છે.
- ૨૫ હે મુસાફર ! પંથ વિકટ છે, લુંટારા (મોહ-કષાય-આઠ કર્મ.) ધુમે છે તેથી જોખમ ઘણું છે માટે સાવચેત રહેજે.
- ૨૬ હે બ્યાપારી ! આત્મિક ઉદય માટે અસંતોષી રહેજે અને વિષયાદિકમાં સંતોષી રહેજે.

- ૨૭ હે સુખાલિલાધી ! ઇષ્ટ અનિષ્ટ સંયોગ ત્યાગ.  
 ૨૮ હે શિવાલીલાધી ! દાન, શિયળ, તપની ભાવના ભાવ.  
 ૨૯ હે શુરવીર ! કર્મ તે તારા નોકરો છે. તું સ્વતંત્ર  
 રાજા છે.  
 ૩૦ હે જંજળી ! રાત્રી દિવસ રૂપી રાક્ષસો તારી જીવન  
 દોરી કાપે છે.  
 ૩૧ હે કરુણાનિધી ! કરુણામૃતનું પાન કર.



- ૧ બાહિર, અંતર, પરમાત્મા એ ત્રણમાંથી તું કોણ ?  
 ૨ અશાતામાં અર્પિત શાતામાં રતિ ભાવ તે સંસારીના છે.  
 ૩ પરિસહ સમયે નર્કની વેદના યાદ રાખ.  
 ૪ તારામાં અને સંસારમાં ભાવ ભિન્નતાનો ભેદ વિચાર.  
 ૫ વીતરાગ ભાવના તારામાં કેટલા અંશે છે ?  
 ૬ સિદ્ધ સમાન તે તારા આત્માને બનાવ્યો છે કે નહિ.  
 ૭ ચારિત્રના પજવા તારામાં કેટલા અંશે છે ?  
 ૮ શરીર પોતાનો ધર્મ ભજવે તો તું તારો ધર્મ શા  
 માટે ભૂલે છે ?  
 ૯ જ્યાંસુધી વીતરાગ પ્રવૃત્તિ નથી ત્યાંસુધી મોક્ષ પદનો  
 અધિકારી નથી.  
 ૧૦ સમયે સમયે તને પોતાને સિદ્ધ તરીકે ઓળખ.  
 ૧૧ ઇષ્ટાનિષ્ટ પર સમભાવ રાખતાં શીખ.  
 ૧૨ કષાય પ્રસંગે કષાય કરી કેવળરૂપ પ્રાપ્ત કરી લે.

- ૧૩ અનંતી વખત પાંચ મહાવ્રત પાંચ સુમતી ત્રણ ગુપ્તિ દેવગુરુ ધર્મ તપશ્ચર્યા કરી તદ્દયિ લેવાંત ક્રિમ ન થઈ શક્યો ? શું આ પ્રવૃત્તિથી થશે ?
- ૧૪ આત્માને ઓપરમોત્માનું જ્ઞાન કરાવ.

### ઉત્તમ વાક્યો.

- ૧ અલ્પ આયુષ્ય, મહાન પાપ, અંરધાશેર અનાજની જરૂર અને લાખ માણની ચીંતા, સાડાત્રણ હાથ જમીનની જરૂર અને મોટા મહેલોની ચીંતા, ૧૦-૨૦ વર્ષોનું આયુષ્ય અને અ. સ. વર્ષોની ગણતરીની કલ્પના. આંતે ક્યાંનો ન્યાય ?
- ૨ સંસારી જીવોની અજ્ઞાનતામાં તન્મયતા જોઈ અરેખર ત્રાસ વધુટે છે. જે માણસ બંકરીથી ઉરે છે તે કેસરી સિંહની ઘોર ગજના તથા તેનો માર કેવી રીતે સહન કરી શકશે ? જે આત્મા કીડીનાં ડંખથી ધ્રુજે છે તે આત્મા ચંડકોશીઆ જેવાં કેરી સર્પનાં ડંખ કેવી રીતે સહન કરી શકશે. જે માણસ સામાન્ય સ્નાન માટેના વિશેષ ઉણુ પાણીથી શ્રાંસ પામે છે તે આત્મા પાણીથી નહિ પણ અગ્નિ રસથી ઉંકળતી વૈતરણી નદીમાં કેવી રીતે બળાતકારે સ્નાન કરવા હિંમત પેડશે ? જે આત્મા જંગલ જતાં બાવળનો કાંટો

વાંગવાથી ખૂમ પાડે છે તે આત્મા ભાલા: બરછી,  
તરવાર, પાવડા, કટાર અને છરીની તીક્ષ્ણ ધારો  
કેવી રીતે સહન કરી શકશે ?

૩ સાધુ ગુરૂની ભક્તિ કરવી, સંસારીઓ માતા પિતાની  
આજ્ઞા મોની ધર્મ દીપાવવો.

૪ શ્રાવક ધર્મ પાળીને અનંત જીવો મોક્ષને નજદીક  
કરી શક્યા છે.

૫ આત્મા અને શરીર ભિન્ન છે, આત્મા અજર, અમર,  
અવિનાશી છે; શરીર સુખ દુઃખ અનુભવે છે; આ-  
ત્માને નથી સુખ, નથી દુઃખ, નથી માન, અપમાન.  
માત્ર શરીર અનંતા કાળ થયાં દગો દેતું આચર્યું છે  
અને દેતું જાય છે.

૬ સંસારનાં કામો ખોટાં છે, ધર્મ તેજ સાર પદાર્થ છે,  
આવાં વાક્યોને યાદ રાખીને ભરત મહારાજ અને  
મરૂદેવી માતાજી સંસાર અવસ્થામાં કેવળજ્ઞાન મેળવી  
શક્યા હતાં તો તેવા ઉચાં વિચારો અને ભાવનોએ  
રાખવી.

૭ સંસાર સુખમાં લોભ રાખવો નહિ.

૮ સુખ અને દુઃખ સમભાવે ગણો.

૯ સંસારની અનિત્યતા હૃદયેશાં વિચારો.

૧૦ પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરો.

- ૧૧ વર્તમાન, ભૂત, અને ભવિષ્યનો વિચાર કરો.  
 અ વર્તમાનમાં કેવું જીવન છે ?  
 બ ભૂતકાળમાં કેવું હતું ?  
 ક ભવિષ્યમાં કઈ ગતિને પ્રાપ્ત થઈશું ?  
 દ અત્યારે મરણ આવે તો શી ગતિ થાય ?
- ૧૨ મરણ આવવા છતાં ભયભ્રાંત ન થવું પડે તેમ વિચાર કરો.
- ૧૩ એક મીનીટ પણ આર્ત, રોદ્ર ધ્યાન કરવું ન પડે તેવા બનો.
- ૧૪ મરણના નામથી ભય પામો નહિ પણ હર્ષ પામો.
- ૧૫ વેદનીના સપોટામાં આવતાં રૂદન ન કરો પણ હર્ષ પામો.
- ૧૬ ચંદ્ર સૂર્ય જેવા નિર્મળ બનો.
- ૧૭ લોહીવાળું કપડું લોહીની નદીમાં ઘોઈ સ્વચ્છ કરી જેવાં કાચો કરતાં વિચાર કરો.
- ૧૮ કોયલાને સફેદ કરવા ભૂત ઇદ્રિય અને ભોગેચ્છાને પાંચ કરી સંતુષ્ટ થવાની મિથ્યા આશા રાખશો નહિ.
- ૧૯ શત્રુ, મિત્ર, માન, અપમાન, સુખ, દુઃખ વિગતો ડેવળ જ્રમ છે.
- ૨૦ કસ્તુરીઆ મૃગ માફક મદવાળા બની પર વસ્ત્રો આનંદ શોધવા ફાંફાં મારશો નહિ.

- ૨૧ આયુષ્ય અદ્ય છે, આશા અનંત કાળમાં પણ પૂર્ણ ન થાય તેટલી લાંબી છે.
- ૨૨ એક એક આત્મા સમયે સમયે અનંત કર્મ ત્રોડે છે, એક એક આત્મા સમયે સમયે અનંત કર્મ બાંધે છે.
- ૨૩ છદ્મસ્થ અવસ્થા ૬૦ વર્ષના વૃદ્ધને પણ મરવું છે એમ કહી સાવધાન કરતી દેખાતી નથી તો બાળકોને ક્યાંથી સાવધાન કરે.
- ૨૪ નિકટ લવી, મોક્ષગામી, પુણ્યશીલ પુરૂષોને બાળવય ને વૃદ્ધાવસ્થામાં એક સરખો મરણનો લય, ધર્મરૂચી, અને ધર્મ કીયાશીલપણું વર્તે છે.
- ૨૫ વિષયેચ્છા તેના સાધનોની પુર્તી કરવાથી તૃપ્ત થતી નથી, થઈ નથી અને થશે પણ નહિ. માત્ર સાધનોનો ત્યાગ કરવાથી, તે ઇચ્છાને પ્રવર-તપ સંયમથી લક્ષ્મ કરવાથીજ અપૂર્વ શાંતિ અનુભવાશે. અગ્નિમાં ઘી નાંખવાથી શાંત થાય તોજ વિષયેચ્છા વિષય ભોગ-વતાં તૃપ્ત થાય.
- ૨૬ મનુષ્યના વાળ ધોળા થાય છે, દાંત પડી જાય છે, શરીર વાંકું વળી જાય છે; શુભાળી રક્તમય શરીર શુષ્ક ખોખું થાય છે છતાં જીવનની આશા અને વિષયની ઇચ્છા નષ્ટ પામતી નથી.
- ૨૭ દારૂમાં ઉન્મત્ત થએલ મનુષ્ય જેમ સ્ત્રીને માતા, માતા-ને સ્ત્રી કહે છે તેમ સંસારી જીવો મોહ દેલછામાં

સત્ય સુખને દુઃખ અને દુઃખ સાગરના દેનારને સુખનો વિધાતા માને છે, ધર્મને અધર્મ અને અધર્મને ધર્મ કહે છે.

૨૮ છોડવાની વસ્તુ ભેગી કરે છે, અને ભેગી કરવાની વસ્તુને તિલાંજલી આપે છે તેવો મુખ કોણ? સંસારમાં રક્ત. અહા! સંસારની વિચિત્ર દશા છે.

૨૯ અર્ધો શેર અન્ન અને એક ટુકડા વસ્ત્ર માટે મનુષ્યો ચિતામાંથી રત્ન હારી રહ્યા છે. ભાગ્યશાળી પુરુષોજ ધર્મતત્વને ઓગાળી શક્યા છે.

## ભવાંતં ભેદક !

૧. તું તારામાં સમાઈ જા.

૨. અંદરનો દાવાનળ કરી દરીદ્રિશીતની દયા મા કર.

૩. પર જોળમદારી તને અનંત જોળમમાં ન નાંખી દે. સાવધ

૪. પર દયા તે ગુલામી છે—સ્વદયા તે શેઠાઈ છે.

૫. પુદ્ગલાનંદ તે પુદ્ગલ પરાવર્તન છે. પુદ્ગલાનંદનો પરાજય કર.

૬. દર્શ પૂર્વનો જ્ઞાનમાં કયા દર્શનની ખામી હતી? પૂર્વના જ્ઞાનમાં કયી પ્રવૃત્તિની ખામી હતી, કયા

જ્ઞાનની ખામી હતી; ક્યા સંઘયણની ખામી હતી ?  
ખામી તરત શોધ અને પુરી કર.

૭) ક્રોધ અને કટુ અમૃત માનતાં શરેમા.

૮ માન તે મિષ્ટ ક્રિપાક છે.

૯ મ ક્રોધ સ્કંધજીને ૮૪ લક્ષ જીવોયોનિમાં બ્રમણ કરેલું પડ્યું.

૧ માન-આહુબલજીને દીર્ઘ સમય છદ્મસ્થાવસ્થામાં રહેલું પડ્યું.

માયા-મહલીનાથજીને સ્ત્રી લીંગ થવું પડ્યું.

૨ લોભ-ઢંઢંજીને સોધુ દશામાં આહારની અંતરાય વેઠવી પડી.

૧૦ નિંદ તે સમ્યક્ત્વનો ઉપકાર દ્વારપાલ છે, નિંદક તે મોક્ષ માર્ગનો દ્વારપાલ છે.

૧૧ જાહેર જીવન તે જીવ યોનીનો જન્મપાત છે. ગુપ્ત જીવન તે આત્મીક શીવસ્થાનની સુગંધીના સલાસદનો ગુચ્છો છે. જાહેર જગ્યામાં જન્મ લેવો હોય તો જાહેર થા.

૧૨ ગુપ્ત સ્થાન તે શિવગુણ વરમાલા છે. જાહેર મુલ્લેચ્છ તે ઝાંઝવાનું જળખિંદુ છે.

૧૩ પ્રસંશા તે પાશરૂપી ચળકતો પત્થર છે.  
સ્મનિંદા તે નહિ, પ્રાપ્ત થયેલ નિધાન છે.



- ૧૫ પ્રસંશા નહિ, નિંદા તે પૂર્વે ઇચ્છેલ પ્રસંશાનો અંકુરો છે.
- ૧૬ ક્ષુધા તે પૂર્વે લોગવેલ ડર રસવંતા પકવાનનો ક્ષુદ્ર નિસો છે.
- ૧૭ શોક તે પૂર્વે હાસ્ય કરેલની હવેલી છે.
- ૧૮ તૃષ્ણા તે પૂર્વે લોગવેલ સરખતનો અતૃપ્ત નીસો છે.
- ૧૯ ડાંસ મચ્છર તે પૂર્વે લોગવેલ મચ્છરદાનીના ચિતારનું દ્રશ્ય છે.
- ૨૦ અચેલ તે દ્રવ્યજનકલ્પ દશા છે.
- ૨૧ અરથ તે પૂર્વે લોગવેલ રત્યાનંદનું અજીર્ણ છે.

વેદની સમયે ફરજ.



- ૧ શરીર આત્મા બન્ને લિન્ન છે.
- ૨ લેણદાર લેણું લેવા આવેલ છે, શાહુકારની ફરજ છે કે કરેલું દેવું ચુકાવવું.
- ૩ આ ભવમાં લેણું નહિ ચુકાવું તો પરભવ કે કયા ભવે કયા સંજોગોમાં ચુકાવીશ ?
- ૪ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર એ ત્રણે વસ્તુ આત્માની છે.
- ૫ પ્રભુ મહાવીરના કાનમાં ખીલા ઠોક્યા, ૪૯૯ શિષ્યોને ઘાણીમાં પિડ્યા, ગજ સુકુમાળના મસ્તકે ખેર અંગારા તો આ વેદના શા હિસાબમાં. અનંતી વખત

સાતમી નરકથી પહેલી નરક સુધીમાં અનંતકાળ માટે અનંત અનંત વેદના પરાધીનતામાં સહન કરી તો આ વેદના તે હિસાબે તો છુલ્લુક છે.

૬ હાડ માંસ લોહી એ ત્રણે શરીરની વસ્તુઓ છે. બન્નેમાં અનંત ઘણો તફાવત છે. હાડ, લોહી, માંસની દરકાર રાખીશ નહિ.

૭ વેદની સમયે સમભાવ રાખવાથી દ્રવ્યે વેદની ક્ષીણ થાય છે, ભાવે અનંત જન્મ, જરા, મરણની પીડા કાપે છે.

૮ માને તો હુઃખ છે ન માને તો અનંત સુખ છે.

૯ સમદ્રષ્ટિ જીવો કૃષ્ણ, શ્રેણિક વિગેરે નરકમાં રહ્યા થકા સમભાવ રાખી રહ્યા છે તો તું પાંચમા છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનકનો અધિકારી છે.

૧૦ વેદનીનો તું કાંઈ નોકર નથી જેથી તેનો દબાવ્યો દબાઈ જાય, વેદની તે તારા પરનો મેલ છે તેને દૂર કરવો તે તારું પ્રધાન કર્તવ્ય છે.

૧૧ હાડ-લોહી-માંસ આદિ સંસાર બંધન છે, ખાવું છે તે કુંકવા માટે, પીવું તે પરઠવવા માટે અને પહેરવું તે ફાડવા માટે. આ ત્રણ જગતના મુખ્ય સિદ્ધાંતો છે અને તેના નીકળતા અંતિમ સારમાં મુગ્ધો મુંઝાય છે.

## ઉત્તમ વિચારણા.



- માન અપમાન સમચિત ગણે, સમ ગણે કનક પાષાણ;  
વંદન, નંદન સમ ગણે, ઇસો હોય તુજ જાણ. ૧
- શું રાચું હું લલના તનુમાં, ચંદી છે સ્ત્રીની કોયા;  
શું રાચું હું ધન સત્તામાં, જુડી છે તેની માયા. ૨
- શું રાચું હું વાડી માંહી, વાડીની છે નશ્વરતા;  
જે જન જેમાં રાચે પ્રેમે, તે જન તેમાં અવતરતા. ૩
- શું રાચું હું શરીરમાંહી, શરીર પણ જુદું થાતું;  
શું રાચું હું મિષ્ટ જમણમાં, મિષ્ટ તે વિષ્ટા થાતું. ૪
- શું રાચું હું મોજ મજામાં, તેમાં સુખ ન પરખાતું.  
શું રાચું હું સ્નાન કૃત્યમાં, શરીર શોભા કરમાતી. ૫
- શું રાચું હું યુવાપણમાં, ચાર ઘડીનું ચાંદરડું.  
શું રાચું હું રમત ગમતમાં, પરલવ જાતાં નહિ સરણું. ૬
- શું રાચું હું હવા દવામાં, હવા દવા મૂકી જાવું.  
શું રાચું હું મિત્ર વૃંદમાં, અંતે તો ન્યારા થાવું. ૭
- શું રાચું હું સ્વજન કુળથી, અંત કોઈ ન છે બેલી.  
શું રાચું હું બ્રાત જનકમાં, જુદા વખત છેલી. ૮

## ગુરુ ભક્તનો વિનય.

— ❧ —

( શાદુલ્લખિકિંકરિત )

વંદુ વીર નમાવું શિર તમને, સન્માન હું સર્વેદા;  
સત્કારું સદબુદ્ધિ એ શુભ ગુરુ, આચાર્ય સુંદર સદા. ૧  
કલ્યાણી કર્ણ કરી ગુણ ધણી, માંગદયકારી મુની;  
જીવેને સુખદાય અમાય સરખા, ગંભીરતાદિ ગુણી. ૨

— — —  
ઉત્તમ પદ.

અનકુલ ગતિ કેસરી લહેરે, નિજ પદ સીંહ નિયાળે,  
તીમ પ્રભુ ભક્તિ લહેરે, આત્મ શક્તિ સંભાળે. ૧  
સમાય તું તારા વિષે, તારું તારી પાસ;  
મારું મારું ક્યાં કરે, ધરતો પરની આશ. ૨  
દેખી આત્મ સ્વરૂપને, જાણ્યો પુણ્યલ એલ;  
ન્યારો તેથી આત્મા, ચિદાનંદ ગુણ રેલ. ૩  
અહં બુદ્ધિ પરમાં ધરી, પરમાંહી જાંધાઉં;  
અહં બુદ્ધિ જો આત્મમાં, તો હું ક્યાં રંગાઉં. ૪  
રાગ દ્વેષ ત્યાગ ણિન, મુક્તિકો પદ નહિ;  
કોટી કોટી જપ તપ કરે, સર્વ અકારજ પાઈ. ૫  
ત્યાગ વિરાગ વિના કદી, ધાય ન આત્મજ્ઞાન;

આત્મ જ્ઞાન વિના કદી, પામે નહિ શિવ ઠાણુ. ૬  
રમાણી રામા દેખતાં, પ્રેમી મનમાં ખ્યાર;  
તેથી અધિકો સદ્ગુરુ, શિષ્ય તણા નિર્ધાર. ૭  
અખંડ અક્ષય શાસ્વતું, દેખી આત્મસ્વરૂપ;  
તેથી ચમક્યો આત્મા, અરે હું તો મહાભૂપ. ૮

## જાણવા જોગ !

દેવતાને જેટલા સાગરોપમનું આયુષ્ય હોય તેટલા હજાર વર્ષે આહારની ઇચ્છા થાય છે અને તેટલા અર્ધ મહીને શ્વાસો શ્વાસ લે.

મેઘકુમારની માતાને વરસાદનો દોહદ ઉપન્યો હતો.  
કોણીકની માતાને પિતાનું માંસ ખાવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો હતો.

અભય કુમારની માતાને જીવદયાનો દોહદ ઉપન્યો હતો.  
જેઠંદ્રીયનો જીવ ૪૮ મીનીટમાં ૮૦ વખત જન્મે તથા મરે.  
તેઠંદ્રીયનો જીવ                   ,,       ૬૦                   ,,  
ચૌદંદ્રીયનો જીવ                   ,,       ૪૦                   ,,  
અસંજીવચેન્દ્રિયનો જીવ       ૨૪                   ,,  
માટીનો જીવ માટીમાં       ,,   ૧૨૮૨૪           ,,  
પાણીનો જીવ પાણીમાં       ,,       ,,                   ,,

અગ્નિનો જીવ અગ્નિમાં ૪૮ મીનીટમાં ૧૨૮૨૪ વખત જન્મે-મરે.

વાયુના જીવ વાયુમાં " " "

લીલોતરીના જીવ લીલોતરીમાં " ૩૨૦૦૦

કંદમુળના જીવ કંદમૂળમાં " ૬૫૫૩૬ "

પગના તળીએથી જીવ જાય તો નરકમાં જાય.

સાથળમાંથી " " તિર્યચમાં જાય.

ડુંટીમાંથી " " મનુષ્યમાં જાય.

આંખમાંથી " " દેવતા થાય.

સર્વ શરીરેથી " " મોક્ષે જાય.

માટીનો જીવ માટીમાં અસંખ્યાતો કાળ રહે.

પાણીનો જીવ પાણીમાં " "

અગ્નિનો જીવ અગ્નિમાં " "

વાયુનો જીવ વાયુમાં " "

લીલોતરીનો જીવ લીલોતરીમાં " "

કીડી મકોડીનો જીવ કીડી મકોડીમાં સંખ્યાતો કાળ રહે.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ: આંખના પાટા સમાન છે, જ્ઞાન થવા ન દે.

દર્શનાવરણીયકર્મ: રાજના સીપાઈ સમાન દેખવા ન દે.

વેદનીય કર્મ: અપ્રીણ તથા સાકરથી ખરડેલ તરવારની ધાર સમાન. ચાટે તો ગળી લાગે પણ જીલ કપાય.

મોહનીય કર્મ: દારૂ પીધેલ માણસ સમાન સત્ય ધર્મની ખબર પડવા ન દે.

આયુષ્યઃકર્મઃ કેદખાના સમાન, ચાર ગતિમાં રોકી રાખે.

નામ કર્મઃ ચિતારા સમાન, સારું ખોટું રૂપ ઠરે.

ગોત્રકર્મઃ કુંભાર સમાન.

અંતરાય કર્મઃ રાજના ભંડારી સમાન, ધર્મ આન કરવા ન દે.

દલાલીઃ કૃષ્ણ દીક્ષા.

અશરણુઃ અનાથી મુનિ.

શીયળઃ સુદર્શન શેઠ.

સ્ત્રી પરીક્ષાઃ ઘણી ખીમાર.

છે નથીઃ વેશ્યા ( વેશ્યાને આ ભવમાં છે પણ પર-લોકમાં મળવાનાં નથી.)

છે છેઃ શ્રાવકઃ ( આ ભવમાં હિંદાસીન વૃત્તિથી ભોગ ભોગવે છે, પરભવમાં પણ મળવાના છે.

નથી છેઃ સાધુ ( આ ભવમાં ભોગને ત્યાગ્યા છે. પરભવમાં અતુલ સુખ મેળવનાર છે.

નથી નથીઃ કસાઈ ( આ ભવમાં સુખ નથી, પર-ભવમાં પણ મળવાનું નથી. )

ચક્રવર્તીની રીઢીઃ ૬૪૦૦૦ સ્ત્રી, ૩૨૦૦૦ દેશ. ૯૬ કરોડ ગામ, ૮૪ લાખ હાથી, ૮૪ લાખ રથ, ૮૪ લાખ ઘોડા, ૯૬ કરોડ પાયદળ, ૧૪ રત્ન, ૬ નિધાન.

બુગલીઆનું ખાનપાનઃ ચણાની દાળ.

પ્રમાદનું ખીજઃ સંસાર.

ચૌદ રાજ લોક: ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, પુણ્ડલ  
જીવાસ્તિકાય હોય તે.

જીવના પદ્મ લેદ: તે ૧૪ લેદ, નારકી, ૪૮ લેદ  
તિર્યંચ, ૩૦૩ લેદ મનુષ્ય, અને ૧૯૮ લેદ દેવના મળી  
કુલ પદ્મ.

તીર્થંકર કોણ થાય ?-વૈયાવચ્ચ કરે તે.

પદ્મ: ચાર હજાર ગાઉનો લાંગો અને પહોળો મા-  
થાના વાળથી પછું બારીક વાળનો કુવો ભર્યો હોય તેમાંથી  
સો વરસે એક વાળ કાઢે અને તે પ્રમાણે કાઢતાં ખાલી  
થતાં જે સમય લાગે તેને પદ્મ કહે છે.

સાગર: દસ કોડાકોડિ પદ્મનો એક સાગર.

સુક્ષ્મ પુણ્ડલ પરાવર્તન: કેમસર જન્મ મરણ કરી  
લોક પુરો કરે તે.

બાહર પુણ્ડલ પરાવર્તન: આઘા પાછી જન્મ મરણ કરી  
લોક પુરો કરે તે.

શ્રાવકને પાંચ સ્થાવરની હિંસા ક્યારે લાગે: પુત્ર દહન  
ક્રિયા વળતે.

સૂર્ય કેટલો તપે: ઉંચે સો જોજન, નીચે અઠારસો  
જોજન, તીછો સુડતાલીસ હજાર બસો ત્રેસઠ જોજન.

ચાર ક્ષાય ક્યાં ક્યાં: નારકી (ક્રોધ), મનુષ્ય (માન),  
તિર્યંચ (માયા), દેવતા (લોભ).

કાચા પાણી વિષે: મેરૂ પર્વત જેટલો મીઠાનો ઢગલો



કરીએ તેમાં જોટલા જીવ છે તે કરતાં સૌંચના નાકા ઉપર રહેલ પાણીના ખીંદમાં વિશેષ જીવ છે.

સમઘટ્ટિ જીવને સાત જોલનો બાંધ ન પડે: ૧ ભવન-પતિ, ૨ વાણુવ્યંતર, ૩ જ્યોતિષી, ૪ નરક, ૫ તિર્યચ, ૬ સ્ત્રી વેદ, ૭ પુરુષ વેદ.

દેવતાઓ એક સમયમાં અસંખ્યાતા ચલે છે, મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ ૨૯ આંકમાં હોય છે પરંતુ નવ લાખ પચેન્દ્રિ જીવો તો એક સ્ત્રીની ચોનિમાંજ રહે છે.

## છુટું છવાયું!

શ્રાવકજી હું મેશાં નિચેના મનોરથો ચિંતવે.

- ૧ હું સંસારના આરંભ પરિગ્રહનો ક્યારે ત્યાગ કરીશ?
- ૨ સંસારની ભ્રમ જાળ ત્રોડી ચારીત્ર અંગીકાર ક્યારે કરીશ?
- ૩ સંત્યારો કરી પંડીત મરણે ક્યારે મરીશ?
- ૪ નવ વાડે કરી સહિત શિયળ પાળીશ તે દિવસ ધન્ય થશે.
- ૫ છ કાય જીવની રક્ષા કરીશ તે દિવસ ધન્ય થશે.
- ૬ આગાર ધર્મ છોડી અણુગાર ધર્મ અંગીકાર કરીશ તે દિવસ ધન્ય થશે.
- ૭ મારો આત્મા પાપમય સંસારી જીવનનો ત્યાગ કરી એકાંત ધર્મ સાધુ જીવન પાળશે તે દિવસ ધન્ય થશે.

- ૧ દાન. ધન્નો ને શાળીભદ્ર અગણિત ઋદ્ધિના લોગી થઈ દેવલોકે ગયા ચાલત તેઓ મોક્ષ પામશે એમ જાણી સુપાત્રે દાન દેવું.
- ૨ શિયળ. સુદર્શન શેઠને શુળી શ્રીટી સિંહાસન થયું, કળાવતીનાં કપાએલાં કાંડાં નવપદ્મ થયાં એમ જાણી શિયળ પાળવું.
- ૩ તપ. ધન્નો અણુગાર, દૃઢપ્રહારી મુનિ, હરીકેશી મુનિ. અને ઢંઢણ મુનિ તપના પ્રભાવથી કર્મ ખપાવી મોક્ષે ગયા એમ જાણી તપ કરવું.
- ૪ ભાવના. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ, ઇલાચી કુમાર, કપિલ મુનિ, ખંદક મુનિના શિષ્યો, ભરત ચક્રવર્તિ અને મરૂદેવી માતા ભાવનાના પ્રભાવથી મોક્ષપદ પામ્યા એમ જાણી ભાવના ભાવવી.
- ૫ સત્ય. અગ્નિ પાણી સમાન, ઝેર અમૃત સમાન, સર્પ કુલની માળા સમાન થાય છે એમ જાણી સત્ય બોલવું.
- ૬ ધર્મ. હું મરણના દુઃખમાં રહ્યો છું, મારું આયુષ્ય ક્ષણ માત્ર નથી એમ જાણી ધર્મ કરવો. જેમ લોભી પુરૂષ ધનની પ્રાપ્તિમાં નિરંતર મશગુલ રહે તેમ ધર્મી પુરૂષોએ જ્ઞાન મેળવવામાં તત્પર રહેવું.  
શાસ્ત્ર શ્રવણ, શ્રમશાન અને રોગ એ ત્રણે વૈરાગ્ય ઉપજવાનાં મુખ્ય કારણો છે.

દુઃખીને દિલાસો આપને પણ હીંમત છોડી ગમ-  
રાવશે નહિ.

એક સારી માતા સો માસ્તરનું કામ કરે છે.

વિષયાશક્ત મનુષ્યો સદા દુઃખી છે.

જેની તૃષ્ણા વિશાળ છે તે હંમેશાં દરિદ્રી છે.

ખરાબ વિચાર કરવા એ ઝેર પીવા ખરાબર છે.

જેણે મન જીત્યું તેણે જગત જીત્યું.

જેણે કામ જીત્યો છે તે સર્વ કુરાઓનો સરદાર છે.

જ્ઞાન ગર્વ માટે નથી, પણ સ્વપરના બોધ માટે છે.

યાદરાખને કે આંખો બંધ થયા પછી આપણું કંઈ નથી.

ક્ષમારૂપી શીતળ જલથી ક્રોધાગ્નિને શાંત કરે.

સખાવત વગરની દોલત ચૈતન્ય વિનાના દેહ જેવી  
નિર્માલ્ય છે.

દુઃખી ગરિબ વિધવાનાં ઉણુ અશ્રુ લુંછવાં અને નિરા-  
ધારોનું અન્નથી પોષણ કરવું એ બે ખરાબર છે.

ખર્ચ ઘટાડો એટલે પાપ ઘટશે.

જ્યાં ભોગ છે ત્યાં રોગનો નિવાસ છે.

જો તું દુષ્કૃત્યમાં દોરાતો હોય તો આજેજ મરણને સ્મર.



# વૈરાગ્યમય કાવ્યો.

તું શું કરે ?

(હરીભીત):

- આ કષ્ટની માંખી અરે, તું ફેસ્વીને શું કરે,  
કિરતારના અંતરે વિષે, હસ્તે ધરી તું શું કરે. ૧
- નિત્ય ન્હાવ્ય મિરમળ નીરથી, સરીતાં સરોવરમાં જઈ,  
પણ મેલ ના મનનો મટયો, જળ વાપરી તું શું કરે. ૨
- ટીલાં અને ટપકાં કરી, છો ભસ્મ સૌ અંગે ધરી,  
પણ શરીરમાં શયતાન છે, ભર્તુતી ભરી તું શું કરે. ૩
- બસ રામ રામ પુકારતો, પણ પ્રેમ ના પ્રભુના પદે,  
ના રેમ તુજ હૃદયે રહે, ઇશ છેતરી તું શું કરે. ૪
- રે દેવ દર્શન માટે તું કરતો કરે સૌ મંદિરે,  
આક્રીનના અંતર વિષે, ફેગટ ફરી તું શું કરે. ૫
- તું નેત્ર ઢાંકીને સદા, બસ ધ્યાન ધરતો ઢાંગથી,  
પણ ચિત્ત તુંજ ચંચળ રહે, કૃતવા કરી તું શું કરે. ૬
- ધારણ કર્યા છે શ્વેત વસ્ત્રો, સાફ દીલ કીધું નહિ,  
દેખાવ છો સુતકી સદા, ઘોળાં ધરી તું શું કરે. ૭
- એકાદશીને અન્ય કંઈ, ઉપવાસ કરતો કષ્ટથી,  
પણ બ્રહ્મ છે તુજ ભાવના, ભૂખે મરી તું શું કરે. ૮
- જે ડોળ રાખે જહારનો, તે હોય ને હૈયા વિષે,  
હરી હાથ છે જ્ઞાની કહે, ખટપટ કરી તું શું કરે. ૯

## જાંદગી માટે.

(ગઝલ.)

- અમર નહિ કોઈની કાયા, જીવનનો શો ભરૂંસો છે,  
છતાં પણ મોહ ને મમતા, કંઈ એ જાંદગી માટે ? ૧
- જગતમાં જન્મ્યું જે કોઈ, જવાનું એક વાટે છે,  
છતાં તારૂં અને મારૂં, કંઈ એ જાંદગી માટે. ૨
- હુજરો રાય ને રાણા, મહુષી પ્રહલવેતાઓ,  
ગયા સૌ હુપદે હુલી, અરેરે ! જાંદગી માટે. ૩

## શા માટે ?

(ગઝલ.)

- અમર આત્મા અમારો છે, મરણ દરકાર શા માટે ?  
મરી જાણે જો જન્મીને, જીવન દરકાર શા માટે ? ૧
- જગતમાં પ્રાણી કંઈ મરતાં, મરીને જન્મતાં પાછાં,  
ગદાં ઘટમાળમાં ફરતાં, પછી તકરાર શા માટે ? ૨
- મૂક્યો જે લક્ષ જીવનનું, ગયો તે જાંદગી હારી,  
જીવ્યો તે ના જીવ્યો જગમાં, જીવનનો ભાર શા માટે ? ૩

## આત્માની પ્રમાદ દશા.

(ભજન.)

ભવસાગરમેં ભ્રમત પ્રાંતિસે, ચેતન અંત ન પોયો રે,  
વ્યસન પીડીત દુર્વાર જગતમેં, સંત અરણ્ય નહિ આયોરે. ભવ ૧

મોહ નિંદમે જન્મ ગમાવ્યો, કાલ અરીને ખાયો રે,  
 કષાય બિષસેં મૂર્ચ્છિત હોકર, આતમ ધનકુ ગુમાયોરે. ભવ૦ ૨  
 દુઃખ વન્હિસે દહન હોત જગ, શીતલ માનકે ધાયો રે,  
 કાલ અનાદિ કર્મ અરિને, ચેતન ગુનસે છુડાયો રે. ભવ૦ ૩  
 નિરાખાધ નિષ્કલંક સુખમે, શુદ્ધ પ્રેમ નહિ લાયોરે,  
 શિવાનંદ પ્રભુ ઘટમેં બિરાજે, સદ્ગુરુને બતલાયોરે ભવ૦ ૪

## સમાન ભાવ.

(સવેયા.)

અહંકારકા ભાવ ન રકબું, નહિ કીસી પર ક્રોધ કરું,  
 દેખ દુસરોંકી બઢતીકો, કભી ન ઇષા ભાવ ધરું;  
 રહે ભાવના અગ્ની મેરી, સરલ સત્ય વ્યવહાર કરું,  
 બને જહાં તક ઇસ જીવનમેં, આરોંકા ઉપકાર કરું. ૧  
 સુખી રહે સખ જીવ જગતકે, કોઈ કભી ન ગભરાવે,  
 વૈર, પાપ, અભિમાન હોડ જગ, નિત્ય નયે મંગલ ગાવે;  
 ઘર ઘર અર્ચા રહે ધર્મકી, દુષ્કૃત દૂષ્કર હો જાવે,  
 જ્ઞાન ચરિત્ર ઉન્નત કર અપના, મતુ જન્મ સદ્ગુણ પાવે. ૨  
 કોઈ ખુરા કહો યા અચ્છા, લક્ષ્મી આવે યા જાવે,  
 લાખો વર્ષો તક જીઉં યા, મૃત્યુ આજહી આ જાવે;

અથવા કોઈ કૈસાહી ભય. વાં લાલચ દેને આવે,  
 તો-લી-ન્યાયસાંજીએ મેરા, કસી ન પળ ડિગને પાવે. ૩  
 મૈત્રી ભાવ જગતમે મેરા, સખ જીવોસે નિત્ય રહે,  
 દીન દુઃખી જીવો પંર મેરે, ઉરસે કરૂણા સ્તોત્ર વહે;  
 હર્જન કુર-કુમાર્ગ તો પર, ક્ષોભ નહિ મુઝકો આવે,  
 સામ્યભાવ સંસ્થુ મેં ઉનપર, ઐસી પરિણીત હો જાવે. ૪

## મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ.

(રાગ માઠ-ગુણવંતી ગુંજરાત એ લય.)

જયવંતા પ્રભુ વીર, હુમારા જયવંતા પ્રભુ વીર;  
 શાસન નાયક ધીર, હુમારા જયવંતા પ્રભુ વીર. ૧  
 શાસ્ત્ર સરોવર સરસ આપનું, તત્ત્વ રસે ભરપુર,  
 તેમાં ન્હાતાં તરતાં નિત્યે, શુદ્ધ થાએ અમ ઉર. હુમારા ૨  
 સાત્ત્વિક ભાવે જેહ પ્રકાશ્યું, વાસ્તવિક તત્ત્વ સ્વરૂપ,  
 આસ્તિકતામાં રમીએ તેથી, આનંદ થાય અનુપ. હુમારા ૩  
 આપ પ્રકાશિત જ્ઞાન બગીચે, ખીલ્યાં છે બહુ ફુલ,  
 સુગંધી વાયુની સરસ દહેરથી, અમે છીએ મશગુલ. હુમારા ૪  
 આપ વિશાળ વિચાર ભૂમિએ, ઉછર્યા કદપ અંકુર;  
 રસભર તેના ફલ આખીને, રહેશું આપ હંજુર. હુમારા ૫  
 નામ આપનું નિશીતન પાડું, રમી રહું અમ ઉર,  
 તેની ખાતર પ્રાણ અર્પવા, અમે છીએ મંજુર. હુમારા ૬  
 માર્ગ જતાવા અમ ઉપર જે, કર્યો મહા ઉપકાર,  
 અર્પણ કરીએ સર્વ તથાપિ, થાય ન પ્રત્યુપકાર. હુમારા ૭

ચરણ આપના શરણ અમારે, મરણ જન્મ ભય દૂર,  
સોભી ચાતક રત્નચંદ્ર જ્યમ, તમ દર્શન આતુર. હમારા ૮

## મોહની પ્રાબલ્યતા.

(શિખરિણી.)

નરો નારી પાસે, નટ સમ થઈ નૃત્ય કરતા,  
કુરંગાક્ષી કેરા, નયન શરથી ઘાયલ થતા;  
વહે ખ્યારી ખ્યારી, મધુર મુખથી પામી લધીમા,  
થતાં વૃદ્ધાવસ્થા, નહિ રસ જુઓ મોહ મહિમા. ૧  
હુલો નેત્રે કાણો, અતિ કૃશ અને તે ખસ ભર્યો,  
પડ્યા કાને કીડા, વિષમ અતિ પીડા અનુસર્યો;  
તથાપિ તે શ્વાન, પ્રળળ મદને જાય રતિમાં,  
શૂનિ પુંઠે વેગે, વિષમય જુઓ મોહ મહિમા. ૨

શિક્ષા.

(શાર્દૂલવિક્રીડિત.)

રે રે કુંભ કુવા વિષે ઉતરીને, પોકાર તું શું કરે ?  
જો આયુષ્ય હશે હવે તુજતણું, તો તું અહીં ઉગરે;  
જે થાશે નર નારીજ વશમાં, તેની દશા આ થશે,  
કાંસો ઘાલી ગળા વિષે તુરતને, ઉડે કુવે ઉતારશે.



## પ્રભુ સ્તુતી.

( સ્વખીર કૌશલ્યા કે લાલ, મુનીકી યજ્ઞ રચાનેવાલે. )  
 ભગવન મરૂદેવી કે લાલ, મોક્ષકી રાહ બતાનેવાલે;  
 રાહ બતાનેવાલે, સખકા ભ્રમ મિટાનેવાલે. ભગવન.  
 લીના અવધપુરીમેં અવતાર, છા ગયો જગમેં આનંદકાર;  
 ખોલે સુરનર જયજયકાર, સારે જીન ગુણ ગાનેવાલે. ભગ. ૧  
 જગમેં થા અજ્ઞાન મહાન, તુમને દીયા સૃષ્ટિકો જ્ઞાન;  
 કરકે મીથ્યા મતકો માન, કેવળજ્ઞાન ઉપાનેવાલે. ભગ. ૨  
 તુમને દીયા ધર્મ ઉપદેશ, જામેં રાગ દ્વેષ નહિ લેશ;  
 તુમહો બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ, શિવ મારગ દર્શાનેવાલે. ભગ. ૩  
 જગજીવનપે કૃષ્ણાધાર, તુમને દીયા મંત્ર નવકાર;  
 જીસસે હો ગયે ભવદધિ પાર, લાખો નિશ્ચય લાનેવાલે. ભ. ૪  
 વૈરી કર્મ બડે બલવીર, દેતેં સખ જીવોંકો થીર;  
 ન્યામત હો રહા અધમ અધીર, તુમહી ધીરબધાનેવાલે. ભ. ૫

## ખમાવ્યું તે ખરું માનું.

(ગજલ.)

ખમાવ્યાનં વાણું કહેતાં, ખમાવે છે પ્રવાહો બહુ;  
 ખમે જે વૈર ટાળીને, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૧  
 શમ્યા ન્યાં કલેશના લાડકા, એ મંત્રીલાવ ટળવાથી;  
 રહી નહીં ગ્રીતમાં ઈર્ષ્યા, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૨

- ચુર કરવા નથી વૃત્તિ, નથી વાણી થકી ખુર;  
 ચતુ ના કાયથી ખુર, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૩
- ખમ્યા પશ્ચાત્ રહે શાંતિ, થતીના દ્રવની વૃત્તિ,  
 ખમાવ્યા બાદ જ્યાં મૈત્રિ, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૪
- નથી કો પીડવા માટે, જરા ના પીડવા સત્તા;  
 પરસ્પર પ્રેમની વૃત્તિ, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૫
- થયા જે માનવો સાથે, અસુયા દ્વેષ ને કલેશો;  
 ખમાવે ત્યાં ખરા ભાવે, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૬
- નિન્નત્મા પેઠ સહુ જીવો, સુખે સુખી રહી વૃત્તિ;  
 અહિંસા ભાવ પ્રગટયાથી, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૭
- ભલે હો રંકે વા રાજ, અહંતા વણ ખમાવ્યાથી;  
 હૃદયની શુદ્ધતા થાતાં, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૮
- ક્ષમા છે સુક્ષિતનું લહારું, ક્ષમા છે વીરની શોભા;  
 બુદ્ધયબ્ધિ ધર્મ શાંતિથી, ખમાવ્યું તે ખરું માનું. ૯

### ફનાં દુનીઆ.

( રાગ આશાગોડી. )

- દોલત દુનીઆ હારી, જવું જીવ દોલત દુનીઆ હારી;  
 જનમ્યું તેહ જવાનું નકી, કોઈ રહ્યું નહિ જારી,  
 પળની ખબર નહિ પ્રાણીને, કાળ ભયે શીર દોડી. જવું જીવ. ૧
- પાંડવ કૌરવ રામ ગજજન, કંસ ગયા મોરારી;  
 શવણ યોદ્ધો રણમાં હાર્યો, કીધી કાટ પથારી. જવું. ૨

સત્યવાદી હુરિશ્ચંદ્ર ગયા, વળી હાકમ ને અધિકારી;  
 વીર ગયા ને ધીર ગયા, કંઈ અમીર ગયા નિરધારી. જવું. ૩  
 મહા મદ્દ યોદ્ધા ગત પામ્યા, રણમાં યશ વીસ્તારી;  
 ચક્રવર્તી નીજ વૈભવ મૂકી, ચાલ્યા એકલ હારી. જવું. ૪  
 માતપિતા સુત નૌતમ નારી, પ્રીત પલકમાં વિસારી;  
 પાપ પુન્યનો પલ્લો ખાંધી, જાય ખલક ને વિચારી. જવું. ૫  
 પાપ પ્રયોગે પુંજી વધારી, અધિક કરી રખવારી;  
 કોડી એક ન સાથે આવે, હસ્તક ઓર જનારી. જવું. ૬  
 અંત સમયે સૌ વૈભવ ફેગટ, સત્ય ધર્મ સુખકારી;  
 સાંકલચંદ સદા પ્રભુ ધ્યાને, દૂર્ગતી દૂર થનારી. જવું. ૭

### વ્યાખ્યાન ઉડયા પછી કહેવાની કવિતા.

એવું જાણી અહો ભવ્ય પ્રાણી, મુનીવાણી ધરો હીત આણી;  
 જ્ઞાન, દર્શન, સંયમ, તપ, તેનો હંમેશાં કરજો અપ. ૧  
 જેવો કુંજર કેરોરે કાન, જેવો સંધ્યા કેરોરે વાન;  
 જેવું પાકું પીંપલનું પાન, જેવું જોર જીવાનીનું જાણ. ૨  
 જેવો ધુમાડાનો ગોટો, જેવો પાણીનો પરપોટો;  
 જેવો સુંદર કાચનો ફોટો, તેવો અસ્થીર સંસાર છે ખોટો. ૩  
 દયા પાળો અસત્ય નવી ખોલો, ચારો ન કરો શિયળ નવી ડાલો;  
 વૃત પચખાણુ કરો નીજ શકતે, સંઘ સેવા કરો નીજ લકતે. ૪  
 થાઓ જીવ દયા પ્રતિપાલ, જેથી મલશે મંગલ માલ;  
 દાન, શિયલ, તપ, ભાવ ધારો, આતમ કારજ સરશે તમારો. ૫  
 આ શિખામણુ છે સુખકારી, દીલ ધરજો નર ને નારી;  
 શુભ જ્ઞાન કીયા જે કરશે, વેગે શિવરમણીને વરશે. ૬

## ચાર પ્રકાર.

ધર્મના ચાર પ્રકાર—દાન, શીયળ, તપ, લાવના.

વ્રતના ચાર પ્રકાર—સિંહ-સિંહ, સિંહ-શિયાળ, શિયાળ-સિંહ, શિયાળ-શિયાળ.

ચાર ગોળા—માખણનો, લાખનો, લોઢાનો, માટીનો.

દેવતામાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—ઉદારચિત, સુસ્વર કંઠ, ધર્મનો રાગી, ગુરુલક્ષ્મ.

તિર્યચમાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—અવિનયી, અસં-તોષી, કપટી, મૂર્ખ.

મનુષ્યમાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—વિનયી, નિર્લોભી, ધર્મપ્રેમી, સર્વને પ્રીય લાગે.

નારકીમાંથી આવેલા જીવની ૪ નીશાની—ક્રોધી, મૂર્ખ, દુષ્ટ સ્વભાવી, અન્યાયી.

દેવતા ૪ કારણથી અહીં આવે નહિ—કામલોગમાં તદ્દીન રહેવાથી, નાટક જોવામાં તદ્દીન રહેવાથી, ૫૦૦ જોજન સુધી ગંધ આવવાથી, વિષ્ટા હોય તેથી.

દેવતા ૪ કારણથી અહીં આવે—ગુરુને વંદણા કરવા આવે, તપશ્ચર્યાનો મહિમા કરવા આવે, તીર્થકરનો ઉત્સવ કરવા આવે અને વચનથી બંધાએલ હોય તો આવે.

૪ પ્રકારના કારણથી માણસને ધર્મ ન મળે—અહંકારથી, ક્રોધથી, પ્રમાદથી, રોગથી.

૪ વખતે સાધુ શાસ્ત્ર લાણે નહિ—સૂર્ય ઉગતી વેળાયે, સૂર્ય આથમતી વેળાયે, મધ્યાને, મધ્ય રાત્રીએ.

પ્રકાશ ૪ જાતના છે—સૂર્યનો, ચંદ્રનો, અગ્નિનો, મણીરત્નનો.

- અવધીજ્ઞાન ૪ કારણે ઉપજે—પરીક્ષક બ્રહ્મવાથી, સુજતો  
આહાર લેવાથી, વિકૃત વર્તવાથી, પાછલી રાત્રીએ  
ધર્મધ્યાન કરવાથી.
- ૪ બોલ જીતવા મુશ્કેલ—સર્વ વ્રતમાં શીયલ, ઇંદ્રિયોમાં  
રસેંદ્રિ, કર્મમાં મોહનીય, યોગમાં મનનો યોગ.
- ૪ બોલ પામવા મુશ્કેલ—કેવળજ્ઞાન, શુક્લલેશ્યા, શુક્લ-  
ધ્યાન, ભર યૌવનમાં પ્રવૃત્તિ.
- કષાયનો ૪ ઠેકાણે વાસો—ક્રોધનો લલાટમાં, માનનો ગરદનમાં,  
માયાનો હૃદયમાં, લોભનો સર્વ અંગોમાં.
- ૪ પ્રકારની ચતુરાઈ—જગતાં ચોર નાસે, ક્ષમાથી કલેશ  
નાશે, ઉદ્યમથી દરિદ્ર નાસે, ભગવાન વાણીથી પાપ નાસે.
- ૪ પ્રકારની સંજ્ઞા—આહાર સંજ્ઞા, ભય સંજ્ઞા, મૈથુન સંજ્ઞા  
અને પરિચલ સંજ્ઞા.
- ૪ પ્રકારનાં ગરણાં—જમીનનું ગરણું ધર્યાં સુમતી, વચનનું  
ગરણું ભાષા સુમતી, મનનું ગરણું શુભ વિચાર, પાણીનું  
ગરણું મજબુત કપડું.
- ૪ પ્રકારે મનુષ્ય દીક્ષાને અયોગ્ય—રોગી, રસેંદ્રી-લોહી,  
ક્રોધી, કપટી.
- દેવતાનાં ચાર પ્રકારનાં લક્ષણ—આંખ મીંચે નહિ, છાંયડો  
પડે નહિ, કુલની માળા કરંભાય નહિ અને ૪ આંગળ  
અદ્ધર રહે.
- ૪ પ્રકારનું અણર્થ—તપશ્ચર્યાનું અણર્થ ક્રોધ, જ્ઞાનનું અણર્થ  
અહંકાર, કામનું અણર્થ વિકૃત, લોભનું અણર્થ ઉવ્રી.

## શ્રાવકના ત્રણ મનોરથ.

૧. હે પ્રભુ ! જ્યારે મને પરિગ્રહો થોડો ને ઘણો સચેત તથા અચેત ને મીશ્ર હલકો ને ભારે મહાદુષ્ટ મારા જીવને ચાર ગતિ ચોવીશ ડંડકમાં પરીબ્રમણ કરાવનારો, નરકમાં લઈ જવાવાળો, છેદન ભેદન કરાવનારો, જનમ મરણ કરાવનારો, દુઃખનો દાતાર પાપનો પક્ષી કર્મ બંધનનું ખાતું કુબુદ્ધિનો દેનાર, સુબુદ્ધિનો ટાલનારો, સમક્રીત બીજની હાનીનો કરનારો, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ લક્ષ્મીનો લુંટનારો મોહની કર્મનો બંધાવનારો રાગદ્વેષનો વધારનારો, કામ ક્રોધ વિષયની પુષ્ટિનો કરનારો, મહા પ્રપંચનો કરાવનારો, મહા મોહ મત્સર મદનો વધારનારો, મમતમાયા લોભનો વધારનારો કુડકપટનું જાળું, ધર્મનો રીપું દયા સંતોષ ક્ષમાની હાનીનો કરનારો સુખનો હરણ કરનારો દુઃખનો દહેણહાર મહામિથ્યાત્વનો ભંડાર અઢાર પાપસ્થાનનો સેવન કરાવનારો મારા આત્મ સુખના નાસ્તીનો કરનારો એવો દુષ્ટ આરંભ ને પરીગ્રહો હે પ્રભુ ! હું ક્યારે મુક્ત થઈશ ? જે દિવસે થાઉં તે દિવસને ધન્ય ધન્ય ! તે ઘડી ધન્ય ! તે માસ ધન્ય ! તે વખત હે પ્રભુ ! એ વખત ક્યારે આવશે ? હું ક્યારે દે-ખીશ, નીહાલીશ, હે પ્રભુ ! એ વખત મારો ઝટ આવે, તે પહેલો મનોરથ પુરો પાડશે.

૨ હે પ્રભુ ! હું ક્યારે પંચ મહાવ્રત ધારણ કરી સત્તાવીશ સાધુજીના ગુણે કરી સહિત છકાયનો પીયર, છકાયનો રખવાળો, રાત્રી ભોજનનો ત્યાગી, કંચન કામનીનો ત્યાગી, મહા વૈરાગી, આત્માર્થિ, સુપાત્ર જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ લક્ષ્મીનો ધારણહાર ક્ષાયક સમક્રિતી

જથાખ્યાત ચારિત્ર ઇનું જેંતાલીશ દોષરહિત નિર્દોષ આ-  
હાર પાણી લેણહાર, ખાવીસ પરીસાની ચોટનનો જીતનહાર,  
અઠાર દોષરહિત સત્તરે લેદે સંયમનો પાલનહાર ખાર લેદે  
તપસ્થાનો કરણહાર દશવિધિ યતિ ધર્મનો પાલનહાર નવ  
વાડ સહિત શીયલ પાલનહાર આઠ મદનો ગાલનહાર સાત  
લયનો ટાલનહાર, જીન મારગનો જાણ મોક્ષનો અભિલાષી  
કેવળજ્ઞાન કેવળ દર્શન લક્ષ્મીનો અભિલાષી, સૂત્ર સિદ્ધાંતનો  
જાણ, ક્ષમાવંત, દયાવંત, લજ્જાવંત એવો મુનિરાજ હું  
ક્યારે થઈશ. હે પ્રભુ ! જે દિવસે થાઉં તે દહાડો ધન્ય !  
તે ઘડી ધન્ય ! તે વખત હે પ્રભુ ! એવો દિવસ હું ક્યારે  
દેખીશ. જે વખત દેખું, નિહાળું, એ ઘડી ધન્ય ધન્ય હજો  
હે પ્રભુ ! મારો ખીજો મનોરથ પુરો પાડશે.

૩. હે પ્રભુ ! હું ક્યારે ચારે અહારના પચળાણ કરી  
અઠારે પાપસ્થાન આલોઈ પડીકમી નીંદી નીસલ થઈ શુદ્ધ  
આત્માએ કરી અરીહુંત સિદ્ધ સાધુ તથા કેવળી પડખો ધર્મ  
એ ચાર શરણ સાથે દેવ અરિહુંત ગુરૂ નિગ્રથ કેવળી પડ-  
ખ્યા ધર્મની શુદ્ધ શ્રદ્ધા સાથે શ્રી જીન ધર્મનો સ્મરણ  
કરતાં શ્રી મહાવીર પ્રભુનું સ્મરણ કરતાં ઉચ્ચાર કરતાં  
પુદ્ગલીક વસ્તુ સર્વ વોસરાવી આત્મક વસ્તુ જ્ઞાનદર્શન  
ચારિત્રરૂપી લક્ષ્મી આત્મ પ્રાણ સાથે ખાંધી આ લવ પર-  
લવ પુદ્ગલીક સુખની વંછા રહિત એક મોક્ષના અભિલાષે  
સંથારો કરું. તે દહાડો ધન્ય ધન્ય ! તે ઘડી ધન્ય ! તે  
વખત હે પ્રભુ ! એ વખત મહારો ક્યારે આવશે. એ વખત  
આવે તે વખતે ધન્ય ધન્ય છે. હે પ્રભુ ! મારો ત્રીજો મનો-  
રથ પુરો પાડજો. સમાપ્ત.

પરમગુરુ શ્રી વિજયસૂરિભ્યો નમઃ

## શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દિગમ્બર ?



ટ્રેક્ટ નં. ૧.



આજ જે વિષયને માટે આ લેખક કલમ ઉઠાવે છે, તે વિષય જહેવો મહત્વનો છે, તહેવોજ ખડોળા પ્રમાણમાં ચર્ચાઈ પણ ગયેલો છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ પાશ્ચાત્ય તેમજ એત-દેશીય વિદ્વાન્ મહાનુભાવોએ ‘આ વિચારને’ સાહિત્યની કસોટી ઉપર સારી પેઠે ઘર્ષણ કરીને તહેનો નિશ્ચય પણ કર્યો છે કે—‘શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે’ (જે વાત આ લેખને સંપૂર્ણ વાંચવાથી સમજાઈ જશે.) આ પ્રમાણે કહેવાથી જો કે હું એક રીતે ખાંધાઉં છું, કેમકે વાંચકો આ લેખનો ઉપક્રમ વાંચતાંજ કદાચિત એવી શંકામાં પડી જશે કે—જ્યારે આ વિષય સારી રીતે ચર્ચાઈ ગયો છે, આ વિષય સાહિત્યના વિશાળ ક્ષેત્રમાં ખેડાઈ ગયો છે, તો પછી મુનિ વિદ્યાવિજ્ઞયને અત્યારે શી જરૂર પડી હતી કે આટલો સમયનો અને કાગળ મસીનો વ્યય કર્યો ? પરંતુ લગાર સખુર કરો ! હું તે વાતને કબૂલ કરું છું કે આ સમયમાં શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર ભાઈઓએ, જે જે જાણતોમાં મળતા હોય તે તે જાણતોમાં, મળીને વીર-પ્રભુની ખરી ભક્તિ બલ્લવવાની છે, વળી સંખ્યામાં પણ પછાત પહેલી જૈન કોમને વધારવાની આવશ્યકતા છે અને ચારે તર-



ફથી અશાન્તિ રૂપ અસિથી પ્રજવલિત થએલા સમયમાં શાન્તિ પ્રિય જૈન પ્રજાએ વાસ્તવિક શાન્તિ ફેલાવવાની જરૂર છે, પરંતુ અફસોસની વાત છે કે આવા સમયમાં, ચર્ચાઈ ગએલા વિષયોને પણ એક મોટાદું રૂપ આપી કેટલાક દિગમ્બર મહાનુભાવો, ફવેતામ્બરો ઉપર આક્ષેપપ્રયુક્ત શબ્દોથી ભરપૂર લેખો, પ્રસ્તાવનાઓ વિગેરે બહાર પાડી ચુતા સિંહને જગાડવાનું પણ સાહસ કર્યા વિના રહેતા નથી. હવે જો તહેવારોના લેખોનો ઉચિત જવાબ આપવામાં ન આવે તો ભદ્રિક જીવોના અન્તઃકરણમાં તે વાત અવશ્ય ઠસી જાય કે દિગમ્બરોનું કહેવું સાચું છે, અને તેટલાજ માટે કેટલાક હિતેષીઓની પ્રેરણાથી આ લેખ લખવો ઉચિત ધાર્યો છે.

### દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિ.

હવે આપણે દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિનો થોડો ખ્યાલ કરીએ. ફવેતામ્બર મતના ગ્રંથોમાં એ સ્પષ્ટ પાઠ છે કે-શ્રી મહાવીર દેવના નિર્વાણ થયા બાદ ૬૦૬ વર્ષે શ્રીશિવમૂર્તિ નામના મુનિથી દિગમ્બર મતની ઉત્પત્તિ થઈ છે. અંદાજમાં—વાત એમ બની હતી કે—

“રથવીરપુર નગરમાં કોઈ એક દિવસે કૃષ્ણનામા આચાર્ય પધાર્યા, તેઓની સાથે, એક શિવમૂર્તિ નામના મુનિ હતા. (આ મુનિ રથવીરપુર નગરનાજ હતા.) તેમને રાત્રે એક રત્નકંબળ બેસાડાવી. ત્યારે આચાર્યે કહ્યું કે આવું વસ્ત્ર ત્રાધુએ

દેવ ઉચિત નથી. ત્હમે શા માટે તે વસ્ત્ર ગ્રહણ કર્યું? એમ  
 કહીને તે રત્ન-કંબળના આચાર્યે ક હા કરી નાખી, સાધુઓને  
 માટે ઓઘા (રત્નેહરણ) નાં નિશિથીયાં કરી નાખ્યાં. આથી  
 શિવભૂતિએ ગુરૂની સાથે કલેશ કર્યો. હવે કોઈ એક દિવસે  
 આચાર્ય જિનકંઠ્ઠી સાધુઓનો આચાર વર્ણવી રહ્યા હતા, તે  
 સમયે શિવભૂતિ મુનિએ કહ્યું કે—જ્ઞહારે એમ છે, તો પછી  
 આપ શા માટે આટલી ઉપાધી રાખો છો? આચાર્ય શ્રીએ કહ્યું  
 કે આ કાળમાં જિનકંઠ્ઠીની સમાચારી રહી નથી, કેમકે જંબૂ-  
 સ્વામીના મોક્ષ ગયા બાદ જિનકંઠ્ઠ્ય વિચ્છેદ થઈ ગયો છે.  
 ત્હારે શિવભૂતિએ કહ્યું કે—‘આપ એમ શા માટે કહો છો,  
 ભુઓ હું તે પ્રમાણે પાળી બતાવું, કેમકે તીર્થંકરો પણ અ-  
 ચેલકજ હતા. અત એવ વસ્ત્રરહિતપણુંજ સર્વથા શ્રેષ્ઠ છે.’  
 ત્યારે આચાર્યે કહ્યું કે—જહેવી રીતે વસ્ત્રાદિ પરિગ્રહના સહ્લા-  
 વમાં કષાય, મૂર્છા આદિ દોષો સ્વીકારો છો, તહેવી રીતે શરી-  
 રના સહ્લાવમાં પણ કપાયાદિ દોષ કેમ નથી સ્વીકારતા? અને  
 જો સ્વીકારતા હો તો શરીરનો પણ ત્યાગ કરવોજ જોઈએ.  
 પરંતુ આ પ્રમાણે માનવું સર્વથા ભૂલભરેલું છે. કેમકે સૂત્રોમા  
 મુનિને ‘અપરિગ્રહપણું’ જે બતાવેલ છે, તે ‘ધર્માપકરણમાં  
 પણ મૂર્છા ન કરવી’ તે અપેક્ષાથી કહેલ છે. તીર્થંકરો પણ  
 એકાંતે અચેલક નહોતા, કેમકે એ પ્રમાણેનું આગમ વચન છે  
 કે—‘સર્વે ચિ પ્ણદૂષેણ નિગાયા જિણવરા ચડ વાંસં’ દરેક તીર્થ-  
 કરીએ એક દેવદંડ સહિત સંન્યસ હોડેલો છે. ઇંચાદિ પ્રકારથી

આચાર્યે ધણું સમજાવ્યું, પરંતુ તે ન માનતાં, શિવભૂતિ મુલારે કર્મોદયના કારણથી નસ થઈ, બહાર ઉઘાનમાં સ્થિત કરી રહ્યા. હવે એક દિવસ શિવભૂતિની બહેન કે જે સાધ્વી હતી, તે શિવભૂતિને વંદણા કરવા ગઈ. ત્યાં આગળ શિવભૂતિને નાગા દેખી પોતે પણ નસ થઈ વિચરવા લાગી.

કોઈ એક દિવસે ભિક્ષાને માટે તે શહેરમાં આવી, ત્યાં એક વેશ્યાએ તહેને નસ દેખીને વિચાર કર્યો કે—‘ જો સ્ત્રીએ નસ કરવા લાગી તો લોકો અમારાથી વિરકત થઈ જશે ’ અતઃ એવ તહેણે એક સાડી તે સાધ્વીના શરીર ઉપર નાખી, જ્યારે શિવભૂતિએ સાધ્વી પાસે વસ દેખ્યું, ત્યારે તહેમણે કહ્યું કે— ‘ આ વસ તું તહારી પાસે રાખ, કેમકે તે તહેને દેવતાએ અર્પણ કર્યું છે ’. ત્યાર બાદ શિવભૂતિએ કોડિન્ય અને કોઠ-વીર નામના બે શિષ્યો કર્યા. કાલાન્તરે પરંપરા વધી અને એક નવુંજ મિથ્યાદર્શન ઉત્પન્ન થયું. ”

જ્યારે આ બધી વાતને આકાશ કુસુમવત્ કરી નાખી દિગ્ગજરો અત્યારે એમ કહેવા માગે છે કે—“ આ જે શ્વેતાન્ગર દર્શન છે, તે તો વિક્રમ રાજના મૃત્યુ બાદ ૧૩૬ વર્ષ પછી સોરાષ્ટ્ર દેશમાં આવેલા વલ્લભીપુર નગરમાં શ્રીજનચંદ્ર નામના સાધુએ ચલાવ્યો છે. ”

હવે આ બેમાં શું સત્ય છે ? તહેનો, પાશ્વત્ય વિદ્વાનોએ કરેલી શોધખોળને નેમજ યુક્તિઓ વિગેરેને અનુસરી વિચાર ચલાવીએ

## દિગમ્બરગ્રન્થોનો રચના કાળ.

પ્રથમ આપણે દિગમ્બરગ્રન્થોનો રચના કાળ તપાસીએ. દિગમ્બર મતાનુયાયીઓનું એમ કહેવું છે કે—“ અગીઆર અંગ વિચ્છેદ થઈ ગયાં છે, અને વી. સં. ૬૮૩ માં ધરસેન નામના મુનિ પાસેથી જ્ઞાન લેવાવાળા બે મુનિઓએ પહિલ ગહેલાં જ્યેષ્ઠ શુકલ પંચમીને દિવસે ત્રણ સિદ્ધાન્ત બતાવ્યાં. ”

હવે અહિંયાં તે પ્રશ્ન અવશ્ય ઉઠે છે કે—તે બે મુનિઓએ શાસ્ત્રોની રચના શા આધારે કરી ? કદાચિત્ કોઈ એમ કહે કે અંગોનો કોઈ કોઈ ભાગ રહ્યો હતો તે ઉપરથી શાસ્ત્રો રચ્યાં, ત્યારે તો એ વાત ચોક્કસ છે કે—જન સમાજને પ્રતીતિ થવા માટે ખાસ તે તે અંગની અવશ્ય સાક્ષી આપવી જોઈતી હતી, અને તે પ્રમાણે તો કોઈ સ્થળે દેખવામાં આવતુંજ નથી. તેથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે—તેઓએ સ્વકપોલ કલ્પિત શાસ્ત્રો રચ્યાં છે, અને સ્વકપોલ કલ્પિત શાસ્ત્રો જગત્માં કેવી રીતે પ્રમાણ થઈ શકે ? તે તો વાંચકો સ્વયં સમજી શકે તેમ છે. અસ્તુ !

હવે પ્રથમ તો દિગમ્બરોએ માનેલા ધરસેન મુનિનો સમયજ પૂર્વાપર વિશેષવાળો દૃષ્ટિગોચર થાય છે, બુદ્ધોઃ—

એક સ્થળે એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે—“મહાવીરદેવના નિર્વાણ બાદ ૬૮૩ વર્ષે ધરસેન મુનિ ગિરનારની શુક્રામાં બેઠા હતા, તે કાળમાં અગિઆરે અંગ વિચ્છેદ ગયાં. ” ત્યારે

મૂલ સંઘની પટ્ટાવલીમાં એ પ્રમાણે લખેલું છે કે—“ શ્રીમહા-  
વીર પ્રભુથી ૬૧૪ વર્ષ વ્યતીત થયા બાદ ધરસેનાચાર્ય થયા  
અને તેમનો વર્તમાન કાળ વર્ષ ૨૧ નો છે ” આ બંને  
સમયો પરસ્પર કેવા વિરોધી છે ? તે વાંચકો સ્વયં જોઈ શકશે.

વળી કોઈ કોઈ સ્થળે એમ પણ લખવામાં આવેલું છે કે—“ધરસેન મુનિ જ્ઞાનવાન્ હતા. ઇમ પ્રાભૂત બીજું પૂર્વ કંઠાત્ર  
હતું, તેમણે પોતાનું અદ્ય આયુ જાણીને, જિનયાત્રા કરવા  
સંઘ આવ્યો હતો, તેના ઉપર એક ચીઠી મોકલીને તીક્ષ્ણ  
બુદ્ધિમાન, ભૂતબલી અને પુષ્પદંત નામના બે મુનિ બોલાવ્યા,  
અને તેઓને જ્ઞાન શિખવાડી વિદાય કર્યા.”

આ હકીકત પણ વિક્રમપ્રબન્ધ નામના ગ્રંથમાં લખેલી  
હકીકતથી વિરોધીજ છે. કેમકે વિક્રમપ્રબન્ધમાં લખ્યું છે કે—  
“ શ્રીવીરનિર્વાણ બાદ ૬૩૩ વર્ષે પુષ્પદંત નામના આચાર્ય  
થયા. તેઓનો વર્તમાનકાલ ૩૦ વર્ષનો થયો. શ્રીમહાવીર  
નિર્વાણ બાદ ૬૬૩ વર્ષે ભૂતબલી આચાર્ય થયા, તેઓનો વર્ત-  
માન કાલ વીશ વર્ષનો થયો. એ પ્રમાણે વીર નિર્વાણ બાદ  
૬૮૩ વર્ષ સુધી પૂર્વ અંગની પરિચાટી ચાલી, અને ત્યાર  
બાદ અનુક્રમે ઘટવા લાગી, અને અહિં સુધી ૩ કાંજધારી મુનિ  
ધસેલ છે, ત્યાર બાદ શ્રુતજ્ઞાની મુનિ થયા. એ પ્રમાણે આચાર્ય-  
ઓની પરિચાટી છે.”

હવે વિચાર કરો કે શ્રીવીરનિર્વાણથી ૬૮૩ વર્ષે ધરસેન

મુનિ આવ્યા ક્યાંથી ? ભૂતળલી અને પુષ્પદંતને બોલાવ્યા કોણે ? ભૂતળલી, પુષ્પદંત આવ્યા ક્યાંથી ? ભણાવ્યા કોણે ? કેમકે ધરસેનું મૃત્યુ તો ૬૩૩ માં થયેલું છે, અને પુષ્પદંતનું મૃત્યુ ૬૬૩ માં થયું છે, જ્યારે ભૂતળલીનું મૃત્યુ ૬૮૩ માં થયું છે, ત્યારે આ બધાઓનો સમાગમ ક્યાંથી થયો ? અત એવ પૂર્વાક્ત પરસ્પર વિરોધી ધરસેનની કથા ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે-દિગમ્બર શાસ્ત્રોનો રચના કાળ જ બતાવવામાં આવે છે, તે પણ મનઃકલ્પિતજ છે.

વળી જો દિગમ્બર મત પ્રાચીન હોતે, તો ગણધરાદિ મુનિઓનો બનાવેલો કોઈ પણ ગ્રન્થ, પ્રકરણ, અધ્યાય, વસ્તુ આદિ અવશ્ય હોવું જોઈતું હતું, અને છે તો નહિ, તેથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે-દિગમ્બરોએ પોતાનો મત ચલાવવાને માટેજ સ્વકલ્પિત નવીન ગ્રન્થોની રચના કરી લીધી છે.

સ્વેતામ્બરોની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં ‘અંગો પેટ્ટીનો કેટલોક ભાગ’ અત્યારે આપણને રહોટામાં મહોટી સાક્ષી આપે છે, વળી દિગમ્બરો તો એમ પણ જાને છે કે-‘અંગ અને પૂર્વો તો વિચ્છેદ થઈ ગયાં, ત્હેની સાથે દશવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયનાદિ પણ વિચ્છેદ થઈ ગયેલ છે.’

હવે અહિં કેવું આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે કે-ધરસેન મુનિને સમુદ્ર સમાન બીજા પૂર્વનું કર્મપ્રાભૂત તો કંઠાએ રહી ગયું અને એકાદશાંગ દશવૈકાલિક તથા ઉત્તરાધ્યયનાદિ અદ્ય

સંખ્યાવાળા ગ્રંથો વિચ્છેદ થઈ ગયા, શું આ વાત કોઈ પણ બુદ્ધિમાન માન્ય કરી શકે ખરો ? કદાપિ નહિ. તે તો કદાચ હીજ માન્ય કરે. હું ન ભૂલતો હોઉં તો આવા ઉત્સૂત્રથી ભરપૂર ગ્રંથોનો પ્રચાર કરવાને માટેજ પાછલા અંગ પ્રકીર્ણાદિ ગ્રંથો છોડી દીધેલા જણાય છે.

**પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો શું કહે છે ?**

હવે દિગમ્બરના ગ્રંથો કરતાં શ્વેતામ્બરના ગ્રંથો પ્રાચીન છે, આ વાતને અમે (શ્વેતામ્બરો) જ કહીએ છીએ—સિદ્ધ કરીએ છીએ, એટલુંજ નહિ, પરન્તુ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ પણ તે વાતને, ચોક્કસ શોધખોળ કરી, દઢ કરી છે. આ પ્રમાણે કહીને છુટી ન જતાં એક બે નમૂના પણ અહિં રજુ કરું છું—

‘ The Sacred Books of the East ’ Vol. XXII ( 1884 A. D. ) ની પ્રસ્તાવનામાં પાને ૪૨ મેં મી. જેકોબી મહાશય લખે છે કે:—

Additions and alterations may have been made in the sacred texts after that time; but as our argument is not based on a single passage or even a part of the Dhammapada, but on the metrical laws of a variety of metres in this and other Pali books, the admission of alterations and additions in these books will not materially influence our conclusion, viz. that the whole of the Jaina

Siddhanta was composed after the fourth century B. C.

અનુવાદ-તે વખત પછી ધાર્મિક મૂળ ગ્રંથોની અંદર ઉમેરાઓ અથવા ફેરફારો કરવામાં આવ્યા હોય; પરંતુ જેથી કરીને આપણી દલીલનું મૂળ એકજ ફકરા ઉપર અથવા ધર્મ-પદના એક ભાગ ઉપર પણ નિર્ભર નથી, પણ તેનો પાયો આ અને બીજાં પાલી પુસ્તકો માંહેલા વિવિધ પદોના માત્રામેળના નિયમ ઉપર નિર્ભર રહેલો છે, તેથી કરીને આ પુસ્તકોની અન્દરના ફેરફારો અને ઉમેરાનો આપણે સ્વીકાર કરીએ તો પણ 'સંપૂર્ણ જૈન સિદ્ધાંત ઇ. સ. ૦ પૂર્વે ચોથા સેકા પછી સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો હતો' એ પ્રકારના આપણા અનુમાનને વસ્તુતઃ કાંઈ વાંધો આવશે નહિ.

એ પ્રમાણે શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બરના ગ્રંથ રચનાના કાળ ઉપરથી હવે એમ પ્રશ્ન કરવાની જરૂર રહેતીજ નથી કે-શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર પેકી કયો મત પ્રાચીન છે? તો પણ આપણે તેની વિશેષ કસોટી કરીએ.

અત્યારે 'જૈન હિતૈષી' ના સાતમા ભાગના બારમા અંકમાં પ્રકટ થયેલ 'હાં-ભાંડારકરકે વિચાર' એ મથાળાવાળા લેખનું અવલોકન કરીએ. હાં-ભાંડારકર, મિ. પાંગલેના પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં કહે છે કે—“મેરી समजमें दिगम्बर सम्प्रदाय मूलका और श्वेताम्बर पंथ पीछेका है, और मेरे इस



મતકો પોષણ કરને વાલે વહુત સે પ્રમાણ મિલે હૈં, પ્રાચીન જૈન મૂર્તિયાં પ્રાયઃ નમ્ર હી મિલતી હૈં ” ઇત્યાદિ.

આથી તો એ સિદ્ધ થાયછે કે-ડા. ભાંડારકરે, જેન પ્રાચીન શિલાલેખોની શોધખોળ કરવી તો દૂર રહી, પરંતુ તહેવા શિલાલેખોનાં દર્શન પણ કરેલાં નજ હોવાં જોઈએ, અને જો કોઈ દિવસ પણ બારીકાઈથી તપાસ કરવામાં ભાગ્ય-શાળી નિવડ્યા હોત, તો ભાંડારકર આવો જવાળ આપી શકતેજ નહિ, કેમકે મથુરાના સ્તૂપ ઉપરના જેન શિલાલેખો પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ગણવામાં આવેછે, અને તહેમાંનો ગોઠો ભાગ અત્યારે સ્વેતામ્બર મતનેજ મળતો જોવામાં આવેછે, એટલુંજ નહિ પરંતુ તે શિલાલેખો ઉપર જે જે આચાર્યોનાં નામ, ગણ તેમજ કુલ વિગેરે બતાવવામાં આવેલ છે, તે દરેક કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાં વર્ણવેલ આચાર્યોની સાથે મલતાવડાપણું ધરાવે છે, અને તેજ પ્રમાણે Vienna Oriental Journal Vol. 4 ની અંદર મી, જી. આર્ટર પેતાના 'Further proofs of the authenticity of the Jaina tradition' નામના લેખની અંદર પાને ૩૧૫ મેં આ પ્રમાણે કહે છે:—

“ The inscriptions now prove the actual existence of twenty of the subdivisions mentioned in the Sthaviravali of the Kalpasutra

અનુવાદ—હવે શિલાલેખો, કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાં ધ્યન

કરવામાં આવેલા વીશ વિભાગોની વાસ્તવિક હયાતીને સાબીત કરે છે. ”

તેથી પણ એ સિદ્ધ થાયછે કે—દ્વિગમ્બર મત કરતાં શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે. વળી બીજું પ્રમાણ—તેજ પુસ્તકમાં પાને ૩૨૦ મે કુટનોટમાં મી. ખ્રીસ્ત લખેછે કે—

According to the Kalpasutra P. 82 ( Jacobi ) the Kodiya Gana was founded by Susthita and Supratibuddha and the Uchchanagari Shakha by their third spiritual descendant, Samtisenia. The tradition places the death of Susthita in 313 A. V. or 213 B. C. The foundation of the Gana may, therefore, be put about 250 B. C. and that of the Shakha about 60 or 70 years later.

અનુવાદ—કલ્પસૂત્ર પૃષ્ઠ ૮૨ (જેકોબી) પ્રમાણે કોડિયગણની સ્થાપના સુસ્થિત અને સુપ્રતિબુદ્ધે કરી હતી, અને તેમની ત્રીજી પાટ્રે થએલા શાંતિસેને ઉચ્ચાનાગરી શાખાની સ્થાપના કરી હતી. ગુરૂ પરંપરા પ્રમાણે સુસ્થિતનો કાળધર્મ વીર નિર્વાણ પછી ૩૧૩ વર્ષે એટલે ઇ. સ. પૂર્વે ૨૧૩ માં થયો હતો. તેથી કરીને તે ગણની સ્થાપના ઇ. સ. પૂર્વે ૨૫૦ વર્ષે મૂકી શકાય અને શાખાની સ્થાપનાનો કાળ તેની પછી લગભગ ૬૦-અથવા ૭૦ વર્ષે ગણી શકાય.

ઉપર પ્રમાણે શ્વેતામ્બર મતમાંથી નીકળેલી એક શાખા

પણ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૧૩ માં સ્થપાએલી સાબીત થઈ ચૂકી છે. આ પ્રમાણે મી. જી. ખૂડ્ગર જેવા વિદ્વાનનું કહેવું છે, અને કંઈપણની સ્થવિરાવલીથી તે વાત દઢ થાય છે. તો શું ડૉક્ટર સાહેબને આ વાતની માલૂમ નહિ હોય ?

આટલેથી સંતોષ ન થતો હોય તો જુઓ તેજ શિલાલેખોની અંદર અત્યંત ખૂબીવાળું એક ચિત્ર કે જે—શ્વેતામ્બર મતના માનવા પ્રમાણે, હરિણેગમેપી દેવે કરેલા ગર્ભાપહાર સંબંધી યથાસ્થિત સ્વરૂપને બતાવનાર છે. તે ઉપરથી પણ એમજ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે. કેમકે ગર્ભાપહારને તો દિગમ્બરો માનતાજ નથી. વળી આ ચિત્ર ઉપર જે વર્ણ દોતરેલા છે, તે ઉપરથી પણ પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ એ સિદ્ધ કર્યું છે કે—ઈ. સ. ૦ ની શરૂઆતનો અથવા તો તેથી પણ વધારે પ્રાચીન સમયનો તે લેખ છે. જુઓ 'The Jain Stupa by V. A. Smith' પાને ૨૫ મેં Chapter 6th, plate XVIII. ની અંદર.

આટલા બધા પ્રાચીન પુરાવા હોવા છતાં ડૉ. ભાંડારકર કહે છે કે—'પ્રાચીન જન મૂર્તિયાં પ્રાયઃ નગ્ર હી મિલતી હૈં' શું ડૉક્ટર સાહેબ, નગ્ર અને ઢાંકેલી મૂર્તિઓનો ભેદ સમજ્યા છે કે ? પરંતુ નહિ, મહેને તો એમજ અનુમાન થાય છે કે—વર્તમાન સમયમાં, 'જેન મૂર્તિઓ નગ્ર હોય છે' આવા પ્રકારનો જે પવન ફુકાએલો છે, તે અનુસાર ડૉ. સાહેબે તેમ કહી દીધું હોય તો ના નહિ, કેમકે વર્તમાન સમયમાં

હિંદુસ્તાનમાં અવ્યક્ત નંબરે ગણાતા કાશીના કોઇ પણ પ્રાદ્યુ  
 શાસ્ત્રીને જો કોઈ પૂછે તો તેઓ એમજ કહે કે, ‘ જૈન મૂ-  
 ર્તિયો નક્ક હોયછે ’ અને કદાચ ડૉક્ટર સાહેબ નક્કનો અર્થ  
 ‘ કોટ પાટલૂન કે તહેવાં વસ્ત્રોનો અભાવપણું, સમજતા હોય  
 તો, પ્રાચીન કે અર્વાચીન ગમે તેવી પણ જિનદેવની મૂર્તિયોને  
 કંઈ કોટ પાટલૂન અથવા તો સાડી, ચણીઓ પહેરાવેલાં નહિ  
 હોય, અને જો આ કલ્પના પોતાની મેળેજ કરી જવાળ આ-  
 ખ્યો હોય તો તેઓ મનસ્વી છે, તેઓને કોઈ રોકી શકનાર  
 નથી, પરંતુ એટલું તો જરૂર કહીશ કે-જો ડૉ. સાહેબે  
 ઉપયુક્ત પ્રમાણે જવાળ આખ્યો હોય તો તે ભૂલ ભરેલોજ  
 આખ્યો છે, કેમકે પ્રાચીન મૂર્તિઓ જેવા જઈશું તો તે સલંગોટ  
 મળશે અને તે શ્વેતામ્બરોનીજ મૂર્તિયો હોવી જોઈએ.

આગળ ચાલતાં શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બરના અન્ધ રચ-  
 નાના કાળ સંબંધી પ્રશ્નનો જવાળ આપવામાં ડૉ. સાહેબે જે  
 ભૂલયાપ ખાધી છે, તહેનો જવાળ પણ ઉપર બતાવેલ ‘ અન્ધ  
 રચનાના કાળ ’ ઉપરથી આવી બાયછે, એટલે તે સંબંધમાં  
 પુનઃ લખવાની કંઈપણ જરૂર ન જોવા સાધ, માત્ર એટલુંજ  
 કહીશ કે હરકોઈ વિષયમાં સંપૂર્ણતા પ્રાપ્ત કર્યા વિના તે વિષય  
 સંબંધી અમુક એક નિશ્ચય કરી દેવોછે, તે એક બતતું  
 જગત્માં હાંસીને પાત્ર થવા જેવું છે. ડૉ. સાહેબ શ્વેતામ્બર  
 અન્ધ રચનાના કાળ સંબંધમાં તો પ્રો. ડૉ. હર્મન જેકોબીને  
 પણ સાધ સાધ ઘસડેછે. પરંતુ તેજ ડૉ. હર્મન જેકોબી

મહાશયનો શું અભિપ્રાય છે, તે જુઓ—

'The Sacred Books of the East Vol. XLV' ની ઈ. સ. ૧૮૯૪ ની પ્રસ્તાવનામાં તે મહાશય આ પ્રમાણે લખેછે—

As, however, the reader of the present volume will naturally expect the translator to give expression to his personal conviction on this point, I give my opinion with all reserve, *viz.* that most parts, tracts or treatises of which the canonical books consist, are old; that the reduction of the Angas took place at an early period (tradition places it under Bhadrabahu; that the other works of the Siddhanta were collected in course of time, probably in the first centuries before our era, and that additions or alterations may have been made in the canonical works till the time of the first edition under Devardhiganin (980 A. V. = 454 A. D. )

અનુવાદ-તેમ છતાં, આણુ પુસ્તકને વાંચનાર શ્વાભાવિક રીતેજ, આ યાજ્ઞન ઉપર ભાષાંતર કરતા પોતાનો જાતિ નિર્ણય પ્રકટ કરે. એવી આશા ગળશે, તેથી કરીને હું તમામ કાવ-કર્મ પર્વક મારો અભિપ્રાય આપું છું, તે એ છે કે-વાળા અને ભાગો, દૂંક પ્રમંથો, અને નિમંથો કે જેના આગરો અનેકા છે તે જૂનાં છે, આગમોનો ઉદ્ધાર પ્રાચીન કાળમાં થયો હતો

(ગુરૂ પરંપરા તેને ભદ્રળાહુના વખતમાં મૂકે છે), સિદ્ધાંતના ખીજ પુસ્તકો વખતના વહેવાની સાથે આપણા ઇ. સ. અગા-  
ઉના પહેલા સેકામાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યા હતા, અને આ-  
ગમના ગ્રંથોની અન્દર ઉમેરા તથા ફેરફારો દેવદ્વિગણિના પ્રથમ  
ગ્રંથ પ્રકાશનના વખત સુધી કરવામાં આવ્યા હોય. ( વીર  
સંવત. ૯૮૦=ઇ. સ. ૪૫૪ ).

આથી તો આપણને એજ નિશ્ચય થયો કે—સ્વેતાન્ગરના  
ગ્રંથોનો રચના કાળ દ્વિગગરો કરતાં પહેલાંનોજ છે. અસ્તુ !  
આ વિષયને હવે અહિંયાંજ મૂકી સ્વેતાન્ગર મતની પ્રાચીન-  
તાના સંબંધમાં હિન્દુધર્મશાસ્ત્રોમાંથી પણ કેવા પુરાવા મળે છે ?  
તે પણ તપાસીએ.

હિન્દુધર્મશાસ્ત્રો શું કહે છે ?

હિન્દુધર્મશાસ્ત્રોની અન્દર પણ સ્વેતાન્ગર મતના સાધુ-  
ઓનુંજ વર્ણન કરવામાં આવેલું છે. બુદ્ધો—

“ મુણ્ડ મલ્લિનં વસ્ત્રઞ્ચ કુણ્ડિપાત્રસમન્વિતમ્ ।

દધાનં પુઠ્ઠિકાં હસ્તે ચાલયન્ત પદે પદે ॥ ૧ ॥

વસ્ત્રયુક્તં નથા હસ્ત ઃક્ષ્યમાણ મુરુ સદા ।

ધર્મોત વ્યાહરન્તં તં નમસ્કૃત્ય સ્થિતં દરેઃ ” ॥ ૨ ॥

શિવપુરાણ, અધ્યાય ૨૧ મો.

અર્થાત્—મુંડ મસ્તકવાળા, મલિન વસ્ત્રને ધારણ કરનાર.

કાષ્ઠનું પાત્ર હાથમાં ધારણ કરનાર, એક હાથમાં જતુરક્ષક ( રજોહરણ ) રાખનાર, પદ પદને વિષે ( ધારે ધીરે ) ચાલનાર, વળી વસ્ત્ર યુક્ત છે હાથ જહેના, તે વસ્ત્ર વારંવાર મુળ ઉપર હલાવતા અને ધર્મલાભનો ઉચ્ચાર કરતા મુનિ, હરિને નમસ્કાર કરી સ્થિત થયા.

આટલેથી સંતોષ ન થતો હોય તો હજી આગળ વધી જુઓ— તેજ અધ્યાયનો ૨૫ મો અને ૨૬ મો શ્લોક શું કહે છે:—

“હસ્તે પાત્રં દધાનથ તુળે વસ્ત્રસ્ય ધારકઃ ।

મલિનાન્યેવ વાસાંસિ ધારયન્તોઽલ્પભાષિણઃ ॥ ૨૫ ॥

ધર્મો લાભઃ પરં તત્ત્વં વદન્તસ્તે તથા સ્વયમ્ ।

માર્જનીં ધાર્યમાણાસ્તે વસ્ત્રસ્વળ્ડવિનિર્મિતામ્ ” ॥૨૬॥

અર્થાત્—હાથમાં પાત્રને ધારણ કરનાર, નાસિકા આગળ વસ્ત્રને ધારણ કરનાર, મલિન વસ્ત્રને ધારણ કરનાર, થોડું બોલતા ‘ ધર્મનો લાભજ પરં તત્ત્વ છે’ એ પ્રમાણે બોલતા અને વસ્ત્રના કકડાથી બનેલી માર્જની ( રજોહરણ ) ધારણ કરનાર મુનિ સ્થિત થયા.

(જે કે આ વિષય ઉપર લંગાણથી સમાલોચના કરવાની છે, પરન્તુ અન્યારે તે ઉદ્દેશ નહિ હોવાથી માત્ર પ્રસ્તુત વિષયનેજ અનુસરી આગળ વધું છું.)

પાઠકો ! વિચાર કરો, હિન્દુધર્મના પ્રાચીન અને માનનીય ગ્રંથની અન્દર કેવા મુનિતું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે ? ‘ દિગંબર મુનિઓતું આ વર્ણન છે ’ એમ કોઈ પણ બુદ્ધિમાન કહી શકે ખરો ? છે કોઈ દિગંબર મતાનુયાયી ઉપરોક્ત વર્ણનને ‘ દિગંબરમતના મુનિતું વર્ણન છે ’ એમ સિદ્ધ કરનાર ? જ્યારે આવા હિન્દુધર્મના શાસ્ત્રમાં પણ શ્વેતાંબર મુનિતું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, ત્યારે હવે તેમ કહેવામાં કોઈ પણ બાતની ક્યાશ રહી શકે છે ખરી કે શ્વેતાંબર મત પ્રાચીન છે ?

હવે કેટલાક પૂર્વાપર વિરોધી વાક્યોને નહિ બાણનાર દિગંબરો મહાભારતના ત્રીજા પરિચ્છેદની આદિતું વાક્ય (જેની અન્દર માત્ર એક નમ્ર શબ્દ આવેલો છે) આગળ કરી એમ સિદ્ધ કરવા ચેષ્ટા કરે છે કે— ‘ મહાભારતમાં પણ અમારા દિગંબર મતની ગ્રંથ આવેલી છે, ’ જુઓ મહાભારતમાં તે વાક્ય આ પ્રમાણે છે—

સાધયામસ્તાવદિત્યુક્ત્વા પ્રાતિષ્ઠતોત્તઙ્કસ્તે કુણ્ડલે મૃદ્ધી  
ત્વા સોઽપશ્યદથ પથિ નગ્નં ક્ષપણકમાગચ્છન્તં મુહુર્મુહુદ્દશ્યમા-  
નમદશ્યમાનં ચ ॥

અર્થાત્-કોઈ ઉત્તંક નામનો વિદ્યાર્થી પોતાના ગુરૂની સ્ત્રીને માટે કુંડલ લાવવાને માટે ગયો, કુંડલ લેધને ચાલ્યો આવે છે, તો રસ્તામાં તહેણે કંઈ દેખતા કંઈ ન દેખતા એક નમ્ર મુનિને વારંવાર દેખ્યા.



હવે ઉપરોક્ત વાક્યમાં આવેલા ‘નમ્ર’ શબ્દને લેઈને અમરા દિગંબર ભાઈઓ પોતાની પ્રાચીનતાનો ઝંડો ઉઠાવવાની કોશિશ કરે છે, પરંતુ જે વ્યાસજીએ જૈન મુનિના વેષનાં પ્રમાણો શિવપુરાણમાં આપ્યાં છે, તેજ વ્યાસજીએ મહાભારતમાં પણ ઉપરોક્ત વચન કહેલું છે, ખેર ! તે વાત પણ હું તો કબૂલજ રાખું છું, કેમકે—જનકલ્પી સાધુઓ પણ તે વખતે હતા, એમ અમે માનીએ છીએ અને ઉપરોક્ત શબ્દથી તેઓ ‘જનકલ્પી’ મુનિ હતા, એમ કહેવામાં કોઈ જાતનો વિરોધ આવતો નથી. ખરેખર, વિરોધ તો દિગંબર ભાઈઓને આવે છે, કેમકે એકજ વ્યાસજીનાં તે ણન્ને વચનો છે, એટલે એક સ્થળે શ્વેતામ્બર મતના સાધુનું વર્ણન કરે અને બીજી તરફ દિગંબરમતના નમ્ર સાધુનું વર્ણન કરે, તે કદાપિ સંભવી શકતું જ નથી, કારણ કે તે સમયમાં દિગંબર મતની વિદ્યમાનતા જ નહોતી. અત એવ ઉપરોક્ત વાતનો ફલિતાર્થ એજ છે કે—મહાભારત અને શિવપુરાણમાં પણ શ્વેતામ્બર મતના સાધુઓનું જ વર્ણન છે, માટે એ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતામ્બર મત પ્રાચીન છે.

મહુને આ લેખ લખતાં લખતાં આશ્ચર્ય પણ થતું જાય છે કે, જ્યારે કોઈ પણ વ્યક્તિ કે સમાજ પોતાનો કકડો માથો કરાવવા માટે હઠ પકડે છે, ત્યારે તે ખૂણા ખચકામાંથી પણ વાક્ય કે શબ્દને શોધી કાઢીને આગળ ધરે છે, પરંતુ તે ખેડેલાં એટલો વિચાર નથી કરવામાં આવતો કે—હું આ જે વાક્ય જન સમાજની દષ્ટિપથમાં મૂકું છું તે કેટલા અશે સાચું છે ?

હુમણાંજ એક દિગંબરમતના અનુયાયી વિદ્યાર્થીએ ભદ્ર-  
બાહુ ચરિત્રનું ભાષાન્તર બહાર પાડ્યું છે પરન્તુ આટલેથીજ  
સંતોષ ન માનતાં તે મહાનુભાવ, એક લાંબી ચોડી પ્રસ્તાવના  
લખીને પણ પોતાનું મિથ્યાત્વ પ્રકટ કર્યા વિના રહ્યા નહિ.  
જે કે આ પ્રસ્તાવનામાં બતાવેલી કેટલીક કુચુક્તિઓનો જવાબ  
તો ઉપરના લખાણથીજ આવી ગયો છે, એટલે તે સંબંધી  
પુનઃ ન લખતાં તે વિદ્યાર્થીએ એક ‘વરાહમિહિર’ નામના  
જ્યોતિષ શાસ્ત્રના પ્રાચીન બિદ્વાનનો એક શ્લોક ( કે જહેની  
અન્દર “નમ્નાઃ જિન્નાં વિદુઃ” આ પદ આવેલું છે) તેને ઉદ્ધૃત  
કરી પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા દોશિશ કરી છે, તેનોજ  
જવાબ આપું છું.

પ્રથમ તો ઉપરોક્ત વાક્યમાં નમ્ન શબ્દ દેખી ફૂલી  
જનાર મહાશયને હું પછું છું કે—તહમે વરાહમિહિરનું દધાન્ત  
તો આપ્યું, પરન્તુ પહેલાં વરાહમિહિરના સમયનો નિર્ણય કર્યો  
છે ? અને જો કર્યો હોતો તો આ પ્રમાણે નમ્ન શબ્દને દેખી  
તે વાક્યને આગળ ધરતેજ નહિ કેમકે પદ્મસિદ્ધાન્તિકા ની  
અંદર વરાહમિહિર પોતે લખે છે—કે ‘શાકે ૪૨૭ ના સમયમાં  
આ ગ્રન્થ રચ્યો છે’ આથી અમે બતાવેલા દિગંબરના સમ-  
યને કોઈ પણ રીતે ધોદો પહોંચતોજ નથી. અને ભદ્રબાહુ  
ચરિત્રની પ્રસ્તાવનામાં આ વાતને જે પ્રમાણ રૂપે ગણવામાં  
આવી છે, તે પ્રમાણજ બિલકુલ બિનંબાયાદાર હરે છે.

હવે કેટલાક દિગંબર મતાનુયાયીઓ ‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દને

દેખીને એકદમ કહી દેછે કે—‘જુઓ શ્વેતામ્બરે પણ નિર્ગ-  
 ન્થનેજ માન આપે છે’ જાહેવી રીતે ‘જેન હિતેષી’ ના  
 સાતમા ભાગના બારમા અંકમાંજ એક સ્થળે લખવામાં આ-  
 વ્યું છે કે—“ શ્વેતામ્બરસૂત્રોર્મેં મી નિર્ગ્નથત્વકો મહત્ત્વ ાદયા  
 હૈ” વાત પણ ઠીકજ છે, કેમકે પ્રથમ તો સમગ્ર શ્વેતામ્બર આ-  
 ધુઓનું નામજ ‘ નિર્ગ્નથ ’ હતું, તે સંબંધી એક પદાવ-  
 લીમાં પણ લખ્યું છે કે—“ શ્રીસુધર્મસ્વામિનોડપ્ટૌ સૂરીન્  
 યાવદ્ નિર્ગ્નથાઃ સાધવોડનગારા ઇત્યાદિસામાન્યાર્થાભિધાયિ-  
 ન્યાખ્યાડડમીત્ ”

અર્થાત્—નિર્ગ્નથ શબ્દથી સાધુ, અનગાર કહેલ છે, કંઈ  
 નિર્ગ્નથનો અર્થ ‘નાગો’ એ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો નથી.

હવે શ્વેતામ્બર મતની પ્રાચીનતાના સંબંધમાં કેટલીક સ્થૂલ  
 ચુક્તિઓ આપી આ લેખને અમાપ કરીશ.

પહેલાં આપણે મંબલી ગોશાલનું દૃષ્ટાન્ત લઈએ. જે  
 મંબલી ગોશાલનું નામ, શ્વેતામ્બરેએ માનેલ ભગવતી આદિ  
 અનેક સૂત્રોમાં ઠેકાણે ઠેકાણે આવે છે, તેજ મંબલી ગોશાલનું  
 વર્ણન બોદ્ધોના પિકટ ગ્રંથોમાં પણ આવે છે, જમ્હારે દિગમ્બ-  
 રોના એક પણ ગ્રંથમાં મંબલીગોશાલનું નામ દૃષ્ટિગોચર થતું  
 નથી. તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે—દિગમ્બરોના ગ્રંથો, શ્વેતામ્બ-  
 ર ગ્રંથો કરતાં અર્વાચીનજ છે, અને જાહેના ગ્રંથોજ નવીન  
 રચેલ ઠરેછે, તે મતની પ્રાચીનતા કેવી હોવી જોઈએ ? તે વાં-

ચક્રે સ્વતઃ સમજી શકે તેમ છે.

આ સિવાય આપણે એ પણ જોઈ શકીએ છીએ કે—દિગ્-  
મખરેના શાસ્ત્રોની અંદર ઠેકાણે ઠેકાણે શ્વેતાંબર મતની નિંદા  
આવે છે, તેથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતાંબર મત તે  
પહેલાંનો હોવાનું જોઈએ.

વળી એક મહોટામાં મહોટી વાત કહેવી રહી જાય છે અને  
તે એજ છે કે—શ્વેતાંબર મતમાં માનેલા ઉત્તરાધ્યયનાદિ સૂત્રોમાં  
કહેલું છે કે—‘અજીતનાથથી લેઈ પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ  
તીર્થંકરો, તેમ તેમના સાધુઓ ચાર મહાવ્રતને માનતા હતા,  
અર્થાત્ ચોથા વ્રજની ગણતરી અપરિગ્રહમાં જ કરી લેતા હતા.  
જ્યારે મહાવીરદેવના સાધુઓ શ્રીઋષભદેવના સાધુઓની મા-  
ફક પાંચ મહાવ્રતને માને છે. આજ વાતને બોદનો પિટક  
ગ્રન્થ જોવો કે—‘દિગ્નિપાયના સામાન્ય ફલસૂત્રની સુમંગલા  
વિદ્યાસિની’ નામની ટીકામાં બુદ્ધઘોષે જે લખ્યું છે, તે સં-  
ગ્રંધમાં ડૉ. જેકોબી મહાશય મૂલગ્રન્થકાર તથા ટીકાકારની  
ભૂલ બતાવતાં સ્પષ્ટરૂપે પોતાની ૧૮૯૪ની પ્રસ્તાવનાના ૨૧  
મેં પાને લખે છે કે—

‘For the Pali chatuyama is equivalent to  
the Prakrit c'atujjam, a well known Jain term  
which denotes the four vows of Parshva in co-  
ntradistinction to the five vows (Pancha Mahav-  
raya) of Mahavira.’

અનુવાદ-કારણ કે પાલી 'આતુયામ' શબ્દ પ્રાકૃત 'આતુ-  
જ્ઞમ'ની યરાયર છે. 'આતુજ્ઞમ' કે જે મહાવીરના પાંચ  
મહાવ્રતથી ભિન્ન શ્રીપાર્શ્વના ચાર વ્રતોનું જ્ઞાપન કરનાર એક  
પ્રસિદ્ધ જૈન (પારિભાષિક) શબ્દ છે.

આ ભેદ દ્વિગંધર મતમાં ગિલકુલ યતાવવામાં આવ્યો  
નથી. તેથી પણ એ સ્પષ્ટ રીતે સમજાઈ જાય છે કે-શ્વેતાંબર  
મતજ પ્રાચીન છે.

વળી ધર્મપદ ઉપર બુદ્ધધોષની ટીકામાં કહેલું છે કે-  
'નિર્ગ્નથો (સાધુઓ) નીતિ મર્યાદાને માટે એક જાતનો કપડો  
રાખે છે' અને તેજ વાતને અનુસરતું શ્વેતાંબર ગ્રંથોમાં પણ  
કહ્યું છે કે:—

“અજિતાદિદ્વાવિંશતિજિનતોર્યસાધૂનાં ઋજુપાજ્ઞાનાં વહુ-  
મૂલ્યવિવિધવર્ણવસ્ત્રપરિપોગાઽજ્ઞાસદ્ભાવેન સચેલકત્વમેવ, કે-  
પાશ્ચિત્ શ્વેતમાનોપેતવસ્ત્રધારકત્વેન અચેલકત્વમપિ, ઇતિ અ-  
નિયતસંધામયં કલ્પઃ, શ્રીઋષભવીરવીર્યયનિનાં ચ સર્વેષામપિ  
શ્વેતમાનોપેતજીર્ણમાયવસ્ત્રધારિત્વેન અચેલકત્વમેવ”

આથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે જોદ્ધ ગ્રંથોનું અને શ્વે-  
તાંબર ગ્રંથોનું કથન એક હોવાથી શ્વેતાંબર મત પ્રાચીન જ  
છે. કેમકે દ્વિગંધરો તો સર્વથા નાગા હોવાનું જ પસંદ કરે છે.

હવે લેખનો ઉપસંહાર કરવા કહેલાં એટલું યતાવતું આવ-  
શ્યક ધારૂં છું કે-દ્વિગંધરાચાર્યોએ પોતાનો મત ચલાવવાને

કેવા રૂપમાં ચિતરી નાંખ્યો છે? અર્થાત્ તેઓના અંતઃકરણમાં માટે શ્વેતામ્બર મતને કેવો દ્વેષદાવાનળ રહેલો હોયો જોઈએ? તહેને બતાવનાર એક નમૂનો અહિં રજુ કરું છું.

દ્વિગંબર મતમાં થઈ ગયેલ દેવસેન નામના આચાર્ય પોતે વિ. સં. ૯૯૦માં બનાવેલા ‘દર્શનસાર’ નામના ગ્રન્થમાં લખે છે કે:—

“ અણં ચ એવમાઈ આગમ ટ્ઠાદ મિચ્છસત્થાઈં ।

વિરહ્તા અપ્પાણ પઢિઠવિયં પઢમણિરણ ” ॥૧૫॥

અર્થાત્—ઇત્યાદિ અનેક આગમોને ઉત્થાપિને, મિથ્યાશાસ્ત્ર બનાવીને, પોતાના આત્માને (દુષ્ટ જિનચન્દ્રે) પહેલી નરકમાં સ્થાપન કર્યો.

વાંચક! વિચાર કર, એક મુનિના અંતઃકરણમાં કેટલો બધો દ્વેષ વ્યાપી રહેલો છે? ખેર! પહેલાં તો હું તેજ પૂછું છું કે—તે દેવસેનાચાર્ય વિ. સં. ૯૯૦માં તો ‘દર્શનસાર’ નામનો ગ્રન્થ બનાવ્યો છે, તો શું તે વખતે દેવસેનને અવધિ-જ્ઞાન થયું હતું કે જાહેથી તહેમણે જાણી લીધું કે—જિનચન્દ્ર પહેલી નરકમાં ગયા? આ દેવસેનના લેખથીજ એ સિદ્ધ થાય છે કે—શ્વેતામ્બર મતના સંબંધમાં તેઓએ જે જે કલ્પનાઓ કરેલી છે, તે સ્વથા અસત્ય તેમજ દ્વેષ પ્રયુક્તજ છે. આવીજ રીતે આપણે ભદ્રબાહુ ચરિત્રના બતાવનાર ‘રત્નનદી’ની વાક્ય-જલ થોડી તપાસીએ. તે મહાનુભાવ પોતાના બનાવેલા ‘ભદ્ર-

બાહુ ચરિત્ર' માં એક સ્થળે લખે છે કે:—

‘શ્વેતાંશુકમતોદ્ભૂતમૂઢાન્ જ્ઞાપયિતું જનાન્’

આ એક વાક્ય ઉપરથી આપણને માલૂમ પડે છે કે—ભદ્ર-  
બાહુ ચરિત્ર, કેવળ દ્વેષબુદ્ધિથી શ્વેતાંશુક મતના ખંડનને મા-  
ટેજ બુદ્ધિ જોડી કાઢેલ છે, આ સિવાય તેજ ભદ્રબાહુ ચરિત્રના  
કર્તા અને ભાષાન્તર કર્તામાં, બુદ્ધિ મત સંબંધી પણ કેવી  
અજ્ઞાનતા રહેલી છે તે પણ બુઝો. તેઓ ભદ્રબાહુ ચરિત્રમાં  
એક સ્થળે લખે છે કે:—

“મૃતે વિક્રમભૂપાલે સપ્તવિંશતિસંયુતે ।  
દશપશ્ચશતેઽબ્દાનામતીતે શ્રુણુતાપરમ્ ॥  
લુંકામતમભૂદેકં લોપકં ધર્મકર્મણઃ ।  
દેશેઽત્ર ગૌર્જરે રચ્યાતે વિદ્વત્તાજિતનિર્જરે ॥  
અણહિલ્પત્તને રમ્યે પ્રાગ્વાટકુલજોઽભવત્ ।  
લુંકામિધો મહામાની શ્વેતાંશુકમતાશ્રયી ॥  
દુષ્ટાત્મા દુષ્ટભાવેન કુપિતઃ પાપમણ્ડિતઃ ।  
તીવ્રમિધ્યાત્વપાવેન લુક્કામતમકલ્પયત્” ॥

અર્થાત્—વિક્રમરાજના મૃત્યુ બાદ ૧૫૨૭ વર્ષે શુજરાત દેશના  
અણહિલનગરમાં પ્રાગ્વાટ (પારવાળ) વંશીય લુંકા નામનો એક  
મહામાની દુષ્ટ, પાપી, ક્રોધી સદેહ કપડાંને ધારણ કરનાર ધર્મો,  
તે દુષ્ટે તીવ્ર મિધ્યાન્વના ઉદયથી લુંકામતનો પ્રાદુર્ભાવ કર્યો.

આ કથન કેટલું સત્ય છે તે જુઓ, લુંકામત ગુજરાતની અન્દર આવેલા અમદાવાદ શહેરમાં દશા શ્રીમાળી જ્ઞાતિના લુંકા નામના લેખક (લહિયા)થી ઉત્પન્ન થયેલો છે, અને તે વાતને ખાસ લોંકા વિગેરે ગચ્છવાળાઓ પણ કબૂલ રાખે છે, જ્યારે ભદ્રબાહુ ચરિત્રના કર્તા તો ઇદં તૃતીયં વેતરી નાખે છે. આ કેટલી બધી અજ્ઞાનતા સૂચવે છે તે વાંચકો સહજ જોઈ શકશે.

આ સિવાય તેજ ભદ્રબાહુ ચરિત્રના ભાષાન્તર કર્તાએ તો ઉપરોક્ત શ્લોકોના અર્થમાં પણ કેટલીએક ભૂલો કરી છે, જહિવી કે લુંકા મતને હૂંઠીયા મત જણાવે છે, અને ગ્રાગ્વાટ કુલને કુલુંબી વંશ લખે છે, પરંતુ આથી તો તહેજે પોતાની મોટી ભૂર્જતા સૂચવી છે.

### ઉપસંહાર.

હવે લેખને સમાપ્ત કરતાં ઉપસંહાર રૂપે એટલું કહેવું આવશ્યક ધારું છું કે—નગ્ન રહેવામાં કંઈ અપરિગ્રહપણું કે અચેલકપણું સમાએલું નથી. હરકોઈ વસ્તુ ઉપર મૂર્છા કરવી તહેતું નામજ પરિગ્રહ છે. નગ્ન રહીને, સાથમાં માલ મશાલાના ટૂંકો ભરી રાખે, તો તેથી નિપ્પરિગ્રહપણું કહેવાતું નથી.

કેટલાક દિગંબરો એમ માને છે કે—‘જ્વેતાંબર શાસ્ત્રોમાં પરિગ્રહ ધારીને મોક્ષ લખેલ છે.’ પરંતુ આ કહેવું સર્વથા અસત્યજ છે. જ્વેતાંબર મતાનુયાયી તો પરિગ્રહધારીમાં સાધુ-પણુંજ માનતા નથી. જ્વેતાંબર શાસ્ત્રોમાં મૂર્છાને પરિગ્રહ મા-



નેલ છે, પરન્તુ ધર્મોપકરણને પરિચિત્ત માન્યો નથી, અને તેજ વાતને દ્વિગંધર આચાર્યો પણ કબૂલ કરે છે, બુદ્ધો જ્ઞાનાર્ણવના કર્તા શ્રી શુભચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનાર્ણવના સોળમા પ્રકરણમાં લખે છે કે—

“નિઃસંજ્ઞોઽપિ મુનિર્ન મ્યાત્ સંમૂઞ્ઞન્ સંગવર્જિતઃ ॥

યતો મૂઞ્ઞૈવ તત્ત્વજ્ઞૈઃ સગમ્મુનિઃ પ્રકીર્તિતા ” ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—જે મુનિ નિઃસંગ હોય, એટલે કે બાહ્ય પરિચિત્તથી રહિત હોય, અને જે મમત્વ કરતો હોય તો તે નિષ્પરિચિત્તી થઈ શકે નહિ, કેમકે તત્ત્વજ્ઞાની વિદ્વાનોએ મુઞ્ઞૈર્ તેજ પરિચિત્તની ઉત્પત્તિનું સ્થાન માનલ છે.

આ ઉપરથી કદાચ કોઈ એમ કહે કે—‘જે સાધુ ધર્મોપકરણ રાખશે, તો તેને અવશ્ય મૂઞ્ઞૈ થશે, તો પછી તેને પરિચિત્તનો ત્યાગી કેમ કહી શકાય? પરન્તુ આમ શંકા કરનાર દ્વિગંધર ભાઈએ પોતે માનેલા આચાર્ય શ્રીશુભચંદ્રાચાર્યનાજ વચ્ચનોતું પહેલાં સ્મરણ કરવું જોઈએ છે, બુદ્ધો તેજ આચાર્ય જ્ઞાનાર્ણવના અઠારમા પ્રકરણમાં શુ કહે છે:—

“શર્યાસનોપધાનાનિ શાસ્ત્રોપકરણાનિ ચ ।

પૂર્વે સમ્યક્ સમાજોચ્ય પ્રતિનિલિખ્ય પુનઃ પુનઃ ॥ ૧૨ ॥

ગૃહ્ણતોઽસ્ય પ્રયત્નેન ક્ષિપતો દ્વા ધરાતલે ।

ભવત્યવિકલા સાધોરાદાનસમિતિઃ સ્ફુટમ્ ” ॥ ૧૩ ॥

અર્થાત્-જે મુનિ શય્યા, આસન, ઉપધાન, શાસ્ત્ર અને ઉપકરણ, દિવસે પહેલાં સારી રીતે જોઈને અર્થાત્ વારંવાર પ્રતિલેખન કરીને ચત્તપૂર્વક ગ્રહણ કરતો, તથા તેજ પ્રમાણે કરી પૃથ્વી ઉપર મૂકે છે, તે અવિકલ (પૂર્ણ) આદાનનિક્ષેપણાસમિતિ પાળે છે.

ઈત્યાદિ અનેક રીતિથી સિદ્ધ થાય છે કે-સાધુને ઉપકરણો રાખવાની ખાસ જરૂર છે, અને તે ઉપકરણો ઉપર જે મૂર્છા ન રાખવામાં આવે તોજ નિષ્પરિગ્રહપણું કહી શકાય.

અન્તમાં દિગંબર મતાનુયાયીઓને એટલી સૂચના કહ્યું કે-મહાનુભાવો ! જે પ્રાચીન છે તે, ગમે તેટલી કૃત્યુક્તિઓ કે પ્રપંચો રચવાથી પણ અર્વાચીન થનાર નથી, અને જે અર્વાચીન છે તે પ્રાચીન થનાર નથી, આવા પુરાણા ઝઘડાઓમાં વ્યથ સમયનો વ્યય કરવો, આ વધવાના સમયમાં ઉચિત નથી. લેખ લખનારાઓએ પણ એટલું અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે-ગાલીપ્રદાન કે તહેવી ખીજી કૃત્યુક્તિઓનું શરણ લેવાથી લાભ થતો નથી, માટે હર કોઈ લખનારે સીધે સીધી રીતે પોતાના ઉદ્દેશને અનુસરી લખાણ કરવું તેજ શ્રેયસ્કર સાચ છે.

છેવટ-રહારી તો એજ આંતરીક લલામણ છે કે-જેનોના ત્રણે દિરકાઓ એક સંખી થઈ જૈનધર્મનાં મુખ્ય તત્ત્વોનો દેલાવો કરે, એક શ્વેતાંબર દિગંબર થશે તો તેથી ૧૩ સંખ

ને ૩૪ હજારની સંખ્યામાં વધારો થનાર નથી, એક દિગંખર  
 શ્વેતાંબર થશે તો તેથી પણ ઉપરોક્ત સંખ્યામાં વધારો થનાર  
 નથી, માટે ત્રણે શ્રીરક્ષાઓ મળી ઉપરોક્ત સંખ્યામાં વધારો  
 થાય, અહિંસા ધર્મનો ફેલાવો થાય અને મહાવીર દેવની સાચી  
 ભક્તિ સચવાય, તહેવા ઉપાયો ચોળે અને સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન,  
 ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ કરવા પૂર્વક દરેકનો મોક્ષ થાયો.  
 એજ અંતઃકરણથી ઇચ્છી આ લેખને સમાપ્ત કરું છું.



શ્રી:

શ્રીવિજયધર્મસૂરિયો નમઃ ।

શ્વેતમ્બર પ્રાચીન કે દ્વિગમ્બર?



( ટ્રેક્ટ નં. ૨. )

એતો ખરું છે કે જ્યહારથી ઇતિહાસ તત્ત્વ તરફ લોકોની પ્રજ્ઞાએ પ્રયાણ કર્યું છે, ત્યહારથી દિન-પ્રતિદિન અમુક વાતની પ્રાચીનતાના વિષયમાં ઘણીજ સરળતા પ્રાપ્ત થવા લાગી છે. ઇતિહાસ શોધકો એ વાતનો નિર્ણય આસાનીથી કરી શકે છે કે-અમુક બે વસ્તુઓમાં પ્રાચીન કોણ છે અને અર્વાચીન કોણ છે ? પરન્તુ એટલું તો જરૂર કહેવું પડશે કે, એતદેશીય લોકોમાં હવે તે શોખે ભેદ એ તહેવો પ્રવેશ કર્યો નથી, તોપણ પાશ્ચાત્ય પ્રજાની દેખાદેખી અથવા કહો કે એવાંજ ખીલ કોઈ કારણથી એતદેશીય કેટલાક મહાનુભાવો, તે વિષયમાં અંચુ પ્રવેશ કરતા દેખાયા છે, આ કંઈ થોડી આનંદજનક વાત નથી. સંભવ છે, કોઈ સમય આપણે માટે એવો પણ આવશે કે, આપણે હવે ભારતવાસી બન્ધુઓની પલટન ઇતિહાસ તત્ત્વવેત્તા તરીકેની ભેવા ભાગ્ય-ગાળી નિવડીશું.

ઇતિહાસવેત્તાઓ કેવી કેવી અજાણીભરેલી વાતોને પ્રકાશિત કરે છે કે, જહોને જાણીને સાંભળીને, તહેનો અસલી આનદ તેજ મનુષ્યો અનુભવ કરે છે કે, જહોણે તે વિષયમાં લગાર માત્ર પણ પ્રવેશ કર્યો છે. સેંકડો વર્ષોથી જહો વાતે કોઈના મગજમાં લગાર પણ ઠોકર ન ખાધી હોય, તે વાતને પણ આગેહૂબ રીતે બતાવી આપનારા ઇતિહાસવેત્તાઓજ છે. અસંભવિત લાગતી વાતોને પણ સરાસર સંભવિત શું ? પ્રત્યક્ષ બતાવી આપવામાં ઇતિહાસવેત્તાઓજ સફળ નિવડે છે અને હું ન ભૂલતો હોઉં તો સત્ય અને અસત્યનો ગુપ્ત આચ્છેદ આવતો ઝઘડો નિપટાવવામાં પણ ખરેખર ઇતિહાસવેત્તાઓ ન્યાયાધીશનો હોદ્દો ભોગવે છે.

એવું આજ સુધી કોના જાણવામાં હતું કે—આજ કાલ પ્રચલિત ‘પંચતન્ત્ર’ પં૦ વિષ્ણુશર્માનું નહિં, પરન્તુ એક જૈનાચાર્યનું બનાવેલું છે ? અને આજ સુધી એ કોણ જાણતું હતું કે—પં૦ વિષ્ણુશર્માના બનાવેલા ‘પંચતન્ત્ર’ નું મૂળ પણ જૈન કથા ગ્રંથોજ છે ? પરન્તુ રહુને કહેવા દો કે, ડૉ. હર્ટલ મહાશયનેજ મુખારકબાદી ઘટે છે કે—જહો-ઓએ ઇતિહાસ ઉપરથી એ વાત સિદ્ધ કરી આ ૧૧ કે—‘પ્રચલિત ‘પંચતન્ત્ર’ વિષ્ણુ શર્માનું નહિં, પરન્તુ તે એક જૈનાચાર્યની કૃતિનું છે. અને પં૦ વિષ્ણુશર્માના બનાવેલા ‘પંચતન્ત્ર’નું મૂળ પણ જૈન કથા ગ્રંથોજ છે.’ તહેવીજ રીતે મત—મતાન્તરોની પ્રાચીનતા—અર્નાચીનતાના સંબંધમાં પણ

ઘણાએક વિદ્વાનો ઘણે ભાગે નિષ્ણય કરતા જાય છે. તે અનુસાર આજના શ્વેતામ્બર—દ્વિગમ્બર ની પ્રાચીનતા—અર્વાચીનતાના વિષયને પણ ઇતિહાસવેત્તાઓ ભૂલ્યા નથી. પ્રાશ્નાત્મક સાત સારા વ્યવહારિક વિદ્વાનોએ તહેનો નિષ્ણય કર્યો છે, અને તે વાતનો ઉલ્લેખ, જ્યાં સુધી બન્યું, હું મારા પ્રથમના લેખમાં (ટૂકટ નં. ૧ માં) કરી પણ ચૂક્યો છું.

વાચકોએ જોયું હશે કે—મહેં મારા પ્રથમના ‘શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દ્વિગમ્બર?’ નામના લેખમાં ઇતિહાસ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર પ્રમાણ અને યુક્તિ પ્રમાણથી એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે—‘શ્વેતામ્બર અને દ્વિગમ્બર એ બે ફિરકાઓમાં ‘શ્વેતામ્બર’ પ્રાચીન છે.’ પરંતુ વાચકો એ વાતને સારી પેઠે જાણતા હશે કે—આગ્રહદેવના ઉપાસકો ગમે તહેવી સારી વાત હોય તો પણ તે સ્વીકાર—માન્ય કરતા નથી. સ્વીકાર કરવાની—માન્ય કરવાની વાતનો દૂર રહી, પરંતુ પથરા લેખને પાછળ ન પડે, તોજં મોટો ઉપકાર કર્યો કહેવાય.

અમારા દ્વિગમ્બર લાઈઓને માટે આ ઉપર્યુક્ત નિયમ કંઈક લાગુ પડતો હોય, એમ દેખાય છે મહારા પ્રથમના લેખ ઉપરથી, તેઓને બુદ્ધિમત્તાથી અથવા કહો કે તટસ્થપણાથી સમીક્ષા કરવાનું તો નજ સૂઝ્યું, પ્રત્યુત મહારાજ તેજ સાચું આ તહેમના અસલી સિદ્ધાન્તને ચરિતાર્થ કરવાનું તેઓએ ઉચિત ધાર્યું, ‘પોતાનો કાઢેલો કલ્પોજ ખરો, બાકીના બધા ખોટા’ આજ બાલચેષ્ટા, તેઓના ‘પ્રાચીન દ્વિગમ્બર—અર્વા-

ગ્રીન શ્વેતામ્બર ' નામના ટ્રેકટમાં દેખીને ખરેખર આ લેખકને દયા આવે છે. ખરું કહું તો 'પ્રાચીન દિગમ્બર—અર્વાચીન શ્વેતામ્બર' આ ટ્રેકટ શું છે ? બાલચેષ્ટાઓનો ભંડાર છે. અથવા એથી પણ બીજા શબ્દોમાં કહું તો આગ્રહદેવતાજ પુસ્તકરૂપે પ્રકટ થયા છે. હું નથી ધારતો કે કોઈ પણ મનુષ્ય, કે જહેનામાં લગાર માત્ર પણ યુક્તિપ્રયુક્તિને સમજવાની શક્તિ છે, અથવા સત્યાસત્યનો વિચાર કરી શકવાનું સામર્થ્ય છે, તે ઉપયુક્ત ટ્રેકટને વાંચીને, તહેના લેખક તરફ તિરસ્કારની દ્રષ્ટિથી જોયા વિના રહી શકે ? અને તેજ વાતનો પુરાવો હું હમણાંજ થોડે દૂર જઈને આપીશ. ખેર ! આ વાત ઉપર વિશેષ રામકહાણી ચીતરવાને હું બંધાએલો નથી. મારી મુખ્ય ફરજ અથવા મુખ્ય ઉદ્દેશ તો, શ્રીમાન નેમિનાથ પાંગલેનું ટ્રેકટ, કેવું યુક્તિ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર પ્રમાણ કે ઇતિહાસ પ્રમાણથી દૂર રહેલું છે ? તેજ બતાવવાનો છે, અને તેટલાજ માટે હું આ લેખના ઉપક્રમેને સમાપ્ત કરી, મહારા મૂલ ઉદ્દેશ ઉપર આવું છું.

‘વદતો વ્યાઘાતઃ’નું એક ઘણુંજ સુંદર ઉદાહરણ મહને મિ. પાંગલેના ‘પ્રાચિન દિગમ્બર—અર્વાચીન શ્વેતામ્બર’ નામના ટ્રેકટની શરૂઆતમાંથી મળી આવે છે. મિ. પાંગલે કહે છે કે:—

“ સનાતન જૈન ધર્મના દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર આમ્નાય પૈકી પ્રાચીન કોણ ? એ પ્રશ્ન વારંવાર આપણી

આગળ આવતો હોવાથી, જે તે આમ્નાયવાળા આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પોતાનાજ આમ્નાય પ્રમાણે આપી છૂટી જાય છે, પણ ખરો પંથ કયો છે ? દિગમ્બર કે શ્વેતામ્બર ? એનો પક્ષ-પાત રહિત કોઈ પણ જવાબ આપતા નથી. એનું કારણ પોતપોતાના પંથ માટેનો અંધ પ્રેમજ છે. ”

‘ વદતો વ્યાઘ્રત ’નો નિયમ આ ઉપર્યુક્ત ત્રાક્યમાં કેવો મુંઢર રીતે લાગુ પડે છે, તે આપણે તપાસીએ.

‘ પાગલો મહાશયના ઉપર્યુક્ત કથનથી એ વાત સાફ પ્રકટ થઈ આવે છે કે—‘શ્વેતામ્બર કે દિગમ્બર, કોઈ પક્ષ-પાત રહિત જવાબ આપતા નથી. ’ અને હેતુ કારણ તેઓ અંધ પ્રેમ બનાવે છે. અર્થાત્ ‘ શ્વેતામ્બરો—દિગમ્બરો બન્ને અંધપ્રેમી છે, ’ આ તેનો ક્ષિતાથ છે. પરન્તુ આગળ આલતાં તો તેઓ લખે છે કે—“ મુનિ વિદ્યાવિજયજીએ શ્વેતામ્બર પ્રાચીન કે દિગમ્બર ? એવો એક લેખ લખી પોતાના અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટા કરી છે. ”

આ લખાણથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે—તેઓ પોતે અંધ પ્રેમીઓની કલાસમાંથી પોતાનું નામ કમી કરાવાની ચેષ્ટા કરે છે. પહેલાં તો પોતેજ કહી ગયા છે કે—શ્વેતામ્બરો અને દિગમ્બરો બન્ને અંધ પ્રેમી છે પરન્તુ પાછળથી ‘ત્ર્યદનો વ્યાઘ્રત. ના નિયમને અવગંબી પોતાનો બચાવ કરે છે. શું કોઈ પણ રીતે તેઓનો બચાવ થઈ શકે તેમ છે ? કદાપિ



નહિ. કોઈ પણ અંગમાં તેઓનો બચાવ તો ત્હારેજ થઈ શકતે કે ત્હારે ત્હિમણે દિગમ્બર કે શ્વેતામ્બર, કોઈના પણ પક્ષમાં ન પડી તટસ્થપણે લેખ લખ્યો હતો, પરન્તુ ત્હિમાંનું તો કંઈ પણ ત્હિમના લેખમાં દેખાતુંજ નથી. ખરું જોવા જઈએ તો અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટાની પણ પરાકાષ્ટાએ દિગમ્બર ભાઈઓજ પહોંચેલા છે, અને તે વાત તેઓના જૂઠા આશ્લેષો, વ્યર્થ ઝઘડાઓ તથા શ્વેતામ્બરો પ્રત્યેની નિંદાજ બતાવી આપે છે. વધારે દુર શા માટે જઈએ ? આ ટૂંકટલ લેખકે કેવી સહ્યતાથી લખેલું છે ? તે જોવાથી સહજ અનુમાન થઈ આવે છે. ઇતિહાસ પ્રમાણ, શાસ્ત્ર પ્રમાણે કે યુક્તિ પ્રમાણથી પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી આપનારને ‘અંધ પ્રેમની પરાકાષ્ટા કરી છે’ આમ કહેવાનું સાહસ તો, અમારા દિગમ્બર ભાઈઓમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા એડિટરાચાર્ય મિ. પાંગલે મહાશય સિવાય બીજામાં ક્યાંથી જ હોઈ શકે ?

આગળ ચાલતાં તેઓ લખે છે કે—“એવડો મોટો પ્રયત્ન કરી હુંગર ખોદી ઊંદરજ કાઢ્યો છે.”

હું નથી સમજી શકતો કે આ કથનથી તેઓએ પોતાની શી બહાદુરી બતાવી ? લેખક મહાશયની બહાદુરી કે ઉપર્યુક્ત ઉક્તિ લખવાનું ચરિતાર્થપણું તો ત્હારેજ લેખી શકાત કે રહારા લખેલા લેખની યુક્તિઓનું એતિહાસિક, શાસ્ત્રીય કે યુક્તિ દ્વારા ખંડન કર્યું હતો. અન્તુ !

પાંગલે મહાશય આગળ ચાલતાં લખે છે કે:—

“ દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર ભાઈઓ જે જે બાબતોમાં મળતા હોય, તે તે બાબતોમાં મળીને તેઓએ વીરપ્રભુની ખરી ભક્તિ કરવાની છે, આ મત જાહેર કરનારા સુનિએ ફરીથી આ વાદમાં ઉતરવું, એ નવાઈ જેવું છે. ”

આ તેઓનું લખાણ, આપણને તેઓના મનનો અભિ-પ્રાય ચોખ્ખી રીતે બતાવી આપે છે કે—‘ અમે (દિગમ્બરો) ગમે તેટલું લખીએ, પણ તુમારે (શ્વેતામ્બરોએ) કંઈ લખવું નહિ. ’ કેવો સુંદર ન્યાય ? કેવી સુંદર જખરદસ્તી ? ખરેખર, આ જખરદસ્તી. અઢાઉદીનખિલજીની જખરદસ્તીથી કંઈ કમતો નથીજ.

હવે લખવાની ચાલખાણમાં મિ. પાંગલે મહાશયે વિશારદતા પ્રાપ્ત કરી હોય. એમજ માલુમ પડે છે. જાહે નિયમ હુમેશાંને માટે પાતાના ઉપર લાગુ પડતો આવ્યો છે, તેજ નિયમ શ્રીમાને શ્વેતામ્બરો ઉપર લગાવ્યો છે. શ્રીમાન્ લખે છે—“ યઃ સ્વભાવો હિ યસ્યાસ્તિ સ નિયં દુર્ગતિક્રમઃ નિયમ તો હીક છે. પરંતુ તહેની માગા તો આપના ગળાનેજ શોભા દે છે. એ શોભાથી શ્વેતામ્બરો હજી બહુ દૂર છે

એ તો ખરી વાત છે કે—જાહેને જાહેવી ધૂન લાગેલી હોય. તહેની દૃષ્ટિ તે તરફ વધારે વળે છે. શ્વેતામ્બરો પુરાણોને નથી માનતા. અર્થાત શ્વેતામ્બર શાસ્ત્રમાં પુણ્ય મંત્રાવાળું

કોઈ પણ શાસ્ત્ર છેજ નહિ, એ વાત સારી આલમ જાણે છે, તે છતાં મિ. પાંગલે મહાશય લખે છે કે:—

“ તેમણે પોતાના પુરાણમાંની કથાનું જે જે પ્રદર્શન કર્યું છે.....” વાહ ! કેવું આશ્ચર્ય ? શું આ તેઓનું લખવું સત્ય વાતની ટાંગ તોડવા બરાબર નથી કે ? મહાનુભાવ ! શ્વેતામ્બરે પુરાણોને પ્રમાણ નથી માનતા, પરંતુ મહાવીરદેવના સિદ્ધાન્તોને પ્રમાણ માને છે. આથી દ્વિગમ્બર ભાઈઓને મ્હારે જણાવવું જોઈએ કે—જહેવી રીતે અમારાં (શ્વેતામ્બરોના) સિદ્ધાન્તો મહાવીરદેવકથિત-ગણધર રચિત માનવામાં આવે છે, અને તહેના પ્રમાણમાં અગાદિની વિધમાનતા બતાવવામાં આવે છે, તહેવીજ રીતે તહમારાં શાસ્ત્રોમાંથી, મહાવીરદેવે ઉપદેશેલા અને ગણધરોએ રચેલા, અંગોમાંનો કોઈ પણ ભાગ કાઢી બતાવો, તો હું તહમને હાદિક ધન્યવાદ આપ્યા વિના રહીશ નહિં. અને જો તહેમાંથી કંઈ પણ ભાગ ન નિકળે તો પછી મ્હારા પ્રથમના લેખમાં કહેવા પ્રમાણે દ્વિગમ્બર શાસ્ત્રો બિલકુલ કલ્પિત—નવાં બનેલાં છે, એ વાત ચોક્કસ રીતે સિદ્ધ થાય છે.

પ્રિય પાઠક ! મિ. પાંગલે કહે છે કે:—

“ ડૉ. ભાંડારકરનો હું પક્ષપાતી નથી, અથવા મુનિ વિદ્યાવિજયજીનો હું દ્રેષ કરતો નથી. ”

શું આ તેઓ સત્ય કહે છે ? આ વાત તો વાંચક

જાહેર સાચી માનવાનું સાહસ કરતે કે, જાહેર 'અધ્ય-  
પ્રેમની પરાક્રાંતિ' આદિ દ્વેષસૂચક શબ્દોની ફેજ ન દેખ-  
વામાં આવતી. અથવા તો યુક્તિઓનું આલંબન કરીનેજ પોતા-  
નુંજ ટ્રેકટ પુરું કર્યું હોતે. પરંતુ તે તો શ્રીમાનના ટ્રેકટથી  
હજારો કોશ દૂર ગયું છે. એટલે પછી લેખક ગમે તહેવું  
તટસ્થપણું બતાવે, પરંતુ તહેવું ફળ સિવાય હાસ્યાસ્પદ, ખીચું  
કંઈજ હોઈ શકે નહિં.

એમાં તો કંઈ મીનમેળ જેવું છેજ નહિ કે—'જહે પ્રાચીન  
છે તે પ્રાચીનજ રહેશે—કહેવાશે, અને જહે અર્વાચીન છે, તહેને  
માથે અર્વાચીનતાનોજ ટોપલો રહેવનો. પછી લલે અર્વાચીન  
દિગમ્બરો, પ્રાચીન શ્વેતામ્બર મૂર્તિઓને પોતાની બનાવવા માટે  
તીર્થસ્થાનોમા ઝગડા કરે, અને પોતાના દ્રવ્યનું પાણી કરે,  
તેમ કરવાથી દિગમ્બર ભાઈઓની ખીચડી કદાપિ પકવાની  
નથી. મહને બહુ દયા આવે છે કે—મિ. પાંગલે મહાશયે પો-  
તાના ટ્રેકટના પાચમા પૃષ્ઠમાં આ સંબંધી બે ચાર આંશુ પાડી  
પોતાના હૃદયની જવાબા બહાર કાઢી છે. જહે ચાલણાજી, તેઓ  
પોતાની અનુભવે છે, તે વાતના બાજુગર તેઓએ શ્વેતામ્બરોને  
ગણ્યા છે. પરંતુ ઠીક છે, સ્વભાવમા પણ એક વિલક્ષણ સા-  
મર્થ્ય રહેલું છે. તો પણ જાહેર દિગમ્બર ભાઈઓ પ્રત્યે જણા-  
વવું જોઈએ કે—'ભાઈઓ! બ્રિટિશ તેજના અજવાળામાં સુપ્રા-  
સુપ્રિ કે કેશાશિથી કંઈ વળવાનું નથી જહેવી રીતે  
શ્વેતામ્બર આચાર્યોએ. તે તે તીર્થોનાં વર્ણનો. પોતાના અન્ધોમાં

કરેલાં, જાહેર કરવામાં આવે છે, તહેવીજ રીતે તહમે પણ એવાં પ્રાચીન પુરાવાઓથી, તે તીર્થોમાં પોતાનું સ્વત્વ પ્રકાશિત કરે, તો ખુશીની સાથે તહેમાં તહમારો હક પણ લેખી શકાય, પરંતુ મળનો માલ હેખી માલિક જની ખેસવાની કોશિશ કરવી, એ તો સરાસર, સભ્ય પુરૂષોને અછાજતુંજ વર્તન ગણી શકાય.

મિ. પાંગલે મહાશયનું “ આખરે ચાર અથ્રેજ્ઞેનો આધાર આપીને પણ તેમનો લેખ પૂરો થયો નહિ ” આ લખવું પણ બિલકુલ ખેહુદૂજ માલૂમ પડે છે કેમકે મિ. પાંગલે કેવલ ડૉ. ભાંડારકરના વિચારને વેદવાક્ય માની, નહિં પ્રાચીનતાને પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા લાગી પડ્યા, તો પછી મહેં ચાર પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાય ટાંકી જતાવી સત્ય વાતને પ્રકાશિત કરી, તહેમાં મિ. પાંગલેને ચુંક આવી, એ પણ તેઓની અસહ્ય પ્રકૃતિજ જતાવી આપે છે. બુદ્ધિમાન અને સત્યપ્રિય મનુષ્યો આવી રીતે રોદ્ધા રોવામાં જહાદુરી નથી સમજતા, પરંતુ સહામાની યુક્તિઓનું ખંડન કરવામાં જ જહાદુરી સમજે છે, અને તે અનુસાર મિ. પાંગલે મહાશયે મહારા આપેલા ચાર પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાયોનું ખણડન કર્યું હોતે, તો જનસમાજમાં તેઓ જરૂર પ્રશંસાને પાત્ર નિવડતે.

હવે પાંગલે મહાશયે કરેલા વિષય પ્રવેશનું અવલોકન કરીએ.

મિ. માંગલે મહાશયે વિષયપ્રવેશ કરતાં એક યુક્તિ આપી

“એટલા માટે દિગમ્બર લોક ( conservative ) મૂળ રિવાજને વળગી રહેનારા અને શ્વેતામ્બર લોક ( liberal ) સુધારા વધારા કરનારા છે એમ કહેવામાં કાંઈ વાંધો નથી. પહેલેથીજ તેઓ ( liberal ) સ્વતંત્રતાને ચહાતા હોવાથી તેમણે દેશ-કાળ અને સમય અનુસાર ઘણાજ જલદી સુધારા પોતાનામાં દાખલ કર્યા છે.”

આ વાતથી તેઓ એમ કહેવા માંગે છે કે—‘નગ્નપણે રહી શકાય નહિ ત્યારે મુનીએ વસ્ત્ર પહેરવાં, એવો સુધારો કર્યો,’ તદ્દિમા તેઓ પ્રમાણ આપે છે કે—શ્વેતામ્બરો પરદેગમન, વ્યાપારમાં સાહુકાર, ગ્રન્થો છપાવવા વિગેરે કાર્યો કરતા જાય છે, તેમજ પાઠશાળાઓ, હાઈસ્કૂલ, પાંજરાપોળ વિગેરે કાર્યો સમયાનુસાર કરતા જાય છે.

કેટલું બધું આશ્ચર્ય ? વિદ્યાપ્રચારને માટે, ધર્મ પ્રચારને માટે, શ્વેતામ્બરો કંઈપણ ઉદ્યમ કરે છે, તો તેથી તદ્દિનો આધાર લઈ પાંગલો મહાશય કહે છે કે— ‘વસ્ત્ર પહેરવાનો પણ સુધારો કર્યો.’ આથી અછલની સીમા બીજી કંઈ હોઈ શકે ? પહેલાં તો શ્વેતામ્બરો એ પ્રમાણે માનતાજ નથી, તે છતાં તેઓ લખે છે કે ‘શ્વેતામ્બરો એ પ્રમાણે કળલ કરે છે’ હું પ્રશ્ન છું કે—શ્વેતામ્બરોના કયા ગ્રન્થમાં એ પ્રમાણે લખ્યું છે ? તે બતાવજો કે ? મહને કહેવાદો કે. યદિ સુધારા તરફજ દેખવામાં આવતું હોય તો શું દિગમ્બર આચાર્યો સુધારા કરતા નથી આવ્યા ? જે સુધારા શ્વેતામ્બરોના બતાવ્યા, તેજ સુધારા

અથવા કહો કે કાર્યો, દિગમ્બર સમ્પ્રદાયમાં શું નથી થવા પામ્યાં ? અને તહેવીજ રીતે તેથી આગળ વધીને જુઓ-પહેલે પહેલ દિગમ્બર સાધુઓ નમ્મ ( માતાના પેટમાંથી નિકળ્યા તહેવાજ ) ધૂમતા હતા. ત્યહાર બાદ એક લંગોટી રાખવાનો સુધારો કર્યો. ત્યહાર બાદ મોરપીંછીથી અલંકૃત થયા અને તેથી આગળ વધીને કમંડલ વિગેરે પણ ઉઠાવવા લાગ્યા. તો આ બધા સુધારા શું, સુધારાની દાદી નહિ કે ? એથી પણ આગળ વધીને બતાવું તો, દિગમ્બર-સાધુઓને પાત્ર સમિતિનું પાલન કરવા માટે પ્રતિલેખન વિગેરેની પણ વિધિઓ તેઓના આચાર્યોએ બતાવી કે જહો વિધિઓનો ઉલ્લેખ મહેં મહારા પ્રથમના લેખમાં ‘જ્ઞાનાર્ણવ’ના શ્લોકો ટાંકી બતાવી આપી છે. જત્યહારે દિગમ્બર સાધુઓને સર્વથા નાગાજ રહેવાનું બતાવ્યું હતું, અને તહેમાં લગાર પણ મીન મેખ જેવો ફેરફાર નહોતો થયો, તો પછી શા માટે શુભચન્દ્રાચાર્ય એમ બતાવતે કે—“જે મુનિ શય્યા, આસન, ઉપધાન, શાસ્ત્ર અને ઉપકરણ દિવસે પહેલાં સારી રીતે જોઈને અર્થાત્ વારંવાર પ્રતિલેખન કરીને ચત્તપૂર્વક ગ્રહણ કરતો, તથા તેજ પ્રમાણે કરી પૃથ્વી ઉપર મૂકે છે, તે અવિકલ ( પૂર્ણ ) આદાન નિશ્લેષણા સમિતિ પાળે છે.”

આવીજ રીતે અમૃતચંદ્રસૂરિએ પણ ‘તત્ત્વાર્થસાર’ નામના ગ્રન્થમાં દિગમ્બર સાધુઓને ‘એષણાસમિતિ’ માટે પણ કહ્યું છે કે:—

“પિઠં તથોપધિં શય્યામુદ્ગમોત્પાદનાદિના ।

સાધો શોધયતઃ શુદ્ધા હ્યેપણાસમિતિર્મવેત્ ॥ ૫ ॥

(સંવરતત્ત્વ.)

અર્થાત્-પિણ્ડને, ઉપધિને અને શય્યાને જે ઉદ્ગમ-ઉત્પાદના દોષો વડે કરીને શોધે છે-શુદ્ધ કરે છે, તેને એપણાસમિતિ શુદ્ધ થાય છે.

વળી એ પણ જુઓ, અન્થો લખવાનું કામ પણ દિગમ્બરોએ શ્વેતામ્બરો પહેલાંજ પ્રારંભ્યું છે, એટલે કે શ્વેતામ્બરોના અન્થ લખવાના કાળ પહેલાંનો, દિગમ્બરોનો અન્થ લેખન કાળ છે.

હવે ખતાવો, આ બધા સુધારા નહિં તો ખીજું શું કહી શકાય ? અને જરૂરે એમજ છે તો પછી જહે આરોપ તેઓ શ્વેતામ્બરોના માથે મૂકે છે, તેજ આરોપ શું દિગમ્બરોને શિર નથી આવી શકતો ? બેશક ! આવે છે. પરન્તુ ખરું છે, કે-પગ નીચેનો દાવાનળ ડોણું જુએ છે ? વાસ્તવિક જોવા જઈએ તો આપણને સ્પષ્ટ માલૂમ પડે છે કે—જરૂરથી શિવમૂર્તિએ અભિમાનથી નગ્ન વૃત્તિ ધારણ કરી, તરૂરથી વખતના બેલા સાથે દિગમ્બરાચાર્યો દિન-પ્રતિદિન પોતાના આચાર-વિચારોમાં ફેરફાર કરતા ગયા છે. અને તેહનું કારણ એજ હોવું જોઈએ કે—‘નગ્નપણે રહેવાયી, સ્વયં જગત્ આપણને અજ્ઞ ગણશે, આપણને અસહ્યની ગણત્રીમાં ગણી કાઢશે. આપણી અર્વાચી-



નતા જહેવીને તહેવી કાયમ રહેશે, અને આપણી પ્રાચીનતાની પિપુડી કોઈપણ સાંભળશે નહિ, માટે આપણે પણ પ્રાચીન શ્વેતામ્બરોની માફક આચાર-વિચાર રાખીશું તો આપણે પ્રાચીનતાનો ઝંડો, જહેમ દાવશે તેમ ફરકાવી શકીશું.' બસ; આજ વિચારથી તેઓએ ધીરે ધીરે પોતાની ટાંગ પસારવી શરૂ કરી.

આગળ ચાલતાં પાંગલે મહાશય લખે છે કે:—

“પહેલાં શ્રી મહાવીર તીર્થંકર સુધી ઉચી શ્રેણીના જૈનમુનિ ‘નિર્ગ્રન્થ, નગ્ન, દ્વિગમ્બર’ હતા.”

આને માટે તેઓ કલ્પસૂત્રનું પ્રમાણ આપે છે. ભલા! આ પણ અજ્ઞાન લોકોની આંખે પાટા બાંધવાનો ઇરાદો નહિ, તો બીજું શું કહી શકાય? ‘કલ્પસૂત્ર’ ની અંદર કોઈપણ સ્થળે ‘નિર્ગ્રન્થ’ને અને ‘નગ્ન’ને એક કોટિમાં ગણવામાં આવ્યાજ નથી, એમ હું દાવા સાથે કહી શકું છું. કલ્પસૂત્ર તો શું? કોઈપણ શ્વેતામ્બર ગ્રન્થમાં ‘નગ્ન’નો અર્થ ‘નિર્ગ્રન્થ’ કે ‘નિર્ગ્રન્થ’નો અર્થ ‘નગ્ન’ હોઈ શકેજ નહિ. યદિ પાંગલે મહાશય સપ્રમાણ સિદ્ધ કરી આપે તો હું તેઓને હાર્દિક ધન્યવાદ આપું.

સખેદાશ્વયનો વિષય છે કે—‘નિર્ગ્રન્થ’ અને ‘નગ્ન’નો ભેદ મહે, મહારા પ્રથમના લેખમાંજ સમજાવવા માટે કોશિશ કર્યા છતાં મિ. પાંગલે, તેનો ભેદ હજી સુધી સમજી શક્યા નહિ. અને કદાચિત્ સમજ્યા છતાં પણ ‘મહાર’ તેજ

સાચું' જેવું રાખતા હોય, તો પછી, હું તો શું ? બ્રહ્મા પણ તેઓને સમજાવવા માટે સમથ થઈ શકે ખરા કે ? હર-ગિજ નહિં.

હું મહારા પ્રથમના લેખમાં સાફ સાફ બતાવી ગયો છું કે—“ પહેલાં તો સમથ જૈન સાધુઓનું નામજ ‘નિર્ગ્રન્થ’ હતું, અને તહેને માટે એક પટ્ટાવડીનું પણ પ્રમાણ આપ્યું છે કે:-

‘શ્રીસુધર્મસ્વામિનોઽટ્ટૌ સૂગીન્ યાવદ્ નિર્ગ્રન્થા સાધવો  
ઽનગારા ઇત્યાદિ સામાન્યાર્થાભિધાયિન્યાહ્યાઽઽસીત્’

અર્થાત્—‘નિર્ગ્રન્થ’ શબ્દથી સાધુ-અનગાર કહેલ છે, કંઈ નિર્ગ્રન્થનો અર્થ ‘નાગો’ એ પ્રમાણે કરવામાં આવ્યો નથી.”

આ પ્રમાણે સાફ લેદ બતાવવા છતાં પણ, મહાશય નિર્ગ્રન્થ, નસ-દિગમ્બર એ શબ્દોને એકજ આડના કૃપા રૂપે બતાવે છે, શું આ તેઓની અકલનો નમૂનો નથી ?

હવે મિ. પાંગલે મહાશય પોતાના ટ્રેક્ટના સાતમા પેજ-માં ‘શ્વેતામ્બર ભાઈઓની વિચાર ભૂલ’ બતાવતાં બે ઉદા-હરણો આપે છે એક હાઈસ્કુલનું, અને બીજું ગ્રેજ્યુએટનું. એ ટલે કે-હાઈસ્કુલ કહેવાથી સાત ધોરણ સુધી શિક્ષણ આપનારી વિદ્યાલય સમજવી, અને ગ્રેજ્યુએટ કહેવાથી મેટ્રીક્યુલેશન, પ્રીવિઅસ, ઇન્ટરમીડીએટ બધી પરીક્ષાઓ તેની અંદર આવી ગઈ. તહેવીજ રીતે ‘દિગમ્બર કહીએ એટલે વસ્ત્રધારણની સામાન્ય શ્રેણીથી તે વસ્ત્ર છોડતાં સુધીની એટલે દિગ-

મળર થતા સુધીમાં, બધી શ્રેણીઓનો તહેમાં સમાવેશ થાય છે. અંતિમ સાધ્ય જે નક્ષત્રિતિ છે, તેને જૈનોએ ‘દિગમ્બર’ એવું નામ આપ્યું છે.” આ પ્રમાણે તેઓ ક્ષિતાર્થ કાઢે છે.

મ્હને તો લાગે છે કે—પાંગલે મહાશયે પોતાની સારી બુદ્ધિનો વ્યય આ ઉપરનાં બે દૃષ્ટાન્તોમાંજ કરી દીધો છે.

પહેલાં તો મ્હારે બતાવવું જોઈએ કે—મિ. પાંગલે ‘નગ્નાવસ્થા’ ને ઉંચી પાયરી ગણી છે, એજ તહેમણે સત્ય વાતનો શિરસ્સેદ કરેલો છે. એવું કયા શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે નગ્નાવસ્થા ઉંચી હદ છે? અમારું તો હજુ પણ કહેવું છે કે—‘સ્થવિરકલ્પ’ અને ‘જીવનકલ્પ’ એવા બે કલ્પો વર્ણવેલા છે, એ બે કલ્પોમાં પણ સ્થવિરકલ્પજ મુખ્ય ગણેલો છે. જો ‘જીવનકલ્પ’ જ ઉત્તમ હતો તો શામાટે ‘જીવનકલ્પ’માં રહેલા મુનિઓને કેવળ જ્ઞાન ન થવું જોઈએ? જમ્હારે થતું તો નથી. એથી ચોક્કસ સ્પષ્ટ થાય છે કે—‘જીવનકલ્પ’ અવસ્થા એટલી ઉત્તમ નથી કે, જોડેટલી સ્થવિરકલ્પ અવસ્થા ઉત્તમ છે.

મિ. પાંગલે આ સ્થળે મહાવીર સ્વામિનું દૃષ્ટાન્ત આપે છે, પરન્તુ તેઓ મહા ભૂલ કરે છે. કેમકે મહાવીર સ્વામી કલ્પાતીત હતા. કલ્પાતીતોની સાથે સામાન્ય વ્યક્તિઓને ઘટાવવી સર્વથા અનુચિત છે. અને જો તેમજ હોય તો મહાવીર સ્વામીએ તો કોઈ ગુરૂ પણ નહોતા ધાર્યા, તો શું આજકાલના મુનિઓ પણ તેઓનું અનુકરણ કરવા લાગી જશે? તીર્થંકરનો તો તહેવો અનિશ્ચયજ છે કે—તેઓ વસ્ત્રરહિત હોવા છતાં

પણ, કોઈ તહેવી અવસ્થામાં હેખતા નથી. આજ કાલ કોઈ પાં-  
ગલે મહાશયના નસગુરૂ બળરમા નિકળે અને તેઓને તીર્થ-  
કરની માફક, નસાવસ્થામાં કોઈ ન હેખે તો વિદ્યાવિન્યય, તી-  
ર્થકરનું આપેલું દૃષ્ટાન્ત સાચું માનવાને માટે તૈયાર છે. આ  
વાતને તેઓ કેમ ભૂલે છે કે-દ્વિગચ્ચરોના માનવા પ્રમાણે તો  
તીર્થકરોને તો બહિરંગ-ચતિલિંગનો અભાવજ બતાવ્યો છે.  
જુઓ તહેને માટે ‘પ્રવચનસાર’ ની વૃત્તિમાં કહ્યું છે કે:—

“ ન વિચરતે લિંગાનાં ધર્મધ્વજાનાં ગ્રહણં યસ્યેતિ વહિ-  
રંગચતિલિંગાભાવસ્યેતિ ”

આથી એ સિદ્ધ છે કે જીનેશ્વરોને બહિરંગ ચતિલિંગનો  
અભાવજ છે.

એ તો ખરૂં છે કે—જેઓ સ્થવિર કલ્પમાં હતા, તેઓ  
અમુક સમયને માટે ‘જનકલ્પ’ અવસ્થા સ્વીકારતા હતા, પ-  
રન્તુ તે શા માટે? તપસ્યા કરીને પોતાનાં ચીકણાં કર્મોને મૃદુ  
બનાવવા માટે. પરન્તુ તેથી તે અવસ્થા ઉત્તમજ હતી, એમ  
તો હતુંજ નહિ. તહેને માટે આ એકજ દૃષ્ટાન્ત બસ થશે.

ધારો કે બે ઉમેદવારો ‘મેટ્રીકયુલેશન’ની પરીક્ષા આ-  
પવાના છે, તહેમાં એકે વિશેષ મહેનત ન કરી અને ઉત્તીર્ણતા  
પ્રાપ્ત કરી, જાહેરે ખીજાએ અત્યન્ત પરિશ્રમ કરીને કેટલીક  
મુદતે ઉત્તીર્ણતા પ્રાપ્ત કરી છે, તો તેથી પેલો વધારે મહેનત  
કરીને પાસ થયેલો ઉમેદવાર ઉત્તમ છે, એમ કોઈ પણ બુદ્ધિ-  
માનુ કબૂલ કરી શકેજ નહિં.

આજ દૃષ્ટાન્ત સ્થવિરકંઠ્ય અને જનકંઠ્ય બે અવસ્થાઓ ઉપર ઘટાવીએ. એક સાધુતો સ્થવિર કંઠ્યમાં રહીનેજ પોતાનું ઇષ્ટસાધન કરે છે, જ્યારે એક બીજો સાધુ જનકંઠ્યમાં જઈ કેટલીક તપસ્યાઓ વિગેરે કરી આવે છે, ત્યારે કાલાન્તરે પોતાનું ઇષ્ટ સાધન કરે છે, તો તેથી તે જનકંઠ્ય અવસ્થાવાળો સાધુ વધારે શ્રેષ્ઠ છે, એમ તો કોઈ દિવસ કહી શકાયજ નહિં. હાં ! સ્થવિરકંઠ્ય અવસ્થામાં કેવલ જ્ઞાન ન થતાં, જનકંઠ્ય અવસ્થામાંજ કેવલજ્ઞાન થતું હોત, તો બેશક ! તે અવસ્થાને ઉત્તમ માનવાનું એક કારણ હતું. પરન્તુ તે તો કંઈ છેજ નહિં, એટલે જનકંઠ્ય અવસ્થાને શ્રેષ્ઠતમ માનવું ભૂલભરેલું છે. જનકંઠ્ય અવસ્થામાં કેવલજ્ઞાન નથી થતું, તેને માટે પંચ-વસ્તુ, દૃહ્-કલ્પસૂત્રવૃત્તિ, તથા પ્રવચનસારોદ્ધારવૃત્તિ વિગેરેમાં લગ્યું છે કે:—‘તજ્જમ્મે કેવલપડિસેહમાવાઓ’ અર્થાત્ તે જન્મમાં કેવલજ્ઞાનનો પ્રતિષેધ હોવાથી મુક્તિ થતી નથી.

હવે મિ. પાંગલે મહાશયે આપેલા એજ ગ્રેન્થુએટ અને હાઈસ્કુલના દૃષ્ટાન્તને ઉચિત રીતે ઘટાવીએ.

બેશક, ‘ ગ્રેન્થુએટ કહેવાથી મેટ્રીક્યુલેશન, પ્રીવિઅસ અને ઇન્ટરમીડીએટ આ બધી પરીક્ષાઓ આવી જાય છે, અને હાઈ-સ્કુલ કહી એટલે સ.ત ધોરણ સૂધી શિશુ આપનારી વિદ્યાલય સમજવી, ’ પરન્તુ આ બન્ને દૃષ્ટાન્તો કંઈ કંઈ અવસ્થાઓમાં મુકવાં જોઈએ, તેમાં મિ. પાંગલે મહાશયે ભૂલ બાધી છે. અર્થાત્ પાંગલે મહાશય, ગ્રેન્થુએટ સ્થાનાપત્ર અને હાઈ-

સ્કુલ સ્થાનાપન જનકલ્પ અવસ્થાને ગણે છે, પરન્તુ આ એવીજ ભૂલ છે, જહીવી દિવસને રાત કહેવાની ભૂલ. તેજ બે દષ્ટાન્તોને ઉલટાવનાથી વાંચકોને તહેની યથાસ્થિત અવસ્થા જણાઇ આવશે.

ત્રેજ્યુએટ અને હાઇસ્કુલના સ્થાનાપન, સ્થવિરકલ્પને ગણવો ભેદએ. જહારે તેથી નીચા દરજ્જામાં જનકલ્પને ગણવો ભેદએ. એતો ખડું છે કે—ત્રેજ્યુએટ અવસ્થાને ઉચો દરજ્જો ગણવાનું કારણ એજ છે કે તહેની અંદર, નીચેની કલાસો કરતાં જ્ઞાન અધિક હોય છે. હાઇસ્કુલને ઉચા દરજ્જાની સ્કૂલ ગણવાનું કારણ એ છે કે—તહેની અંદર અધિક જ્ઞાન અપાય છે. તહેવીજ રીતે સ્થવિરકલ્પ અને જનકલ્પ એ બે અવસ્થાઓમાં જહીની અંદર જ્ઞાન અધિક મળતું હોય તહેને શા માટે ઉચો દરજ્જો ન ગણવો ભેદએ ? બેશક ગણવો ભેદએ અને જહારે એમજ નિશ્ચય થયું તો પછી, તે અનુસાર તો સ્થવિરકલ્પજ ઉચો દરજ્જો એટલે ત્રેજ્યુએટ અવસ્થા છે. અને જનકલ્પ, તેથી નીચેની અવસ્થા એટલે હલકો દરજ્જો છે. કેમકે સ્થવિર કલ્પની અંદર ચોદપૂર્વ સુધીનું જ્ઞાન હોય છે, જહારે જનકલ્પમાં વધારેમાં વધારે કંઈક ન્યૂન દશ પૂર્વ બેટલું શ્રુત-જ્ઞાન થાય છે. તહેને માટે જૂઓ ‘વિશેષાવશ્યકભાષ્ય’ પૃષ્ઠ ૧૪ની ચોથી લાઇનમાં લખ્યું છે કે:—

“ જિનકલ્પિકસ્ય તાવજ્ઞવન્યતો નવમમ્ય પૂર્વસ્ય તૃતીય-માચારવસ્તુ, ઉત્કર્ષતસ્ત્વસમ્પૂર્ણાનિ દશપૂર્વાણિ શ્રુતં ભવતિ ”

તહેવીજ રીતે કેવલજ્ઞાન પણ જનકલ્પ અવસ્થામાંજ ન થતાં,

સ્થવિરકલ્પે અવસ્થામાંજ થાય છે. વિગેરે દરેક રીતિથી સ્થ-  
વિરકલ્પ અવસ્થા, જીનકલ્પ અવસ્થા કરતાં સર્વથા ઉંચે દરજ્જે  
છે, એમાં લગાર પણ મી મેળ જેવું નથી.

આગળ ચાલતાં મિ. પાંગલે દશમા પૃષ્ઠમાં 'કલ્પસૂત્રમાં દિ-  
ગમ્બર માટેનો પુરાવો' મહાવીર સ્વામીનું નામ લઈ આપે છે.  
પરન્તુ તેનો જવાબ તો હું પહેલાંજ આપી ગયો છું કે-મ-  
હાવીરસ્વામી કલ્પાતીત છે, માટે તેઓની સાથે અન્ય સામાન્ય  
વ્યક્તિને ઘટાવી શકાયજ નહિં.

અગીયારમા પૃષ્ઠમાં પાંગલેજી કહે છે કે—“ કારણ કે મ-  
હામુનિ થતી વખતે મહાવીર દિગમ્બર થયા હતા. ”

ખિલકુલ જૂઠી વાત છે. મહામુનિ થતી વખતે મહાવીર  
સ્વામીએ દિગમ્બર વૃત્તિ ધારણ કરીજ નહોતી. 'એકવર્ષથી  
અધિક તેઓએ દેવ દુષ્ટ વસ્ત્ર રાખ્યું હતું ! આ વાતને  
પાંગલે મહાશય કેમ ભૂલી જાય છે ? મહાવીર સ્વામી તો  
શું ? દરેક તીર્થંકરો દીક્ષાગ્રહણ વખતે વસ્ત્ર રાખે છે, તે માટે  
'વિશેષાવશ્યક' ની ટીકાના ૧૦૨૨મા પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે:-  
સર્વે ત્રિ એકદૃષ્ટેણ નિગ્ગયા જિણવરા ચ્ચઽઘ્વીસં ” અર્થાત્ ચો-  
વીશે તીર્થંકરો એક વસ્ત્ર સાથે નિકળે છે આથી અધિક પ્ર-  
માણ મિ. પાંગલે મહાશય શું માગશે ?

વાંચકોએ જોયું હશે કે—મહારા પ્રથમના લેખમાં મહે  
શિવપુરાણના ૨૧ મા અધ્યાયનના ચાર શ્લોકો. જહેની અંદર

શ્વેતામ્બર જૈનસાધુઓનું વર્ણન કરવામાં આવેલું છે, ટાંકી બતાવી શ્વેતામ્બરોની પ્રાચીનતાને પુષ્ટ કરેલ છે.

આ શ્લોકોમાં આવેલું વર્ણન, ‘શ્વેતામ્બર સાધુઓનું નહિં, દ્વિગમ્બર સાધુઓનું’ છે એમ કહેવાની કંઈ પણ બારી તેઓને ન મળી, ત્હારે શ્રીમાને એક બીજીજ કરતી ઉભી કરી. અને તે એજ કે શિવપુરાણનેજ અર્વાચીન બતાવી આપ્યું. ત્હેની પુષ્ટીમાં તેઓએ ‘આર્યધર્મ’ નામના માસિક પુસ્તકમાં આવેલા પુરાવા રજુ કર્યા છે.

વાંચકોએ આ વિષયને લગાર બારીકાઈથી વાંચવો. મિ. પાંગલે મહાશયે જહે પુરાવાના ઉતારા આપ્યા છે, ત્હેમાંનો પહેલો આ છે:—

“ (૧) પૌરાણિક મંડળીએ જૈનશ્લોકોના આદિ અને ઉત્તર પુરાણ માદ્રક અઢાર પુરાણ અને અઢાર ઉપપુરાણો બનાવ્યાં ”

આ પ્રથમ પુરાવા ઉપર આપણે એ વિચાર કરવાનો છે કે— શ્વેતામ્બરોમાં આદિ કે ઉત્તર પુરાણ છે નહિં, દ્વિગમ્બર આ-મ્નાયમાં છે, એટલે એમાં તો કંઈ કહેવા જેવું છેજ નહિં કે, મિ. પાંગલે મહાશયના કહેવા પ્રમાણે પૌરાણિક મંડળીએ દ્વિ-ગમ્બર પુરાણોનું અનુકરણ કર્યું છે.

હવે ત્હેની ઉપરના પેરામાં તો શ્રીમાન્ સાદ્ર કથન કરી ગયા છે કે “ કાળે કે અર્વાચીન પુરાણ કર્તાઓએ જૈનધર્મનું વર્ણન કરતાં કંઈ કંઈ શ્વેતામ્બર સાધુનુંજ વર્ણન કર્યું છે.”



આ ઉપર આપણને એ સમીક્ષા કરવાનો અવકાશ મળે છે કે યદિ દ્વિગમ્બરોના પુરાણોનું અનુકરણ કરી પૌરાણિક મંડળીએ પુરાણોની રચના કરી હોય, તો શા માટે તેઓ જૈન ધર્મનો ઉલ્લેખ કરતાં શ્વેતામ્બર સાધુઓનું જ વર્ણન કરે ? તેઓને તો દ્વિગમ્બર સાધુઓનું જ વર્ણન કરવાનો પ્રસંગ રહેલો છે, કેમકે દ્વિગમ્બરોનાજ પુરાણોની માફક (પાંગલેના કહેવા પ્રમાણે) તેઓ રચના કરે છે. આથી મિ પાંગલે મહાશયના કથન અનુસારજ એ સિદ્ધ થાય છે કે પૌરાણિક મંડળીએ દ્વિગમ્બરોનાં આદિ અને ઉત્તરપુરાણની માફક રચના નથી કરી, પ્રત્યુત દ્વિગમ્બરોએજ, તે પૌરાણિક મંડળીનાં રચેલાં પુરાણો ઉપરથી રચના કરી છે.

‘આર્યધર્મ’ માસિકના જહે ઉતારા પાંગલે મહાશયે આપ્યા છે, તેનો ખીજો ઉતારો એમ કહે છે કે—

“લોજ રાજાની પછી દોઢસો વર્ષ વૈષ્ણવ મતનો પ્રારંભ થયો. કંજર જાતમાં શઠ કેપ મનુષ્ય પેદા થયો. તેણે આ મતનો થોડોક પ્રચાર કર્યો. પછી ચંડાળકુળના મુનિવાહન અને યવનકુળના ચાવનાચાર્ય થયા, તેમણે આ મત ફેલાવવા ઘણીજ ખટપટ કરી પછી ચોથો પ્રાદ્ધણ કુળનો રામાનુજ થયો, તેણે આ મત ઘણોજ ફેલાવ્યો. શેવોએ શિવ પુરાણ વિગેરે બનાવ્યાં.”

જેર ! આ બધી રામાયણની આપણને કંઈ પણ જરૂર

નથી. પરન્તુ મહારે એ વિચારથી દૂર લાગણું ન જોઈએ કે-‘વૈ-  
ષ્ણવ મતનો પ્રારંભ કહારે થયો ?’

‘આર્યધર્મ’ નો જાહે ઉતારો ઉપર ટાંકવામાં આવ્યો છે, તહેની અંદરથી મનના તરંગો સિવાય, વૈષ્ણવધર્મની અર્વાચીનતાના સંબંધમાં કોઈપણ પ્રમાણ આપણે મેળવી શકતા નથી. એમ પણ બતાવવામાં નથી આવ્યું કે તેઓ આ વાતને શા આધારે લખે છે ? તો પછી એક માસિક પુસ્તકની અંદર આવી કદવના આવી, તેથી તહેને સાચી માની લેવાનું સાહસ, મિ. પાંગલે સિવાય બીજું કોણ કરી શકે ? હાં ! તહેની અંદર કોઈ પ્રબળ પ્રમાણ આવ્યું હતું તો બેશક ! થોડા વખતને માટે તહેની સમીક્ષા કરવાનો પ્રસંગ લેવાની જરૂર પડતે, પરન્તુ ઠીક છે, મહેને આ પ્રસંગે એક મિસાલ ( દૃષ્ટાન્ત ) યાદ આવે છે.

“ એક વખતે એક બાદશાહે પોતાના નોકરોને કહ્યું.— જુઓ, શિયાળીઆં રાત્રે કેમ રૂઢન કરે છે, નોકરોએ કહ્યું મહારાજ ! તે શિયાળીઆં રાત્રે ટાઢે મરે છે, કેમકે તેઓની પાસે કંઈ વસ્ત્ર નથી. બાદશાહે કહ્યું, ઠીક ! આજે દશહજાર રજાઈઓ ખરીદી, દરેકને એક એક આપી દેજો. નોકરોએ કહ્યું:—બહુ સારું હજાર ! આજા પ્રમાણે થઈ જશે.”

નોકરો જાણે છે કે-આ બાદશાહની બેવડૂંડી છે, પરન્તુ શા માટે તેઓ ખરી વાત બાદશાહને સમજાવે ? તહેમાં તો પોતાનાજ મનમોહક ઉડવાના હતાને ! બસ, એજ દૃષ્ટાન્ત મિ.

પાંગલે મહાશયના વિષયમાં ઘટે છે. પાંગલે મહાશય એમ તો સહજ સમજી શક્યા હશે કે—‘ આર્યધર્મ ’ ના પુરાવા બિલકુલ બિનપાયાદાર અને પ્રમાણુ વિનાનાજ છે. પરન્તુ પાંગલે જાણતા હશે કે—ભાવતું હોય ને વૈધ કહે, તો પછી શા માટે ખુશી થવામાં ન આવે ? તેજ પ્રમાણુ પાંગલે મહાશયે તો આ પ્રમાણુને પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાનું નાવ તો શું ? એક મહેટી સ્ટીમર જ સમજી લીધી.

આ પ્રસંગે ‘વૈષ્ણવસમ્પ્રદાય, આજનો નહિ’ પરન્તુ લગભગ બે હજાર વર્ષોથી પહેલાંનો’ છે, આ વાતને સિદ્ધ કરનાર એક નોટ ‘ જુલાઈ, સ. ૧૯૧૩ ની ‘સરસ્વતી’ માં નિકળી છે, તેનો કિંચિત્ ભાગ અહિં ઉદ્ધૃત કરું છું:—

“ .....इसी जगह ईशानकोणमें, वेतवा नदीके एक बड़े टीले पर एक ‘ गरुडध्वज ’ नामक स्तम्भ खड़ा है । इस पर एक अति प्राचीन लेख उत्कीर्ण है, जो पहले सेंदुरसे ढका हुआ था । इसका भावार्थ यह है:—

“ यह वासुदेवका गरुडध्वज विष्णुभक्त हीलियो डॉरस (Heliodaras) की आज्ञासे बनाया गया । वह यवन अर्थात् ग्रीक (Jonian greek) था । ‘ उसके पिताका नाम दिथोन (Dion) था । वह तक्षशिचा ( रावलपिण्डी प्रान्त ) का रहने वाला था । राजा अन्तलकीडस् (Antaluk.das) का यवन

(Jannian greek) દૂત થા, પ્રતિનિધિ હોકર વહ રાજા ભાગ-  
ભદ્રકે પાસ ઉસકે રાજ્યકે ચૌથે સાર્લમ આયાથા । \* \*

\* \* \* \* \*

ઇસ શિલાલેખસે યહ મી સિદ્ધ હૈ કિ-વૈષ્ણવસમ્પ્રદાય,  
કોઈ નવીન કલ્પના નહીં, પરન્તુ દો હજાર વર્ષોસે મી વહ  
અધિક પુરાની હૈ । ”

આ ઉપરના સપ્રમાણ લેખથી વાંચકો જોઈ શકયા હશે કે  
‘ વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાય અર્વાચીન છે ’ એમ કહેવાનો જાહે ઘટાટોપ  
મિ. પાંગલે મહાશયે કરેલો છે, તે સરાસર જૂઠો અને બિન-  
પાયેદાર છે. તેઓના ઘટાટોપે ખરેખર ‘ હમઠોલ માહે પોલ ’  
ની નકલ કરી છે, જાહે એમજ છે તો પછી તેઓનું ‘ વા-  
સ્તવિક રીતે ‘ આ પુરાણ નહીં, પણ નવીન ગ્રન્થો છે, ” ....  
ઇત્યાદિ કથન, સત્ય વાતનું ખૂન કરનારજ છે, એમ કહેવું કોઈ  
પણ રીતે અત્યુક્તિ ભરેલું કહી શકાશે નહિ.

મહત્તે અત્યન્ત આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે કે-જાહે પોઈન્ટોનો  
જવાબ મહે મહારા પ્રથમના લેખમાં બખૂબી આપેલો છે. તેજ  
પોઈન્ટનો જાહે મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાના ટ્રેક્ટમાં ઉલ્લેખેલો  
છે શું તેઓએ પાનાં ભરવામાંજ પ્રાચીનતા માની લીધી હશે  
કે? ખેર, ગમે તે હો, મહારે તે કારણને ખોજવાની કંઈ  
પણ જરૂર નથી.

મહાભારતાના જહિ ફકરાનો જવાબ મહે' મહારા લેખમાં આપ્યો છે તે આ છે:—

“સાધયામસ્તાવદિત્યુક્ત્વા પ્રાતિષ્ઠતોત્ક્રસ્તે કુણ્ડલે ગૃહી  
ત્વા સોઽગચ્યદય પથિ નગ્નં ક્ષપણકપાગચ્છન્તં મુહુર્મુર્ધૃદૃશમા-  
નમદૃશ્યમાન ચ”

હવે આ વાક્યમાં ‘નગ્ન’ શબ્દ દેખવાથીજ દિગમ્બરો પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. પરન્તુ હું પહેલાં નાજ લેખમાં બતાવી ગયો છું કે—જનકદંપીસાધુઓ તે વખતે મોજૂદજ હતાં અને આ પ્રસંગ તે જનકદંપી સાધુઓ માટેનો છે. દિગમ્બરો ‘નગ્ન’ શબ્દથી દિગમ્બર સાધુને ગણે છે, પરન્તુ આ મોટી ભૂલ છે. જહિ વ્યાસજીએ શિવપુરાણમાં શ્વેતામ્બર સાધુઓનું વર્ણન કર્યું છે, તેઓ મહાભારતમાં દિગમ્બર સાધુઓનું વર્ણન કરે, તે સંભવી શકેજ નહિ, કેમકે તે સમયમાં તો દિગમ્બરોનું નામ નિશાન પણ નહોતું. એરે ! આ ઉપર બીજો પણ એક વિચાર ઉદ્ભવે છે:—

તે સમયમાં સાધુમાત્રને ક્ષપણક કહેવામાં આવતા હતા. જહારે ક્ષપણક કહેવાથીજ સાધુનો યોધ થઈ જાય છે, તો પછી ‘નગ્ન’ શબ્દ આપવાની શી જરૂર હતી? નગ્ન વિશેષણ આપ્યું છે, તેથીજ એ સિદ્ધ થાય છે કે—તે વખતે વસ્ત્રધારી મુનિઓ અવદ્ય હતા. જહારે ‘સ્થવિર કદંપી’ અને ‘જનકદંપી’ આ બે અવસ્થાઓ શ્વેતામ્બરોની માન્યતા પ્રમાણે સિદ્ધજ ઠરે છે, એમાં લગાર મીનમિથ જહિયું રહેતું નથી.

હવે મિ. પાંગલે મહાશયની એક ઔઠ કરતૂત તપાસીએ. મિ પાંગલે મહાશય, પૃષ્ઠ ૧૩ માં હિન્દુધર્મશાસ્ત્ર ભાગવતનો એક પુરાવો આપી, પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવામાં કૂલ્યા સમાતા નથી. પરન્તુ તેઓ એ વાતને કહ્યા સમજે છે કે હું આ પુરાવો આપવામાં કેટલી ભૂલ કરું છું ? તેઓની ભૂલ હું બતાવું, તે પહેલાં, તહેયણે આપેલો ભાગવતનો ફકરો અહિં ઉદ્ધૃત કરવો ઉચિત સમજીું છું. તે ફકરો આ છે:—

“ एवमनुशास्यात्यजान्स्त्रयमनुशिष्टानपि लोकानुशाय-  
नार्थं महानुभावः परमसुहृद् भगवानृषभोपदेश उपशमशीलानां  
उपरतकर्मणां महासुनीनां भक्तिज्ञान-वैराग्यलक्षणं पारमहंस्य-  
धर्ममुपशिक्ष्यमाणः रत्नतनयस्तज्ज्येष्ठं परमभागवतं भगवज्जनप-  
रायणं भरतं धरणिपालनायाभिषिच्य स्वयं भवनरवोर्वरितशरी-  
रमात्रपरिग्रह उन्मत्त इव गगनपरिधानः प्रकीर्णकेश आत्मन्या-  
रोपिताहवनीयो ब्रह्मवर्तात्मवराज । ”

હવે આ ઉપર્યુક્ત કથનમાં આવેલ ‘ ગગનપરિધાન: ’ શબ્દને આગળ ધરી, તેઓ એમ કહેવા માગે છે કે— ‘ ઋષભદેવ ગગનરૂપી વસ્ત્રને ધારણ કરી અર્થાત્ દિગમ્બર બનીને પોતાના કર્તવ્યનો વિચાર કરતા બ્રહ્મવર્તમાથી નિકળી પડ્યા. ’

શુ આ તેઓની યુક્તિ કોઈ પણ પ્રકારના મહત્વને સ્થાપિત કરે છે ? હરજિજ નહિં. જહેણે માત્ર-બળનાને છોડ્યો, પુત્ર-પરિવારને છોડ્યો, અને સારા શત્રુપાટને છોડ્યો. તહેના માટે

એક વસ્ત્ર 'ગગન પરિધાન' રૂપજ લેખાય, તો તહેમાં શું આશ્ચર્ય ? હું પહેલાંજ ખતાવી ગયો છું કે- 'સઙ્ગે વિ એકદૂસેણ નિગયા જિણવરા ચ્ચઝ્ઞીન' અર્થાત્ ચોવીશે તીર્થકરો એક દેવ દ્વૈપ્ય સહિત સાધુ અવસ્થા સ્વીકાર કરે છે. તો આવું એક દેવ દ્વૈપ્ય માત્ર હોવાથી તેઓને 'ગગનપરિધાન' એવું વિશેષણ આપવાથી, કંઈ એમ ન કહી શકાય કે તેઓએ નસાવસ્થા સ્વીકારી. વ્યવહારમાં પણ આપણે જોઈએ છીએ કે-જહેમ કોઈ માણસ કેવલ ધોતીયું પહેરીને નદીમાં ઉતર્યો હોય, પરંતુ તે એમજ કહે છે કે-ભાઈ ! મ્હારે નદી ઉતરવા માટે બધાં વસ્ત્રો કાઢી નાખવાં પડ્યાં. તહેવીજ રીતે કોઈ માણસે ધોળીને વસ્ત્રો ધોવા આખ્યાં હોય, અને જો કે તહેને પહેરવાને અમુક વસ્ત્રો હોય છે, તોપણ તે તગાદો (ઉધરાણી) કરતી વખતે એમજ કહે છે કે-ભાઈ ! કપડાં જલદી આપો, ઉઘાડા ફરવું પડે છે.

આ એક વ્યાવહારિક ભાષા છે. તેથી એમ સિદ્ધાન્ત કાઢી લેવાનો નથીજ કે તેઓ નસજ ફરે છે. અને તહેવીજ રીતે ઋષભદેવ જેવા રાજરાજેશ્વર, સાધુ અવસ્થા સ્વીકાર કરે અને તેઓની પાસે એક દેવદ્વૈપ્ય માત્ર હોય, તો તેઓને માટે 'ગગન-પરિધાન' કહેવું લગાર માત્ર પણ ખોટું નથી. આજકાલ પણ જૂઓ-કોઈ સાધુ થાય છે, ત્હારે તહેને માટે લોકો એમજ કહે છે કે-“ ધન્ય છે, ફલાણાનો છોકરો બધું છોડી સાધુ થઈ ગયો. ” આથી શું તહેણે દુનિયાલરની ચીજો છોડી દીધી ? 'બધું' કહેવાથી ખાવું-પીવું-બેસવું-ઉઠવું-સુવું-ઓઘો મુહુપત્તિ-

પાત્ર-વસ્ત્રા અને શરીર વિગેરેનો પણ ત્યાગ કરી દીધો? કદાપિ નહિ. ત્હારે ‘ગગનપરિધાન’ શબ્દથી ‘નગ્નાવસ્થાનો સ્વીકાર’ કહેનાર મિ. પાંગલે મહાશયની બુદ્ધિને મુગારક-બાદી આખ્યા વિના કેમ રહી શકાય? આ સિવાય ઉપર્યુક્ત ભાગવતના ફકરામાં આવેલા ‘પરમહંસ ધર્મ’ નો અર્થ પાંગલે મહાશયે બ્રેકેટમાં ‘દિગમ્બરમત’ કર્યો છે, પરન્તુ આ કયા કો-શની ટાંગ તોડી, એ બતાવ્યું હતે તો વધારે સાફ હતું.

આ પરામર્શ ઉપરથી વાંચકો સમજી ગયા હશે કે-મિ. પાંગલે મહાશયને કોઈ સ્થૂણ યુક્તિ, પોતાની પ્રાચીનતાના વિષયમાં નથી મળી આવી, ત્હારે તેઓએ ‘નગ્ન’ શબ્દની કે ‘નગ્ન’ અર્થને કહેવાવાળા શબ્દોનીજ ડાઢી ખીચવામાં, પોતાના સમયનો વ્યય કર્યો જણાય છે. ‘બુદ્ધિનો વ્યય કર્યો છે’ એમ કહેવાનું સાહસ હું તો કરી શકું જ નહિ; કેમકે ‘નગ્ન’ અર્થને કહેવાવાળા શબ્દોને શોધી કાઢવામાં બુદ્ધિને એટલી તકલીફ નથી પડતી, જોડેટલી કે યુક્તિઓનું બહુડન કરવામાં યા નવાં પ્રમાણોને શોધી કાઢવામાં પડે છે.

આ તો શું? ભાગવતના સંખંધમાં તો હું ખીજું પણ પ્રબલ પ્રમાણ આપવાને સમર્થ થાઉં છું.

પ્રસ્તુત ભાગવત વ્યાસજીનું નહિ, પરન્તુ અર્વાચીન ‘ઓપદેવનું’ બતાવેલું છે, એમ ‘પુરાણ તત્ત્વપ્રકાશ’માંથી મળી આવે છે. પુરાણ તત્ત્વપ્રકાશના પ્રથમ ભાગના દશમા પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે:—



“ઇસકે ઉપરાન્ત જ્ઞાનેશ્વરમિશ્રને જો ગીતાકી ટીકા બનાઈ છે, ઉસમેં ઉન્હોંને ૧૨૭૨ શકાબ્દમેં હેમાદ્રિકા હોના સિદ્ધ ક્રિયા છે । ઓર ઉન્હોંકે સમયમેં પण्डित वोपदेवजी हुए, जिन्होंने राजा सचिव हेमाद्रिको भागवत सुनाई थी । इससे प्रत्यक्ष प्रकट होता है कि-भागवतको बने बहुत थोड़े दिन हुए।”

લ્યો, ‘પુરાણતત્ત્વ પ્રકાશ’ના કર્તા તો ભાગવતનેજ અર્વાચીન ગણે છે, કહો, હવે મિ. પાંગલે મહાશય, શિવપુરાણના દુધાન્તની માફક આને પણ સાચું નહિં માને કે ? અમારે માટે તો ભાગવતના સંબંધમાં બન્ને યુક્તિઓ લાલદાયક છે, પરંતુ દ્વિગચ્છર ભાઈઓ, ભાગવતના ઉપયુક્ત વાક્યને ઉદ્ધૃત કરી, અઢી આવલની ખીચડી પકાવવા કોશિશ કરે છે, તે તો કોઈ રીતે સિદ્ધ થાય તેમ છેજ નહિ.

મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાના ટ્રેક્ટના પંદરમા પૃષ્ઠમાં, પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાને માટે એક જળરક્ત પ્રમાણ આપ્યું છે, ખરેખર આ પ્રમાણે તો દુનિયાંભરના પ્રમાણોના કાનજ કાપી લીધા. જો કે આ તેઓના પ્રમાણના બદલામાં તો તે ટ્રેક્ટના વાંચનારાઓએ સ્વયં વાંચતી વખતે પાંગલે મહાશયની અછલની પરીક્ષા કરી લીધી હશે; તોપણ રહારે તો હોનો જવાબ આપવોજ જોઈએ.

પાંગલે મહાશય કહે છે કે:—“લોકરૂઢી જોઈએ તો ‘ત્રેતના દેવ નાગા’ એ વાત બધા ભારતવાસીઓની વાતમાં છે... ..

શ્વેતામ્બરના દેવ જો નર નહોતા, તો લોકમાં કહેવાતી રૂઠી કયાંથી આવી ? ”

ટૂંકામાં જવાબ તો એટલોજ હોઈ શકે કે-“ આ રૂઠી આવી દિગમ્બરોના દેવ નાગા દેવ્યા ત્હાંથી.” એવું કોણ કહી શકે કે-આ રૂઠી શ્વેતામ્બરોના દેવ નાગા હતા, તે ઉપરથી આવી ? શ્વેતામ્બરોના દેવ નાગા હતા પણ નહિ, અને છે પણ નહિ. અને જો આ રૂઠી શ્વેતામ્બરોના દેવ ઉપરથીજ પ્રચલિત થઈ હોય, તો મહારે કહેવું જોઈએ કે-શ્વેતામ્બરોના મંદિરમાં જતાં અન્ય દર્શનીઓ અચકાય છે, કે દિગમ્બરોના મંદિરોમાં જતાં ? તહેની તપાસ કરો. તપાસ શી કરવી છે, બનારસ-લખનૌ વિગેરે સ્થળોએ જમ્હુરે દિગમ્બરોની રથયાત્રા નિકળે છે, ત્હારે તહેની અંદર કોઈપણ હિન્દુધર્માનુયાયી શામેલ થતો નથી, એટલુંજ નહિ પરંતુ મહેં પ્રત્યક્ષ એ વાતનો અનુભવ કર્યો છે કે-લખનૌમાં તો દિગમ્બરોની રથયાત્રા હોય છે, તે દિવસે કુલ બજાર બંધ રહે છે, બડકે સાલગવા પ્રમાણે મુસલમાનો પણ દુકાનો બંધ કરે છે. અને તેજ શહેરમાં શ્વેતામ્બરોની રથયાત્રા કે વરઘોડો નિકળે છે, ત્હારે કુલ બજાર ખુલ્લો રહે છે અને લોકો ઉત્સાહ-પૂર્વક તહેમા ભાગ પણ લે છે. બડકે બનારસમાં તો અન્યદર્શનીયોને ભગવાનની પાલખી ઉઠાવતા અને પોતાનાં મંદિરો ઉપરથી પુષ્પો વડે ભગવાનને વધાવતાં પણ મહેં જોયા છે. પાંદડાં વિચાર કરો શકશે કે. મિ પાંગલેનું કથન કેટલુંબધું જૂઠ્ઠી ભરેલું છે ?

ઉપર્યુક્ત કથનથી એ તો ચોક્કસ જણાઈ આવ્યું કે આ રૂઢી દિગમ્બર-દેવમૂર્તિઓ ઉપરથીજ પ્રચલિત થઈ છે. હવે કદાચ દિગમ્બરો એમ કહેવા માગતા હોય કે-

“ જૈનના દેવ નાગા છે, આ રૂઢી દિગમ્બર મૂર્તિ ઉપરથી પ્રચલિત થઈ છે, તેથી અમેજ પ્રાચીન છીએ ” તો તે પણ ખોટુંજ છે. ખરું જોવા જઈએ તો આ રૂઢીથી તેઓની પ્રાચીનતા સિદ્ધ નથી થતી, પરન્તુ ‘તેઓ જૈન ધર્મને કલંકભૂત થયા છે ’ આ વાત સિદ્ધ થાય છે. કેમકે જરૂરથી તેઓ મૂર્તિને નગ્નાવસ્થામાં રાખવા લાગ્યા, તરૂદારથી આ લોકોક્તિ પ્રચલિત થઈ છે. આ લોકોક્તિ કંઈ શાસ્ત્ર પ્રતિપાદ્ય નથી. આવીજ એક બીજી પણ લોકોક્તિ ‘ જૈના મ્હેચ્છાઃ ’ એ પ્રમાણેની ચાલી આવે છે, અને તે લોકોક્તિ સ્થાનકવાસી ( ઢૂંઢીયા ) સાધુઓ ઉપરથી ચાલેલી અનુભવાય છે. કેમકે ઢૂંઢીયા સાધુઓનો કેટલોક વ્યવહાર, નિંદાને પાત્ર બને, તહેવો હોય છે. હવે શું આ લોકોક્તિ ઉપરથી ઢૂંઢીઆઓ એમ કહી શકે ખરા કે “જૈના મ્હેચ્છા.” આ લોકોક્તિ અમારા ઉપરથી ચાલે છે, માટે અમે પ્રાચીન છીએ.” કદાપિ નહિં. તહેવીજ રીતે દિગમ્બર ભાઈઓથી પણ, તે લોકોક્તિના આધારે પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી શકાય તેમ નથી. આવીજ લોકોક્તિઓ ઉપર મહારા ખુશમિનજી મિત્ર સાથે મહારે એક વખતે વાતચીત થતી હતી, તે વખતે તહેમણે મહને કહ્યું કે:-

“ નહમને એ વાતનો અનુભવ હજો કે-જરૂર મરમાં

કુતરું પેસતું હોય છે, ત્યારે તહેને 'હુટ સરાવળી (દિગ-  
મ્બર )' એમ કહીને હાંકવામાં આવે છે, અને આ પ્રમાણે હું  
ઘણાઓના મુખથી સાંભળું છું; તેથી માલૂમ પડે છે કે—આ  
લોકોક્તિ ઘણા કાળથી ચાલી આવતી હોવી જોઈએ, અને  
જો તેમજ હોય તો શું દિગમ્બર ભાઈઓનો આમશર્હૂલોની  
સાથે કંઈ સંબંધ હશે કે ? ”

મ્હારે તે વખતે સ્પષ્ટ કહેવું પડ્યું કે નહિં, આ તહમારી  
મોટી ભૂલ છે. શું લોકોક્તિ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે ?  
અને તે શું સંભવિત છે કે ?

આવીજ લોકોક્તિ ' જૈના નાસ્તિકા ' એ પ્રમાણેની પણ  
ચાલે છે. શું આ લોકોક્તિને કોઈપણ બુદ્ધિમાન સ્ત્રી માની  
શકશે ? કદાપિ નહિ. જૈનો શું આત્મા, પુણ્ય, પાપ, સ્વર્ગ,  
નરક અને મોક્ષ આદિ પદાર્થોને નથી માનતા કે જોઈથી તેઓ  
નાસ્તિક કહેવાય ? જોઈવું જૈનોના ગ્રંથોમાં ઉપર્યુક્ત પદાર્થોનું  
સ્પષ્ટિકરણ કરવામાં આવ્યું છે, તોઈવું કોઈપણ દર્શનમાં જો-  
વામાં આવતું નથી. વેદમાં બતાવેલી હિંસા આદિ નિંદ્યકાર્યોને  
જૈનોએ ન માન્યાં, એટલે તેઓને 'નાસ્તિક ' નું ટાઈટલ આપી  
દીધું. આ તો દેવસ દેવબુદ્ધિનુંજ પરિણામ છે. અને દેવ બુદ્ધિ-  
થી ચાલેલી લોકોક્તિઓ પ્રમાણભૂત હોઈ શકેજ નહિં. યદિ  
' જૈનોના દેવ નાગા ' આ લોકોક્તિને આગળ ધરી દિગમ્બર  
ભાઈઓ પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાનું બીડું ઝરપતા હોય.  
તો મ્હારે કહેવું જોઈએ કે—'જૈના નાસ્તિકા.' એ લોકોક્તિને

પણ સાચી માનવાનું, દિગમ્બરભાઈઓ સાહસ કરશે ખરાજ ને? પરંતુ નહિ, આવી લોકોક્તિઓ ઉપરથી અમુક એક ધોરણ બાંધવું, એ તો અસત્ય વાતને ખરીદી લેવા ખરાખર છે.

હવે પૃષ્ઠ સોલ્લમામાં મિ. પાંગલે મહાશયે, શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ દુષ્કાલના વખતમાં બતાવી છે. પરંતુ મહારા પ્રથમના લેખમાં બતાવેલી દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિની વાતને, તેઓ ગાય-ખજ કરી નાખે છે, અર્થાત્ ઉડાવીજ દીધી છે. શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિની જે રામકહાણી શ્રીમાને ચીતરી છે, તહેમાં કંઈ પણ પ્રમાણિકતાની વાત નથી. નિદાન તેઓએ કંઈ પણ પ્રમાણ આપ્યું નથી. આ સિવાય તેઓનું આ લખવું:—“શ્વેતામ્બરી ભાઈ-ઓના કરતાં, શ્વેતામ્બરી સાધુઓજ વધારે હઠ કરનારા હોય છે, અને તેઓ ન્યાયની કોઈ પણ વાત એકદમ માનતા નથી.” બિલકુલ મૂર્ખતા કે દ્વેષ ભરેલું છે. તહેમાં તેઓ પ્રમાણ ‘લાલન અને સાધુઓનો ઝઘડો થયો હતો,’ તે બતાવે છે.

ખરેખર મિ. પાંગલે મહાશયે પોતાની સ્વચ્છન્દતાના આદેશ અનુસર અહિંજ આપી દીધો છે. શ્વેતામ્બર સાધુઓને અને લાલનને કયા વિષયમાં ઝગડો થયો હતો ? વિગેરે કયા કહેવાની અહિં કંઈ પણ જરૂર એતો નથી, પરંતુ એટલું જરૂર કહીશ કે, શાસન શુભેચ્છક મહાત્માઓ, કોઈપણ શસ્ત્રને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ કલ્પનાઓ કરતાં, શાસન વિરુદ્ધ કાર્યો કરતાં અટકાવ કરે અથવા શિક્ષા કરે નો તેઓને હઠ કરનારા કે ‘ન્યાયની વાતને નહિ’ માનનારા કહેવું એ કેટલું બધું પાપી કામ કહી

શકાય ? પરંતુ ઠીક છે, નિર્નાથ દિગમ્બર સમ્પ્રદાયની અંદર જહેમ લોકો મનમોહક ઉડાવે છે, તહેમ શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયની અંદર પણ મુનિરાજો, લોકોને મનમોહક ઉડાવવા દે તો જરૂર, મિ. પાંગલે મુનિરાજોની તારીફ (સ્તુતિ) કરે. પરંતુ મિ. પાંગલે મહાશયે આ વાતને પોતાના અંતઃકરણમાં ધરાવે કોતરી રાખવી જોઈએ કે:-શ્વેતામ્બર આમ્નાય, દિગમ્બર આમ્નાય જેવો અગુરવો (ગુરુવિનાનો) નથી, શ્વેતામ્બરોની અંદર હજી શાસન પ્રિય મહાત્માઓ મેંજૂદ છે, અને જહાં સુધી તેઓની વિદ્યમાનતા છે, તહાં સુધી તેઓ શાસ્ત્રવિરૂદ્ધવર્તન કરનારાઓની અને ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કરનારાઓની સ્થામે પડવાના, પડવાના ને પડવાના. ચાહે તે મહાત્માઓની લોકો સ્તુતિ કરે ચા નિંદા પરંતુ તે બદલ અમારા પાંગલે મહાશયને શામાટે પેટમાં દદ થતું હશે ? તે કંઈ સમજી શકાતું નથી. યાદ રાખવું જોઈએ કે શ્વેતામ્બર સાધુઓ હંડ કરનારા નથી, કિન્તુ સાચી વાતને જાહેર કરનારા છે.

‘ મિયાંની ચાંદે ચાંદ ’ જહેવું કરે, તો શ્વેતામ્બર સાધુઓ અત્યચાહી ગણી શકાય, આ પણ કેવો ન્યાય ? દિગમ્બરોની અસત્ય વાતને શ્વેતામ્બર સાધુઓ ન સ્વીકાર કરે અને તહેવું ખણ્ડન કરે, તો તેથી શું તેઓ દુગ્ધાક્રી થઈ ગયા કે ? ભાઈ! દુગ્ધાક્રી કે અન્ધશ્રદ્ધાળુ તો તહાં જોવા દિગમ્બરભાઈઓજ છે કે-જેઓને અનેકાનેક પ્રમાણોથી એ વાત સિદ્ધ કરી આપીએ છીએ કે ‘દિગમ્બરો અર્વાચીન છે,’ તે છતાં ‘મિયાં મિર

તો મી ટાઈ જંચીકી જંચી ' ની માફક ભૂલને સ્વીકાર કરી સત્યવાતને માનતા નથી

પ્રિય પાઠક ! એ તો સૌ કોઈ સ્વીકાર કરી શકશે કે—મનુષ્ય માત્રની ભૂલ હમેશાં થતી આવે છે. એક સમયમાં માણસના જોડે વિચારો હોય, તે બીજા સમયમાં બદલાઈ જાય છે. અને તદ્દવીજ રીતે અમુક વિષયમાં જ્યાં સુધી પોતાને વિશેષ અનુભવ ન થયો હોય, ત્યાં સુધી સાચી વતથી વિપરીત મનઃકલ્પ કદાચિત્ હોય, તો તહેમાં કંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

મિ. યુ. ડી. બરોડિયા કે જેઓ એક ટ્રેન્યુએટ છે, તહેમણે 'જેનીઝમ' નામનું પુસ્તક લખી, 'જેન ટ્રેન્યુએટસ એ-સોસીએશન' દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાવ્યું છે. આ પુસ્તકની અંદર તે મહાનુભાવે એક એવો ફકરો લખ્યો છે કે, જોની અંદરથી મનઃકલ્પ કાઢવાવાળો માણસ એમ કાઢી શકે કે 'શ્વેતાન્ગરોની ઉત્પત્તિ દુષ્કાલના વખતથી થયેલી છે.'

પરંતુ આ મિ. બરોડિયાના ફકરા ઉપર તો મિ. પાંગડે મહાશય ક્રૂરતા પણ સમાતા નથી. તેઓ તો પોતાના મનમાં એમજ સમજવા લાગી ગયા છે કે—આ વાક્ય શું છે? દિગ્-ન્ગરોની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરનાર. સર્વજનું વચન છે. અને તેટલાજ માટે તેઓએ બે ત્રણ પેજ કાળાં કરવામાં અમ્પૂર્ણ ઉત્સાહ બતાવ્યો માલુમ પડે છે. પરંતુ હું પહેલાંજ કહી ગયો છું કે—જ્યાં સુધી મનુષ્યને અમુક વિષયમાં અમ્પૂર્ણ જિજ્ઞાસુ ન હોય, ત્યાં સુધી તે વિષયમાં ભૂલ થાય, એમાં

શું આશ્ચર્ય ? છદ્મસ્થાવસ્થામાં રહેલા તમામ જીવો ભૂલને પાત્ર બને છે, જો એમ ન હોય તો તીર્થંકરો શામાટે છદ્મસ્થ અવસ્થામાં ઉપદેશ ધારા વહેતી ન રાખે ? તહેતું કારણ એજ હતું કે-તેઓ એમ સમજતા હતા કે-યદિ છદ્મસ્થ અવસ્થામાં ઉપદેશ દેવામાં જહે પ્રરૂપણા થાય તહેમાં, અને કેવળ-જ્ઞાન થયા બાદ કરેલી પ્રરૂપણામાં બીજેજ ભાવ પ્રકટ થાય, તો દ્વિધાવાદ થવાનો પ્રસંગ આવે, માટેજ તેઓ છદ્મસ્થાવસ્થામાં ઉપદેશ નહોતા દેતા. અને તહેવીજ રીતે શ્રીયુત યુ. ડી. બરોડીયાએ પણ છદ્મસ્થ અવસ્થાના કારણથી ભૂલ કરેલી છે.

આ વિષયમાં મિ. બરોડીયાની સાથે, પૂજ્યપાદ મહારાજ શ્રીમન્દ્રવિજયજીને ઘણો વિસ્તારથી પત્રવ્યવહાર થએલો છે, અને તે પત્રવ્યવહારમાં અન્તોગત્વા આવેલા પરિણામને જાહેર કરું, તે પહેલાં મિ. બરોડીયાની સરળતા, સત્યપ્રિયતા અને તેઓના ઉત્સાહ બદલ અનેક ધન્યવાદ આપ્યા સિવાય હું આ લેખિનીને આગળ ચલાવી શકું નહિં. બરેબર, થેન્યુ-એટ્સ વર્ગમાં આવા પુરૂષો હું ક્વચિત્જ નોવા ભાગ્યશાળી નિવડય છું. મિ. બરોડીયા, પોતાના તા. ૨૦-૭-૧૩ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“.....એક બે પોઇન્ટ સિવાય ઘણોજ પરિશ્રમ લઇ સરસ મીમાંસાયુક્ત મુનિશ્રી વિદ્યાવિજયજીએ પોતાનો લેખ લખ્યો છે, ત્યારે મી. પાંગલે પોતાનો લેખ વિક્લપ્તાને ન છાજે તેવા શબ્દોયુક્ત



લખેલો છે. કંઈક ઉશ્કેરણી વૃત્તિથી તે લખાએલો હોય તેવું લાગે છે.

મારે એક વાત આ પત્રમાં લખવી જોઈએ. મી. પાંગલે મારો પેરેગ્રાફ ટાંકીને તેની સાથે પોતાના વિચારો લેખવી દઇને મને અને જૈન શ્વેતામ્બર સાધુઓને અન્યાય આપ્યો છે એ નિઃસંશય છે. તેથી મારી પ્રથમ વિનંતિ સ્વીકારી તે ગેરસમજૂતી ઉત્પન્ન કરાવનાર મારો સંક્ષેપમાં લખાયેલો પેરો આપ સુધારી આપો. જો આપની તેમ ઈચ્છા નહીં હશે તોજ પછી હું તે સુધારવા આરંભ કરીશ. એજ."

શું આ પત્ર બદલ, આવી સરલતા સત્યપક્ષતા માટે મિ. બરોડીયાને થોડો ધન્યવાદ ઘટે છે?

બસ ! હવે મ્હારે, મિ. પાંગલે મહાશયે મી. બરોડીયાનો ફકરો આગળ ધરી જે કૂલ મારી છે, ત્હેનો કંઈપણ જાણ આપવાની જરૂર નથી. મિ. બરોડીયા પોતેજ તે બૂલ સ્વીકારે છે, તો પછી, પાંગલે મહાશયની રામકહાણી માટે લખી લખીને, પાઠકોનો વિશેષ સમય શામાટે રોકવો જોઈએ?

હું આ પ્રસંગે એક આશા અવગ્રહ રાખીશ કે, મિ. પાંગલે મહાશયે શ્રીચુત બરોડીયાને 'સમજુ' 'વિદ્વાન' 'ઇતિહાસ સંગ્રાધક' અને 'પદ્મીધારક' ઇત્યાદિ વિશેષગો નહે પ્રેમથી-જે ઉત્સાહથી લખેલાં છે, તે પ્રેમ કે જ્ઞાનને લગાત માત્ર પણ

ખંડિત નહિં કરે. અને મિ. બરોડીયા સત્યપત્ની થયા-સાચું તે મ્હાફું, આ અનુસાર વર્તવા લાગ્યા, તેથી મિ. પાંગલે, યદિ બીજાંજ વિશેષણોથી બરોડીયાને વધાવશે તો, બેકે સત્ય-પ્રિય બરોડીયાને તો કંઈજ નથી, પરન્તુ હાં ! જન-સમાજ તો મિ. પાંગલેની કિંમત આંક્યા વિના કદાપિ રહી શકશે નહિં. આ વિષયમાં અધિક લખવું બ્યર્થ છે, પાઠકો સ્વયં વિચાર કરી શકે તેમ છે.

આગળ આલતાં મિ. પાંગલે પૃષ્ઠ ૧૬ માં લખે છે કે:-

“ કુંદકુંદાચાર્યના વખતમાંજ દિગમ્બર શ્વેતામ્બર બદલ ગિરનાર પર્વતપર વાદ થયો, તે વેળા દિગમ્બર પ્રાચીન અને શ્વેતામ્બર અર્વાચીન ઠર્યા. ”

શું આમ લખવા માત્રથી કોઈપણ બુદ્ધિમાન માની લેવાનું સાહુસ કરશે કે ? એવી રીતે તો દરેક પોતપોતાની વડાઈ હાંક્યા કરે, પરન્તુ તેથી પ્રમાણ વિના પ્રામાણિક થઈ શકે નહિં. આ સિવાય ‘પ્રભાસપુરાણ’ ‘ઋગ્વેદ’ ‘રામાયણ બાલકાંડ’ અને ‘નિઘંટુ’ એમ બે ગ્રંથ વાક્યો સંસ્કૃતનાં, કે જહોની અંદર ‘નગ્ન’ અર્થને કહેવાવાળો શબ્દ કે. ‘નગ્ન’ શબ્દ આવેલો છે, તે ઉદ્દેશ્યમાં છે, પરન્તુ હું એમ કહ્યા વિના ન રહી શકું કે ‘નગ્ન’ શબ્દને દેખી ‘નાગા’ થવાનો. દિગમ્બર ભાઈઓને એક મહાવરોજ થઈ ગયો છે. ભલા, ‘નગ્ન’ શબ્દ આવવાથી દિગમ્બર ભાઈઓની પ્રાચીનતા કેવી રીતે

સિદ્ધ થઈ શકવાની હોતી ? વળી આ જાહે ત્રણ, ચાર વાંચ્યો આખ્યાં છે, તે તો અસંગત્વ આખ્યાં છે, ન તો હિમણે તે કયા પ્રસંગની વાત છે ? તે બતાવ્યું છે, અથવા તેઓએ કયા પૃષ્ઠમાંથી, કયા પ્રકરણમાંથી તે વાક્યો ઉદ્ધૃત કર્યાં છે, તે પણ બતાવ્યું નથી, એથી વાંચનારા સહજ સમજી શકશે કે આ હિમનો જૂઠો વિતંડાવાદ અથવા તો ગાલબાજી છે.

હવે તે અધ્યક્ષ હે અજ્ઞાનતા નથી રહી કે માત્ર શ્લોક કે સંસ્કૃત વાક્ય આપી દેવાથી હિને વેદવાક્ય માની લે. હવે તો વાંચનારાઓ પ્રકરણ, સ્થળ, પૃષ્ઠ વિગેરે તમામ મશાલો મેળવ્યા પછીજ હિને સત્ય માનવાનું સાહસ કરે છે.

જહારે મિ. પાંગલે મહાશયને કંઈ પ્રબળ ચુક્રિત્તો નથી મળતી, જહારે તેઓ કેવા શબ્દોમાં પોતાનો રોગ બહાર કાઢે છે, હિનો નમૂનો એક આ પણ છે:—

“.....અને આ જોટા શાસ્ત્રને કેટલાએક ભોળા, હઠીલા શ્વેતાર્ચકી લાઈઓ ખરાં માને છે.”

ધન્ય છે દિગ્મજરે, તુમારી ભદ્રિકતા અને સરળતાને !! મહાશયજી ! શું તુમારાં શાસ્ત્રોને અધ્યક્ષથી કે અજ્ઞાનતાથી માની બેઠેલા દિગ્મજરોઓ સાચી વાતને પણ માનવામાં, કન્નો-જના દટ્ટોથી પણ વધીને અડીઅલપાતું કરે છે, હિને તુમે ભદ્રિક અને સરળ ગણોછો કે ? વાહ, મહાશય ! શું કહેવું તુમારી અધક્ષની અમલદારી માટે ?

પ્રિક્ષાઠક ! મીં બરોડીયાના અંગ્રેજી ફકરાવાળો ચરખો તો પાછો, પૃષ્ઠ ૨૦ અને ૨૧ માં પણ પાંગલે મહાશયે ચલાવ્યો છે. પરંતુ હેનો ઉત્તર તો હું પ્રથમજ આપી ગયો છું, એટલે ‘વીંણુલાને વીંણવા કરતાં, નવું વીંણવું સારું’ હેની માફક તે ટ્રેકટના આગળના ભાગમાં જહે અશુદ્ધિ-અસત્ય રૂપી કીડાઓ ખિલખિલાઈ રહ્યા છે, હેઓનેજ દૂર કરવા વધારે ઉત્તમ સમજું છું.

આજ સુધી હું એમ સમજતો હતો કે જાહુઈ ખેલો-હાય-ચાલાકીના ખેલો કરવામાં પ્રોફેસર નથુ મંચંગચંદ અવલ નંબર લોગવતા હશે. પરંતુ જ્યહારથી મિ. પાંગલેનું ટ્રેકટ મહારા વાંચવામાં આવ્યું, ત્યહારથી મહુને એમ ખાતરી થઈ કે, નહિં, અસલી સ્વરૂપને ઉડાવી દેઈ, હેને ખીજજ રૂપમાં બતાવવાની જાહુવિદ્યામાં ખરેખર મિ. પાંગલેએ વિશારદતાજ પ્રાપ્ત કરી છે.

વાંચકોએ જોયું હશે કે-મહેં મહારા પ્રથમના લેખમાં એક સ્થળે એમ જણાવ્યું છે કે:—

“ દિગમ્બર મતાનુયાયિઓનું એમ કહેવું છે કે—‘ અગ્નિ-યાર અંગ વિચ્છેદ થઈ ગયાં છે, અને વીર સં. ૬૮૩ માં ધર-સેન નામના મુનિ પાસેથી જ્ઞાન લેવાવાળા બે મુનિઓએ પહેલ પહેલાં જ્યેષ્ઠ શુકલ પંચમીને દિવસે ત્રણ સિદ્ધાન્ત બતાવ્યાં, હવે અહિં પ્રશ્ન એ ઉઠે છે કે—તે મુનિઓએ શાઓની રચના શા આધારે કરી? કદાચિત્ કોઈ એમ કહે કે અંગોનો

કોઈ કોઈ ભાગ રહ્યો હતો તે ઉપરથી શાસ્ત્રો રચ્યાં, ત્હારે  
તો એ વાત ચોક્કસ છે કે-જનસમાજને પ્રતીતિ થવા માટે જાણ  
તે તે અંગની અવશ્ય શાક્ષી આપવી જોઈતી હતી. અને તે  
પ્રમાણે તો કોઈ સ્થળે દેખવામાં આવતું નથી, તેથી એ વાત  
સિદ્ધ થાય છે કે-તેઓએ સ્વકપોલ કલ્પિત શાસ્ત્રો રચ્યાં છે,  
અને સ્વકપોલકલ્પિત શાસ્ત્રો જગત્માં કેવીરીતે પ્રમાણ થઈ શકે  
તે તો વાંચકો સ્વયં સમજી શકે તેમ છે. ”

આ પ્રમાણે લખેલા મ્હારા ફકરાનો જવાબ શ્રીમાન્ કેવી  
બહુવિદ્યાથી-કેવી ચાલાકીથી આપે છે ? તે તપાસો.

શ્રીમાન્ પૃષ્ઠ ૨૧ માં લખે છે કે:—“ સુનિ વિદ્યાવિજ્યજી  
લખે છે કે વીર સં. ૬૮૩ માં જૈન ગ્રન્થ લખવાનો પ્રા-  
રંભ થયો. ”

ઉપરજી બતાવેલા ફકરામાં વાંચકો જોઈ શકશે કે-મહે’ દિ-  
ગમ્બરેના! ગ્રન્થોનો રચવાનો પ્રારંભ બતાવ્યો છે કે લખ-  
વાનો ? રચનાના પ્રારંભને લખવાનો પ્રારંભ ટાંકી બ-  
તાવી, શું નજરબંધીનો ખેલ નથી કરી બતાવ્યો ? નજર-  
બંધીનો ખેલ શામાટે ? વાંચકોની આંખોમાં ધૂળ નાખવાનો  
પ્રયત્ન નથી કર્યો કે ? અસ્તુ ! આ ગિવાય ઉપરની બીજી બંધી  
વાત, કે બહે સંગંધી શંકા કરવામાં આવી છે, તે તો હજમજ  
કરી ગયા છે.

હવે બીજી વાત તપાસીએ—‘ પ્રશ્નચર્યા સમાધાન ’ નામના  
દિગમ્બર ગ્રન્થમાં લખ્યું છે કે—

“ મહાવીર દેવના નિર્વાણ બાદ ૬૮૩ વર્ષે ધરસેન મુનિ ગિરનારની ગુફામાં બેઠા હતા, તે કાળમાં અગીઆરે અંગ વિરહેદ ગયાં, જ્યારે ‘વિક્રમ પ્રબંધ’ અને ‘મૂલ સંધની પટ્ટાવટી’ માં તો લખ્યું છે કે:—‘મહાવીર પ્રભુથી ૬૧૪ વર્ષ વ્યતીત થયા બાદ ધરસેનાચાર્ય થયા, અને તેમનો વર્તમાન-કાળ ૧૬ (૨૧) વર્ષનો છે.

હવે આ ઉપરથી એક બાળક પણ સમજી શકે કે કે જ્યારે ૬૩૩ની સાલમાં તેઓ ( ધરસેન મુનિ ) સ્વર્ગે સિધાવ્યા છે, તો પછી ૬૮૩ ની સાલમાં તેઓ ગિરનારની ગુફામાં બેસેજ ક્યાંથી ? પરંતુ આ લખવું, બિલકુલ જૂઠ્ઠી ભરેલું છે, તે છતાં પણ પાંગલે મહાશય તેનો ઉચિત જવાબ તો બાંધજ ગયા અને તેને બીજાજ રૂપમાં ચીતરી કાઢે છે.

શ્રીમાન્ તો લખે છે કે—“ વીર સં. ૬૧૪ થી ૬૩૩ સુધીમાં ધરસેન મુનિએ પુષ્પદંત અને ભૂતળલી આચાર્યને શ્રુતજ્ઞાન શિખવ્યું, અને પછી ૬૮૩ માં ધરસેને શિખવેલું તે બન્નેએ લખેલું શ્રુતજ્ઞાન જગન્તહેર કર્યું એટલે દિગમ્બર શાસ્ત્રનો લેખનકાળ વીર સં. ૬૮૩ થી નક્કી થાય છે. ”

કેવી આશ્ચર્યની વાત છે કે-પહેલા તો ધરસેન મુનિના સમયનેજ નક્કી નથી કરી શકતા અને અન્ધાના લેખનકાળ ઉપર જઈને નોખત વગાડી. ૩.૬ એ થયો છે કે—‘ધરસેન મુનિ ૬૮૩ માં ગિરનારની ગુફામાં પડ્યા ક્યાંથી ? કેમકે તેઓનો

સમય તો ૬૩૩ નો છે.’ આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નહિં, અને લેખન તથા રચનાકાળ ઉપર ઉતર્યા. વાહ પાંગલેજી તહમારી ચાલાકીને ?

‘ ડાહી સાસરે ન જાય ને ગાંડીને શિખામણુ દે ’ આ લોકોક્તિને મિ. પાંગલે બહાદુરે ઠીકજ ચરિતાર્થ કરી છે. તેઓ મહુને શિખામણુ આપતાં કહે છે કે:—

“ ઇતિહાસ અવલોકનાર્યે ઇતિહાસની તારીખ નક્કી કરવા-માં સારાસાર વિચારની ઘણી જરૂર છે. ”

વાહ ! મને ઉપદેશ આપનાર મહેતાજી ! તહેનું પાલન તહમે પોતે કરો છો કે કેમ ? તેતો વિચારો. પરન્તુ મહાશય ! ખરેખર તે પછીનું તહમારું લખેલું “ તહેના અભાવે આવા ગોટાળા ભરેલું બધું ખોટું માલૂમ પડે છે ” આ વાક્ય તહમે યથાર્થ રીતેજ ચરિતાર્થ કરી બતાવ્યું છે.

તહમે લગાર દ્વેષદાવાનગને શાન્ત કરી, શાન્તચિત્તથી આ તહમારા ધરસેન મુનિજીના સમયનેજ તપાસી જોયો હોતે, તો તહ-મને માલૂમ પડતે કે-હજી હું કયા નવાણુંના ફેરમાં પડ્યો છું ? અને અસંગદ્ધ આ શું ચિતરૂંછું ? હવેથી તેમ ન થવા પામે, તે માટે એક હિતેચ્છુ તરિકે અનુરોધ કરૂંછું.

વળી મહેં મહારા લેખમાં એમ જણાવ્યું છે કે—

“ હવે વિચાર કરો કે શ્રી વીર નિર્વાણથી ૬૮૩ વર્ષે ધર-સેન મુનિ આવ્યા ક’હાંથી ? ભૂતબલી અને પુપ્પદંતને બોલા-

વ્યા કોણે ? ભૂતબલી પુષ્પદંત આબ્યા ક'હ્યાંથી ? ભણાવ્યા કોણે ? કેમકે ધરસેનનું મૃત્યુ તો ૬૩૩ માં થયું છે, પુષ્પદંતનું મૃત્યુ ૬૬૩ માં થયું છે, જ'હારે ભૂતબલીનું મૃત્યુ ૬૮૩ માં થયું છે. તો પછી આ બધાઓનો સમાગમ ક'હ્યાંથી થયો ? અત એવ પૂર્વોક્ત પરસ્પર વિરોધી ધરસેનની કથા ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—દિગમ્બર શાસ્ત્રોનો રચનાકાળ જહે બતાવવામાં આવે છે, તે પણ મનઃકલ્પિતજ છે. ”

આનો જવાબ મિ. પાંગલે મહાશયે જહે આપ્યો છે, તે બિલકુલ બિન પાયાદારજ આપ્યો છે. બિન પાયાદાર શું આપ્યો છે ? તેઓ પોતેજ આ વાતમાં શંકાશીલ થએલા છે. અર્થાત્ તેઓને પણ હજી સુધી એ નિર્ણય નથી થયો કે—‘ ધરસેન, પુષ્પદંત અને ભૂતબલી ક'હારે થયા ? ’

શ્રીમાને જહે જવાબ આપ્યો છે તે આ છે:—

“ ધરસેન જો વીર સં. ૬૩૩ માં સ્વર્ગસ્થ થયા હશે અને ૬૬૩ માં પુષ્પદંતાચાર્ય શ્રુતજ્ઞાનનો થોડો ભાગ ગ્રન્થમાં લખી સ્વર્ગસ્થ થએલા હશે અને વીર સં. ૬૮૩ માં ભૂતબલી આચાર્ય તે લખી રાખેલો દિગમ્બર આમ્નાયનો ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરી સ્વર્ગસ્થ થયા હશે, તો એ ત્રણેનો સતત દીર્ઘ પ્રયત્ન આ પ્રથમ લખાણ કરવામાં રોકાયેલો હોવાથી તે ત્રણેનાં નામ અને શ્રુતજ્ઞાન ગ્રંથ રૂપે પ્રસિદ્ધ થયાની મિતિ વીર સં. ૬૮૩ ના જ્યેષ્ઠ સુદ પાંચમ નૈન દિગમ્બર ઇતિહાસમાં નોંધાયેલ ગઈ છે. ”



પ્રિય વાંચક ! આ તેઓનો જવાબ કોઈ પણ જાતની પુછી કરનારો છે કે ? પુછી શાની કરે ? કેમકે તેઓ પોતેજ, 'જો આમ હશે, જો આમ હશે તો આમ થયું છે.' આવું અસંબદ્ધ વાક્ય લખે છે તો પછી ત્હોને 'જવાબ' કહેવાનું સાહસ કોણ મૂર્ખ કરી શકે ? આ વિષયમાં હજી પણ હું ઠાવા સાથે કહી શકું છું કે—મિ. પાંગલે મહાશય, કોઈ પણ રીતે પોતાનો બચાવ કરી શક્યા નથી અને કરી શકે તેમ પણ નથી.

દ્વિગમ્બર ગ્રન્થોનો રચના કાળ તો આપણે ઉપર ઘણા વિસ્તારથી તપાસી ગયા. હવે મહારા પ્રથમના લેખમાં એ શંકા ઉઠાવેલી છે કે:—

“જો દ્વિગમ્બર મત પ્રાચીન હોતો તો ગણધરાદિ મુનિઓનો બનાવેલો કોઈ પણ અંગ, પ્રકરણ, અધ્યાય અથવા વસ્તુ અવશ્ય હોવું જોઈતું હતું, અને છે તો નહિ, તેથી પણ એ સિદ્ધ થાય છે કે દ્વિગમ્બરોનો પોતાનો મત ચલાવવા માટેજ સ્વકલ્પિત નવીન ગ્રન્થોની રચના કરી લીધી છે.”

વાંચકો, વિચારી શકશો કે આ કથન મહાર્ શું જોડું છે ? કેમકે જ્યાં સુધી તેઓ પ્રાચીન કોઈ અંગ, પ્રકરણ આદિ સમ્પૂર્ણ તો શું ? થોડો અંશ પણ ન બતાવી શકે, ત્યાં સુધી જોમ કેમ ન કહી શકીએ કે તેઓના ગ્રન્થો બીજાકુલ સ્વકલ્પિત કલ્પિત છે ? પરંતુ આવું મીઠું દૂધ પણ તેઓને ઘાગુંજ અરૂચિ 'લરેલું' નિવડ્યું. તેઓ તો કહે છે કે:—

“ વિદ્યાવિજયનું આ કહેવું કેવળ અભિમાન ભરેલું અને દીર્ઘ વિચાર વગરનું છે ” કહો ! મિ. પાંગલેએ પોતાની યોગ્યતાનો ફોટો ખેંચી બતાવ્યો કે નહિ ? પ્રિય પાઠક ! આટલેથી સંતોષ ન રાખો, નહિં લખેલી વાતને પોતાની કલમથી ચીતરી કાઢી વાંચકોની આંખે પાટા ઉપર પાટા બાંધવાનું તો તેઓને એકઠે એક જાહેવું થયેલું છે. તેઓ કહે છે કે—“એકદમ અન્ય રચના થઈ નહિં, અને પાછળથી થઈ, માટે રચના કપોલ કલ્પિત છે, એવું કહેવું ભૂલભરેલું છે. ”

પ્રિય વાંચક ! શું મહારા લેખકની અંદર કોઈ પણ સ્થળે આવું વાક્ય તમે વાંચ્યું છે કે ? મહારી ઉઠાવેલી શંકા તો તેઓ પોતેજ ઉપર ઉદ્ધૃત કરી આવ્યા છે, તે છતાં પણ તહેના સારાંશમાં તો એક ‘ ઇદં તૃતીયં ’ અભિપ્રાયજન ઉભો કરે છે. કહો ત્હારે વિતંડાના છેડા સુધી તેઓ પહોંચી ગયા કે નહિં ? જોર ! તેઓ ગમે તેટલી ચાલાકી કરી પોતાનો બચાવ કરવા ચાહે, પરંતુ તેઓનો બચાવ તો થવો દૂર રહ્યો, પ્રત્યુત તેથી તો તેઓની નિર્બળતાજ જણાઈ આવે છે.

આગળ ચાલતાં તેઓ લખે છે કે—“ વેદનો રચનાકાળ મિ. તિલકે ‘ દશ હજાર વર્ષ પહેલાંનો છે, ’ એવું ‘ આર્ટિકલ હોમ ઇન ધી વેદાઝ ’ નામના ગ્રંથમાં સાબીત કર્યું છે, અને લેખનકાળ તે પછીનો છે, માટે તિલકની તે મીમાંસા ભૂલભરેલી ઠરશે કે શું ? ”

ઘણી આશ્ચર્યની વાત છે કે-મિ. પાંગલે પોતાના હાથેજ પોતાના પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે, છતાં પણ તેઓ અવગુણ દેખે છે.

મિ. તિલકની તે મીમાંસાને કોઈપણ બુદ્ધિમાન ભૂલ-ભરેલી કહી શકશે નહિ. કેમકે તેઓ તો પહેલાં વેદોની સ્થિતિ સિદ્ધ કરે છે અને ત્હાર બાદ લેખનકાળ બતાવે છે. પરંતુ અમારા દિગમ્બર ભાઈઓ એતો સિદ્ધ કરતાજ નથી કે ‘અમારા ગ્રંથો મોજૂદ હતા અને પાછળથી લખાણા’ અને મ્હારે પ્રશ્ન પણ તેજ છે કે-પહેલાં ત્હમારા અંગોના મૂળ ભાગોની વિદ્યમાનતા સિદ્ધ કરો અને પછીથી ત્હેનો લેખનકાળ બતાવો. અને જ્યાં સુધી ત્હેની વિદ્યમાનતા સિદ્ધ ન કરો, ત્યાં સુધી લેખનકાળની તતુડી કોઈ સાંભળે તેમ નથી. લેખનકાળ આજથી આઠ દિવસ પહેલાંનોજ કેમ ન હોય ? લેખનકાળની સાથે અમારે કંઈ સંબંધજ નથી. ત્હેની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાની જરૂર છે. અને પ્રાચીનતા તો સિદ્ધ ત્હારેજ થઈ શકે કે, ત્હારે દિગમ્બર ગ્રંથોમાં ગણધરાદિ મુનિઓએ બનાવેલા અંગ, પ્રકરણ, અધ્યાય કે વસ્તુમાંથી કંઈ પણ સમ્પૂર્ણ કે અંશમાં પણ બતાવી શકશે. અન્યથા તો તમારું રૂઢન ‘અરણ્યરૂઢન’ સમાનજ નિવડયું છે, અને નિવડશે.

આગળ ચાલતાં પત્ર ૨૩ માં ડૉ. હર્મન જેકોબી મહાશયનો એક ફકરો અને ત્હેનો અર્થ ટાંક્યો છે, પરંતુ તેથી તેઓ શું કહેવા માંગે છે, એજ સમજવું કઠીણતા જેવું થઈ

પડ્યું છે, કેમકે જેકોળીની તે વાતને તો શ્વેતામ્બરો પણ માને છે. તે ફકરો આ છે:—

In olden times the books were not used, it being the custom of the Brahmins to rely rather on the memory than on the manuscripts and in this they were followed by the Jains and Buddhists.

અર્થ:—અસલના વખતમાં પુસ્તકોનો ઉપયોગ થતો નહોતો, પુસ્તકના કરતાં સ્મરણ શક્તિ ઉપર આધાર રાખવાનું બ્રાહ્મણો વધારે પસંદ કરતા અને તે રિવાજને અનુસરી જૈનો અને બૌદ્ધ લોકો ચાલતા. ”

આ વાતને કોણ અસ્વીકાર કરે છે ? યદિ તત્ત્વદૃષ્ટિથી જોઈએ તો જહેવા શ્વેતામ્બર જૈનો આ નિયમને વધારે વળગી રહ્યા છે, તહેવા ખીન્ન કોઈ વળગી રહ્યા નથી. સ્મરણ શક્તિથીજ પહેલાં તો આચાર્યોએ કામ ચલાવ્યું, પરંતુ જહેવારે સ્મરણ શક્તિ કમ થઈ, તહેવારે ગ્રંથો લખાયા, આ વાતને શ્વેતામ્બરો પણ સ્વીકારે છે. તો પછી ઉપરનો ફકરો અને તહેનો અર્થ ટાંકીને પાંગલો મહાશયે શી બહાદુરી બતાવી ?

વળી આગળ તેઓ લખે છે કે—“હુકાળના વખતમાં જહે સાધુએ મહાવીરની દિગમ્બર પરિપાટી વિરૂદ્ધ શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરી, તહેમનો મહાવીરની નગ્ન પરિપાટીમાં અને

આજ્ઞામાં ફેરફાર કરનારો, નવો અને કલ્પિતભાગ આચારાંગાદિ અન્યમાં સમાવેશ કરવાનો ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ. ”

ખિલકુલ અસત્ય વાત છે. પહેલાં તો ‘મહાવીરની દિગમ્બર પરિપાટી’ ‘નગ્ન પરિપાટી’ કથનજ સત્ય વાતનું ખૂન કરે છે. કેમકે મહાવીરની દિગમ્બર પારપાટી હતીજ નહિ, અને તે સંબંધી તો આ લેખની અંદર પહેલાંજ ઘણું એક લખવામાં આવ્યું છે. ત્હીજ રીતે દુકાળના વખતમાં શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યાનું, મહાવીરની નગ્ન પરિપાટીમાં અને આજ્ઞામાં ફેરફાર કર્યાનું, તેમજ નવીન અને કલ્પિત ભાગ આચારાંગાદિ અન્યમાં સમાવેશ કર્યાનું, આ બધું કથન ખોટું છે. કેમકે શ્વેતામ્બરો એ પ્રમાણે માનતાજ નથી. અને આ બધી વાતનો ખુલાસો એજ ઉપરથી આવી જાય છે કે—‘દુકાળના વખતમાં શ્વેતામ્બર મત નિકળ્યો નથી,’ આ વાતને પ્રથમજ સિદ્ધ કરી આપી છે.

વળી તેઓ લખે છે:—“ જો તેમ ન હોત તો દેશાન્તર ગએલા નગ્ન સાધુ અને દુકાળના વખતમાં શ્વેતામ્બર વસ્ત્ર ધારણ કરેલા સાધુઓ મળી અંગાદિ શાસ્ત્રો લખવાં જોઈતાં હતાં, અને જૈનોમાં તે વખતે પડેલા દિગમ્બર અને શ્વેતામ્બર મત ભેદ થવા જોઈતા નહોતા. ”

થવા શું જોઈતા નહોતા, તે વખતે શ્વેતામ્બર દિગમ્બર એવા બે ભેદ, થયાજ નહોતા. અને જેઓને તહમે દેશાન્તર

ગએલા નગ્ન સાધુ ગણા છે, તેઓ નગ્ન હતાજ નહિં. બેશક, તહમે શ્વેતામ્બરોની જહે ઉત્પત્તિ આપી છે, તે ઉપ-રથી એમ કહી શકો છો, પરન્તુ તે તહમારી બતાવેલી ઉત્પ-ત્તિજ કપોલ કલ્પિત છે, એ વાતની સિદ્ધિ પહેલાં કરી બતાવી છે, તો પછી વિશેષ લખવું શા કામનું ?

મિ. પાંગલે મહાશયે એક સ્થળે ડા. જેકોબી મહાશયનો એક ફકરો આપી એમ સિદ્ધ કરવા કોશિશ કરી છે કે—“શ્વે-તામ્બરોના ગ્રન્થોની રચના ગણુધરાદિથી નથી થએલી, પરન્તુ દુષ્કાલના વખતમાં જેઓએ શ્વેતામ્બર મતની ઉત્પત્તિ કરી, તેઓથી થએલી છે, અને તે પણ ભદ્રનાહુની મદદ વગર.”

પાંગલે આ પ્રમાણે અર્થ કાઢવામાં મોટી ભૂલ કરે છે કેમકે ડા. જેકોબીનો ફકરો તો સાફ સાફ કહે છે કે:-

‘તે સમયમાં ગ્રન્થો એકઠા કર્યા,’ જ્યહારે તહને પાંગલે મહાશય ગ્રન્થો રચાયા એમ કહે છે, આ તેઓની અજ્ઞાનતા નહિં, તો બીજુ શું કહી શકાય ? બેશક, જેકોબી મહાશય-નું આ કહેવું ખરૂં છે કે—‘અગિઆર અંગો ( Collected ) ગોઠવવામાં-સંગ્રહ કરવામાં ભદ્રનાહુ શામીલ નહોતા,’ (તે સ-મયે તેઓ નેપાળમાં હતા ), પરન્તુ તેથી એમ તો કદાપિ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી કે અગિઆર અંગોનો સંગ્રહ કરવામાં તેઓ વિરૂદ્ધ હતા. જો તેઓ વિરૂદ્ધજ હોય તો, શ્રી સંઘની આજ્ઞાથી સ્થુલિભદ્રાદિ તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળા પાંચસો સાધુઓ ભદ્ર-

બાહુ પાસે ચૌદ પૂર્વ શિખવા માટે શામાટે જતે ? શામાટે તેઓ ભણાવતે ? અને સ્થૂણદ્ર સ્વામિને બે વસ્તુ નૂન દશ-પૂર્વ પાઠાર્થ શામાટે શિખવાડતે ?

વળી આ ફકરાની અંદર એ પણ બતાવવામાં આવ્યું છે કે—“ ભદ્રબાહુને દ્વિગમ્બરો પોતાના હેડ તરીકે માને છે, અને ત્રિવીજ રીતે શ્વેતામ્બરો પણ માને છે, તો પણ સ્થ-વિરની પરિપાટીમાં સંભૂતિવિજયને પ્રથમ માને છે.”

જેકોળી મહાશય, સંભૂતિવિજયને પ્રથમ માનવાનું કારણ, અવશ્ય સમજ્યા હશે, તોપણ મહારે કહેવું જોઈએ કે સંભૂતિવિજય અને ભદ્રબાહુ બન્ને એક પાટ ઉપર થએલા છે. ત્રિમાં મહોટા સંભૂતિવિજયને પદ્મધર ગણવામાં આવતા, જ્યારે ભદ્રબાહુ ગચ્છની સાર સંભાળ રાખતા હતા. જ્યારે આમજ હતું તો પછી સંભૂતિવિજયને પ્રધાન માનવામાં આવે, ત્રિમાં વાંધો શો છે ?

મિ. પાંગલે મહાશય, ડૉ. જેકોળી મહાશયના ફકરા ઉપરથી સારાંશ કાઢે છે કે—“ ગણધરોએ શ્વેતામ્બરમતના ગ્રંથની રચના કરી, તે વિદ્યાવિજયજીનું કહેવું ખોટું છે, તેમજ પાટલીપુત્રમાં એકઠા થએલા જૈનસંઘે શ્વેતામ્બર મતના સિદ્ધાન્ત તૈયાર કરેલા, તે આખા જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્ત નથી. ’

શું આ સારાંશ તેઓએ સાચો કાઢ્યો છે ? ‘ પટણામાં એકઠા થએલા સંઘે અંગોનો સંગ્રહ કર્યો’ તો તેથી ગણધરોની

ખનાવટમાં શો વિરોધ આવ્યો ? વળી ‘ આખા જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્ત નથી ’ એ તો ઠીકજ છે. કેમકે જરૂરથી અભિમાની, અવિનીત શિવભૂતિથી એક અલગજ નાગા મતે પોતાની અઢી આવલની ખીચડી પકાવતી શરૂ કરી, તરૂરથી તે ગણુધરાદિ રચિત ગ્રન્થો તેઓ માન્ય નથી રાખતા, પરન્તુ તેથી પહેલાં તો તે સિદ્ધાન્તો સમસ્ત જૈનોને માન્યજ હતા, એમાંતો કંઈ શકજ નથી.

ભદ્રબાહુના સંબંધમાં દિગમ્બરો ઘણી વખત ભૂલથાપ ખાઈ જાય છે—કંઈના બદલે કંઈ ભરડી મારે છે, તહેમાં એક કારણ છે. જહેમ પ્રસિદ્ધ ગૌતમ ત્રણ થયા છે. એક ગૌતમ બુદ્ધ (જહેનો બૌદ્ધ ધર્મ આવે છે), બીજા ગૌતમસ્વામી (મહાવીર દેવના પ્રધાન શિષ્ય ) અને ત્રીજા ગૌતમ ઋષિ ( જહેમણે ન્યાયશાસ્ત્રની રચના કરી ). આ ત્રણ ગૌતમ પ્રસિદ્ધ હોવાથી, વિશેષ અનુભવથી દૂર રહેલા લોકો, એકના બદલે બીજાને ગણી નાખે છે, તહેવીજ રીતે ભદ્રબાહુના સંબંધમાં પણ અજ્ઞાન દિગમ્બરીઓ ભૂલથાપ ખાય છે.

મહારે આ પ્રસંગે એ વાતને સ્ફુટ કરી બતાવવી જોઈએ કે—‘દિગમ્બરો, શ્રવેતા બરોની ઉત્પત્તિ કલ્પિત ઉભી કરવા જતાં, પોતેજ પોતાનું પોકળ પ્રકાશ કરી ગયા છે. આતો ‘હૈને ગર્હ પૂત, તો સ્વો અર્હ ચ્ચસમ ’ જહેવું દિગમ્બરોને થયું છે. તે વાતનું હુમણાંજ હું સ્પષ્ટિકરણ કરી બતાવું છું.

પ્રથમ તો દિગમ્બરો, જહે બીજા ભદ્રબાહુને માને છે,



તહેમના સમયનોજ તે લોકો હજી નિશ્ચય કરી શક્યા નથી. જુઓ:-

( ૧ ) વામદેવ, પોતાની ' ભાવસંગ્રહની ટીકા'માં લખે છે કે-વિ. સં. ૧૩૬ માં જીનચંદ્રદ્વારા શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ થઇ, આ વખતે ભદ્રબાહુ હતા. ( આ સંવતને વીર સં. ૬૦૬ ગણવામાં આવે છે. )

( ૨ ) મૂલસંઘની બલાત્કારગણની પટ્ટાવલીમાં લખ્યું છે કે-વીર નિર્વાણથી ૪૯૮ વર્ષમાં ભદ્રબાહુ પટ્ટસ્થ થયા.

( ૩ ) ' સર્વાર્થસિદ્ધિ 'ની ભાષા ટીકામાં, વીરનિર્વાણથી ૬૪૩ વર્ષમાં ભદ્રબાહુ થયા, એમ લખ્યું છે.

( ૪ ) સરસ્વતીગચ્છની પટ્ટાવલીમાં વીરનિર્વાણથી ૫૧૫ વર્ષે દેવલોક પામ્યા, એમ લખ્યું છે. ( ૪૯૨ માં પાટપર બેઠ્યા. )

હવે આ ચારે અભિપ્રાયો-લેખો, વાંચકો ધ્યાન પૂર્વક વાંચશે તો માલૂમ પડશે કે, એક બીજાથી ભિન્ન ભિન્ન સંવત બતાવી રહ્યા છે. આ ઉપરથી આપણે જોઇ શક્યા કે-દિગમ્બરોનું, ' બીજા ભદ્રબાહુના વખતમાં શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિનું માનવું ' કપોલ કલ્પિત અને પાયા વિનાના પુલ જેવું છે.

તહેવીજ રીતે તેઓ પ્રથમ ભદ્રબાહુના વખતમાં શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ થઇ, એમ પણ કહેવાને સમર્થ થઇ શકે તેમ નથી. કેમકે—

પહેલા ભદ્રબાહુ વીર નિર્વાણથી ૧૬૨ વર્ષે સ્વર્ગવાસી થયા, એવું તેઓના 'વિક્રમ પ્રબન્ધ' આદિમાં લખ્યું છે, જ્ઞહારે

‘વિ. સં. ૧૩૬માં શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ થઈ’ આ પ્રમાણે તો દિગમ્બરો ઠેકાણે ઠેકાણે લખતા આવ્યા છે, તો પછી આ ‘મિયાં મહાદેવનું જોડું’ કેવી રીતે મેળવી શકવાના હતા ? અતઃ એવ આ પરામર્શ ઉપરથી એમ ચોક્કસ થઈ આવે છે કે શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિના સંબંધમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી દિગમ્બરો કોઈપણ રીતે સાચા ઠરતા નથી.

હવે ‘ભદ્રબાહુ ચરિત્ર’ વિગેરે ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે-દિગમ્બરોએ પહેલા ભદ્રબાહુ ( જેઓ શ્રુતકેવલી હતા ) ની ચન્દ્રગુપ્ત સંબંધી કથા, તથા ખીજા કેટલીક બાબતો. ખીજા ભદ્રબાહુમાં ઘુસાડી દીધી છે. આવું ગડબડાધ્યયન થવામાં કેટલાંક કારણો છે.

(૧) શ્વેતામ્બરોએ માનેલી દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિનો સમય, અને દિગમ્બરોએ માનેલી શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિનો સમય એકજ મળતો આવે છે. એટલે કે:—

ખીજા ભદ્રબાહુ, વજ્રસેનસૂરિના વખતમા થયા છે, એમ ‘સર્વાથંસિદ્ધિ’ ની ભાષા ટીકાને અનુસારે પણ સિદ્ધ થાય છે. કેમકે વજ્રસેનસૂરિનો જડે સમય છે, તેજ સમયની લગભગમાં ભદ્રબાહુ થયાનું લખ્યું છે. હવે આ સમયની દરમિયાન, શ્વેતામ્બરો શિવભૂતિથી દિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ માને છે.

• • આ વાતને પુષ્ટ કરનાર ‘જૈનહિનેવી’ ના ૯મા અંકનું ૫૩૩-૫૩૪ પૃષ્ઠ જુઓ. તહેની અદર લખ્યું છે કે:—

“દૂસરે મદ્રવાહુ આચારાંગકે જ્ઞાતા થે । શાયદ અપ્પાદ્ધ

(૨) આ વખતમાં પણ બાર વર્ષનો દુકાળ પડ્યો હતો.

(૩) પહેલા ભદ્રબાહુ બ્રાહ્મણ હતા, તહેવીજ રીતે આ બીજા ભદ્રબાહુ પણ બ્રાહ્મણ હતા.

(૪) પહેલા ભદ્રબાહુ દુકાળના સમયમાં મગધ દેશમાંથી નેપાળમાં ગયા હતા, જ્યારે બીજા ભદ્રબાહુ ઉજ્જૈનથી કર્ણાટકમાં ગયા હતા.

(૫) પહેલા ભદ્રબાહુની ઉંમર ૭૬ વર્ષની હતી, જ્યારે બીજા ભદ્રબાહુની પણ તેટલીજ દિગમ્બરો માને છે. બસ ! આવાં કેટલાંક કારણોથી એકની કથા બીજામાં ઘુસાડી દીધી છે. આજ અભિપ્રાયને ડૉ. ગેરિનાટ પણ પુષ્ટ કરે છે કે—બીજા ભદ્રબાહુ ઉજ્જૈનથી કર્ણાટકમાં ગયા હતા, નહિં કે પહેલા.

ડૉ. ગેરિનાટનો અંગ્રેજી ફકરો હું અહિં રજુ કરું તે પહેલાં મ્હારે કહેવું જોઈએ કે—જો કે હું પહેલાંજ બતાવી ગયો છું કે, શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ હબ્બુ દિગમ્બરોજ નિર્ણય કરી શક્યા નથી અને તે વાતને પુષ્ટ કરનાર વાત, શ્રીજૈનસિદ્ધાન્તમાસ્કર' ની બીજી-ત્રીજી કીરણ વાંચતાં-મળી આવી છે. ઉક્ત કિરણના

---

નિમિત્તજ્ઞ મી યહો કહલાતે થે । આચારાજ્ઞકે જ્ઞાતા ચાર આચાર્યોમે યે તીલરે થે । વીર મગવાનકે ૬૮૩ વર્ષ પીછે તક અંગજ્ઞાનકો પ્રવૃત્તિ રહી હૈ । ઓર યે ચારોં આચાર્ય ૧૧૮ ધર્મ કે ખીતર હુય હૈ । ઇસ લિય વીર નિ૦ સંવત ૬૫૦ કે લગમગ દૂસરે મદ્રવાહુકા સમય નિશ્ચિત હોતા હૈ । ”

૧૪૪મા પૃષ્ઠમાં, ‘ વિદ્વદ્ગુરુત્તમમાલા ’ ની સમાલોચના કરતાં સમ્પાદક મહાશય લખે છે કે:—

“ એક જગહ ઔર આપને લિખા હૈ કિ-વિક્રમકે ૧૨૬ વર્ષ પીછે શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય અલગ હુઆ હૈ । કિન્તુ યહ વાત એકદમ નિર્મૂલ માલૂમ હોતી હૈ । ક્યૌંકિ યહ વાત સર્વ માન્ય તથા સર્વ પ્રસિદ્ધ હૈ કિ મદ્રવાહુસ્વામી કે સમયમેં દિગમ્બર સમ્પ્રદાયસે શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય અલગ હુઆ હૈ ” ।

પ્રિય પાઠક ! તહમે જોઇ શક્યા હશે કે, હજી દિગમ્બર ભાઈઓ પોતેજ નિશ્ચય રૂપેણ કંઈ નથી કહી શકતા કે-શ્વેતામ્બરોની ઉત્પત્તિ કહારે થઈ ? હું મહારા મનમાં એમ સમજતો હતો કે વિક્રમ સંવત્ ૧૩૬ની સાલને તો બધા સ્વીકાર કરતા હશે, પરંતુ નહિ, તેમાં પણ મોટો વિવાદ છે, એમ દિગમ્બર સમ્પ્રદાયમાં અવલ નંબરે નિકળતા ત્રૈમાસિક ઉપરથી માલૂમ પડ્યું. ઉપર્યુક્ત ફકરો લખનાર મહાશયનું એમ કહેવું છે કે-વિ. સં.-૧૩૬માં નહિ, પરંતુ પહેલા ભદ્રબાહુના વખતથી શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય નિકળેલ છે, પરંતુ જહેવી રીતે બીજા ભદ્રબાહુની કલ્પના તેઓની ખોટી ઠરાવી બતાવી, તેવી રીતે પ્રથમ ભદ્રબાહુના વખતની પણ તેઓથી કલ્પના થઈ શકે તેમ નથી, એ વાત પણ હું બતાવી ચૂક્યો છું. તેવીજ રીતે દિગમ્બરો, કયા ભદ્રબાહુના વખતમાં શ્વેતામ્બરોની

ઉત્પત્તિ થઇ તે પણ હજી નિશ્ચય કરી શક્યા નથી. §

હવે ઉપર હું ડૉ. ગેરિનોટનો અંગ્રેજી ફકરો આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરી ગયો છું, તે અનુસાર ડૉ. ગેરિનોટ, કે જેઓ ડૉ. જેકોબી મહાશયના જુના શિષ્ય થાય છે, તેઓના એક લેખનો ફકરો આપું છું, તે ઉપરથી વાંચકોને ખાતરી થશે કે— ભદ્રબાહુના સંબંધમાં દિગમ્બરો કેટલી મોટી ભૂલો કરતા આવ્યા છે:—

A Sketch of the jaina Literature in tamil language by Dr. A. Guerinot. Paris, માં લખે છે કે:—

This migration is a historical fact. The Pontiff Bhadrabahu, who foresaid the Twelve years

§ આ વાતની સાક્ષીમાં જુઓ દિગમ્બરોનાં પ્રધાન માસિકપત્ર ‘જૈનહિતૈવી’ ના નવમા ભાગનો નવમો અંક. તેની અંદર પૃષ્ઠ ૫૨૮ માં ખુદ સંપાદક મહાશય લખે છે કે:—

“ इसविषयमें मेरा वक्तव्य केवल इतनाही है कि पहले आप भद्रबाहुका समय निश्चय कर लीजिये, तब देवसेनमूरि के समयको निर्मूल बतलाईए। आपके भद्रबाहुओंका तो कुछ ठिकाना ही नहीं है। कभी आप चन्द्रगुप्त के समकालीन भद्रबाहुको श्रुतकेवली बतलाते हैं। कहीं अष्टाङ्ग निमित्तज्ञ बतलाते हैं और कहीं कुछ और ही.....विगेरे विगेरे,

famine at Ujjayini and led the jains to Southern India was not the Shrutakevalin of that name but Bhadrabahu II, the Minor Angin who became Pontiff in B. C. 53 or 61 according to the " Digambara Pattavalis "

અર્થાત્—આ વાત ઐતિહાસિક છે કે, આચાર્ય ભદ્ર-  
બાહુએ, એ પ્રમાણે ભવિષ્ય વર્ણન કર્યું હતું કે ‘ઉજ્જૈનીમાં ખાર  
વર્ષનો દુકાલ પડશે.’ અને તેટલા માટે તહેમણે જૈનીઓને  
પોતાની સાથે દક્ષિણ હિન્દુસ્થાનમાં દેશાટણ કરાવ્યું. આ આ  
ચાર્ય શ્રુતકેવલી નહોતા, પરંતુ ખીજ ભદ્રબાહુ હતા; કે  
જેઓ થોડા અંગોને જાણવાવાળા હતા અને દિગમ્બર  
પટ્ટાવલીઓના આધારે ૪૦ સં ૫૦ પૂર્વે ૫૩ થા ૬૧ માં આચાર્ય-  
પદે આવ્યા હતા.

આ બધી વાતો ઉપરથી વાંચકો સારી પેઠે સમજી શક્યા  
હશે કે— મહાવીરદેવની પ્રાચીન પરંપરા ધારણ કરી ચાલનારા  
શ્વેતામ્બરો છે, જરૂરે નવીન-અર્વાચીન કલ્પિત પંથ પ્રમાણે  
ચાલનારા દિગમ્બરભાઈઓ છે.

હવે મહેં મહાગ પૂર્વના લેખમાં, ડૉ. ભાંડારકરના “ મેરી  
સમગ્ર દિગમ્બર સમ્પ્રદાય સૂલક્ષા ઔર શ્વેતામ્બર પંથ પીછિકા હૈ ”  
આ વાક્યનું ખંડન કર્યું છે, તેને મિ. પાંગડે મહાશય  
‘ જૈનમુનિને અયોગ્ય એવું મેણું ’ કહી બતાવે છે. કહો,  
આ તેઓનો કેવો અંધ પક્ષપાત કહેવાય ? પરંતુ ઠીક છે.

તેઓના સ્વાર્થમાં લગાર ધકકો પહોંચતો હોવાથી તેઓને તેમ પ્રતિભાસ થયું લાગે છે, અસ્તુ ! તહેને માટે આપણે શો ઉપાય કરી શકીશું ?

ૐ૦ ભાંડારકરના વિચારના ખંડનમાં મહેં મથુરાના શિલા લેખોનો ઉલ્લેખ કરી બતાવ્યો છે અને તેજ વાતને માન્ય રાખી મિ. પાંગલેજી કહે છે કે:—“તે શિલાલેખોમાં, જૈનના પ્રથમ તીર્થંકરનું રૂપલનાથ નામ છે ” તે વાતને કોણ ના મંજૂર કરે છે ? શું શ્વેતામ્બરો ઋષલનાથ કે ઋષલદેવ એ નામ નામજૂર કરે છે ? જ્યહારે તેઓ મંજૂર કરે છે, તો પછી આ વાત બતાવવાનું શું પ્રયોજન ?

પિષ્ટપેષણ કરવું, એ તો મિ. પાંગલે મહાશય પોતાનો પરમ ધર્મજ સમજી બેઠા છે. તેઓના નાનકડા ટ્રેકટમાં એવી ઘણી વાતો આપણે દેખી શકીએ છીએ કે, જહેનાં એક બે વાર તો શું ? અનેકવાર દર્શન થયા વિના રહેતાં નથી. પરન્તુ ઠીક છે, મિ. પાંગલેને જ્યહારે બીબું કોઈ પ્રબળ પ્રમાણ મળે ત્યહારે તેઓ પોતાની પકડેલી વાતનું પૂછકું છોડે ને ? ખેર ગમે તેમ હોય, મ્યારે તો મ્યારા ઉદ્દેશ ઉપરજ રહેવું જોઈએ.

શ્રીમાન્ લખે છે કે:—“ ઋષલનાથ નગ્ન દિગમ્બર હતા, એ વાત ભાગવતમાં પ્રખ્યાત છે, તેમજ મહાવીર પણ નગ્ન હતા, એ વાત શ્વેતામ્બરોના કલ્પસૂત્રમાં પણ છાની રાખી નથી. ”

આજ તેઓની અજ્ઞાનતાનો જવાબ હું મહારા પહેલાંના લેખ-  
માં અને આ લેખમાં પણ આપી ગયો છું કે:—‘ દરેક તીર્થકરો  
એક દેવદુષ્ય વસ્ત્ર સાથે ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે અને કલ્પ-  
સૂત્રમા વર્ણિત મહાવીરદેવે એક વર્ષ ઉપરાન્ત દેવદુષ્યવસ્ત્ર રાખ્યું  
હતું. અને ત્હાર બાદની સ્થિતિ લેવા જતા હો તો, તે અનુ-  
ચિત છે, કેમકે તીર્થકરો તો કલ્પાતીત છે, તેઓનું ઉદ્દાહરણ  
આપણાથી લેઈ શકાય નહિ. એવું કોણ નથી જાણતું કે મ-  
હાવીર દેવનો અતિશયજ એવો હતો કે તેઓને નગ્નાવસ્થામાં  
કોઈ દેખીજ શકતું નહોતું ? દિગમ્બર ભાઈઓ નગ્ન રહેવામાં  
મહાવીર દેવનું અનુકરણ કરે છે, તો પછી તેઓના બીજા  
આચાર-વિચારમાં શામાટે અનુકરણ કરતા નથી ? હું દાવા  
સાથે એ વાત જાહેર કરું છું કે—યદિ પાંગલે મહાશય દીક્ષા લે,  
દેવદુષ્ય વસ્ત્ર તેઓને દેવતા અર્પણ કરે, ત્હાર બાદ તેઓ વસ્ત્રનો  
ત્યાગ કરીને વિચરે અને લોકો જો તેઓને માના પેટમાંથી  
નિકળ્યા, તેવા ન દેખે તો વિદ્યાવિજય અત્હારે દિગમ્બર મત  
સ્વીકાર કરવાને તૈયાર છે. શું પાંગલે મહાશય, હજુ સુધી  
પણ એ વાતથી અજ્ઞાત છે કે—‘ જીવોની હદ-હદમા અથવા  
બીજા શબ્દોમાં કહું તો પુણ્ય પ્રકૃતિમાં એક બીજાથી ઘણુંજ  
અંતર રહેલું હોય છે ? ’ યદિ તેઓ આ વાતથી અજ્ઞાતજ  
હોય, તો ખરેખર સખેદ આશ્ચર્યની વાત છે.

એક સ્થળે મિ. પાંગલે કહે છે:—“ દુષ્ટાળના વખતમાં  
જેઓ નગ્ન ન રહી શક્યા, તેઓએ વસ્ત્ર પહેરવાં ગરૂ કર્યા.”



ભલા ! જાહે નાગા મુનિઓ તહેવા દુષ્કાળના વખતમાં નગ્ન-પણે વિચરવાને સમથ થયા હતા, તો આવા સુકાળના વખતમાં શામાટે દિગમ્બર સાધુઓ નગ્ન પણે વિચારતા નથી ? શું લોકો ધોડા મારે છે ? પરન્તુ નહિ, પાંગલેતું આ માનવુંજ ભયંકર ભૂલ ભરેલું છે કે-દુષ્કાળના વખતમાં પતિત થઈ વસ્ત્રાદિ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા.

ભાગવતનો જે પોકાર મિ. પાંગલે મહાશયે ઉઠાવ્યો છે, તહેનો પણ જવાળ હું બખૂબી રીતે પ્રથમજ આપી ગયો છું. 'મેરી સમજमें दिगम्बर जैन सम्प्रदाय मूलका' આ પ્રમાણેના ડૉ. ભાંડારકરના કથન ઉપર મહુને ગુસ્સો નથી થયો, પરન્તુ વાસ્તવિક રીતે તેઓના મન્તવ્યનો તક્ષવત સપ્રમાણ સમજાવ્યો છે. તે છતાં તહેને 'ગુસ્સો' વિગેરે લખી અવળા રસ્તે ચીતરી મારે છે, તહેને માટે શ્રીમાનના ઉપર 'ભાવદયા' લાવવા સિવાય બીજો હું શો વિચાર કરી શકું ?

હું આ ટ્રેકટના પ્રારંભમાંજ એ વાત બતાવી ચૂક્યો છું કે કોઈ પણ મતની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવાને માટે ઐતિહાસિક વિષયો-પ્રાચીન શિલાલેખો કે તહેવાજ પ્રાચીન પુરાવાઓ વધારે પ્રમાણભૂત લેખી શકાય છે. તે અનુસાર મહેં મહારા પ્રથમના લેખમાં કેટલાક ઐતિહાસિક પુરાવા આથ એક એ પણ જગર દસ્ત પ્રમાણ આપ્યું હતું કે:—

“શ્વેતામ્બરોના માનવા પ્રમાણે હરિણેગરેપી દેવે મહાવીર

દેવનો ગર્ભાપહાર કરેલો છે અને તહેના યથાસ્થિત સ્વરૂપને બતાવનાર પ્રાચીન શિલાલેખોમાં એક સુંદર ચિત્ર મળી આવે છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોએ, આ ચિત્ર ઉપર કોતરેલા વર્ણો ઉપરથી એમ સિદ્ધ કર્યું છે કે-ઈ૦ સ૦ ની શરૂઆતનો અથવા તો તેથી પણ વધારે પ્રાચીન સમયનો તે લેખ છે જુઓ:-

‘ The jain stupa by. V, A, Smith પાને ૨૫ મે chapter 6th Plate XVIII ની અંદર. ”

આવા એક જળરહસ્ત પ્રમાણને પણ તેઓ કલ્પના રૂપે જ બતાવે છે. જ્યારે તહેમનાથી એમ કહી શકાય તેમ ન રહ્યું કે-જે ‘આ શિલાલેખ જ ખોટો છે,’ ત્યારે તહેમણે ડા. જેકોબીના શબ્દમાં એ બચાવ કર્યો કે:—“આ ગર્ભહરણની કથા, જન્મતાંજ કૃષ્ણને દેવકી પાસેથી ઉગ્રકી ગુપ્તપણે રોહીણિ પાસે લાવી મુક્યા, આ કથા ઉપરથી જૈનોએ લીધી છે. ”

હવે ચદ્ધિ તત્ત્વ દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો ડા. જેકોબી મહાશયે આ વાતમાં તો ‘લોકોને અવળે રસ્તે દોર્યા છે’ એમ કહેવામાં લગાર પણ અતિશયોક્તિ નથી. જેકોબી મહાશયનું આ પ્રમાણે નિશ્ચય રૂપેણ શું ? અનુમાનદ્વારા પણ કહેવું બિલકુલ અસત્ય પ્રતિપાદિતજ લેખી શકાય. ધારે કે આજથી સેંકડો વર્ષ ઉપર, કોઈ માણસ કંઈ કાર્ય કરી ગયો હોય, અને તહેવાજ કાર્યનો કોઈ અંશ, આજકાલ કરતા કોઈ મનુષ્યના કાર્યને મળતો આવતો હોય, તો તેથી આ માણસ તહેનું અનુકરણ કર્યું છે, એમ કહેવું શું સત્ય વાતનું બૂન

નથી કરતું? એક ધર્મનાં મન્ત્રો જીજ્ઞાસા ધર્મના મન્ત્રોની સાથે કોઈ અંશમાં મળતાં હોય, તો તેથી શું એમ કહી શકાય કે-આ ધર્મ તો અમુક ધર્મની શાખા છે? અથવા આ ધર્મે અમુક ધર્મનું અનુકરણ કરેલું છે? કદાપિ નહિ. યદિ આ સિદ્ધાન્ત સર્વમાન્ય હોય તો મ્હને કહેવા દો કે-“કેટલાક વેદના અનુયાયિઓ એમ માને છે કે વેદ અપૌરુષેય છે, અને તહેવીજ રીતે દિગમ્બરો પણ માને છે કે તીર્થંકરોની વાણી નિરક્ષરી છે” ત્યારે આ ઉપરથી હું એમ કેમ ન કહી શકું કે દિગમ્બરોએ આ ચોતાનો સિદ્ધાન્ત, તે વેદાનુયાયીઓ ઉપરથી ઉભો કર્યો છે? મ્હને આશા છે કે ડૉ. જોકોબી મહાશય આ મહારા કથનને અક્ષરશઃ મળતાં થશે.

પરંતુ નહિ, એ કોઈ વાત નથી. અમુક વાત જીજ્ઞાસા સાથે કોઈ અંશે મળતી આવી, તેથી તહેણે તેના ઉપરથી જોડી કાઢી છે, એ સિદ્ધાન્ત ઠીકજ હોય તો દુનિયાનો વ્યવહારજ બિલકુલ હવા વિનાની ધંમણ જેવો સંકુચિત થઈ જાય. એવું સંકટો વખત આપણે અનુભવીએ છીએ કે એક માણસની પાસે જહો વિચારો સાંભળ્યા હોય છે, તેજ વિચારો કાળાન્તરે કે તત્કાળ જીજ્ઞાસા પાસે પણ સાંભળીએ છીએ તો તેથી તે બન્નેએ એક જીજ્ઞાસાનું અનુકરણ કર્યું છે, એમ કહી શકાયજ નહિ.

ડૉ. ભાંડારકર મહાશયે, મિ. પાંડે મહાશયને આપેલા મૂર્તિઓ સંબંધીના જવાબમાં મ્હેં એમ લખ્યું કે-“વર્તમાન

સમયમાં જૈન મૂર્તિઓ નક્ક હોય છે ” આવો જહે પવન ફૂ-  
કાયેલો છે, તે અનુસાર ડા. સાહેબે તેમ કહી દીધું હોય તો  
ના નહિ, ” તો તહેમાં ઉતારી પાડવાનું શું કહી શકાય ? ડા.  
ભાંડારકરની આટલી યોગ્યતા શું ? તેથી પણ અધિક યોગ્યતા  
હોય અને કદાચ આ વિષયમાં તેઓએ અધિક તપાસ ન કરી  
હોય, તો તેઓ કોઈ સમયે ભૂલથાપ ખાઈ જાય, તહેમાં શું  
આશ્ચર્ય ? શું સંસ્કૃતના પ્રોફેસર થયા કે અંગ્રેજીમાં એમ. એ.  
થયા, એટલે દુનિયાભરની વાતો તેઓના જાણવામાં આવી ગઈ ?  
નહિ, જહેનો જહે વિષય હોય, તે તહેમાંજ સમ્પૂર્ણતયા કામ  
જાળવી શકે. અસ્તુ ! હવે મુખ્ય મુદ્દા ઉપર આવીએ.

આગળ આલતાં મિ. પાંગલે લખે છે કે:—“ કર્ણાટક તરફ  
દુકાળના વખતમાં જૈન સાધુ ઇ. સ. પૂર્વે ૪ સેકામાં ગયા ”  
આનો જવાબ તો પ્રથમજ અપાઈ ગયો છે.

“ તહેમાં ગયા પછી તેમણે ત્યાં જૈન મંદિરો સ્થાપ્યાં,  
શ્રવણબેલગુલ, હાલ્દીખીડ, મુડખીત્રી વિગેરેની લંગોટ વગરની  
પ્રાચીન જૈન મૂર્તિ ડા. ભાંડારકરના વચનની સત્યતા સાબીત  
કરે છે. ”

આ તેઓનું કથન, કથનમાત્રજ છે. એમ કહેવાથી કોઈ  
માની શકે નહિ. જહેવી રીતે મહે મહારા પ્રથમના લેખમાં  
પ્રાચીન શિલાલેખો વિગેરેનાં પ્રમાણો આપ્યાં છે, તેવીજ રીતે  
ચદિ દિગમ્બર ( લંગોટ વિનાની ) મૂર્તિઓ પ્રાચીન દેખવામાં

આવતી હોય, તો શામાટે તહેના સંવત સાથેના લેખો વિગેરે પ્રસિદ્ધ કરવામાં તહેમે પછાત છો ? અને કદાચિત્ મિ. પાંગલે મહાશય પૂજા-પ્રજ્ઞાલ નહિં થવાથી, તહેના ઉપરની કલિમા ઉપરથી, તહેને પ્રાચીન ગણુતા હોય, તો પછી તહેવી પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરવામાં તહેમને કંઈ તકલીફ ઉઠાવવી પડે તેમ છેજ નહિં. પરન્તુ, એટલું જરૂર છે કે તહેવી પ્રાચીનતા જનસમાજ તો માની શકશે નહિં. જનસમાજ તો તહેવારે માનવાનું સાહસ કરે કે જહેવારે પ્રાચીન મૂર્તિઓ ઉપરના સાલ-સંવત્ વાળા શિલાલેખો અથવા તહેવાં ખીજાં પ્રમાણો રજુ કરવામાં આવે.

મિ. પાંગલેએ બેલગુલ, હાદ્દીખીડ, મુડખીદ્રી વિગેરે સ્થળોએ લંગોટ વિનાની મૂર્તિઓ હોવાનું જાહેર કરે છે, પરન્તુ તહેમાં આશ્ચર્ય શું છે ? કેમકે દ્વિગમ્બરોની ઉત્પત્તિ બાદ તે સંપ્રદાયમાં થએલ ભદ્રબાહુ ( શ્રુતકેવલી ભદ્રબાહુ નહિં ) કર્ણાટકમાં ગયા, તેઓના વખતની તે મૂર્તિઓ હોય, તે વાત સંભવી શકે છે. પરન્તુ તેથી તે પ્રાચીન તો કહી શકાયજ નહિં.

મિ. પાંગલેએ પૃષ્ઠ ૨૮ માં ‘અંતરીક્ષજી પાર્શ્વનાથ’ની મૂર્તિ સંબંધી કેવલ હઠવાદજ જાહેર કર્યો છે. તે મૂર્તિ શ્વેતામ્બરોની છે, એમાં લગાર પણ મીન-મેખ જેવું નથી. તહેને માટે શ્વેતામ્બરોના ‘તીર્થ-કથ’ આદિમાં ખાસ ઉલ્લેખ કરેલો છે, તહેવીજ રીતે તે મૂર્તિના સંબંધમાં શા માટે દ્વિગમ્બર ભાઈઓ તહેવા લેખિત કે ખીજા પુરાવા રજુ કરતા નથી ? કેવલ ઝઘડા કરવાથી કે લાખોનું પાણી

કરવા-કરાવાથી શું તે મૂર્તિ પોતાની સિદ્ધ થઈ શકવાની છે? પરન્તુ ઠીક છે, દિગમ્બર ભાઈઓની આ ચાલ કંઈ આજની નથી. આ રૂઢી તો તહેમની વંશપરંપરાથીજ ચાલી આવે છે. આવા એકજ તીર્થને માટે તેઓ ઝઘડો ઉભો કરે છે, એમ નથી. શ્વેતામ્બરોનાં પ્રાયઃ તમામ પ્રાચીન તીર્થોમાં ઝઘડાદેવની ઉપાસના કરવા લાગી જાય છે. જુઓ સમ્મેતશિખરજી, પાવાપુરી, રાજગૃહી આદિ તીર્થોને માટે કેટલી પોતાની ટાંગ પસારી? જો કે જ્યાં જ્યાં તેઓ અનીતિપૂર્વક ઝઘડા ઉઠાવે છે, ત્યાં તેઓને ‘લાઓની ખરણાદી’ અને લોક-સમાજમાં ફિટકાર’ આ બે કૃણ સિવાય ખરી રીતે બીજું કંઈ મળતું નથી, તોપણ તેઓ પોતાના કુળમાં ચાલી આવતી રૂઢીને ખરાખર સંભાળી રાખે છે. અંતરીક્ષજી કે તહેવાં જહે જહે શ્વેતામ્બરોના તીર્થોમાં થોડો પણ દિગમ્બરભાઈઓનો પગ પેસારો થયો છે, તે અમારા શ્વેતામ્બરભાઈઓની ઉદારતા અથવા કહો કે ભદ્રિકતાનુંજ પરિણામ છે. ‘આંગળી દેખાડવાથી દુર્જનો પાંચો પકડી લે છે,’ આ લોકોક્તિને તેઓ (શ્વેતામ્બરો) યથાર્થ સમજ્યાજ નથી, એમ મહારે કહેવું જોઈએ. એક નીતિકાર કહે છે કે, ‘દુર્જનના ઉપર દયા કરવી, તે તહેની દુર્જનતાને ઉત્તેજન આપવા ખરાખર છે’ હું મિ. પાંગલે મહાશયને આ સ્થળે એટલી સૂચના કર્યા વિના ન રહી શકું કે કોઈપણ રીતે શિરપુરની પ્રતિમા દિગમ્બરોની ઠરવાની નથી. માટે દિગમ્બરો વ્યર્થ ઝગડાને ન વધારે, તે માટે તેઓને ભલામતુ કરો અને

અંતરીક્ષણ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ શ્વેતામ્બરોની છે, એજ પ્રાચીન  
ચાલી આવતી વાતને કાયમ રાખો. નાહકનાં ડકાણુ વધારવામાં  
કંઈ લાભ કાઢી શકો, તે હું દેખી શકતો નથી. જાહે પ્રમાણે  
હુમેશાંથી સત્યતા ચાલી આવી છે, તેમજ ચાલવા દો. ખસ !  
જુઓ હુમણાંજ ઝઘડાનો અંત આવશે. લાખોનું પાણી થતું  
અટકી જશે અને શાન્તિનો વરસાદ વરસશે. જો કે આથી  
'શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાય કરતાં દિગમ્બર સમ્પ્રદાય અર્વાચીન છે,'  
આ સત્ય હકીકત જાહેવી ને તહેવી કાયમ રહેશે, પરન્તુ તે  
તકરારોનો દિગમ્બરભાઈઓ શાન્તિ પકડી નિકાલ લાવશે, તો  
નામ મ્હોટું થશે, એમાં જરા પણ સંશય નથી.

હવે 'જૈનગ્રંથ રચના અને લેખનકાળ' ના વિષયમાં  
મહારે કહેવું જોઈએ કે—જો કે તે સંબંધી વાતને હું પ્રથમ  
ટ્રેક્ટમાં અને આ લેખમાં ઘણીજ સ્કૂટ રીતે ઉલ્લેખી ગયો છું,  
તે છતાં શ્રીમાન્ના ટ્રેક્ટના ૩૦ મા પૃષ્ઠમાં લખ્યું છે કે:—

“ દિગમ્બર સમ્પ્રદાયનું એજ માનવું છે કે—‘મહાવીર તીર્થ-  
કરે ગૌતમગણુધરને કહેલું, જૈનધર્મ જ્ઞાન પરંપરાથી શિષ્યોને  
શિખવવામાં આવતું, અને છેવટે ધરસેન મુનિના શિષ્ય પુષ્પ-  
દંત અને ભૂતબત્રીએ તે ગ્રંથરૂપે લખી રાખ્યું. ”

શ્વેતામ્બરોનું પણ એતો માનવું છે કે—મહાવીર તીર્થકરે  
ગૌતમદિગણુધરોને કહેલું 'જૈનધર્મનું જ્ઞાન પરંપરાથી શિષ્યોને  
શિખવવામાં આવતું, પરન્તુ આ-તેઓનું કહેવું સત્ય વિરુદ્ધ

છે કે—“ધરસેનમુનિના શિષ્ય પુષ્પદંત અને ભૂતબલીએ તે ગ્રંથ રૂપે લખ્યું” તેઓએ પરંપરાથી ચાલ્યું આવતું જ્ઞાન લખ્યું છે, ત્હેમાં શું પ્રમાણ ? કેમકે ત્હેમણે પોતાના ગ્રંથોમાં એવા કંઈ જૂના ફકરા આપ્યા નથી કે જહિથી આપણે તેમ માનવાનું સાહસ કરી શકીએ.

આગળ ચાલતાં, પાછો તેજ પોતાનો ચરખો મિ. પાંગલે મહાશયે શરૂ કર્યો છે. તેઓ લખે છે કે:—

“ દિગમ્બરોએ શ્વેતામ્બર પ્રમાણે દુષ્કાળમાં સલા લરી શાસ્ત્ર બનાવ્યાં નથી અથવા ત્હેમાં કંઈ વધારો ઘટાડો કર્યો નથી. પુષ્પદંત અને ભૂતબલીએ લખેલા દિગમ્બર આમ્નાયના જૈન ગ્રંથોનો લેખન કાળ ઇ. સ. ૧૩૯ અને વિ. સ. ૧૯૫ છે. ગૌતમ ગણધર પછી કોઈ પણ કેવલી શ્રુતકેવલીએ નવીન શાસ્ત્ર રચ્યાં નથી. મહાવીરના વખતથી જે જ્ઞાન પરંપરાથી હુમ પ્રાયઃ થતું આવતું, તેજ મોઢે કરવામાં આવતું અને આખરે પુષ્પદંતાચાર્ય અને ભૂતબલી આચાર્યે ઇ. સ. ૧૩૯ માં ગ્રંથરૂપે દિગમ્બર સંપ્રદાયનું જ્ઞાન લખી રાખ્યું. આજ દિગમ્બરની ગ્રંથ રચનાનો સમય છે.”

મિ. પાંગલેનું આ કથન પાયા વિનાના પુલ જેવું છે. શ્વેતામ્બરોએ દુષ્કાલના વખતમાં સલા લરીને શાસ્ત્રો બનાવ્યાં નથી, પરંતુ પરંપરાથી જહિ જ્ઞાન ચાલ્યું આવતું, ત્હેનો સંગ્રહ કર્યો છે, અને તે વાત અનેક વખત આ લેખમાં પણ



ખલાવી ચક્રો છું. એટલે વિશેષ લખવાની જરૂર નથી, જેશકે, એ વાત અમે માનીએ છીએ કે યુગ્પદંત અને ભૂતબલી-એ ઇ૦ સ૦ ૧૩૯ માં ગ્રન્થો લખ્યા, પરંતુ તે ગ્રન્થો નવીન રચનારૂપે લખ્યા છે. જોતમ ગણુધરની પરંપરાથી આદ્યુ આવતું જ્ઞાન લખ્યું છે, એતો તદ્દન જોટુંજ છે. યદિ પરંપરાથી આદ્યુ આવતું જ્ઞાન લખ્યું હતું, તો તેની પ્રતીતિ થવા માટે કંઈપણ પ્રમાણ હોવું જોઈતું હતું, અને તહેવું છે તો નહિ, તેથી એ સિદ્ધ વાત છે કે યુગ્પદંત અને ભૂતબલી આચાર્યે મનઃકલ્પિત ઘોડા દોડાવ્યા છે. અર્થાત્ ‘મનઃપૂતં સમાચરેત્’ નું અનુકરણ કર્યું છે.

આગળ ચાલતાં ૩૧ મા પૃષ્ઠમાં મિ. પાંગલે, ડૉ. જેકેબી મહાશયનો ફકરો લખી લખે છે કે:—

“ ઇ૦ સ૦ પૂર્વે ૪ થા સૈકામાં સર્વ (શ્વેતામ્બર) જૈન સિદ્ધાન્ત રચાયા. શ્વેતામ્બર જૈન સિદ્ધાન્તનો સંગ્રહકાળ અથવા ખરૂં કહીએ તો રચનાકાળ ઇ૦ સ૦ પૂર્વે ૪ થા શતકના અંતમાં અથવા ત્રીજા સૈકાની શરૂઆતમાં ઠરે છે.”

ભુલવું ન જોઈએ કે આ સમય તેજ છે કે જહિને કુખ્તાલનો સમય ગણવામાં આવે છે. પરંતુ તે સમયમાં શ્વેતામ્બર ગ્રન્થોનો રચનાકાળ સમજવો, ભયંકર ભૂલ છે. તે વખતમાં પરંપરાથી આદ્યુ આવતું જ્ઞાન, જહિને જહિને જેટલું સ્મરણપથમાં રહ્યું હતું, તે બધાનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો, અને તે વાતને જેકેબી મહાશય પણ સ્વીકારે છે. પરંતુ

તહેની સાથે સંગ્રહકાળનો અર્થ અથવા રૂપાન્તરમાં રચના-કાળ કહે છે, એજ મહોટી ભૂલ કરે છે.

લેખનકાળના વિષયમાં ડૉ. જેકોબી મહાશયના શબ્દોમાં મિ. પાંગલેતું આ કથન ખોટું તો નથીજ. “ દેવાર્ધગ-ણિના પ્રમુખપદ નીચે વલ્લભી નગરમાં જૈન સિદ્ધાન્ત વીર સં. ૯૮૦ ( અથવા ૯૯૩ અને ૬૦ સં ૪૫૪ ( અથવા ૪૬૩ ) માં લખાયાં ” પરન્તુ તે લેખનકાળ ઉપરથી શ્વેતારણરોની અર્વાચીનતા સિદ્ધ થતી નથી. જેકોબી મહાશયના ઉપર્યુક્ત વચનો ઉપરથી શ્રીમાન્ એ પ્રમાણે મત-લબ્ધ કાઢે છે કે:—

“ દિગમ્બરોની અંગપૂર્વ ( શાસ્ત્ર ) રચના ગણુધરોએ કરેલી, અને શ્વેતારણરોની અંગપૂર્વ રચના, ૬૦ સં પૂર્વ ૪-૩ શતકમાં દુકાળ વખતે પાટલીપુત્ર ( પટના ) માં શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરેલા દિગમ્બર મતમાંથી ભ્રષ્ટ થએલા સાધુએ કરેલી. ”

હૃદયમાંથી પોરા કાઢવાની આ તહેમની ચાલખાણને કોણ ખુદ્ધિમાન્ સમજ્યા વિના રહેશે વાઝ ? દિગમ્બરોનાં શાસ્ત્રોને ગણુધરદિ રચિત અંગપૂર્વ ( શાસ્ત્ર ) કહેવાં, ‘ વન્ધ્યાનો પુત્ર રમે છે ’ એમ કહેવા ધરાગર છે. તેઓનાં શાસ્ત્રોજ નવીન રચેલાં છે, તો પછી તહેને ગણુધરરચિત અંગપૂર્વ કહેવાનું સાચુ કેમ કરી શકાય ?

શ્વેતામ્બરોનાં અંગ-પૂર્વની રચના, પાંગલોળના કહે  
 પ્રમાણે નથી થયેલી, પરંતુ ગણધરોથી થયેલી છે. અ  
 હેના પ્રમાણભૂત શ્વેતામ્બરોમાં અંગાદિ અત્યારે મોબૂદ  
 દિગમ્બરોની માફક શ્વેતામ્બરો અસત્ય પ્રતિપાદન કરવા  
 પુણ્ય નથી માનતા, પરંતુ મહા પાપ સમજે છે. શ્વેતામ્બ  
 રોને ગણધરરચિત જાહેરલો ભાગ ઉપલબ્ધ થયો, તેટલોજ  
 જાહેર કરે છે. જુઓ આચારાંગનું મહાપ્રજ્ઞાઅધ્યયન ન  
 મળ્યું, તો કોઈ કારણથી પણ તે લખ્યું નહિં. બસ ! આજ  
 તેઓની પ્રામાણિકતા બતાવી આપે છે. શું દિગમ્બર આચાર્યોની માફક દેવધિગણિક્ષમાશ્રમણાદિક કુશાચ્ર બુદ્ધિવાળા  
 આચાર્યો હેની પૂર્તિ કરી શકે હેમ નહોતા ? પરંતુ નહિં,  
 તેઓ સત્ય વાતનેજ જાહેર કરનારા હતા. તેઓ કલ્પિત વાત  
 બનાવવામાં મહા પાપ સમજતા હતા. શ્વેતામ્બરોની પ્રામા-  
 ણિકતાને માટે આથી અધિક પ્રમાણ બીજું શું જોઈએ ?  
 વળી તેઓ ૩૨ મા પૃષ્ઠમાં લખે છે કે :—“ દિગમ્બરનો પ્રથમ  
 અન્થ ઇં સં ૧૩૯ અને વિં સં ૧૯૫ માં લખાયો અને  
 શ્વેતામ્બરનો પ્રથમ અન્થ ઇં સં ૪૫૪ માં લખાયો. દિગમ્બર  
 શ્વેતામ્બરના રચના અને લેખન સમયમાં આટલો જમીન  
 આસમાનનો ફરક છે, તો પછી શ્વેતામ્બરના અન્થ દિગમ્બર  
 કરતાં પ્રાચીન કેવી રીતે હોઈ શકે ? ”  
 પ્રિયવાંચક ! એ વાતને ભૂલશો નહિં કે— ‘ પુન્યદંત અને  
 ભૂતબલીએ દિગમ્બર અન્થની રચના કરી. ’ હવે લેખનકાળ,

શ્વેતામ્બર દિગમ્બરોના જાહે બતાવ્યા છે, તે ઠીક છે, પરંતુ તેથી એમ કોણ બુદ્ધિમાન પુરૂષ કહી શકે કે—“ દિગમ્બર ગ્રંથોના રચનાકાળ કરતાં શ્વેતામ્બર ગ્રંથોના રચનાકાળ પછીનો છે ? લેખનકાળને અને રચનાકાળને કંઈ પણ નાતે-દારી નથી. ધારો કે એક ક્લાસની અંદર એક વિદ્યાર્થી ઘણા વખતથી અભ્યાસ કરી રહ્યો છે, હેવામાં એક બીજો વિદ્યાર્થી તેજ ક્લાસમાં દાખલ થયો, હવે જાહે પહેલાંનો વિદ્યાર્થી છે, તે તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો હોવાથી અમુક વાતને ઘણા વખત સુધી સ્મરણપથમાં રાખી શક્યો, જ્યારે નવો દાખલ થએલો વિદ્યાર્થી સ્થૂલ બુદ્ધિવાળો હોવાથી, અમુક વાત શરૂઆતથીજ લખી રાખવા લાગ્યો. તો તેથી એમ તો નજ કહેવાય કે પેલા બીજા વિદ્યાર્થીએ અમુક વાત પહેલાં લખી રાખી, માટે તે પ્રાચીન છે. ગણુધર રચિત શાસ્ત્રોને સ્મરણમાં રાખી આવતા શ્વેતામ્બર આચાર્યો ૪૫૪ સુધી સ્મરણમાં રાખી શક્યા, અને દિગમ્બર આચાર્યોએ, પંથની શરૂઆત કરતાંજ નવીન બનાવેલાં શાસ્ત્રો લખ્યાં, તો તેથી શ્વેતામ્બરોનો ગ્રંથ રચનાકાળ પાછળનો છે, એમ સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. જ્યારે આમ છે તો પછી ‘ ૩૦ લાંકારકરે ભૂતથાપ ખાધી છે, ’ એમ મહાઈ કહેવું શું ખોટું હતું ?

હવે ‘ નિર્ગ્રંથ ’ શબ્દના અર્થ ઉપર આવીએ. દિગમ્બર ભાઈ-ઓ ‘ નિર્ગ્રંથ ’ શબ્દનો અર્થ ‘ નગ્ન ’ કરે છે, જ્યારે એક પદ્માવલીમાંથી મળેલા પ્રમાણ ઉપરથી મહેં એ સિદ્ધ કર્યું હતું

કે 'નિર્ગન્થ'—સાધુ-અનગાર એ પર્યાય=વાચક શબ્દો છે. તે પદ્માવલીનું વચન આ છે.

“શ્રીસુધર્મસ્વામિનોઽપ્તૌ સૂરીન્ યાવદ્ નિર્ગન્થાઃ સાધ-  
વોડનગારા ઇત્યાદિસામાન્યાર્થાભિધાયિન્યાખ્યાઽઽસીત્”  
અર્થાત્ 'નિર્ગન્થ' શબ્દથી સાધુ-અનગાર કહેલ છે,  
'નિર્ગન્થ'નો અર્થ 'નસ' કરવામાં આવ્યો નથી.

આ શબ્દ ઉપર 'વિશેષાવશ્યક માપ્ય,' કે જડે 'જનલ-  
દ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણુ'નું બનાવેલું છે, અને તહેના ઉપર મલધારી  
શ્રી હેમચંદ્રસૂરિની બનાવેલી 'શિષ્યહિતા' નામની ટીકા  
છે, તહેની અંદર ૨૫૬૧ મી ગાથાથી ૨૫૭૬ ગાથા મુધી  
શાસ્ત્રાર્થ આપેલો છે. આ બધો 'નિર્ગન્થ' શબ્દ ઉપર આપેલો  
શાસ્ત્રાર્થ ખાસ મનન કરવા લાયક છે. તે બધો શાસ્ત્રાર્થ અહિં  
આપું તો વિષય ઘણોજ વધી જવાનો ભય હોવાથી તહેની  
અંદર છેવટે કાઢેલા નિષ્કર્ષનેજ અહિં બતાવી આગળ વધવા  
પ્રયત્ન કરું છું. યદિ સમય મળ્યો તો તે આખો શાસ્ત્રાર્થ, 'શાસન'  
દ્વારા પ્રકટ કરવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરીશ.

ઉપર્યુક્ત 'વિશેષાવશ્યકમાપ્ય' ના પૃષ્ઠ ૧૦૨૮ માં ૨૫૭૪  
મી ગાથાની ટીકામાં ખાસ લખ્યું છે કે:—“તતશ્ચ મુચ્છા પરિ-  
ગ્રહો વુત્તો ઇહ વુત્તં મહેસિણા' ઇતિવચનાદ્ યત્ર વસુ-દેહા-  
ઽઽહારકનકાદૌ મૂચ્છાં સમ્પદ્યતે તદ્ નિશ્ચયતઃ પરમાર્થતો  
ગ્રન્થઃ । યત્ર તુ સા નોપજાયતે તદ્ગ્રન્થઃ”

અર્થાત્ ‘મૂર્છા પરિગ્રહ’ એ પ્રમાણે મહર્ષિઓએ કહેલું છે, એ વચનથી દ્રવ્ય-શરીર-આહાર અને કનકાદિને વિષે, જો મૂર્છા ઉત્પન્ન થાય, તો તે ‘અન્ય’ કહેવાય, અને યદિ તહેને વિષે મૂર્છા ઉત્પન્ન ન થાય તો તે ‘અઅન્યજ’ છે.

આ ઉપરથી વાંચકો જોઇ શક્યા હશે કે—‘નિર્અન્યનો અર્થ ‘નાગો’ નથી, પરન્તુ ‘મૂર્છા રહિતપણું’ છે.

મિ. પાંગલેનું આ કહેવું તદ્દન ભૂલ ભરેલું છે કે—‘સુધર્મા વિગેરે શ્રુત કેવલી નમ્મ હતા.’ શું તેઓને કેવળજ્ઞાન થયું છે કે જહિ દ્વારા તેઓ એમ કહી શક્યા ? હાં, કેવળજ્ઞાન તો થયું છે, એમાં તો કંઈ શક નથી. આતો જહિવાં અનેક ગપા-ષ્ટકો હાંકતા આવ્યા છે, તહેવું એક ગપાષ્ટક આ પણ હાંક્યું, પરન્તુ તહેમાં પ્રમાણ શું ? મિ. પાંગલે આપો આપ કહી નાખે છે કે—“સુધર્માસ્વામી નમ્મ હતા, આ વાત જાંનેને નિર્વિવાદપણે કબૂલ છે.” આ પણ એક જગરદસ્તિજ કહેવાયને ! શું શ્વેતામ્બરો તરફથી પણ એ પ્રમાણે કહી દેવાનો તહેમણે ઠેકો રાખ્યો છે ? શ્વેતામ્બરો એ વાતને કબૂલ કરતાજ નથી કે ‘સુધર્માસ્વામી વિગેરે નમ્મ હતા.’ તેઓ ‘નમ્મ’ નહોતા, પરન્તુ ‘નિર્અન્ય’ હતા, એટલે કે ‘મૂર્છારહિત’ હતા.

હવે મિ. પાંગલેની એક ઓર કરતૂત જુઓ.

વાંચકોએ મ્હારા પ્રથમ ટ્રેકટમાં એ વાત વાંચી હશે કે:-

‘જહિ ‘મંખલી ગોશાલ તું’ નામ. શ્વેતામ્બરોના માનેલા

ભગવતી આદિ અનેક સૂત્રોમાં ઠેકાણે ઠેકાણે આવે છે, તેમ જ મંખલી ગોશાલનું વર્ણન ઔદ્ધોના પિટક ગ્રંથોમાં પણ આવે છે, જહારે દિગમ્બરોના એક પણ ગ્રંથમાં મંખલી ગોશાલનું નામ દ્વિગોચર થતું નથી, તેથી એ સિદ્ધ થાય છે કે-દિગમ્બરના ગ્રંથો, શ્વેતામ્બર ગ્રંથો કરતાં અર્વાચીનજ છે.”

આવા એક જખરદસ્ત પ્રમાણને પણ શ્રીમાન્ કેવી યુક્તિથી હકાવે છે? તે જુઓ—તેઓ લખે છે કે:—

“કારણ કે શ્વેતામ્બર સાધુઓએ અંગરચના શ્વેતવસ્ત્રો ધારણ કર્યાથી કરી, તેમજ તહેમનાં શાસ્ત્રો પણ ઈ ૦ સ ૦ ૪ થાના સૈકામાં લખાયાં પછી તેમણે તે વેળા ઔદ્ધોના પિટક ગ્રંથને અનુસરી એક બે વ્યક્તિ પોતાના શાસ્ત્રમાં કેમ નહિ ઘુસાડી હોય ?”

પાંગલે મહાશયના આ જવાબથી તહેમની બુદ્ધિની પૂંજને પતો ઠીક ઠીક મળી આવે છે. પહેલાં તો ‘અંગરચના શ્વેતામ્બર વસ્ત્રો ધારણ કર્યાથી કરી’ આજ તહેમની ભયંકર ભૂલ કોઈ મહત્વને સ્થાપિત કરતી નથી. કેમકે શ્વેતવસ્ત્રો પહેલેથીજ હતાં, નવાં કર્યાં નથી. અને અંગરચના કરી નથી, પરંતુ અંગોને એકઠાં કર્યાં છે—અંગોનો સંગ્રહ કર્યો છે. આ વાતને તો ડા. જેકોબી મહાશય પણ સ્વીકારે છે. એ વાત હું પ્રથમજ ખતારી ગયો છું. હવે “શાસ્ત્રો લખાયાં તે વખતે એક બે વ્યક્તિ ઘુસાડી દીધી હોય” તે પણ બિન પાયાદ-

રજ છે. સૂત્રોની ભાષા ઉપરથીજ વાંચકો જોઈ શકશે કે-આ ઘણીજ પ્રાચીન ભાષા છે; અને તે વાતને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો પણ જોર શોરથી કહે છે કે-‘સૂત્રોની ભાષા ઘણીજ પ્રાચીન છે.’ ડૉ. જેકોબી મહાશયનોજ ફકરો મ્હેં મહારા પ્રથમના લેખમાં આપ્યો છે, ત્હેની અંદર ત્હેઓ ખાસ જણાવે છે કે:-

“આગમોનો ઉદ્ધાર પ્રાચીન કાળમાં થયો હતો, (ગુરુ પરપરા ત્હેને ભદ્રબાહુના વખતમાં મૂકે છે)” કહેવાની આવશ્યકતા છેજ નહિ કે, જલ્દ વસ્તુ પહેલાં હોય છે, ત્હેનોજ ઉદ્ધાર કરવામાં આવે છે. અને તે અનુસાર આગમો પહેલાં હતાં, તોજ ત્હેનો ઉદ્ધાર થયો, એમ જેકોબી મહાશયને કહેવાની જરૂર પડી. યદિ આગમોની અંદર, જૌદ્ધના પિટક ગ્રંથોમાં આવેલી કોઈ કોઈ વાત દેખવામાં આવવાથી, તે વાતોને ‘જ્યેતામ્બર આચાર્યોએ ઘુસાડી દીધી છે.’ એમ કહેવામાં આવતું હોય તો મ્હને કહેવા દો કે, અવલતો ત્હેની ભાષામાંજ ફરક પડવો જોઈતો હતો. તેમજ જો એ સિદ્ધાન્ત સર્વમાન્ય હોય, તો દિગમ્બરના પણ દેવદાઓક સિદ્ધાન્તો એવા છે કે જલ્દ જૌદ્ધના સિદ્ધાન્તોને મળતા છે, તો અમે એમ કેમ ન કહી શકીએ કે તે સિદ્ધાન્તો જૌદ્ધ ગ્રંથો ઉપરથી ઘુસાડી દીધા છે? અને ત્હેવી રીતે તો અમારી વાત પણ સાચીજ ઠરવાની કે-‘દિગમ્બરો તીર્થંકરની વાણીને નિરદારી માને છે, છે, આ વાત, વેદાનુયાયી કે જેઓ વેદ, અપૌરુષેય માનીને શળદાત્મક માને છે, ત્હેના સિદ્ધાન્તને મળતી છે, માટે દિગમ્બરોએ તે વાત, તે વેદાનુયાયીઓથી લીધી છે.



દિગમ્બરભ્રામણોએ 'ચાદ રાખવું જોઈએ કે—શ્વેતામ્બર આચાર્યો, ખીજાની વાતને પોતામાં ઘુસાડી દેવાનું શિષ્યાજ નથી. જો તહમારી માફક ઘુસાડી દેવાનું શિષ્યા હોતે, તો તેઓ શું સ્વતંત્ર શાસ્ત્રો નહિં રચતે કે ? અસ્તુ ! મિ. પાંગલે, મંખલી ગોશાલને માટે આવો જવાળા આપવા સમર્થ થયા તો તહેની સાથેજ લખેલો આ ફકરો શામાટે ઉઠાવી દીધો ? જુઓ તે ફકરો આ છે:—

“ શ્વેતામ્બરમાં માનેલા ઉત્તરાધ્યયનાદિ સૂત્રોમાં કહેલું છે કે:—અજીતનાથથી લેઈ પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ તીર્થ-કરો, તેમ તહેમના સાધુઓ ચાર મહાવ્રતને માનતા હતા. અર્થાત્ ચોથા 'બ્રહ્મ'ની ગણતરી અપરિગ્રહમાંજ કરી લેતા હતા, જહારે મહાવીર દેવ અને તહેમના સાધુઓ શ્રીકૃષ્ણ-દેવના સાધુઓની માફક પાંચ મહાવ્રતને માને છે, આજ વાતને ધૈર્યનો પિટક ગ્રંથ જહેવો કે 'દિગ્નિકાયના સામાન્ય ફલ સૂત્રની સુમંગલા વિલાસિની' નામની ટીકામાં બુદ્ધધોષે જે લખ્યું છે ” ( આ ઉપર ૩૦ જેકોખીની લખેલી ૧૮૬૪ની પ્રસ્તાવનાનો ફકરો પણ આપ્યો છે. )

આ ખાસ વાતનો જવાબ આપવામાં તો મિ. પાંગલે મહાશયે સ્વસૂચિપાણું (મૌન)જ બતાવ્યું છે. પરંતુ ઠીક છે, આ વિષયમાં તેઓથી એમ તો કહી શકાય તેમ હતુંજ નહિં કે 'ધૈર્યના પિટક ગ્રંથ ઉપરથી આ વાત ઘુસાડી દીધી છે' બસ ! જહારે કોઈ પણ રીતે તહેમાં ચંચુ પ્રવેશ ન થઈ શક્યો,

ત્યહારે તે વાતના જવાબને હજમજ કરી ગયા. આ ઉપરથી એ ચોક્કસ થાય છે કે—મિ. પાંગલે મહાશયે જાહે જવાબ આપ્યો છે, તે બિલકુલ નિર્માલ્ય અને ઢંગધડા વિનાનો છે.

આ સિવાય હરિભૃગુમેષીદેવે કરેલો, મહાવીર દેવના ગર્ભા-પહરણનો ઉલ્લેખ કરી કહે છે કે:—‘કૃષ્ણના જન્મકાળના અદલાબદલીનું અનુકરણ કર્યું છે’ પરંતુ તહેનો જવાબ આજ લેખની અંદર વિસ્તારથી પ્રથમ આપવામાં આવ્યો છે.

હવે વિં ૦ સં ૦ ૯૯૦ માં થએલા દિગમ્બર મતાનુયાયી દેવસેને શ્વેતામ્બરની ઉત્પત્તિ બદલનો ઉલ્લેખ કરતાં દર્શન-સારમાં લખ્યું છે કે:—

“ શ્વેતામ્બર મત સ્થાપી, મિથ્યા શાસ્ત્ર રચી જનચંદ્રે પોતેજ પોતાને નરકમાં પ્રથમ સ્થાપન કર્યો ” આ વાત શું હળાહળ દ્વેષથી ભરેલી નથી ? પરંતુ તહેનો પણ બચાવ કરવા પાંગલે મહાશયે પોતાની કલમ ઉઠાવી છે.

મહે મહારા લેખમાં લખ્યું હતું કે.—“ શું દેવસેનને અવધિજ્ઞાન થયું હતું કે જાહે દારા ‘જનચંદ્ર નરકમાં ગયા’ એમ કહેવા ભાગ્યશાળી થયા ? ”

આનો જવાબ પાંગલે મહાશય આપે છે કે:—“ દેવસેને પરંપરાથી કહેવામાં આવતો ઇતિહાસ લખ્યો હોય તો તહેને અવધિજ્ઞાનજ ક્યાંથી હોય ? ”

હીક છે, આ તહેમનો જવાબ શું છે ? પોતાની આખી

પરંપરા આવાં દ્વેષ પ્રયુક્ત લખાણો કરતી આવી છે, એ વાતને સિદ્ધ કરી આપનાર મુદ્રાલેખ છે. પાંગલેના લખવાથી એ વાત સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. કે-દેવસેનજ નહિ, તહેમની ગરેલાંના આચાર્યો પણ તે પ્રમાણે અસત્ય, દ્વેષ ભરપૂર, ગરેલાંકતા આવ્યા છે. ખરેખર, આ બદલતો હું મિ. પાંગલે પ્રેમ પૂર્વક ધન્યવાદજ આપીશ. પરંતુ સાથસાથ તેએ એટલું કહ્યા વિના તો નહિજ રહી શકું કે-‘ પહેલાં તહેમ બતાવી આપો કે દેવસેનની પહેલાં કયા આચાર્યે એ પ્રમાણજ છે ? અને જ્યાં સુધી આ વાતને ઇતિહાસથી સપ્રમાણિત ન કરો, ત્યાં સુધી હું કેમ ન કહી શકું કે-દેવસેન પોતે પોતાની મેળેજ આ વાતને ઘડી કાઢી છે ?

મહેને સ્મરણમાં છે કે-જ્યાંકારે બનારસ પાઠશાળામાં મિ. પાંગલે મહાશય પધાર્યા અને પ્રજ્યશ્રી ઇન્દ્રવિજયજી મહારાજ સાહેબે દર્શનસારના સંબંધમાં પ્રશ્નો કર્યા, ત્યાંકારે તેએ કોઈ પણ રીતે પ્રબલ પ્રમાણો આપી સિદ્ધ કરી શક્યા નહોતા અને જહેવી રીતે આ ટ્રેકટની અંદર તહેમણે ઉત્પટાંગ અને અસંબદ્ધ વિચારો જણાવ્યા છે, તેજ ચાલ તહેમની તે વખતે પણ હતી.

મહાશય ! ‘ ઉલટો ચોર કોટવાલને દંડે ’ આ ન્યાય તો ખર તહેમારે માટેજ લાગુ પડે છે. જહે શ્વેતામ્બરો સુખાધી પૂર્વક પોતાનાં કાર્યોને બળવે બળવે, જહે શ્વેતામ્બરો પોતાની વસ્તુનેજ પોતાની માનતા આવે છે, તહેની

અંદર તહેમારા જાહેવા વિધન સંતોષીઓ, નાંહેં પોતાની વસ્તુ-  
ને પોતાની માનવા લાગી જાય છે, અનેક પ્રકારનાં દ્વેષ પ્રયુક્ત  
લખાણો કરે છે, રાત દિવસ ઝઘડાઓ કરી, લાખો રૂપિયાનું  
પાણી કરી કરાવી આનંદ માને છે, તેમજ જોટા જોટા રીપોર્ટો  
( સભાઓના ) બહાર પાડે છે. આટલું આટલું કરવા છતાં  
તેજ આરોપ શ્વેતામ્બરો ઉપર મૂકે, તો પછી કહો ' ઉલટો  
ચાર કોટવાલને દહે ' આ નિયમ કોના ઉપર લાગુ પડે છે ?

દિગમ્બર ફિરકાના કેટલાક પત્રકારો સભાઓના રીપોર્ટો  
કેવા જોટા જોટા બહાર પાડે છે, તેનો એક નમૂનો મહારે  
અહિં રજુ કરવો જોઈએ.

વાંચકોને સ્મરણમાં હશે કે-સ. ૧૯૧૨ ના નૂતન મોડીના  
ની શરૂઆતમાં કલકત્તાની અંદર એક પબ્લિક સભા થઈ હતી,  
તેની અંદર ઘણા દિગમ્બર વિદ્વાનોએ હાજરી આપી હતી.  
અને તેનું પ્રમુખમથાન મહામહોપાધ્યાય પંડિત સતીશચંદ્ર  
વિદ્યાભણ. એ. એ. પી. એચ. ડી. ને આપવામાં આવ્યું હતું.  
આ સભાનો રીપોર્ટ આપતાં 'જનહિતેષી'ના સમ્પાદકપ્રવરે,  
સભાપતિના ભાષણને, કેવું અસત્ય જોડી કાઢ્યું છે? તે તપાસો.  
તેઓ લખે છે કે મહા મહોપાધ્યાયે પોતાના ભાષણમાં કહ્યું  
હતું કે:-

“જૈન સમ્પ્રદાયમેં દો પંથ हैं। एक श्वेताम्बर दूसरा दि-  
गम्बर । इन दोनोंमें परस्पर बड़ा विरोध है । मुझे बड़ा आ-

શ્વર્ય હુઆ, જવકે કાશી ગયા ઓર તહાં એક શ્વેતામ્બર સા-  
 ધુસે શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયકે વિષય સુને, પરન્તુ દિગમ્બર સ-  
 મ્પ્રદાયકી વાતે પૂછનેપર ઉત્તર મિલા કિ—હમ કુછ નહીં  
 જાનતે । જો વિદ્વાન છોં દર્શનોંકા જ્ઞાન રખતા હૈ ઓર  
 ઉનકા સ્વંડન મંડન કર સકતા હૈ વહી અપને સાથી સમ્પ્ર-  
 દાયકા કુછ ભી જ્ઞાન નહી રખતા હૈ । હમને યહાં તક સુના  
 હૈ કિ દોનોં સમ્પ્રદાય એક દુસરેકે ગ્રંથ ભી અપને યહાં નહીં  
 રખતે હૈ । મૈને દોનોં સમ્પ્રદાયકે ગ્રંથોંકા અવલોકન કિયા  
 હૈ । મેરી સમજમેં શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયસે દિગમ્બર સમ્પ્રદાય  
 પ્રાચીન હૈ । ”

પરન્તુ આ વાત સરાસર અસત્યજ છે. કારણ કે મહામહો-  
 પાધ્યાયજીએ ખાસ એક પત્ર, તેજ સં ૧૯૧૨ના ઑગસ્ટ  
 માસમાં પૂજ્યપાદ શ્રીધન્દ્રવિજયજી મહારાજ ઉપર લખેલો  
 છે, તેના ઉપરથી જણાય છે કે તેમણે તે સભામાં તેવું  
 કંઈ પણ કહ્યું નથી, પ્રત્યુત તેમાં તો શ્વેતામ્બરોનીજ અ-  
 ચીનતા બતાવી છે. જુઓ તે પત્રની અંદર મહામહોપા-  
 ધ્યાય જીદ જણાવે છે કે:—

I fully remember that a meeting, was held in  
 June in Calcutta in which a Digambar Scholar  
 delivered lecture on the Digambar philosophy

refuting the Brahmanic doctrine of the creator &c. In summing up the lectures, and in making Presidential remarks I addressed the members of both the Digambar and Setambar Schools to make up their differences towards the advancement of both. I said that in Calcutta we had the honour of listening to the learned and eloquent lectures of the distinguished Setambar Sadhoo Shastri Visharad Jainacharya Vyasa Dharma Suri, but we had no opportunity of coming in contact with a Digambar Scholar here.

While in Benares, I studied some of the Setambar Jain books under the Setambar Sadhoo aforementioned, but on enquiry I learnt there were not many learned Digambar Scholars in Benares. Through the kindness of Muni Indravijay, I got the opportunity of meeting with one Digambar Pandit who gave me some information about his School. but I wanted to learn more. It is no doubt a great fortune that we have got in Calcutta a Digambar Pandit who is a learned Scholar. Bengal is now much advanced. The most orthodox of the Bengali Pandits are now eager to learn something of the doctrine of both the

Setambar and Digambar Schools. Modern Scholarship is not one sided.

The Setambars and Digambars both contend for the antiquity of their doctrine. It is now generally acknowledged that Setambar doctrine is the oldest. In the beginning there was no distinction between the two Schools. The distinction arose later. I can only say that Digambar doctrine is not result. There is no good in desputing over the matter.

Yours Sincerely  
Satish Chandra Vidyabhusana  
Principle Sanscrit College  
and  
Secretary Board of Sanscrit  
Examination.

ભાવાર્થ:—મહને સંપૂર્ણ રીતે યાદ છે કે-બુન માસમાં કલકત્તાની અંદર એક દિગમ્બર વિદ્વાને દિગમ્બર ક્ષિલોસોક્ષી ઉપર ભાષણ આપ્યું હતું. જહમાં 'જગત્કર્તા' વિગેરે પ્રાદ્યથુ સિદ્ધાન્તોનું ખંડન કર્યું હતું.

ભાષણનો ઉપસંહાર કરતાં પ્રમુખ તરીકેના મહારા ભાષણમાં દિગમ્બર તથા શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયના સભ્યોને મહે જણાવ્યું કે-આગળ વધવાને માટે બન્નેએ આપસના વિશે-

ધોને સમાવી દેવા જોઈએ. મહેં કહ્યું કે કલકત્તામાં સુપ્રસિદ્ધ શ્વેતામ્બર સાધુ શાસ્ત્ર વિશારદ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજય-ધર્મસૂરિના વિદ્વત્તામય અને વક્તૃત્વ શક્તિવાળાં લાષ-ણા સાંભળવાનો આપણને સુઅવસર પ્રાપ્ત થયો હતો, પણ અહિંઆં આપણને કોઈ પણ દિગમ્બર વિદ્વાન્ની સાથે સંબ-ધમાં આવવાની તક મળી નહોતી. જહોરે બનારસમાં મહેં પૂર્વોક્ત સાધુની દેખરેખ નીચે કેટલાંક શ્વેતામ્બર જૈન પુસ્ત-કોનો અભ્યાસ કર્યો અને તપાસ કરતાં મહુને માલૂમ પડ્યું કે બનારસમાં ઘણા દિગમ્બર પંડિતો હતા નહિં. મુનિ ઇન્દ્ર-વિજયજીની કૃપાથી એક દિગમ્બર પંડિતની સાથે મળવાની મહુને તક મળી, જહોણે પોતાના સમ્પ્રદાય વિષે કેટલીક મા-હિતી મહુને આપી, પણ મહેં વધારે જાણવાને ઇચ્છ્યું. બે-શક, તે એક મહાન્ સૌભાગ્ય છે કે, આપણે કલકત્તામાં એક દિગમ્બર પંડિત છે કે જહો એક સારો વિદ્વાન્ છે. બંગાળા હવે ઘણું આગળ વધે છે. ખૂબ ધર્મચુસ્ત બંગાળી પંડિતો હવે શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર એ બેઉ સમ્પ્રદાયના સિદ્ધા-ન્તોમાં કંઈક શીખવાને આતુર છે. હાલની વિદ્વત્તા એક તરફી નથી.

શ્વેતામ્બર અને દિગમ્બર બેઉ પોતાના મતની પ્રાચીન-તાને માટે તકરાર કરે છે, હવે તે સામાન્ય રીતે સ્વી-કારવામાં આવ્યું છે કે શ્વેતામ્બર મત સૌથી પ્રા-ચીન છે. શરૂઆતમાં બે સમ્પ્રદાયો વચ્ચે બિલકુલ ભેદ



હતો નહિં. લેદ પાછળથી ઉત્પન્ન થયો. હું માત્ર એટલું જ કહી શકું છું કે દિગમ્બર મત હમણાંનો નથી. આ વિષય ઉપર તકરાર ચલાવવામાં કંઈ સાર નથી. ( 'જૈનશાસન' બીજા વર્ષના નવમા અંકમાંથી )

પ્રિય વાંચક ! ખુદ ભાષણ આપનાર મહામહોપાધ્યાય તો આ પ્રમાણે લખે છે, જ્ઞહારે મિ. પ્રેમીજી, પોતાના ' જૈનહિતૈષી 'માં તો કંઈનું કંઈ વેતરે છે. શું આવા જોટા રીપોર્ટો છાપવાથી દિગમ્બર ભાઈઓની પ્રાચીનતા સિદ્ધ થઈ જશે કે ?

હવે ' કુલ્પાકપાર્શ્વનાથ 'ની મૂર્તિ શ્વેતામ્બરી બનાવી ' આ તહેમતું કહેવું બીલકુલ જોટું છે. તે તો શ્વેતામ્બરોની હતીજ, અને તહેને માટે અનેક ગ્રંથોમાં તહેનું ઇતિહાસ કરેલું છે.

કાશીના એક દિગમ્બર વિદ્યાર્થીએ ભદ્રબાહુ ચરિત્રનું ભાષાન્તર બહાર પાડી અર્થના અનર્થો કરી નાખ્યા, આ વાતને જાહેર બતાવી, ત્જહારે પાંગલે મહાશય કહે છે કે 'તહેના ઉપર દ્વેષ કર્યો ' પરન્તુ પાંગલે જહેવા પક્ષપાતી ન્યાયાધીશને હું પૂછું છું કે-નેજ ભદ્રબાહુ ચરિત્રના ભાષાન્તરકાર વિદ્યાર્થીએ, પોતે લખેલી પ્રસ્તાવનામાં શ્વેતામ્બરોને કેટલા તુચ્છ અને અસહ્ય શબ્દોમાં ઉલ્લેખ્યા છે, તહેને માટે કંઈ ન્યાય જોઈ ? પરન્તુ ઠીક છે, તે વાત તહમારા સ્મરણમાં કેમ

આવી શકે ? કેમકે ત્હેમાં તો તહમારી ખીચડી પકાય તેમ છે. અસ્તુ ! આવો પક્ષપાતી ન્યાય તો તહમનેજ મુખારક હોઈ શકે. બસ ! હવે અધિક ન લખતાં માત્ર એટલુંજ લખીશ કે દાંસિક વૃત્તિની પરાકાષ્ટાએ પહોંચવામાં દિગમ્બર ભાઈઓને હવે કંઈ પણ બાકી રહ્યું નથી.

આગળ આલતાં પત્ર ૩૫ માં શ્રીમાન્ લખે છે કે—

“વિદ્યાવિજયજી કહે છે કે—‘ધર્મોપકરણને પરિચ્છેદ માન્યો નથી’ પણ આ નિયમ હલકી શ્રેણિના દિગમ્બર મુનિનો છે’ મહને આશ્ચર્ય થાય છે કે—દિગમ્બર મુનિઓમાં હલકી અને ઉચ્ચ શ્રેણિનો ભેદ પાડવા પાંગલે મહાશયે કમર કરી. હું પૂછું છું કે—શું આ નિયમ શાસ્ત્રીય રીતિથી બતાવ્યો છે કે ? શું પાંગલે મહાશયે, ભગવાન્ શ્રીઉમાસ્વાતિ વાચકે, પોતાના તત્ત્વાર્થ સૂત્રમાં બતાવેલું ‘મૂર્છા પરિચ્છેદઃ’ આ સૂત્રનું કોઈ દિવસ પણ સ્મરણ કર્યું છે ? ત્હારે શું આ સૂત્ર, ઉમાસ્વાતિ વાચકે હલકી શ્રેણિના સાધુઓ માટે બનાવ્યું છે ? મહાનુભાવ ! એમ માનવાની ભૂલ કદિ પણ બાંધો નહિ. તે સૂત્ર આમાન્ય રીત્યા સમસ્ત સાધુઓને સાટે છે. આ સિવાય ‘વિશેષાવગ્ચક્ત માધ્ય’નું પણ પ્રમાણ હું પ્રથમજ આપી ગયો છું. તો પછી વિશેષ પ્રમાણ આપવાં, વાંચકોનો સમય વ્યર્થ નાથ કરવા બરાબર છે. જો તહેવીજ રીતે મૂર્છા પરિચ્છેદ માનેડ ન હોય, તો શામાટે દિગમ્બરના માનીતા આચાર્ય શુભચ-

દ્રાચાર્ય પોતાના જ્ઞાનાર્ણવના સોળમા પ્રકરણમાં એમ લખતે કે:—

“ નિઃસંગોઽપિ મુનિર્ન સ્યાત્ સંમૂર્છન્ સંગવર્જિતઃ ।

યતો મૂર્છૈવ તત્ત્વજ્ઞૈઃ સંગમૂતિઃ પ્રકીર્તિતા ” ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—જહે મુનિ નિઃસંગ હોય, એટલે કે બાહ્ય પરિવ્ર-  
હથી રહિત હોય, અને જો મમત્વ કરે, તો તે નિઃપરિવ્રહી  
થઈ શકે નહિ. કેમકે તત્ત્વજ્ઞાની વિદ્વાનોએ મૂર્છા એજ પરિ-  
વ્રહની ઉત્પત્તિનું સ્થાન માનેલ છે. ”

જ્યહારે આમજ છે તો પછી મિ. પાંગલે, પોતે માનેલા  
આચાર્યોના વચનોનું ખૂન કરે છે, એમ કહેવામાં શું કોઈપણ  
જાતની અત્યુક્તિ કહી શકાશે ? કદાપિ નહિ.

પ્રિયપાઠક ! આ વાતનો મહેં મહારા પ્રથમના લેખમાં પણ  
ઉલ્લેખ કર્યો છે, પરંતુ અફસોસની વાત છે કે પાંગલે મહાશયે  
આ વાતને ઉડાવીજ દીધી છે. અસ્તુ ! પાંગલે મહાશય, લલે  
આવાં અકાટ્ય પ્રમાણોને ઉડાવી દેવા પ્રયત્ન કરે, પરંતુ વાંચક  
વર્ગ કંઈ આંખો મીંચીને વાંચતો નથી. તત્ત્વને જાણવાની  
અભિલાષા રાખનારો વર્ગ તો તહેને બારીકાઈથીજ તપાસે છે.

શ્રીશુભચંદ્રાચાર્યે આ એકજ સ્થળે ઉલ્લેખ કર્યો છે, એમ  
નથી, પરંતુ આગળ ચાલતાં અઢારમા પ્રકરણમાં પાંચ સમિતિનું  
વર્ણન કરતાં, ‘ આદ્યાનનિદેષણસમિતિ ’ નું પાલન કરવાને  
માટે સાફ સાફ બારમા અને તેરમા શ્લોકમાં બતાવ્યું છે કે:—

“ જહો મુનિ શય્યા, આસન, ઉપધાન, શાસ્ત્ર અને ઉપ-  
કરણ દિવસે પહેલાં સારી રીતે જોધને અર્થાત્ વારંવાર પ્રતિ-  
લેખન કરીને ચત્ત પૂર્વક ગ્રહણ કરતો, તથા તેજ પ્રમાણે કરી  
પૃથ્વી ઉપર મૂકે છે, તે અવિકલ ( પૂર્ણ ) આદાન નિલેપણ  
સમિતિ પાળે છે. ”

આવા પરમ સિદ્ધાન્તને માટે પણ મિ. પાંગલે મહાશય  
વકીલાત કરી કહે છે કે—“શુભચંદ્રાચાર્યે કરેલું વર્ણન દિગ-  
ગ્ધર સમ્પ્રદાયના હલકી શ્રેણિના સાધુનું છે. ” વાહ ! શા-  
સ્ત્રીય સિદ્ધાન્તોને હલક પાલક કરી નાખવામાં આ વકીલ સા-  
હેબની ખીસ્સા કલમો, એક મ્હોટું અજ્ઞયબળ ઉત્પન્ન કરે છે,  
જહેઓ પોતાનાજ આચાર્યોના વચ્ચનોનું ખૂન કરવામાં અથવા  
તો તે વચ્ચનોને જુદા રૂપમાં બતાવવાને માટે જળરદસ્ત બ-  
હાદુરી બતાવે છે, તેઓ શ્વેતામ્બરોના કે અન્યના શાસ્ત્રોને  
હલકપાલક કરી નાખે તહેમાં શું આશ્ચર્ય ?

દિગગ્ધર મુનિ ઉચ્ચ શ્રેણિના કેવા હાય છે ? તે બતાવતાં  
મિ. પાંગલે આ શ્લોક આપે છે:—

“ મૂઃ પર્યંકો નિજમુજલતા કંદુકં સ્વં વિતાનં  
દીપશ્ચન્દ્રો વિરતિવનિતાલઘ્નસન્નઃ પ્રમોદઃ ।  
દિક્ષાન્તાભિઃ પવનચમરૈર્વીજ્યમાનઃ સમન્તા-  
દ્વિશ્વઃ શેતે નૃપ ઇવ મુવિ ત્યક્તસર્વસ્પૃહોઽપિ ॥

( શુભચન્દ્રાચાર્ય ) ”

અવલ તો આ શ્લોક ક્યાંથી લીધો છે ? કયા પ્રકરણમાં છે ? કેવા પ્રસંગનો છે ? વિગેરે કંઈ પણ બતાવ્યું નથી. તે છતાં પણ આ શ્લોક ઉપરથી એમ તો કદાપિ સિદ્ધ નથી થતું કે સાધુએ વસ્ત્રો ન પહેરવાં,—ઉપકરણો ન રાખવાં. શું વસ્ત્રો રાખનાર—ઉપકરણ રાખનાર સાધુને માટે આ શ્લોક નથી ઘટી શકતો ? પરંતુ તેનો વિચાર કોણ કરે છે ? સાધુઓની હલકી અને ઉચ્ચ શ્રેણિનો ભેદ બતાવનાર મી. પાંગલેની બુદ્ધિને માટે કેને આશ્ચર્ય થયા વિના રહેશે વાર ? એવું કે- ઇએ પણ નહિ સાંભળ્યું હોય કે—સાધુઓનાં પાંચ મહાવ્રત અને અષ્ટ પ્રવચન માતા ( પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ) માં ભેદ કોઈ શાસ્ત્રમાં બતાવ્યો હોય. સામાન્ય રીતે સાધુ માત્રને પાંચ મહાવ્રત અને અષ્ટ પ્રવચન માતાનું પાલન એક સરખી રીતે કરવાનું છે. તેની અંદર અગર પોલ હોય તો પછી તે સાધુ કહેવાયજ કેમ ?

શ્રીમાન્ શુભચન્દ્રાચાર્ય ઉપયુક્ત જાહે વર્ણન કર્યું છે, તે સમ્યક્ ચારિત્રના વર્ણનમાં કર્યું છે, તેની અંદર તેઓ એમ નથી બતાવતા કે આ હું હલકી શ્રેણિના સાધુઓનું વર્ણન કરી રહ્યો છું. બદકે તેઓએ આપેલા વીશમાં શ્લોક ઉપરથી એમ ચોક્કસ જણાઈ આવે છે કે તેઓ જાહે વર્ણન કરી રહ્યા છે તે નિર્દોષ ચારિત્રનું વર્ણન છે. તે શ્લોક આ છે:—

“ઈતિ કતિપયવર્ણશ્ચાર્ચત ચિત્રરૂપં  
ચરણમનઘચૈશ્વમુતસાંશુદ્ધિધામ ।

અવિદિતપરમાર્થૈર્યન્ન સાધ્યં વિપક્ષૈ-

સ્તદિદમનુસરન્તુ જ્ઞાનિનઃ શાન્તદોષાઃ" ॥૨૦॥

અર્થાત્-ઉક્ત પ્રકારથી કેટલાએ અક્ષરોદ્ધારા વર્ણન કરેલું જો અનેક રૂપ નિર્દોષ ચારિત્ર, તે અતિશય ઉંચા ચિત્ત-વાળાને તો શુદ્ધતાનું મંદિર છે, અને નથી જાણ્યો પરમાર્થ જોણે, એવા વિપક્ષીઓને તો અસાધ્ય છે. એવા આ ચારિત્રને (ઉપર્યુક્ત વર્ણિત) શાન્તદોષી જ્ઞાની પુરૂષો ધારણ કરે.

આ ઉપરથી શું એ સ્પષ્ટ નથી થતું કે-આજ પ્રકરણમાં શુભચન્દ્રાચાર્ય જો વર્ણન કરી ગયા છે, તે સર્વોત્કૃષ્ટ અને સાધુમાત્રને સ્વીકાર કરવા લાયક છે ?

શુભચન્દ્રાચાર્યજ શા માટે ? એવા કેટલાએ દિગ્ગમ્બર ગ્રંથ કર્તાઓએ સાધુને ઉપકરણ રાખવાનું પ્રકટપણે બતાવ્યું છે. જુઓ કુંદકુંદસુનિકૃત મૂલાચારમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે-—

“ જાણવહિં સંજમુવહિં તન્નુવવહિમળ્લમવિ ઉવહિં વા ।

પયદં મહ્નિક્વેત્રો સમિટ્વી આદાનનિક્વેવા ॥ ”

અર્થાત્-જ્ઞાનોપધિ, પુસ્તક પદ્ધિના બંધનાદિ, સંયમોપધિ (જોડેના રાખવાથી સંયમ પાળી શકાય ) અને તપોપધિ તથા અન્ય પ્રકારની પણ ઉપધિ, તે દરેક ઉપધિઓને પ્રયત્નથી ગ્રહણ-નિક્ષેપ કરવું, ત્યાં સુધી સમર્પણ ‘આદાન નિક્ષેપ સમિતિ’ થાય છે.

વળી પણ જુઓ:-યોગેન્દ્ર દેવ વિરચિત ‘પરમાત્મપ્ર-  
કાશ’ ની ટીકામાં પણ સાધુને ઉપકરણ ગ્રહણ કરવાનું  
લખ્યું છે. યથા:—

“ પરમોપેક્ષાસંયમાભાવે તુ વીતરાગશુદ્ધાત્માનુભૂતિ-  
ભાવસંયમરક્ષણાર્થં વિશિષ્ટસંહનનાદિશક્યભાવે સતિ યદ્યપિ  
તપઃપર્યાયશરીરસહકારીભૂતમન્નપાનસંયમશૌચજ્ઞાનોપકરણતૃણ-  
મયમાવરણાદિકં કિમપિ ગૃહ્ણાતિ તથાપિ મમત્વં ન કરોતીતિ । ”

તહેવીજ રીતે રાજવાર્તિક વિગેરે અનેક દિગમ્બર ગ્રંથો-  
માં સાધુને ઉપકરણની આવશ્યકતા બતાવી છે. પરન્તુ આશ્ચર્ય  
છે કે-‘ નાગા ’ રહેવામાંજ ધર્મ માનનાર મિ. પાંગલે  
મહાશય જેવા પોતાનો દુરાગ્રહ છોડતા નથી, એટલુંજ  
નહિં, પરન્તુ શ્વેતામ્બર સાધુઓને, વસ્ત્રાદિ ઉપકરણ ધારણ  
કરવાથી બ્રહ્માચારીપણે ગણે છે, આ પણ તેઓના દ્વેષભાવનો  
નમૂનો નહિં તો બીજું શું કહી શકાય ?

હવે લેખની પૂર્ણાહુતિમાં ઉપસંહાર રૂપે બે શબ્દો કહી  
આ લેખને સમાપ્ત કરીશ.

### ઉપસંહાર.

જહે વાંચકે મહારા પ્રથમના લેખને વાંચીને, મિ. પાંગલે મ-  
હાશયના ટ્રેક્ટને વાંચ્યું હશે, તેઓને એ વાતનો નિશ્ચય થયો  
હશે કે-મિ. પાંગલે મહાશયે મહારા લેખમાં બતાવેલા કેટલાક

પોઇન્ટોના જવાબ આપવામાં ખરેખર એક બાબતની નકલ કરી છે. કતિપય પોઇન્ટોના જવાબો આપવામાં વાસ્તવિક સફળ નિવડ્યા નથી, જ્યારે કેટલાક પોઇન્ટોને તો તેઓ પોતાના દેશની (દક્ષિણી) ચટણીજ સમજી ગયા. આ વાતનું સ્પષ્ટીકરણ મહારા આ બીજા ટ્રેકટથી થઇ જાય છે. તે છતાં ચદ્દિ હું, જો પોઇન્ટોના જવાબો તેઓએ આપ્યા નથી, તે ન બતાવી લેખને પૂર્ણ કરું, તો જરૂર લેખની પૂર્ણાહુતિમાં ન્યૂનતા રહી લેખી શકાય. અતઃ એવ તે પોઇન્ટોનાં નામ માત્ર ગણાવી લેખને સમાપ્ત કરીશ.

( ૧ ) ધરસેન મુનિને સમુદ્ર સમાન બીજા પૂર્વનું કર્મ-પ્રાલૂત તો કંઠાય રહી ગયું અને એકાદશાંગ, દશવૈકાલિક તથા ઉત્તરાધ્યયનાદિ અલ્પ સંખ્યાવાળા ગ્રંથો વિચ્છેદ થઇ ગયા, શું આ વાત કોઇ પણ બુદ્ધિમાન માન્ય કરી શકે ખરો ? કદાપિ નહિ. આનો જવાબ તેઓએ આપ્યો નથી.

( ૨ ) દ્વિગમ્ય ગ્રંથો કરતાં, શ્વેતામ્બર ગ્રંથો પ્રાચીન છે, આ વાતને પુષ્ટ કરનાર The sacred Books of the east ' Vol. XXII ' ( 1884 A. D. ) ની પ્રસ્તાવનામાં પાના ૪૨ મેં લખેલા ડૉ. જેકોબી મહાશયવાળા ફકરાનો જવાબ આપ્યો નથી.

( ૩ ) ' મધુરના પ્રાચીન શિલાલેખો ઉપર જો જો આ-ચાર્યોનાં નામ, ગણ તેમજ કુલ વિગેરે બતાવવામાં આવેલ છે,



તે દરેક કલ્પસૂત્રની સ્થવિરાવલીમાં વર્ણવેલ આચાર્યોની સાથે મલતાવડાપણું ધરાવે છે.' આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરનાર ડૉ. બુહ્લર મહાશયના અંગ્રેજી ફકરાનો જવાબ આપ્યો નથી.

( ૪ ) 'શ્વેતામ્બર મતમાંથી નિકળેલી એક શાખા પણ ઇ. સ. ૨૧૩ માં સ્થપાએલી છે,' આ વાતને સિદ્ધ કરનાર ડૉ. બુહ્લરના અંગ્રેજી ફકરાનો જવાબ આપ્યો નથી.

( ૫ ) 'જૈનાગમો પ્રાચીન છે, તેનો ઉદ્ધાર પ્રાચીન કાળમાં થયો હતો.' આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરનાર ડૉ. જેકોબી મહાશયની ઇ. સ. ૧૮૯૪ની પ્રસ્તાવનાનો ફકરો આપ્યો છે, તેનો જવાબ પણ આપ્યો નથી.

( ૬ ) કાશીના દ્વિગમ્બર વિદ્યાર્થીએ, પોતે બહાર પાડેલા ભદ્રબાહુ ચરિત્રમાં 'વરાહમિહિર' નું દૃષ્ટાન્ત આપ્યું છે, પરંતુ એમ પૂછવામાં આવ્યું કે—“ પહેલાં 'વરાહમિહિર' ના સમયનો નિશ્ચય કયો છે?... કેમકે 'પંચમિદ્ધાન્તિકા' ની અંદર વરાહમિહિર પોતે લખે છે કે—‘ શાકે ૪૨૭ ના સમયમાં આ ગ્રન્થ રચ્યો છે ’ આથી અમે બતાવેલા દ્વિગમ્બરના સમયને કોઈ પણ રીતે ધક્કો પહોંચતો જ નથી. ” આનો પણ જવાબ આપ્યો નથી.

( ૭ ) ' દ્વિગમ્બરોના પ્રાચીન ગ્રન્થોમાં પણ શ્વેતામ્બરોની નિંદા આવે છે, તેથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે શ્વેતામ્બર મત પહેલાંનો હોવો જોઈએ.' આનો પણ જવાબ આપ્યો નથી.

( ૮ ) શ્વેતામ્બરેએ માનેલા સૂત્રોની અંદર એ પ્રમાણે ઠેકાણે ઠેકાણે ઉલ્લેખ આવે છે કે:—“અજીતનાથથી લેઈ પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ તીર્થકર અને તહેમના સાધુઓ ચાર મહાવ્રત માનતા હતા. (‘બ્રહ્મ’ની ગણતરી અપરિચ્છેદમાં કરતા હતા ) જ્યારે પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકર અને તહેમના સાધુઓ પાંચ મહાવ્રતને માને છે. આજ વાતને યોદ્ધનો પિટક ગ્રંથ, જહેવો કે ‘દિગ્નિકાયના સામાન્ય ફલસૂત્રની સુમંગલા વિલાસિની’ નામની ટીકામાં બુદ્ધધોષે લખ્યું છે” અને તે ઉપર ડાંઠ જેકોળી મહાશયના આપેલા ફકરાનો પણ જવાબ આપ્યો નથી.

( ૯ ) ‘ધર્મમપદ’ ઉપર બુદ્ધધોષની ટીકામાં કહેલું છે કે.—“ નિર્ગ્રંથો ( સાધુઓ ) નીતિમર્યાદાને માટે એક જાતનો કપડો રાખે છે ” આ વાત શ્વેતામ્બરના મન્ત્રોચેને મળતી છે, એમ જહે બતાવવામાં આવ્યું છે, તેનો પણ જવાબ નથી.

( ૧૦ ) ભદ્રબાહુ ચરિત્રમા એક સ્થળે લખ્યું છે કે:—“ ‘શ્વેતાંગકમતોદ્ગતવૃદ્ધાન્ કાર્પયિતું જનાન્’ આ એકજ વાક્ય ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે—ભદ્રબાહુ ચરિત્ર કેવળ દેવ બુદ્ધિથી શ્વેતામ્બર મતના ખંડનને માટેજ જુદું જોડી કાઢેલ છે.” આનો પણ જવાબ આપેલ નથી.

બારીકાઈથી તપાસ કરું તો સાચક તેથી પણ વધારે

પોઈન્ટો મળી આવે ખરા. તો પણ સ્થૂલ સ્થૂલ આ દશ પોઈન્ટોના તો જવાબ શ્રીમાને આપ્યાજ નથી. આથી એ નિશ્ચય થાય છે કે—આ દશ પોઈન્ટોને તો તેઓએ સ્વીકાર કરી લીધા. હવે તેમણે આપેલા જવાબના પ્રત્યુત્તર માટે આ ટ્રેક્ટ નં ૦ ૨ લખવામાં આવ્યું છે. આશા છે કે—આ અકાટ્ય પોઈન્ટોને, ખારીકાઈથી અવલોકન કરી—હરાચહનો પડદો દૂર કરી, તેનો સ્વીકાર કરી લેશે.

જહેનામાં લગાર પણ સમજવાની શક્તિ છે તે તો અનાયાસજ સ્વીકાર કરી લેશે કે—‘ નગ્ન રહેવામાં અપરિગ્રહપણું ’ અચેલકપણું સમાએલું નથી. કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર મૂઝ કરવી, તેનું નામજ પરિગ્રહ છે. શાસ્ત્રકારો પણ મૂઝાને પરિગ્રહ કરમાવે છે. યદિ નગ્ન રહેવામાંજ અપરિગ્રહપણું : અસલી સાધુપણું ગણાતું હોય, તો મહને કહેવા હો કે—પેલ કૂતરાં, બિલાડાં, ઘોડા, બેલ વિગેરે પશુઓને શામાટે આપણે સાધુ ન ગણવા ભેઈએ ? જુઓ—કૂતરાં ઘેર ઘેર ટુકડા માગીને પોતાનું ઉદર પોષણ કરે છે, મળ્યું તો સંતોષ, ન મળ્યું તો પણ સંતોષ. દિગમ્બર ભાઈઓને હું પુછું કે તેઓને સાધુ ગણવા કે નહિ ? ન ગણવા, તો શામાટે ? શું તેઓ પશુ છે હેટલા માટે ?

તટસ્થપણાને ન છોડું તો હું એમ પણ કહી શકીશ કે— કપડાં ધારણ કરવામાં કંઈ સાધુપણું સમાએલું નથી. જો કપડાં ધારણ કરવાથીજ સાધુપણું કહેવાતું હોય, તો મનુષ્ય જાતિ

માત્રને સાધુ કહેવા લેઈએ. પરંતુ નહિં, જ્યાં સુધી સાધુના ગુણો ન હોય, ત્યાં સુધી સાધુ કહી શકાય નહિં. કપડાં રાખીને યદિ તહેના ઉપર મૂર્છા રાખવામાં આવી, પુસ્તક રાખીને યદિ તહેના ઉપર મૂર્છા રાખવામાં આવી, તેમજ સાધુનાં ખીજાં પણ ઉપકરણો રાખી તહેના ઉપર મૂર્છા રાખવામાં આવી, તો સમજવું કે તે સાધુ પરિચ્છિન્ન દોષને પાત્ર છે. સાધુઓને જહે જહે ઉપકરણો રાખવાનાં શાસ્ત્રકારોએ બતાવ્યાં છે, તે તહેના ઉપર મૂર્છા સવાર થવા માટે નહિં, પરંતુ ચારિત્ર ધર્મની રક્ષા કરવા માટે—સંયમને સારી રીતે પાળવા માટે.

એતો ચોક્કસ વાત છે કે—ગૃહસ્થાવસ્થાનો ત્યાગ કરી સાધુ અવસ્થા એટલાજ માટે આત્માર્થી પુરૂષો સ્વીકારતા આવ્યા છે કે—સાધુ અવસ્થામાં વિશેષ પ્રકારે જીવ દયા પાળી શકાય. સાધુ થવાની મતલબ એ નથી કે—ખસ, સાધુ થયા એટલે જીવાજીવનો ભેદ-વિચાર છોડી દેવો. સાધુ થયા પછી અધિક જીવ-રક્ષા વિગેરે કરવાની જરૂર છે. અને તેટલાજ માટે શાસ્ત્રકારો તહેને ઉચિત ઉપકરણો રાખવાનું ફરમાવતા આવ્યા છે. ‘વિશેષાવશ્યક’ વિગેરે અનેક ગ્રંથોની અંદર સાધુને ઉપકરણો રાખવાનું સહેતુક બતાવ્યું છે. હું નીચે જહે કોડે આપું છું તે ઉપરથી વાંચકો લેઈ શકશે કે ચારિત્રની રક્ષા માટે અને જીવોની રક્ષા માટે સાધુને અમુક અમુક ઉપકરણો રાખવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. તે કોડે આ છે:—

“ સ્થાનોપવેશનસ્વાપનિક્ષેપગ્રહણાદિપુ ।

જન્તુપ્રમાર્જનાર્થં હિ રજોહરણમિષ્યતે ॥ ”

“ સમ્પાતિમાદિસત્ત્વાનાં રક્ષાયૈ મુખવસ્ત્રિકા ।

મક્તપાનસ્યજન્તૂનાં પરીભાયૈ ચ પાત્રકમ્ ॥ ”

“ સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચારિત્રતપઃસાધનહેતવે ।

ચીવરાણિ ચ કલ્પાદીન્હંગીકુર્વન્તિ સાધવઃ ॥ ”

અર્થાત્—સ્થાનને વિષે ઘેસવું—સૂવું—મૂકવું—ગ્રહણ કરવું વિગેરે ક્રિયાઓને વિષે જન્તુના પ્રમાર્જનને માટે રજોહરણ (ઓઘા) ની જરૂરીયાત છે.

સમ્પાતિમાદિ જીવોની રક્ષાને માટે મુખવસ્ત્રિકા ( મુઢપત્તિ ) ની જરૂર છે, અને આહારપાણીની અંદર કોઈ જીવ ન આવી જાય, એ પરીક્ષાને માટે પાત્ર રાખવાની જરૂર છે.

અને તહેવીજ રીતે સમ્યક્ જ્ઞાન—ચારિત્ર—તપ વિગેરે સાધનના હેતુ માટે સાધુ લોકો વસ્ત્રોને પણ અંગીકાર કરે છે.

પરમાત્મા મહાવીર દેવના શાસનમાં ‘ અહિંસા પરમો ધર્મ ’ આ સિદ્ધાન્ત પ્રધાન માનેલ છે. જડે મનુષ્ય અહિંસાનું પાલન ન કરે, તો પછી તે ભલે નય હોય કે વસ્ત્રધારી હોય, પરંતુ તે દુર્ગતિનોજ લાગી છે. હવે એતો પોતાની ખુદ્ધિ મત્તાથીજ સમજવું જોઈએ કે ઉપર્યુક્ત ઉપકરણો સિવાય સાધુ જીવોની રક્ષા કેવી રીતે કરી શકવાના હતા ? શું નથ્ર સાધુન ઉપર ખાવાની—પીવાની—ઘેસવાની—ઉઠવાની—સુવાની ક્રિયાઓ સ

વાર થએલી નથી ? શું જ્ઞાન-દર્શન-ચરિત્ર-તપ વિગેરેનું સાધન કરવું એ તહેનું પ્રથમ કર્તવ્ય નથી ? જ્યારે છે, તો પછી તહેને ઉપર્યુક્ત ઉપકરણો રાખવાની ખાસ આવશ્યકતા રહેલી છે, એમ કહેવું લગાર પણ સત્ય વિરુદ્ધ દેખાતું નથી.

પ્રાચીનતા-અર્વાચીનતાના વિષયમાં છેવટે મ્હારે કહેવું નોંધએ કે-દિગમ્બર લાઇઓ જોડેલા પોકારો કરે છે, તે તે-ઓનો પ્રલાપ માત્ર છે ઐતિહાસિક રીતિથી, શાસ્ત્રીય રીતિથી કે યુક્તિદ્વારા હવે સુધી દિગમ્બર લાઇઓ પોતાની પ્રાચીનતા સિદ્ધ કરી શક્યા નથી. હવે પણ હું દાવા સાથે કહું છું કે ખુશીની સાથે મ્હારા આ ટ્રેક્ટનો જવાબ આપો. હું શુદ્ધપણ જવાબ આપવાને તૈયાર છું. કેમકે તેમ કરવામાં 'વાદે વાદે જાયતે તત્ત્વવોદઃ' આ વાક્ય ચરિતાર્થ થશે. પરંતુ એટલું યાદ રાખવું નોંધએ કે-જવાબ આપવામાં વિષયાન્તર ન થવા પામે. તેમજ ઐતિહાસિક, શાસ્ત્રીય અને યુક્તિઓ દ્વારાજ પો-ઇન્ટેન્શનો જવાબ આપવો નોંધએ.

અન્તમા—આ લેખની અંદર કોઈપણ જીવને હુઃખ થાય, એવો શબ્દ લખાઈ ગયો હોય, તો તે બદલ ક્ષમા યાચવા સાથે દરેક સાહિત્ય પ્રેમીઓ સાહિત્યની અને શાસન પ્રેમીઓ શાસનની સેવા બંધવી ઉત્તમ મુખના લાગી જનો, એવી શાસનદેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરતો વિરમું છું. ૐ

શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ



# ચક્રવર્તી રાજા શ્રદ્ધાદત્ત

અથવા

## મિત્રપરીક્ષા.

પ્રકરણ ૧ લું.

મિત્રતાની મહેક.

પ્રીતિ સમો પાવક નહીં, કોઈ પ્રીતિ મ જોડો હો;  
જો જોડો તો નિરવહો, અધવચ મ ત્રોડો હો—

—સ્વર્ગસ્થ શ્રી જોડાજી સ્વામી.

ઓ મિત્રતા ! મિત્રતા ! આ નિઃસાર જગતના ઉત્તમોત્તમ  
પદાર્થોમાં કાંઈ કાંઈ સારનો અશ રહ્યો હોય તો ત્હેને નીચોવી નીચોવી  
પેકટો કરી શું ત્હારામાં જ મુકાયો છે, કે શું ત્હેને આકાશમાંથી  
પોચે મોક્ષવામાં આવી છે ? જોલ, જેમાંનું શું ખરું છે ? કંટાળો  
માપે એવા હજારો બનાવ દરેકજ બનવા છતાં આ દુનિયામાં એવું  
ગમે છે તે ત્હારો જ પ્રતાપ છે; કારણ કે એ કંટાળો તું 'થાપકથાપક-  
ણા' કરી ભૂલાવે છે. તું મનુષ્યજાણકનાં આંસુ લુછનારી પ્રેમાળ



માતા છે. તું એને લાડકોડથી ઉઠેરનાર પિતા છે. માતા કે પિતા એ કંઈ દાઢ પસંદ કરીને મેળવતું નથી, કે જેથી હેંમના ઉપર શીદા શીદા થઈ જવા હેતું સ્વાભાવિક વળણ થાય; પણ તું તો હજારોની ટોળીમાંથી ચુટાયેલી પત્નિ અને દેવી છે. સ્વયંવરથી ત્હારું પાણિગ્રહણ થયું છે; એટલે ત્હારામાં માણસ શીદાશીદા થઈ જાય એમાં શું આશ્ચર્ય ? ભવિષ્યના ચક્રવર્તી બ્રહ્મદત્તની સાથે પ્રધાનપુત્ર વરવધુને જંગલમાં રખડાવનાર એ મિત્રતા ! કહે, ત્હેં ત્હેને એવું શું અદ્ભુતદ્ભુત સમજાવી દીધું હતું કે તે પોતાનાં લૂટાઈ ગયેલાં ધર-આર અને માતા-પિતાની પણ દરકાર ન કરતાં એકલમેકલા ભટકતા ફરતા બ્રહ્મદત્ત સાથે જંગલમાં ભૂખ-થાક અને કાંટાના જખમ ખાવાનું પસંદ કરતો ? કહે, ત્હેં ત્હેને એવો કેવોક પ્રેમાંષ બંનાવી દીધો હતો કે બ્રહ્મદત્તને મારવા આવનાર રાક્ષસી દૂતોના હાથે તાડન પામવા છતાં ત્હેણે ત્હેને બ્રહ્મદત્ત બંતાવ્યો જ નહિ ? અને કહે, કે બ્રહ્મદત્તના પિતાં બ્રહ્મરાયને ત્હેં શું જાદુ કર્યું હતું કે બ્રહ્મદત્તની બાલ્યાવસ્થામાં તે નરેશ વજ્રારશીપતિ કંટકરાય, હસ્તિનાપુરપતિ કણ્ણકેત્તરાય, અયોધ્યાપતિ દીર્ઘરાય અને અંગદેશાધિપતિ પુષ્પચૂડ એ ચાર રાજાઓની દોસ્તીમાં તક્ષીન થઈ જઈ હેમાંના એકકને વારાફરતી પોતાની પાસેજ રાખતો ?

પણ આપણે દેવી ભ્રતતા સાથે હવામાં એવી વાતો કરવાને બદલે જરાવાર ગંભીર બની એ પાંચ પૈકી એ મિત્રો વચ્ચે હમણાં ચાલતી વાતો સાંભળીશું તો ઠીક પડશે.

"કેમ દીર્ઘરાયજી ! ત્હમને ત્હમારી રાજધાનીમાં ન જવા દેતાં અહીં રાખવામાં આવ્યા છે તેથી કેદ જેવું તો નથી લાગતું ને ? " બ્રહ્મરાયે પૂછ્યું.

“ એ શું બોલ્યા ? મિત્ર ! મ્હારી શાળાની મ્હને યાદ પણ આવતી નથી. ત્હમોરો રનેહે મ્હારો હૃદયની કુલ જગા રોકી લેવાથી હવે બીજી કાંઈ ચીજ-અરે ખુદ મ્હારી રાણી પણ ત્યાં અંવકાશ પામતી નથી. પરંતુ બ્રહ્મરાયજી ! ત્હમે ઠીક બોલ્યા; જે પ્રેમ એ કેદ જ હોય તો આ કેદ જ છે અને એવી કેદ ત્હમને-મ્હને સામાન્ય જ છે. ”

“ હા, દીર્ઘરાયજી ! તેમજ છે. મ્હને હમણાં સૂણતું દરદ વધતું જાય છે અને આજ સાંજ દેખું એવી મ્હને આશા નથી. તેમ છતાં મ્હારી બહાલી ચુકણી રાણી અને એકના એક કુમાર બ્રહ્મદત્તથી જુદા પડતાં મ્હને જોડલી પીડા થતી નથી તેટલી, ત્હને ! મ્હારા બહાલા મિત્ર ! મ્હારા જીવ ! ત્હને છોડી જતાં ચાય છે. ”

“ મ્હારા આત્મન ! મિત્ર ! એવું ન બોલો. ત્હમે સો વરસ જીવો અને મ્હારું જીવન સાચવો. આ દરદ હમણાંજ સમી જશે. મ્હેં પ્રખ્યાતમાં પ્રખ્યાત વૈદ્ય હકીમોને તેડવા માણસ દોડાવ્યા છે. આમ નાહિમત ન થાઓ. ”

“ બોલી આશામાં વખત બોવાનું કામ નથી, દીર્ઘ ! હવે મ્હારો આ દુનિયા સાથેનો સમ્બન્ધ પુરો થયો છે. વૈદ્યો અને હકીમો મ્હારો તુટવા નિર્માયલો દોરો રાખવા સમર્થ નથી. માટે તે ત્રુટે તે પહેલાં જે કાંઈ જીજ્ઞ વખત છે તે આડાઅવળા લામા લમવામાં ગુમાવવો જોઈતો નથી. રાણી અને કુમારને જાદુ મ્હારી પાસે લાવો. ”

હુકમ થતાંની સાથેજ ખન્નેને અંદર દાખલ કરવામાં આવ્યાં. મનહર રાયચીકાંથી રાણગારાખલું લવ્ય દિવાનખાતું આ વખતે જાસે કે રડતું હોયતી એવું દીસતું હતું. કંપીતપુર નગરીના રાજા બ્રહ્મરાયની માનીતી રાણી હમણાં એક રાંધા માફક વીલે મ્હોટે આંતુ દાગતી હતી.

તહેવું હૃદય ડસડસી રહ્યું હતું,--પણ કદાચ તે તહેવું રૂદન છેવટનું ન હતું; કારણ કે પછી તે હૃદય રડવાનું બૂલી જવા નિર્માયણ હતું. કોમળ વયનો કુમાર બ્રહ્મદત્ત-ચૌદ સ્વપ્ન સાથે જન્મેલો આ ભવિષ્યનો ચક્રવર્તી, માતાને રડતી જોઈ અને પિતાને દુઃખી જોઈ કુસકા ખાતો હતો. આહા, રનેહઅંધન કેવું દુઃખદાયક છે ! એજ રાણી અને એજ કુમાર હજારો દુકાળીઆને મરતાં જોવા છતાં, હજારો સામંતોને બાલાથી ભોંકાતા જોવા છતાં કદી રડતા નહિ અને હમણાં એક-માત્ર એકજ પુરૂષને મરતો જોઈ હૃદયભેદક રૂદન કરી રહ્યાં છે. તહેમણે તે એકમાં મહારાપણું માન્યું અને પેલા હજારોમાં પરાયાપણું જાણ્યું તેથી જ એક દુઃખકર્તા થયો, જ્યારે હજારો તહેમને કાંઈ દુઃખનું જ્ઞાન કરાવી શક્યાં નહિ.

રાણી અને કુમારને રડતાં જોઈ બ્રહ્મરાયે કહ્યું : “હિમત રાખો ! બહાલી ! ગભરાઓ નહિ, બાળકને હિમત આપો. એ મહાર્ સર્વસ્વ છે, એ મહારી આશા છે. નૈમિત્તિકે કહ્યું હતું કે ચૌદ સ્વપ્ન સાથે આવનાર આ કુમાર મહાપરાક્રમી પુરૂષ થશે-ચક્રવર્તી થશે. અને હું મરવા છતાં આકાશમાં રહ્યો રહ્યો એનાં પરાક્રમ જોઈ ખુશી થઈશ. બહાલી ! તમારે ગભરાવા જેવું કાંઈ નથી. કોઈ અમરપટો લાવ્યું નથી. આજ નહિ તો બે દિવસ પછી પણ મરવાનું તો હતુંજ. સુભાએ આવો પ્રતાપી પુત્ર તારે દીલાસો લેવા માટે છે. અને મહારા પરમ મિત્ર દીર્ઘરાયજી તમને કોઈને કોઈ વાતે ચોંટાડી આવવા નહિ દે.”

“રાયજી !” હવે તહેણે દીર્ઘ તરફ ફરીને કહ્યું : “રાજપાટની બલામણુ હવે તમને છે. કુમાર હજી ન્હાનો છે. પાંચ સાત વરસે રાજ્યતંત્ર ચલાવવા યોગ્ય થાય ત્યાં સુધી તહેજે અહીં રહી રાજ્ય સાચવજો.”

“મિત્ર !” દ્વીર્ધે સજળ નેત્રે જવાબ આપ્યો. “આર મિત્રો પૈકી એક એક વરસે એક એક મિત્ર આપની સાથે રહે એવો આપણો વરસો થયાં ધારો છે, એ મુજબ આ વરસ મ્હારે અહીં આવવાનું થયું તે વખતે મ્હને સ્વપ્નમાં પણ ખ્યાલ નહોતો કે આપની આ મુલાકાત છેવટની જ થશે. પણ ફર વિધાતાને જરા પણ વિચાર નથી. આપે પાંચ વરસ રાજ સાચવવા મ્હને ફરમાવ્યું, પણ મ્હારા કરતાં બીજા ત્રણ મિત્રો કાંઈ આજી સમર્થ નથી. માટે તેઓ પૈકી કોઈને સત્તા આપવા મ્હારી વિનંતિ છે. તેમ છતાં હું તો છું જ છું. હું ખખર અંતર લેતો રહીશ. અહમદત મ્હારો જ પુત્ર છે અને આ રાજ્ય મ્હારું જ છે; માટે દાંતને જીભની લલામણી શી જરૂર ?”

“ હમણાં બીજાઓને તેડાવવાનો વખત નથી. માટે હું તમને જ રાજ્ય સોંપું છું. મિત્ર ! તે તમારે જ જાળવવું પડશે. હવે વધારે એંચતાણુ ન કરતાં કાંઈ ધર્મવાર્તા કરો કે જેથી મ્હારા આત્માનું કલ્યાણ થાય. ” ભાગ્યેત્રુટયે અત્રાજે અહમરાયે છેલ્લા શબ્દો કલામાં ફેંક્યા.

ધર્મવાર્તા તો શું પણ પ્રભુસ્મરણના થોડાક શબ્દો સાંલળતા-સાંલળતામાં અહમરાયના આત્માએ આ ચાલીસ-પચાસ વરસથી પદ્મે-રેણું વસ્ત્ર ઊઠી તે જ ક્ષણે બીજા વસ્ત્રમાં પ્રવેશ કર્યો મિત્રને સુંપરત કરતી વખતે ત્હને કે મિત્રને ખ્યાલ પણ નહોતો કે “અહમદત મ્હારો જ પુત્ર છે અને આ રાજ્ય મ્હારું જ છે ” એ શબ્દો કોઈ જૂદાજ અર્થમાં ખરા પડશે. અસ્થિર ભાવવાળા પદાર્થોથી ભરેલી આ દુનિયાના મનુષ્યોના મનના ભાવ પણ કેવા ધડીએ ધડીએ બદલાય છે !

# મકરણ ૨ જી.

## એકાંત ભુરી ચીજ છે.

વિદ્યા, વનિતા, મૃપ, લતા રે, ઉંચ નીચ ન ગણત;  
પાસ રહે તસ પ્રિતથીરે, ઘુરત તીહાં લપટત.

—સ્વર્ગસ્થ શ્રી જોડાજી સ્વામી.

બ્રહ્મરાયના સ્વર્ગવાસથી મહેલમાં અને રાજ્યમાં સર્વત્ર હિડી દીલગીરી ફેલાઈ રહી હતી, તથાપિ શોક કરનારાં સર્વના શોકનો સરવાળો એકલી રાણી ચુલણીના છાતીફાટ વિલાપથી ધણો આછો થતો હતો; કારણ કે બ્રહ્મરાયમાં તેણીએ પુરજનો માફક માત્ર રાજ જ ગુમાવ્યો ન હતો, બાયાતો માફક સગો જ ગુમાવ્યો ન હતો, દીર્ઘ-રાયાદિ માફક મિત્રજ ગુમાવ્યો ન હતો, પણ તેથી પણ કાંઈક વધુ ગુમાવ્યું હતું; બ્રહ્મરાયમાં તેણીએ પોતાના શિરનું 'છત્ર ગુમાવ્યું' હતું, ( તેથી પણ વિશેષ ) પોતાનું 'યૌવન ગુમાવ્યું' હતું, અરે ( તેથી પણ વિશેષ ) પોતાનું 'અંતઃકરણ અને આત્મા તેણી ગુમાવી બેઠી હતી. અને તેમ હતું તો પછી તે છાતીફાટ વિલાપ કરે તહેમાં શું આશ્ચર્ય જોવું છે ? વરસો સુધી કિમતી અલંકાર તુલ્ય સાચવેલા અને સુગંધી તેલોથી પોષેલા વાળને તે પીંખી નાખવા લાગી; કંદળીપત્ર જેવી છાતી કે જે અત્યાર સુધી તો એવીજ કામળ હતી તહેને કરકમળથી

કુટી નાખવા લાગી, જાણે કે એ પડો તોડી અંદર સંતાડેલો બ્રહ્મ-  
રાય પરનો પ્રેમ તે દુનીઆને બતાવવા ધ્રુવચ્છતી ન હોય ! વિકસેલા  
કમળ જેવી આંખમાંથી અશ્રુની ધારા વહેવરાવીને પોતાના બારીક  
વસ્ત્રો ભીંજવી છુપાયલી સુંદરતાને જાહેર કરવા લાગી. “હા નાથ ! હા  
યૌવનશયુગાર ! હા પ્રાણ ! હા આત્મનુ ! ” એમ ઉદ્ગારો કહાડતી  
કહાડતી તે ખુશ્કી જમીનપર પછાડ ખાવા લાગી.

અંતઃપુરમાં એ વખતે હાજર રહેનારાં સર્વનાં હૃદય આ વિલાપ  
જેમ ચીરાતાં હતાં, કાંપતાં હતાં; પણ એક એવું હૃદય ત્યાં હતું કે  
જે આ વિલાપમાં પણ સૌન્દર્ય જોતું હતું. “જે સ્ત્રી મરનાર ઉપર  
આટલો પ્રેમ બતાવે છે તે જીવતા સાથે પ્રેમ બાંધે તો તહેના તરફ  
કેટલી પ્રેમાળ થઈ શકે ! ” એવો ખ્યાલ એક હૃદયમાં હમણાં થયાં  
કરતો હતો. અને એ ખ્યાલના જન્મ સાથેજ એ હૃદયમાંથી બ્રહ્મ-  
રાય તરફનો પ્રેમ દેશનિકાલ થયો ! શું મ્હારે તે એક હૃદયનું નામ  
જણાવવું જ પડશે ? આકાશી ગુણ તરીકે ઓળખાવેલા મિત્રતાના ગુણને  
કલક લગાડનાર દીર્ઘરાયનું નામ શું મ્હારે જાહેર કરવું જ પડશે ?

દીર્ઘરાયે એ ખ્યાલ હમણાં તો એટલી મજબુતાઈથી હૃદયમાં  
સાચવી રાખ્યો કે જેટલી મજબુતાઈથી આજ સુધી તે બ્રહ્મરાયપરનો પ્રેમ  
સાચવી રાખતો હતો. અને હવે તે અનુકૂળ પ્રસંગની શોધમાં ફરવા લાગ્યો.

દિવસે દિવસે શોક ઓછો થતો ગયો; કારણ કે ‘વખત એ  
શોક સૂઝાવનાર દવા છે.’ દિવસે દિવસે સા પોતપોતાના કામકાજમાં  
બક્ષ આપવા લાગ્યું. રાણીએ બ્રહ્મદત્તકુમારને સંભાળવાનું અને  
દીર્ઘરાયે રાજ્ય સંભાળવાનું કામ લક્ષ્યપૂર્વક કરવા માંડ્યું. એ કામે  
બગલવામાં દીર્ઘને રાણીની અને રાણીને દીર્ઘની સલાહ વારંવાર લેવી  
પડતી અને એથી અન્યોઅન્ય મુલાકાતના પ્રસંગો પણ મળવા લાગ્યા.  
પ્રથમ જેઓ ધણા માણસોની રૂબરૂમાં સલાહ પૂછનાં અને વાન-

ચીત્ કરતાં તેઓ વખતનાં જવા સાથે વધારે ઘૂટ લઇ એકાંતમાં  
પણ મળતાં અચકાવું ભૂલી ગયાં એવા અનેક પ્રસંગોમાં જ્ઞાપરે  
જ્ઞાપરે રાણી શુદ્ધ હૃદયે પતિના સ્વર્ગવાસથી થયેલી પોતાની નિરાધાર  
સ્થિતિ માટે આંખમાં આંસુ આણતી ત્હારે ત્હારે દીર્ઘ હેના  
દુઃખમાં પોતે સંપૂર્ણ ભાગીઓ છે એમ ગળગળે વદને કહેતો. આમ  
પ્રથમ મૈત્રી સજ્જડ થઇ અને એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી વચ્ચેની  
મૈત્રી, સ્ત્રી વિનાના પુરુષ અને પુરુષ વિનાની સ્ત્રીની મત્રી, એકાંત-  
માં કામ પાડતાં ભિન્ન જાતિનાં મિત્રોની મૈત્રી બીજા શામાં પરિણમે,  
સિવાય કે વ્યભિચાર ?

હાય અફસોસ કે જે સ્ત્રી થોડાજ દિવસ ઉપર બ્રહ્મરાય માટે  
ગાંડીધેલી થઇ જતી, જે હેના વિયોગ માટે ઝુરી મરતી તેજ સ્ત્રી  
હંમણું તેજ પતિના મિત્ર સાથે હૃદયે જોડી શકે છે ! અદ્ભુત સ્ત્રી-  
વાળી સ્ત્રી ! ઝુટી ગયેલું હૃદય ફરી જોડવાની ત્હારી શરીરવિદ્યાના  
જ્ઞાનની પણ અવધિ છે ! પતિ મરવા છતાં પતિ ઉભો કરવાની  
ત્હારી સજીવની વિદ્યા ચમત્કારી છે ! ખારી ઝેર બનેલી આ દુનિયાને  
પાછી મ ગળરૂપ-આનંદરૂપ બનાવનારી ત્હારી શીલસુશીને પણ ધન્ય છે !

પુરુષ ! પાંચ-પંદર વર્ષથી તું જે બાળાને પરણ્યો હતો અને જહેને  
' મહાર્ કામળ શુભાષ ' કહી તું હર્ષધેસો થઇ પુનઃ પુનઃ હૃદયદાન  
દેતો તે શુભાષ ચીમળાઇ ગયા પછી કે તદ્દન મરી ગયા પછી જો  
તું બીજા શુભાષમાં ચિત્ત ચોડી શકતો હો તો ત્હારી પણ અલૌકિક  
જ શક્તિ છે ! ખુદ્દા શબ્દમાં કહું તો, સ્ત્રીની જીવાની બરબાદ  
થવાથી વ્યભિચારમાં ચિત્ત લગાડનારા અને સ્ત્રીના મૃત્યુ બાદ બીજી  
સ્ત્રી કરનારા પુરુષો પણ ચુલણીથી કાઢી રીતે ઓછા બ્રહ્મ નથી.  
ચુલણીને ધિક્કારનારા પુરુષો ! ત્હમને ત્હમારું હૃદય બે વાર વેચવાની  
શી સત્તા છે ? બાપ કદી બે થઇ શકે છે ? ધર્મ કદી બે પળાય છે ?

પતિ પણ જો એ ન થઈ શકતા હોય તો એ સ્ત્રીને હૃદય આપવાનો તહમારો ઢોંગ શું આછો તિસ્કારને પાત્ર છે ?

પણ આજે ક્યાં છે પ્રેમ ! ક્યાં છે સાચાં લગ્ન ? ‘સ્વાર્થની મારામારી’ માં સ્વર્ગીય પ્રેમ ક્યાંથી હોય ? ધંતુરામાં ગુલાબની સુગંધની આશા શી ? સુત્રણી-પૂર્વ ભવની કાંઈ અધમા-હમણાં કાંઈ સુકૃત્યનું કીરણ આડું આવી જવાથી રાણી બની હતી, પણ અંત્યે તે ધંતુરો જ હતો. એણે પોત પ્રકાશ્યું ! બ્રહ્મરાયે તહેને ગુલાબ સમજવામાં જોટલી ભૂલ કરી હતી એટલીજ ભૂલ દીર્ઘરાયને ગુલાબ સમાન ગણવામાં પણ કરી હતી. આગાદીના સમયમાં મિત્ર અને સ્ત્રીની તે ઠસોટી કરી શક્યો ન હતો; પણ સંકટનો સમય હેમનું પોત ખુલ્લું કર્યા વગર કેમ રહે ? દીર્ઘ અને સુત્રણી દપતી તરીકે રહેવા લાગ્યાં. ધીમે ધીમે એ વાત વાયરે ઉડી અને સર્વત્ર હેની બદબો ફેલાઈ. ન્હાના મ્હોટા તમામ લોક જાણી ગયા કે દીર્ઘ અને રાણી સ્વછંદી થયાં છે, પણ રાજ્યપતિને કાણ કાંઈ કહી શકે ?

જો કે રાજરાણીને કાંઈ કહેવાની હિમ્મત કાંઈ ધનું નહિ, તો પણ દરેક પુરુષ આ બનાવ ઉપરથી શિખામણ લેતો કે, જો કદાપિ દૈવયોગે સ્ત્રી પહેલાં પોતાને આ દુનિયા છોડવી પડે તો બ્રહ્મરાયની જેમ સ્ત્રીને પરાધીન બનાવવી નહિ; પોતાની દોલત ભલે સ્ત્રી કે બાળક પુત્ર ઉડાડી મુકે, ભલે તેઓ સ્વચ્છંદી નીકળે, હેમનાં નશીબ હેમની પાસે છે; પણ પોતે જાતે સ્ત્રીને પરપુરુષની આશીયાળી બનાવી, હેની મુત્રાક્રાંતો લેવા-હેના ઓરડામાં દાલાવાલા દરતી જવા ફરજ પડે એવું કદી ન કરવું; કારણ કે ‘રક્ષક જ ભક્ષક થાય’ એવો આ જમાનો છે.



## પ્રકરણ ૩ જું.

બે લેણદાર: કર્તવ્ય અને મૈત્રી.

Breasts that with sympathising ardour glowed,  
And holy friendship, such as Theseus vowed.  
—Ovid.

“ નારીની મતિ પાતીએ, એ કહેવત છે અને સાચી! કહેવત છે, જે કે ‘નિશ્ચય’ થી એમ કહેવાય નહિ. સ્વભાવથી જ નીચી દષ્ટિ, હેમાં વળી કામાતુરપણું અને એકાંતની ભ્રમવાદ્યો હિમેરાય તથા, તે સર્વની ટોચે, કોઈ કહી શકે નહિ એવી સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો મુગટ હોય, ત્યાં પછી કયું અધટિત કામ ન થાય? રક્ષક ઉઠીને ભક્ષક થાય ત્યાં પછી કયું અયોગ્ય કામ ન સંભવે? જમતની લાજની ગાંસડી બાંધી સમુદ્રમાં ફેંકી દેનારાઓ કયું કુકર્મ કરતાં અવકાય ? ”

આવા વિચારો એક વૃદ્ધ મગજમાં હમણાં ઘોળાયા કરતા હતા. એક વિશાળ પણ સદા દિવાનખાનામાં એઠેલા તે વૃદ્ધ પુરૂષના કપાળમાં ચિંતાની કરચલીઓ અને વિચારના લીટા સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. પણ તે દેખનાર ત્યાં કોઈ ન હતું. ઘડીમાં તે પુરૂષ કપાળે હાથ રાખી નિસાસો મુકતો અને ઘડીમાં કાંઈ બચવાનો રસ્તો જડી આવ્યો હોય તેમ લેવું કરચલીઓવાળું મોં ખીલતું.

“ બ્રહ્મરાયણ ગયા. દ્વીર્ધે ગળ્ય કયો. રાન્ય ધીમે ધીમે ડૂબવા તરફ છે. શત્રુઓ આ અધાધુધીનો લાભ લેવા તલપી રહ્યા છે. અને દુષ્ટ રાણી—અક્ષૌસ એ અધમાને ‘રાણી’ કહેવી પડે છે—પોતાને એકતી એક આડખીલ રૂપ બ્રહ્મદત્ત કુમારનું કાસળ કાઢવાના ઘાટ ઘડતી સંભળાય છે. હે પ્રભો ! મ્હારે એકલાએ હવે રાન્યને શી રીતે બળવણું અને કુમારના શરીરની રક્ષા શી રીતે કરવી ? દીવાનપદ લેતાં તો ધણું મીઠું લાગ્યું હતું. તે વખત મ્હને સ્વપ્નમાં પણ ખ્યાલ ન હતો કે એ પદને અંગે આવી જોખમદારી સમાયલી હશે. ‘પદ્મી મ્હને મળાહુ રૂપ ભાસતી તે હવે કર્તવ્યરૂપ બન્યાય છે.’ અને ‘કર્તવ્ય’ એ લેણુદાર આકરો છે—ક્ષણ પણ ધીરજ ખમે તેવો નથી. ”

“ ત્હારે તે આકરા લેણુદારનું દેવું ઝટ પતાવો, પિતાજી ! ” એક અવાજે એકાંતમાં બંગાણુ પાડ્યું. “ત્હમે ‘દીવાન’ તરીકેનું કર્તવ્ય બળવવા માટે ‘રાન્ય રક્ષણ’ કરો અને ત્હમારો પુત્ર ‘મિત્ર’ તરીકેનું કર્તવ્ય બળવવા માટે ‘કુમાર રક્ષણ’ કરશે. પછી ગભરાવા જેવું શું છે ? સેંકડો રાન્યદારી કાપડા છોડનાર એવા આપ આવી નિર્માલ્ય વાતમાં વિચાર શું કરો છો ? બ્રહ્મરાય નરેશની બહાદુરી અને ધનુપ્રધાનની પ્રવિણતા દહાણી રૂપ થઈ પડી છે તે શું આવા અણીના વખતે ગભરાવા માટે જ કે ? પિતાજી ! ઉઠો, હિમત ધરો અને રાન્યની વ્યવસ્થા તથા શત્રુઓ ઉપર રહે પાડવાનું કામ આરંભો. અને હું મ્હારા મિત્રનું રક્ષણ દેવા સાચા દીક્ષથી કડું છું તે જાણે. ”

ડોસાની નિરાશા હજી દૂર થઈ નહિ. તે બોલ્યો : “ પણ બેટા ! રાન્યરક્ષણથી કુમારરક્ષણનું કામ ધણું વિકટ છે અને રાન્યરક્ષણનું

કામ કરનાર કરતાં કુમારરક્ષણુનું કામ કરનાર ઘણું ન્હાનો માણસ હમણાં નીમાય છે ! તે ન્હાનાને વળી મ્હોટાની માફક સામંતો આદિની સ્થાય પણ નથી. ”

“તેથી શું ? પિતાજી ! મૈત્રી એ મ્હારો મ્હોટો મદદગાર સામંત છે. મ્હારું જીવન બ્રહ્મદત્ત કુમારમય જ હોય એના હિત અને એના સુખ માટે જે કાંઈ કરવું જોઈએ તે સર્વ કરવા મ્હારી શક્તિ ન હોવા છતાં મૈત્રી જ તે શક્તિ ઉછીતી આપશે. હૃદય, મગજ કરતાં પણ વધારે જોરાવર છે. ”

“ભાઈ, તું હજી સમજતો નથી. દુધની બલામણુ ખીલાડીને કરાઈ છે; ખગ્ગનાની બલામણુ ચોરને કરાઈ છે; શીલની બલામણુ લંપટને કરાઈ છે; ત્યાં હવે તું અને હું શું કરી શકવાના હતા ? ”

“તો પણ પિતાજી ! આપણે ‘બધુ’ કરી શકીશું. ત્હમે તમાર મરહુમ રાજા તરફનું કર્તવ્ય બજાવો અને હું મ્હારા મિત્ર તરફ મૈત્રી બજાવું; પછી એ બે શક્તિઓ જ આપણા બન્નેના હાથ દ્વારા સર્વ કામ કરી લેશે. કેવી રીતે તે શક્તિઓ રસ્તો કહાડશે તે હું હમણાં કેમ કહી શકું ? કારણકે રસ્તો કહાડવાનું કામ મ્હારું નહિ પણ તે શક્તિનું છે. ”

શક્તિનું નામ સાંભળી છુટો ટટાર થયો : “શક્તિ ! હા શક્તિ ! આવ, પ્રવેશ કર. આ ત્હારા ‘ભક્તોમા’ ! અમારા રાજ્ય અને રાજાની આબરુનું રક્ષણ કરવાની અમારામાં શક્તિ મુક. અમે ખુશીથી ત્હારા હાથ-પગ અને હથિઆર ચમશું. તું ત્હેમાં વિદ્યુત રૂપે પ્રવેશ કર. અમે બલે ત્હારી ક્વાતના પ્રતાપે બાગી-દુટી જમએ ત્હેની ફિકર

નહિ તું તહારે 'મિશન' બરાબર બજાવજે—'હથીઆર' ની દયા ખાતી ના ! ”

“ અને અમને નિમકહરામ થવા દેતી ના ” પ્રધાનપુત્રે ઉભા થઇને ઉમેર્યું.

પ્રધાન હવે પુર આવેશમાં આવી ગયો: “ જગતની શક્તિ ! માયા ! કુદરત ! તું જે હો તે અમારામાં પ્રવેશ કર અને ત્યાં જ 'ધર' કર ! મ્હારો દેશ દુઃખી થાય તે મ્હને કદી સહન કરવા ન દઇશ.”

“ અને મ્હારો મિત્ર દુઃખી થાય એ ક્ષેત્ર રહેવાનું હીચકારા-પણું મ્હારામાં કદી દાખલ થવા ન દઇશ ! હું આજથી સોગન લઉં છું કે બ્રહ્મદત્ત કુમારના રક્ષણાર્થે જંગલમાં બટકવું પડશે તો તે મ્હારે મન વિવાહ મ્હાલવા જેવું ગણીશ; ત્હેને માટે સુખ-તરસ વેઠવી પડશે તો તે સ્વાદિષ્ટ ભોજન આરોગવા બરાબર મણીશ; ત્હેની સહીસલામતી માટે હરકોઇ મુશીબત હું આનંદથી સહન કરીશ. ”

બસ, નિશ્ચય થઇ ગયો. વ્રત લેવાઇ ચુક્યું. કોતું વ્રત ફેટલું વધારે કડીન હતું ત્હેનો નિર્ણય કરવાનું ઠામ બલે વાયક જ કરી લે !

લાયકાતના પાયા ઉપર પ્રેમના કેલથી ચણાયેલી 'પ્રેમી' રૂપી દેમારત પવનના બળંકરમાં બળંકર ઝપાટા વચ્ચે ફેવી રીતે રૂઆબદાર દેખાવથી ઉભી રહે છે તે જોવા હવે, વાયક ! તું તૈયાર થા. આ પ્રકરણમાં વાર્તા ત્હારા ધારવા જેટલી આગળ વધી ન હોય તો ત્હેની ધીમી ચાલ માટે ગુસ્સો ન કરતાં ત્હેના ગુણ તરફ દિષ્ટિ દરજે ! મૃત્યુ વખતે વિલાપ કરવામાં ચુલ્લણી ધણીએ ઉતાવળી હતી, પ્રેમ બતાવવામાં પણ ધણી વાચાળ હતી, દેખાવડી અને

રસીલી પણ ઘણી હતી, પણ તેણે આખરે ભાવ ભજવ્યા તે જો  
 કે ? માટેજ આ મ્હારી વાર્તા એ સુલણી માફક રસીલી અને ઉત્ત  
 વળી ન હોય તો મ્હને તેની કંઈ દરકાર નથી; પ્રધાન માફક ઉપદેશ  
 કર્તાવ્ય અને તેના પુત્ર વરધનું માફક હિત પહોંચાડવાનું કર્તાવ્ય  
 ન ચૂકવાનું જ આ મ્હારી ગામડીએથી વાર્તાએ - તત લીધું છે.  
 “મિત્રતા કોઈ દિવસ લાયકાત અને પ્રેમ એ બે વસ્તુ ટકતી  
 નથી.” એટલુંજ મ્હારી આ વાર્તાનું ત્રીજું અંગ તેને શીખવશે કે  
 પછી એ અંગ, દીર્ઘરાયને આજી નાખનાર સુલણીનાં સર્વોચ્ચ કરત  
 અધિકતર સ્પાળું માનીશ.



## પ્રકરણ ૪ થું.

“ સમજીને સાન અને મૂરખને બાણ. ”

“ Give not that which is holy unto the dogs, neither cast yous pearls before swine; lest they trample them under their feet, and turn again and rend you. ”—St Matthew.

પ્રધાનપુત્ર વરધનુએ નિયમ લીધા કે તુરતજ ત્હાથી ઉડી તે બ્રહ્મદત્ત કુમારની પાસે ગયો અને કેવી રીતે કુમારની જાંઘી જોખમ-માં હતી એ ત્હેને જણાવી દીધું. કુમારે પ્રથમ તો માતા અને કાકા બન્નેનું ખુન કરવાની ઉતાવળ જણાવી.

“ જે દાગીનાથી ડોક ટુટી જતી હોય તે દાગીનો શા કામનો ? સોનાની કટારી કમરમાં ખોસાય પણ કાંઈ પેટમાં ન મરાય, સમ-જ્યો મિત્ર ? માતા તરફ ભક્તિ ભાવ રાખવો એ મ્હારી દરજ્જા છતાં આવી દુરાચારિણી માતાને તો હું જતી નહિજ કરું. ” કુમારે કહ્યું.

“ ત્હારે ત્હમે શું કરવા ઇચ્છો છો ? ”

“ બસ એજ—એ બન્ને પાપીઓના પ્રાણ લેવાનુંજ, બીજું શું ? ”

“ વાધનો શિકાર શું સહીસલામત રીતે કરવા ધારો છો ? ”

“ ના, નહિજ. પણ હું સલામત ન રહું ત્હેની મ્હને દરકાર આછીજ છે ! હું મારીશ અને મરીશ. ”

“ અને એમાં શું નવાઈ કરી ? મારું મારવા છતાં મરીએ નહિ ત્યારે બહાદુરી કહેવાય ? મિત્ર ! હજી હમારા ભવિષ્યવાદીના કહેવા મુજબ હમારે ચક્રવર્તીપદ ધારણ કરવાનું છે; તો શું આવું સહસ્રા કામ કરીને જીતીને આકાળે અંત લાવવો વાજમી છે ? ”

કુમાર નિરતર બન્યો. પ્રધાનપુત્ર એ પ્રસંગના લાભ લઈ આગળ વધ્યો.

“ જો મિત્ર ! મહારી સલાહ એવી છે કે, આપણે યુક્તિથી બંનેને ચેતવવા-શિખામણ આપવી અને તેમ છતાં ન માને પછી આ રાજ્ય છોડી તાકીદે બીજે સ્થળે જવું. પછી શું કરવું તે સમય પ્રમાણે વિચારી લઉંશું. ”

કુમારને આ સલાહ પસંદ પડી. થોડીવાર તેઓએ એક બીજાના કાનમાં ગોષ્ટિ કરી અને ‘બરાબર છે’ કહી બંને હાથમાં સંબંધસ્થાનમાં જઈ એક કાગડો અને એક કોકીલા એમ બે પક્ષી તેઓએ પકડી લીધાં અને ત્યાંથી સીધા રાણીના આવાસે ગયા.

રાણી મુગ્ધાથી એ વખતે દીર્ઘરાય સાથે હાસ્યવિનોદમાં ચક્રચુર બની હતી. તેણીને પોતાનાં વચ્ચેનું પણ પુરું જાન નહોતું. એકાએક પમરવ સાંભળી બંને સ્વસ્થ થયાં અને રાજ્યદ્વારી વાતચીતમાં શેકાયાં. કુમારે આવી બંનેને નમન કર્યું અને માતાએ હૃદયે આશિસ્ આપી; એટલામાં પાછળથી પ્રધાનપુત્ર વરધનું આવી ત્રણેને નમન કરી કુમાર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો:

“ મહારાજ ! આપની પાછળ ગાંડો થઈને ફરવા છતાં આપ મહારા સામી દષ્ટિ પણ કરતા નથી અને મહારાથી આમ નાસતાજ ફરો છો એવું કાંઈ કારણ જણાવશો ? ”

“ જા, મહને ખોલાવ નહિ. ” કુમારે ગુસ્સાનો ડોળ કરીને કહ્યું:  
 “ જા, તું મહારા જેવા રાજપુત્રની સોગતને લાયક નથી. શું એક  
 રાજપુત્ર એક વણિકપુત્ર સાથે રનેહ જોડશે ? શું સાગર પોતાની  
 મહત્તા તજશે ? ”

“ મહારાજ, શાંત થાઓ ! સમયાનુસાર વર્તશો તો સુખી  
 થશો. આજે મહોટા-નહાનાનું કાંઈ ધોરણ રહ્યું જ નથી. કાળનો પ્રભાવ  
 વિચિત્ર છે. પશુ-પક્ષીઓ પશુ પોતાની મહોટાઈ છોડી અસ્થાને પ્રીતિ  
 જોડવા લાગ્યા છે. જીઓ, સામે કાકીલા અને કાગ પક્ષી કેવા સાથે  
 મળીને ચુલતાન કરે છે ? ”

“ શું ? ” લાલ આંખ કરી એક ખુશામાં બેઠેલાં કોકિલા અને  
 કાગ પક્ષી તરફ નજર કરી કુમાર બોલ્યો. “ શું ગુણવતી કોકિલા-  
 પ્રીતમની રાણી કોકિલા આ અધમમાં અધમ કાગ પક્ષી સાથે  
 દોસ્તીમાં ! નહિ, નહિ, મહારા રાજ્યમાં તેમ કદી બનશે નહિ. આજે  
 પક્ષી તેમ કરે છે તો કાલે મનુષ્યમાં પણ એ દુષ્ટ એવ લાગશે.  
 હું મહારા રાજ્યની એ અધમ દશા કદી સાંખી શકવાનો નથી. માતા  
 લાવો મહારાં મનુષ્ય; અજમાવવા દો મહને તે આ દુષ્ટો ઉપર;  
 અને ઓ પ્રધાનપુત્ર ! તું જા, તારા પિતાને ખબર આપ કે આ  
 રાજ્યમાં આવું દુષ્ટત્વ કરનાર કોઈ પણ માણસ જોવામાં આવશે  
 તો હેનો તત્કાળ વધ કરવામાં આવશે, એવો ઢઢેરો પીટાવે. ”

“ મહારાજ ! ” પ્રધાનપુત્રે યરથરતાં જવાબ આપ્યો “ લુકમ  
 માથે ઉડાવવા સેવક તૈયાર જ છે. પણ આ અફસ વગરનાં ખીયારાં  
 જાનવગેને આજે તો ક્ષમા કરો તો બહુ સાર. એ અવાચક પ્રાણીઓના  
 વધીલ તરીકે આપના નિમકદલાવ પ્રધાનપુત્રનું આપ કૃપા કરી  
 સાંભળો અને આ એકવારને માટે એમને જતા દેદો. ”



“ નહિ, એમ કદી થનાર નથી. વરધતુ ! જા, ત્હારા પિતાના નામના માન ખાતર હું તે દુષ્ટ પક્ષીઓને દેહાંત દંડની શિક્ષાથી બચાવી માત્ર કેદ કરવાનું કરમાવું છું. પણ હવે પછી તેમ થશે તો ખચીત જ એક પ્રહારે ત્હમના પ્રાણ હરીશ. ”

વરધતુ નીચે નમ્યો અને તુરત જ બંને પક્ષીને જૂદા જૂદા પીંજરામાં પુરી ચાલતો થયો. ચાલતા ચાલતા બબડ્યો કે “ ભોળા રાજા ! આ જનવરોને આછું જ ચોખ્ખાચોખ્ખતાનું જાન છે ! ”

ખરેખર ! જનવર જેવા માણસને આછું જ ચોખ્ખાચોખ્ખતાનું જાન હોય છે !



## પ્રકરણ પ મું.

### તીલસ્માતી પીંજર.

નહિ क्षणमपि स्वस्थं वेतः स्वप्नेऽपि जायते ।

मनोभव शरन्नतै विद्येमान शरीरिणाम् ॥

કામના બાણોના સમુદયથી ભેદાયેલ જીવોનું ચિત્ત એક  
સમુદય સ્વપ્નમાં પણ સ્વસ્થ રહેતું નથી.—જ્ઞાનાર્ણવ.

કોકિલા અને કાગ પક્ષીને કેદ કર્યાને ઝાઝા દિવસ થયા નહિ  
હોય એટલામાં વળી પાછો અન્નદત્ત, માતા તથા કાકાને ચેતવવા  
ખીજ કાંઈ યુક્તિ કરવા લાગ્યો. પોતાની વરસગાંઠના દિવસનો પ્રસંગ  
લઈને તેણે એક મગનું કનકપીંજર તૈયાર કરાવ્યું અને તેમાં એક  
હંસી અને બગલાને પુર્યાં. એ બન્ને પક્ષી બનાવટી જ હતાં—એ  
કાંઈ કુદરતની બનાવટ ન હતી, તેમ છતાં ચાલાકમાં ચાલાક માણસ  
પણ હેમને જીવતા તરીકે જ ગણવાની ભૂલ કરે એવાં આગેદુમ્મ હતાં.  
બન્નેના પડખામાં તીર ઘોરેલાં હતાં અને તીરની બાજુને ભાગ  
લોહીથી ખરડાયેલો બતાવવા માટે રંગથી ખરડવામાં આવ્યો હતો.

વળી એ ન્હાના તીરની ઉપર સુંદર બારીક દરેડોથી 'વ્યભિ-  
ચારીની આ વહુલે' એવા શબ્દો પોતાના દસ્તાકિરથી જ લખ્યા  
હતા. એ પીંજરામાં વળી એક પડ કરવામાં આવ્યું હતું, કે જે

બન્ને પક્ષીઓને બહાર કાઢવાથી છુપી ચાંપને લીધે આપોઆપ  
 ખુલતું હતું. એ પડતી અંદર ચામડાના બે ટુકડા મુકવામાં આવ્યા  
 હતા અને તે ટુકડામાં લોહી વડે કાંઈ અક્ષરો લખવામાં આવ્યા હતા.  
 એ પીંજર કોતરકામ તથા ફેશનમાં અતુપમ બનાવવામાં  
 આવ્યું હતું અને એક અદ્ભૂત એરેબીઅન તીલેરમાત તરીકે  
 ગણાય એટલા માટે તેના ઉપર “અહમદત કુમાર તરફથી તીલ  
 રમાતી ભેટ” એવા શબ્દો કોતરવામાં આવ્યા હતા. પોતાના બના-  
 વરાવનારના પ્રાણ હરવાના પ્રપંચ કરાવનાર થઈ પડેલું એ અદ્ભૂત  
 પીંજર, એક દંતકથા કહેનારની સમ્બાધથી હું કહું છું કે, આજ  
 પણ કંપિલપુર નગરીના રાજમહેલમાં મજબૂત તીલેરીમાં સા-  
 રાખેલું ભેવામાં આવશે.

એક લાંબી આરામ પુરસ્તી ઉપર બેઠેલો અહમદત કુમ-  
 પીંજર હાથમાં લઈ ચોતરફથી તપાસતો હતો અને મનમાં જ હ-  
 પડીને કહેતો હતો કે “કેવું અલૌકિક પીંજર! શું ગમાર દીર્ઘરા-  
 યાનો ભેદ સમજી શકશે?”

પછી તેણે એક વિશ્વાસુ નોકરને બોલાવીને તેના હાથમાં  
 પીંજર મૂકી હુકમ કર્યો: “ભે આ પીંજર દીર્ઘરાયણને દરબાર  
 વચ્ચે આપજે અને કહેજે કે અહમદત કુમારે પોતાની વરસગાંઠ પ્રસન્ને  
 આ ભેટ મોકલી છે.”

બરાબર મધ્યાન વખતે નોકર રાજદરબારમાં જઈ પહોંચ્યો. રાજ્ય-  
 રક્ષક તરીકે નીમાયલો દીર્ઘરાય રાજ્યાસન ઉપર બીરાજ્યો હતો અને  
 પ્રધાન, સામંતો, સીપાઈઓ પોતપોતાને લાયક જગાએ બેઠા અગર-  
 હિસા હતા.

કુમારનો નોકર રાજદરબાર વચ્ચે આવીને ઉભો અને પોતાના

આલીકના કહેવા પ્રમાણે કહીને પીંજરું દીર્ઘરાયના પગ આગળ  
ધરી ચાલતો થયો.

દીર્ઘરાયે પીંજરું હાથમાં લીધું. પ્રથમ તો તીરથી ધાયલ થયેલા  
પક્ષીઓને જોઈ તેને અરેકાર થયો. પણ પક્ષી 'તીલસ્માતી  
સેટ' એ શબ્દ વાંચી તેને સમજાયું કે આ જીવતા પક્ષીનું પીંજરું  
નથી પણ કાંઈ કરામત કે જાદુ છે. તેથી તેણે પીંજરું ખોલ્યું અને  
તીર ઉપરના શબ્દો સાંભળે એવી રીતે વાંચ્યા.

'વ્યભિચારીની આ બહુલે' એ અક્ષર વાંચતાં દીર્ઘરાયના  
મોંમાંથી ચીસ પડી ગઈ. અને એ ચીસ સાંભળી આખી કચેરી  
સ્તબ્ધ બની ગઈ.

"પ્રધાનશ્રી ! આ પીંજરું શું સૂચવે છે ? આ ગુપ્ત પ્રપંચનો  
હેતુ શો હોવો જોઈએ ?" દીર્ઘરાયે પ્રધાનને ગભરાયેલે અહેરે પૂછ્યું.

"મહારાજ ! આપ જોવાને જેની સમજ ન પડે તેહું હાઈ  
હું શું સમજી શકું ? આ કચેરીમાં કાંઈ તેનો ખુલાસો કરનાર  
નીકળી આવશે ખરો, એમ અનુમાન કરું છું". પ્રધાને યુક્તિપૂર્વક  
જવાબ હાવકાઈથી આપ્યો; અને તે સાંભળતાં જ એક બટકખોલો  
યુવાન હિભો થયો.

"પ્રધાનશ્રી ! ખરી વાત કહેતાં શા માટે કડો છો ? આ પીંજરું  
દીર્ઘરાયશ્રીને મુગી શિખામણ આપવા યોગ્યપણું જણાય છે. હંદો  
અને બગલો એ બે જાત વચ્ચે આલ જમીન જેટલો તફાવત છતાં  
એ બન્ને મૈત્રી કરતા આમાં બતાવવામાં આગળ છે અને આ બાણ  
વડે એ દુષ્ટતાની શિક્ષા કરવામાં આવી છે. હવે જરા આગળ જુઓ.  
રોય ઉપર 'તીલસ્માતી સેટ' એવા અક્ષર લખ્યા છે તો જરૂર કાંઈ  
વધારે આશ્ચર્યજનક રચના કરેલી હોવી જોઈએ."

દીર્ઘરાય ગુસ્સે તો થયો પણ વધુ તપાસમાં રોકાવાથી ગુસ્સે  
 દબાઈ ગયો. તેણે બંને પક્ષીઓને બહાર કહાડ્યા અને તુરંતજ  
 હેમની તળેથી ચાપ ઉઘી થઈ છુપું ઢાંકણું ખુલ્લું અને ચામડાના  
 બે ટુકડા નજરે પડ્યા, જે હાથમાં લઈ દીર્ઘરાય હેમના રક્તાક્ષર  
 વાંચવામાં ગુંથાયો.

પેલા હિમતવાન યુવકે સિંહાસન નજદીક જઈ પહોંચી તે ટુકડા-  
 પોતાના હાથમાં લઈ મ્હોટેથી હેમના હરફ વાંચવા માંડ્યા. પહેલા  
 ટુકડામાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

બૂકું આ થું કીધું હે મરાલી ! ચારો માતી તણો ચરનારી !

તુંને બગલાથી લાગી તાલી રે ? !

તું તો ઉત્તમ જાત કુલીન, મચ્છબક્ષી પક્ષી એ હીન,

તેહ સગે થઈ લયલીન રે;

શુદ્ધ માનસરોવર છોડી, તેં તો પ્રીતિ પાપી સંગ જોડી,

રૂડી કુલ મર્યાદા ત્રોડી રે;

જોખનના મદર્માં માચી, વિષ સરખા વિષયમાં રાચી,

હવે તું શિક્ષા લાયક સાચી રે.

બીજા ટુકડા ઉપર નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

બગલા ! તેં શુદ્ધિ વગોષ, દુષ્ટ દિલ વિચાર્યું ન કાંઈ,

હંશી જોઈ આયુષ્ય તેં જોષ રે;

જડ મૂઠ તું ચિત્ત વણીઠો, તુજ સરખો ન દીઠો કીઠો,

મોહમઘ લાગ્યો તને મીઠો રે.

પીંજર પીંજરાની જગાએ રહી ગયું, ચામડાના ટુકડા જે  
 યુવકના હાથમાં રહી ગયા અને દીર્ઘ એવો તો કાપી ઉઠ્યો કે તે  
 એકદમ સીપાઈઓ પાસે તે યુવકને પકડાવી ગરદન મારવા હુકમ કયે

એ હુકમ માથે ચડાવી તે યુવક બોલ્યો: “આવા વઢેલા રાજમા રહેવા કરતાં મરવું મહને બીલકુલ અપ્રિય લાગતું નથી; પણ હે અધમાધમ ક્ષત્રીય ! ક્ષત્રીય કુળને કલંક લગાડનાર વિશ્વાસઘાતી દુષ્ટ ! અરં કહેવા જતાં જીવ લેનાર યમ ! જો તું તારું બહુ ધમ્મજો હો તો મહને ધડી છોડ. હું તને કાંઈ હિતવાત્તાં કહેવા ઇચ્છું. મહને મહોતનો ડર નથી, હું એક ચોગા છું અને તારા હાથેજ મહારં મહોત થવાનું નિર્માયલું જાણી ક્ષત્રીયના વેષથી અહીં આવી આટલું બોલ્યો છું. ”

“ જા દુષ્ટ ! તું જૂઠ્ઠો છે. નક્કી તું બ્રહ્મદત્તનો મસલતીઓ અને રાન્યદ્રોહી પુરુષ છે. સીપાઇઓ ! એને અહીંઆ જ તલ - કરો. એક ક્ષણ પણ એને જીવવા દેવો એ જોખમભરેલું છે ”. હીચકારા દીર્ઘ-રાયે હુકમ કર્યો અને પ્રધાન તથા સામંતોના વચ્ચે પડવા છતાં જોતજોતામાં તે સત્યવાદી યુવકનું શિર દૂર જઈ પડ્યું. છેલ્લી પળે તે બોલ્યું કે “ દુષ્ટ દીર્ઘ ! તારું આવી બન્યું છે ! ” -

---

માતાના હાથે પુત્રના યુનની યોજના.

ઘૃણાસ્પદમતિક્રૂરં પાપાઢ્યં યોગિદૂષિતમ્ ।  
જનોડ્યં કુરુતે કર્મ સ્મરશાર્દૂલ ચર્વિતઃ ॥

— કામરૂપી સિંહથી ચવાયેલ મનુષ્ય યોગીઓને પણ  
દૂષણરૂપ, પાપથી ભરેલ, અતિશય ક્રૂર અને ધિક્કારવા  
લાયક કામ કરે છે.—જ્ઞાનાર્ણવ.

કાગ અને દેહકલિના પ્રસંગથી વહેમાયલા દીર્ઘરાયને તિલ્લરમાતી  
પીંજરાના બનાવે વિકાળ સિંહ જેવો બનાવ્યો. તે હવે સારી પેઠે  
સમજ્યો કે કુમાર તેની બદચાલથી બાણીતો થયો છે અને શિક્ષા  
કરવાની પેરવીમાં ફરે છે. કુમારે તો જો કે આડકતરી રીતે શિખામણ  
આપી બન્ને વડિલાને સુધારવા ઇચ્છ્યું હતું, કે જેથી સ્વર્ગસ્થ પિતાના  
વિશ્વાસુ મિત્રને અને જન્મદાતા માતાને શિક્ષા કરવાની કડવી ફરજ  
જ ન પડે, પરંતુ એકતું એક જળ જેમ જૂદા જૂદા રંગના કાચના  
પાત્રોમાં જૂદો જૂદો રંગ ધારણ કરે છે તેમ બ્રહ્મદત્તના મનનો એ  
ઉમદા આશય દુષ્ટ દીર્ઘરાયને જૂદાજ રૂપમાં સમજાયો. હવે તેણે

પોતાને માથે શત્રુ હિભો થયો માન્યો અને એ શત્રુને ઉગતાંજ કાપી નાખવાનો ઠરાવ કર્યો. પરંતુ એ શત્રુ એવો હતો કે રાણીની સમ્મતિ વગર તેને કાંઈ થઈ શકે તેમ ન હતું; તેથી દીર્ઘરાયે એકદા રાણી પાસે જઈ પોતાને દેશ જવા રજા માગી.

રાણીને એ માગણી ઝેરી તીર જેવી લાગી. બહેબાકળી બની તેણીએ પૂછ્યું: “આવી નિર્દયતાનું કાંઈ કારણ ?”

“કારણ માત્ર સ્વરક્ષણ” કુકો જ ઉત્તર મળ્યો.

“હું ધારતી નહોતી કે મ્હારા હૈયાના હાર માત્ર સ્વરક્ષણ જ સાધશે અને પોતાની કરી લીધેલી અધોગતિને ભર સમુદ્રમાં પડી મૂકશે.”

“પણ ત્હમને બચાવવાનું ત્હમારા હાથમાં જ છે ત્હાં મ્હને શા માટે ઉપાલમ્ભ આપો છો ? સીંગમાંથી સળેલો ત્હમારો કુમાર આપણુ બન્નેને મારવા ફરે છે; ત્હમને તો તે કદાચ માતા તરીકેનો ઉપકાર ચાહવાની ક્ષમા પણ કંઈ, પરંતુ ત્હમારી ખાતર મ્હારે જીવ એવો પડે. માટે મ્હારે સ્વદેશ જવું એ જ સહીસલામતીભરેલું છે.”

“હે ધીરવીર મનવલ્લભ ! એક બાળકના બકબકાટથી આટલા બધા કરી જઈ શરણાંગત સ્ત્રીને ત્યજવી એ વાતને શું ત્હમારું મન કબુલ કરે છે ?”

“કેવી ભોળી ! એ બાળક નથી પણ પ્રજાળક છે. ન્હાનો પણ વીંછી છે; વિપત્તી વેલી છે; એને કાંઈ જાણે સાથી મળ્યો હોવાથી હવે એ સિંહનું બચ્ચું વધ્યું છે. છતાં ત્હમારે પુત્રની દયા ખાતર મ્હને મરવા દેવો હોય તો પછી મ્હારે મ્હારો અપ કરનારી ગણીઓ પાસે સ્વદેશ જવું એ જ શું વધારે ઉત્તમ નથી ?”

રાણી ગભરાઈ. એના હૃદયમાં પુત્રપ્રેમ અને કામચિત્તર એ બે ભાવ વચ્ચે દાંદ યુદ્ધ ચાલવા લાગ્યું. દેટલીક પગ સુધી એ યુદ્ધનું



પરિણામ અચોક્કસ હતું, પણ અંત્યે કામવિકારની જીતનો રાતો વાવરો તેણીના મ્હોં ઉપર દીપી રહ્યો. તેણીએ કહ્યું:

“ મહારા જીગર ! જયારે ‘ પ્રેમ કે પુત્ર ’ એવોજ સવાલ આપ લાવી મુકાછો ત્યારે હું સ્પષ્ટ કહું છું કે મહારા હૈયાના માલીક વગર હું ક્ષણ પણ રહેવાની નથી; અને મહારા પ્રિયતમ ખાતર પુત્ર તો શું પણ પુત્ર અને આ શરીર બંનેને કાપી નાખવા હું તૈયાર જ છું.”

“ તૈયાર જ છે ? ” દીર્ઘરાયે તેણીની આંખ સાથે આંખ સાંધીને કહ્યું: “ કુમારને—મહારા શિરના શત્રુને કાપી નાખવા તૈયાર જ છે ? તો સાંભળ, એ કામ ત્યારે જ કરવું પડશે. તું કે જહેની ખાતર લોકવાયકા અને અપયશ હું સહું છું, તું કે જહેને માટે મ્હારે મ્હારું રાજ્ય અને રાણીઓ ત્યજવી પડી છે, તું કે જહેને માટે મહારા માથે શત્રુઓ ઉભા થયા છે, તહેણે પોતે જ આ કાર્ય કરવું પડશે.”

“ હા, તે મ્હારે કશુંલ છે, પ્રાણ ! પરંતુ વારંવાર પ્રીકરીને આ પૂછવાનું કાંઈ કારણ ? હું માત્ર હુકમની જ રાહ જોઉં છું. લાવો, લાવો આપની ચળકતી તરવાર, અને હું કેવી એક ક્ષણમાં બ્રહ્મદત્તની છાતીમાં તે ભોંકું છું તે જુઓ. લાવો હલાહલ વિષનો સોનેરી ખાલો, અને હું કેવી ત્હેના ઉપર અમૃતનો પટ દ્રષ્ટ હસતે મ્હોટે કુમારને પાછ દઉં છું તે જુઓ. અગર આપની ચહડીઆતી બુદ્ધિ જે કાંઈ યોજના શોધી કહાડે તે ઝટપટ જણાવો, કે તુરત ત્હેનો અમલ કરી આપને પ્રસન્ન કરી આ દાસી કૃતાર્થ બને.”

“ સાબાસ છે સાબાસ ! મનવલ્લભે ! હવે મ્હને ત્હમારા પતિ-વ્રતપણાની ખાત્રી થઈ, હવે ત્હમારા પ્રેમની કસોટી થઈ. પણ શાન્ત થાઓ. આપણે ઉશ્કેરાઈ જઈને કાંઈ કરવું જોઈતું નથી; કારણ કે તેમ થવાથી પ્રજા ઉશ્કેરાઈ જશે. માટે મ્હં એવી યોજના કરી રાખી છે

કે, કુમારના લગ્નની તાકીદ કરાવવી અને તે જગ્ગારે પરણીને પાછો ફરે ત્હારે કન્યા સાથે ત્હેને એક ખાસ તૈયાર કરાવેલા લાખાગૃહમાં ઉતારો આપવો. પછી મધ્યરાત્રે એ ધરમાં ત્હમારે આગ મુકવી, એટલે જોતજોતામાં બન્ને બળીને ભરમ થશે. પછી ત્હમે લાંબે સાદે વિલાપ કરજો અને હું બળી ગયેલા કુમારની સાથે જવા આગમાં પડવું મુકવાનો ઢોંગ કરીશ. લોકો આથી આપણને નિર્દોષ માનશે અને ટાઢે પાણીએ ખસ જશે । ”

“ વાહ, મ્હારા બુદ્ધિના ભંડાર જીગર ! જે ક્ષણે આ મનહર મૂર્તિ ઉપર મ્હને પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો તે ક્ષણ કેવી ભાગ્યશાળી ! ” એમ કહેવાની સાથે ત્હેણીએ પોતાની નાજુક કાયા દ્વીર્ધરાયના ખોળામાં મુકાવી અને ન્હાની બાળકી માફક લાડ કરવા લાગી.

તોખા ! તોખા ! એ ભયંકર દેખાવનો પડદો મ્હારા વાચકો પાસેથી અદશ્ય થાઓ ! એ ગેલ કરતું સૈતાન જહાનમમાં જાઓ ! એ ખુની રાક્ષસી સાતમી નરકના ઉંડા પટમાં જાઓ ! અને એક ચક્રવર્તીના ધરનો આ વરજોળો નિર્ધન પણ નીતિમાન કુટુંબોને આશ્વાસન આપનાર થઇ પડો ! જે કુટુંબમાં સ્ત્રી અને પુરુષ દિવસ-ભરની પ્રમાણિક મજુરીથી ગુજરાન ચલાવે છે અને ઠાલાઠાલા શબ્દો વગરના પરંતુ તે સાથે દગાની પણ આભડછેટ વગરના સાચા પ્રેમમાં મશગુલ રહે છે, જ્યાં જીર્ણ વસ્ત્રો પહેરવા છતાં દંપતીનાં મ્હોં હીરામાણિક જેવાં ચળકતાં રહે છે અને રાજકીય કે ઉંચી દેળવણી પામ્યા વગર પણ જ્ઞેનાં મગજ સ્વચ્છ અને હૃદય શુદ્ધ છે એવાં ગરીબ કુટુંબો હજારો રાત્ર્યકુટુંબોને ઈર્ષાજનક છે.

## પ્રકરણ ૭ મું.

મારવા ફરતા બે યમદૂત, વિરૂદ્ધ, બચાવવા  
ફરતા બે દેવદૂત.

રામનું રખોણું જેને રાખી રહે, તેને પામર નર શું મારતા?  
સાચી નીતિથી કૃષ્ણ સાગર, આખર આવી ઉદ્ધારતા.  
સ્વ. ડાહ્યાભાષ.

પુત્રની ધાત કરવા ઉજમાળ બનેલી સુલણી રાણી સાથે ઠરાવ્યા  
મુજબ દીર્ઘરાયે હવે બ્રહ્મદત્ત કુમારના લગ્નની ધામધુમ કરવા માંડી.  
નવીન રંગ-વારનીસથી ખીલી રહેલા મહેલ, વાદના મધુર સરોદા અને  
કાકીલકંઠવાળી ગાનારીઓના મંગલ ગીતોથી અમરભૂમિ જેવા દેખાતા  
હતા. રાજકુટુંબનાં સ્ત્રી-પુરૂષો લગ્નપ્રસંગનાં રીસામણાં-મનામણાં  
તથા ધાધળથી એ મહેલોને ગમ્મવી મુકતાં હતાં; અને દાન લેવા  
માટે પ્રતિક્ષણ આવ્યેજ નતા બિહુકાના આશિર્વાદથી વળી તે યોગાન  
પડધા પાડતું હતું.

પરંતુ આ બધી ધાધળ વચ્ચે એક જીવ એવો હતો કે જે  
ચિંતામાં જ ડૂબ્યો રહેતો. તે ચિંતાગ્રસ્ત જીવ બીજને કાષ્ટ નહિ પણ  
પ્રમાણિક પ્રધાન ધનુ હતો. એને આ વધુ પડતા ઉમળકામાં કાંઈ  
દગો હોવાનો શક પડ્યો; કારણ કે પોતે રાજ્યનીતિ હોવાથી જાણતો

હતો કે, “ દગલખાજ દોઢા નમે, ચિત્તા-ચોર-કમાન. ” ચિત્તો વાધ, ચોર તથા કમાન એ ત્રણ નમે છે તે નમ્રનાને લીધે નહિ, પણ ખેવડી ફલંગ મારવા માટેજ. એમ સમજીને પ્રધાને દીર્ઘરાયની દરેક હીલચાલ ઉપર ખારીક નજર રાખવા માંડી; તેથી તહેને જણાયું કે લાખાગૃહ ખાસ દગા માટેજ બનાવ્યું છે અને તહેમાં કુમારને સળેડે ચીતા કરવાની છે.

જહેનાં પૂર્વ ભવનાં પુણ્ય પ્રચળ છે તહેને સાચવનાર-તહેની સેવા બળવનાર-તહેનું હિત કરનાર પુરૂષો અને બનાવો અણુશોધ્યા આવી મળે છે. જે વખતે દુષ્ટ દીર્ઘ અને કુલટા ચુત્રણી એવાં બે પીશાચો અભદત્તનું કાસળ કાઢવા ગુપ્ત પ્રયાસ કરતા હતા તે વખતે નીમક-હલાલ ધનુ પ્રધાન અને જીવજન મિત્ર વરધનુ એવા બે દેવ-દૂતો એનું રક્ષણ કરવા માટે ગુપ્ત રીતે એટલોજ કાળજીમયે પ્રયાસ કરતા હતા.

પ્રધાને પ્રથમ તો દીર્ઘરાય પાસે પ્રાર્થના કરી કે “ હું હવે વૃદ્ધ થયો છું માટે મહેને યાત્રાએ જવા પરવાનગી મળવી જોઈએ. ” પરન્તુ એશઆરામનો લોલુપી દીર્ઘરાય એકલો રાજ્યવહીવટ ચલાવવા મક્તિમાન ન હતો. તહેણે કહ્યું: “ પ્રધાનજી ! મા વિના જેવો પુત્રનો સંસાર, ગોળ વિના જેવો કંસાર, તેવો પ્રધાન વિના રાજ્યધરભાર છે, એ શું તહમને ખચર નથી ? માટે યાત્રાનું નામ જવા દો અને આત્મકલ્યાણ કરવું હોય તો આ ગામનીજ બહાર મોટી ધર્મ-શાળા બનાવી સદાવ્રત ચાલુ કરો અને પ્રભુભજન કરવા સાથે અમને અવારનવાર જોઈતી સલાહ પણ દેતા રહો. ” પ્રધાને એ વાત જાણે કે રાજનું માન રાખવા માટે જ સાન્ય રાખતો હોય નહિ એમ દેખાવ કર્યો, જો કે આ તો એને ‘ભાવતું હતું અને વેઠે કહ્યું’ એવું થયું હતું.

તામડતોજ સેંકડો કાગીગરો અને મનુષ્યો દામે લગાડવામાં

આભ્યા અને ધર્મશાળાનું કામ ધમધાકાર ચલાવ્યું. માથુસો પૈકી કેટલાક ધણાજ વિશ્વાસ જણાયા હેમની મદદથી એક સુરંગ પણ ખાનગી રાહે ખોદવી શરૂ કરી.

ધર્મશાળા અને સુરંગનું કામ સંપૂર્ણ થયું એટલામાં તો બ્રહ્મદત્તાના શુભ લગ્ન નજીક આવી પહોંચ્યાં. માત્ર એકજ દિવસ પ્રયાણ માટે માફી રહ્યાં એટલે પ્રધાને પુત્રને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને હેના હાથમાં એક કાગળ આપીને કહ્યું: “ભાઈ ! પુત્ર આજ ને આજ ચંપાપુર જા અને કુમારના સસરા પુષ્પચૂલને આ પત્ર આપી આવ.”

“તૈયાર છું, પિતાજી ! પરંતુ પરણવા જતા મિત્રના પ્રયાણ વખતે મ્હારે સાથે જ રહેવું જોઈએ ત્હેને બદલે હમણાં ચંપાપુરની મુસાફરીએ જઈ તે કેવું દેખાશે ? પિતાજી ! આટલી ઉતાવળની આ ચીઠ્ઠીનો ભેદ જાણવાની આ બાળકને સત્તા છે ?”

“હા, ધણી ખુશીથી એ સત્તા હું ત્હેને આપીશ. ત્હારા મિત્રને અને મ્હારા રાજાનો જીવ ત્હારા જ હાથે બચાવવો છે, માટે હું ખુશીથી એ ભેદ ત્હેને સમજાવીશ. ફાડ અને વાંચ એ પત્ર.”

વરધનુએ મસ્તક નમાવ્યું અને પત્ર વાંચવો શરૂ કર્યો. એકેક લીટી વાંચતા જવા સાથે ત્હેને આશ્ચર્ય, ખેદ અને ક્રોધ થવા લાગ્યો. શું દુષ્ટ દીર્ઘ મ્હારા પરમમિત્રને સન્નેડે બાળી નાખવા મુન્છે છે ? હા હૈવ !.....”

“પણ જરા આગળ ચાલ ” પિતાએ ફરમાવ્યું.

પ્રધાનપુત્ર આગળ વધ્યો: “વાહ કેવી મળની આપની યુક્તિ ! રાજપુત્રી પુષ્પચૂલા અને કુમાર બ્રહ્મદત્તાના હસ્તમેળાપ થયા બાદ વળાવતી વખતે કુંવરીને બદલે દાસીને ગોઠવી દેવાની આપની યુક્તિથી

અચીતજ કુંવરી તો આગમાં બળીમરતી બચશે. તેમજ આપે સુરંગ ધર્મશાળાથી શરૂ કરીને ઠૂઠ લાખાગૃહ સુધી કરી અને એ રસ્તે કુંવરને બચાવવાની યોજના કરી એ પણ ખરેખર શાણપણ અને બહાદુરીભર્યું કામ છે. પરંતુ પિતાજી ! આપણે હવે વાતોમાં વખત ન કઢાડતાં તાપડતોબ સર્વ વ્યવસ્થા પાછળ લાગવું જોઈએ છે. હું હમણાં અંપાપુરી જાઉં છું અને આ સધળા હેવાલથી રાજાને વાદેશ કરું છું; આપ પણ જે ચપલ અશ્વ સાથે સુરગના મ્હેાં આગળ ઊભા રહેવા ઇચ્છતા હો તે અશ્વ મેળવવા તથા તહેને કસરતથી મજબુત કરવા તૈયાર થાઓ. ”

અને બંને પોતપોતાને સંપાત્રે કામે લાગી ગયા.

બ્રહ્મદત્તાનાં લગ્ન મ્હોટા આડબરથી થયાં અને જાનને સંપૂર્ણ પ્રસન્ન કરીને વળાવવામાં આવી. વળાવતી વખતે, ધનુ પ્રધાને કરેલી સૂચના પ્રમાણે બ્રહ્મદત્તાના સસરા પુષ્પચૂડ નરેશ પોતાની પુત્રી પુષ્પચૂડાને બદલે તેણીની એક સમાન વયની સહચરીને વળાવી અને કન્યાદાનમાં હીરા, માણેક, રત્નાદિ પુષ્કળ ભેટો આપી.

મજલ દર મજલ કાપતાં જાન કંપીલપુર આવી પહોંચી. હીર્ષરાય અને ચુલ્લણી રાણીએ વરકન્યાના આગમન માટે સંપૂર્ણ પ્રેમ બતાવ્યો—જે દે તે પ્રેમ હૃદયના ઊંડા કુવાને નહિ પણ કૃત્રીમ હતો.

સૂર્ય અસ્ત થતાં રાણીએ વરવધુને હેમના માટે ખાસ બાંધેલો મહેલ કે જહેમાં રાગરગની દરેક સગવડ કરવામાં આવી છે એમ તેણીએ જણાવ્યું હતું ત્યાં રાત્રી ચુલ્લરવા કદ્યુ અને તે મુન્દ્ય નવ-પરણીત જોડું કાંઈ પણ સકટ કે કાવતરાના વહેમ વગર ત્યાં ગયું. વરવધુ કે જે સર્વ પ્રપંચથી મૂળથીજ વાદેશ હતો તે પણ સાથે ગયો અને બ્રહ્મદત્તાના ચપનગૃહની બાજુના ખંડમાં સૂતો.

તેણે ઈંધ ધરાણે મૂકી હતી અને આખી રાત તે લયની રાહ જોતો જોઈ હતો.

મધ્યરાત્રીએ જ્યારે આખું જગત નિદ્રાવશ થયું ત્યારે રાણી ચુલ્લણી અને દીર્ઘરાય ગુપચુપ લાખાગૃહ પાસે આવ્યાં. તેમનાં હૃદય જેવો ભયંકર અંધકાર સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યો હતો. એ એ પાપી-ઓની ગુપચુપ વાતો સિવાય સર્વત્ર નિઃશબ્દ શાન્તિ પથરાઈ હતી.

“ જુઓ છો શું ? જ્હાલમ ! જલદી દીવાસળી ચાંપી દો, કે જેથી કોઈ જોવા પામે તે અગાઉ આપણે નાશી ધૂટીએ અને હમેશનો કંટક દૂર થવાથી સૌ મણની તળાઈમાં પોઢી અમનચમન કરીએ. જલદી, જલદી, ઉતાવળા થાઓ ! ” રાણીએ કહ્યું.

“ હા, પણ દીવાસળી જુઝાઈ જાય છે, વારંવાર સળગાવવા છતાં એ નિર્જીવ પદાર્થ પણ આવો કાળો ફેર વર્તાવવા ના કહે છે. રાણી ! આંખ ના કહાડો; મ્હારું હૃદય આનાદાની કરે છે ! ” ભયભીત થયેલા દીર્ઘરાયે જવાબ આપ્યો.

“ દુષ્ટ ! મ્હારી સઘળી બાજી બગાડનાર પાપી ! શું આટલા માટે મ્હેં ત્હારી પ્રીતિ કરી હતી ? શું આટલા માટે એક ચક્રવર્તીની રાણીના પર્યાકનો ભાગીદાર ત્હને બનાવ્યો હતો ? કાયર ! ક્ષત્રીવટને લજવનાર હીજડા ! લે હું દીવાસળી સળગાવી આપું છું, મુક ત્હને આ ધાસમાં અને જો પછી કેવાં આપણાં સઘળાં દુઃખો અને સઘળી ચિંતાઓ એ આગમાં બળી ભસ્મ થાય છે ! ”

દીર્ઘની સદસદવિવેકશુદ્ધિ જરા જાગતી થઈ હતી તે પાછી આ મેલા વળગાટને લીધે ઘોંટાઈ. દીર્ઘરાયે પ્રયત્નને હિંમત એકઠી કરી, રાણીએ આપેલી દીવાસળી પકડી અને મહેલ સળગાવ્યો, અકસોસાં એક પળમાં મહેલ સળગી ઊઠ્યો અને ચોતરફ ભયંકર અગ્નિ ફેલાઈ રહ્યો.

નરકાધિકારી દીર્ઘ અને ચુલ્લણી તેમનાં કુકૃત્ય માટે હરખાતાં હરખાતાં આત્યાં ગયાં અને મહેલમાં તો કુમાર ભયભીત થઈ ઊઠ્યો.

અને આગથી બચવા આમતેમ દોડવા લાગ્યો. તુરતજ પાસેના ખંડમાંથી પ્રધાનપુત્ર નીકળી આવ્યો અને કુમારને હિમ્મત આપી, જમીન ઉપર લાત મારી સુરંગનો રસ્તો ખુલ્લો કરી તેમાં ઉતરવા વિનવવા લાગ્યો. કુમારને આથી આશ્ચર્ય લાગ્યું; પણ પોતાની અર્ધાંગનાને બળતી મુકીને નાશી ધૂટવા તેણે સ્પષ્ટ ના કહી.

“ મહારાજ ! જેટલો વિશંખ કરો છો તેટલું જીવનું જોખમ વધતું જાય છે. કાંઈ પણ વાદવિવાદ નહિ કરતાં આપ સુરંગમાં કુદી પડો. ‘શિર સલામત્. તો પગડી બહોતેરી.’ આપ સહીમત્ હશે તો સ્ત્રીઓ બારસો આવશે. ” પ્રધાનપુત્રે કહ્યું.

“ નહિ, મિત્ર ! એ દલીલ મૂકેને માન્ય નથી. જે સ્ત્રીએ પોતાનું શરીર અને આત્મા મૂકેને સમર્પણ કર્યું છે તેણે બળવા દષ્ટ હું હીચકારાની પેઠે નાશી ધૂટું એ કદી બનશે નહિ. આપણે જો સ્ત્રી પાસેથી પતિવત્સલતાવી આશા રાખતા હોઈએ તો આપણે પણ એટલુંજ વાતસલ્ય સ્ત્રી તરફ ધરાવવા તૈયાર થવું જોઈએ. વરધતુ ! તારા જેવો સુર મિત્ર આવી સ્વાધી વાત સુચવશે એમ મહેં સ્વપ્નમાં પણ આશા રાખી નહોતી. નહિ, હું એને આશ્રિતમાં મૂકી નાશી ધૂટીશ નહિ જ ” કુમાર બોલ્યો.

એવી તત્વજ્ઞાનની વાતો કરવાનો હમણાં વખત નથી. મહારાજ ! હું સંક્ષેપમાં કહું છું કે એ સ્ત્રી આપની અર્ધાંગના નથી પણ આ સંકટની અગાઉથી બગર પડવાથી આપની સાથે પરણેલી કન્યાને બદલે વળાવેલી તેણીની સખી છે. ”

પ્રધાનપુત્ર જેટલો શબ્દ બોલે છે એટલામાં તો આગ છેક જ અન્નેની નજીક આવી પહોંચી વરધતુ સમજ્યો કે એક મીનીટનો વિશંખ થશે તો બચવાનો એકે આરો રહે તેમ નથી, તેથી તુરતજ કુમારને સુરંગમાં ધકેલી પાડ્યો અને પાછળ પોને પણ તુરં દૂરી પડ્યો.



# પ્રકરણ ૮ મું

લગ્ન રહસ્ય.

અમહે તો સ્નેહલક્ષ્મી થાગી, અમહે તો સ્નેહલક્ષ્મી થા  
અમહે તો સ્નેહલગ્નમાં મગ્ન,  
તમહારાં સમવડનાં રૂઢિલગ્ન;  
અમહારો અંતરમાં અનુરાગ,  
તમહારો બાહ્ય મહીજ વિલાસ.

—૨—

કુમાર અલ્પદત અને પ્રધાનપુત્ર સુરમમાં પુત્ર નેસથી  
કાપતા કાપતા સુરંગને બીજે છેડે આવી પહોંચ્યા, કે જ્યાં  
પ્રધાન બે પાણીદાર અમરો લખને રાહ નેતો ઉભો હતો. પુત્ર વાં  
અને પુત્ર સમાન પ્યારો રાજકુમાર દષ્ટિએ પડતાંજ ધનુ પ્રધાનને  
સોયન આવવા નેટલો આનંદ થયો. તેણે ગદગદિત થઈને બન્ને  
છાતી સાથે દાબ્યા અને પછી સગળ નેત્રે કહ્યું: “કુમાર ! તમે  
મહારા પ્રાણુથી પ્યારા હોવા છતાં તમારા આ સંકટ સમયે તમને  
એસી વરધનુ સાથે દૂર-દૂર જ્યાં પ્રાપ્ત થાવો

જગાએ નાસવાનું કહેવું પડે છે. દુષ્ટ દીર્ઘરાય અને પાપી મુમુક્ષુ  
 જે આપની હયાતીના સમાચાર ક્યાંઈથી પણ પામશે તો આપનું  
 આયુષ્ય અને રૈયતની આશા બંને જેખમાતાં કશી વાર લાગશે  
 નહિ, એ નકી માનજો. માટે મ્હારા રાજા ! મ્હારા જીવ ! જલદી  
 નાસો; પરંતુ એકલા પડવા છતાં હિમત હારશે નહિ. સૃષ્ટિમાં મ્હોટા-  
 માં મ્હોટું હથિયાર હિમત જ છે. હિમતની કિમત નથી. દાન-ચીજ  
 —તપ અને ભાવના એ ચાર સાધના પુર હિમતથી સાધનારને મોક્ષ  
 મળે છે; અકર્તવ્યના આપના તલપી રહે છે; અકર્તવ્યના મ્હોટામાં  
 મ્હોટું હથિયાર હિમત જ છે. માટે સધળી વારાફેરીમાં હિમતથી દિવસ  
 રાત્રિનિર્મમન કરજો અને સંકટમાંથી અનુભવ મેળવી એ અનુભવ વડે  
 રાજ્યને વધારે સુખી કરવા વહેલાવહેલા પધારજો. ”

અને હવે પ્રધાને પોતાના પુત્ર તરફ ફરીને કહ્યું: “પુત્રા કુમાર-  
 ની સાથે પ્રયાણ કર. એમની સેવાલક્ષિમાં કાંઈ કયાસ રાખીશ નહિ.  
 રાજા તરફની વફાદારી અને મિત્ર તરફના પ્રેમની કસોટીનો આ વખત  
 આવી પુગ્યો છે અને તું તેને પ્રત્યક્ષમાં જોઈશ પસાર કરે છે એવું  
 મ્હારે હું જાણીશ ત્હારે હું સ્વર્ગીય સુખમાં કુનીય. ”

એમ કહી બંનેને છેલ્લી સલામ કરી વિયોગદુઃખથી છાતી  
 સરાવાથી નિઃશ્વસ બનેલો પ્રધાન રતબધ થઈ ઉભો અને બંને યુવાનો  
 આશ્ચર્ય થઈ, નમન કરી, પલાયણ કરી ગયા.

તેઓ પુર જોડાઈ અથ્થ દોડાવતા દેટલેક દિવસે કોટક નામે  
 ગામના બાગમાં આવી પહોંચ્યા. કુમારને તેમાં બેસાડી પ્રધાનપુત્ર અલ-  
 જળ સહ આજ્યો અને બંને સ્નાનમંજન કરી અન્નજલથી તૃપ્ત  
 થયા પછી બિંબને માટે યોજના ઘડવામાં ગ્રંથાયા. આલાહ પ્રધાન-

પુત્રે એમ સૂચવ્યું કે, આપણા નાશી છૂટેવાના ખતર મહા રીસે દીર્ઘરાયને મળશે તો તે, છૂપા દુતો મોકલ્યા વગર રહેશે નહિજ, મહે આપણે વેશબદ્ધો કરીને વિચરવું એ વધારે સહીસલામત છે.

છેવટે બ્રાહ્મણના વેશ લેવાનું થયું. ખભા ઉપર જનોઇ પહેરી લીધી. કપાળે તીલક કર્યું. કંઠે રૂદ્રાક્ષ ધારણ કરી. પાંધડીમાં ડીપણ ખોસી લીધું અને હાથમાં તુલસીનું ઝાલી લીધું. એ પ્રમાણે બ્રાહ્મણને પુરો હાક જમાવી નગર તરફ જન્ને ચાલી નીકળ્યા. પહોળી ખતી, મનહર ચહેરા અને પ્રચંડ સરીર એ સર્વનું તેજ છૂપાવવા પહેરેલો આ ભિક્ષુક વેષ જોઈ કુદરતી ખુશીઓને છેકળ છુપાવી શકતો નહોતો તો પણ મંદમતિ શત્રુઓની આંખને આઠ રૂપ તો હતો જ. આ એ ભૂદેવો શહેરમાં પેઠા એટલે લોકાના ટોળેટોળા હેમમે જેમને એકઠા થયાં. અદ્ભુત તેજ જોઈને કોઇ એમ કહેતા કે, આ તો ખરે ખર ભૂદેવો ભૂમિપર મનુષ્ય રૂપે પધાર્યા છે. સર્વ કોઇ ત્રિવિક્ક કલ્પનાઓ કરતા હતા એવામાં વસુભૂતિ નામે એક બ્રાહ્મણે એમ એક આવીને જન્ને ભૂદેવો સમક્ષ સાંજાંગ, દંડવત કીધા અને પછી અત્યંત પ્રેમાળ અને નમ્ર શબ્દોથી વિનંતિ કરી કે, “ મહારાજા! આજે મહેને કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત ! આજે મહારે ઘેર સોનાનો સૂર્ય ઊગ્યો કે જેથી આપ જેવા દેવાંશી નરનું સ્વાગત કરવાનો પ્રસંગ મહેને મળ્યો. આ દાસની અરદાસ દીલે ધરીને મહારું મંદીર પાવન કરશો ? ”

બ્રાહ્મણની આ આગ્રહયુક્ત વિનંતિ સાંભળીને કુમારને ધણે સંતોષ થયો. પરંતુ પ્રધાનપુત્રે ખુલાસો કર્યો કે, “ આ વિનંતિ મૂળમાં કાંઈ પણ સ્વાર્થ હોવો જોઈએજ, નહિતો તદ્દન અનુભૂત એવા આપણા સરખા મુસાફરાને આટલી બધી આજીજી કરવાનું શું પ્રયોજન હોય ! ગમે તેમ હો, પણ આ જાતની આજીજી સ્વીકારવામાં

આમણને કાંઈ દામ બેસતા નથી ” કુમારે એ સલાહ સ્વીકારી અને  
અન્ને મિત્રો વસુભૂતિની સાથે રહેતા ઘેર ગયા, જ્યાં તેઓને એક  
પુષ્પના પલંગ ઉપર બેસાડવામાં આવ્યા.

આહાણના વેશમાં પુષ્પશયા ઉપર બેઠેલા બ્રહ્મદત્ત અને વરધન  
આ સંધ્યું જોઈ તાણુખ ચતા હતા અને દર પળે વળી કાંઈ વિશેષ  
કુતુહળની આશા રાખતા હતા. તેઓને પુષ્પશયા ઉપર બેસાડી બ્રહ્મ-  
દેવ પ્રદુક્ષિત વદને કુશળક્ષેમ પૂછવા લાગ્યો અને બીજી આડીઅવળી  
વાત કરવા લાગ્યો, એટલામાં એકાએક એક વીજળી ઝપડી ! પંદર  
વર્ષની એક સુવર્ણલતા ત્સરખી હુમારિકા-આહાણ પ્રાપ્ત એક હરિણી  
માફક ફોડી આવી અને “ પ્રિતાજી ! રસોઈ તૈયાર છે ” એમ કહી  
જાણે કે પ્રેરણાઓને જોઈને શરમાઈ ગઈ હોય તેમ લાંછી ચાલી ગઈ.  
બ્રહ્મદત્તની ત્સર તે દુઃખ પ્રસંગમાં તેણીના ઉપર પડી હતી અને  
ત્યાં જ ઠરી રહી હતી. તેણીના રમતીઆળ શબ્દો તોને હૃદયમાં  
શરૂપ થઈ પડ્યા હતા. તે જરા હિમતવાન થઈ એ કન્યા સંબંધી  
કાંઈ સલાહ પોતાના યજમાનને પૂછવા જતો હતો એવામાં તો ત્હેણે  
ત્હેમને જમવા ઊઠવા વિનંતિ કરી. ત્રણે ઊઠ્યા અને મોજનગૃહમાં  
ગયા. કોઈ દેવભવન જેવી સ્વચ્છતા અને સુગંધી ત્યાં ચોતરફ ફેલાઈ  
રહી હતી. માથે સીલીંગ જડી હતી કે જેથી થાળીમાં ઇવજંતુ પડી  
ભાણું ઝેર થાય નહિ. ખુણેખાંચરે પણ ધૂળતું નામ ન હતું, કે જે  
ખુણી મુકાપલી છ બારીઓથી આવતા અને મગજને પ્રદુક્ષિત કરી  
મોજનને પચાવતા પવનના ઝપાટાથી ઊડીને થાળીમાં પડે પાટલા  
અને પાસણો તદ્દન સાફ હતા. રસોઈ પીરસવાની ચુકિત પણ ચિત્તા-  
સ્પર્ક હતી. અને આ સંધળી વ્યવસ્થા પેલી ‘ વીજળી ’ ની-મુઘાની  
જે એવું જાણવામાં આવતી વળી બ્રહ્મદત્તને તે વધારે ચિત્તાસ્પર્ક

ચપ પડી. હેણે આજ એવડા આનંદથી ખાવા માંડ્યું. પવન  
 લહરીઓ, જગાની સ્વચ્છતા, સુંદરીના વિચાર અને વચ્ચે વચ્ચે  
 યજમાનનો આગ્રહ: એ સર્વને લીધે કેટલું ખવાયું હોયું હોયે આ  
 પણ રહ્યું નહિ. તે જ્યારે વધારે ખોરાક લેવા આનાકાની કરતો  
 ત્યારે બ્રાહ્મણ કહેતો કે—“ મહારાજ ! ખાવામાં ઉતાવળ કે બેદરકારી  
 કરવી એ આત્મધાત કરવાનું કામ છે. જે શરીરવડે હજારો ભવ  
 ટાળવાનાં સુકૃત્યો કરવાનાં છે હોયે ‘સુકોમળપણા’ ના દેખાવ ખાતર,  
 કે બેદરકારીથી ક્ષીણ કરી નાખવું એ ‘ગૃહસ્થો’ ને જાણવું નથી.  
 કારણ કે ગૃહસ્થ અને ત્યાગી એમાં હજારો ગાડાનો તફાવત છે.  
 માટે સાદો ખોરાક પેટપૂર રીતે, આસ્તે આસ્તે, આનંદ વાર્તા  
 કરવાની સાથે ખાવો જોઈએ અને તે પણ દરરોજ નિયમિત  
 વખતે ખાવો જોઈએ. ” બ્રાહ્મણના આ નીતિવાક્યો પ્રધાનપુત્રે  
 હૃદયમાં કોતરી રાખ્યાં. એમ વાતો કરતાં કરતાં બોજન પુરું થયું  
 એટલે વળી અત્યાર સુધીનાં સર્વ કુતુહળોને બૂલાવે એવું એક કુતુહળ  
 અન્યું. આહા કેવું મજાનું કુતુહળ ! કેવો આનંદી તર્ક !

પરોણાગત કરનાર ભૂદેવે કુમારના પગમાં પોતાનું માથું મુક્યું  
 અને વિનંતિ કરી: “ મહારાજ ! બ્રાહ્મણને જમાડનારે હોયે જમણ  
 ઉપર દક્ષિણા અવશ્ય આપવીજ જોઈએ, એ રીવાજ મક્કહર છે. માટે  
 આપ ઉતાવળા ન થાઓ અને હું દક્ષિણા (દાન) લઈ આવું ત્યાં સુધી  
 જરા થોભવા કૃપાવંન થશો. ” તે દુરતજ આરડામાં દોડી ગયો અને  
 અને ક્ષણવારમાં પાછો ફર્યો. ગયો ત્યારે તે એકલો હતો, પણ પાછો ફર્યો  
 ત્યારે એકલો હતો ! તે એકલું કાણુ હતું ? તે એકલું ગમે તે હો પણ  
 હોયે હાથ યજમાને પોતાના કુળવાન પ્રાણુણાના હાથમાં મૂક્યો અને  
 “ આ સર્વોત્તમ દાન સ્વીકારો અને દંપતી દીર્ઘાયુષી-સુખી-કાર્તિમાન

માઓ ! ” એવા આશીર્વાચનોથી ધર ગળવી મુકયું. વાંચનારને શું  
 કહેવું પડશે કે તે દક્ષિણા પેલી ‘ વીજળી ’ ની-પેલી હરિણમામિની  
 કુમારીકાની જ હતી ? અને એ દક્ષિણા માટેજ, ઉમરમાં આવેલી  
 પુત્રીને સારામાં સારા ટુકાણે આપવા ખાતર જ ભૂદેવે આ અગણ્યા  
 અતિથિઓનું આટલું આતિથ્ય કર્યું હતું.

કુંવર સરમાઈ ગયો. નીચું જોઈ રહ્યો. આનંદસાગરમાં ડૂબ્યો.  
 પણ ચાલાક પ્રધાનપુત્રે જરા દિમત ધરી કહ્યું : “ અહો ભૂદેવ ! આપની  
 આ કૃપા માટે મહારા આ ભાઈની વતી હું આપનો ઉપકાર માતું  
 છું. પરંતુ સત્પુરુષોના એ ધર્મ છે કે ‘ કોઈની અજ્ઞાનતાનો  
 ખોટો લાભ લેવો નહિ. ’ આપે અમારા નામ-કામ-કૃણ-નાત-જાત  
 વગેરે કાંઈ પણ જાણ્યા વગર કન્યાદાન દેવા જેવી જે ઉતાવળ કરી  
 છે તેથી રાજ્યને પરતાવાનું બને, માટે હજી વિચાર કરવા વિનંતિ કરું  
 છું. હજી કાંઈ લક્ષ્યવિધિ થઈ નથી, હજી કાંઈ મંત્ર બોલાયા નથી,  
 હજી કાંઈ ફેરા ફરાયા નથી. ”

ભૂદેવે અદ્વૈતાત્મ કીધું ! “ મહારાજ ! જાણી એ તો આપની  
 માલાકી ! બસ કરો, બસ કરો ! કહેવત છે કે, આકૃતિ જ શુણ્ણ  
 જણાવી આપે છે. મુખ એ હૃદયનું દર્પણ છે. અને મુખનાં  
 લક્ષણ ઉપરથી શું જોય અને કુળ પારખી ન શકીએ તો પછી  
 અમારું જ્ઞાનશુભલું અને વેદનો અભ્યાસ નિરર્થક જ છે. વળી આપ  
 લક્ષ્યવિધિ અને ફેરા ફરવા સંબંધી છુટકબારી ખતાવો છો તો મ્હને  
 આશ્ચર્ય થાય છે કે, આપ જ્ઞાનશુ જ નથી. જ્ઞાનશુ હોત તો જાણત  
 કે વિધિઓ ચોખ્ખી અને પાળવી કે તોડવી એ સર્વ જ્ઞાનશુનું જ  
 કામ છે. દેશ-કાળ અનુસાર વિધિઓ અમે ચોક્કસ છીએ. લગ્ન એ  
 પ્રજાલીનો પ્રસંગ હોવાથી એનો જરા દાઢ દેખાય એટલા માટે મંત્રો-

ચ્યાર અને વિધિઓ દાખલ કરી છે. નહિ તો શું એક કન્યા એક  
 પુરુષને બન્નેના પિતા અને સ્નેહીઓ સમક્ષ પોતાનો હાથ અર્પણ  
 કરે એજ લગ્નનું પુરતું પ્રમાણપત્ર નથી? ફેરા ફેરવો કે નહિ પણ  
 આખી જીંદગી સુધી કન્યાને વરના પાછળ ફરવાનું જ છે. પરણવાની  
 હિમત ધરનાર એક માણસ, બીજા મનુષ્ય પ્રાણીનો માલિક થવા  
 આવે, તે શું તે આશ્રિત જનના શુભરામ અર્થે દેશત્રિદેશ ફરવું  
 પડશે, સમય અનુસાર વર્તવું પડશે, દુઃખોથી વિધાતાં પણ હિમત  
 રાખી સંસાર ચલાવવો પડશે: એ સર્વ નહિ જાણતો હોય? અને જો  
 જાણતો ન હોય તો તેવા માટે એકજ વખતના આવા ઇસારાથી  
 શું દહાડો વળવનો હતો? અને જો જાણતો હોય તો આવા શરંભું  
 પ્રયોજન જ શું છે? અમે આહણો મંત્રોચ્યાર કરીએ છીએ તે કાંઈ  
 દેવની કૃપા વરકન્યા ઉપર ઉતારવા અર્થે નહિ પણ હરેતમેળાપના  
 આનંદી વખતને મધુર શબ્દોચ્યારથી વધારે આનંદી-વધારે આહ્વાન  
 કારક બનાવવા માટેજ. શું બ્રહ્મા કે ગણેશ એવા મૂર્ખ છે કે, બળ્ધ-  
 ચચ્યાર ટકા માટે પ્રાર્થના કરતા આહણની વિનંતિ સ્વીકારીને ફરેક વર  
 કન્યાને લાંબું આયુષ્ય અને પૈસા આપી દે? એમજ જો અપાતુ હોત તો  
 કેટલીક કન્યાઓ ચોરીમાં જ રહે છે, કેટલીક માસ પછી અને કેટલીક  
 બે-ચાર વરસે, તે કેમ બનત? આહણના મંત્રો તે વખતે કર્યા ઉડી  
 જાય છે? મહારાજ! એ સર્વ અજ્ઞાનને માટે છે. લગ્નનો અર્થ તો  
 લગ્ન એટલે જોડાવું-સંધાવું એટલોજ છે. વર-કન્યાએ સાચા દીલથી  
 દીલ જોડવા અને બન્ને પક્ષના માણસો વચ્ચે, જીંદગી સુધી ભેગા  
 રહેવાનો કરાર વચનથી જાહેર કરવો એજ 'લગ્ન' આથી આપને સવાલ  
 થશે કે જો એનેજ લગ્ન કહેવાય તો પછી આ કન્યાનું લગ્ન તે મન  
 ન કહેવાય; કારણ કે તેણી તો આ અતિથિને આજખતી પણ નથી.

પણ નહિ, એમ નથી; પ્રધાનપુત્ર ! (હવે આપનું પોત સધળું ખુલ્લું કરીશ) આપના આ સંજ્ઞાનું અને આપ, માતાના ત્રાસને લીધે નાશી છૂટ્યા છે અને આજે આ જગાએ આવી પહોંચવાના છે એવું મને એક નિમિત્તીઆએ જણાવ્યું હતું. તેની પાસેથી વળી આ કન્યાએ આવનારનાં ગુણ-શક્તિ આદિ સંબંધી જ્ઞાન પણ મેળવ્યું હતું અને તે જ વખતે આ વીર પુરુષને જ વરવા તહેણે નિશ્ચય કર્યો હતો. હવે આપ ભેશો કે, આ કાંઈ ઢીંગલા-ઢીંગલીના એક સૂત્રી પણ સ્વયંવર જ છે; કારણ કે જેમ મ્હારી પુત્રીએ કુમાર શ્રીપ્રહલદત્તને વરવા જ નિશ્ચય કર્યો હતો તેમ પ્રહલદત્ત પણ હમણાં તેણીને જોઈ પ્રસન્ન થયા હતા એવું મ્હે તહેમની શરમીંદી આંખ ઉપરથી બરાબર જોયું હતું. તો આ લગ્ન એ 'સ્વાભાવિક લગ્ન' છે અને એમાં કૃત્રિમ ક્રિયાઓની જરૂર નથી. મ્હોંમાંથી વચ્ચત નીકળ્યું એટલે પરણી જ ચૂક્યા; માટે હવે હલીલ છોડો અને આ વેશ પણ કૂર કરો. ભય દૂર થતાં સૂંધી અહીંજ રહી આ ખર પાવન કરો અને આપ જેવા ખાનદામ અતિથિના સત્કારમાં મુજ રકથી કાંઈ કસુર થઈ હોય તો क्षમા કરો. ”

પ્રહલદત્તે અને વરધનુએ ભૂદેવના વચનને સાથે ચઢાવ્યું અને તેઓ બાહ્યણનો વેશ દૂર કરી મૂળ વેશમાં સજ્જ થયા, જે જોઈ ભૂદેવ અને કન્યાને બહુ હર્ષ થયો. વાદળામાંથી સૂર્ય જેમ અગતી ઉઠે તેમ અને યુવાનો શોભવા લાગ્યા સસરા કે જે 'પણ એક વડીલ તરીકે જ ગણાય છે તહેમના જ્ઞાન ખાતર તેઓ બે દિવસ રહ્યા રહ્યા.



# પ્રકરણ ૯ મું

## વિયોગ.

But as we meet and touch each day  
The many travellers on our way,  
Let every such brief contact be  
A glorious helpful ministry !  
The contact of the soil and seed;  
Each giving to the other's need—  
Each helping on the other's best,  
And blessing each as well as blest !

—S. Coleridge.

પાછલા પ્રકરણમાં આપણે જોઈ ગયા કે ક્ષત્રિયપુત્ર શ્રીકૃષ્ણ  
જૈનધર્મવિધિ કે વૈદિક લગ્નવિધિ, કાંઈ ક્રિયા કે કાંઈ મંત્ર કસાની  
રહાયતા સિવાય બ્રાહ્મણપુત્રીને પરણ્યા અને સસરાના અત્યંત આમહને  
હીંમતે જે દિવસ ત્યાં રોકાયા. એ જે દિવસ આ મહાન નર અને  
જ્ઞાનદાન જમાઈની સેવાચારી બળવવામાં વસુભૂતિએ કાંઈ કમીના  
રાખી નહિ. તેમજ તેની પુત્રી અંબુમતી પણ પોતાના આ મનમાન્યા  
પતિને રીઝવવામાં કાંઈ ક્યાશ રાખે તેવી નહતી. તે બન્નેનાં ચક્ષુ  
અવારનવાર તારામૈત્રિક રચતાં, અથવા 'જૈન અખ્યા' શ્રી ખોડાણની  
મનહર ભાષામાં કહીએ તો—

“ પદ્મણી પિયુષુખ યેખતી, પતિ પદ્મણી યેખે;  
 “ પરમ મહાસુખ પામીયાં સફળ દિન લેખે ”.

પરન્તુ હેમનું આ સુખ ‘અન્વાત્મક’ નહોતું. વિયોગ દુઃખના મ્હોઠા વાદળથી ઢંકાવા સરળપણું આ સયોમસુખ માત્ર ક્ષણિક હતું. જીવંતના માથે મારા ફરતા હતા, હેનો જીવ જોખમમાં હતો અને હેને એક જગાએ વધુ વખત રોકાવું પાસવતું નહોતું; તેથી હેણે કરતાં ડરતાં—રખેને મનવલ્લભાનું કામળ હૃદય ભેદાષ્ટ—જપ—એવા કરને લીધે ધણીજ પ્રેમાળ શબ્દોમાં પોતાના જૂદા પડવાના ધરાદા સંબંધમાં ઇસારો કર્યો.

એ ઇસારો ચતુરા તુર્ત સમજી ગઈ. હાથે મ્હડેલો ચિંતામણિ જાવા તેણી તૈયાર નહોતી. હેની આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આંખમાં પશુ હિમ્મત ધરીને હેણે પોતાની વકિલાત શરૂ કરી:—

“ આશાના વિશ્રામ વાલેશર ! પ્રીતિ સુધારસ પીજે.

“ પ્રથમ સમાગમમાં શુભ, પિયુડા ! નાર નિરાશ ન કીજે ર

“ જાવા નહિ દઉં રે, સ્વામી થકી ક્ષણ એક

અજગી નહિ રહું રે.

“ હૃદયમાં તમને સ્થિર સ્થાપ્યા, શુભ સુવાસથી વાસી;

“ હિયક થયા જાવા પરદેશે, નાખી પ્રેમની ફાંસી રે

જાવા નહિ દઉં રે—

“ તન—મન—ધન જીવન ! ત્હમે પ્યારા પ્યારા પ્રાણાધાર;

“ તમ વિના સંસાર એ સુનો, વળી મુના શણગાર રે.

જાવા નહિ દઉં રે—

“ મોટી ધરીને માત પિતાએ, સાંધો મુપેરે દાય;

“ હવેછે સાજ તમારે હાથે, તિરુણો નાજીક નાથ રે  
જાવા નહિ દઈ રે—

“ સાચું સગપણ, સ્વામી ! તમારું, ઇશુ જવ તમ આધાર;

“ સાસુના સુત ત્રિણ કોઈ ખીજે, તથી આસુનો હુતાર રે  
જાવા નહિ દઈ રે—

“ પ્રિતમ ત્રિણ પીયરીએ રેતાં, સુંદરીએ નવ સોહો;

“ અણુચિંતા શિર આળ જ આવે, સંપટનું મન મોહો રે  
જાવા નહિ દઈ રે—

“ પ્રાણુચલ નવ નાભિએ બેસે, રથો અધર જીવ આવી;

“ હયા કરો દયિતાની ઉપર, કહુ છું શિશુ નસાતી રે  
જાવા નહિ દઈ રે—”

કુમાર ગળણ્યો થઈ ગયો. જવું ગમતું તો ન હતું મણુ બેસી  
રહેવું પાલવતું પણ નહોતું, તેથી ગદગદીત કંઠે કુંઠા જ ઉત્તર  
વાળ્યો:—“ એ બધું સાંભળવા મ્હને કાન છે અને સમજવા બુદ્ધિ છે  
તથા મ્હારી મધુરી ભૂતિ આંખે ક્ષણમાં જગા પણ છે; પણ જવા  
સિવાય બાકે તેમ નથી. ”

બાધુમતિએ કહ્યું:—

“ દારણુ દુઃખ ગિ દિલકું દહશે, કરવો કેમ નિવેડો;

“ જરૂર જવાતું હોય તમારે, તો મુજને સગે તેડો રે.

“ ખાતે કરીને ખીજમત કરશું, નિત્ય જમાડી જમશું;

“ તમ આજ્ઞા શિર ઉપર ધરશું, નેહ દિન નિગમશું રે.

“ કરી મ્હેરખાની લ્યો તમે માની, જણી દાસી પોતાની;

“ મનડા કરી દાખી મ્હેં તો, જે હતી વાત કહેવાની રે.

“ હવેખીને એમ જો જાશે, તો મ્હારું શું જોર ?

“ જાણીશ એ હું પ્રીત એકાંગી, જેમ કહી લઘોર રે. ”

એકાંગી પ્રીતિનો ખ્યાલ દષ્ટિ આગળ આવતાં જ બાળાથી રહી જવાયું. તેણે છેક નાસીપાસ યષ્ઠ પડતું મૂક્યું, પણ સમયસૂચક કુમારે ત્રેને પોતાની વિશાળ બાહુલતામાં ઝાલી લઇ આશ્વાસન આપ્યું. પોતાના પ્રેમ માટે ખાત્રી આપી જલદી પાછા ફરી સહવાસ સુખ આપવા વચન આપ્યું, અને એકલા જ જવાની જરૂર સમજાવી. એથી બાહુમતીને કાંઈક, હુંફ વળી, તેણીને કાંઈક આશા આવી, વિશ્વાસ યેઠો, અને પરદેશ જતા પતિને ખેદીત કરી મોકલવો. એ અશુભસૂચક સમજી આંસુ લુછી તે સ્વસ્થ થઇ અને શીખ. આપવા નિમિત્તે બોલી:-  
“આપની ગેરહાજરીમાં પલંગ તે પાવક ( અગ્નિ ) સરખો, શશુગાર સર્પ સરખો, અને જીવન વેળાના કોળીઆ જેવું યષ્ઠ પડશે; માટે જેમ બને તેમ વહેલાવહેલા પધારજો ! ”

પછી તેણી પ્રધાનપુત્ર તરફ ફરી: “ બધું ! હાથ નોડીને વિનવું છું કે તમારા રાગના શરીરનું જતન કરજો, હેમનું શરીર કામળ છે માટે સાચવજો. હેમનું મન હંમેશ આનંદમાં રહે એવી મુક્તિ કર્યાં કરજો અને વખતોવખત કુશલ પત્ર પાઠવજો. ”

વરધનુએ તેણીને સઘળી વાતની ખાત્રી આપી અને પછી તેઓ બન્ને ત્યાંથી વિદાય થયા જો કે જમીન ઉપર બે જ જણનાં પગલાં પડતાં હતાં પણ મુસાફરી ઉપર ત્રણ જણ કરતાં હતાં; કારણ કે બાહુમતીનો ખ્યાલ તેઓ કલ્પનામાંથી દૂર કરી સંક્યા ન હોવા.

## પ્રકરણ ૧૦ મું.

### લાલ માટે જ સંકટ !

Sweet are the uses of adversity;  
Which, like the toad, ugly and venomous,  
Wears yet a precious jewel in his head.  
—Shakspeare.

આજે પડતાં સંકટો કાલે કાંઈ કિમતી લાભ આપવા માટે જ આપણને ભેટતા હશે તો કાણુ જાણે ? સંકટો બનાવોમાં એમજ અનેકું જોવામાં આવે છે અને આપણી :વાર્તાના નાયકના સંબંધમાં પણ એમજ બન્યું છે અને બનવાનું છે તો પણ કાણુ જાણે આપણે મનુષ્યો કેવીએ માલ વખરની માટીના બનેલા છીએ કે જરાસા સંકટ ને જોઈ આપણે ફાટી પડીએ છીએ. “ દરેક સંકટ નવો અનુભવ આપવા માટે જ છે ” એ સત્ય ઉપરાંત ધણીખરાં સંકટ તો વળી પ્રત્યક્ષ ( દ્રશ્ય ) લાભ આપનાર નીવડે છે. બ્રહ્મદત્તને કુલદાના કોપે સ્ત્રી-રત્ન અર્પ્યું તે આપણે જોઈ ગયા અને હજી જોઈશું કે તેને શિર પુરતમાં પડવાનાં સખત સંકટ માત્ર તેને સર્વ રત્નોથી મોટ એવું વિદ્યા-રત્ન અર્પવા માટેજ પડે છે.

નવપરણીત બંધુમતીને છોડી કુંવર બ્રહ્મદત્ત અને પ્રધાનપુત્ર

આથી નીકળ્યા. તેઓ ધણે દૂર ગયા નહિ હશે એવામાં હેમને એક સુસાદર મળ્યો કે જહેને નવીન સમાચાર પૂછતાં જવાબ મળ્યો કે નાકટ દ્વીપરે જા મિત્રની ગાદી પચાવી પડીને, મિત્રપત્ની સાથે બદમાશ આસે છે અને મિત્રપુત્રના સંહાર માટે કરેલા લાખાગૃહમાંથી બચેલા તે કુમારને મારવા હેણે ચોનરફ મારા મોકલ્યા છે, કે જે મારાઓ કરેક મ્હોટા રસ્તા રોકી બેઠા છે.

આ ત્રાસદાયક સમાચાર સાંભળી આ બંને પથીકાએ જાહેર રસ્તો તુરત છોડ્યો અને જંગલ તરફ વળ્યા. તાપ સખત હતો અને કાંટાવાળી વિષમ જમીનમાં ચાલવાનું હતું તેથી કુંવર થાક્યો અને તૃષાવુર થયો. હેને એક સરોવર નજીકના શ્વેત નીચે બેસાડી પ્રધાન પુત્ર સરોવરમાંથી જળ ભરવા ગયો.

સરોવર તદ્દન શાંત હતું. એ શાંતિમાં ભંગાણ પાડનારો એક પક્ષી સરખાનો પણ અવાજ ત્યાં થતો નહોતો. સાત આઠ બપોંકર મ્હેરાના વરેમાર્થ એ સરોવરના ઊંચડાવાળા ભાગમાં સૂતા હતા અને ધણા થાકી ગયા હોય એવા દીસતા હતા.

વરધનુ ત્યાં જ જળ ભરવા આવ્યો. હેણે આ શાંત જગામાં સાત માણસોને ગાદીનિદ્રા લેતા જોઇ મનમાં વિચાર્યું કે, આ વખતે આવી એકાંતમાં સૂતરે એ ખરેખર દુઃખી હશે. મનુની પ્રજા હું છું અને આ પણ હેની જ પ્રજા છે. માનવ તરીકે—મનુના એક સંતાન તરીકે મ્હારે મ્હારા આ બાઈઓનું દુઃખ બને ત્યાં સુધી દૂર કરવું જોઈએ.

મન સાથે એટલી ગોઠિ કર્યા પછી હેણે પાણીમાં મુવર્યું પાત્ર પ્રવેશ્યું. ' બુદ્-બુદ્-બુદ્ ' એવો અવાજ થયો; ત્યાંની સર્વઆત્મ શાંતિનો ભંગ થયો. તુરતજ સાતમાનો એક પથીક હિમો ધયો

અને થોડીવાર આ અવાજ કરનાર તરફ ટગરટગર નેપાં કંપાં પછી પાસે ખેડેલી લાકડી તે અવાજ કરનાર ઉપર અજમાવી. વરધનુએ ભયસ્થાન નેધ સમયસૂચકતા વાપરી. પોતે કસરત શીખેલો હોવાથી એ ધા હેણે સહેલાઈથી ચૂકાવ્યો. પછી એક હિમ્મતવાન વીરત્વ માણે, જાણે કે કાંઈ બન્યુંજ નથી એવો બેદરકાર દેખાવા કરી બાલ્યો: “આ લાકડી વડે તું શું કહેવા માગેછે? શું આ લાકડી માનવ ધર્મનો ઉપદેશ કરેછે?”

“ના; એ લાકડી માનવ ધર્મનો નહિ પણ દુતકર્મનો પાક બજારી શકે છે. રાજ્યચોરને શોધી કહાડી હેમને પોતાના જેવાજ સીધા કરી શકે છે!” જવાબ મળ્યો.

“એમ છે તો ધણું સારું જો, એ સીધી છે,—સરળ છે. એ ત્હારા જેવો કુટીલ જવાબ આપી શકે નહિ. ત્હારે તું શીખ કે, પ્રજાનું ધન પ્રજાની મદદથી એકઠું કરીને હેને સ્વઉપયોગમાં—સ્વરક્ષણમાં અને મોજશોખમાં ઉડાવે તેવા રાજાપી રાજ્ય ચોરવેજ એ લાકડી બરાબર સીધા કરી શકે. જા, જ્યાંથી આવ્યો હોય ત્યાં પાછો જા; ત્યાંના સુખાળવા શ્રીમંતો અને પ્રજાપીડક અમલદારોપર એ લાકડી અજમાવ એમને શીખવ કે હરામનું ખાધેલું પચવાનું નથી. જા, હેમતાં ધર્યાર લૂટ અને તે વડે ત્હારી આ દુ:ખી જગ્યાતી સ્થિતિ સુધાર અને ત્હારા જેવા બીજા અનેક મહેનત કરી શકે તેવા અને મહેનત કરવા તૈયાર છતાં ભૂખે મરેછે તેવા હજારો સામાન્યોને વહેંચી આપી હેમનો આશિર્વાદ મેળવ. જા, પ્રજાનું ધન લૂટી પ્રજા પર બુલમ કરનારા ત્હારા રાજાની ગરદનપર આ લાકડી અજમાવી લે; જા, એ હરામી રાજાતા ખુશામતીઆ અમલદારો એટલે કે બીજા નબરના ‘રાજ્યચોરો’ની કમરમાં એ લાકડી અજમાવી લે. જા,

પ્રજ્ઞાની રૂ. ૧૦) જેટલી મહેનતને બદલે રૂ. -૧). આપી શ્રીમંત બની એશઆરામ કરનારા ત્રીજા નંબરના 'રાજ્યચોરો'ના હીંચણમાં એ લાકડી અજમાવ; અને છેવટે —જેજે. ભૂલતો—છેવટે, સ્વર્ગ આપવાની સરતે જેઓ પ્રજ્ઞાના રોટલા અને બુદ્ધિ બંને હરી જાય છે અને એ રીતે રાજ્યને નિર્માલ્ય કરી નાખે છે એવા “રાજ્યચોરો” ના તો પગમાં જ એ લાકડી અજમાવજે. અહીં તે લાકડી અજમાવવાનું સ્થાન નથી; અહીં તે લાકડી કાંઈ નવો પાઠ શીખવી શકે તેમ નથી; કારણ કે તું જોને ત્હારી સામે ઉભેલો જોમની દષ્ટિથી બુદ્ધિ છે તે તો આ ત્હારી લાકડી જોવોજ સરળસ્વભાવી છે. માટે મૂર્ખ ! હીંચકારાપણું છોડી મ્હેં કહેલું કામ જલદી કર. ”

“ હાહા, તે જ કરીશું; પણ પ્રથમ અમારી ભુખ ભાગવાના પદોપકાર માટે ત્હને તો લૂટીશું જ ” પેલા રાક્ષસે કહ્યું.

“ મ્હારી પાસે કાંઈજ નથી કે જે હું ત્હને આપું. નહિ તો મ્હારી ચીજથી કાંઈ પણ માનવને સુખી થતો જોઈ હું ધણો સુખી થાઉં. ”

“ આ બ્રાહ્મણ એમ નહિ માને; એને જરા પુષ્પાંજલિ આપવી પડશે ” એટલું મન સાથે બરબડી પેલા વિક્રાળ ચહેરાના વટેમાર્ગીએ પોતાના હાથે સોજતીને જગાડ્યા અને વરધનુને ઘેરી લીધો.

“ ત્હમે શું કરવા માગોછો ? ” વરધનુએ પૂછ્યું.

“ અમે ત્હારી ચટણી કરવાના છીએ. ”

“ ત્હમારાં મ્હેં એવાં દીસતાં નથી ! ”

“ લુચ્ચા, ચોર, બદમાસ ! એકલો જાણી દયા ખાઈએ છીએ ત્હેમા આટલું ફાટયુ ફાટયું જોતો છે કે ? લુચ્ચોહો તું, મિત્રો ! ઉડારી દો એનું ડોકું. ”



સાત તરવારો ખેંચાઈ અને ઉન્હાળાના સખત તડકામાં તે આંખો બંધ થઈ જાય એટલો પ્રકાશ ફેલાવી રહી. પરંતુ તે તરવારો વરધનુ ઉપર પડે તે પહેલાં તો હેમાંના જ એ કે તેઓને તેમ કરતા વાર્યા: “ સશુર; આપણે એનું ખુન કરવા નીકળ્યા નથી. એનો સોખતી આપણા રાગનો ચોર છે. આપણે એના સોખતીને શોધીને મારવો છે. તો આને મારવાથી એનો પતો કેમ કરી લાગવાનો હતો ?”

તેઓએ તરવાર મ્હાનમાં નાખી. અને વરધનુને માત્ર મારફાડ કરવાનો ઠરાવ કર્યો. “ કેમ રે ! તું તારા પેલા સેતાની મિત્રનો પતો બતાવે છે કે પોતાનું જ શિર ખોવા ખુશી છે ?”

તિરસ્કારયુક્ત હાસ્ય સાથે વરધનુએ જવાબ દીધો: “ એ જ કામ માટે જો તમને આવ્યા હો તો આટલું લાંબું ફારસ કર્યા સિવાય પહેલેથી જ તે કહી દેવું હતું. તમને પૈસા માટે જ ‘મારા’ તરીકેનું કામ કરો છો અને મ્હારી પાસે પૈસા નથી તો તમને મ્હારી મદદથી પૈસા મળે એ જોઈ હું ઉલટો ખુશી થઈશ. બ્રહ્મદત્ત જેમ પોતાની ઉદ્ધતાઈથી મા અને કાકાનું અપમાન કરી નાહો તેમ રસ્તે જતાં મ્હારી સાથે પણ ઉદ્ધતાઈ કરવાથી મ્હારે હેતી સાથે અણુઅનાવ થયો છે. તે હમણાં એક શુક્રમાં પેઠો છે, તેને તમને ખુશીથી પકડી લ્યો અને તમને ધનામ દીર્ઘરાય પાસેથી મેળવો. પણ યાદ રાખજો, મ્હેં પ્રથમ કહ્યા પ્રમાણે વધુ મ્હોટા ધનામને પણ છોડતા નહિ. ”

“ કેવો ડહોલો ડમરો છે ! વાર, તું આગળ ચાલ અને એ શુક્રનો રસ્તો અમને બતાવ. ” પેલા મારાઓના વડાએ કહ્યું.

આગળ વરધનુ અને પાછળ એ સાતે મારાએ ચાલવું શરૂ કર્યું. સરોવરની જે બાજુ બ્રહ્મદત્ત પેઠો હતો તેથી જરા નીચાણના ભાગમાં

સ્ટેમને તે દોરી ગયો અને બ્રહ્મદત્તને સંભળાવવા મ્હોટેથી બોલ્યોઃ  
 “ જુઓ, ત્હમે સાતે જણ એકદમ એ મુદ્દામાં દાખલ થઈ જાને  
 અને એકદમ તરવારના સાત પ્રહાર અંદર સંતાયેલા બ્રહ્મદત્ત પર  
 કરજો એટલે ત્હમારો મ્હોડો પાર થશે. અને જો ચૂક્યા તો તે ભયં-  
 કર માણસ આડોઅવળો અટવીમાં નાશી જશે. ”

નાશી જવાની આ સૂચના બ્રહ્મદત્તે સાંભળી અને તુરતજ શુવ  
 લઇને ધીચ જંગલમાં દોડ્યો. ભયંકર અટવીમાં તે ઘણો દુઃખી થયો  
 પણ પ્રાણને બચાવવા માટે શું નથી કરવું પડતું ? અગર શું વિપત્તિ  
 ગમે તેવા સુંવાળાને પણ કંઈ ચલાવું નથી શીખવતી ? ત્રણ અઢો-  
 રાત્રી આ પ્રમાણે ભટક્યા પછી તેણે એક ટેકરી ઉપર એક તાપસ  
 જોયો અને આશ્રમસ્થાન તરીકે તેનામાં આશા બાંધી.

તાપસ પાસે જતાંજ તેણે તેને સત્કાર આપ્યો અને પોતાનો  
 હેવાલ કહેવા ફરમાવ્યું, જે તેણે અથડતિ કહી સંભળાવ્યો. આંખમાં  
 પ્રેમાશ્રુ સહિત તે તાપસ તેને ભેટી પડ્યો અને જણાવ્યું કે “ હું  
 ત્હારા સ્વર્ગસ્થ પિતાનો લઘુ બન્ધુ છું અને ઘણાં વર્ષથી તાપસ  
 શયો છું; ત્હારા ભાઈના એકના એક બાળકની આ દશા જોઈને  
 તથા રાજ્યની દુર્દશા સાંભળીને મ્હને ઘણું લાગી આવે છે; પણ  
 હવે એ બાળ ત્હારા જ રક્ષણ તો આવી પુગ્યો છે એ જોઈ  
 સંધળું દુઃખ ભૂલી જઈ છું. બેટા ! તું અહીં મુખેથી રહે. ઋતુ-  
 ઋતુની કુદરતી લીલાઓ જોઈ મનને પ્રજ્વલીત કર; જંગલની નિર્મળ  
 દ્રવા અને તાજ વનસ્પતિના ખોરાકથી શરીરને મજબુત કર; ત્હારી  
 પાસે ભરેલા વિદ્યાના ખજાના શીખો બુદ્ધિને પ્રોત્સાહ કર. અને પછી એ  
 ત્રણેની રહાયથી તું ત્હારા શત્રુને ઘણી રહેલાઈથી હંકારી શકશે. ”

## પ્રકરણ ૧૧મું.

વાંસની જાળીમાં અંધાર લટકતું મસ્તક.

ખાડો જોડે તે પડે, નિંકે તે નિંદાય;  
પોતે બેડી જે કરી, તેમાં જન જકડાય.

કાકાની પાસેથી વિદ્યાકલા સંપાદન કરતાં ફેટલોક વખતે વ્યતીત થયો એવામાં વળી એક અદ્ભૂત યમાવ બન્યો. બ્રહ્મદત્ત કુમાર એકદા વનમાં કુદરતની શોભા જોવામાં મશગુલ બન્યો હતો એટલામાં એક મદથી છોકલો હાથી ત્રેની દૃષ્ટિએ પડ્યો. કુમાર સહેતે ખીજવવા લાગ્યો. હાથી ત્રેને સૂંઢથી પકડવા દોડતો અને કુમાર આડોઅવળો છટકી જતો. એમ કરતાં બન્ને ધણા દૂર જઈ પહોંચ્યા છેવટે વરસાદના એક ઝાપટાને લીધે હાથી નાશી ગયો અને ભીંજાયેલો કુમાર એકલો પડ્યો. તપાસ કરતાં ત્રેને જણાયું કે કાકાની પર્ણકુટિકાથી પોતે ધણે દૂર આવી પહોંચ્યો છે. ત્રેને રસ્તાનું ભાન નહોતું અને સાંજ પડી ગઈ હતી, તેથી પાસેની નદી આગળી ત્રેને કીનારે આવેલા શહેરમાં દાખલ થયો.

નગરમાં પેસતાં તે ઘણું ભવ્ય જણાયું પણ માણસ-પશુ-પક્ષી કંઈ જોવામાં આવ્યું નહિ. આથી કુમારને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. તે આગળ ને આગળ ચાલ્યો. છેવટે વાંસની એક ઝાડી પાસે આવી પહોંચ્યો.

આ જગાએ વાંસ ખીચીખીચ આવી રહ્યા હતા અને હેમાંથી આખને આછા દે એવો પ્રકાશ પડતો હતો. આ પ્રકાશનું કારણ શોધવા કુમાર જરા આગળ વધ્યો તો એક તલવાર એક વાંસ ઉપર લટકતી જોઈ. કુતુહલી કુમારે એ તલવાર હાથમાં લીધી અને હેની ધાર તપાસવા માટે એક વાંસ ઉપર ઝટકા માર્યો.

ઝટકા મારવાની સાથેજ એક ભયંકર ચીસ પડી કે જેથી આકાશ ગાછ ઉઠ્યું અને લોહી ચૂતું એક મસ્તક રાજકુમાર બ્રહ્મદત્તના પગ આગળ આવી પડ્યું. આ મનહર યુવાન મનુષ્યનું મસ્તક જોઈ બ્રહ્મદત્ત ચમક્યો. પોતાના હાથે ખુન થયું જાણી હેને ભારે પશ્ચાતાપ થયો.

વધુ તપાસ માટે વાંસની જળમાં લુએ છે તો એક વાંસ ઉપર મસ્તક વગરનું શરીર ઉંચું લટકે છે અને નીચે એક કુંડમાં ચોગીની ધુણી જેવી ધુણી છે. આથી હેણે અનુમાન બાંધ્યું કે, આ કોઈ મંત્રસાધકનું ખુન મ્હારા હાથે થયું જણાય છે.

પશ્ચાતાપ કરતો કુમાર હાથમાં તલવાર લઈ શહેરમાં આવ્યો રસ્તામાં કોઈ માણસ હેની દૃષ્ટિએ પડ્યું નહિ. કેટલેક દૂર ગયા પછી એક અલૈકિક મહેલ હેના જોવામાં આવ્યો. તે મહેલ સાત માળનો હતો. સુનાની જગાએ સુવર્ણનું પ્લારટર કરેલું હતું, ચિત્રની જગાએ હીરા-માણેક મ્હોડેલા હતા, જે એવી ખુબીથી ગોઠવ્યા હતા કે એમને પ્રકાશ મનુષ્યાકૃતિઓ ઉભી કરતો હતો. એ મહેલની ખુસરો પથ દૂર સુધી પહોંચતી હતી, જાણે કે સુખડનો જ મહેલ હોય નહિ! મહેલની આગળનો છુટક ભાગ ભવ્ય બાગથી મ્હેટા રચો હતો.

જડવત્ આખા શહેરમાં આ ભવ્ય આવાસ ચૈતન્યમય હોય એમ કુમારને લાગ્યું; કારણ કે સીસોજમ જેવો બાગ અને સુગંધીની

બહેક કાંઈ માણસની હાજરી સિવાય હોઈ શકેજ નહિ. કુતુહળ બેવા  
ખાતર એક ચોરની માફક તે બારીએ થઈને ઉપર ચઢ્યો અને  
વિશાળ દીવાનખાનામાં ડોકીઈ કરતાં જ કાંઈ અલૌકીક દેખાવ જોઈ  
તેનો પગ ત્યાંજ થાંલી ગયો.

વિશાળ અને ભવ્ય દીવાનખાનામાં એક ખુણામાં એક ઉંચા પક્ષંગ  
ઉપર એક કુમારીકા આંસુ વરસાવતી બેઠી હતી. તેનો પોશાક બહુમૂલ્ય  
હોવા છતાં તેના ચિત્ત જેવીજ અસ્વસ્થ સ્થિતિમાં જણાતી હતી. હાથ  
ઉપર નાણુક હડપચી ટેકવી તેણે નયનકમળને નીચાં ઢાળ્યાં હતાં. “હે  
મનહર મૂર્તિ ! કંચન જેવી આ કાયા કાંઈ પણ સ્મરણ ચિન્હ મૂક્યા  
સિવાય કરમાઈ જાય છે, તેની શું તને દયા નથી આવતી ? કંપીલ-  
પુરપતિ ! શું છેકજ નિર્દુણ બનશો ? ” એવા જુટીત ઉચ્ચાર તેના  
મુખમાંથી નીકળ્યા.

અક્ષદત્તને આ દેખાવે જે આશ્ચર્ય ઉપજ્યું તે કરતાં પણ  
આ જુટીત શબ્દોએ વધારે આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. જહને પોતે જાણખતો  
નથી એવી એક કુમારિકા પોતા માટે આવી અજાણી જગામાં ઝુરે  
છે એ જોઈ તેને કુતુહળ લાગ્યું. તેણે હિમત ધરી દીવાનખાનામાં  
આસ્તેથી પ્રવેશ કર્યો.

પરંતુ જેવો તે દ્વારમાં પ્રવેશ કરે છે તેવોજ તેના અવાજથી  
ચમકેલી તે કુમારિકા હાથમાં ખુલ્લી તરવાર લઈ દોડી આવી અને  
લાલચોળ ચહેરે બોલી :

“ઓ દુષ્ટ રાક્ષસ ! તને હજાર વાર કહી ચૂકી કે હું અદરાયલી  
ધું. મ્હેં મહાર્ મન અક્ષદત્ત કુમારને સમર્પણ કરી દીધું છે, જે  
પાણું ખેંચી લેવાની શક્તિ કે અધિકાર હું ધરાવતી નથી. છતાં તું  
સંતામણી છોડતો નથી તો આવ અને સ્વીકાર આ તરવારનું ભેટણ.”

આ શબ્દ બોલતાં બોલતાં તેણી દોડી આવતી હતી તેવામાં બ્રહ્મદત્તનો મહેરો લેણીના બેવામાં પુરેપુરો આવવાથી શરમિંદી થઇ ગઇ, તેના હાથમાંથી તરવાર આપોઆપ પડી ગઇ, અહેરા ઉપરની કોથની રતાશે શરમના શેરડાને જગા આપી. નયન નીચાં ઢબ્યાં અને અક્રિય—સ્તબ્ધ થઇને તે આરસની મૂર્તિવત્ ઉભી રહી.

બ્રહ્મદત્ત છેકજ નજીક આવ્યો અને નમ્રતાથી ખુલાસો પૂછવાં લાગ્યો. કેટલીક વાર સુધી હિમત એકડી કરીને તેણીએ બ્રહ્મદત્તના જમણા હાથને ધૂજતાં ધૂજતાં પોતાના હાથમાં લીધા અને આસ્તેથી ચુંબન કરી મસ્તક નમાવ્યું. પછી પોતાનો ઇતિહાસ શરૂ કર્યો.

“ મહારા હૈયાના હાર ! હું આપને કાંઇ પણ હકીકત જણાવું તે પહેલાં હમણાંજ મહેં ભજવેલી મૂર્ખાઇ માટે ક્ષમા ચાહું છું. અંગ દેશના અંપાપુર નગરીના પુષ્પચૂડ રાજાની હું પુત્રી છું. આપતું એકદા દર્શને થતાં અને આપના શુભોની વાત સાંભળતાં આપની સાથેજ પરણવાનો મહેં સંકલ્પ કર્યો હતો. એકદા સખીઓ સાથે સરોવરમાં ન્હાવા ગયેલી ત્યાં કાંઇ વિદ્યાધર આવીને સખીઓની દૃષ્ટિ બાંધી લઇ મ્હને અહ્લર ઉપાડી ચાલતો ગયો. તે દુષ્ટે આ મહેલમાં મ્હને ઉતારી અને પોતાની મલીન વાસના મ્હને બહેર કરી. મહેં કાંઇ રીતે માન્ય કર્યું નહિ ત્યારે તે મહારા ઉપર જીવનમ ગુન્નરવા તૈયાર થયો; પરંતુ મહેં જિનરાજ નામતું રટણ કર્યું એટલે ભક્તિ અને શીલના પ્રભાવે તેના શરીરે દાદ લાગ્યો. આથી ડાપેલો તે વિષયાંધ વિદ્યાધર તુરત ત્યાંથી રસ્તે પડ્યો. પણ એટલું બોલતો ગયો ‘ કે યાદ રાખ; હું હમણાંજ વાંસની જાળીમાં જઈ વિદ્યા સાધું છું અને ત્હારો ગર્વ ઉતારું છું. ’ તેને ગયાને હજી કલાકજ—”

‘થોડા કલાક જ હોને મુઆને પણ ચંચાં છે; હવે ફિકર ન રાખો; કામલાંગી !’ એમ કહેતાંની સાથે હેણે હેણીના હાથ પોતાના હાથમાં લીધા અને હિંમત આપવી શરૂ કરી: “મધુરી ! તે રાક્ષસનું અનાયાસે મહારાજ હાથથી ખુન થયું છે. વાંસળળમાં લટકતી તલવારની ધાર અજમાવવા જતાં મહારાજ હાથે, ઉંઘે મસ્તકે વિદ્યા સાધતા તે કામાતુરનું ખુન હમણાં જ થયું છે. હવે હમે નિડર બનો.”

આ ખુશ ખબર અને ધ્રુષ્ટીત પતિની અણુધારી મુલાકાતથી હર્ષધેલી બનેલી પુષ્પવતી (એ હેતુનું નામ હતું) પતિની ડોકમાં સુવર્ણવેલી માફક ટટળી પડી અને હર્ષાશ્રુ વરસાવવા લાગી.

કેટલીક વારે તેઓના ઉભરો શર્યો અને તેઓ સુખદુઃખની વાતો કરના લાગ્યાં. એવામાં અહમદત્તનું લક્ષ નજરના ખંડમાંથી આવતા મધુર અવાજ તરફ ખેંચાયું. આ નિર્જન જગ્યામાં આ ગાન કોણ કરે છે તે-હેણે જાણવા ઇચ્છ્યું. તેથી પુષ્પવતીએ ખુલાસો કર્યો કે, “વિદ્યાધર જ્યારે મંત્ર સાધવા ગયો ત્યારે પોતાના મંત્રથી થવાના પરિણામની એને એટલી ખાતરી હતી કે હેણે પોતાની એ જ્ઞેનોને લગ્નની તૈયારીઓ કરવા વરધી આપી હતી. એ જ કુમારિકાઓ કે જે એક મલીન હૃદયના વિદ્યાધરની જ્ઞેન હોવા સિવાય બીજી કોઈ રીતે દોષીત નથી અને ૩૫ તેમજ શુભમાં મૂકેને પણ જાંખપ આપે તેવી છે તે હમણાં પોતાના ભાઈનાં લગ્નનાં ગીત ગાય છે.”

“અરે ! તે બિચારીઓને મહારા કૃત્યની જાણ થતાં કેટલા ખેદ થશે ?” અહમદત્તે દયાળુ બની કહ્યું. “તે હવે ક્યાં, કેમ અને કોને આધારે જીવશે ?”

“પ્રાણનાથ ! જે થાય છે તે સારા માટે જ થાય છે. એક પાપીની જ્ઞેનો કહેવડાવવામાં હેમને કાંઈ ક્ષાયદો કે સુખ ન હોતું;

તો એ લાઇના ખુનથી લેમને કાંઈ મુશ્કેલી નથી. અને સહોદરના મૃત્યુથી લેમને સ્વભાવતઃ જે કાંઈ ખેદ થવા સંભવ છે તે દૂર કરવાની સત્તા તો તે ખેદ કરાવનારના જ હાથમાં છે !” અને તેણીએ મરકલું કર્યું.

“તે કેવી રીતે ?” ભેદ નહિ-પામેલા કુમારે પૂછ્યું.

“આપ-જનદુગરા છે. કામદેવને લજવનાર આપનું સૈદ્ધ્ય તે બાળાએને દુઃખ ભૂલવનાર થઈ પડશે. આપના ગુણોની ગીતા સાંભળી તે બાળીકાએ બધુંવિયોગનું દુઃખ ભૂલી નવીન આનંદમાં દાખલ થશે. આપ કૃપા કરી અગાસીમાં પધારો, જુઓ તે બંને આ તરફ જ આવે છે. હું તેઓને આપની વાત કરીશ અને ધારવા મુજબ તેઓની લાગણી ખેંચાશે કે તરત મ્હારો સરેદ રમાલ હાલાવીશ એટલે આપ અંદર પધારજો.”

તે બોલી રહે તે પહેલાં તો ગીત ગાતી બંને ગોરડીઓ દિવાન-ખાનાની નજીકમાં આવી પહોંચી અને સવાલજવાબ કરવા બેઠેને મુદ્દલ વખત રહ્યો નથી એવો અસદત અગાસીમાં આવ્યો ગયો.





# મકરણ ૧૨ મું.

## મિત્ર મેળાપ.

પ્રેમ ખરેખર તાર છે—દાર વિના અદશ્ય;  
પ્રેમી જો દીલથી સ્મરે, પાત્ર બને ત્યાં દશ્ય.

પરોપકારી મનુષ્યોના મહોક્ષાટ વખાણુ થાય છે; પરંતુ પરોપકાર કરવો કાંઈ રસ્તામાં નથી પડ્યો. કેટલીકવાર પરોપકારની કિમત ધણી મોઘી પડે છે.

આપણી વાર્તાનો નાયક ધ્રુવદત જંગલમાંના એકાંત મહેલમાં અચાનક જઈ ચડ્યો અને ‘અરેબીઅન નાઇટસ’ની કથાઓના સંલેખ જેવા સંલેખ વચ્ચે પુષ્પવતી નામની અતિ લાવણ્યમયી કુમારીકાને હૃદયથી પરણ્યો, તેવામાં ગીત ગાતી ગાતી જે એ ગોરડીઓ તે જમા તરફ આવતી જોઈ, હેમની દયાપ્રાપ્ત પુષ્પવતીએ વિચાર્યું કે—  
“આ બિચારી કન્યાઓ મ્હને વરવા માટે મંત્ર સાધવા બેસા હેમના લાઇના લખ માટે તૈયારીઓ કરી ગીતો ગાતી આવે છે પણ તે લાઇને તો મ્હારા હૃદયના પતિએ પરલોક મોકલી આપ્યો છે, હેમની હેમને ખબર પણ નથી. હવે હું હેમને તે માઠા સમાચાર આપીશ ત્હારે તે કેટલી દુઃખી થશે? એ દુઃખ દૂર કરવા માટે એમને કાંઈક સાધન આપું તો કેવું સાઈ?” એમ વિચારી હેણીએ તે બંનેને પોતાની સહપત્નીઓ બનાવી સુખી કરવા ધાર્યું અને તેટલા માટે

બ્રહ્મદત્તને જણાવ્યું કે તેણે થોડી વાર બહાર બેસવું, જે દરમ્યાન તેણેથી તે બન્નેથી કાંઈ એકાંત કરવા ઇચ્છે છે. ”

પરંતુ પરોપકાર કરવા જતાં પુષ્પવતી સ્વાર્થ પણ દુઝાવી બેઠી ! કારણ કે આસપાસની અલૌકિક સીનેરી જોવામાં તદ્દીન થયેલા બ્રહ્મદત્ત ધીમે ધીમે ચાલતો ચાલતો મહેલના કમ્પાઉડમાંથી શહેર બહાર ચાલ્યો અને ભવ્ય પણ વરતી વગરના શહેરનું કુતુહળ લાગવાથી આગળ ને આગળ ચાલ્યો જ ગયો. ચાલતાં ચાલતાં તે એક એકાંતમાં પોતાના રૂપેરી પટને ફેલાવીને પડેલા સરોવરના કિનારે આવી પહોંચ્યો. આ સરોવરમાં સ્નાન કરીને તે વસ્ત્ર પહેરતો હતો એવામાં ત્યાં એકાએક વિજળી ઝલુકી ! એક અતિ પ્રુઅસુરત કુમારિકા તેની નજરે પડી ! એકાંત જગામાં વનદેવી જેવી એ કન્યાને જોઈ તે દિગ્મૂઢ બન્યો ! કુમારિકાને પણ કામદેવ જેવા કુમારમાં મોહ થયો ! થોડી પળ સુધી બન્ને એકબીજાને જોઈ જ રહ્યા; છેવટે કાંઈ વાર્તાનું બહાનું શોધી કુમારિકાએ પૂછ્યું :

“ આપ કાણ છો ? અને અહીં કેમ બેઠા છો ? ”

“ હું કાણ છું તે જાણવાની ત્હમને શી દરકાર છે ! ”

“ મહારા પિતા કે જે અહીંથી થોડી જ મીનીટના રસ્તા પર આવેલા ચૌરપદ્મી નગરીના માલીક છે તેનો એવો રીવાજ છે કે પોતાની નગરીમાં તથા તેની આસપાસમાં આવતા દરેક પરદેશીની તે મહેમાનગતી કરે છે; આપ પણ ત્યાં પધારશો તો આપની સારી રીતે મહેમાનગતી થશે. ”

“ ત્હમરો ઉપકાર થયો; પરંતુ વિના આમંત્રણ દાર્ઢ જગાએ જવું એ સન્નનનું શૂપણ નથી. ”

“ હું આપને આમંત્રણ આપું છું. ”

“ પરાથી સ્ત્રી સાથે જવાથી લોકોનો અપવાદ સાંભળવો પડે તો ત્હમો જાણુવા બહાર નહિ હોય. ”

“ આપ દોષ રાજવંશી જાણુઓ છો; કૃપા કરી આપને ધતિહાસ કહેશે ? ”

“ ત્હમો સમૂળ જાણખ સિવાય હું મહારી જાણખ આપના શકું નહિ. પોતાને એક રાજપુત્રી તરીકે જાણવો છો અને એક જ એકલા આટલે દૂર ફરો છો તો એમાં મહને કાંઈ આશ્ચર્ય જાણાય છે. ”

“ આપનો સંશય સ્વભાવિક છે; પરંતુ મહારં વૃત્તાંત આપ સાંભળશો તો આપનો બહેમ આપોઆપ દૂર થશે. મહારા પિતા સુઅરસેન વસંતપુર નામે નગરના રાજ્યકર્તા હતા. શત્રુઓએ એકસંપ કરી હેમને ધણા પળવવા માંડ્યા તેથી હેમના વેર ખાતર પિતાજી પોતાનું નગર તજી મહને તથા થોડાએક બહાદૂર સીપાઈઓને લઈ પાસેના એકાંત વાસમાં આવી રહ્યા. આ જગ્યા ધીરજ ઝાડીથી એવી તો સંતાપલી પડી છે કે, એક ભોંયરા જેવું આશુપ્ત સ્થળ છે. અહીં આવી મહારા પિતાએ એક ન્હાનકડું શહેર વસાવ્યું અને રસ્તે જતા શત્રુરાજ્યોના માણસોને લૂટવાનું કામ શરૂ કર્યું. આ પ્રમાણે લૂટીલૂટીને હેમણે અઢળક દ્રવ્ય એકઠું કર્યું, પરંતુ એક વાતની હેમને મુઝવણ થવા લાગી. તે મુઝવણ હેમની એકની એક પુત્રી તરફની—મહારા તરફની હતી. આજીવનના સધળા રાજ્યો શત્રુ થવાથી હેમને તો પોતાની કન્યા અપાય તેમ હતું જ નહિ; છેવટે હેમણે એમ ઠરાવ્યું કે હમેશા મહારે એકલા જ સરોવર કિનારે ફરવા જવું અને ત્યાં દોષ ગુણવંત પુવાન દેવયોગે આવી મળે તો મહારે પસંદ કરી લેવો. સુભાગ્યે—”

“ પણ મહારામા ગુણો છે એમ ત્હમે કેવી રીતે જાણી શકાછો?”  
 બ્રહ્મદત્તે વચ્ચે કહ્યું, અને ઉમેર્યું, “ ત્હમે શું કહેવા માગો છો તે  
 હું સમજી શકતો નથી.

“ ગુણોને આપની આકૃતિ જ જાહેર કરે છે; અને આપ મહારા.  
 પિતાના મહેમાન અને એજ મહારા કહેવાનું અને માગવાનું છે. ”

“ ત્હમારો આટલો આગ્રહ છે તો આલો; હું પાછળ આવું છું. ”

અને ચાલ્યા. ચૌરપદ્મીના પ્રધાન અને રાજ્યે બ્રહ્મદત્તનો  
 સારો સત્કાર કર્યો. ત્હેના ઇતિહાસથી વાકેફગાર થતાં તેઓ ધણાજ  
 પ્રસન્ન થયા અને પોતાની કન્યા ત્હેને પરણાવી. અહીં રહી બ્રહ્મદત્ત  
 રાત્રીદિવસ અમનચમનમાં ગુજરવા લાગ્યો.

જ્હેને હજી ધણી વીતકડાં બાકી છે એવો બ્રહ્મદત્ત એકદા સરોવર  
 તરફ ફરવા નીકળ્યો; ત્હાં માંછલાને જળમાં કલ્લોલ કરતાં જોઇ ત્હેને  
 સાચા પ્રેમની ખુબી યાદ આવી. જળ અને માંછલાને જે પ્રેમ છે તેવોજ  
 પ્રેમ પોતાને વરધનુ સાથે હોઇ, તે મિત્ર યાદ આવ્યો. જે મિત્ર  
 લાક્ષાગૃહમાં સુરંગ ખોદાવી પોતાને બચાવ્યો હતો—જે મિત્રે શત્રુના  
 દૂતના હાથમાં પડતાં પોતાને બચાવ્યો હતો તે મિત્ર હમણાં ત્હેને  
 યાદ આવ્યો અને તે યાદ આવતાં જ ત્હેની આંખમાં આંસુની ધારા  
 વહેવા લાગી: “ઓ શરમ છે, શરમ છે મુજ સરખા સ્વાર્થીને ! તુ કે જ્હેણે  
 મહારા માટે જંગલવાસ કર્યો છે ત્હેની ભાળ કહાડવાનું છોડી હું આંહી  
 રાગરંગમાં મહાલુ છું. શરમ છે મ્હને, કે જ્હેણે મિત્રતાને દગો દઇ  
 મિત્રની માલેકીનું આ શરીર એક અજાણી સ્ત્રીને સોંપ્યું છે. નહિ,  
 હવે હું એવો બાપલો—એવો કાપર—એવો સ્વાર્થી—એવો ભોગી  
 નહિ બનું; હું હમણાં જ રસ્તો પકડું છું અને તે દુગારી વિધાતાએ

તે મહારા જીગરને પાતાલમાં સંતાડ્યો હશે મા આકાશમાં મહારા સ્વાર્થી  
મહો ઉપર હસવા છૂપાવ્યો હશે તો પણ હું ત્હેની જાળ મેળવીશ;  
અને જાળ મેળવીશ તોજ પાછો ફરીશ, નહિ તો અટવીમાં ભટકીને  
જ દેહ છોડીશ. ”

તે એકાએક ઉભરામાં આવી ગયો. સીધા અને સીધા તે ચાલવા  
લાગ્યો. થોડાંક પગલાં ચાલ્યો નહિ હોય એવામાં એકાએક કાંઈ માથું  
સાથે તે અથડાયો. તે એટલો બધો પસ્તાવામાં ગુમ થઈ ગયો હતો કે ત્હેનાં  
બાહ્ય ચક્ષુ ખુલ્લા છતાં તે કાંઈ જોઈ શકતો નહતો. જય્હારે તે વટેમાર્ગ  
ત્હેનાથી અથડાયો અને સજ્જડ ભેટી પડ્યો ત્હારે ત્હેણે નજર કરી  
અને જોયું કે, તે તો ત્હેનો બહાલામાં બહાલો વરધનુજ હતો, કે જહેને  
શોધવા તે અરણ્યમાં જવા નીકળ્યો હતો ! વરધનુ એકાએક કચ્છાથી  
અને ફેવી રીતે આ વખતે જ આવી ચડ્યો તે એક આશ્ચર્ય વાત  
જ હતી; પરંતુ જેઓ શુદ્ધ પ્રેમને પિછાને છે ત્હેમને તો એમાં આશ્ચર્ય  
લાગશે જ નહિ કારણ કે ખરા દીલનો પ્રેમ—સાચા હૃદયની જાવના  
—દ્રઃ નિશ્ચય: એમાં એવું અલૌકિક બળ રહેલું છે કે જે અદ્ભૂત  
કાર્યો નીપજાવી શકે છે.

## પ્રકરણ ૧૩ મું.

### પ્રધાનપુત્રનાં વીતકડાં.

“The noblest reward of virtue is virtue itself.”  
—Bacon.

ચૌરપક્ષીના રાજની પુત્રી સાથે આનંદમાં રહેતા ધ્રુવદત્ત કુમારને એકદા પોતાના વિષયલુપ્ધપણા માટે પસ્તાવો થયો અને પોતા માટે દુઃખી થયેલો મિત્ર વરધનુ યાદ આવતાં હેની શોધ કર્યા વગર સ્ત્રીનું મ્હોં જોવું જ નહિ એમ કહી મુસાફરીએ નીકળતાંમાં જ મિત્ર એકાએક હેને મળ્યો, એ આપણે જોઈ ગયા છીએ.

લાંબા વખતના વિયોગ પછી મળેલા બંને મિત્રોના હર્ષાવેશ શાન્ત થયો ત્યાર પછી, પ્રધાનપુત્ર વરધનુએ જ્ઞહારથી તે કુંવરથી જૂદો પડ્યો હતો ત્હારથી મુલાકાત સુધીના વખતનો ઇતિહાસ જણાવ્યો. હેનાં વીતકડાં સંક્ષેપમાં કહેવા ગેસીએ તો આ પ્રમાણે હનાં ધ્રુવદત્તને ગેસાડીને પ્રધાનપુત્ર જળ લેવા ગયો હતો ત્હાં દીર્ઘરાયના દૂતોએ હેને મારવા લીધા અને કુંવર પાસે હેમને લઈ જવા ફરમાવ્યું. હેમને ઠગી પ્રધાનપુત્ર કુંવર પાસે થઈને જરા દૂર હેમને લઈ ગયો અને કુંવર સમઘ જાય એવી ગાર્મિક વાણી વદીને પછી દૂતો આગળ કહેવા લાગ્યો કે, “કુંવરને તો વાઘે મારી નાખ્યો !” આ વાત તેઓ ન માની શક્યા તેથી હેને મારવા માંડ્યો. ઘોરો માર પડતામાં જ પ્રધાનપુત્રે મારથી મરી જવાનો

ઢોંગ કર્યો એટલે તહેને મરેલો જાણી દૂતો રસ્તે પડ્યા. પછી વરધનુ સ્વસ્થ થઇને વસ્તી તરફ જાય છે. શહેરમાં આવતાં એક તાપસ મળે છે, કે જે સંસારાવસ્થામાં કુંવરનો મિત્ર હતો એમ માલુમ પડે છે. તે તહેને જણાવે છે કે, તમો બન્ને જ્યારથી લાક્ષ્મી ગૃહમાંથી છુટીને નાહા છો ત્યારથી દીર્ઘરાય તમારી પાછળ મારાચ્છા ફેરવે છે; કારણ કે લાક્ષ્મીગૃહ બળી રહ્યા બાદ તહેણે તપાસ કરી તો ત્યાં એકજ હાડપીંજર જોવામાં આવ્યું. આથી તહેણે ધરની બરાબર તપાસ કરી અને અંદરની સુરંગ શોધીકઢાડી; પછી તહેણે કોધમાં આવીને મારાચ્છાને હુકમ કર્યો કે “વરધનુ અને બ્રહ્મદત્ત ત્યાં હોય ત્યાં હોમનું ખુન કરો.” એટલેથી નહિં એટકતાં તહેણે પ્રધાનના ધરની જડતી લીધી. પ્રધાન તો ચેતીને આગળથી જ પોબારા ગણી ગયો હતો; પણ રાજા દીર્ઘરાયે પ્રધાનનું ધર લૂટી લીધું અને પ્રધાનપત્નીને ઢેડના ઘેર સાંધી એવા સખ્ત હુકમ સાથે કે તહેણીની પાસે અતિ સખ્ત કામ લેવું અને તહેણીને ધડી પણ છુટી મુકવી નહિ.

તાપસ પાસેથી આ હકીકત સાંભળી વરધનુ ધણો દુઃખો થયો અને ટંલીઆ બ્રહ્મણનો વેશ લઇ ઢેડના વાસમાં ગયો. ત્યાં પોતાની માતાને જોઇ તહેની આંખમાં આંસુ આવ્યાં. પણ તહેણે કાળજી કહણ કરીને ભિક્ષુકનો વેશ બરાબર ભજવ્યો. તહેણે ઉપદેશ દેવા માંડ્યો, જે સાંભળવા ઢેડ લોકો ભેળા થયા; તેઓ તહેના ધર્મોપદેશથી ધણા ખુશી થયા અને તહેને ગુરૂ તરીકે માનવા લાગ્યા. એમ કેટલાક દિવસ ચાલ્યું. ઢેડનો નાયક કે જેના ધરમાં વરધનુની માતાને રાખવામાં આવી હતી તે હવે વરધનુનો મિત્ર થયો. પછી તે પોતાની હકીકત તહેને જણાવીને માતાને ત્યાંથી ખસેડવાની યુક્તિ કરે છે. ઢેડનો સરદાર રાજા પાસે જઇને ખબર આપે છે કે પ્રધાનપત્ની મરી ગઇ છે માટે હવે તહેને

અગ્નિસંસ્કાર કરવા માટે કોઈ બ્રાહ્મણને મોકલવો જોઈએ. રાજા  
કોપાયમાન થઈ કહે છે કે “તે દુષ્ટાને ઢેડના હાથેજ બાળવી જોઈએ,  
કે જેથી તેણીના પતિ ઉપરનું મ્હારું વૈર વળ્યું ગણાય.” ઢેડને તો એ જ  
જવાબ જોઈતો હતો ! તે સ્મશાનમાંથી હેણીને બચાવે છે અને પછી  
વરધનું કુચ દેશમાં પોતાના એક દેવશર્મા નામના મિત્રને ઘેર  
હેણીને મુકી આવે છે.

માતાને આ પ્રમાણે સહીસલામત જગાએ મુકીને વરધનું પાછો  
મિત્રની શોધમાં નીકળ્યો અને જે વખતે બ્રહ્મદત્ત પોતાની વિષય-  
લુબ્ધ-બ્રાહ્મત માટે પસ્તાવો કરતો મિત્રની શોધમાં ડઠ નિશ્ચય સાથે  
નીકળી પડે છે તેજ વખતે બન્નેનો એકાએક ભેટો થયો ! “ મનો-  
મન શાક્ષી ” એ કહેવતનો બન્નેને સાક્ષાત્કાર થયો. “ હમારા મનમાં,  
એવું અમારા દીલમાં લાલ ” એવું સ્ત્રીઓનું ગાવું યથાર્થ થયું.  
પ્રેમરૂપી લોહચુબકમાં એ કુદરતી જ ખુખી રહેલી છે કે તે પ્રેમપાત્રને  
ખુણેખાંચરેથી પણ પોતાની સમક્ષ ખેંચી આણે છે.





## પ્રકરણ ૧૪ મું.

### ભાગ્યોદયની શરૂઆત.

“ Nothing venture, nothing have. ”—Proverb.

બન્ને મિત્રો પોતપોતાનાં સુખદુઃખની વાતો કરી રહ્યાં એટલે પાછા મુસાફરીએ નીકળી પડ્યા. થોડે દૂર ગયા નહિ હોય એટલામાં કેટલાક વ્યાપારીઓ લેમને મળ્યા, જેઓએ લેમને જણાવ્યું કે, દીર્ઘ-રાયના કેટલાક મજબૂતો એ પુરૂષોની છબીઓ સાથે નજીકના ગામમાં આવ્યા છે, તેઓ ગામલોકોને છબી બતાવે છે અને એવા પુરૂષ કાઢના દીકરામાં આવ્યા છે કે કેમ તે પૂછે છે. આ સાંભળી બન્ને મિત્રોએ શહેરનો રસ્તો છોડી જંગલનો રસ્તો લીધો. એક ઝાડનીચે તેઓ આરામ લેવા બેઠા હતા ત્યાં કોશંખી નગરીના યુધીલ અને સાગર એ નામના બે કરોડપતિ શાહુકારો એ ફૂંકડા લાઇને આવી પહોંચ્યા. તે શાહુકારોએ પોતપોતાના ફૂંકડા લડાવવાની ઇચ્છા જણાવી અને જે હારે તે બીજાને લાખ સોના મ્હોર આપે એવી સરત કરી. ફૂંકડાની લડાઇ પગ વડે હોય છે. આ લડાઇમાં સાગરનો ફૂંકડો હારીને નાઠો. આ જોઇ યુધીલને વિચાર્યું કે આમાં કંઇક દગો છે. પોતે પક્ષી પરીક્ષામાં પ્રવિણ હોવાથી તે ફૂંકડાને પોતાના હાથમાં લઇ જોયું તો તે બતવંત જણાયો તુરત જ તેણે બીજા ફૂંકડાને તપાસ્યો તો તેના પગમાં લોખંડની અણી-દાર ખીલી દીડી !

જેવો આ ફૂંકડો તેણે પોતાના હાથમાં લીધો કે તુરત જ તેનો

માલીક છુધીલ શેઠ સમજી ગયો કે હવે મ્હારું પોગળ ખુલ્લું થશે. તેથી તેણે લાખ સોના મ્હોર રૂશવત આપવાની નીસાની કરી, પણ અલ્લદતને તેની કાંઈ અસર થઈ નહિ. તેથી તેણે પહેલો દાવ રદ કરાવી તે ખીલી કઢાવી નાખી અને ફરી. બન્ને કુકડાને લડાવી સાગરને જતાડ્યો. જેને લાખ સોનંયાતું નુકશાન મટી ઉલટા લાખ મળ્યા હતા એવા તે સાગર નામના શાહુકારે આ બન્ને મિત્રને કોઈ ભાગ્યવંત પુરૂષ જાણી પરોણાગત કરવા પોતાને ઘેર લીધા. અલ્લદત કુમાર મિત્ર સાથે અહીં કેટલાક દિવસ રહ્યો. એક દિવસ છુધીલ શેઠનો નોકર એક કરંડીઆ ભેટ આપીને આવ્યો ગયો, જે કરંડીઆ ખોલતાં તેમાંથી દિરામાણુક-જડીત હાર નીકળ્યો અને તેમાં એક પત્ર હતો, જે વરંધતુ ઉપર લખાયેલો હતો. થોડાજ વખતમાં એક અબધુત ભેગણુ ત્યાં આવી પહોંચી અને કુંવરને એકાંતમાં ખોલાવીને કહેવા લાગી કે, “અહીંના એક અત્યંત લક્ષ્મીવંત શેઠ ધનપાળની પુત્રી હમને ધણા વખતથી ઝાંખે છે. જ્યાં સુધી હમે તેને મળશો નહિ ત્યાં સુધી તે અન્ન ખાવાની ના કહે છે. હમણું થોડી વાર ઉપર કરંડીઆ અને પત્ર સાથે હાર મોકલનાર પણ તે જ હતી.”

અલ્લદત આ આમંત્રણ સ્વીકારના તૈયાર થતો હતો એવામાં તે સહેરના રાજાનો ઢઢેરો સાંભળવામાં આવ્યો કે, “દીર્ઘરાયના ચોર આ નગરમાં આવ્યા સંભળાય છે માટે જે કોઈ તેમને કિંચિત્ પણ આશ્રય આપશે તેમના ઘરઆર લૂટી લેવામાં આવશે ”

આથી લયલીત થઈ કર્મને ઉપાલમ્ભ આપના બન્ને મિત્ર નગર છોડી જવા તત્પર થયા. પરંતુ તેમના આભારી સાગર શાહુકારે તેમને સંકટમાં જતા અટકાવી ભોંયરામાં સંતાડ્યા અને રાત્ર એક ગાડીમાં બેસાડી ઘણે દૂર પહોંચાડી દીધા.

આગળ ચાલતાં એક રથ ઉપર એક દેવકન્યા જેવી સુંદરી  
તેમને મળી, જહોણે બ્રહ્મદત્તને પોતાની સાથે મગધ દેશમાં પોતાના  
શ્રીમંત પિતાને ઘેર જવા અરજ કરી. તેણીએ ઉમેર્યું કે સારા પતિ  
માટે દેવની સેવા કરતાં દેવે તેને આ પતિ સૂચવવાથી તેણી આ  
રસ્તે આવી હતી.

વરધનુ સારથી થયો અને વરકન્યા રથમાં બેઠાં. તેમને રથ  
અટવીમાંથી હવે ચોર લોકોના આવાસો પાસે આવ્યો, જ્યાં ચોર  
લોકો સાથે લડાઈ થતાં તેમને નસાડીને રથ આગળ ચાલ્યો.

પોતાની પ્રિયાના આગ્રહથી હવે કુમારે આરામ લેવા ધાર્યું.  
રથ છોડ્યો; ત્રણે જણાએ આરામ કર્યો. સહવારમાં ઉડીને જુએ છે  
તો રથને લોહીના છાંટા અને પ્રધાનપુત્ર ગુમ્મ થયેલો !

આ જોઈ કુમાર બહુ દુઃખી થયો. તેણે મિત્રની શોધ માટે  
જવા ધાર્યું, પણ રત્નવતીએ સલાહ આપી કે અહીં વધારે વાર  
રોકાવું એ ભ્રમભર્યું છે, તેથી રત્નવતીના બાપના ઘેર ગયા બાદ  
શોધ કરવાનું ઠરાવ્યું.

નવીન કન્યાને તેણીના બાપના ઘેર મુકવાને બદલે રસ્તામાં  
એક આશ્રમ આવ્યો ત્યાં જ મુકીને કુમાર હવે મિત્રની શોધ માટે  
ચાલ્યો. રસ્તામાં તેને વિદ્યાધરની તે બે જહોનો મળી, કે જહોમની મુલા-  
કાત માટે કુંવરને પુષ્પવતીએ ચોરડા બહાર થોડી વાર થોભવા કહ્યું.  
હવું અને પોતે રમાલ બતાવે કે તુરત ચોરડામાં દાખલ થઈ તે  
બન્ને કન્યાઓનો સ્વીકાર કરવા કહ્યું હવું. વાચકોને યાદ તો હશે  
જ કે કુતુહલ જોવા ખાતર કુંવર તે વખતે દૂર જઈ ચૂક્યો હતો અને  
એક સરોવર પાસે ચોરપક્ષીના રાજની કન્યાથી મેળાપ થયો હતો.  
આ પ્રમાણે કુંવર એકાએક અદૃશ્ય થવાથી પુષ્પવતી તથા બે ગર્ધર્વ

કન્યાઓ શોધ કરવા લાગી અને શોધ માટે બનતો પ્રયાસ કરતી ત્હાં રહેવા લાગી હતી.

તે કન્યાઓ હમણાં કુમારને જોતાં હર્ષધેશી થઇ ગઇ. પરંતુ એક રાત્રીથી વધુ વખત કુમાર ત્હાં થોડો નહિ અને ફરી મળવાનું વચન આપી જ્યાં રત્નવતીને આશ્રમમાં રાખી હતી ત્હાં આવ્યો. આશ્રમમાં તપાસ કરતાં રત્નવતી ત્હાં નહોતી ! આથી કુમાર ગભરાયો અને ચોતરફ શોધ કરતાં એક ગંભીર ચ્હેરાવાળો વૃદ્ધ પુરૂષ જોવામાં આવ્યો. હેની સાથે વાતચીતમાં પડતાં જાણવામાં આવ્યું કે, તે માણસ રત્નવતીની માનો બાપ હતો અને તે રત્નવતીને રડતી જોઇને પોતાને મુકામે લઇ ગયો હતો, જ્યાંથી વળી તેણીનો કાકા ધનાવહ કે જે પણ તે જ ગામમાં રહેતો હતો તે હેણીને પોતાને ઘેર તેડી ગયો હતો.

તે વૃદ્ધ પુરૂષના આગ્રહથી કુમાર રત્નવતીના કાકાને ઘેર ગયો, જ્યાં ધનાવહ શેઠે હેને ઘણો સારો સત્કાર આપ્યો અને મ્હોટા આડંબરથી પોતાની ભત્રીજા સાથે હેનાં લગ્ન કરાવ્યાં. એક દિવસે કુમાર મહેલના ગોખમાં બેઠો હતો ત્યાંથી સધ્યા સમયે હવા ખાવા જતા યુવાનોની ટોળીઓ જોઇને હેને પોતાનો મિત્ર વરધનુ યાદ આવ્યો અને યાદ આવતાજ હેને મૂર્છા આવી. એ જોઇ રત્નવતી ભયભીત થઇને સ્વજનોને જાણાવી લાવી, જોઇએ શીતોપચાર વડે કુમારને શુદ્ધિમાં આણ્યો. પછી કુમારે જોઇને મિત્ર સંબંધી સર્વ હકીકત જાણાવી અને તે મિત્ર હવે મરી ગયો હોય એમ સમજી ઉત્તમ બોજન, સુંદર વસ્ત્ર તથા રાગરંગના પોતે લાગ કર્યો.

મિત્રના આત્માની સદ્ગતિ અર્થે કુમારે આખા ગામના બ્રાહ્મણોને જમવા નોંતર્યાં. તેઓ સધળા જમતા હતા તેવામાં વરધનુ

એકાએક બ્રાહ્મણ વેષમાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો. પણ કોઈ બ્રાહ્મણે પેટની પૂજા થઈ રહેતા સુધીમાં ત્રેને આમંત્રણ આપવા જોટલી પણ પુરસદ લીધી નહિ. આથી ગુસ્સે થયેલો વરધનુ કહેવા લાગ્યો કે “હરામનું ખાનારા બ્રાહ્મણો ! મરી ગયેલા માણસના ખખર સાંભળીને પણ બ્રાહ્મણના પવિત્ર હૃદયમાં દુઃખ થવું જોઈએ, ત્રેને બદલે ત્રેમો ઉલટા મિષ્ટાન્ન ઉડાવી આનંદ કરો છો, એ ત્રેમારા હૃદયની મહિમા સૂચવે છે. ત્રેમે જેને મરી ગયેલો ધારો છો તે જો જીવતો નીકળે તો, એના મ્હોતમાં આનંદ માનનારા ત્રેમો ‘સર્વની શી દશા થાય ત્રેનો કંઈ ખ્યાલ આવી શકે છે કે ?’ આ સાંભળી બ્રાહ્મણો કોખા અને વરધનુને મારવા ઉઠ્યા. એ ગરબડ સાંભળી રાજકુમાર તે જગાએ આવ્યો અને તોશાન વચ્ચે મિત્રને જોઈને ત્રેને ભેટી પડ્યો. બ્રાહ્મણો સઘળા ખસ્ટ પડ્યા અને પોખારા ગણી ગયા ! બન્ને મિત્રો મહેલમાં જઈ દુઃખસુખની વાતો કરવા લાગ્યા વરધનુએ જણાવ્યું કે, “આપણે ત્રણે જંગલમાં સૂતા હતા ત્યાં મધ્ય રાત્રે એક ચોર આવ્યો અને મ્હને બાણ માર્યું, કે જે બાણ મ્હને જાંઘમાં વાગ્યું. ત્રેમને કેટલાક અવાજ કર્યા પણ ત્રેમે જાગ્યા નહિ. મ્હને બાણ વાગવાથી મ્હારું કંઈ જોર આવ્યું નહિ અને તે ચોર ત્રેમો દંપતી સહીત સ્થને હાંકી ગયો. સવારમાં હું મુશીબતે ગામ ભેગો થયો. તે નગરના રાજાએ મ્હારો સત્કાર કર્યો અને મ્હને ખખર આપી કે કુમાર થોડા જ દિવસ ઉપર અમારા મેમાન બન્યા હતા. તે વખતે ત્રેમારે માટે બહુ ઝુરતા હતા. આ સાંભળી મ્હેં અનુમાન કર્યું કે આપ આટલામાં જ હશે; તેથી તપાસ કરતાં કરતાં કરતાં હું અહીં આવી ચડ્યો અને અહીં આપની મુલાકાત થઈ. ”

બન્ને મિત્રો હવે અહીં સાથે રહેવા લાગ્યા. એવામાં વસંત ઋતુ

આવી અને હમેશના ઠરાવ મુજબ રાજ્યે નગરના લોકોને હુકમ કર્યો કે સધળાએ આ તહેવાર પુર આનંદથી ઉજવવો. લોકો નાચરમત, તથા મોજશોખમાં ગરકાર થયા હતા તેવામાં રાજનો મ્હોટો હાથી ગાંડો થઇ સાંકળ તોડી લોકોની ઠૂકવચ્ચે આવી પુગ્યો. તે એક વણીક કન્યાની પાસે આવીને સુંઢ વડે લેણીને મારવાની તૈયારી કરતો હતો તેવામાં ધ્રુવદત્તે હાથી ઉપર કુદી જઈને લેને મુશીબહાર કર્યા અને ભેતજેતામાં લેનો મદ ઉતારી દીધો. આ ભેઈ લોકોને તેમજ રાજને ધણું આશ્ચર્ય થયું. રાજ્યે આ અતિ બળવાન પુરુષનું નામ તથા રહેઠાણ પૂછ્યું અને ધનાવહ શેઠ રાજને અથદતિ હેવાલ સંભળાવ્યો. આથી રાજ ધણો ખુશી થયો અને લેને સત્કારથી પોતાના મિત્ર તરીકે એક ખાસ બનાવેલા ભવ્ય મહેલમાં રાખ્યો અને આઠ કન્યાઓ પરણાવી તથા પુષ્કળ દ્રવ્ય દીધું.

કુમારનું નશીબ આજથી બદલાવ્યું. લેનાં દુઃખો હવે લાખો વખત ચાલવાનાં નહોતાં કારણ કે લેની ખ્યાતિ ચોતરફ ફેલાવા લાગી, તે લોકપ્રિય થતો ગયો અને આ રાજગ્રહી નગરીને રાજ લેનો ખાસ મિત્ર બનવાથી હવે લેના કાંડામાં ભેર આવ્યું. આ ભેરવડે ધ્રુવદત્ત કુમાર છ ખંડ સાધશે અને કસાઈ જેવા પોતાના કાકા દીર્ઘરાયનું વૈર લેશે.

## મુકરણ ૧૫ મું.

### સંપૂર્ણ ભાગ્યોદય.

મોસમ વિષય આંખો નહિ, કોઈ રીતે ફળનાર;  
માણસને પણ ભાગ્યનો, ઉદય-સમય નિર્ધાર.

આજ સુધી કુમાર એકેક નવી નવી કન્યા પરણતો હતો અને તુરંતજ હેમને છોડીને હેને ચાલવું પડતું હતું. આજ સુધી એના દુર્ભાગ્યનું જોર હતું, પણ જ્યારથી હેને ખોવાયેલી કન્યા હાથ લાગી ત્યારથી હેના નશીબનું ચક્ર ખીજી દિશામાં વળ્યું. ત્યારથી મિત્રમેળાપ, દ્રવ્ય અને લશ્કરની મદદ વગેરે જોગ બનતા આવ્યા. અધુરામાં પુરી પેલી વણિકકન્યા કે જહેને અહમદે હાથોના પંજમાંથી બચાવી હતી તે પણ કુમારને જ પરણવાની હઠ લઈને બેસે છે અને કુમારને હેને પરણવું પડે છે. આ કન્યા આ નગરના પ્રધાનની જ પુત્રી હતી; એટલે કુમારને હવે આથ જબરી થયું.

કુમાર અને પ્રધાનપુત્ર એકઠા, હવે કયે રસ્તે જવું, એ બાબતના વિચાર ગોઠવવા બેઠા. પોતાના દેશવટા દરમ્યાન પોતાને જે જે કન્યાઓ દ્વારા જે જે બળવાન પુરૂષોનો સમાગમ થયો હતો તે સધળાની, તથા પોતાના પિતા અહમદે મરતી વખતે પોતાના જે ત્રણ મિત્રોને રાજની લગામ સોંપી હતી તે મિત્રોની સહાય લઈને દુષ્ટ દીર્ઘરાય પર ટુટી પડવાની તેઓએ યોજના કરી.

તેઓએ લશ્કર સજ્જ કરી કંપીલપુર નગરી તરફ પ્રયાણ શરૂ

કયું એટલે ‘બ્રહ્મદત્ત કુમાર લડવા જાય છે’ એ વાત સાંભળી રસ્તામાં અનેક સૈનિકો, અનેક મિત્રો કુમારના સૈન્યમાં ભળતા જ ગયા અને બળ વધતું જ ગયું. જ્યારે આ અજીત સૈન્ય કુપીલપુરની ભાગોળે આવી પુગ્યું ત્યારે દુષ્ટ દીર્ઘરાય ધ્રુજવા લાગ્યો. તેણે પોતાના ત્રણ મિત્રોને પત્ર લખવા માંડ્યા કે, “ હમો અમોએ સાથે મળીને આ રાજ્ય સંભાળવું, એવી મરહુમ બ્રહ્મરાયણની ફરમાશ હતી, એ ફરમાશ મ્હેં પ્રમાણિકપણે પાળી તો હું જીવના જોખમમાં આવી પડ્યો અને હમે ત્રણ મિત્રો દૂરના દૂર જ રહ્યા. આ હમે ઠીક કરતા નથી. માટે હવે તત્કાલ મ્હારી મદદે આવો. ”

આ પત્ર લખને દૂત, કંટક વગેરે રાજાઓ પાસે આવ્યો. પત્ર વાંચતાં જ તેઓને હાશ્ય આવ્યું અને જોલાઇ જવાયું કે “ વાઘને દરબાર બકરી વીઆણી છે ! ” પછી તેઓએ ગભીર બની જવાબ પાઠવ્યો, જહોમાં જણવ્યું કે “ રે મૂર્ખ ! રે રે હીજડા ! કુમારને ન્હાનો જોઇ તેને પત્ની સહ બાળી મારવાની વખતે તો કોઇની સલાહ પૂછવા નહોતો આવ્યો ! અને હવે ત્હારાં કર્યા કુકર્મના બદલો મળે છે તે વખતે આપના બાપ શું પોકારે છે ! ‘ એક હાથે કર અને બીજા હાથે ભોગવ.’ કર્મના પંઝામાંથી છોડવવા દોષ શક્તિવાન છે જ નહિ, માટે કાં તો લડવાને સજ્જ થા, અગર ન્હાસી જા, અગરતો શરણે થા. ત્હારામાં જેવી લાયકાત હોય તેમ કર. ”

આ પત્ર દીર્ઘરાયે વાંચ્યો કે તુરત ટાટોળોળ થઇ ગયો. એકાદ ટાટોઆદર તેની પાસે તે વખતે હોત તો ઠીક પડત; કારણકે એવા પ્રસંગે લેવાયેલી છબી દુષ્ટ કર્મો કરનારને દેવદર્શનની ગરજ સારત. એવી છબીમાં આવેલા ‘ભાવ’ એક અચ્છા ઉપદેશકની ગરજ સારે.

દીર્ઘરાયે ચુલણી રાણીને જોલાતીને હકીકત જાહેર કરી. રાણી



હવે પસ્તાવા લાગી. તેણીનું હૃદય જે કોઈ વખત નરમ, શુદ્ધ, પારદર્શક, કોઈનું સાંભળે તેવું બન્યું હોય તો તે આજે પહેલું જ બન્યું હતું. પોતાનાં કુકર્મો તહેણીએ યાદ કર્યાં. જીવતાંજ જે કર્મોના બદલો આવો તો ત્રાસદાયક મળે છે તે કર્મો માટે બીજા જન્મમાં તો કેવાંએ દુઃખ ભોગવવાં પડશે એ વિચાર તેણીને ગભરાવવા લાગ્યો. તેણીએ તે જ વખતે મન સાથે નિશ્ચય કર્યો અને દીક્ષા લઈ એક નવીજ જીંદગીમાં પ્રવેશ કર્યો.

પરંતુ ક્ષત્રિયપુત્ર બ્રહ્મરાયને નાશી છૂટવું એ ઘણું શરમભર્યું લાગ્યું. ગમે તેટલો તો પણ તે ચક્રવર્તી બ્રહ્મદત્તના બાપનો મિત્ર હતો. તે કાંઈ છેક જ કાયર તો નજ હોય. તહેને વિષયવાસનાએ કુકર્મોમાં પ્રેર્યો એ ખરી વાત, પણ ગમે તેમ તો પણ તહેના શરીરમાં હજી ક્ષત્રીયતું રૂધીર બહેતું હતું. પોતાના લશ્કર સહિત તે બ્રહ્મદત્ત સામે લડવા ઉભો અને ભયંકર લડાઈ શરૂ થઈ. દીર્ઘરાય જે કે એાથ વગરનો હતો તો પણ તહેણે બહાદૂરી બતાવવામાં તો કાંઈ કચાશ રાખી નહતી. પરંતુ આખરે ચક્રવર્તી બ્રહ્મદત્તના ચક્રથી તહેતું મસ્તક છેદાયું અને રાજ્ય બ્રહ્મદત્તે લીધું. ગામમાં આનંદ આનંદ વર્તાયો; કારણ કે, સૌ કોઈ દૂર દીર્ઘ અને ચુલણીનાં કુકર્મોથી 'ત્રાહી ત્રાહી' પોકારી રહ્યું હતું.

બ્રહ્મદત્તે આ પછી દિગ્વિજય માટે પ્રયાસ કર્યો, અને એ મહા-ભારત કામ પાર પાડીને પછી 'ચક્રવર્તી' પદ ધારણ કરી ગાદીએ બેઠો.

અકરણ ૧૬ મું.

પૂર્ણાહુતિ.

“Our passions play the tyrants in our breasts.”

—Pers. Sat. V. 129.

ચક્રવર્તી સુખે રાજ ચલાવે છે. ઋતુ ઋતુના ભોગ ભોગવે છે. સધળી જાતનાં સુખો ત્હેની સેવામાં હાજર છે. એવામાં ચિત્ત મુનિનાં દર્શનનો ભોગ બને છે, કે જે રાજાને ત્હેના પૂર્વ જાવનો ઇતિહાસ કહે છે. પૂર્વે બન્નેએ સાથે દીક્ષા પાળી હતી, પરંતુ બ્રહ્મદત્તના શ્રવે ભોગવિલાસ ઇચ્છ્યા હતા, તેથી ત્હેને તે મળ્યા અને ચિત્તના શ્રવે નિર્જરા માટે જ તપ આદિ ક્રિયાઓ કરી હતી તેથી તે ફરી પણ મહામુનિ થયા.

બ્રહ્મદત્તે ત્હેને ધણોએ સમજાવ્યો કે “ જ્યારે તપનું ફળ મ્હને પ્રત્યક્ષ મળ્યું છે ત્યારે તે સુખ છોડીને એવા કાણુ મૂર્ખ હોય કે બાવો બને ? માટે તું પણ આ કષ્ટક્રિયા જવા દે અને મ્હારી સાથે સંસાર-માં રહી અમનચમન કર:”

ત્હેને મુનિએ પુદ્ગળનો નાશવંત સ્વભાવ કહી બતાવ્યો અને અક્ષય સુખના ઉમેદવાર થવા સૂચવ્યું.

બ્રહ્મદત્તને કાણુજર લાગ્યું કે, આ ભોગનાં સુખમાં દોષ દિવસ

પુરો સંતોષ મળતો જ નથી. જેમ જેમ હું વધુ સુંદરીઓ પરણતો ગયો તેમ તેમ વધુ ઇચ્છાઓ વધતી ગઈ, પણ ચિત્તને સંતોષ તો ન જ મળ્યો. માટે આ તો હું સંતોષ માટે ખોટું રસ્તો ચૂક્યો છું. હું કેવો મૂર્ખ કે યોગી અવસ્થા છોડી ભોગીની ઇચ્છા કરી ? હું કેવો મૂર્ખ કે ધન્યુ સોનું ધૂળ મેળવ્યું ? ઇચ્છા એ મહેને તદ્દતુસાર અવતાર આપ્યો; યોગી તરીકેની લાંબી જીંદગીમાં ભોગી તરીકે એક ઉપનાટક બજવ્યું ! હવે મ્હારે અસલ નાટકનો તાર હાથ ધરવો એ જ ઉચિત છે.

પરંતુ ભોગાવણી કર્મોના બળે કરીને બ્રહ્મદત્તથી દાક્ષા લેવાઈ નહિ, તેમજ વિકારો રોકી શકાયા નહિ.

એક દિવસ બ્રહ્મદત્તની કચેરીમાં એક બ્રાહ્મણ આવ્યો. તે બ્રાહ્મણે રાજાને વનમાં અન્ન આપી સંતોષ્યો હતો તેના બદલામાં પોતે ગાદીએ બેસે ત્હારે મ્હોં માગ્યું આપવા વચન આપ્યું હતું. હમણાં રાજાએ તેને માગવા ફરમાવ્યું ત્હારે તેણે જવાબ આપ્યો કે “પંડ્યાણી ને પૂછીને આવીશ !” પોતાની જાને પૂછવા જતાં તેણીએ વિચાર કર્યો કે “જે આને કરોડ સોનું આ મળશે તો વળી બીજી સ્ત્રી પરણવાનું મન થશે અને મ્હારે નશીએ શોક્ય આવીને ઉભી રહેશે !” માટે તેણીએ માત્ર મિથ્યાન્ન, રહેવાનું ધર અને પ્રતિદિન દક્ષિણા એટલું જ માગવાની સલાહ આપી. વિપ્ર કચેરીમાં આવ્યો અને આ પ્રમાણે માગ્યું, જે સાંભળી રાજા વિસ્મિત થયો, અને વધારે માગવા ધણ્યું એ સમજાવ્યો પણ પોતાની બેરીના ડહાપણથી જીવનારો વિપ્ર એકનો બે થયો નહિ.

છેવટે વિપ્રને મિથ્યાન્નાદિ આપવાનો રાજાએ હુકમ કર્યો; પરંતુ

આ પૌષ્ટિક ખોરાક હમેશ જમવાથી વિપ્રતી ઇન્દ્રિયો ખેડે. તેણે સ્વપુત્રીથી વ્યભિચાર સેવ્યો. પણ પ્રાતઃકાળમાં તે પાપ યાદ કરી પસ્તાયો; અને રખેને રાજા આ વાત જાણશે તો મ્હને મારી નાખશે એમ વિચારી તે શહેરખહાર એક વડ તળે જઈ બેઠો. ત્યાં એક ભરવાડ એક ધાંચે હજાર પાંદડાં પ્રાડતો હતો તેની સાથે મૈત્રી કરી. મૈત્રીના હક્કમાં તેની પાસેથી એવું વચન લીધું કે રાજાની બન્ને આંખો એકી વખતે કાંકરી તાકીને ફેડવી. એક વખત રાજા હાથીપર સવાર થઈને જતા હતા તેવામાં પેલા નિશાનખાજ ભરવાડે તેની બન્ને આંખો કાંકરાથી ફેડી નાંખી. તુરતજ તે અપરાધીને પકડી અતુચરોએ મારવા માંડ્યો, એટલે તેણે બ્રાહ્મણનું નામ દીધું. પછી અતુચરોએ બ્રાહ્મણને પણ મારી નાંખ્યો. એટલુંજ નહિ પણ રાજાને બ્રાહ્મણ જાત પર એટલો ગુસ્સો થયો કે રાજા એક થાળ ભરીને બ્રાહ્મણોની આંખો પેલાની પાસે લાવવા પ્રધાનને હુકમ ફરમાવવા લાગ્યો ! પોતે અધ થવાથી તે આંખોના થાળ જોઈ શકતો નહિ—તેથી પ્રધાન એક જાતનાં વૃક્ષનાં ફળ લાવીને મુકતો અને રાજા તેને બ્રાહ્મણની આંખો સમજીને રૈદ્ર ધ્યાનથી મસળતો. આવા રૈદ્ર ધ્યાનના પ્રતાપે આ ચક્રવર્તી રાજા મરીને અપૈદ્યાનું નામે સાતમી નરકે ગયો.

ચિત્ત અને સંભૂતિ એ બેના જીવો પૈકી ચિત્તનો જીવ નિર્જરા માટે ઉત્તમ કરણી કરતાં દૈવલ્ય પામી મોક્ષે ગયો; અને સંભૂતિનો જીવ ભોગવિલાસમાં પડી આખરે સાતમી નરકે ગયો ! અહો, દેવો મ્હોટો તક્ષત ! ઇન્દ્રિયોના મોહમાં ફસનારને—વિષયલુપ્ત થનારને પ્રથમ તો અતિ ઉમંગ હોય છે પણ પછી કેવાં દડવાં ફળ ભોગવવાં પડે છે તે ચક્રવર્તી રાજા બ્રહ્મદત્તાના દત્તિહાસ પરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

અને પ્રિય પાઠક ! એક ઉપર બીજી અને બીજી ઉપર ત્રીજી બાળાઓનું પાણિગ્રહણ કરતા કામદેવ જેવા ચક્રવર્તી રાજા બ્રહ્મદત્તને, જેની પીઠાનું વર્ણન ન થઈ શકે એવી સાતમી નરકમાં જતો જણાવીને આ લેખિની પણ અહીં જ અટકશે; અહીં તે મોક્ષે જવા નીકળેલો જીવ બૂલો પડી નરકમાં ગયેલો જણાવનારી લેખિની તે બૂલો પડેલા જીવ માટે બે આંસુ પાણી વિરમશે. કારણકે, શોકથી બંધાઈ ગયેલું ત્હેણીનું શરીર આગળ ગતિ કરવા અશક્ત છે. સ્ત્રી જાતિના વલ્લભ એવા તે પુરુષ માટે જેમ અનેક સ્ત્રીઓ રડી અને અનેક શોક પાળ્યો તેમ આ લેખિની કે જે પણ એક સ્ત્રી છે અને જ્ઞેષ્ઠ પણ બ્રહ્મદત્તની સ્ત્રીઓની માફક આજ સુધી ત્હેનાં વખાણુ કર્યાં હતાં તે પણ હવે રડશે અને શોક પાળશે.

પણ તું વાચક ! તું શું કરશે ? શું તું પણ મરદ થઈને આંસું ઢાળશે ? નહિ, આંસું ઢાળવાનું કામ કલમ, કામિની અને કાપરનું છે; મરદે તો આંસુંનું કારણ જ જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાનું છે. જે વિકારવાસનાએ બ્રહ્મદત્ત જેવા સમર્થ પુરુષને સાતમી નરકના ભયંકર ખાણમાં હોમ્યો તે વિકારવાસનાના ત્રાસથી કલમ, કામિની અને કાપરો ભલે આંસુ પાડે; પણ તું વાચક ! તું એક મરદ હોઈ, તો તે વિકારવાસનાનો કાળ થા ! તું ઈંદ્રિયજીત થા ! તું તે રડાવનારી વેસ્થાને પણ ઠગનારો ઉસ્તાદ થા ! તું જો ત્યાગી હો તો ત્હારા મનોરાજ્ય પાસે તે ધૂત્તાને આવવા જ ન દઈશ. તું ત્હેના બળ સામે હાથ્ય કરજે. ‘ તે ખિચારી કેણુ માત્ર છે ? ’ એવો ગર્વ કરજે. અને તું જો સંસારી હોઈ—‘ગૃહસ્થ’ હોઈ, તો પોતાની સ્ત્રીને સંસારસાગરમાં સલાહ આપનાર કમાન જેવા ઉપયોગમાં લેજે; વિષયતૃપ્તિના સાંચા માફક ધડી પણ ત્હેણીને ન ગણીશ. તે અથવા બીજી કાંઈ પણ સ્ત્રી ગમે તેવા

હાવભાવથી ત્હને ભીંજાવવા આવે તો તે વખતે ' દ્રઢ સંકલ્પ ' રૂપી  
 પોટરમુક ડગલો પ્હેરી લેજે. ત્હારી ઈચ્છા ઉપરાંત ત્હને ભીંજાવનાર  
 છે જ કોણ ? તું જૈરી જાતનું રમકડું બને એ કેવું શરમાવા જેવું?  
 એવા વિચારોથી મજબૂત બનજે અને ચીકણી વિષયવાસનાને હંકારજે.

એમ નહિ થાય તો ત્હારે પણ પ્રહસન અને હેની અનેક સુંદ-  
 રીઓ માફક તથા આ લેખિની માફક આસુ ઢાળવા પડશે.

કહે, ત્હને બેમાથી કયું પસંદ છે; આસુ પાડવાનું કે પડાવવાનું ?  
 કહે, ત્હને બેમાથી કયું પસંદ છે: રાગ થવાનું કે મગ થવાનું ? કહે,  
 ત્હને બેમાથી કયું પસંદ છે: નાચવાનું કે નચાવવાનું ?

ત્હારે માટે તું જાતે જ પસંદગી કરી લે !



# જૈન સમાચાર'માંના આરોગ્યને લગતા વિષયો.

તનદુરસ્તીના રક્ષણના ઇલાજે તરફ  
પ્રજનું લક્ષ સૌથી વધારે અસર-  
કારક રીતે ખેંચવાની યુક્તિ.

ઇંગ્લંડ, હિંદ કરતાં ઘણો આગળ વધેલો અને સુશિક્ષિત દેશ હોવા છતાં ત્યાંના વિદ્વાનો એ દેશની પ્રજાને તનદુરસ્તીમાં ધણીજ પાછળ પડતી સમજવા લાગ્યા છે અને એ પ્રજાને તનદુરસ્તીના નિયમો સમજાવવા માટે સતત પ્રયાસ કરવાની અગત્ય સ્વીકારવા લાગ્યા છે; જ્યારે હિંદ કે જ્યાં એવા પ્રયાસની ઇંગ્લંડ કરતાં પણ વધુ જરૂર છે ત્યાંના વિદ્વાનો હજી આ બાબતમાં કશું કરતા નથી એ ખરે જ દીલગીર થવા જેવું છે. તનદુરસ્તી માટે જોઈતાં સધળાં કુદરતી સાધનો હિંદને વારસામાં જ મળેલાં છે; એથી જો હિંદને માત્ર કોઈ તનદુરસ્તીનાં મૂળતત્વો સરળ રૂપમાં સમજાવનાર જ મળી આવે તો પણ દરવરસે હજારો કિમતી જીવોનો બચાવ થઈ શકે.

ઇંગ્લંડની 'એજેન્ડા કલબ' નામની ઇજનેરોની મંડળીના એક સભાસદને ખ્યાલ થયો કે, લોકોને તનદુરસ્ત રાખવા માટે સ્થાનિક

સત્તાવાળાઓ તરફથી જો કે બનતું કરવામાં આવે છે તથાપિ એ રસ્તે ધણું કરવાનું બાકી રહે છે. તેને એવું સૂઝતું કે, વર્ષમાં એક અમુક અઠવાડીઈ મુકરર કરીને તે દરમ્યાન બની શકે તેટલાં મથકો ખાતે લોકોને એવું સમજાવવાની કાશીશ કરવી કે દુઃખદરદો અટકાવી શકાય, અને તેવું સમજાવતી વખતે તેના સહેલા ઇલાજો પણ સૂચવવા. કેટલીક બાબતનું જ્ઞાન ગરમત સાથે જ આપવાની તહેલો યુક્તિ શોધી. તે એવી રીતે કે, સીનેમેટોગ્રાફની શીલ્મો મારફત અથવા મેંજીક લેન્ટર્ન મારફત, ઔરડામાંથી ધૂળ કેમ કઢાડવી, બાળકને કેમ નહવડાવવું, અણુગળ પાણીમાં શું શું હોય છે, કંઈ છોકરી પરણવા લાયક અને કંઈ પરણાવાને નાલાયક, કેવી રીતે જમવું: એ વગેરે સંબંધી બરાબર ખ્યાલ બંધાવા પામે એવા દેખાવો પ્રજા સમક્ષ રજુ કરવા તહેલો ધાર્યું અને ગયા એપ્રિલ માસના છેલ્લા રવીવારે તે કામ શરૂ પણ કરી દીધું. હજારો પુદ્ધીટ ઉપરથી આ શિક્ષણ આપવાની શરૂઆત થઈ ચુકી. દેશના સઘળા ભાગના ધર્મશુદ્ધો-પાદરીઓ તે પ્રજાહિતના અતિ પુણ્યજનક કામમાં સામેલ થઈ લોકોને હેમની બેદરકારી અને અજ્ઞાનથી થતાં દુઃખો સમજાવવામાં જોડાયા. હૈલીફેક્સ સ્કુલોના તબીબ ઇન્સ્પેક્ટરે અને બીજા ડાક્ટરોએ સુખશાંતિનાં કેટલાક વચનામૃત ચુંટી કઢાડીને લોકોમાં તેનો પ્રચાર કરવા માંડ્યો. તે વાક્યો પૈકી થોડાં એવાં છે કે, “દરેક ખાણા પર ઓછામાં ઓછી પદર મીનીટ તો ગાળવીજ નેહએ, ” “જ્ઞારી બંધ કરીને ૧૦ કલાક ઉઘવા કરતાં જ્ઞારી ખુદશી રાખીને ૫ કલાક ઉંઘવું વધારે તનદુરસ્તીબધું છે, ” “ વાંકા વળીને ચાલતા નહિ; સીધા-ટટાર રહો; હમારી છાતી બહાર કઢાડજો અને નાક વાટેજ શ્વાસ લેજો,”



“ દરરોજ રહવારના પાંચ મીનીટ અંગળળની થોડીક સાદી કસરત અવશ્ય કરજો. ” વગેરે, વગેરે.

એવું શિક્ષણ ફેલાવવા માટે ખાસ કઢાયલા અકવાડીઆને ‘ નેશનલ હેલ્થ વીક ’ અથવા ‘ પ્રબલકિય તનદુરસ્તીનું અકવાડીયું ’ એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે અને જે મથકો ખાતે હાલ એ હીલચાલ બહાર પાડવા માટે કમીટીઓ નીમવામાં આવી છે તેઓની કુલ વસ્તી ૩૦ લાખ જેટલી છે; તે ઉપરાંત બીજા પણ અનેક મથકોમાં અમુક વ્યક્તિઓએ પોતે સભાઓ ભરી હતી, ભાષણો આપ્યાં હતાં અને પ્રદર્શનો ભર્યાં હતાં.

ખરેખર આ નવીન યોજના ધણીજ વિજયી નીવડશે. ‘ નેશનલ હેલ્થ વીક ’ ના દિવસોમાં બધા વખત તનદુરસ્તી સંબંધીજ શિક્ષણ લેવાનું, તનદુરસ્તી સંબંધીજ વિચારો કરવાનું, તનદુરસ્ત મેળાવડાઓમાંજ હરવા—ફરવાનું અને આનંદમાં વખત પસાર કરવાનું હોવાથી જ્ઞાન તેમજ તનદુરસ્તીમાં ઘણો વધારો થવા પામે એ દેખીતું જ છે.

સુધરેલા ઇંગ્લેન્ડને જે આવા પ્રયાસોની જરૂર હોય તો ઉંઘતા કમતાકા઼ હિંદને એવા પ્રયાસોની એથીએ વધારે જરૂર છે. હિંદમાં આરોગ્યવિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વોનું પણ પુરું જ્ઞાન પ્રબળતા મહોટા ભાગમાં નથી. લગ્નથી દૂર રહેવાના અસરકારક ઉપદેશની જેટલી હિંદને જરૂર છે તેટલી બીજા કોઈ દેશને ભાગ્યેજ હશે. વહેલા પરણેલા તેમજ છુટાપામાં પરણેલા સખસોનાં દુઃખોના દેખાવ સીનેમેટોગ્રાફ દ્વારા આપવાની યોજના હિંદમાં ધણી આવકારદાયક થઈ પડે એમાં કશું શક નથી. ફળવાયલા લોકોનાં શરીર નિર્માલ્ય હોવાના કારણરૂપે જે જે બાબતો શોધી શકાતી હોય તે તે બાબતોને અમુક દેખાવોમાં

સમાવેશ પમાડીને એવા દેખાવો પ્રજા સમક્ષ રજુ કરવાથી નવા વિદ્યાર્થી વર્ગને ધણું જાણુવા-શીખવા અને ચેતવાનું મળે. ધરમાં સુધડતા કેમ રાખવી, રસોઈની બાબતમાં શી શી સાવચેતી રાખવી, ધર્મ સંબંધી કેટલાક ભૂલ ભરેલા ગાંડા વહેમોથી શા માટે ચેતીને બચવું: એ વગેરે દેખાવો અને એ બાબતોને લગતો જાહેર ઉપદેશ કરનાર મંડળો અને હાલચાલોની હિંદને ધણીજ જરૂર છે. શેરીએ શેરીએ અને ગલીએ ગલીએ ડાકટરો અને વૈદ્યરાજો તથા હકીમોનાં પાટીઆં લટકતાં જોવામાં આવે છે, પરંતુ દેશના ખરા ડાકટરો તો તે જ ગણાશે કે જેઓ પોતાને ઘેર જેમ બને તેમ આછા દરદીઓ આવે એવો દિવસ નજદિકમાં લાવવા માટે દેશને દરદી બચવાનાં સાધનોનું જ્ઞાન આપે. ખરો વકીલ તે નથી કે જે ધણા કેસો લઈ રળવામાં જ મગ્નહ માનતો હોય, પરંતુ તેથી ઉલટું પૂરમાત્માની કોર્ટમાં તેજ વકીલની કદર થશે કે જે વકીલ જેમ બને તેમ લોકોને કજીઆ અટકાવવાની સલાહ આપી કોર્ટનાં કામ સુગમ કરશે અને જે કાષ્ટાનાં મૂળતત્ત્વોનું જ્ઞાન લોકોમાં ફેલાવીને લેમને અસરકારક રીતે સમજાવશે કે “આવી જાતનો ગુન્હો કરશે તો આવી સજા ખમવી પડશે; માટે ગુન્હાથી બચો; ગુન્હા ન કરો; ધર્મશુદ્ધિએ સીધા ચાલવાનું ન સૂઝે તો છેવટે રાજ્યદંડથી ડરીને પણ સીધા ચાલો.” વકીલોનું એ જ કામ છે; જો કે આજે હજારમાં એક વકીલ પણ એ ફરજ ભાગ્યે જ બજાવતો હશે; અને તેમ છતાં સૌ ધધા કરતાં પોતાના ધધાને વધારે માનને માટે હફદાર ગણતો હશે !

તેવીજ રીતે ડાકટરો અથવા વૈદ્યોનું કર્તવ્ય પણ લોકોને શરીર વિરૂદ્ધ ગુન્હા કરતાં અટકાવવાનું છે, નહિ કે લેમને ગુન્હા કરના જોઈ રહી પોતાનાં ખીરસાં તર કરવાના પ્રસંગ મળવાથી ખુશી થવાનું.

ડાક્ટરો અને વકીલો એ જે જ વર્ગના લોકો જે પોત કર્તવ્યની દિશા સમજવા પામે અને અરે રસ્તે જ પોતાના શ્રી ઉપયોગ કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરે તો આખા દેશમાં કોઈ મંદિર માથે કે અનીતિમાન માણસ નજરે પડવા પામે નહિ. એક, શરીર વિશે પાપોથી બચાવનાર; અને બીજો, નીતિ વિરુદ્ધના પાપોથી બચાવ હોય, એ જે મળીને આખા દેશને શારીરિક તેમજ માનસિક આરોગ્ય માં આગળ વધારી શકે; અને તેમ થાય તો 'ધર્મશુદ્ધિ'નું કામ અધ્યાત્મ શ્રેણીવવાનું કામ-વિશ્વદૃષ્ટિ ખીલવવાનું કામ અત્યંત સરળ પડે; કારણ કે શરીર અને મનની શુદ્ધતા સિવાય વિશ્વ ખીલવી શક્ય નથી, અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવું સંભવતું નથી. હિંદુ પૂર્વની જહોજલાલી અધ્યાત્મ વડે જ હતી અને એ માર્ગ સિદ્ધિ આત્મભવાદી દેશની આખાદી કદી થવાની નથીજ; પરંતુ એ માર્ગ પ્રથમ શરીર અને મનના આરોગ્યની જરૂર છે. નીકળશે કોઈ માં વેદો અને વકીલો, પોતાના ધાંધાની હિંચકાના અરો અપાસ મેલાવી લોકોને તન અને મનના આરોગ્ય સંબંધી વ્યવહાર સિદ્ધિ આપવા માટે દેશરીઆ કરવા !

# નરરત્ન દાદાભાઈ નવરોજીના શરીરસંરક્ષક નિયમો.

૧ સ્થૂલદેહની તનદુરસ્તી એ ખરું આરોગ્ય નથી, પણ સ્થૂલ-  
દેહ અને સૂક્ષ્મ શરીર એ બન્નેની વિકારરહિત સ્થિતિ એ જ  
ખરું આરોગ્ય છે.

૨. શરીર, મન અને આત્મા એ ત્રણેની ઉત્તરોત્તર ઉન્નતિ  
જાહેનાથી થાય તે જ આરોગ્યનો સાચો નિયમ છે.

૩. 'ખાનપાન' જ કેવળ આરોગ્યનું પોષક છે એમ સમજવું  
જૂલભરેલું છે, પણ આરોગ્યના પોષક 'સદ્ગુણો' છે અને  
'સદ્ગુણો'થીજ આયુષ્યમાં વધારો થાય છે, એ માણસોએ જરૂર  
ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

૪. સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ શરીરનો પરસ્પર સંબંધ છે; એક  
વિના બીજું ટકી શકતું નથી. સ્થૂલને સ્થૂલનો ખોરાક આપવો  
જોઈએ અને સૂક્ષ્મને સૂક્ષ્મનો ખોરાક આપવો જોઈએ. સ્થૂલનો  
ખોરાક નિયમિત ખાનપાન અને સૂક્ષ્મનો ખોરાક સદ્ગુણ અને  
સદાચાર છે.

૫. તાવ, ખાંસી, ક્ષય વગેરે સ્થૂલ શરીરના રોગ છે અને  
ક્રામ, ક્રોધ, ધંબ્યાં, દ્રોહ, આલસ્ય વગેરે મનના—સૂક્ષ્મ શરીરના રોગ છે.

૬. સ્થૂલ શરીરના રોગો પ્રથમ શરીરને અને પછી ધીરે ધીરે  
મનને—સૂક્ષ્મશરીરને દુર્બળ અને દુષ્ટ કરે છે; અને મનના—સૂક્ષ્મ-  
શરીરના રોગો પ્રથમ મનને અને પછી સ્થૂલશરીરને વિકારી એટલે  
રોગી બનાવે છે.

૭. સાત્વિક ખાનપાન શરીરને નિરોગી રાખી મનને સત્વશુદ્ધિ અને સદ્ગુણી બનાવે છે.

૮. તામસી ખાનપાન જેવા કે મદ્યમાસાદિનો આહાર મનને તમોગુણી અને દુર્ગુણી બનાવી નીચપણાને પમાડે છે.

૯. પરોપકાર, દયા, ક્ષમા, સ્વાર્થત્યાગ, નિઃકરપણું, ઉત્સાહ, હિમ્મત, સ્વજનવાત્સલ્ય અને સ્વદેશસેવા ઇત્યાદિ ઉત્તમ ગુણો મનને ઉન્નત બનાવી શરીરને આરોગ્ય અને આયુષ્ય આપે છે.

૧૦ શારીરિક અને માનસિક બન્ને પ્રકારની આરોગ્યતા ત્યાં હોય ત્યાંજ આરોગ્ય, આયુષ્ય, આનંદ અને આબરૂ હોઈ શકે.

ઉપરના સર્વ નિયમોનું હાલના સમયમાં જો કોઈએ યથાર્થ પાલન કર્યું હોય તો તે આપણા દેશના મુરખી મહાત્મા 'દાદાભાઈ નવરોજી'એ જ કર્યું છે. અને તેથીજ હેમને 'હિન્દના દાદા' તરીકે અપરિમિત ઉપમા આપવામાં આવી છે, ઉપલા નિયમોના પાલનથીજ ઉપર લખેલી ચાર વિભૂતિઓ—આરોગ્ય, આયુષ્ય, આનંદ અને આબરૂ હેમણે પ્રાપ્ત કરેલી છે. કોઈ શરીરનું આરોગ્ય મેળવે છે તો આબરૂ મળતી નથી, કોઈ આબરૂ મેળવે છે તો આરોગ્ય અને આયુષ્યની ખામી હોય છે. પણ જેણે આરોગ્ય, આયુષ્ય અને આબરૂ આ ત્રણે મેળવી હોય તેને આનંદની શી ખોટ છે? રાજર્ષિ દાદાભાઈને થોડા દિવસપર ૮૬ મું વર્ષ બેઠું, છતાં આ સ્વદેશભક્ત હિન્દના દાદા સ્વદેશસેવારૂપ રાજસૂય યજ્ઞની વેદીમાં અવિચ્છિન્નપણે આહુતીઓ આપે છે. આ રાજસૂય-યજ્ઞમાં હેમણે પોતાના સ્વાર્થનું બક્ષીદાન આપ્યું છે, સર્વ સુખનો ત્યાગ કર્યો છે; અને તેમ છતાં એ આપણા દાદા આપણા કરતાં વધારે તનદુરસ્ત અને વધારે જીવાન દેખાય છે. જરૂરે આ દેશના કેટલાક પેન્સનરો પચાસ સાઠ વર્ષની વયમાં પાંજરાપોળને લાયક થયા છે, ત્યારે આપણા દાદા નરતન દાદાભાઈ પોતાની ૮૬ ઉંમરની વયે પણ

પોતાના સ્વદેશને માટે રાત દિવસ કાળજી રાખે છે. ત્હમે મીંઠ દાદા-  
ભાઈનો છેલ્લામાં છેલ્લો ફોટો જોયો છે ? ખરે ! આપણા દાદામાં  
નવી જુવાની આવી હોય એમ લાગે છે. તે શાથી ? એમના સાદા  
વર્તનથી, ઉચ્ચ સદ્ગુણથી, ઉઘોગી ટેવથી, અને મઘમાંસાદિનો છંદ-  
ગીમાં સ્પર્શ પણ નહિ કરવાથી. દાદાભાઈની છેલ્લી વર્ષગાંઠને દિવસે  
એક અકવાડિક પત્રનો એડીટર એમને મુઆરક્યાદી આપવાને ગયો.  
હતો; એડીટરે સાતંદાશ્વર્યની વચમાં દાદાભાઈને એક જુવાન માણસ  
જેવા જોઈને પૂછ્યું કે—“દાદા ! આપની વૃદ્ધ વય છતાં આપની તન-  
દુરસ્તી પરિપૂર્ણ જણાય છે; આપ એક જુવાન માણસના જેવા જણા-  
ઓ છો; આપ શરીરસંરક્ષણના કેવાકે નિયમો પાળો છો તે કૃપા કરી  
મ્હને લોકના કિત માટે જણાવશો ? ”

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં દાદાએ કહ્યું કે, “ મ્હેં આખી છંદગીમાં  
દાડ પીધો નથી; હું તમાકુને અડકતો નથી; માંસનો સ્પર્શ કરતો નથી;  
તેજના તથા આચાર ( અથાણાં ) ખાતો નથી; તમોગુણી ખાનપાન  
તથા તમોગુણી મનુષ્યોની સંગતિ તથા તમોગુણી આચારવિચારને મ્હેં  
નાનપણથી જ તીકાંજીવી આપી છે; હજી સખ્ત મહેનત કરું છું.  
અને મ્હાડું સર્વ કામકાજ નિયમિત રીતે જ થાય છે. ” આટલું કહી  
ઉપરના શરીરસંરક્ષણના ૧૦ નિયમો કહી સંભળાવ્યા.

દાદાભાઈના ઉપદ્રા શરીરસંરક્ષણના નિયમો પ્યાનમાં લેતાં એટલું  
સિદ્ધ થાય છે કે, એકલું સ્થૂલ શરીર મસ્ત અને મદોન્મત્ત બનાવવું  
એ કંઈ ખરી આરોગ્યતા નથી; પણ મનને એટલે સૂક્ષ્મ શરીરને  
ઉત્તમ લાવનારોથી સુસંસ્કારો અને સદ્ગુણોથી વિભૂષિત કરવું  
એનું નામ જ ખરું ‘ આરોગ્ય ’ છે. દાદાભાઈના ઉપદ્રા સદ્-  
ગુણોમાં ‘ સ્વદેશલક્ષિતી ઉપાસના ’ એ એક સર્વોત્તમ ગુણ છે. ઉપા-  
સનાના અનેક પ્રકારોમાં ‘ વિરાટોપાસના ’ સર્વોત્તમ ઉપાસના છે. નર-  
રત્ન દાદાભાઈ આજ લગલગ અર્ધી સદી થયાં વિરાટોપાસના કરે છે.

તેત્રીશ કાટી દેવોની ( હિન્દમાં હાલ તેત્રીશ કાટી પ્રજા છે તેની )  
 ઉપાસના કર્યા કરે છે. ‘ મહારો દેશ ’ અને ‘ મહારી જન્મભૂમિ ’ એ  
 તેમની ઉપાસનાનો પરમમંત્ર છે. અત્ર અંતે દાંતને વેર થઇ પડેલા  
 હિન્દના અસંખ્ય મનુષ્યોને નિર્ધનતા અને ભુખમરામાથી ઉમારવા ઉપલા  
 મંત્રનો તેઓ નિરંતર જાપ કરે છે. આ તેમની વિરાટોપાસનાના પર-  
 મમંત્રની સિદ્ધિ માટે મિતાહાર, સાંત્વિક ખોરાક અને સદાચરણની મુખ્ય  
 જરૂર હોવાથી એ નરરતને સર્વ વ્યસનોને, માદક અને ઉત્તેજક પીણા-  
 ઝોને અને ધંન્દ્રઝોને ઉન્મત્ત બનાવે એવા સર્વ પદાર્થોને હુમ્મેશને  
 માટે દૂર કર્યા છે.

આ ઉપરથી માદક પદાર્થના વ્યસનોઓએ સમજવું - જોઇએ  
 કે, નરરત દાદાભાઈએ આરોગ્ય, આયુષ્ય, આનંદ અને આખર આ  
 ચાર પદાર્થો પોતાની જીંદગીમાં સંપાદન કરવાને શું કંઈ જડીબુટ્ટીનું  
 સેવન કર્યું છે ? કે કોઈ દેવની ભક્તિ કરી છે ? કે કોઈ મહામાની  
 કૃપા મેળવી છે ? એમાંનું કાંઈજ કર્યું નથી માત્ર એમણે સાંત્વિક  
 ખોરાક અને સદ્ગુણોથીજ ઉપલા ચાર પદાર્થો હુમ્મેશને માટે મેળવ્યા  
 છે. એમના સ્થૂળ શરીરનો ક્ષય થયે પણ એમનું યશઃશરીર સદાને  
 માટે કાયમ રહેશે.

ઉપર બતાવેલા આરોગ્યતાના ૧૦ નિયમો પૈકી ૫ મો નિયમ અર્થે  
 પ્રીતી ઉતારીએ છીએ અને ધણા આગ્રહ સાથે તેલું નિરંતર સ્મરણ  
 રાખવાની સર્વને ભલામણ કરીએ છીએ:—

“ ખાનપાન એ સ્થૂળ શરીરનો ખોરાક છે. ”

“ સદાચરણ અને સદ્ગુણો સૂક્ષ્મ શરીરનો ખોરાક છે. ”

“ અને એ બંને મળીને આરોગ્ય તથા આયુષ્યની  
 વૃદ્ધિ કરે છે. ”

‘ સત્સંગ. ’

નાનાં બાળકોમાં મૃત્યુનું વધતું

જતું પ્રમાણ.

રહેનાં કારણો અને તે અટકાવવાની ટુંક સૂચના.

બાળકને દાંત આવ્યાબાદ એટલે દશ બાર માસની ઉંમર બાદ દુધની સાથે ખરાબર ચઢાવેલ ચોખ્ખા અગર ખીચડી આપવામાં આવે તો ધીમે ધીમે પાચન કરવાની શક્તિ તે બાળકમાં આવશે. કોઈ પણ કારણે મીઠાઈ અગર અતિશય ઘીવાળા પદાર્થ એને આપવા નહિ.

બાળાગોળી કે અરીણુનો ખરાબ રીવાજ ક્વી રીતે ઉત્પન્ન થયો તેનો વિચાર પ્રથમ કરવો જોઈએ. બાળકને ઝાડા, મરડા કે બીજા કાંઈ પેટનાં કે મગજનાં દરદો થાય તેના કારણની પૂછું તપાસની ગેરહાજરીમાં અજ્ઞાનતાથી ઉપર જણાવેલી બાળાગોળી કે અરીણુ દાખલ થયાં હોય એમ લાગે છે. બાળાગોળી કે અરીણુ વિના કારણે અને નિરંતર આપવાથી તે રીવાજ અતિશય નુકસાનકારક નીવડે છે.

દરદો કયા કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રથમ શોધી કઢાડવું જોઈએ. બાળકેનું રડવું એ તેમના દરદોની ફરીયાદ ને જરૂરીઆત હાજતોનું માગણું છે. સમજી માણસોની ફરજ છે કે તે બાળકેનું રડવું દરદના કે હાજતના કયા કારણે છે તે શોધી કઢાડવું જોઈએ. નહિકે તેને બદલે અરીણુ કે બાળાગોળી આપી તેમને વધારે દુઃખી કરી દુઃખમાં વધુ સડવા દેઇ છેવટે મરણશરણુ કરવા જોઈએ.

રોવાના કારણમાં તેમને ઝાડા પીસાબ વગેરે કરવું હોય છે ત્યારે કે બીજા શારીરિક દરદને લીધે તેઓ રડે છે, તે નિયમસર કરવાની હાજત પાડવાથી તથા નિયમિત રીતે ધવડાવવાથી બાળક તનદુસ્ત રહેવાનો સંપૂર્ણ ભરોશો છે.



બાળકોને બાળાગોળી કે અફીણુ આપવાથી તેઓને ઘેન થે છે અને તેમાં તેઓ રડતા, રમતા કે હસતા નથી, તેથી તેમની કંદરતી હાજતો વિષે તથા દરદો વિષે માતાઓ કાંઈ જાણી કે સમજ શકતી નથી. બાળકોને આનંદમાં રમતાં અને હસતાં રાખવાથી તેઓના આયુષ્યમાં વૃદ્ધિ થાય છે, જ્યારે ઘેનમાં પડી રહેવાથી જ્ઞાનતંત્રુઓ નરમ બની જાય છે, રોગમાં વધારો થાય છે, ધોરાક પચી શકતો નથી ( દુર્ભાગ્યે વળી ઘી, મધ, પતાસા અને તેવા ભારે ધોરાક હોય તો મહાતુકસાન થાય છે. ) અને તેથી ઉલટી, ઝાડા, મરડા વગેરે વ્યાધિ થાય છે. આ દરદોનાં મૂળ કારણોની શોધ કર્યા વિના બીજાં ઔષધ-થી તે મટતાં નથી, તેથી બાળક દીનપ્રતિદીન નબળું પડતું જાય છે અને પરિણામે મરણશરણુ થાય છે.

બાળકોનું રડવું એ તેમની હાજત માટે કે દરદો માટે માતાને સાવચેત કરવા અર્થે છે; પણ જો તે ઘેનમાં પડી રહેતું હોય છે તો તે પોતાની હાજતો વિષે પોતાની માતાને જાણુ કરી શકતું નથી અને પછી ઘેનમાંથી જાગી ઉઠે છે ત્યારે એટલે કે જે વખતે બાળકને તેની જરૂર હોતી નથી તે વખતે માતાઓ જરૂરીઆતો આપે છે; એટલે કે બૂખ ન હોય તેવે પ્રસંગે ખાવાનું અને ઝાડાપીસાબ કરવા જરૂરીઆતો ના હોય તેવે પ્રસંગે તે માટે બળાત્કાર કરી કરાવવાનું કામ માતાઓ કરે છે. આથી જે માઠાં પરિણામ નીપજે છે તે ઉપર બતાવ્યા છે, માટે બાળાગોળી કે અફીણનો રીવાજ કેવળ બંધ કરવો જોઈએ.

ઉપરની મુખ્ય સૂચના ઉપરાંત નીચેની સામાન્ય સૂચનાઓ પણ જરૂરની છે:—

૧. બાળકોના શરીરની સ્વચ્છતા:—શરીર સાધુથી કે તેવા પદાર્થથી સ્વચ્છ રાખવું જોઈએ, નિયમસર તહેને ન્હવડાવવું જોઈએ. બાળકને ખુલ્લી હવામાં ન્હવડાવવાથી શરદી તેમજ બીજા વ્યાધિઓ

થાય છે. તેમના શરીર ઉપર બીના કપડાં રહેવા દેવાં નહિ; કારણ કે તે પણ નુકશાનકારક છે.

૨. કપડાં અને તેની સ્વચ્છતા:—કપડાં ખુલતાં અને સ્વચ્છ હોવાં જોઈએ. તંગ કપડાં પહેરાવવા એ હેના સ્નાયુઓ અને શરીરના અવયવોને સંકોચ પમાડનાર છે. ઠંડીની ઋતુમાં તેમજ છાતીના દરદો પ્રસંગે ખાસ ગરમ કપડાં રાખવાં જોઈએ.

૩. બીછાનાં:—નાના બાળકને ઘોડીઆમાં સુવાડવાં તે હેમને વધારે અનુકૂળ છે, પણ ઝાડા પીશાબથી બીજાઓમાં કપડાં તરત બદલવાં જોઈએ અને બીછાનાં હેમનાં હોય હેને દરરોજ સૂર્યના તાપમાં સુકવવાં જોઈએ.

૪. ખોરાક:—હેમનો ધણેજ સાદો (દુધનો)હોવો જોઈએ તથા માતાઓએ હેમને સારૂ પુષ્ટીકારક અને નિરોગી દુધ મળે તે અર્થે પોતાના ખોરાકમાં ઘણી સંભાળ રાખવી જોઈએ. ધવડાવવાનું કે ખોરાકનું નિયમિત અને ઘણુંજ મધ્યમસરનું હોવું જોઈએ.

૫. ઔષધ:—કરવાની જરૂર પડે તો કોઈ સમજી ડાક્ટરની સલાહથી તે કરવું જોઈએ. બાળકનું પેટ સ્વચ્છ રહે તે અર્થે જરૂર પડે ત્યારે હરડે કે દીવેલ આપવું એ હિતકારક છે.

ઉપરની સૂચનાઓ નાના બાળકની માતાઓના તેમજ હેમની આસપાસના મનુષ્યોના મન ઉપર ઠસાવવામાં આવશે તો બાળકનું આવું મોટું મરણનું પ્રમાણ અટકાવવામાં મોટી મદદ આપનાર નીવડશે, બાળકને નાની વયથી પડતાં હાનીકારક વ્યસનો અટકાવી શકાશે અને છેવટે ચાલાક અને તંદુરસ્ત બાળકો વૃદ્ધિને પામશે.

\* \* ઉપર મુજબનો લેખ એક ટ્રેકટના આકારમાં પરોપકારાર્થે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલો તે જૈનવર્ગને પણ ઉપયોગી હોઈ અત્રે દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. અધિપતિ-‘ જૈનસમાચાર ’ તા. ૧૯-૪-૦૯

# શ્રીઓ સુખી કેમ રહે?



શ્રીઓની સાધારણ અવસ્થા, કેળવણી, કાર્યો અને તેમના બાધો તથા તે સાથે હેમના ખર્ચો કર્તવ્યો, તેમને જોઈતા જ્ઞાનની ખામી; તેમના વહેમ, નાની અવસ્થામાં હેમને જોઈતી ગૃહકેળવણી; ક્રત્યાદિ તરફ સામાન્ય પ્રજા વર્ગનું તેમજ શ્રીવર્ગનું ધ્યાન એવાવાની જરૂર જણાય છે. આ સ્થળે ઉપર કહેલી બાબતોપર ધ્યાન એવાને જ ન એસી રહેતા એવા ધલાને ખતાવવાને પ્રયત્ન કર્યો છે કે, જેથી શ્રીઓનાં ધણાંખર્ચો દરદો ઉત્પન્ન થતાં અટકે અને થાય ત્યારે કર્યો રસ્તો લેવો તે તેમને સૂઝે. શ્રીઓનાં દરદો એવાં હોય છે કે તે થતાં અટકાવવામાં તથા મટાડવામાં તેમના પોતાના સારા સ્વભાવની તથા લાગતા વળંગતા પુરુષ વર્ગની મદદની તેમાં જરૂર છે.

## મગજની નબળાઈ એ જ દરદનું મુખ્ય કારણ.

શ્રી જાત જન્મથી જ પોતા સ્વભાવની હોય છે, એ સર્વદા સક્ષમાં રાખવાનું છે, અને તેથી તેમનાં દરદોનું વલણ માનસિક ઉપદ્રવ તરફ વિશેષ રહ્યા કરે છે. કેળવાયેલી શ્રીઓના કરતાં નહિ કેળવાયેલી શ્રીઓ ધણું કરીને ઓછા પોતા સ્વભાવની હોય છે. હિંદુઓની ઉંચકામમાં ને પારસીની કામમાં દેટલીક શ્રીઓનો સ્વભાવ બહુજ પોચો હોય છે; આવી શ્રીઓને મનોવિકાર ઘણી વખત થાય છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ તેમને હવા આપવાની સાથે તેમના મનને આશા, ઉમેદ, ઉત્સાહ, ભય, વગેરેમાંથી જેની જરૂર લાગે તે, શબ્દોવડે, તેમનામાં ઉત્પન્ન કરવાથી બાધિ જલદી દૂર થઈ શકે છે. એ સિવાય એવાં દેટલાક દરદીઓને દવાઓ વધારે સુક્ષ્મ માત્રામાં આપવાની જરૂર પડે છે. ને દેટલાકને વધારે હંચા અંશની જરૂર પડે છે. જે આવા દરદીઓ

પોતાનો સ્વભાવ ધીમે ધીમે ધર્મપરાયણ કરે, પોતાની વૃત્તિઓને કાબુમાં લાવે અથવા આ સંસારનો વૈભવ ધડીકમાં નાશ પામે તેવો છે અને તે માત્ર મનુષ્યના પ્રયત્નને આધીન નથી પરંતુ પ્રારબ્ધાધીન છે એમ સમજીને પોતાને મળતા સુખ ને વૈભવથી સંતોષ માને અને ખોટા વહેમ, ભય, ચિંતા વગેરેને દૂર કરે તો રોગ જલદી મટવા લાગે છે.

દરેકે મનુષ્યે અને ખાસ કરીને સ્ત્રીએ આ વાત સારીરીતે લક્ષમાં રાખવી કે, આપણને કુદરતે એવું મનોબળ એટલે એક જાતની એવી મનની શક્તિ આપી છે કે તે વડે જ આપણે દૃઢ વિચાર કરીએ તો ધણાખરા રોગોને મટાડી શકીએ છીએ. જે નિર્માલ્ય ન એછી જેવા હોય છે તેઓ પોતાની મેળે રોગને વિચાર કરીકરીને વધારે છે. જેઓ ઊંઘાઈ અને આનંદી હોય છે તેઓ રોગને મટાડી શકે છે.

જે સ્ત્રીઓને ધરતુ કામકાજ અથવા ખીણું કાંઈ કામ આપ્યો દિવસ પહોંચ્યા કરે છે, તેઓને નવરા એસીને જીવ બાળવાનો કે ખોટા સાચા તર્ક કરવાનો વખત મળતો નથી; અને તેથી તેવી સ્ત્રીઓને માનસિક વ્યાધિઓ ઓછી થતી જણાય છે. નવરા એસી રહેવાથી ધણાખરા રોગો થવા પામે છે; માટે ગૃહસ્થની સ્ત્રીઓએ પણ પોતાનો સમય વ્યર્થ એસી રહેવામાં ગાળવો નહિ. સીવણકામ, બરતકામ કે એવું કાંઈ કામ નવરાશની વેળાએ લઈને એસવું ને એકાંત સેવવાને બદલે બેચાર મળતાવડાં ખેરાંની સાથે ગમ્મતમાં વખત કાઢવો.

સ્ત્રીઓની સાધારણ અવસ્થાનો ખીજી રીતે વિચાર કરીએ તો (૧) કેટલીક કુંવારી, (૨) કેટલીક પરણેલી ને (૩) કેટલીક વિધવા હોય છે. પ્રથમ કુંવારી સંબંધી વિચાર કરીએ.

### કુમારીકાઓ સંબંધી જાણવા ભેગ.

નાની છોકરીઓનાં દરદો નાના છોકરાઓના કરતાં બહુ જુદા હોતા નથી. છોકરીઓ જરા મોટી ઉંમરની થાય એટલે તે જરાજરા

સમજવા લાગે છે કે તેનું કાર્ય આ દુનિયામાં છોકરાઓના કરતાં કંઈક જૂદા પ્રકારનું છે, અને જેમ જેમ તેની ઉંમર વધતી જાય છે અને તેના વિચારો પરિપક્વ થઈને સંસાર તરફ વધતા જાય છે તેમ તેમ તેનામાં યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે લગ્નને લાયક બની જાય છે. આ સમયે તેના માળાપની મોટી પ્રજા એ છે કે, છોકરીઓને સંસારની અને લગ્નવ્યવહારની ખબરો જેમ અને તેમ મોટી પડવા દેવી, અને લગ્ન પછીનાં કર્તવ્ય સંબંધી વિચારો તેના મનમાં જેમ અને તેમ ઝાંછા આવે એમ કરવું. જેઓને યુવાવસ્થા મોટી પ્રાપ્ત થાય છે, તેઓને વૃદ્ધાવસ્થા પણ મોટી પ્રાપ્ત થાય છે. જે લોકો જુવાનીના વિચારો ને સુખના વિચારો કરી કરીને યુવાવસ્થા વહેલી લાવે છે અથવા યુવાવસ્થા થય્યા પહેલાં થઈ છે એમ ખોટું માનીને સુખ ભોગવવા લાગે છે તેઓ વૃદ્ધાવસ્થાને વહેલી માગી લે છે, એટલુંજ નહિ પણ જે શરીર તેમ કર્યું ન હોત તો મજબૂત ને રોગોની સામે ટક્કર લઈ શકે તેવું થાત તે શરીરને નબળું પાડી દે છે અને પછી તેમને વારંવાર વિચિત્ર રોગોથી પીડાવું પડે છે. છોકરીઓને આખો દિવસ ધરના કામઠાજમાં રોકી ન રાખવી, કેટલોક વખત બાપા, ગણિત વગેરે વિષયોનું જ્ઞાન આપવું, અને તેનાં માળાપે તેના દેખતાં પોતાના ઉપભોગની વાતો કરવી નહિ; એટલુંજ નહિ પણ તેનાં લમ-વેવીશાળની વાતો પણ કરવી નહિ. છોકરીઓની સોખત સંબંધી પણ બહુ કાળજી રાખવાની છે, કેમકે ઘણું કરીને તેમની સહીઅરોથી જ તેમના લગ્ન સંબંધીના વિચારોને પોષણ મળે છે. શોખીન ને વિષયલુબ્ધ માળાપ પોતાની જાતને નુકસાન કરે છે એટલુંજ નહિ પણ હેમની પ્રજા પણ તેવુંજ શોખે છે અને એથી તેના વંશ અથવા આખી દુનિયાને કેટલુંક નુકસાન પહોંચે છે, એમ કહીએ તો ખોટું નથી.

વિરક્ત ને ધર્મપરાયણ કુટુંબોમાં પ્રજને આવું શિક્ષણ થાયું મળે છે. નાના ગામડા કરતાં મોટાં શહેરોમાં યુવાવસ્થા ને વૃદ્ધાવસ્થા વહેલી આવે છે; તેનું કારણ પણ મોટાં શહેરોમાં થતી શોખીન સહીયરોની સોબત અને ઉત્તરોત્તર સુખનાં નવીન સાધનોનું અવલોકન હોય છે. એવાં સુખનો કે સુખનાં સાધનોનો ગામડામાં ખ્યાલ પણ તેઓને બાગ્યેજ આવે છે. કુંવારી અવસ્થામાં હાલમાં જે ફળવણી મળે છે, તેમાં શિક્ષકોએ પણ છોકરીઓનું લક્ષ લગ્ન અને સંસારિક સુખ તરફ જોમ અને તેમ આછું ખેંચવું ભેદાયે.

આપણા દેશમાં છોકરીઓની બાલ્યાવસ્થા પૂરી થવા આવી ક્યારે કહેવાય અને તેમનાં લગ્ન ક્યારે કરવાં ભેદાયે એ સવાલ ઘણીવાર ચર્ચાય છે. આશરે ચૈદથી સોળ વર્ષ એ તેમનો સાધારણ લગ્ન કાળ ગણી શકાય; માત્ર લગ્ન બહુ નુકસાનકર્તા નથી પરંતુ તેમનું શરીર લાયક થવા પહેલાં લગ્નની ફેરજો તેમના પર નાખવાથી તેમની તન્દુરસ્તીને હરકત પહોંચે છે; માટે ખરું લક્ષ તો તે બાળતે આપવાનું છે. લગ્ન થયા પછી યુવાવસ્થા જલદી આવે છે એ ખરું છે, ને તે માટે બાર તેર વર્ષ પછી લગ્ન થાય તો તે વધારે સાંઝે છે.

એથી ઉલટું કેટલીક જ્ઞાતિમાં ઉમ્મર થઈ ગયા છતાં લગ્ન થતાં નથી, અને ખરેખર તેવી જ્ઞાતિમાં પણ મનના રોગો વિશેષ થાય છે. આનું કારણ માત્ર લગ્નની ગેરહાજરી નથી, પણ લગ્નનાં સુખો મેળવવાની યોગ્ય અવસ્થાએ થતી કુદરતી મનોવૃત્તિ, અને તે મનોવૃત્તિનો ભંગ છે. જે જ્ઞાતિમાં આવા બનાવ બનતા હોય તે જ્ઞાતિમાં શોખ-સંસારિક સુખનાં સાધનો મેળવવાની તૃણ્યા આછી થાય અને સધળી

મૂનોવૃત્તિને કાશુર્મા રાખતા આવડે, એવી કેળવણીનો પ્રચાર થાય.  
તો, માનસિક ઉપાધિ ઝાઝી થાય.

કુંવારી અવસ્થામાં યોગ્ય નિયમ પ્રમાણે નહિ, વર્તવાથી માન  
માનસિક રોગ થાય એટલું જ નહિ, પણ શારીરિક રોગ-અંક-  
શય, ગર્ભાશય અને તેની આસપાસના સંધળા, અવસરોમાં વ્યાધિ  
થતા જેવામાં આવે છે.

છોકરાઓ મોટી ઉંમરના થયા પછી, જેમ કુદરત વિરૂદ્ધ ક્ષમ  
કરીને શરીર બગાડે છે તેમ મોટી ઉંમરે કુંવારી છોકરીઓ પણ  
શરીરને બગાડે છે પણ સદ્ભાગ્યે આપણા દેશમાં આવી ખરાબી  
હજી થોડી જણાય છે.

કેટલાક તત્ત્વવેત્તા એવો મન જણાવે છે કે, જે લોકો લગ્નનો  
અર્થ માત્ર ઉપભોગને અર્થે થતો જડ શરીરનો સંબંધ ન ગણતાં  
આત્માનો આત્મા સાથે થતો સંબંધ પ્રાધાન્ય ગણે અને શારીરિક  
સંબંધ ગાણુ સમજે, તો હાલનો લગ્ન ને લગ્નની ગેરહાજરીથી ચર્તા  
દુઃખો ઝાઝાં થાય.

### સ્રીઓ અને બાણુતર.

સ્રીઓને કેળવણી લેવાનો વખત પણ કુંવારી અવસ્થા જ છે.  
અને તેઓને કેળવણી કેવી આપવી જોઈએ તે ધણો મોટો વિષય  
છે; પણ એટલું તો ખરૂં છે કે તેમના મનની શક્તિઓ ભાષાસાહન,  
ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ગણિત ઇત્યાદિથી બહુ ખીલવવાની જરૂર નથી.  
અગર જે કે એવા યાનની તેમને જરૂર છે, પરંતુ તે માટે તેમને  
આઓ દિવસ મંડયા રહેવું જોઈએ નહિ. છોકરીઓનો અભ્યાસ  
પરણે ત્યાં સુધી તથા ચાર કલાકથી વધારે વખત ચાલવો જોઈએ  
નહિ. અને પરપયા પછી પણ ત્રણ કલાક જ બસ છે. તેમના મગજ

ને આરામની બહુ જરૂર રહે છે. જે સ્ત્રીઓ નિશાળના અભ્યાસમાં બહુ આગળ વધે છે, તેઓ સંસારિક કામકાજ માટે યોગ્ય રહેતી નથી, ને તેમની પ્રજા નિર્ણય યાય છે. જે મગજ અભ્યાસ ગ્રહણ કરે છે, તે જ મગજ શરીરની ખીલવણી-વૃદ્ધિ ને મજબૂતી કરી શકે છે; ને જો તેને માત્ર અભ્યાસમાં રોકવામાં આવે, તો શરીરની ખીલવણી, વૃદ્ધિ ને મજબૂતી ઓછી યાય છે, એ હકીકત માદ રાખવા જેવી છે.

ફીલાડેલ્ફીઆના ડૉ. મીશેલ લખે છે કે: “હાલમાં અમેરીકાની સ્ત્રીઓ, સ્પષ્ટ કહોએ તો, સ્ત્રી તરીકે તેની ફરજો માટે શરીરે નાલાયક હોય છે, અને સઘળા સુધરેલા દેશોમાં, જે મહાન કાર્યો પુરૂષોની મગજ શક્તિ ઉપર ઘોળરૂપ થઇ પડે છે, તે કાર્યો કરવાને સૌથી ઓછી લાયક હોય છે. જેટલી, કુદરત તેની પાસેથી પત્ની તરીકે અને માતા તરીકે શક્તિને લાયકાતની આશા રાખે તેટલી તેનામાં હોતી નથી.”

બોસ્ટનના ડૉ. કલાર્ક પણ લખે છે કે: “આપણી નિશાળોમાં જેઓ અભિમાની અને સમજી છોકરીઓ હોય છે, જેઓમાં ઉમદા સ્ત્રીઓના ગુણો હોય છે, તેઓ માંદી રહે છે; જેઓ રમતીઆળ કે આળસુ હોય છે તેઓ માંદી રહેતી નથી; અને આ પ્રમાણે આપણી અત્યારની કેળવણીથી સૌથી વધારે લાયકનો નાશ થાય છે... જ્યારે તેઓને જાગૃત ને પ્રસૂતીનો સમય આવે છે, ત્યારે જેમ પવનના તોફાનમાં દાણાનો છોડવો વાંકો વળીને ભાગી જાય છે, ને ફરીને તેમાં દાણા થતા નથી, તેવી જ હાલત સ્ત્રીની પણ યાય છે, અને તે ફરીને ફળ આપી શકતી નથી. આત્રી ફળવણી તે છોકરી. આને માટે કે તેની આલાદને માટે સારી નથી.”



પરણેલી સ્ત્રીઓ અથવા આશરે તેર ચૌદ વર્ષની ઉંમરની સ્ત્રીઓમાં એક જાતનો પાંડુરોગ થવા પામે છે અને ક્ષયવાળા અને વાઘ જેવા બેળના દરદવાળા માખાપના છોકરાને જો ક્ષય, કંઠમાળ કે વાઘ થવાને માટે બીજાં ઉત્તેજક કારણો મળી આવે, તો આ સમયે દેખાવ આપે છે. આવી બીમારી આ સમયે ઉત્પન્ન ન થાય તેટલા માટે તેને યોગ્ય કસરત, રમતગમત, ખુલ્લી હવા ને પ્રકાશ ઇત્યાદિની બહુ જરૂર છે. જે સ્ત્રીઓ કુંવારી રહે તેમને પણ આટલી ઉંમરે કોઈ કોઈ વાર પાંડુ રોગ થઈ આવે છે. આ દરદમાં ચામડી ધણું કરીને પીકી થઈ જાય છે; તો પણ કોઈવાર જરા લીલા રંગની લાગે છે. એ સમય એવો છે કે, તે વખતે સ્ત્રીની યુવાવસ્થાની શરૂઆત હોય છે અને તેણી તન કે મનની અતિશય મહેનત ખમી શકતી નથી. તો પણ આ હકીકત લક્ષમાં રાખ્યા વિના જે છોકરીઓ ચૌદમા ને પંદરમા વર્ષમાં નિશાળનો અભ્યાસ જારી રાખે છે, તેઓનાં શરીર બહુ નબળાં થઈ જાય છે, અને તેમનાં અંગો સંપૂર્ણ રીતે ખીલી શકતાં નથી. વળી પરણેલી સ્ત્રીઓ ચૌદેક વર્ષની થાય છે, ત્યારે તેમનાં અંગો પરિપક્વ થયાં છે કે નહિ તેની બરાબર દરકાર રાખ્યા વિના કેટલીકવાર સાસરીઆમાં પત્નીના ધર્મ બળવવાને મોકલવામાં આવે છે; અંગો બરાબર ખીલવણી પામ્યા પહેલાં સ્ત્રી પુરૂષનો વ્યવહાર શરૂ કરવાથી ધણું જ નુકશાન થાય છે.

### કુદરતના કાયદાના ભંગથી ભોગવવી પડતી શિક્ષા.

સ્ત્રી પુરૂષના વ્યવહાર પહેલાં અંગો ધીમે ધીમે કુદરતી નિયમ પ્રમાણે ખીલે છે, અને રક્તદર્શન આવે છે, ત્યારે અંગો મજબુત ને તનદુરસ્ત રહે છે. પણ વ્યવહાર શરૂ થયા પછી બળાત્કારે અંગ ખીલવણી પામે છે, તે ખીલવણી અગર જો કે ઉતાવળથી થાય છે, તો પણ તેમાં

મજાજીતી ને તનદુરસ્તી હોતી નથી. ક્વચિત્ અંગની ખીલકુલ ખીલવણી હોતી નથી, ત્યારે પણ તેના મૂર્ખ સર્ગાવહાલાં તેણીને તેણીના પત્ની તરીકેના ધર્મ સમજાવે છે, અને તેણીનું લક્ષ અસ્વાભાવિક ઉતાવળથી સ્ત્રી પુરૂષના વ્યવહાર તરફ ખેંચાય છે, એટલે અંગની ખીલવણી પણ વધારે ઉતાવળથી થાય છે. ઉપર કહ્યું તેમ આવી ઉતાવળથી થયેલી ખીલવણીમાં જરા પણ મજાજીતી ને તનદુરસ્તી હોતી નથી અને તેથી નાની ઉંમરે યુવાન થઇ યુવાવસ્થામાં જ ધરડી થઈ જાય છે. યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત થયા છતાં જોડો પરણી નથી તેમની તનદુરસ્તી સારી રહેતી નથી. અંગની ખીલવણી થયા પછી પણ સ્ત્રીઓએ અને ખરી રીતે તેમના પતિઓએ એ સમજવાનું છે કે તેમની યુવાવસ્થા એ કાંઈ બેદરકારી અને વિષય લુબ્ધપણામાં ગાળવાનો પરવાનો નથી. કુદરત પોતાના નિયમનો ભંગ કદી સહન કરતી નથી, પક્ષપાત કરતી નથી, કે અપવાદ રાખતી નથી.

રક્તેદર્શન સૂચવે છે કે સ્ત્રી ગર્ભધારણ કરવાને પાત્ર થઇ છે, અને તેથી ઓપુરૂષનો વ્યવહાર કરવાનો સમૂય પ્રાપ્ત થયો છે; તે પછી વ્યવહાર કરવામાં તે સ્ત્રીની તનદુરસ્તી ને શરીરની સહનશક્તિ હમેશાં લક્ષમાં રાખવાની છે. અઠવાડીઆમાં એક કે બે કરતાં વધારે વખત સ્ત્રીપુરૂષનો વ્યવહાર થાય તો તે સ્ત્રી તેમજ પુરૂષ બન્નેને નુકશાનકારક છે.

લગ્ન વખતે સ્ત્રી તથા પુરૂષનું અરસ્પરસ સંબંધ ધરાવતી ઉંમરનું પ્રમાણ કેટલું હોવું જોઈએ એ સવાલ ધણી અગત્યતાનો છે; અને તે વિષય ઘણો ચર્ચાઈ ગયેલો છે. જે પુરૂષની ઉંમર સત્તર કે અઠાર વર્ષની હોય, તો સ્ત્રીની ઉંમર તેર કે ત્રણ વર્ષની હોવી જોઈએ; સામાન્યતઃ ત્રણ ચાર વર્ષનો ફેર બસ છે.

લગ્ન થયા પછી લગ્નનો ઉદ્દેશ સુધરેલી પ્રજામાં હાલમાં શારીરિક ઉપભોગ જ માનવામાં આવે છે. અને શારીરિક ઉપભોગ કેમ વધારે વર્ષો સુધી ચલાવી શકાય તે માટે ઘણા માણસો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. શરીરની ખુબસુરતી ને યુવાવસ્થા ટકાવી રાખવા માટે પ્રત્યેક પતિ નાયાવ એવો પ્રયત્ન પણ કેટલીક સ્ત્રીઓ કરે છે, અથવા કેટલાક પુરુષ સ્ત્રીઓ પાસે તે કરાવે છે. આવા પ્રયત્નો તનદુરસ્તીને કાઢી પણ રીતે કાયદો કરતા નથી; એથી હિલકું એમ કરવા જતાં બપુંકર રોગો સ્ત્રીઓને લાગુ પડે છે, અને કેટલીક સ્ત્રીઓ તે પ્રયત્નથી વધારા થઈ જાય છે. પછી મોટી ઉંમરે જ્યારે સ્વભાવ કષ્ટક બદલાય છે, ત્યારે પ્રજાને ધમ્મી થાય છે, એટલે વધારાના મટાડવાનો ઉપાય શોધે છે. અને ક્રીમાં મારતાં કાંઈ વખત બહુ દુઃખી થાય છે.

### પરણેલી સ્ત્રીઓના સંબંધમાં બે બોલ.

પરણેલી સ્ત્રીઓએ રજેદર્શન, ગર્ભાધાન ને પ્રસૂતિ એ ત્રણ સમયે શરીરને સૌરી રીતે સાચવવાનું છે.

### રજેદર્શન સમયે સાચવવાના નિયમો.

હિંદુઓની ઉંચી કોમમાં સ્ત્રી રજસ્વળા થાય ત્યારે તેણી સ્પર્શ કરવાનો ધાર્મિક આધ ગણ્યો છે, તે તનદુરસ્તી જાળવવા માટે બહુ ઉપયોગી છે, તેણી તેટલો વખત માંદી છે એમ ગણ્યું નેધર્યો. પણ ઉપર લખેલ ધાર્મિક આધ કેટલીક વાર અંજીસમંજી સંગોઓને લીધે વધારે હાનીકારક થાય છે. બિચારી સ્ત્રીને તે વખતે પુરતું પાંચરવાનું કે જોડવાનું કે પુરતો આરામ પણ મળતો નથી. એથી તેણીને સહન કરવું પડે છે, ને પેકુમાં દુખાવો વગેરે દરદ થઈ આવે છે. રજેદર્શન વખતે માંદા માણસના જેવી માવજત થવી નેધર્યો.

કેમકે તે વખતે શરીર નબળું પડે છે, અને જો શરદી વગેરે કારણથી રક્તસ્રાવ જોવાય તેવો થતો નથી તો મહા વ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થાય છે.

(૧) રજોદર્શન દરમ્યાન સ્ત્રીએ પુરુષનો સંગ કરવો નહિ.

(૨) આરામ જેમ અને તેમ વધારે લેવો. પણ નવરા હોવાથી જીવ ખાળવો નહિ. અને નવરાશ ને એકાંત ન લાગે એટલા માટે સીવણ કે ભરતનું હલકું કામ કરવું.

(૩) અંગને શરદી લાગવા દેવી નહિ. ગરમ કપડાની જરૂર પડે તો રાખવા. પથ્થર પર કે ચુનાની છો ઉપર ફરવું નહિ કે બેસવું નહિ; પાણીમાં બેસવું નહિ; તેમજ પાણીમાં કે વરસાદમાં બહુ ફરવું નહિ. બપોરના સખત તડકામાં બહાર નીકળવું નહિ. રજોદર્શન હોય ત્યાં સુધી ઠંડે પાણીએ નહાવું નહિ તેમજ બહુ ગરમ પાણીએ પણ નહાવું નહિ. કેટલીક સ્ત્રી રજોદર્શન થાય કે તરત ઠંડે પાણીએ નહાય છે; આથી જેમનાં રક્તાશય મજબુત હોય છે તેમને હરકત આવતી નથી, પણ જેમનાં રક્તાશય નબળાં હોય છે તેમને તો નુકશાન થાય છે જ.

(૪) સ્ત્રીને ભય, ધાસ્તી, ચિંતા ઇત્યાદિથી મુક્ત રહેવા દેવી. એકદમ ત્રાસ કે ભય થવાથી તેના ગર્ભાશયને ધક્કો પહોંચી જાય છે ને રજોદર્શન મંદ પડી જાય છે. ક્રોધ, મોહ ઇત્યાદિથી પણ એવીજ અસર થાય છે અને તેટલાજ માટે સંસારના વ્યવહારથી તેણીને સંઘળી રીતે અલગ ગણવી જોઈએ.

(૫) રજોદર્શનનો સ્રાવ વાદળીના કકડામાં એકઠો થવા દેવો અથવા સાફ કપડામાં થવા દેવો, પરંતુ ગંદા કપડાના કુચા વાપરવા નહિ. એક વખત રજોદર્શન થયા પછી આશરે અઠાવીશ દિવસે ફરીને રજોદર્શન થાય છે, જે દરમ્યાન અંડાશયનું એકબીજા દીનપ્રતિદીન વૃદ્ધિ પામતું જાય

છે. પછી કાલોપીઅન ટયુબમાં થઈને ગર્ભાશયમાં આવે છે, ને ત્યાં કતિ જાય છે, અને કતિ રક્તભાવ સાથે બહાર નીકળી જાય છે. કાંઈ સ્ત્રીને રક્તદર્શન આથી મોડું આવે છે, તેનું કારણ સ્ત્રીના પીઅને પરિથવામાં જોઈતો લાંબોવખત હોય છે. રહેજસાજ વહેલો મોડો કાવ આવે, તે માટે ઉપાયની જરૂર નથી. પ્રસૂતી પછી રક્ત કાંઈને ત્રણ મહિને થાય છે, તો કાંઈને સાત આઠ મહિને થાય છે. કાંઈને તેથી પણ વહેલું મોડું થાય છે; એ દરેક સ્ત્રીની પ્રકૃતિ આધાર રાખે છે; અને તેમાં કુદરતને મદદ કરવાની બહુ જરૂર ન

### ગર્ભાધાન.

ત્યારે ગર્ભાધાન થાય છે ત્યારે સ્ત્રીના શરીરને જળવાવધારે જરૂર છે. અને અગર જો કે ગર્ભ જળવવામાં કું પોતાની સંધળી શક્તિ વાપરતી હોય એમ લાગે છે તોપણ જો જોઈને શરીરને ધક્કો પહોંચે એવું કાર્ય કરવામાં હાથપણને જ મૂખાંધ રહેલી છે. આ સમયે પણ સ્ત્રીની વિવિધ પ્રકૃતિઓ થાય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓને શરીરનો ને મનનો શ્રમ ધણો વેઠવા કાંઈ અડચણ આવતી નથી, ને કેટલીક સ્ત્રીઓ રહેજ શ્રમ વધારે તો હાની થઈ આવે છે. એથી સંધળી સ્ત્રીઓ માટે એક સરખો નિયમ કહી શકાતો નથી. દરેક સ્ત્રી થોડા વખતમાં સમજી શકે છે પોતાને કેવો ખોરાક, કેવી કસરત, ને કેવું વર્તન માફક આવે છે તે પ્રમાણે તેને વર્તવા દેવામાં આવે તો ભાગ્યેજ માડું પરિણામ આવે છે. એ ખરું છે કે એ સમયે તેણીને આરામ ને નિદ્રાની વજર છે. તેની ચંચળતા ઓછી થાય છે, વખતે મનાવૃત્તિઓ શાન્ત થાય છે, અને વખતે તે બહુ તીવ્ર થાય છે, અને તેના સ

વહાલાંઆએ તેની મનોવૃત્તિઓ બ્યાં સુધી અનર્થકર્તા ન હોય ત્યાંસુધી તેને છૂટ આપવી ઘટે છે. આ વખતે તેના મગજ ઉપર ખાલ્ય બનાવોની છાપ બહુ ઉડી બેસે છે, અને તેની અસર કેટલેક દરજ્જે તેના સંતાન ઉપર પણ થાય છે. સાડ ને તનદુરસ્ત બાળક અવતરે એટલા માટે પણ સ્ત્રીની આ વખતે સારી માવજતની જરૂર છે. આરામ, ને મનોવૃત્તિની યોગ્ય છૂટ સાથે આનંદ ને રમત ગમતની પણ જરૂર છે. કલેશ ને કંકાસ જે કરનારને તથા કરાવનારને બન્નેને હાની કરે છે, તે માત્ર સગભાં સ્ત્રીને જ નહિ પણ તેના ગર્ભને પણ નુકશાન કરે છે, ને બાળક આનંદી સ્વભાવનું થવાને બદલે ચીડાડિ ને પોચા સ્વભાવનું થાય છે.

તે વખતના ખોરાક સંબંધી એ જરૂરનું છે કે તે જેમ બને તેમ સાદો, પૌષ્ટિક ને ઉત્તેજક ગુણો રહિત હોવો જોઈએ. ગરમ મસાલા, દારૂ, કાશી, ચાહ વગેરે ન વાપરવાં જોઈએ; ખરેખર ધણી સ્ત્રીઓ આવા પદાર્થો છૂટથી વાપરે છે, પણ તેમની પ્રજ્ઞના બાધા જન્મતી વખતે મજબૂત હોતો નથી. 'સગભાં સ્ત્રીએ એક વખતે પુષ્કળ ખોરાક લેવાને બદલે ત્રણ ચાર વખતે થઇને પુરતો ખોરાક લેવો. દુધનો ખોરાક વધારે સારો છે.

ગર્ભાધાનના પાંચમા મહિનાથી પુરા દિવસો સુધી સ્ત્રીએ એક ગરમ કબજો આપ્યા પેકુને ઢાંકી શકે તેવો પહેરી રાખવો જોઈએ. બધાં કપડાં જેમ બને તેમ ખુલ્લતાં હોવાં જોઈએ. જે સ્ત્રીઓના પગ ઠંડા રહેતા હોય તેમણે પગે મોળાં પહેરી રાખવાં.

નહાવાનું પાણી બહુ ગરમ કે બહુ ઠંડુ સાડું નથી. શરીરને માફક આવે તેટલી ગરમી વાળું પાણી નહાવામાં વાપરવું; ને બને તેટલી શરીરની સ્વચ્છતા રાખવી.

કેટલીક સ્ત્રીઓને પ્રસુતિ થયા પછી છ માસની અંદર ખીન્ને ગર્ભ રહે છે, અને એ પ્રમાણે ત્રણ ચાર કે વધારે વખત પણ ગર્ભાધાન રહે છે. એક વખત પ્રસુતિ થયા પછી ગર્ભ ક્યારે રહી શકે તેનો ચોક્કસ નિયમ નથી. ગર્ભાધાન અને પ્રસુતિ એ બન્નેથી ધણી સ્ત્રીઓનાં શરીર નિર્બળ, વ્યાધિગ્રસ્ત અથવા વ્યાધિને લીધે થઈ જાય છે. ગર્ભાધાનથી શિરાઓ ઉપર વધારે બોલને આવે છે, અને તેથી રક્તાશયને વધારે શ્રમ પડે છે એટલે કેટલીક સ્ત્રીઓના રક્તાશયમાં ગર્ભાધાનને લીધે દરદ ઉત્પન્ન થાય છે. જો સ્ત્રીને પરણ્યા પહેલાં રક્તાશયનું કાંઈ દરદ હોય, તો પરણેલી જીંદગી તેણીને જોખમકારક થઈ પડે છે. પણ તેથી લગ્નનો દોષ ગણવાનો નથી, કેમકે લગ્નથી એમ સમજવાનું નથી કે પુરૂષ પોતાની સ્ત્રી સાથે વિષય વ્યવહાર કરવો જોઈએ; સ્ત્રીનું શરીર થોડું છે કે નહિ એ સવાલ લગ્ન પછી સર્વદા વિચારવાનો રહે છે, અને જો તે સવાલ લગ્ન પહેલાં વિચારવામાં આવે તો ઘણું સારું છે; અલખત જેમ સ્ત્રીના શરીરનો વિચાર કરવાની જરૂર છે, તેમજ પુરૂષના શરીરનો પણ વિચાર કરવાનો છે. પણ અત્રે સ્ત્રીઓનો જ વિષય છે, એટલે પુરૂષ સંબંધી વિસ્તારથી કાંઈ લખી શકાય નહિ. જો સ્ત્રીઓનાં રક્તાશય કે એકંદર રીતે શરીરના સઘળા અવયવો નબળા લાગે, તેમની સાથે બનતાં સુધી તેમના પુરૂષોએ વ્યવહાર ઓછો રાખવો, અને તેમનામાં શક્તિ આવે તે માટે અવશ્ય ઉપાયો લેવા. નબળા બાંધાને લીધે ધણીવાર ગર્ભપાત થઈ જાય છે, અને કાંઈ કાંઈ સ્ત્રીને તો તેવી આદત પડી જાય છે.

પ્રસવ પછી સ્ત્રીએ પતિ સાથે વ્યવહાર ઓછામાં ઓછા ત્રણ માસ સુધી કરવો નહિ; કેમકે તેથી બાળકને તેમજ માતાને નુકસાન

થાય છે. પ્રસવ પછી સ્ત્રીએ બાળકને ફેટલી મુદત સુધી ધવરાવવું એ સવાલ પણ બહુ અગત્યનો છે. સાધારણ રીતે જે રક્તદર્શન પ્રસવથી છ કે સાતમે મહિને થાય, તો સ્ત્રીના દુધમાં વિશેષ ફેરફાર થતો નથી; પણ જે તે પછી બાળકની તનદુરસ્તી બગડતી ચાલે તો તેને ધવરાવવું નહિ. જેમ રક્તદર્શન મોકું આવે છે, તેમ જન્મેલા બાળકની તનદુરસ્તી સારી રહે છે. પ્રસવ પછી જે સ્ત્રીની મનોવૃત્તિ વિષય તરફ ઓછી જાય તો તેના દુધમાં બગાડ ઓછો થાય છે; પણ જેમની મનોવૃત્તિ જલદી ઉશ્કેરાય છે, અથવા જેમનાં સર્ગા વહાલાં તેમની મનોવૃત્તિ વહેલી ઉશ્કેરે છે, તેઓના દુધમાં બગાડ વહેલો થાય છે, અને તેથી બાળકને હાની પહોંચે છે.

## વિધવાને બાળવા જોગ.

વિધવા સ્ત્રીએ જે યુવાવસ્થામાં હોય તો ગર્ભાધાન આદિથી તો તેમના શરીરને કશી હરકત થવાનો સંભવ નથી; તેમ છતાં શરીર બગડવાનું કારણ તેમની અનીતિ, તેમના શોક, ક્રોધ, ચિંતા આદિ મનોવિકાર, શોક ઉત્પન્ન કરાવે એવી વાતચિતો, માત્ર શરીરનાં જડ સુખોની મમતા, પોતાના ખરા ધર્મ સંબંધી અજ્ઞાનને લીધે ઉપવાસ આદિ પ્રતોનું અતિશય પાલન, શરીર ઉપર આવતા કંટાળાથી થતી તનદુરસ્તીની બેદરકારી ઇત્યાદિ મુખ્ય હોય છે. અને એ કારણો એવાં છે કે જે ક્રોધ વિધવા શુદ્ધ અંતઃકરણથી ધ્રુવે તો તે સહેલાઈથી દૂર કરી શકે. કવચિત્ વિધવા સ્ત્રી પોતાના ગુણાવયવોની કુદરતી શક્તિ દૂર કરવા અથવા વૃત્તિ શાન્ત કરવા અયોગ્ય ઉપાયો લે છે, તેથી ગર્ભાશય આદિ ભાગ રોગગ્રસ્ત થઈ જાય છે. ફેટલીક સ્ત્રીએ દેહદમનને ખાતર આહાર વિહારમાં અને બીજી રીતે કષ્ટ ભોગવે છે,



પણુ તેથી અંતે દેહમાં રોગ વધે છે, ને પોતાના દુઃખમાં વધારો કરે છે એટલુંજ નહિ, પણ સગાં સંબંધીને પણ બોળાવે થઈ પડે છે. પોતાના શરીરને હાની થાય એવું કર્તવ્ય કાંઈ પણ મનુષ્ય કરે તો તો કુદરતની નજરે ગ્રન્થેગાર છે, અને કુદરતી રીતે તેને સજ થયા વિના રહેતી નથી. જે સ્ત્રીઓમાં અંગબળ વધારે હોય, તેમણે પૈસા પ્રાપ્ત કરવા માટે સિવણુ ભરત કે એવું કાંઈ કામ કરવું; જેઓની પાસે દ્રવ્ય હોય તેમણે વિધવાઓના ધર્મ જાણવાને તથા બીજી સ્ત્રીઓને સમજાવવા પ્રયાસો કરવા અને બીજી વિધવા સ્ત્રીઓનાં દુઃખો કમી થઈ શકે તેવા ઉપાયો યોજવા અને જરૂર હોય તો ખોરાક બહુજ હલકો લેવો અથવા થોડો લેવો, પરંતુ શરીર બહુ નબળું પડે એમ કરવું નહિ. વિધવાવિવાહ કરવો કે નહિ તે સલાહ વૈદ્યક દષ્ટિથી જોતાં કાંઈ અગત્યનો નથી, અને તેથી અત્રે લેશ માત્ર લખ્યું નથી. એકંદર રીતે વિધવાઓના ધણાખરા વ્યાધિઓ તેમની મનોવૃત્તિથી નીપજેલા હોય છે; ને તેથી કાંઈ ખાસ ઉપાયો બતાવવાની જરૂર નથી; તેઓ પોતાની વૃત્તિઓને એવી રીતે કાબુમાં રાખે કે તેથી દેહને હાની ન થાય તો બસ છે. નવરાત્ર, એકાંત, ખરાબ સોખત, ગરમ મસાલાદાર કે મીઠા પદાર્થો એ સધળાં મનોવૃત્તિને ઉત્તેજન આપનાર છે, માટે તેથી જેમ બને તેમ દૂર રહેવું; અને ઉદોગ, સુધડ સ્ત્રીઓનો સમાગમ, ધર્મની કે વિવિધ વિદ્યા હુન્નર સંબંધી બાબતોનું મનન, ગણિત શાસ્ત્રના દાખલા, સાદો ખોરાક, મિષ્ટ ભોજનનો ત્યાગ, વૈરાગ્ય, “ સંસારની જડ વસ્તુઓનો પ્રેમ ને મમતા સદા અસંતોષ આપનારા છે ” અને “ આત્માનો પરમાત્મા સાથેનો સંબંધ સમજવાથી સદા સંતોષ બની રહે છે, ” એવો ખ્યાલ અથવા એવા હરકાઈ મનનું

સમાધાન કરનાર તર્કને વળગી રહેવું એ સધળું મનોવૃત્તિને શાન્ત અને નિયમિત કરે છે, અને સદ્ગુણી વિધવાને ઉપયોગી થઈ પડે છે. પોતાનો સ્વભાવ જોવો કરવો હોય તેવો થઈ શકે છે, માટે પોત્રો સ્વભાવ થવા દેવો નહિ; મનને મજબૂત કરવું ને વિધવા થવું એ બહુ દુઃખની વાત છે એવો મનાઈ જોડેલો વિચાર કાઢી નાખવો. સમજી જી તેને “ અવસ્થાનો શ્રેષ્ઠ ” માત્ર સમજે છે. અને આનંદમાં ધર્મ બળવતી પોતાનો કાળ કાઢે છે. પોત્રો હૃદયવાળી વિધવાઓના તનમનની દેખરેખ રાખવાની ફરજ તેમના સગાવહાલાંની છે. જ્યાં સગાવહાલાં ન હોય ત્યાં જ્ઞાતિ તરફથી તેમની તનદુરસ્તી માટે ગોઠવણ થવી જોઈએ.

### ઉપસંહાર.

છેવટ સ્ત્રીઓની તનદુરસ્તીની બાબતમાં એ કહેવાની જરૂર રહે છે કે, આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓની તનદુરસ્તીનો આધાર ઘણે ભાગે તેમના સગાવહાલાં ઉપર રહે છે. જ્યાં તેણીને એક નોકર તરીકે પોતાના દેહની દરકાર કર્યા વિના કામ કરવું પડે છે, ત્યાં બાધિ અટકાવવાની આશા નથી; પણ જેમ જેમ લોકો સમજતા જાય છે તેમ તેમ હવે સ્ત્રીઓને તેમના શરીરની તનદુરસ્તી જાળવવાનો હક મળતો જાય છે, એ સંતોષની વાત છે.

આપણા દેશમાં સ્ત્રીઓને વરસાદ તથા તડકામાં દુઃખ સહન કરવું પડે એવા રીવાજો છે, તે કેટલેક અંશે દૂર થવાની જરૂર છે. જોડા ને છત્રી એ તેમનાથી સાધારણ રીતે વપરાતા નથી, પણ જરૂર પડે ત્યારે વાપરવાં જોઈએ. ઊનાળામાં તડકાથી ને ચોમાસામાં શરદીથી તેમને બહુ હેરાન થવું પડે છે. પુરૂષ કરતાં તેઓ ટાઢ તડકા થોડાં ખમી શકે છે, તો પણ તેઓ રીવાજને વળગી રહે છે, તેથી

હાત્રી થાય છે. ઉંચી ઐડીના ને ચપડોચપડ થતા જોડાથી ફાયદો નથી.  
 કોષ્ટના મરણ પાછળ અતિશય રોકકળ કરવાનો, ધર્મને અર્થે  
 હદ ઉપરાંત ઉપવાસાદિ વ્રતો કરવાનો, અવયવોની શક્તિ ઉપરાંત  
 વજનદાર ધરેણી પહેરવાનો, વ્યાધિ છતાં શરમને લીધે બેદરકાર રહેવા-  
 નો, દવા સખંધી સલાહ ભણેલ શ્રીડાકટરો કે પુરુષડાકટરની નહિ  
 લેતાં માત્ર અગ્નાની સૂયાણીઓની તેમજ ઉંટ વૈદો—હકીમો—બાળ-  
 વૈદો અને ખોટા પાટીયાં મારી બેસનારાં ઠગારાઓની તથા સુવાવડના  
 ડાકટરનો ડોળ ધાલી પડીઓ વેચનારાની સલાહ લેવાનો અને એવા  
 અનેક માઠા રીવાજો જે આપણામાં છે, તે ધીમે ધીમે છોડતા જવા  
 જોઈએ; ને શરીરની સુખાકારી જળવાય, નીતિ સચવાય, પ્રજા  
 સારી થાય, ને સંસાર આનંદમય થાય એવા રીવાજો ગ્રહણ  
 કરતા જવું જોઈએ.

તા. ૧૩-૧૧-૦૯

જૈનોમાં વધતો જતો હિસ્ટીરીઆનો

ભયંકર મરજ: એનાં કારણો

અને ધંભાએ.

હિસ્ટીરીઆ એ નામ અંગ્રેજી હોવા છતાં અંગ્રેજી પ્રજાની માફક એ દરદતું પણ એટલું પ્રખળ વધી પડ્યું છે કે અભણમાં અભણ હિંદુઓ-ખુદ સ્ત્રીઓ પણ તેને સારી રીતે પીછાને છે; કારણ કે એવાં થોડાંજ દરદો આ પૃથ્વીની સંપાટીપર હયાતી ધરાવતો હશે, કે જેમણે હિસ્ટીરીઆ જેટલો ત્રાસ મનુષ્યો પર-ખાસ કરીને ક્રોમન સ્ત્રીઓપર વર્તાવ્યો હશે ! એ દરદમાં લગભગ બીજાં તમામ દરદોની નકલ થાય છે. મુખ્યત્વે એ દરદ જગતની ઉત્પન્ન કરનારી વ્યક્તિ ઉપર એટલે કે સ્ત્રી વર્ગ ઉપર પોતાનું જોર અજમાવે છે અને ધણે ભાગે તે દરદ માણસની પોતાનીજ મૂર્ખામીનું પરિણામ હોય છે. એ દરદ સાથે હિંદુધર્મસંસાર તેમજ ધર્મોત્કર્ષણનો ઘાડો સંબંધ હોવાથી આજે આપણે એ દરદનાં કારણો, ચિન્હો અને ઉપાયો વિચારીશું અને ઉમેદ રાખીશું કે જૈનબંધુઓ આ લેખ કાળજીપૂર્વક વાંચશે તથા પોતાની જાહેનો, પુત્રીઓ અને વધુઓને વાંચી સંભળાવી તેમને એ ભયંકર પિશાચના પંજમાં જતી બચાવશે. અમદાવાદની એક અમુક ક્રોમ કે જેમાં માત્ર ત્રણસો ઘર ..છે, તેમાં સુમારે પોણેસો જેટલી સ્ત્રીઓ હિસ્ટીરીઆને વશ થઈ ઘડીમાં હસે છે, ઘડીમાં ડસકાં ભરે છે, કપડાં ફાડે છે, અને યદવા તદવા બધી પોતાના કુળવાન

સગાંધિને ચિંતા ઉપજવે છે. મુરતમાં પણ એ દરદનું એવું જ જોર છે. ફેશનની શીશીયારીમાં પડેલી પારસી કામે પણ તે ફેશનની બલા સાથે હિસ્ટીરીઆની બલા ખરીદેલી છે. અને જેમ જેમ વખત જતો જાય છે તેમ તેમ, માત્ર શ્રીમંતોના નસીબમાં લખાએલી આ બલા, સામાન્ય આવકવાળા પરંતુ કુટુંબથી અલગ રહી પાશ્ચાત્ય ધોરણુપર ધરસંસાર ચલાવનારા 'માસ્તર લોકો' ના નસીબમાં પણ આવતી જાય છે ! એટલાપરથી સમજાય છે કે નિરૂદ્ધમીપણું, બેહદ 'પતિપરાયણુપણું', (1) અને 'ફેશનેબલપણું,' એમાંથી ધણે ભાગે હિસ્ટીરીઆનો જન્મ થાય છે. મતલબકે એ દરદ મ્હોટે ભાગે બેહદ લાડ, વિષય વૃત્તિ અને ધર્મરહિતપણાનું પરિણામ હોય છે. 'મટી રીઆલીઝમ' અથવા 'જડવાદ'નું આ સંતાન છે.

પ્રથમ આપણે એ દરદનાં ચિન્હો તપાસીશું; પછી કારણો સાથે તેના કુદરતી ઇલાજો વિચારીશું.

## હિસ્ટીરીઆનાં ચિન્હો.

પ્રસિદ્ધ જૈન ડોક્ટર (મહુર્મ) ત્રિજીવનદાસ મોતીચંદ શાહ પોતાના વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં લખે છે કે:—

“ દરદી પહેલાં હસે છે, બકે છે, ડસકાં બરે છે અને વખતે તેને ગોળો પણ ચઢે છે. તાણુની વખતે અસાવધપણું જણાય છે. પણ ધણું કરીને છેક એથુદ્ધિ હોતી નથી. તાણુ થોડી અથવા ધણી આવે છે. હાય પગ અફળાય છે. તથા દરદી બહુ ઉછાળા અને પછાડા મારે છે. દાંત ખીલી બેસે છે, પણ ધણું કરી જીભ કચરાતી નથી, અથવા શીણુ આવતું નથી. દમ ધુંટાય છે, વાળ તોડે છે, કપડાં ફાડે

છે, રાડો પાડે છે, તાણ બંધ થતી વખતે બગાસા અથવા માંડપણુ બતાવે છે, વખતે તેને ધણો પેશાબ ઉતરે છે.

“ તાણુ સિવાય હિસ્ટીરીઆમાં ધણા પ્રકારના મનોવિકાર થાય છે. દરદી કોષ્ઠવાર અતિ આનંદ બતાવે છે, અથવા ધણી ગમગીનીમાં રહે છે. વખતે આનંદમાં હોય તેમાં એકદમ દિલગીરી થાય છે, રડવા માંડે છે, ડસકલાં ભરે છે, રાડો પાડે છે, તેમજ હસવા પણ મંડી જાય છે, લોકો તેમના તરફ દયા ખાય તેમ હિસ્ટીરીઆવાળા દરદીને સાઈં લાગે છે. વખતે ઘેલાપણુનાં ચિન્હ જણાય છે.

“સ્પર્શ” સંબંધી પણ કેટલાંક ચિન્હ જણાય છે. મસ્તક, ગ્રામી, કરોડ અને છાતી વિગેરે સ્થળે ચસકા અથવા શૂળ આવે છે. વખતે બહુ સ્પર્શ જણાય છે, એટલે જરા લાગે તો પણ દરદીને બહુ લાગ્યું જણાય છે, વખતે તેને એટલો બધો સ્પર્શ જણાય છે કે દરદી હાથ અડાડવા પણ દેતો નથી, પરંતુ તેનું લક્ષ બીજી બાબતમાં જેમીને તે સ્થળે લગાડીએ તો તેને કાંઈ જણાતું નથી. અર્થાત્ હિસ્ટીરીઆમાં ખરા વિકાર કરતાં મનનો વિકાર વિશેષ હોય છે. નાક, કાન, આંખ અને જીભ-ઈંદ્રિયા તરફવાર વિકાર જણાય છે, કાનમાં ઘોઘાટ થાય છે, આંખે વિચિત્ર દેખાવ જણાય છે. કાંઈ જે-સ્વાદ અથવા ગંધ આવે છે. પેટ અગર પેડુમાંથી ગોળો ચડે છે, છાતી અને ગળામાં ભરાય છે, તેથી જાણે દરદીને ગભરાટ થતો હોય તથા તેને કાઢવા માગતો હોય એમ પ્રયત્ન કરે છે. બહુ સ્પર્શને બદલે કોષ્ઠને ન્યુન સ્પર્શ અથવા કેવળ શૂન્યતા જણાય છે, એટલે શરીરના અમુક ભાગમાં સ્પર્શ જાનનો અભાવ જણાય છે.

“ જેમ સિવાય હિસ્ટીરીઆમાં ગતિ સંબંધી ધણા વિકાર

થાય છે. ગોટલી ચડે છે, એકલી દાંત ખીલી એસી જાય છે, એકાદ હાથપગ એંચાય છે, તણાવાને બદલે કેટલીકવાર સ્નાયુ રહી જાય છે. એને અર્ધાંગ અથવા હિસ્તંગ થઇ આવે છે. એકાદ હાથપગ રહી જાય છે. અથવા આખું શરીર રહી જમને ખાટલાવશ થઇ રહે છે. કાંઇવાર અવાજ એસી જાય છે, અને દરદીથી બોલાતું નથી.

“ હિસ્ટીરીઆવાળી સ્ત્રીઓને અજીર્ણ, ઉલટી, આમ્લપિત્ત, આડકાર, દસ્તની કબજાઅત, ચુંક, ગોળો, ઉધરસ, દમ, બહુ આર્તવ, નષ્ટાર્તવ, ( પીડિતાર્તવ ) અને ન્યુનાધિક મૂત્ર થાય છે. પેશાબે ગરમી આદિ વિચિત્ર પ્રકારનાં ચિન્હ થાય છે. ”

### કારણો.

આ ચિન્હોપરથી હિસ્ટીરીઆના મરજતું ભયંકરપણું સહેલાઈથી સમજાઇ આવશે. એ દરદનાં કારણ માનસિક છે, શારીરિક નથી. અત્યંત એદ, ખીક, શોક, લગ્ન સંબંધી લાલસા, અતિ વિષય, સહેનત નહિ કરવાથી બગાડેલા આળસ મગજમાં આવતા નકામા સંકલ્પ વિકલ્પ વગેરેને લીધે હિસ્ટીરીઆ થઇ આવે છે, એમ ડાક્ટરો પણ કબુલ કરે છે. અને એવી લાગણીઓ પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીવર્ગને વધારે થવાનો સંભવ હોવાથી એ દરદ મુખ્યત્વે સ્ત્રીવર્ગમાં જ જોવામાં આવે છે.

આર્યાવર્તના જુના પુરાણા દુરંદેશી ભરેલા રીતરીવાજને નાણુદ થવા લાગ્યા તેમ તેમ આર્યાબાળાઓ અને વધુઓને હિસ્ટીરીઆગ્રાષ સાથે દોસ્તી થતી ગઇ ! તે પહેલાં આ દરદ આ દેશમાં ભાગ્યેજ નજરે પડતું. ગરીબ તેમજ તવંગર આર્યોના ઘરમાં સ્ત્રીઓ એ કાંઇ મેહોં જોવાની ચીજ તરીકે કે ઘરના ‘ ફરનીયર ’ તરીકે કે નાટકની ‘ એક્ટ્રેસ ’ તરીકે રહેતી નહિ; પરંતુ તેઓ અનેક પ્રકારનાં ઘર-

કામમાં ઉદ્યમી રહેતી. માથે બેકુનું બૂકી દૂરથી પાણી ભરી આવવાનું, ઘર વાળવાનું, રસોઈ કરવાનું, દાણાફુણી ઠેંકાણે પાડવાનું, સીવવા-ભરવાનું, બાળકોને રમાડવાનું એમ અનેક પ્રકારનાં શરીરને અને મગજને કસરત આપવાનાં કામોમાં ગ્રંથાઈ રહેતી. અને સંયુક્ત ધરસંસાર ( Joint family system ) હોવાથી કુટુંબની ધણી સ્ત્રીઓને ભેગા રહેવાનું થતું તેથી અનેક પ્રકારનાં કામો આવી પડતાં, આખો દિવસ ઉદ્યમ ચાલુ રહેતો અને હૃદય ખોલીને વાતચીત કરવાને સમાન વયની બહેનપણીઓ પણ વિરતૃત સ્ત્રીવર્ગમાંથી મળી આવતી, તેથી ચિત્ત આનંદમાં રહી શકતું. વળી એ વખતે મલાજને — મર્યાદાનું પરિપાલન ધણું સારું થતું અને આજની માફક અહો-રાત્રી પતિની સોજતનો સંભવ પણ હતો નહિ, તેથી સ્ત્રીઓનું મન વધારે નિર્મળ અને પવિત્ર રહેવા પામતું. એટલું જ નહિ પણ એક કન્યા પરણ્યા પછી પણ કેટલાંક વર્ષો સુધી તો વર્ષનો ધણોખરો ભાગ પિતાના ઘેર રહેવા પામતી અને એક ઉમેદવારની માફકજ થોડા માસ સાસુસસરા પાસે રહી નવીન કુટુંબના રીતરીવાજોથી વાકેફ થવા આવતી. આથી તેઓનાં ચિત્ત વિષય-વિકારમાં આજના જેટલા ગરકાવ નહોતાં.

આજે તેથી તદ્દન ઉલટું જ જોવામાં આવે છે. આજે બહોળા કુટુંબ ભેગા રહેવાની પદ્ધતિની જગાએ હુતોહુતી એકલાં રહી મરણ મુજબ ધરસંસાર ચલાવતાં નજરે પડે છે. તેમાં જો પતિ અધુરો કેળવાયેલો હોય—પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિનું ગાંડું અનુકરણ કરનારો હોય તો પત્નીને એક પ્રકારનું ‘ આળસુ રાજ્ય ’ મળે છે, કે જેને પ્રતાપે તે ‘ બેઠા ખાઈ, ’ હાથ પગની ભાગણી અને કેટલીકવાર તો વિકારો



ઉત્પન્ન કરે એવી નવલકથાઓ અને ઋતુવર્ણનો વાંચવાના રસવાળી બની જાય છે. આનું પરિણામ હિસ્ટીરીઆમાં આવે તો ના કહેવાય નહિ. ધરકામ પણ કરવાનું હવે તો નાકર-ચાકરપર છોડવામાં આવે છે. ડેટલીક સ્ત્રીઓ તો રસોઈ કરતાં પણ આનાકાની કરે છે અને ડેટલીક તો પોતાના બાળકને ધવરાવવા માટે પણ 'ધાવ' રાખે છે. પછી પુરસદ વધી પડવાથી નવરી પડેલી મગજની જમીનમાં ખરાબ વિચારો ( વિકારો ) રૂપી કાંટા ઊગી નીકળે છે. ઇન્દ્રિયજન્ય સુખોની લાલસા એ જ એનો આખા દિવસનો વ્યાપાર થઈ પડે છે. અને એ લાલસાને તૃપ્ત કરવા માટે નાટકો, નૌવેલો અને નિર્લજ દેખાવો તરફ તહેમનું વળણ થાય છે. એમ ઉત્તરોત્તર તહેમના જ્ઞાન-તંતુ ( nerves ) પર બોલે વધતો જાય છે અને પગે ચાલવાનો રીવાજ લગલગ છેકળ નીકળી ગયેલો હોવાથી નબળાઈ વધતી જઈ છેવટે ' હિસ્ટીરીઆ 'ના રૂપમાં ફાટી નીકળે છે.

આ દરદ માનસિક છે અને મનમાં ઉત્પન્ન થઈ આખા શરીર પર લય કર અસર કરે છે; એટલા માટે શરીર અને મનને કોવો સંબંધ, છે, તે જાણવાની ખાસ જરૂર છે. ' અન્નમય કોષ ' અથવા ' ઔદાગિક શરીર ' ( Physical body ) અને ' પ્રાણમય કોષ ' ( Etheric Double ) એ બે વચ્ચે કોવો સંબંધ છે તે આવતા અંકમાં જોઈશું, જેથી હિસ્ટીરીઆનું દરદ કવી રીતે જન્મ પામે છે તે સમજાશે એટલુંજ નહિ પણ એથી બીજાં અનેક દરદોનું મૂળ કારણ અને મનુષ્યશરીરની રચના સમજાશે.

## તે દરદ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે ?

મનુષ્ય શરીરમાં અન્નમય કોષ ( Physical body ) અને ત્હેની સાથે પ્રાણમય કોષ ( Etheric Double ) આવેલો છે. તે પ્રાણમય કોષ દ્વારા પ્રાણની શક્તિ અન્નમય કોષ અથવા સ્થૂલ શરીર ( ' આધારીક શરીર ' તરીકે જેનો જેને ઓળખે છે તે દ્રશ્ય શરીર ) ને અસર કરે છે. હવે ત્હારે જ્ઞાનતત્ત્વો ( Nerves ) ઉપર વિકારો વડે દબાણ થાય છે ત્હારે પ્રાણમય કોષ ( ' Etheric Double ' ) અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિમાં આવી પડે છે અને તે કારણથી, ત્હેમની દ્વારા વહેતી પ્રાણશક્તિ પણ પુરેપુરી વહી શકતી નથી; એટલે અન્યમય કોષ પણ પોતાનું કામ કરવાને અશક્ત બને છે અને અંદરનો જીવસા-ઉત્સાહ ( vitality ) અદ્રશ્ય થાય છે આવી ઉત્સાહ અને જીવસા વગરની સ્થિતિમાં અનેક ગેગોનો રસ્તો સુગમ થાય છે.

મનની અસર જેટલી સ્થૂલ શરીર ઉપર થાય છે તેથી વિશેષ પ્રાણમય કોષ ઉપર થાય છે અને ત્હાથી પછી તે સ્થૂલ શરીર ઉપર ઉતરે છે. આથી સમગ્રશે કે લાખા વખત સુધી વિકારો-ખોટા વિચારો-હાનીકારક ખ્યાલોમાં ડુબ્યા રહેવાથી ઉત્પન્ન થતું આ દરદ મટાડવાનો સર્વોત્તમ રસ્તો પણ એવા વિચારોને દાખી દેવામાંજ રહેલો હોવો જોઈએ એવા વિચારો દાખી દેવાથી પ્રાણમય કોષની તંદુરસ્તી સુધરે છે અને તેમ થતાં અન્નમય કોષની તંદુરસ્તી પણ સુધરવા લાગે છે.

### ઠંડાજ.

હિસ્ટીરીઆતું દરદ પ્રાણમય કોષથી સંબંધ રાખતું હોવાથી ત્હેને ડાકટરોની દવા કારગત શક્ય શકતી નથી. ત્હેનો જન્મ ' માનસિક પાપ ' માંથી થયો હોવાથી ત્હેનો ઠંડાજ પણ ' માનસિક દવા ' થી જ થઈ શકે.

તેમ છતાં ક્ષણિક અસર ફવાથી પણ થઈ શકે ખરી. એટલા માટે અત્રે શરીર શાસ્ત્રના આધારે થોડીક સૂચનાઓ આપવી અનુચિત નહિ ગણાય; જે કે છેવટે તો ‘સ્વાભાવિક પ્રમાણ’ જ કામના છે, માટે તે જ વિસ્તારથી કહેવામાં આવશે.

“ (૧) આંચકી વખતે શરીરને ઈજા ન થાય એ ખાખતની સંભાળ રાખવી. ટાઢું પાણી મ્હોંપર છાંટવું, આમોનીઆ સુંઘાડવો, વીજળી ભગાડવી, દાંત ખીલી બેસી જાય તો નાક અને મોઢું થોડી મીનીટ બંધ કરવું, ચામડીમાં મોરફીયાની પીચકારી મારવી, રાષ્ટ્ર ભગાડવી.

“ (૨) દરદના કારણ તરીકે જે માનસિક વિકાર જણાય તે દૂર કરવા ખનતી મહેનત લેવી જેમકે ચિંતાથી દરદ થયું હોય તો તે ચિંતા દૂર કરાવવી, મન કબજે રાખવા કહેવું, ત્હેને હિંમત આપવી, મનને કોઈ આનંદી કામકાજમાં રોકવું. કુમારિકાને આ દરદ થયું હોય તો ત્હેને પરણાવવાથી દરદ દૂર થયું હોય એમ ધણીવાર જોવામાં આવ્યું છે. શરીર એમ મજબુત થાય એવા પ્રલાજ આ દરદીઓ માટે જરૂરના છે. મન તેમજ તનની કસરતની અત્યંત જરૂર છે. ઠંડું પાણી માથા ઉપર રેડી હમેશાં રનાન કરાવવું. ત્હેને આનંદી વાંચત વાંચી સંભળાવવું.

“ (૩) ઝાડો કબજાઆત હોય તો એળીઆ તથા હિંગતી ગોળી આપવી.

“ (૪) શરીર ડીકું પડી ગયું હોય તો લોહ-લોખંડની દવા આપવી.

“ (૫) એ દરદથી કોઈ અવયવ રહી ગયો હોય અગર અવાજ બેસી ગયો હોય તો વીજળી લગાડવાથી ફાયદો થશે.

“ (૬) સર્ગાન્દાલાની સોખત જેમ અને તેમ ગ્રાહી રાખવી, રાષ્ટ્ર હોશીઆર ‘નર્સ’ની કાળજી નીચે રાખવ

રણી મળતી બંધ મશે, તેથી પણ દરદ વધવા પામશે નહિ. ચંપી અને વીજળી આ દરદવાળાને ઉપયોગી છે. ”

ઉપર કહેલા સામાન્ય ઉપચાર ઉપરાંત ડાક્ટરો દવાઓ પણ લખી આપશે. પરંતુ આ દરદ એવું તો વિચિત્ર છે કે અને બહુ ભાગે કાષ્ઠ દવા કારગત થઈ શકતી નથી. એ દરદ માનસિક છે અને માનસિક ઉપાય જ એ માગે છે. માનસિક ઉપાય પણ બે પ્રકારના છે: એક, દરદી પોતે લઈ શકે તેવા, અને એક, હકીમ આપી શકે તેવા.

હકીમ આપી શકે તેવો માનસિક ઇલાજ ‘ હિપ્નોટીઝમ ’ છે. કાષ્ઠ આલાક હિપ્નોટીસ્ટ આવા દરદીને હિપ્નોટીઝમની માનસિક વિદ્યા વડે ઉંધમાં નાખી દરદીના મગજને પોતાના કમળમાં લઈ લેને એવું માનવાને પ્રેરે કે : “ મ્હારું દરદ દૂર થાય છે—આ દૂર થયું— આ ગયું— હવે હું નિરાગી બન્યો છું. ” અથવા એવી માન્યતા પ્રેરે કે : “ મ્હારી ચિંતા દૂર થઈ, મ્હારું લગ્ન થઈ ચૂકયું; મ્હને પુત્ર થઈ ચૂક્યો; મ્હારી અમુક મુશ્કેલી દૂર થઈ, ઇત્યાદિ, ઇત્યાદિ. ” એવા વિચારો દરદીના મગજમાં પ્રેરવાથી અને એ પ્રયોગ ફટલાઈ દિવસો સુધી શાગલાગટ કરવાથી દરદીને ફાયદો થઈ શકે છે. હિપ્નોટીઝમને બદલે ‘ પ્રાર્થના ’ને રસ્તે પણ માનસિક ઇલાજ થઈ શકે; એટલે કે કાષ્ઠ નીખાલસ દીલનો પ્રવિત્ર માણસ જોણે ‘ જાવના બળ ’ ઠીકઠીક પ્રાપ્ત કર્યું હોય તે, દરદીને એકાંતે બેસાડી લેતી સાથે વાને વળે અને પોતાની પવિત્રતા પર શ્રદ્ધા બેસાડી દરદીને એવી મતલબનું કાંઈ કહે કે “ કૃપાળુ દેવો ત્હને સહાય કરશે એ બાબતની ખાત્રી રાખ, તું આજથી ત્હારા મનના ખોટા વિચારો દૂર કર, એટલે ખોટા વિચારોના શત્રુ એવા તે દેવો આપોઆપ ત્હારી મદદે ધારી. આજ દિવસ સુધી મ્હેં સાચવેલી પ્રમાણિકતા અને પવિત્રતાના પર શ્રદ્ધા રાખીને હું ત્હને

ખાત્રી આપું છું કે મહારી પ્રાર્થના દેવો સાંભળશે અને ધર્માત્મા દેવો ત્હારી મદદે આવશે. તું હિમત રાખ અને હાથે કરી માગી લીધેલા દરદને ત્હારા મગજમાંથી દૂર કર, કે જેથી શરીરમાંથી પણ તે આપોઆપ દૂર થશે. ”

આમ, જે માનસિક મદદ બહારના માણસ તરફથી મળે તે કરતાં પણ વધારે પ્રબળ મદદ તો દરદી પોતે પોતાને કરી શકે. જો તે ધર્મ સંબંધી વાંચન વાંચે, ‘કર્મ’નો અચળ કાયદો સમજવા કાશીશ કરે, આત્માના આનંદમય સ્વરૂપનો ખ્યાલ લાવી આનંદમાં ઉતરવા કાશીશ કરે, તો ચિંતાઓ અને લાલસાઓ બૂધી જવાય અને તે બૂધાયું કે ત્હેના ઓળા રૂપ દરદ પણ તુરત જ દૂર થયું સમજવું.

આ ઉપરાંત બીજા ‘સ્વાભાવિક’ ઉપચારો તરફ ધણું ભક્ષ આપવાનું છે, કે જે ઉપચારો તનદુરસ્ત માણસે પણ અવશ્ય જાણવા જેવા છે.

તા. ૨૦ જુન ૧૯૧૦



હીસ્ટીરીઆનાં ચિન્હો, એ દરદનાં કારણો અને પ્રકારો બતાવ્યા પછી હવે આપણે એ બચાવે મરજ થતો અટકાવવા માટે શું શું બાબતો લક્ષમાં રાખવા જેવી છે એ વિચારીશું; કારણ કે તે અટકાવતો નો રસ્તો વળી દરદના ‘સ્વાભાવિક ઇલાજ’ તરીકે પણ કહી આપે તેવો છે. “Prevention is better than cure” ; દરકારીથી દરદ ઉત્પન્ન કરીને દવા કરવી તે કરતાં દરદ થવા જ પામે એવી સાવધાની રાખવી એ વધારે શાશ્વત્વપ્રાપ્ત છે. આ સાવધાનીના રસ્તા એજ દરદ મટાડવાના પણ કુદરતી રસ્તા તરફ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

હીસ્ટીરીઆનું દરદ ઘણે ભાગે સ્ત્રીજાતિને-ખાસ કરીને વધ

ભાગણીવાળી સ્ત્રીને થાય છે. તેવી સ્ત્રીઓએ નીચેની સલાહો ઉપર પુરતું લક્ષ આપવું અને એ પૈકી જેટલી અમલમાં મુકી શકાય તેટલી મુકવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરવો.

( ૧ ) મગજને જેમ અને તેમ વિષય સમ્બન્ધી વિચારથી મુક્ત રાખવું. વિકારી ભાવના એ હીસ્ટીરીઆની જનેતા અને સખી છે, તે કદી બૂલવું નહિ. તિવ્ર વિષયવાંછનાથી એ દરદો ઉત્પન્ન થયાના દાખલા ધણાના સંભળવામાં છે. માટે મગજને ધરકામમાં, ભરતચિત્રના કામમાં, બાળકોને રમાડવા-નહવડાવવા-ભણાવવા વગેરે સંબંધી આ-નંદી કામમાં, કે સ્ત્રીજાતિને બંધબેસતા એવા કોઇ વ્યવસાયમાં શેકી રાખવું. સાસુ, નણંદ, દેરાણી—જેઠાણીથી જે સ્ત્રી અલગ રહેતી હોય ત્હેણે જેમ અને તેમ ત્હેમની મુલાકાતોના વધુ પ્રસંગ લેવા, કે જેથી એક તો અન્યોઅન્ય પ્રેમ વધતો જશે અને વળી પોતાનું મન વડીલોની સોખતમાં રહેવાથી નવરા-નુકશાનકારક તર્કવિતર્કો અને હલકી ધમ્મજોથી ફરજયાત રીતે મુક્ત થશે. જે સ્ત્રીઓ ઉક્ત વડીલ જનોની સાથેજ રહેતી હોય ત્હેમણે તેઓની સોખતે ધર્મસ્થાનકોની વારંવાર મુલાકાત લેવી કે જેથી તેટલો વખત ખુદી હવા, પગને કસરત અને મગજને ભિન્ન પ્રકારનો વ્યવસાય મળવાથી સર્વ રીતે માનસિક તન-દુરસ્તીને ફાયદો પહોંચશે. પૈસાદાર લોકો અથવા થોડી આવકથી સંતોષ માની રહેનારા જે પુરૂષો દિવસનો ધણોખરો ભાગ સ્ત્રીની સાથે વાર્તાવિનોદમાં ગુજરવાની આદતવાળા હોય ત્હેમણે ખાત્રી રાખવી કે તેઓ આ રસ્તે માત્ર પોતાનું જ અધઃપતન કરે છે એમ નથી પરંતુ જેના મોહમાં પોતે નખથી શિખા સુધી બંધાઈ ગયા છે તે પત્નીનું પણ સારીરિક અને માનસિક સત્યાનાશ વાળવાનું મહાપાપ પોતે કરે છે. પ્રેમ, વાતો કરવામાં કે વખાણ કરવામાં કે ચોવીશે

કલાક તેહેનાતમાં રહેવામાં સમાયલો નથી; પરંતુ પ્રેમપાત્રની સર્વ રીતે ઉન્નતિ થાય એમ વર્તવામાં જ ખરો પ્રેમ રહેલો છે. બાબ પ્રેમ અને ખુશામત તથા ‘ સ્ત્રી ઘેલાપણું ’ તો હિલટું સ્ત્રીને સ્વચ્છંદી અને રોગી બનાવે છે. સ્ત્રીઓએ પણ આ પરિણામ યાદ રાખીને પતિને બૂલબૂરેલે રસ્તે જતો અટકાવવો જોઈએ.

( ૨ ) શરીરને નવરૂં ન પડવા દેતાં કાંઈ નહિ ને કાંઈ પણ કસરત મળે એવાં કામો કરવાં. સ્ત્રી જાતિને માથે હિંદુધર્મસારમાં જે જે કામો ફરજિયાત તરીકે નાખવામાં આવ્યાં છે તે કામો તેણીને પુરતી કસરત આપે તેવાં છે. પરંતુ આજકાલ સ્ત્રીજાતિ પોતાનું ક્ષેત્ર ઓળંગી જવામાં જ સુખ માને છે. રસોઈ કરવાનું, ધરને જાતે સાફસુફ રાખવાનું, બાળકને પોતેજ હિછેરવાનું, પાણી ભરવાનું, દરરોજને માટે તાજાં આટો તૈયાર કરવાનું વગેરે કામો કરવાથી આજની સ્ત્રીઓ ‘ પોઝીશન ’માં આવતી સમજે છે ! ફેટલીક તો પોતાનાં બાળકોને ધવરાવવામાં પણ પોઝીશન બગડી જતું માને છે ! આવા સંજોગોમાં ‘ હીસ્ટીરીઆ ’ સખીની સોખત સુગમ થઈ પડે એમાં શું આશ્ચર્ય ? ગ્લેડસ્ટન જેવો બ્રીટીશ પ્રધાન વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ લાકડાં ચીરવામાં ‘ પોઝીશન ’ ગયું નહોતો સમજતો અને અમારા નિર્ધન દેશના હજારપતિની, રે બીખારીઓની બૈરીઓ પાણી ભરતાં કે કપડાં ધોતાં શરમાય એ ફેટલી બંધી શેખાઈ ? કામ છે એ જ માન છે, એ જ ‘ પોઝીશન ’ છે. કામ વગરનું માણસ જાનવરથી પણ ખરાબ છે. પુણે વાળવામાં પણ શરમ રાખનાર માણસ દોષ દિવસ મોટું કામ નહિ કરી શકે. એક મોટી ધર્મસંસ્થાના પ્રેસીડન્ટ આગળ એ સંસ્થામાં વગર પગારે નોકરી બજાવવા માટે એક એમ. એ. થયેલો યુરોપીઅન આવ્યો; પ્રેસીડન્ટે પહેલે દિવસે તેને કામમાં

કાગળ મ્હોડવાનું કામ આપ્યું. પેલા ઝંમ. એ યથેલા સાહેબે કહ્યું:  
 “ હું મ્હોટા પગારની પ્રોફેસરની ખુરશી છોડી અહીં આવ્યો તે શું  
 આવા હલકાં કામ કરવાને ? માટે મ્હારા લાયક કામ મ્હને આપવા  
 કૃપા કરો. ” પ્રમુખ સાહેબે રોકડું પરખાવ્યું: “ માફ કરો, આપને  
 લાયક કોઈ કામ અમારી પાસે નથી. જેઓ કોઈ પણ ‘ કામ ’ ને  
 —મહેનતને હલકી માને છે તેઓ માટે કોઈ કામ છે જ નહિ. ”  
 શું ગરીબો માટે દળણું દળવાનું અને શ્રીમંતો માટે ગાડીઘોડામાં  
 મ્હાલવાનું સખી આપ્યું છે ? શું એકને ખાવા ભેષ્ય છે અને  
 બીજે હવા ખાધને જીવી શકે છે ? જ્યારે બન્નેને એકજ રીતે પેટ  
 ભરવું પડે છે ત્યારે તે પેટના આરોગ્ય માટે બન્નેએ એકજ રીતે  
 કામ—મહેનત પણ કરવીજ ભેષ્ય. મ્હોટામાં મ્હોટા માણસે પણ  
 કામથી સરમાવું ન ભેષ્ય.

આજકાલ પાણીના નળ ચર્તા સ્ત્રીઓની તનદુરસ્તીને મ્હોટું  
 નુકશાન પહોંચ્યું છે. આ દુનિયામાં એવું કોઈ સુખ નથી કે જેના  
 અંગે થોડુંધણું પણ દુઃખ છુપાયું ન હોય. સગવડ વધવા સાથે  
 નબળાઈ વધતી જાય છે. સ્ત્રીઓ જે વખતમાં માથે પાણીનાં ઘેડાં  
 લઈ કુવા કીનારે જતી, ત્યાં જઈ સાહેલીઓ સાથે વાતચીતથી મનને  
 વિશ્રાન્તિ આપતી, પાણીના પીતળના કે ત્રાંખાના વાસણને ભરથી  
 ધસી ચકચકીત બનાવી ત્હેમાં સ્થવારના સૂર્યનાં કીરણો ઝીલતી  
 અને પોતાના હાથના સ્નાયુને એ શરબ્યાત આનંદી કસરતથી મજબુત  
 કરતી, પછી તે વાસણ કુવામાં ઉતારી પાણી ખેંચવા વડે હાથ, છાતી  
 અને પગને કસરત આપતી, પછી તે વાસણ માથે મુકી મર્યાદા  
 સહિત ગજગતિ ચાલવાનો અભ્યાસ કરતી: એ-સર્વે આનંદી વિચારો  
 પ્રેરનારા અને તનદુરસ્તીને પોષણ આપનારા દિવસો હવે ચાલ્યા ગયા



છે. કુવાના રચક ગુણવાળા પાણીને બદલે હવે આપણે નળનાં બાદી કરનારાં પાણી પી નિર્બળ બનીએ છીએ નળની શોધ થતાં આજે તે પાણીનો ઉપયોગ પરચુરણ કામોમાં થતો હોય અને 'શ્રીઆ કુવાનું' પાણી ભરી ભાવી કુદુંબને પાતી હોય તો કેવું સારું ?

રસોઇ કરવાનું કામ તો શ્રીનું જ છે. નોકર પાસે રસો કરાવનાર શ્રી ખરેખર પતિ અને પુત્રોને દગો દેનારી સ્ત્રી છે. પ્રેમના વિચારોથી એક શ્રી પોતાના પતિ માટે રસોઇ પકાવશે તે પ્રેમના વિચારો પેલા પૈસા સાટે ભાડલુંબનું કામ કરનારા રસોઇખ ના મગજમાં કદી સંભવશે કે ? રસોઇ પકવનારના 'વિચારો' ઉપ તે રસોઇ જમનારના 'વિચારો' નો ફટલોક આધાર રહેલો છે. વાતની કોઇથી ના કહેવાશે નહિ. જૈન ગ્રંથોમાંની પુણીઆ શ્રાવકની વાત સૌને યાદ હશે. કુવિચાર થવાના કારણ તરીકે લેણે એમ કદંપન કરી હતી કે જમવામાં આવેલી રસોઇ બીજા કોઇના હાથની બનાવેલ હશે. આપણે ફેટલીકવાર જોઇએ છીએ કે, અમુક માણસ પોતાના પ્રેમાળ પત્નીના હાથની રસોઇ જમવાથી જોડેલો તનદુરસ્ત અને મજાબુત બને છે તેટલો બીજાના હાથનો રસોઇ જમવાથી નથી બનતો કારણ એ છે કે, તે શ્રી રસોઇ બનાવતાં હોમાં કોઇ જીવજંતુ આવી જાય અને પતિની તબીબતને ધકકો ન લાગે એ બાબતની પુરતી કાળજી રાખે છે, વળી તે શ્રી રસોઇ બરાબર પાકી છે નહિ તે તપાસવાની કાળજી રાખે છે, અને રસોઇ બનાવતાં તેમજ પીરસતાં એના મનમાં એવોજ સંકલ્પ થયા કરે છે કે તે રસોઇ જમવાથી તેણીનો પતિ તનદુરસ્ત અને સુખી થાશે ! આ સંકલ્પ બળ ખચીત જ હોના પ્રેમપાત્રને ફેટલેક અંશે ફાયદો કર્યા વગર નથી રહેવું. શ્રીને બદલે ભાખ કામ હોય, બદલે તે અખજપતિની પત્ની હોય

પણ પતિ અને પુત્રો માટે રસોઈ તૈયાર-કરવાનું અને પીરસવાનું કામ તથા પોતાનાં બાળકોને ઉછેરવાનું કામ તેણીએ જ કરવું જોઈએ. બાળકો નોકરની સંભાળમાં મુકવાથી સેંકડે ૯૯ ટકા તો ખીગડવાનાં જ. નોકર જેવી જ અકલ્પ અને નીતિ તહેમનામાં આવવાની. કહેવત છે કે “ પક્ષીની સોજતમાં પણ રહે તો ઉડતા નહિ તો ચેકતા પણ શીએ. ” જે સ્ત્રી બાળકને જન્મ આપતાં શરમાતી નથી તે તે જ બાળકને પય:પાન કરાવવામાં કે ઉછેરવામાં શરમાય કે કંટાળે તે સ્ત્રી પૃથ્વીની સપાટી પર બોળરૂપ છે.

સુધરેલી દબ્બ મુજબ કસરત કરનારી સ્ત્રીઓ ટેનીસ કે ગ્રીવી ક્રાઇ ખર્ચાળ રમતો રમવાનું પસંદ કરે તે કરતાં દળવા ખાંડવા અને પાણી ભરવાની કસરત તહેમને હજારગણો લાભ કરવા સાથે વખતનો સદુપયોગ કરાવનારી અને દ્રવ્યનો ખર્ચાવ કરાવનારી થઇ પડશે. કસરતની કસરત અને કામનું કામ, એમ એક વખતે એ અર્થ સરે એ શું ખોટું ?

શ્રીમંતોના ઘરની સ્ત્રીઓ માટે કેટલાંક કામો બહુ સારા બતાવી શકાશે. ઘરની બાજુમાં બગીચો બનાવી તહેમાંના છોડને પાણી પાવાનું તથા સારસંભાળનું કામ કરવાથી શરીરને કસરત મળવા ઉપરાંત પોતાના મનમાં સુંદરતાની સારી છાપ બેસવા પામશે. કુદરતમાંથી તહેમને કાંઈ કામળ ગુણો શીખવાના મળશે.

આ ઉપરાંત જાહેર હિતનાં કેટલાંક કામોમાં સ્ત્રીઓ પોતાનો વખત ગુજારી શકે તેમ છે, કે જે વડે પોતાના શરીર તેમ જ મનને કસરત મળવા સાથે જાહેર સેવા ધણી સારી રીતે બજાવી શકાય.

તા. ૨૭ જુન ૧૯૧૦

# પડસુંદીબાઈની અરજ.

મહેરબાન 'જૈનસમાચાર' ના અધિપતિ સાહેબની હજુરમાં—

હું નીચે સહી કરનાર પડસુંદીબાઈનો વકીલ આપ સાહેબને  
અરજ ગુજારવા રજા લઈ છું કે—

મારું કુલ, મીસ પડસુંદીબાઈ એક નિરાધાર અને નિર્દોષ ખાનદાન  
ઘરની બાઈ છે, કે જેના ઉપર બેહદ જીલમ ગેરબાબબી રીતે ગુના  
રવામાં આવે છે. આપ સાહેબની ઠાટમાં એક વખત આ મુકદ્દમા  
આવી ગયો હતો અને આપે એવું જજમેન્ટ આપવા કૃપા કરી હતી  
કે એ નિર્દોષ બાઈને સતાવવી એ માણસાઈનું બૂધણ નથી, અને એ  
ગુન્હો કરનારને 'પાપી' એવી છાપ કપાળમાં મહોડવા મહારા કુલે  
આપને કૌરવી અરજ આપે એવા શબ્દો સાથે રદ કરી હતી કે ભવિષ્યને  
માટે તહોમતદારો સારી વર્તણૂક ચલાવશે એવી આશા સાથે હાથ  
તે શિક્ષા મુદતવી રાખવામાં આવે છે. પરંતુ મહારે અપેક્ષ કહેવું પડે  
છે કે, આપની એ આશા તહોમતદારોએ ફક્તીબૂત કરી નથી, બલકે  
તેઓ હમેશ માફક અને તેથી પશુ કદાચ વધારે પ્રમાણમાં મહારા  
કુલને સતાવે છે અને તહેને ટીપી-કચરી અગ્નિપર મુકે છે, જે પીકાથી  
મહારું કુલ ઘણુંજ આકુળબાકુળ થઈ એ અસહ્ય દુઃખમાંથી પોતાને  
છોડાવવા આજે પ્રીથી આપને અરજ ગુજારે છે.

આપ નામદારને વિદિત થાય કે હમણાં તહોમતદારોના તહેવારના  
દિવસો નજીકમાં આવે છે, કે જે વખતે તેઓ દરેક પ્રાણીની દયા  
માટે મ્હોટા મ્હોટા સાવણો કરશે, એમના સાધુઓ વ્યાખ્યાનમાં જીવ-

દયાની ભુંગળ પુઠ્ઠો અને એમના શેઠીઆઓ કસાઇને પૈસા રળાવી ઉત્તેજન આપવા જેવી જીવદયા કરશે; એવી રીતે જે વખતમાં બધા જીવોની દયા પાળવામાં આવનારી છે તે વખતમાં મહારા કુલ જેવી ગર્ભવતી સ્ત્રી કે જેના પેટમાં હજારો બાળકો ખીચીખીચી બધાં છે તેની દયા માટે જો તે તહોમતદારો કાંઈ બક્ષ ન આપે તો આપ મહેરબાને મહારી પ્રથમની અરજી ધ્યાનમાં લઇ 'પાપી' એવી ધગધગતા લોઢાની છાપ હેમના કપાળમાં મારવાનો હુકમ કરવો.

આપ નામદારની અરજદારણુ વિશેષમાં જણાવવા રજા લે છે કે, માત્ર ઠપકાથી આ તહોમતદારોને લાજ વળે તેમ નથી. કારણ કે એવા ઠપકા તો મહારાકુલની દયા ખાનારા હેમના પરમ ઉપકારી ધર્મોપદેશકાએ ભર સભા વચ્ચે ધણીવાર દીધા, પરંતુ તેથી કાંઈ દહાડો વળ્યો નથી અને આપ નામદારની અરજદારણુના દુઃખમાં કાંઈ કમીપણું થયું નથી. માટે ઉપરોક્ત શિક્ષા શરમાવવા આપે કૃપા કરવી જોઈએ.

આપ નામદાર આ ન્યાય આપવાથી યેવડો લાભ ઉપજીવી શકશે. એક તો આપની નિરપરાધી પ્રયાદણુ બાઇ અને તેના પેટમાંના હજારો ગર્ભો બચશે તેની આશિષ આપને મળશે. અને વળી તહોમતદારોને પણ—એ શિક્ષાથી જો કે એક યે દિવસ કપાળમાં થતી બળતરાને લીધે ગુસ્સે થશે પણ—હમેશાને માટે હેમને ફાયદો જ થશે, તે એવી રીતે કે હેમના શરીરમાં કાંકરા—જીવાત વગેરે જતું બંધ થવાથી તથા હલકી જાતના ધઉં પેટમાં પડતા બંધ થવાથી તેઓને બચકર દરદોના સંભવમાંથી મુક્તિ મળશે. અને હેમની નાજીક થઇ ગયેલી—પોલકા અને ગાદી તકીયામાં મળહ માનનારી મીસીસો હાથે દળવાની તકલીફ લેશે તેથી હેમનાં શરીર વધારે મજબુત થશે, એટલે હેમના પતિને

ડાકટરોનાં ધર ભરવા નહિ પડે, અને હોમની પ્રજા પણ મજ  
 ઉત્પન્ન થશે, કે જે હોમને માટે ફાયદાનું કારણ થઈ પડશે. <sup>૧</sup>  
 એ મહેનતને લીધે તે મીસીસોનાં શરીર ખુબસુરત પણ થશે, <sup>૨</sup>  
 બેઠે હોમના રૂપમાં મોહનારા વરરાજાઓનાં કાળજી ટાળી હોમ થઈ

આ પ્રમાણે અરજદારની વિનંતિ મુજબ શિક્ષા દ્વારા  
 ફરિયાદીને જોડેલા લાભ છે તેટલો તહોમતદારોને અને <sup>૩</sup>  
 મીસીસોને તેમ જ હોમની ભવિષ્યની પ્રજાને તેમજ હોમના <sup>૪</sup>  
 [ કારણ કે હિંસાથી નિપજતો ખોરાક ખાવો પડે છે તે, પડસું  
 થવાથી નહિ ખાવો પડે ] સંબંધિત અકથ્ય લાભ થશે.

લી. આપ નામદારનો નમ્ર સેવા

દયારામ સત્યપ્રસાદ.

તે, પડસુંદીઆઈના મફતીઆ મુખાલા  
 તા. ક:—હું કહેવું વીસરી ગયો હતો કે, મહારા કુલને રાખા  
 વીને જે લોકો ખોરાક બનાવે છે તે ખોરાક ( વગર આનાકાનીએ )  
 બહારનારા પચ મહાવ્રતધારી-મહા દયાળુ કહેવાતા જૈન સાધુશ્રીઓને પણ  
 આપના જજમેન્ટમાં કાંઈક ઠપકો લખશે તો તે ગેરઈન્સાફ ગણાશે નહિ.

દ. સ.

તા. ૨૬ ઓગસ્ટ ૧૯૦૭

# ફળૂલ ખર્ચ તે શું?

માત્ર સંસારવ્યવહારનાં ખર્ચ જ ફળૂલ  
ગણાય કે ?

ધાર્મિક સ્વર્ચને નામે થતાં ફળૂલ સ્વર્ચ ઓછાં કરવાની  
ચલવલ માટે આવી પહોંચેલો ધરવત.

(૧)

ફળૂલ ખર્ચ એટલે નકામા ખર્ચ. જ્યાં મુદ્દલ ખર્ચ કરવાની  
જરૂર ન હોય અગર જ્યાં જે પૈસાથી ચાલે તેમ હોય ત્યાં જે  
ચાના ખર્ચી નાખવા તે ફળૂલ ખર્ચ. હવે ફળૂલ ખર્ચમાં પણ  
જે ભેદ છે. કેટલીક જાતનાં ફળૂલ ખર્ચ “ નિર્દોષ ” ( INNO-  
CENT ) છે અને કેટલીક જાતનાં ફળૂલ ખર્ચ ધરમાં પૈસા  
આછા કરવા ઉપરાંત બીજી રીતે પણ નુકશાન કરનારાં છે. પુત્રીના લગ્ન-  
માં પુત્રીને પોતાની શક્તિથી પણ વધારે કિંમતનો ‘ કરીઆ-  
વર ’ કરવામાં તેમજ મડપને લગ્ય બનાવવામાં અને જાનૈયાને  
તરેહ તરેહનાં જમણુ જે વખત આપવામાં કરાતું ખર્ચ ‘ ફળૂલ ’  
કહેવાય પણ તે ‘ નિર્દોષ ફળૂલ ખર્ચ ’ કહેવાય; ત્હેનાથી કાંઈ (મા-  
લીકની તીજેરી સિવાય બીજા ) કાઢને નુકશાન થતું નથી. પરંતુ

મરનાર પાછળ કરાતા ' હઠાડા ' માં થતું ખર્ચ એ વૃક્ષમાનકાર  
 ફળૂલ ખર્ચ છે, કારણ કે એથી એક તો પૈસાની હાની થવા ઉપરાંત  
 ધણાના આત્માને મલીન બનાવવાનો દોષ નીપજે છે. જમણું એ આ  
 નદતું ચિન્હ છે; કાંઈ માણસ મરે અને બીજાઓ તેના મરણમાં  
 આનંદ માને એથી તે જમનારાઓનો આત્મા નિર્ધૃષ્ટ-નિર્દય-નિષ્કુર  
 બની જાય છે. હમેશ જોને જનવરોની કતલ કરવી પડતી હોય તેનો  
 આત્મા જેમ કઠોર થઈ જાય અને તે આકંઠ કરતા જનવરની ગરબ  
 પર છુરી ફેરવતાં પણ હસે, વાતો કરે અને મ્હોંમાં કાંઈ ધિરાઈ પણ  
 હોમે; એને મન કતલ કરવાનું કામ એક રમત જેવું થઈ રહે છે,  
 એટલો બધો એનો આત્મા નિષ્કુર-નિર્ધૃષ્ટ થઈ જાય છે. તેમ મર-  
 નાર પાછળ જમવાથી—અલંકારી બાપામાં જાલીએ તો મડદાની  
 છાતીપર બેસીને જમવાથી—જમનારાના બાવ નિષ્કુર બની જાય છે.  
 એક હિંસક શૂરાપીઆન કરતાં એક દયાળુ હિંદુ પોતાના જાતી-  
 ભાઈઓની આંખો દયા ખાય છે એવું કાંઈ કારણ હોય તો તે એટલું-  
 જ કે શૂરાપીઆનો કતલ વખતે કતલ ગમે તેટલી કરતા હોય પણ  
 મનુષ્ય પચેન્દ્રિય પ્રાણીના મૃત્યુ બાદ કદી આનંદસૂચક જમણું જમતા નથી  
 ફળૂલ ખર્ચ માટે ધણાએ વક્તાઓએ અવાજ ઉઠાવ્યો છે અ-  
 સાધુ મુનિરાજે તો હમેશ પોકાર કરતા જ રહ્યા છે. સાધુઓ  
 ત્યાં સુધી કહે છે કે, " નાક વધારવા ખાતર ફળૂલ ખર્ચ ક-  
 પાપમાં પડનારાઓ ! ત્હમે મરીને લાંબા નાકવાળા તિર્યંચ બનશો  
 આથી વધારે શિક્ષા-વધારે ધારતી બીજી કંઈ હોઈ શકે ?

પરંતુ તેમ છતાં સાધુઓના તે ઉપદેશની અસર અઘણિ ૨  
 લેશ માત્ર થઈ નથી. આજ સુધીમાં કાંઈ પણ ગામમાં ફળૂલ ખર્ચો  
 બધ થયા નથી. તેવું કાંઈક કારણ હોવું જોઈએ. અમને તો જણાય છે

કે, સાધુજીના આ ઉપદેશની મુદ્દલ અસર ન થવાનું કારણ એ હશે કે એક તરફથી સાધુજી કુશલ અર્થ કરવાનું કહે છે, ત્હારે બીજી તરફથી ધર્મની શોભાના નામથી અર્થ તો વધારવાનો ઉપદેશ સીધી કે આડકતરી રીતે કર્યા કરે છે. દાખલા તરીકે દીક્ષાના વરઘોડામાં હૃદયી ન્યાદે ધામધુમ અને અર્થ કરવામાં આવે છે. સંસારથી ભાગનારો— ‘જીવ લાઇને હડી કહાડનારો’ માણસ શું સંસારવૈભવ તરફ પાછું વાળીને જોઇ પણ શકે ? કે એક દિવસ પછી ‘ત્યાગી’ થનારને માગીતાગી આણેલાં કિમતી દાગીના અને સુંદર વસ્ત્રો પહેરાવી ઘોડે કે-પાલખીએ ખેસાડી ગામમાં વરઘોડો કહાડવામાં આવે છે; કટલીક જગાએ આવા વરઘોડા ૨-૪-૫ દિવસ સુધી કહાડવાનો રિવાજ છે ! લગ્નનાં ‘પુલેકાં’ જેવી આ ધામધુમ એક ‘ત્યાગી’ બનવા તૈયાર થયેલાના સંબંધમાં કરવાથી આપણે ત્હેને સંસારનો સ્વાદ ( કે જે તે માણસ પ્રાયઃ ગરીબ હોઇ અગાઉ ચાખવા પામ્યો નહિ હોય ) ચુખાડીએ છીએ. આપણે ત્હેને વૈરાગ્ય ઉપજાવવાને બદલે-વૈરાગ્યના વિચારોમાં પુષ્ટી આપનાર ચઇ પડવાને બદલે સસારની મજાહ ચખાડીને ત્હેની લાલસા લગાડીએ છીએ. ખરેજ આ લાલ નહિ પણ હાની છે. એમ કહેવામાં આવશે કે આગળના વખતમાં મ્હોટા મ્હોટા રાજાઓ બીડી ધામધુમથી દીક્ષા લેતા તેઓના વૈરાગ્યને શું તેથી ધક્કા પહોંચતો ? અમે કહીશું, રાજાઓએ વૈભવ ધણો જોયો હોવાથી તેઓને કાંઇ તે વખતનો વૈભવ મંદ પાડી શકે નહિ. વળી તેઓ માત્ર જૈનશાસનની લોકોમાં પ્રસિદ્ધિ અર્થે—અને પોતાના રાજ્યધર્મ તરીકે જૈનધર્મ સ્વીકાર્યો છે તે દર્શાવવા ખાતર તેમ કરે છે; જ્હારે આપણે તો એક ભાવસાર, પાટીદાર, કાળી કે બ્રાહ્મણનો છોકરો કે જ્હોને ખાવાના પણ સાંસા હોય છે ત્હેને દીક્ષા આપતી વખત બીજા





અમારા કથનનો ઉપો અર્થ કરી લેવાને સંસ્કરવાનો ધર્મી  
 જોડાઓની તકલીફ બચાવવા ખાતર અમે આટલો પ્રયત્નો  
 કરી લઈશું કે, અમારી ઉપલી ટીકા સર્વ સાધુઓને જાણ પડતી નથી.  
 કેટલાક સાચા વૈરાગ્યવાળા મહાત્માઓ પણ છે અને હેમની તારીફ  
 કરવાના અનેક પ્રસંગો અમે પોતે લીધેલા છે.

કહેવાની મતલબ એ છે કે, જેમ યતિઓના જમાનામાં ચાલતા  
 શિષ્ય ખરીદવાના રીવાજને અમે ધિક્કારીએ છીએ તેમ સાધુવર્ગ પૈકી  
 જેઓ શિષ્યોને લાલચો આપીને મુડે છે તે તરફ પણ અમે અમારો  
 સખ્ત અણગમો જાહેર કરીએ છીએ. કારણ કે, એથી એક તો ધર્મની  
 હેલણા ચાય છે, અને બીજું આવકાને ફળૂલ અર્થ ચાય છે. રૂપામહેરો  
 'ઉછાળવી, બેન્ડ વાળ' વગડાવવાં, હજાર શ્રીફળની દહાણીઓ કરવી,  
 હજાર પાંચસો બહાર ગામના લોકોને ૨-૪ દિવસ સુધી જમાડવાનું  
 અર્થ કરવું: આ સર્વ વધુ પડતું અર્થ-ફળૂલ અર્થ છે. ઘણી વખત  
 અમે પોતે કેટલાક આવકાને પોકાર કરતાં સાંભળ્યા છે કે "શુ"  
 કરીએ જાણ, મહારાજને પોતાનો વિસ્તાર વધારવો છે અને એની  
 નકિમત અમારે ભરવી પડે છે. ધામધુમમાં કમીના રહે છે તો ચૂરને  
 ખોટું લાગે છે અને એમને સંતોષકારક કામ કરવામાં અમે ખરાબ-  
 ખસ્ત ચર્ષ જઈએ છીએ." કેટલાક વધારે સાધનોવાળા અને ભક્તિવાળાઓ  
 આવી ખૂસ નહિ પણ પાકતા હોય, પણ તેથી તે અર્થનું સાર્થક થયું માની  
 વ્યકારો નહિ. જૈન ધર્મ કાંઈ વરઘોડાના બાલ દેખાવો અને લલકાઓથી  
 'ઉજળો' દેખાવાનો નથી. અને જે ધામધુમથી જ ધર્મ 'ઉજળો' દેખાવા-  
 નો સિદ્ધાંત કબુલ રાખવો હોય તો નાટકના ફાંકડા જરીઆન પોજાક  
 માં જનન મચેલા અખ્યાન 'છાએલા' અને 'છાએલીઓ' (૩૫  
 વર્ષની પ્રજા માથે જોડેલી નાટકના પોસાકવાળી છાએલીઓ કે કમી-

સીઆ ? ! ) સાથે લાંબું સરખસ કઠાડનાર મંદીરમાર્ગી બાપચો અને  
 હેમનાથી પણ વધુ ઠાઠ કરનાર વૈષ્ણવ મહારાજનો ધર્મ આપણા  
 કરતાં વધારે ' ઉજળો ' માનવો પડશે. એક તરફથી આપણે ( ખી-  
 નાં કારણો સાથે ) આરંભસમારંભના કારણથી મૂર્તિપૂજનો નિષેધ  
 કરીએ છીએ અને ખીજી તરફથી દીક્ષા અને વરસી તપના નામે  
 એવાજ આરંભ-સમારંભવાળી ધામધુમ કરીએ છીએ. આપણી જાતેજ  
 આપણે પ્રતિરૂપધીઆને ટીકાતું કારણ આપીએ છીએ અને પછી  
 મુકારે આપણા આપેલા કારણ ઉપર તેઓ સવાર થાય છે ત્યાં  
 ડાહ્યા ડમરા બનીને આપણે બોલીએ છીએ કે " એમને તો નિંકા  
 ટેવ પડી છે ! બલા, તેથી અમારું શું જાય છે ? એમનો જીવ નરક  
 અધિકારી બને છે. " કેવો સંતોષ ! વ્યાજખી ટીકા કરવા માટે નરક મળ  
 હોત તો જૈન ઉપદેશકો ધણીએ ટકરો મિથ્યાત્વનાં કામોના સંબંધ  
 મારે છે હેમની શી દશા થશે તે વિચારવા જેવું છે. આપણે હ  
 મ્હાઈ-ત્હાઈ છોડી તટસ્થ તરીકે ન્યાય તોળવો જોઈએ છે.  
 નગરમાં એવી પક્ષાપક્ષી નથી કે મંદીરમાર્ગ અગર વૈષ્ણવની જે  
 માટે હેને નરકમાં નાખવો, તે જ ક્રિયા એક સ્થાનકવાશી જૈન કરે  
 હેને મોક્ષમાં લઈ જવો !

દીક્ષાનાં ખર્ચ અમારી આંખે ખુલે છે હેવું કારણ એ છે  
 દીક્ષાઓ દરસાલ જૂદેજૂદે સ્થળે ૨૦-૨૫ હોયછે-હોયછે ને હ  
 છે જ. અને તે પાછળ હજારો રૂપીઆનો ધુમાડો થાય  
 અમારા સ્વધર્મીઓના ધરના ખુણામાં જે પૈસા દાટેલો પડ્યો હોય  
 ફળૂલ વપરાઈ જાય તે કરતાં મુદ્દલ ન વાપરવાની કૃપણતા તે જ  
 એ અમે વધુ પસંદ કરીએ છીએ. " સંધરેલો પૈસો આજ  
 તો ખીજે દાઢ વખતે પણ ખર્ચાશે. " હેને વ્યાજખી સલાહ ન

નારે કાઢ મળી આવશે ત્યારે અર્થવાના ઠેકાણાની પાત્રતા હેના મગજમાં ઠસવાથી તે આપોઆપ છુટા હાથે તે અર્થશે. દીક્ષાપાછળ ૩. ૨૦૦૦ અર્થવાને બદલે એક 'ભિક્ષુક' બનનારને ભિક્ષુક જેવીજ — એટલે વગર પૈસાની ક્રિયા વડે દીક્ષા આપી તે પ્રસંગે આવી પહોં. એલા ૫-૨૫ બહાર ગામના માણસોને એક દિવસ જમાડવા પુરતું અર્થ કરી કુલ રકમ જ્ઞાનભક્તિ કરવામાં વાપરવામાં આવે તો કેવું સારું? પોતાના ધારેલા ગુરુને શિષ્ય જોઈતો હોય તેટલા ખાતર ૩. ૨૦૦૦ અર્થનાર એવા ૧૦૦ માણસો પૈકી ભાગ્યેજ ૧ માણસ એવો હશે કે જેણે કદી પુસ્તકાલયમાં ૩. ૧૦૦ અર્થ્યા હોય કે નિરાશ્રીતોને પોષવામાં ૨૦૦ અર્થ્યા હોય કે ચપળ નિરાધાર સ્વધર્મી આળકને ભણાવવામાં ૫૦ અર્થ્યા હોય.

જહેને દીક્ષા લેવી છે-જહેને મિશ્નવું બનવું છે તેને કાઈજાતની ધામધુમનો શોખ ન લગાડો, તેને વૈરાગ્યપુષ્ટિના જ પ્રસંગો આપો; આથી તેનો આત્મા બલવાન થશે અને વળી ફળૂલ અર્થ ધર્મને નામે થતું અટકશે. કાઢ સાધુ એવો નીકળશે કે જે પોતાના શિષ્યને દીક્ષા આપતી વખતે વરઘોડા કે પડી રહેવાનાં ધૂટાં પાનાં પાછળ થતા અર્થને વધુ લાભકારક ખાતામાં લઈ જવા ભક્તોને સમજીત આપે ?

સાધુના ચાતુર્માસમાં તો વળી બેહદ ફળુલ અર્થ થાય છે. અમુક સાધુ તો મ્હોટા કહેવાય, માટે એમનું ચાતુર્માસ માગવા પહેલાં તે ગામનો સંઘ એકઠો મળીને અર્થ માટે પહેલાં વિચાર કરે અને ફાળો કરીને પછીજ મહારાજને આમંત્રણ અપાય ! મહારાજ સાહેબ થોડા દહાડા તો ભાવ ખાય અને “ અવસરે વાત; જેવી પ્રસના ” એવા જવાબ આપી ‘તાણી ઝાલ’ તો કહે ‘જોર આવે છે’ એવો છાટ કરે. છેવટે તે જ જગાએ ચાતુર્માસ કરે અને લાંબી લાંબી કઠેલી-

એ જાણવરાયે કે જાણવાની આડકતરી સૂચના કરે. ( એમને  
આરંભ-સમારંભ નાલાગે ! ) અને પછી પ્રભાવનાઓના અર્થ લખાવે  
થાય; એકેક દિવસે પાંચપાંચ સાત સાત પ્રભાવનાઓ વળી માસમાસ  
લખીને દર્શન માટે આવકોને તેડાવે. હું મને જમાડવામાં સંકેતો રૂપી  
આતું આધિપત્ય મુકાય તે તો જુદું. આવાં ફળૂલ અર્થ આવકોને  
યા બીજી રીતે ખુલા ઉપદેશથી યા તો કોઈની દ્વારા કે ઇસારાથી કર-  
વાની પ્રજા પાડે એટલે પછી આવકો કે જેઓ “ પક્ષ વાણીઆ,  
છે તે પણ મનથી સમજી જાય કે, મહારાજ સાહેબ સંસાર બંધ-  
હારનાં ફળૂલ અર્થ તો કમી કરવા કહે છે અને ધર્મને નામે  
( અર્થ નહિ પણ ) ફળૂલ અર્થ તો કરાવે છે ! પછી એમને ઉપ-  
દેશ કેમ અસર કરે ? ખરું છે કે મુનિ ‘ અકિંચન ’ છે, એમને કોઈ  
પણ અપત્તી નથી; પણ એક માણસના નિમિત્તે ૧૦૦૦ રૂપીઆ ખ-  
ર્ચવા અને એક માણસને પોતાને ૧૦૦૦ રૂપીઆ આપવા એ બંને;  
આપનાર સખસને માટે તો એક સરખું છે.

અમારું આ લખાણ કોઈ અમુક સાધુને ઉદ્દેશીને લખાતું નથી  
એ અમે અમારા આત્માની સાક્ષીએ કહીએ છીએ. સંકેતો ૯૦ ટકા  
બાબતોમાં આમ જ બને છે માટે સામાન્યતઃ સૂચન અર્થે લખીએ છીએ.  
અમે ધર્મને નામે ચર્તા બીજી ધણી જાતનાં ફળૂલ અર્થોના સંબંધ-  
માં અમારા વિચારો આ કોલમોમાં પ્રકટ કરવાના છીએ; પણ તે  
સર્વ માત્ર દિલેચ્છુ બુદ્ધિએ જ, નહિ કે નિંદક તરીકે. નિંદા અને દ્વિત  
શિક્ષા વચ્ચેના તફાવત જ્ઞાતે અમારા મુનિવરો અને અગ્રેસર આવકો  
સમજતા થશે ત્યારેજ અમારા સંધનો ઉદ્દય થશે.

ફળૂલ ખર્ચ કેટલી જાતનાં છે એ સમ્બંધમાં ગતિકમાં પુષ્કળ કહેવાઇ ગયું છે. ધર્મ નિમિત્તે થતા ફળૂલ ખર્ચ પણ સંસારવ્યવહારમાં થતા ફળૂલ ખર્ચ જેટલાજ નહિ ઇચ્છવા યોગ્ય છે એમ પણ કહેવાઇ ગયું છે; અને દીક્ષા પ્રસંગે થતી કેટલીક નકામી ધામધુમના સંબંધમાં પણ ઇસારો કરાઇ ચુક્યો છે. આજે બીજી કેટલીક જાતનાં ધર્મ નિમિત્તનાં ખર્ચમાં સુધારો કરવાની આવશ્યકતા સૂચવવા ઇરાદો રાખીએ છીએ.

દીક્ષા વખતે ધણીએક જગાએ એવો રીવાજ છે કે દીક્ષા લેનારનાં સર્ગા-સબંધી તથા બીજા કેટલાક પુરૂષો ચાર આનાથી માંડીને સો સો રૂપિયા સુધીનાં 'પાનાં-પુસ્તક' વહોરાવે છે. હવે આ રીવાજનો મૂળ આશય તો જ્ઞાનનાં સાધન પુરાં પાડવાનો હશે. અને કયો મૂર્ખ, જ્ઞાનનો સાધનની વિરૂદ્ધ યોદ્ધા ઇચ્છશે ? પરંતુ હાલ જે રીઠીથી 'પાનાં-પુસ્તક' વહોરાવવામાં આવે છે તે રીઠી જ્ઞાનનાં સાધન ખરે જ પુરાં પાડે છે કે કેમ તે જોવાનું છે. ત્યાર પછી એ જોવાનું છે કે, એ સાધન જરૂરજોગનાં છે કે વધારે પડતાં છે ? ત્રીજું એ જોવાનું છે કે હાલની રીઠી લગ્ન વખતે સર્ગાજ્ઞાલાં તરફથી અપાતા 'ચાંડલા 'તું' અનુકરણ તો નથી ? ! અને એમ હોય તો ત્યાગનું ચિન્હ દીક્ષા અને સંસારનું ચિન્હ લગ્ન એ બેને વરઘોડો, વારણાં, ચાંડલો વગેરે વડે એક સરખા બનાવી મૂકવાનો દોષ તો લાગતો નથી ?

દીક્ષા વખતે જે ચાર લઘીઆઓ પાનાં પોથી લઇને બેસે છે. એ નામનો માણસ હોમની પાસેથી આચારાંગ સૂત્રનાં દસ પાનાં ખરીદીને દીક્ષાના ઉમેદવારને ( પોતાના સગપણનો ખ્યાલ કરીને—

ઢાળ-ઢોળ વિચારીને ) વહોરાવે છે. બ, નામનો માણસ દશવૈકલિક સૂત્રનાં ૨૦ પાનાં વહોરાવે છે. ક વળી જ્ઞાતાળનાં ૫ પાનાં વહોરાવે છે. આમ જૂદાં જૂદાં પુસ્તકોના અધુરાં પાનાં તે ઉમેદવારને શું કામ લાગે ? વળી ધારો કે એક આખું સૂત્ર વહોરાવવામાં આવે છે; અમારા ધારવા પ્રમાણે આખું સૂત્ર વહોરાવનારે પણ પ્રથમ તપાસ કરવી જોઈએ કે તે ઉમેદવારના ગુરૂ પાસે તે સૂત્ર છે કે નહિ ? જો હોય તો બેવડી પ્રતની કશી જરૂર નથી. એકેક ગુરૂના બેટલા શિષ્ય હોય તે દરેક પાસે આચારાંગ કે દશવૈકલિકની એકેક બખ્ખે પ્રતો પ્રાયઃ રખાય છે; આખું સાર્થક શું ? એક રીતે જોતાં આ તો માત્ર 'ઉપાધિ' રૂપ થઈ પડે છે- 'પરિગ્રહ' અને 'મ્હારું' 'ત્હારું' છોડવાને બદલે ઉલટું તે વધી પડે છે. ખરું કહીએ તો એક જ સંધાડના સઘળા મુનિવરો માટે એક સંદ્રલ પુસ્તકાલય કે ભંડારો એક જ ગામમાં ( પ્રાયઃ ગાદીના સ્થળે ) જોઈએ, કે જ્યાંથી તે સમુદાયના દરેક મુનિ ત્હોનો લાભ લઈ શકે; અને દરેક દીક્ષા પ્રસંગે જ્ઞાનના ખરડામાં થતી રકમમાંથી બીજાં નવીન-પુસ્તકો ખરીદીને તે ભંડારમાં ઉમેરવાનો રીવાજ રાખવો જોઈએ. અથવા જુના નહિ મળી શકે તેવા ગ્રંથોનું સંશોધન કરાવવું જોઈએ.

હાલના આપણા મ્હોટામાં મ્હોટા પુસ્તકભંડાર તપાસીશું તો ત્હોમાં એકના એક સૂત્રની ૫-૧૫ પ્રતો સિવાય બીજી કશું લાગીશું નહિ વાંચવા લાયક ગ્રંથો, પેપરો વગેરે ખરીદવાની કે જુની પ્રતો મેળવવાની દરકાર કોઈ ભંડારવાળાએ અઘાપિ મુઘી બતાવી નથી પરિણામ એ આવે છે કે, એ ભંડાર કશા કામમાં આવના નથી અને જૈન ધર્મના તત્ત્વ સંબંધી જાણપણું લોકોમાં પ્રસરી શકતું નથી. માટે સૌથી સારી રીત

તો એ છે કે, દરેક સંઘાડાંની ગાદીના શહેરમાં 'સેન્ટ્રલ પુસ્તક ભંડાર' સ્થાપીને તેમાં એકદર સૂત્રોની એકેક યા બબ્બે પ્રતો તથા તત્ત્વજ્ઞાનનાં વિવિધ છપાયેલાં પુસ્તકો રાખવાં અને દીક્ષા વખતે થતી આવક-માંથી ધાર્મિક પત્રો તથા પુસ્તકો ખરીદીને અને જુના ગ્રંથો પ્રાપ્ત કરીને પુસ્તકભંડારને વધારે ઉપયોગી બનાવવો. ધારો કે કોઈ ભંડારનો ઉપ-યોગ થતો જ નથી તો પણ પેપરોની ફાઇલો સંગ્રહી રાખવી; ભવિષ્યમાં તે ઘણી જરૂરની થઈ પડે; ભવિષ્યના ઇતિહાસકર્તાઓને તે એક સારામાં સારી મદદ રૂપ થઈ પડે.

દીક્ષા વખતે જેઓ ધુમધામમાં-વરઘોડામાં-જમાડવામાં-સોનાનાં ઝુલ હિડાડવામાં પૈસા ખર્ચવા ઇચ્છતા હોય તેઓએ તે રકમ એમ હિડાડી દેવાને બદલે દીક્ષા લેનાર માણસોને ભણાવવા માટે એક જાથુનો શિક્ષક રાખવામાં જોઈતા ખર્ચ માટેના ફંડમાં તે રકમ આપવી એ વધારે હિતકર પગલું છે.

એક વધુ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે, શ્રીમતો કોઈ વખતેજ દીક્ષા લે છે અને લે છે તો પણ ધર જાળવીને દીક્ષા લે છે અર્થાત્ દ્વાપ-૫૦ હજારની મીલકત બધી ખેરી-છોકરાંને સોંપીને દીક્ષા લે છે. એવાઓએ તો દોલતનો ખેરીછોકરાંના ભરણપોષણ જેટલો જ ભાગ રાખીને બાકીની દોલત કોઈ માનખાતાને અર્પણ કરીને જ નીકળવું જોઈએ. જે આખી દુનીયાને છોડે છે તેને વળી પૈસાનો મોહ કેવો ? પૈસા પોતે વાપરે અગર ખેરી વાપરે તે તો એક જ છે; ખેરી પાસે જોઈએ તે કરતાં વધારે મિલકત રાખીને નીકળવાનો અર્થ જ એ કે પોતાને હજી પુરતો વૈરાગ્ય નથી. પોતાને જો પુરતો વૈરાગ્ય હોય અને પૈસા ખર્ચી મોહ ઉતર્યો હોય તો વધારાની દોલત ધર્મ ખાતે પોતાના હાથેજ વાપરીને નીકળવું જોઈએ. આવા ફક્ત એ ચાર શ્રીમતો નીકળે-



તો પણ જૈનધર્મ ધણો જ દીપે. એક લાખ રૂપીઆ ધર્માંદમાં આપીને દીક્ષા લેનાર માણસ વડે ધર્મ એવો તો, હજારો કેપાસ કે જેનું વર્ણન કરવા અમે અશક્ત છીએ.

બાપા, સન્યાસી વગેરે અન્યધર્મના ત્યાગીઓ ત્હારે સંસાર છોડે ત્હારે આપણા જેવી ધામધુમ કરવામાં આવતી નથી. એટલું જ નહિ પણ તેઓ ધરતીના કયા ખુણામાં વસે છે તે કાંઈ જાણવા પડે પામતું નથી. તેઓ પૈકી કેટલાકનો ત્યાગ આપણા સાધુઓ કરતાં પણ મુકી રહ્યો તેવો હોય છે; જો એમ ન હોત તો “મન્ય લિંગે સિદ્ધા” એમ જૈનશાસ્ત્રકારો કહેત જ નહિ. એઓની આવી ધામધુમ વગરની. હાંદગી જ ત્હેમનું શ્રેય કરી શકે છે. અને આપણે તો દીક્ષા લેવાતી ઉમેદવારી કરવા માંડી ત્હારથી જન્મવાનાં નોંતરાં ચાલ્યાં, પછી વરઘોડા ચાલ્યાં, પછી એક રાજ જન્મ હજુરીઆથી ઘેસાં ચલો જ રહે (અને ત્હેને પરિણામે ખુશામતનો શોખીન બની સભાને શત્રુ બને) તેમ મહારાજ પણ આવકોથી ઘેરાયલા જ રહે (અને પરિણામે પોતામાં સુધારાને અવકાશ છે એ ખ્યાલ જ શુભાવી બેસે) એવટે કાળ કરે ત્હારે પણ ‘નિર્વાણ (!) મહોત્સવ’ ની ધામધુમ કરવામાં આવે (જો કે નિર્વાણ તો આ યુગમાં કાંઈને મળે જ નહિ એમ જૈનશાસ્ત્રકારો જ કહે છે) । આ પ્રમાણે મુનિ તરીકેની હાંદગી ધામધુમમાં જ શરૂ થઈને ધામધુમમાં જ પૂરી થાય છે. આથી ત્હેમને જે સાધના કરવાની હોય છે તે (પ્રાયઃ) એક બાજુએ રહે છે અને બિત જંગલમાં રોકાઈ જાય છે. ખરેખરા ત્યાગીને ધૂટા જ-પ્રશંસકોની ભીડ અને ધામધુમથી ધૂટાજ રહેવું પાલવે. આત્મશ્રેય કરવામાં આવી ભીડ અને ધામધુમ અવશ્ય હરકત કરે, કરે અને કરે જ. અને આપણે જેનો આ જમાનામાં એક પણ ‘યોગી’ અર્થાત્ યોગશાસ્ત્રનો પાર

મતાં પુરુષ ઉત્પન્ન કરી શક્યા નથી હેતુ કારણ જ એ છે કે આપણે  
 મુનિઓને ધામધુમ, માનપાન અને ઉજળા કાથાકુખલામાં રોકી  
 રાખીએ છીએ. આપણે હેમતા ‘અમ્મા પિયા’ મટીને હેમતા  
 શત્રુ બન્યા છીએ. આ વખતે અમને આઠમું ‘અનર્થ-૬૩-વિરમણ  
 વ્રત’ યાદ આવે છે. ખપ કરતાં વધુ ધરવખરો રાખવાથી પણ એ  
 વ્રતનો ભંગ થાય છે, એમ હેમાં કહ્યું છે. શા માટે ? કારણ કે  
 આત્મા એની સારસંભાળમાં રોકાઈને પોતાને સાધવાના હેતુને ભૂલી  
 જાય છે. તો પછી આપણે સાધવા જેવા ધર્મને બદલે ઉપરના દેખા-  
 વો, ખર્ચો, ધામધુમ, ખોટી ખુશામતો વગેરેમાં આપણા વખત,  
 શક્તિ અને આત્માનો દુરુપયોગ કરીએ તો ‘અનર્થ-૬૩’ નો  
 દોષ કેમ ન લાગે ? અને એ દોષમાં મુનિવર્ગ ભાગીદાર  
 કેમ ન ગણાય ? આપણને તારનાર મુનિવર્ગના ઉપકારનો બદલો ને  
 આપણે ખરા દીલથી આપવો હોય તો તો આપણે હેમને તદ્દન  
 પોતાના કલ્યાણમાં જ લાગેલા જેવા ઇચ્છું ને ઇચ્છે, દીક્ષાની ધામ-  
 ધુમ, વાદિવા જનારાં ટોળેટોળાંની ધામધુમ વગેરેથી હેમના આત્માને  
 મુંઝાવવો ને ને ઇચ્છે. અસલના વખતમાં મુનિવરો ગામ બહાર ઉદ્યાન-  
 માં ઉતરતા કે કોઈ શ્રાવકની પોષધશાળામાં ઉતરતા, ઉદ્યાનમાં  
 બોધ્યાન વખતે યાદ કરતાં તેઓ પોતાનું આત્મકલ્યાણ કરવાને  
 જ્ઞાન-ધ્યાનમાં જ ( વગર આડખીલે ) મગ્ન રહી શકતા. હમણાં તો  
 આપણે હેમના આત્મભાવમાં બેલેલ રૂપ છીએ. ધડી સમાધિમાં બેઠા  
 હોય ત્યાં ફલાણી શ્રાવિકા પાઠ લેવા આવી અને ફલાણો શ્રાવક-  
 વાદિવા આવ્યો; હેમની સાથે પણ વિવેક તો સાચવવો જ ને ઇચ્છે અને  
 વિવેક સાચવવા પાછળ વખત કહાડવો જ પડે. કમનસીબે કુદરતે  
 કેઈના હાથમાં ૨૪ કલાકને બદલે ૨૫ કલાકનો વખત કરવાની કે

૮૦ વર્ષના આયુષ્યને ૧૦૦ વર્ષનું બનાવવાની શક્તિ આપી નથી; તેથી આત્મકલ્યાણ માટેના ચોક્કસ કરાયેલા વખતમાંથી જ આ ભંગબળમાં વખત ખર્ચવો પડે છે. ખરેખર આ મોટી ખર્ચ આપનાર આપણે શ્રાવક છીએ. આપણા સારા નસીબે મુનિવર્મ પૈત્રી મોટો ભાગ હજી પોતાનો નફો—તુકશાન તપાસવા જેટલી વધુ-વિદ્યાથી અમ્મ છે; નહિતો આપણને ઊભા પશુ ન રહેવા દેત ! તે પછી ધામધુમો તો ક્યાંથી જ થવા દેત ?

આ લખનારના વડીલશ્રીને એકદા એક ગામડામાં એક અબળા મુનિવરનાં દર્શનને શુભ પ્રસંગ મળતાં હેમણે હેમને વ્યાખ્યાન સંભળાવવા અરજ કરી. બે દિવસ સુધી તો મહારાજ શ્રી મૈત્રેય જ રહ્યા. બહારે બહુ આગ્રહ થયો ત્યારે તેઓ બોલ્યા: “ ભાઈઓ ! હું પોતે જ બહુ જોઈએ હોના લાખમો ભાગ જાણતો નથી તો હેમને શું ઉપદેશ કરું ? મહારે મહારું ધણું સંભાળવાનું છે તે કરવા દો અને પછી અવસરે સૌ સારાવાનાં થશે. ” તેઓ ત્રણ દિવસ અખંડ લાણુવામાં અને સમાધિમાં જ મગ્ન જેવામાં આવ્યા હતા. ચોથે દિવસે તેઓ ક્યારે અને કઈ તરફમાં વિહાર કરી ગયા તે કાંઈને ખબર પડી નહિ ! તે જ્ઞાન્ત, પ્રતાપી અને જ્ઞાનમય મુદ્રાનાં પુનર્દર્શન માટે લોકોએ ઠરેલો સઘળો પ્રયાસ વ્યર્થ ગયો. આ ખરી બનેલી વાતને ૮-૧૦ વર્ષજ થયાં છે. એવાનું કલ્યાણ કેમ ન થાય ? એવાને જ કલાકને ઉપદેશ બીજા સાધુઓના ૧૦૦ વર્ષના ઉપદેશ કરતાં વધારે અસરકારક કેમ ન થઈ પડે ? પણ આજે તો એક સૂત્ર લખ્યા છો વ્યાખ્યાનના રાગડા તાણવા માટે ! પછી હેમાં ખર્ચ જોડું કોણ જેવા બેઠું છે ? “એક અન્યધર્મી સાધુપરની શ્રદ્ધાને લીધે હોના કહેવાથી ૨૦ લાકડો ફૂંચામાં પડીને મૂઆ” એવી એવી વાતો કહીને એવી

અદ્વા પોતામાં રાખવાનો ઉપદેશ કરીને, 'કુંડામાં રતન' જેવા ધન્યતા કાલા વાણીઆઓ પાસે ડોકાં ધૂણાવરાવે; એથી સંભળનાર કે સંભળાવનારનું શ્રેય થવાનું વચન કોઈપણ શાસ્ત્ર આપી શકે નથી. એવાની આસ પાસ ભાવિક શ્રાવકોનાં ટોળેટોળાં દૂર છે અને હેમને વધુ જ્ઞાનની ગરજ વગરના બનાવે છે; વિહાર કરતી વખતે બળ્યે માઈલિ સુધી વળોટાવવા જાય છે અને કહે છે કે એથી અમારો ધર્મ દીપે છે ! ભાઈરે, હમે હમારા ધર્મની આટલી બધી દરકાર શું કામ કરો છો ? તે દરકાર તો શાસનનાયક દેવને હમારા કરતાં ઘણી છે અને હેમની સંકિત પણ ઘણી છે. હમે હમારા આત્માને જ દીપાવો તો બહુ છે. હમે હમારા ઉપકારી મુનિરાજેના આત્માને શું કરવા આવી બીન-જરૂરી ગરબડોમાં રોકી અર્થ વગરની—નિર્થક પંચાયતમાં ઉતારો છો ? હમે ધર્મ દીપાવવા ખાતર નહિ પણ હમારી પોતાની શોભા માટે આવી સઘળી ધામધુમ કરો છો, અગર બહુતો અજ્ઞાનતાથી કરો છો. આમિક ધર્મ નિમિત્તે કોઈ જાતની આવી ભંગજાળની જરૂર નથી.

હવે અમે 'વરણી તપ'ના નામે ચતા ખર્ચના સમ્બંધમાં રહેલું તત્વ સમજાવીશું. તે તપ કેવી રીતે શરૂ થયો, કયા તીર્થ કરના વખતમાં કેવા રૂપે ચતો, હાલ કયે કયે સ્થળે કેવા રૂપમાં થાય છે, તેને નામે કેવી વધુ પડતી ધમાલ થાય છે, હેમાં કયો દોષ છે, તે સર્વ જણાવીશું અને હવે હેને બદલે શું કરવું શાયદાકારક છે તે પણ બતાવીશું. ત્યાર પછી અનેક પ્રકારનાં બીજાં પ્રબુલ ખર્ચો એક પછી એક લખશું.

પૂજા અર્થે અને અયોગ્ય ધામધુમનો એક વધુ પ્રકાર માને  
 તપાસી શકે. કંઠીયાવાડમાં તેમજ બીજાં સ્થળોએ પણ  
 'મુ' નામ સુવિખ્યાત છે. બાર મહિના સુધી એકાંતર ક્ષિપવાસ  
 કરવામાં આવે છે તેને 'વરશી તપ' કહે છે. કંઠીયાવાડમાં આ  
 તપ અક્ષય તૃતીયાથી જ શરૂ થાય છે અને બીજાં સ્થળોએ વર્ષના  
 હરકોઈ ભાગથી તે તપ શરૂ કરી શકાય છે. એ તપનું મહાભૂત તો  
 હું કંઠીયાવાડમાં અને તેમાં પણ કંઠાળમાં છે તેટલું અન્ય સ્થળો  
 નથી. ત્યાં અર્થ અને ધામધુમ સુષ્કળ થાય છે. હવે આપણે આ  
 વરશી તપનું મૂળ તપાસીએ. વરશી તપ એ આખા વર્ષ સુધી (એ  
 તે મહિનાથી બાર માસ સુધી) અખંડ તપસ્યા-૩૬૦ દિવસની તપ  
 સ્યાનું બીજું નામ છે. એ તપ શ્રી ઋષ્યભદ્રે લીધે કરના વખતથી  
 થતો એમ સાંભળવામાં છે. શ્રી મહાવીર દેવના જન્મતાં ૭ માસી  
 તપ હતો; તેઓએ પોતા ૭ માસી તપ કર્યો હતો. એટલે 'વરશી  
 તપ' હવે તેના બરાબરમાં કોઈ કરી શકવું જ નથી. એવા  
 સંઘાણ જ હવે રહ્યા નથી. તો પણ એકાંતર તપસ્યા બાર માસ  
 સુધી કરે છે તેઓ પ્રત્યે નાપસંદગી બતાવવાનો અમારો આશય  
 નથી. તપસ્યા-સર્વ તપસ્યા લાભકારક જ છે. બાર માસમાં અખંડ  
 દિવસોને બદલે એક જ દિવસ ક્ષિપવાસ કરાય તે પણ લાભકારક છે.  
 ભરતે તેવા તપ કરી પછી ધામધુમ કરવાની શી જરૂર છે? આમ  
 જમાનામાં મહાવીર જેવા તપસ્વીઓ મોટી તપસ્યા કરવા લેતા  
 આત્મવ દેવતાઓ કરતા, તેવું અનુકરણ આજે સામાન્ય માણસોની  
 તપસ્યા વખતે થાય છે એમ કહેવામાં આવે તો તે હાસ્યજનક બની  
 મરે કહીએ તો કામધને કમળા હાસિ દેવા જેવું આપણે કરીએ.

છીએ. આત્માનો ચીકણો વળગાટ દૂર કરવા માટે ત્હેને 'તપસ્યા' રૂપી અર્ચ આપવાની છે; પણ ન્હાના બાળકની માફક માંડવો ચણુ-ગારવાથી, ખાલા રકાળી અને રમકડાંની લ્હાણીઓ કરવાથી, વરઘોડા કહાડવાથી અને એવી એવી બાલીશ રીતે તે તપને જાહેરાત આપવાની લાલસાથી તો ઉલટું તે તપને નુકશાન થઇ બેસે છે. તપ આદિ જે કાંઈ ધાર્મિક અનુષ્ઠાન કરવાનાં છે તે આત્મસાક્ષીએ-આત્મભાવે કરવાનાં છે. એમાં દેખાડો મુદ્દલ જોઇએ જ નહિ. 'અર્ચ' કરવાના ઉમંગને અમે વખોડી કહાડવા માગતા નથી; બદલે એવો ઉમંગ તો આપણામાં આવે છે તે ઉત્કેરવા અમે હમેશ પ્રયાસ કરીએ છીએ; પણ જે જગાએ અર્ચની જરૂર નથી તે જગાએ વધારે પડતાં 'અર્ચ' કરવાં અને જે જગાએ અર્ચની અત્યંત આવશ્યકતા છે તે જગાએ તદ્દત મજબીબુસ થવું એવી રીતે સામે જ અમારો પોકાર છે વરસી તપની ધામધુમ ફર-જયાત ગણાતી હોવાથી કેટલાંક ગરીબ આવક-આવિકાઓ 'ધમ્મ' છતાં તપનો લાભ લઇ શકતા નથી; કારણ કે તપ કરીને પૈસા વાપરે નહિ તો લોકોમાં ત્હેમની હાશી યાય છે. વરસી તપની ધામધુમની રીતોના આ ખુલ્લો જ ફાયદો ! હવે આવા ફળુલ અર્ચની સામે મુનિરાજને કેમ પોકાર કરતા નથી ? જો વરઘોડાની ધામધુમ પાછળ અર્ચ કરનારાઓને જોખા નાક વાળા તિર્યચ થવાની ધમકી આપવામાં આવતી હોય તો ધર્મનિમિત્ત બતાવીને તે પાછળ ફળુલ અર્ચ કરવાની સલાહ આપનારની શી બહેલે થવી જોઇએ એ વિચારવું ત્રાસદાયક છે. એક એક હજાર-અમે-આઠ વાર ક્ષમા ચાહીને અમે મુનિ વર્ગને અરજ કરીશું કે, વરસી તપના પારણાં માટે ખાસ જ જો આપ કોઈ જગાએ જતા હો તો તેવી પ્રયા હવે જતી કરોજી. આપની આગેવાનીને ક્ષાધિ તે 'અર્ચ' બમણું થવાનું અને ગામોમાંમના આવકો ભેગા થઇ

અનેક આરંભ-સમારંભ કરવાના. પોતાના આત્માના કલ્યાણ અર્થે  
સંસારમાંથી નીકળેલા મુનિઓએ બીજાના માટે એવા દોષના કારણભૂત  
થવાની શી ગરજ છે ?

૧૦-૫-૩૫

(૪)

ફળૂલ ખર્ચ અને અયોગ્ય ધામધુમના ફટલાક દાખલા આપણે  
અવલોક્યા. પાઠક મહાશયે ક્ષણભર પણ એમ માની લેવાનું નથી કે, આ  
દાખલાર આપણી હાલની સર્વ રૂઢીઓ અને પ્રથાઓને વિકારનારા  
ઓમાંનો એક હશે. એણે એમ ક્ષણ માટે પણ માની લેવાનું નથી કે, આ  
દાખલાર તે રૂઢીઓ પૈકી ફટલીકમાં રહેલી ગુપ્ત બુદ્ધિઓ જેવા  
અશક્ત હશે. એવું કાંઈ જ નથી. ઘણાં વર્ષો થયાં જ્યાં અમુક  
રૂઢીના દાસ થઈ ગયા હોય તેમને આ સ્વતંત્ર વિચારો માટે કદાચ  
ઉપર કદા મુજબ અભિપ્રાય બાંધવાની ધૃતિ થાય, જો બનવા જોમ  
છે. પરંતુ તેઓ જો આત્માની ઉત્ક્રાંતિ ધૃતતા હોય તો તેઓને  
આ ભવમાં નહિ તો બીજા કોઈ ભવમાં પણ આવી 'નિરૂપયોગી  
ઉપાધિઓ' છોડ્યા સિવાય છુટકો નથી જ. 'અનર્થ દાંડ વિરમણે વ્રત  
નો ભંગ કરનારાં આવાં આનાં બીજાં જરૂરી કે ઓછાં જરૂરી ફલોમાં  
મુજાઈ રહેવાથી આત્મા બીજાં જરૂરી કામો કરવાનો વખત અને  
શક્તિ તથા ધૃતિ ગુમાવી જોશે છે.

દાખલા તરીકે, અપાશરાનો વિષય લઈએ. વૃદ્ધવાણમાં અપાશરા  
ફેટલા ? અમદાવાદમાં ફેટલા ? શા માટે જોટલા બધા અપાશરા  
જોઈએ ? પુરોહિતે ધર્મક્રિયા કરવા માટે જોડે જગા જોઈએ અને  
શ્રીઓને પણ ધર્મક્રિયા કરવા માટે એક અલાયદી જગા જોઈએ

એમ બે મદાન તો આવેશ્યકિય છે; પરન્તુ તેથી વધારે મોકાનની શી  
 જરૂર તે કોઈ પણ સાધુ સમર્થવવા કૃપા કરશે? શું આવકના ઘરમાં પૈસા  
 ફેદી રહ્યા છે કે જેથી આવાં કાલતુ ખર્ચ કરી દ્રવ્યહાની અને કલેશ બન્ને  
 બેઠેરી લે છે? વઢવાણ અને અમદાવાદનાં નામ અત્ર પસંદ કરવાનું કારણ  
 એટલું જ કે એક ઝાલાવાડનું અને એક ગુજરાતનું એમ બે બુંદા  
 બુંદા પ્રાંતોનાં દ્રષ્ટાંત બતાવવા ધરાઈ છે. બીજાં પણ ઘણાં ગામોમાં  
 તેનું તે જ છે. અત્રે તો હરકોઈ એક બે નામ લખ માત્ર સમર્થ્યુત  
 આપવા સાથે કાંમ છે. હવે જે છોકાટી સંપ્રદાયના સાધુ આડકોટી  
 વાળાના બેગા ઉતરવામાં જ દોષ માનતા હોય તો પછી બેમાંના  
 એક તો ખોટા ઈર્થાંજ ને? તો તો પછી આપણે એક કમીટી મુકરેર  
 કરીને કાણુ ખોટું હોને નિશ્ચય કરાવી ખોટા સંમુદાય સાથેનો કુલ  
 સંબંધ તોડી નાખવો જોઈએ; કારણુ કે આપણે તો ફરીયાપુરી હો,  
 છોકાટી હો, પંજબી હો, મારવાડી હો, ગમે તે હો—સર્વર્થાથી  
 ઉત્તમને ‘દુઢનારા’ તરીકે ઓળખાઈ ચુક્યા છીએ. છતાં શા માટે  
 પક્ષપાત જોઈએ? અને જે સાધુઓ કે જેઓને આપણી પેઠે બેટા-  
 બેટી પરણાવવાનાં નથી અને ઉચી નીચી નાત જાત નથી તેઓ જ  
 એક બીજાની સાથે બે દિવસનો ઉતારો કરવામાં આબડહેટ માનતા  
 હોય તો પછી સર્વ જીવોને એક સરખા ગણી સર્વમાં પ્રેમ અને  
 ભ્રાતૃભાવ વધારવાની શ્રી જનરાજની આજ્ઞાનું શું થશે? શું તે તો  
 ‘પોથીમાંનાં રીંગણાં’ જ કે? છોકાટી અને આડકોટી એ બેમાંના  
 એક પક્ષ ખોટો હોય તો બીજો પણ ખરો ફરી શકે તેમ નથી.  
 દાખલા તરીકે છોકાટીમાં પણ અમુક સાધુ માટે અમુક જ સ્થાનક  
 અને અમુક માટે અમુક સ્થાનક એવી પ્રથા શું હાલ ચાલતી નથી?  
 નાતજાતના જુલમી ભેદોને તોડી મનુષ્ય જાતને એકજ પ્રેમના તાંતણાથી



જોડનાર જોન ધર્મમાં અને તે પણ ખુદ ત્યાગી ઉપરેથી વર્તેલા  
આવી નાતો જાતો થવા પામે એ કેટલી બધી એકજનક બાબત છે !

અત્રે ખુદ્દુ કહેવું જોઈશે કે આ દોષ સાધુને નથી એટલે  
આવક વર્ગનો છે, જો કે સાધુ છે જ નિર્દોષ છે એમ તો નથી જ.  
આવક વર્ગે જો જૂદા પડવા ઇચ્છતા સાધુને રહાય ન કરતા હોય અને  
અપાશરો કરાવી આપવા તૈયાર ન થતા હોય તો આવી અપરો  
કદાપી ન થતે. પરંતુ બન્યું છે એમ કે, આજ કાલ ' સંધના ધર્મ '  
મટીને ' કુળનો ધર્મ ' થવા લાગ્યો છે. સાધુઓ સંધના શરૂ હતા તે  
હવે પ્રાયઃ ' કુળ શરૂ ' થવા લાગ્યા છે. અમુક અપાશરો કોનો ? તો  
કે ' પાના ઝવેરનો. અમુક કોનો ? તો કે ' મલીયંદ જેવો  
અમુક કોનો ? તો કે ' શેકવાળાનો. અમુક કોનો ? તો કે ' સંધાની.  
જેઠાંરે અમુક સાધુ અમુક કુટુંબના કે તે કુટુંબને લાગતાવળગતા  
સાધુ તરીકે જોળખાશે તેઠાંરે ધર્મની અધોગતિ કેમ નહિ થશે !  
અપાશરો એક જ જોઈએ અને તે કાષ્ઠનો ન જોઈએ. કાષ્ઠએ બધો  
કર્મો માટે તે હોનો ન હોઈ શકે. અપાશરો ૮૪ લાખ જીવાયોનીને  
છે. જોને પણ સંસારમાંથી બળ્યાજળ્યા ધડી અલ્પ આશ્રય લેવો હોય  
તે અપાશરે આવે અને તે જગા કે જગ્યા નિરંતર પ્રાર્થનાના પાઠો  
અને શુભ લાવનાના પાઠો અને સૂત્રના મંત્રના ઉચ્ચારના શુભ  
પુદ્ગળો વડે પાપના પુદ્ગળને પાછા હઠવાની ફરજ પડે છે, એવી  
તે જગામાં તે છવ પોતાનાં કુઃખ જુગી જઈ ધડીભરની શાન્તિ પામે  
એવું એ પવિત્ર સ્થાન રાગદ્વેષ અને મહારાત્કારના અલ્પ-ખ  
એવ વગરનું જ જોઈએ. અપાશરો ફલાશ્વાનો કહેવાયો ત્યારથી  
ત્યાંથી પેલા ઉપર કહેલા શુભ પુદ્ગળો નાશી ગયા; અપાશરો ફલાશ્વા  
સંધાઈનાં દેહો ત્યારથી જ તે આધાકર્મી બનીને દોષવું પાત્ર થઈ ગયું.

આ લખનારની દ્રઢ માન્યતા છે કે, તે સ્થળને અપાશરો કહેવાયજ નહિ કે જ્યાં હુરકોઈ બળાબળ્યા આત્માને આશ્રય ન મળે; તે અપાશરો જ નહિ કે કે જ્યાં દાખલા થતાં જ ખોટા વિચારો અને તર્કવિતર્કોના પુદ્ગળો ને બહાર કહાડનાર શુદ્ધ વાતાવરણ ન હોય. એમ ન હોય તો પછી અપાશરો અને ધરમાં શું તફાવત છે? અપાશરો સાધુ માટે કરાવાતો નથી એમ તો આપણે મૂર્તિપૂજકોને જવાબ આપતાં કહીએ છીએ, તો પછી જ્યાં તે આપણુ સંસારી માટેજ છે તો સંસારી માટે આપણું ધર શું ખોટાં છે? પણ નહિ; સંસારીના રહેઠાણમાં ક્રોધ, મોહ, લોભ વગેરે અહેનિશ રાજ્ય કરતા હોય ખરાજ પરમાણુઓ ચોતરફ હોય છે અને તે હેમાં રહેનારને એપ લગાડ્યા વગર ન જ રહે. પરંતુ અપાશરો કે જ્યાં જૂદી જૂદી શક્તિવાળા અનેક મહાત્માઓ આવતા ને જતા હોય છે, જ્યાં ધર્મની દરકારવાળા અને સંસ્કારી જીવો પવિત્ર પાઠના ઉચ્ચારો વડે હવામાં અમુક ધુજરીઓ ઉત્પન્ન કરતા જ હોય છે ( કે જે ધુજરીઓ વાતાવરણને નિર્મળ બતાવે છે અને એ રીતે ત્યાં એસનારના વિચારોને—મતિને પણ નિર્મળ બનાવે છે ) એવા અપાશરોમાં જનાર પામરમાં પામર જીવને પણ બહારની મદદ મળે છે. એના આત્માને ખીજના આત્માની મહેનતોના ફળનો લાભ મળે છે. એ શાંત બને છે, અને શાંત ચિત્તમાં પછી ઉત્તમ વિચારો દાખલ થાય છે, કે જે વિચારો અને લાવનાઓ વડે તે ‘ધ્યાન’માં હોય. ઉત્તરવાને લાયક થાય છે. અપાશરાનું આ કામ છે; અપાશરાનો આ આશય છે; અપાશરાનું આ સાર્થક છે. બાકી અમારો—તહમારો ગણાતો અપાશરો કોઈ રીતે અમારા—તહમારા આત્માને આશ્રય આપતો નથી. જેટલા બહારના દેખાવોમાં રમ્યા કરે છે—રમકડા રમાડ્યા કરે છે તેમનો મોક્ષ ધણો-ધણો દૂર છે. અંદરનું તત્વ શોધી; દરેક વસ્તુ અને દરેક કાર્યનો આશય શોધી.

એક ગામમાં પુરુષો માટે જે અપાસરો કરાવ્યા તેથી શું કામ ?  
 એક તો એવકું ખર્ચ અને એવડા આર લ-સમાર લ; વળી તેથી કહ્યું આ  
 બમણા થવાના. કહ્યું આ નહિ હોય તો ભવિષ્યમાં નરહારે પણ કાંઈ  
 શ્રાવક કે સાધુને કાંઈ ખાખતનો વાંધો પડશે કે પુરત પણ પડી જશે  
 અને જે અપાસરાના જે સમુદાય થઈ જશે. એકના જે કરવા માટે  
 જ તે વધારાનો અપાસરો કામ લાગશે એ કહ્યું આશ્ચર્ય ! જે અપા-  
 સરાએ એતું એક કરવું નેમ્મએ, જડ લાવ બૂલાવી માત્ર ચેતન્ય  
 લાવ નામના એકજ લાવમાં તદ્દલીન કરવાતું કામ કરવું નેમ્મએ  
 તે જ અપાસરો પોતાના આશ્રીતને જડલાવમાં ઉતારી નાંખનારો અને  
 એકના જે કરનારો થઈ પડે તે કૃત્રી ત્રાસદાયક પીડા !

કદાચ કાંઈ કહેશે કે અમે તો અમુક સંધુઓમાં થોડા મંત્રે  
 નોયો તે ભવિષ્યમાં મોટાડું રૂપ ન પકડે એટલા માટે જે અપાસરા  
 કરાવી બન્નેને જૂદા રાખ્યા. ઠીક; કદાચ તેમ હશે; પરંતુ મંત્રેદ,  
 જૂદા રહેવાથી, વધશે કે ઘટશે ? જે મંત્રેદના બીજા ધર્મતા છે  
 જે મંત્રેદ બન્નેના હૃદયમાં ઉંડા દટાયલા છે તે, વખત જતાં વધે  
 રૂપમાં કેમ નહિ બહાર નીકળી આવે ? ભવિષ્યમાં મોટાડું રૂપ ન થ  
 દેવું હોય તો બન્નેને ભેગાજ રહેવા દો; ભેગા રહેવાથી અયકાવાથી-  
 દીવાવાથી એકબીજાનો સમાસ કરી લેવાની તહેમને ફરજ પડશે.  
 તેઓ અનુભવ શીખશે અને છેવટે ધક્કા ખાઇને ખરે રસ્તે આવી  
 જશે. દુઃખ ખમાતું નથી એમ કહીને જેઓ દુઃખથી દૂર નાસે છે  
 તેઓ કદી સુખી થવાના નથી, દુઃખને સહન કરવાના વિદ્યા શિષ્ય  
 વિના આપણો કાંઈ દિવસ છુટકારો નથી. કર્મનો સિદ્ધાંત બરાબર  
 સમજો. 'કર્મ' આપણો ગુરુ છે- 'કર્મ' આપણો શિક્ષક છે. 'પૂર  
 કર્મ' નાં ગાડાં પરિણામ ભોગવવાંજ પડે, એ તો અણપણ કામ ન

ન કરે એતું કાંઈ કારણ ? શું શાન્તિનાથને દયા નહિ હોય ? ના, ના, એમ નથી. પૂર્વ કર્મના ફળ ભોગવતી વખતે મળતો અનુભવ આપણે ગ્રહણ કરવાનો છે અને એ અનુભવ વડે જ આપણે જ્ઞાતી થવાનું છે. ભગવાનનો અનુભવ આપણને અનુભવી બનાવી શકે નહિ; આપણે જાતે જ વિદ્યુત કરીને—દુઃખોની વચ્ચે રહીને તહેમીથી અનુભવ ગ્રહણ કરવાનો છે. માટે જ્યોતને બનતી રાશી ન હોય તેવા સાધુઓને તહેમ જૂઠા થવાની સગવડ ન કરી આપો; પણ તહેમને ભેગા જ કુટાવા દો, તેઓ પોતાનો રસ્તો આજે નહિ તો કાલે કરી લેશે. કાં તો બન્ને અગાઉ કરતા હજાર ધણા પ્રેમથી જોડાશે અને કાં તો સંસારમાં પાછા આવશે; પછી સાધુ તરીકે ‘કલેપના ગુરૂ’ ઝાઝી વાર નહિ બન્યા રહે. અમારું એકતું એક આરામ સ્થળ છેને ત્હમે બ્રહ્મ ન કરો, તહેને ત્હમે દુઃખનું સ્થળ ન બનાવો.

કાંઈ કહેશે: “મોટા શહેરમાં એક જ અપાશરો હોવાથી ધણાને તે દૂર પડે; માટે જે જોઈએ.” દૂર પડે ? અપાશરો દૂર પડે ? હરગીજ નહિ. અપાશરો—આશ્રય સ્થળ કદી દૂર પડે જ નહિ. મઝા દૂર ન પડે, કાશી દૂર ન પડે, દ્વારિકા દૂર ન પડે, શત્રુંજય દૂર ન પડે અને પોતાના ગામ વચ્ચેના અપાશરો દૂર પડે ? હરગીજ નહિ; અને જહેમને અપાશરો દૂર પડતો હોય તહેમને માટે અપાશરો છે, જ નહિ. જહેમનાં મન અપાશરોની ગરજ વાળાં છે તહેમને માટે જ એ અપાશરો છે. સુબંધનું ચીંચપોકલી સ્થાનક ધણું દૂર—ત્રણ માઇલ દૂર હોવા છતાં જહેમને ગરજ છે તે તો દરરોજ ત્યાં જાય છે. સુબંધના સ્થાનક જેટલું દૂર કાંઈ પણ ગામનું સ્થાનક છે જ નહિ. અમદાવાદમાં વૈષ્ણવો સહવારે અંધારામાં ઉડીને ‘આચારજી’ નાં દર્શન કરવા જાય છે. કેવી ઠંડી અને ઉત્સાહપ્રેરક હવા ! કેવો

શાંત સમય ! કેવી અંગ કસરત ! ઘેરથી અપાશરે જતાં એટલો  
 વખત રસ્તામાં મળે એ તો ઇચ્છવા યોગ્ય છે; કારણ કે તેથી મન  
 ઉમંગમાં આવે છે, શરીરનો પ્રમાદ દૂર થાય છે, અને અપાશરો નજીક  
 માં હોવાથી પ્રાયઃ જે અત્યંત Familiarity ધરવટપણું થાય છે  
 તે થવા પામતું નથી અને તેથી Familiarity breeds con-  
 tempt ( ધરવટપણું તિરસ્કારને જન્મ આપે છે ) એ સિદ્ધાંતનો ડર  
 રહેતો નથી. ધર્મ પમાડવા માટે કે ધર્મ વધારે પ્રમાણમાં આવરી  
 શકાય તેણું કરવા માટે અપાશરો નજીકમાં કરવાનો કે અપાશરો  
 વધારે કરવાનો કે દ્હાણી પ્રભાવના કરવાનો વગેરે જે કાંઈ બાજુ  
 ઇલાજ હાલ લેવામાં આવે છે તે આ વિચારવંત થતા જતા અને કારણ  
 કાર્યનો સંબંધ શોધવાની દરકારવાળા બનતા જતા જમાનામાં કાંઈ  
 કારગત લાગે તેમ નથી. હવે તો તે સર્વ સાધનોને બદલે તત્વ સમ-  
 બલવાનું સાધન જોઈએ છે. હવે તો અપાસરોમાં રહેનારનો ઉપદેશ  
 કેટલો ન્યાયસરનો છે તે જોવાશે; એમના ઉપદેશમાં દલીલ શું છે તે  
 જોવાશે. વિચારશક્તિ પાસે કણલ કરાવી શકે એવો ઉપદેશ આપનારો  
 મુનિ હજાર ગાઉ દૂર હશે તો પણ ત્યાં સેંકડો માણસ જશે; બાકી  
 તો અપાશરો ધરનાં આંગણે હોવા છતાં કોઈ ત્યાં જવાનું નહિ.  
 આજકાલ ધર્મનું નામ પોકારનારની સંખ્યા વધારવા ઉપર જે  
 ભદ્ર અપાય છે તે કરતાં ધર્મનું કામ કરનારની સંખ્યા વધારવા  
 પર ઘણું જ થોડું લક્ષ અપાય છે, અને તેમ આત્મા કરશે ત્યાં  
 સુધી અપાસરો અને સંઘાડા, ગરબો અને સમુદાયો, પક્ષો અને તંત્રો  
 વખાજ કરશે અને ભગવાને લવિષ્ય ભાખ્યું છે તેમ " ધર્મ આજણી-  
 ની પેઠે ચળાશે. " ધર્મ આજણીને પેઠે ચળાશે તે કાંઈ આ  
 અપનાર જેવા ખુદ્દા દિલથી ચેતવનારને લીધે નહિ પણ અર્ધ

લખવાનું કારણ આપનારના પ્રતાપે જ. જે શાહુકારનો છોકરો વ્યભિચારી નીવડે છે તે શાહુકાર પોતાનાં સર્ગાન્હાલાને ચેતવણી આપે કે “ત્હમારે ત્હેનો વિશ્વાસ કરવો નહિ” એથી કાંઈ તે શાહુકાર કુળની આખરૂં લૂટનારો નહિ ગણાય; પણ જો તે મુંગો જ મરી રહે અને પેલા બ્રહ્મ છોકરા પાસે કુટુંબની નવયૌવનાઓની આખરૂં લૂટાવા દે તો જ તે કુળની આખરૂં લૂટનારો ગણાશે. વિચારવંત પુરુષોએ આ દ્રષ્ટાંત બરાબર સમજવા જેવું છે—મગજમાં ઉતારવા જેવું છે—ફરી-ફરીને મનન કરવા જેવું છે. (તા. ૧૭-૫-૦૯)

(૫)

ફળૂલ ખર્ચ અનેક જાતનાં છે. એટલી તો એ જાતોની વિવિધતા છે કે ત્હેમનું પુરેપુરું વર્ણન આપતાં આખું એક વર્ષ વહી જાય તો પણ એ કથા પુરી થાય નહિ । પરન્તુ આખા વર્ષ સુધી એકનો એક વિષય ચલાવવાથી કવચિત્ કેટલાકને કંટાળો આવે અને કવચિત્ કાંઈને એમ લાગે કે આ આ ટોપી ત્હેમને બંધબેસતી છે માટે ત્હેમને માટે જ કરાયેલી હશે । વારૂ, તો પણ આપણે એકાદ બે મુદ્દા તો લઈશું અને પછી ફળૂલ ખર્ચને છેલ્લી સલામ કરીશું,—અમે અમારા ફળૂલ ખર્ચના વિષયને છેલ્લી સલામ કરીશું અને અમારા દાના વાચક મહાશયો ફળૂલ ખર્ચનાં કામોને છેલ્લી સલામ કરશે.

કાંઈ માણસના ખર્ચના આક્રિડા તપાસવાથી એની ગતિનું અવિષ્ય બાખી શકાય; અર્થાત્ એક માણસ કેવે રસ્તે કેટલું ખર્ચ કરે છે તે જ્ઞેવાથી એના આત્માના વળણનો ખ્યાલ આવી શકે અને એવા વળણવાળો આત્મા મોક્ષ, સ્વર્ગ, મનુષ્યાવતાર, નરક કે તિર્થયાવસ્થા

નકો કષ્ટ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થવો જોઈએ એ વિચારી શકાય. આપણે  
 અહીં કંદોઈને જોઈએ, ઉત્તેજન, અપાય છે તેટલું ઉત્તેજન વિધાયતમાં,  
 લેખકોને અપાય છે; એ ઉપરથી એ લોકોની આખાઈ, નીતિ, જ્ઞાન,  
 અને સાહસિકપણું તથા આપણા લોકોની અવનતિ, અનીતિ, અજ્ઞાન,  
 અને કાયરતા: એ ખાસ લક્ષણો (characteristic)નું કારણ સમજ  
 શકાય છે. વિધાયતમાં એક પુસ્તક રચાયું એટલે તેના રચનાર  
 પાસેથી તેના હક ખરીદી લેનાર બુકસેલરોની કંપનીઓનાં ટોળેટોળ  
 તૈયાર થાય છે. અને તે કંપનીઓમાંની જે તે પુસ્તક ખરીદવા પામે છે તે,  
 જેવું તે પુસ્તક છપાવી પોતાની દુકાનના આગસા ભાગમાં તેની થોક ગોઠ-  
 વીને બાબુમાં પુસ્તકની જાહેરાતનું જોડું મારી દે છે તેવાજ ખરીદ-  
 નારનાં ટોળેટોળાં એકઠાં થાય છે. “કાંઈક નવું; કાંઈક નવું” એમ નવાની  
 શોધમાં જ માણસો હોવાથી નવું પુસ્તક જોતાં જ શીલીંગ-એ શીલીંગ  
 ફેંકી દે છે અને પુસ્તક ખરીદે છે. પુસ્તક વાંચ્યા પછી જો તે નાંવેલું  
 કે વાંતાં કે કાવ્ય હોય તો જે ચાર દિવસમાં વાંચીને ફેંકી દે છે. જેમ  
 એક ટ્રાટ દશ રૂપીઆનો ખરીદીને બારેક મહિના તેને લાલ લઈ  
 પછી ફેંકી દે છે, તેમ બુકોનું પણ તેમજ કરાય છે. કારણ કે બધાને  
 ત્યાં લાઈબ્રેરી હોતી નથી. દસાલ હજારો પુસ્તકો નવાં નીકળ્યાં જ  
 ધરે છે. બિશુક સ્થિતિના લેખકો પુસ્તક લખીને ઉધવા જાય છે અને રક-  
 વારમાં ઉઠતાં પોતાને શ્રીમંતાવસ્થામાં લાંબે છે. ત્યાંના લોકોનું અર્થ  
 જ્ઞાનનાં સાધનો પાછળ છે, ત્યારે આપણા લોકોનું અર્થ ખાવા-  
 પીવાનાં સાધનો પાછળ છે. ગરીબમાં ગરીબના ઘર પણ પગરો  
 આગળ તો તેને ઊંચીના નાકનો કટિ (એકનું એક ધરાયું) ગીરો  
 મુકીને પણ કંસાર અને છુટી વાદીએ ઘી પીરસવું જોઈએ! અને  
 આપણે જ્ઞાનદાનીનું લક્ષણ ગણી ‘ગંત મેમાનગીરી’ માટે પ્રયાતને

ફાળકો થઈશું, ગરીબમાં ગરીબ માણસ કે જે પોતાનાં એકના એક  
 છોકરા માટે ક્ષયતી, દવા કરવામાં પાંચ રૂપીઆ ન ખર્ચી શકેતો.  
 હોય, તેણે પણ પાંચ રૂપીઆની બીડથી મરી જતા તે યુવાન છોકરા  
 પાછળ 'કારજ' કરવા માટે ૨૦૦-૩૦૦, કે ૫૦૦, રૂપિયા ખર્ચવાનું  
 પડે ! ખાવા-પીવાનો આપણો શોખ સાંસારીક બાબતોમાં જ પૂર્ણ  
 હોતિ પામતો હોત તો આપણે એટલો પણ સંતોષ લઈ શકત, પણ  
 એની એ બક્ષા ધર્મને પણ વળગી પડી છે. ધર્મના નામે પણ કદો  
 ધર્યાનેજ ઉત્તેજન આપાય છે, અમે ભૂલતા ન હોઈએ તો, હાલ જે જે  
 કાર્યોમાં કદોષના ધરતી સાંકળ ઠોકવી પડે છે તે સર્વ લક્ષમાં લઈએ  
 તો કદોષઓની એકાદ વરસની હડતાળથી આપણો ધર્મ (હાલ  
 જે રૂપમાં ચાલે છે તે) વિરુદ્ધ જ જાય ! ગામમાં સાધુ પધારે  
 ત્હારે પતાસાં વહેંચાય; પતાસાં કંઠાંથી લાવશે ? તો કે, 'કદોષને  
 ત્હાથી ચોમાસું બેઠું; રોજ બળબે ચચ્યાર પ્રભાવનાઓ શર થઈ  
 પ્રભાવના શાની કરશે ? તો કે, 'કદોષ મહાત્માની બનાવેલી મીઠી  
 મીઠી ગોળમટોળ શિખામણોની આજ તો મહારાજે 'દયા પળાવવા' નો  
 ઉપદેશ કર્યો છે અને જન્મનાદાસ શેઠને તે ઉપદેશ રંગે રંગે વ્યાપી  
 ગયો છે, તેથી તેઓ નામદાર સખાવતે બહાદુર બનીને પોતાના ધર્મનાં  
 મુકાયલી પાંચ હજારની કોષની ધર્મદાની રકમમાંથી પચીસ રૂપિયા  
 કઢાડીને દયા પાળનારાંઓને જમાડવા તૈયાર થયા છે: કહો શું જમા-  
 ડશું ? તો કે, 'ભાગ્યશાળી કદોષના ઘેરથી લાકુ, બરસી અને પેંડા  
 મંગાવો. થોડા દહાડા થયા નથી એટલામાં ફલાણા ગામનો સંઘ  
 પોતાના માનીતા મહારાજનાં દર્શન કરવા લાવલસ્કર સાથે આવે છે,  
 એમનું 'સ્વામીવાત્સલ્ય' શી રીતે કરીશું ? તો કે, 'બોલાવો જહેની  
 સાથે મડાગાંઠ પડી છે એવા આપણા તારનાર કદોષરાજને અને



કરાવો શેરેશેર ઘીનો મગજ । વળી પાછાં પર્યુષણ—જ્ઞાનનો દીવે  
 કરનાર પર્વ આવીયા; જ્યેને શી રીતે ઉજવશે ? લાડવાથી કે શીરા-  
 પુરીથી ? જમવા માટે ધાવણાં બાળકોને પણ બૂંચે મારી પોષો કરનારી  
 આવિકાના બુંડને વળી શું જમાડશે ? બસ જમવું ને ખાવું—  
 જમવું ને ખાવું એ જ વાત. હિંદુઓમાં જેમ બ્રાહ્મણ વગર પગલું  
 ચાલે નહિ તેમ જૈનોમાં હેમના ગોર કંદોષરાજ ! બ્રાહ્મણ મને  
 તેવો પતીત હશે તથાપિ હેના કુળાચાર ખાતર પણ થોડુંક સ્પૃહિત  
 અને લુપ્ત જ્ઞાનની વાતો શીખ્યો હશે; પણ કંદોષ તો જડસા જેવી  
 બુદ્ધિના ઢાંકણ રૂપ હેના શરીરનો બશેરેક પરશેવો લાડુમાં બેળવીને  
 હમારા મ્હોંમાં તે લાડુ આપે છે અને હમારી બુદ્ધિને તે પરસેવા  
 વડે હેના જેવી જ બનાવે છે. માણસ છેક જ *Primitive*-પ્રાથ-  
 મિક સ્થિતિમાં હતો ત્યારે હેનો મ્હોટામાં મ્હોટો આનંદ ખાવું-પીવું  
 એ જ હતો. બાળક જન્મે છે ત્યારે વગર-શિખર્યે કરાતી પહેલી  
 ક્રિયા ધાવવાની કરે છે. અર્થાત્ ખાવું એ છેક જ પ્રાથમિક સંસ્કાર  
 છે. જહેમની મતિ ખાવાના પદાર્થોમાં જ ગોંધાઇ રહી છે હેમને  
 બીલું કશું મૂઝે જ નહિ. કપ્પાં જ્ઞાનની પાછળ ગાંડા થઇ કરનારા  
 પશ્ચિમના લોકો અને કપ્પાં કંદોષની પાછળ ગાંડા થઇને કરનારા જૈનો!  
 કેટલો બધો તફાવત ! કેવું વિશાળ અંતર !

૧૦૦-૭૫ માણસો પોતાના ગુરનાં દર્શન કરવા જાય હેમાં  
 ‘ સંધ ’ ને શું ગરજ પડી છે કે હેને જમાડે ? જમાડવામાં ૧૦૦-  
 ૨૦૦ કે ૪૦૦ નું ખર્ચ વહોરવું પડે, એવા બે ચાર પ્રસંગ વર્ષમાં  
 આવ્યા તો અપાશરો જ વેચવો પડે । કારણ કે કોઇ ગામમાં જમા-  
 ડવા માટેનાં ખાસ દુકાન નથી જ એમ અમે ચોકસાઈથી કહી શકીશું.  
 ત્યારે અપાસરાના પૈસા કે જ્ઞાન ખાતાના પૈસા શું મોજગોખમાં

ઉડાડી દેવાના છે કે ? જેઓ ગુરુભક્તિ ખાતર દર્શન કરવા આવતા હશે તેઓ તો જેમ રૂપિયા કે પાંચ રૂપિયા જેટલું મુસાફરી ખર્ચ કરી શકે છે તેમ એક બે દિવસ તે ગામમાં રોકાય તેટલો વખત પોતાનું વીંશી ખર્ચ પણ કરી શકે જ. સાધર્મીને જમાડવામાં એક પ્રકારનું 'સ્વામીવાત્સલ્ય' રહેલું છે તે અમે નાકથુલ કરવા માંગતા નથી, પણ તે ત્રીજાવર્ગનું 'સ્વામીવાત્સલ્ય' છે. જ્યાં સુધી તે જ ગામમાં ૨૫ વિધવા શ્રાવિકાઓ સુકા રોટલાના ટુકડા માટે ધરના ખુણામાં છાતીફાટ રહે છે, જ્યાં સુધી તે જ ગામમાં નિરાધાર ચાલાક છોકરાઓ કે જેઓ જે હેમને ઉત્તેજન મળતે તો એક દિવસ હાઈકાટ જજ કે વકીલ કે ડાક્ટર કે મહાન વ્યાપારી બની શકતે તેઓ મહીને ૪-૫ રૂપિયા માટે મનુષ્યશરીર વેચે છે; ત્યાં સુધી-અરે ત્યાં સુધી સંધના આગેવાનોની તાકાદ શી છે કે તેઓ માત્ર વાંદવા આવનારાઓને મિષ્ટાન્ન જમાડવામાં સંકડો રૂપિયા બરબાદ કરે ? પ્રથમ 'ધર' સંભાળવું જોઈએ. ગામમાં એક પણ સ્વધર્મી બધું કે બેઠેન સુખ-મરામાં ન હોય તે પહેલું જોવાનું છે અને ત્યાર પછી વાહ વાહ માટે કે ગુરૂને સારૂ લગાડવા માટે ગમે તે ખર્ચ કરે તે જૂદી વાત છે. સધ કાઢીને જનારાઓ પણ સારી રીતે જાણે છે કે જમવાનું માનવામાં તેઓ ધર્મીદાનું ખાવાનો મ્હોટો દોષ બેઠો છે, તો પણ હેમને સાજ ક્યાં છે ?

અને પતાસા કે લાડવાની લ્હાણીઓથી ત્હમે શું દેશ જીતવા માગો છો ? ત્હમારા ધર્મના કહેવડાવનારાઓની સંખ્યા વધારીને ત્હમારે શું કેાઈ દેશ જીતવો છે ? ધર્મ અને મ્હોટી સંખ્યા: એ બેને અરરપરસ કરી સમ્યન્ધ નથી ધર્મ માત્ર તત્વ સમજાવે છે; એ તત્વ એક માણસ કથુલ રાખે તેથી તે ધર્મ હલકો ગણાતો

નથી અને કરોડ માણસ સ્વીકારે તેથી ઉત્તમ ગણાતો નથી. જોને  
 કરતાં સુસલમાનોની સંખ્યા ઘણી મોટી છે. જે છોકરો સાકરના  
 ગાંગડા ખાતર પાઠ શોખતો હશે તે બાગે જે વિકાસ થશે. જેઓ  
 પતાસાં માટે દર્શન કરવા આવશે અગર લાડવા માટે 'દયા પળાવવા'  
 તું પ્રત આદરશે તેઓ માત્ર ગરબડ કરીને બીજા શુદ્ધ ક્રિયા કરનારા  
 ની શાન્તિમાં ખલેલ કરશે. આપવા ખાતર નહિ પણ દેવા  
 ખાતર આવનારને 'જૈન' કહેવાની મૂર્ખાઈ આપણે હવે છોડી દેવી  
 જોઈએ છે. પૈસા ઉપરથી મોહ ઉતારીને પરોપકાર કરવાને તૈયાર થયેલા  
 જ્ઞાને જે 'જૈન' કહેવા જોઈએ. બાકી પતાસાં કે લાડુ માટે આવનાર  
 કરતાં અપાસરો તદ્દન બાકી જે રહે તો તેથી કશું નુકશાન નથી.  
 બાકી ગપાસરામાં કોઈ રડ્યો ખડ્યો જિજ્ઞાસુ આવીને અંકુશમાં  
 પોતાનું સંજ્ઞાય ધ્યાનનું કામ વધારે સારી રીતે કરી શકશે.

'દયા પળાવવા' ના નામથી હમણાં હમણાં ફેલાવો પામતી  
 જતી ક્રિયા તો પ્રાયઃ માણસને આજણસુ અને હરામી બનાવવાની જે  
 ગરજ સારે તેવી છે. ૧૦-૨૦ માણસો વનસ્પતિ કે ઠંડા પાણીને  
 નહિ અડકે એટલે શું જગતના સર્વ જીવોને અભયદાન મળી ગયું!  
 જોથી ઉલટું એમના ઉદ્ધમ વગરના શરીર હરામી થશે અને જ્ઞાન વગરના  
 મગજમાં કલાકો સુધીની નવરાશને લીધે ખરાબ સંકલ્પો ઉભા થશે.  
 જ્ઞાનવાળો માણસ નવરો પડે તો કંઈ નહિ ને કંઈ નથી શોધ કરે અગર  
 આત્મપીઠાનમાં ઉડે ઉતરે; પણ જ્ઞાન વગરના માણસ નવરો પડે  
 એનું પરિણામ પ્રાયઃ ખુરં જે આવે. 'માનસ શાસ્ત્ર' ના નિયમને  
 સમન્યા વગર ચોગ્ગતી આવી ક્રિયાઓ જેટલી ફળદાયક ખુરં કરાવનાર  
 તરીકે નહિ ધ્રુવજીવા ચોગ્ય છે તેથી પણ વધારે તો નીતિને અનુષ્ઠાન  
 અંતરાત્માને નુકશાન કરનાર તરીકે, તીલાંજલી આપવા ચોગ્ય છે. આ

કરતાં માણસને પ્રમાણિકપણું શીખવે અને પ્રમાણિકપણું ગુજરાન ચલાવવાની શક્તિ ન હોય તો તેથી શક્તિ આપવાની યોજનાઓ પાછળ બનતો ફાળો આપો, આત્મિક તત્વના સંમુદ્રમાં ફેંચી મારતાં શિખવનાર સાધનો ઉભાં કરો અને હોય તેટલું પોષણ કરો. ખરી દયા તો આવું નામ કહેવાય. કલેવર જેવા શરીરને ટાપટીપથી મઢવા કરતાં શરીરને જ પુષ્ટ બનાવો તે કેવું સારું !

તા. ૨૪-૫-૦૬

(૬)

આજે વરઘોડાના ફૂળ અર્થ સમ્બંધી એ અક્ષર યોલી અમે કાન્દ-રસને લગતા ફૂળ અર્થ તરફ વળીશું. ખરું છે કે વરઘોડાનાં અર્થ દેશનાં કવાંશી જૈનોમાં ધણાં થોડાં છે અને દેરાવાંશી જૈનોમાં લગભગ હરકમેશ હોય છે. પરંતુ તેઓ પણુ જૈન જ હોવાથી જૈન વર્ગની હરેક પેઢાશાખાના હિતના સુધારા સચવવા એ જૈન પત્રકોર-ના કર્તવ્યની હદની અદરની ખાખત છે.

વરઘોડો એ માત્ર રાજસાલ્યબીનું અનુકરણ-ખાંદેશાહી ભંભકાંતું નાટક છે. વરઘોડો કેહાડનાર માણસ ગમે તેવો બીખારી હોય તો પણુ તેણે તે નિર્ધનતાને બાદશાહી શાસ્ત્રથી ઢાંકવી પડે છે ! બીજા શબ્દમાં કહીએ તો, વરઘોડો એ મગજની નબળાઇનું દશ્ય સ્વરૂપ છે. જેમ કાંઈ કંઈપો માણસ મુખપર સફેદો ચોપડીને સફેદ દેખાવા પ્રયાસ કરવાથી ઉલટો હાસ્યજનક (Butt of ridicule) થઈ પડે છે, તેમ પોતાના જ અવાજ સાંભળીને ચમકે એવો બહાદૂર (!) વાણીઓ બૂના જમાનાના ક્ષત્રીય જેવો ( ભાડે આણેલો ) પોશાક પહેરીને ઘોડે બેસે છે અને તરવાર લટકાવે છે ત્હારે એતું બાપલું મ્હો' ઉલટું વધારે હાસ્યજનક લાગે છે. સુધડતા અને ચાલાકીના સરકાર વિનાની જૈન

કન્યકા ઘોડા ઉપર ઉઘાડે માથે, જૂના જમાનાની નાયિકાના સ્વામી  
 બીરાજે છે ત્હારે તેણીના મ્હેનું રાતડપણું ખુદ્દાં ખુદ્દાં બોલી દે છે  
 કે આ પોશાકને લાયક આ છોકરી તથી. અસલના વખતે કેટલી  
 પ્રવિણ સ્ત્રીઓ નાયિકા તરીકે ગાન-તાન કરવાનું અને મુક્તને અનુ-  
 ભવ આપવાનું કામ કરતી; તેઓ નીતિમાં પુરી હતી, એકપતિવત  
 પાળતી; ત્હેમની બોલવાની, ચાલવાની, કપડાં પહેરવાની રીત ખાસ  
 ખુશીઓથી ભરપૂર હતી. એમના પહેરવેશની નકલ પ્રથમ નાટક  
 કંપનીઓએ કરવા માંડી અને હવે તો ગૃહસ્થો પણ પોતાની પુત્રી-  
 ઓને ઘોડે બેસારતી વખતે એનું અનુકરણ કરવા લાગ્યા છે । એ  
 તો દેશકાળ વિચાર્યા વગરનું આ પગલું લોકોમાં હાંસીને પાત્ર ગણાય  
 છે અને વળી એ પોશાકને લાયક તે કન્યકા ન હોવાથી વરઘોડાની  
 શોભા મારી જાય છે. આવા દેખાવો અને ખોટા પુલણુશીવેડાને હવે  
 આપણે તિલાંજલિ આપવી જોઈએ. વરઘોડાનો બહોલો એ જેમ શ્રીમં-  
 તાઈની સામીતી નથી તેમજ તે ધર્મીષ્ઠપણાનું પણ ચિન્હ નથી.  
 વરઘોડાના બહોલ રાજ્યોને જ શોભે, અને બહુ તો દેવતાઓ  
 તીર્થંદર જેવા સમર્થ આત્માઓ પ્રત્યેની પોતાની ભક્તિ પ્રદર્શન  
 કરવા માટે ભલે કરે પરંતુ આપણે વાણીઓએ તો ગમે તેવા શ્રીમંત  
 હોવા છતાં પણ આપણી હૃદમાં રહીને જ દેખાવ કરવાના છે. આપણે  
 અસલથી સાદાઈ માટે પ્રખ્યાત છીએ. અસલનો લક્ષ્યાધિપતિ વાણીઓ  
 હજારો રૂપીયાનું દાન કરતો તો પણ અંગરખું નવું શીવાઈને આવે  
 ત્હારે ત્હેને એક જગાએ જરા ફાડીને ધીંગલું દેવાયતો ।-માત્ર એટલાજ  
 ખાતર કે તે પૈસાના મદદથી ' બહેનાં ' થઈ ગયો છે એમ દુનિઆ  
 ન દેવે પામે.

પૂર્વની એ સાદાઈ સાથે હાલની માયાવી રહેણી-દરણીનો મુકાબલો

કરતાં ખરેખર ખેદ થાય છે. પહેલાં જ્યારે સાદાઈ હતી ત્યારે પૈસા પણ ખર્ચ નહોતા અને હવે વરઘોડા વધી પડ્યા ત્યારે લોકાના ધર્મા પણ તેવું થયું છે.

આવી ધામધુમોથી ખુશી થતો નથી. કાંઈ શાસ્ત્ર એની હિમાયત કરતું નથી. એ નાટકી દેખાવ માત્ર પૈસા અને વખતનો દુરુપયોગ કરાવે છે. ભિખારી થઈ ગયેલા હિંદમાં ધર્મના નામે થતા વરઘોડા, પૂજાઓ, મકાનો અને અન્ય ધામધુમોના ખર્ચ તરફ દૃષ્ટિ કરીશું તો જણાશે કે દેશને વધુ ભિખારી બનાવવાના આ રસ્તા છે. 'બાળકના ખેડ' માત્ર 'બાળકો' ને જ આનંદ આપે છે. સમજી પુરૂષો-ઠરેલ પુરૂષો અને સામાન્યથી વધુ અક્ષલનાળા પુરૂષોએ આવા ઊડાઉપણાથી દૂર જ રહેવું જોઈએ છે.

કૌન્સર-સ નામની જે સંસ્થા જૈન વર્ગના ઉદ્ધાર માટે સ્થાપવામાં આવી છે તેમાં પણ ધણીએક ખર્ચ 'ઉર્ફાદ 'નું-ઉડાઉપણાનું' છે. ગંજાવર અને નાટકતા પડદા જેવા મંડપ તથા ભોજન કમીટીનું લખલૂટ ખર્ચ ચાલુ રહેવા દેવા જેવું નથી. પ્રમુખના સાસૈયાની ધામધુમ છેકજ વખોડી કાઢવા જેવી છે. પ્રમુખ ગમે તેટલો તો પણ એક સામાન્ય માણસ છે, એ કાંઈ દેવ નથી, એ કાંઈ મહાત્મા નથી. સ્વધર્મના માણસો કે જેમાંના કેટલાક તો પ્રમુખ કરતાં પણ વધારે લાયકી ધરાવતા હોવા સંભવ છે તેવાને પ્રમુખના ઘોડા ખનોવવા, પ્રમુખને એક રાખથી પણ અધિક માન આપવું, પુલોના હાર પહેરાવી કુમારિકા પાસે ચાંડલો કરાવવો: આ સર્વ ધતીંગ માત્ર આપણી યુવામી જેવી સ્થિતિનો ખ્યાલ આપે છે. આપણે ધણાં વર્ષો સુધી યુવામી જેવી સ્થિતિમાં રહેલા હોવાથી આપણા વિચારો ખુશામતીઆ, પોતાને છેકજ હલકા માની બીજાને મહાન દેવ જેવા માનવાના સ્વભાવવાળા

થઈ ગયા છે. પ્રમુખો શ્રીમતોમાંથી જ થાય છે, એ આ દીકરીની જો  
 એમના સંસ્કાર માટે કરાતો અસાધારણ વિવેક તેદન જે...  
 ૨૦-૨૫ આગેવાનોએ સ્ટેશન પર જઈ હેમનો સાર...  
 ગેટો પેટી અમુકને ગાડીઓ પુરી પડાય છે એ પણ નકામું...  
 માટે ખાવાનો બદોબસ્ત કરાય છે તે પણ નકામું અર્થ છે. યુ...  
 જનારાઓ માટે યાત્રીના સ્થળમાં કાંઈ પરોપકારી પુરૂષ સંસાધ  
 કરીને બેઠો હોય છે કે ? જેમ યાત્રામાં ધર્મ માનનારા જ એ ત  
 અને અર્થ બહારી શકે છે અને બહારે છે તે આનંદથી બહારે છે  
 કોન્ફરન્સની યાત્રાએ જવામાં ધર્મની ઉત્તિ રૂપી સાબન થાય છે.  
 અહીં જહેમનામાં હશે તેઓજ ત્યાં જશે અને ધરના રોટલા ખાશે;  
 તો જોછા ભાડાની દીકરીઓ અને પારકા મિથાનની સમવડ જે  
 તથા વધુમાં વળી એકાદ ખાનદાન ધરના મફતીઆ નાકર (   
 દીઅર )ની સેવા મળવાથી ( યાત્રાએ નહિ પણ ) સહેલ  
 નીકળનારા ધણાએ બહાર પડે. પરંતુ એવા સાખ્યો ચાંક  
 કાંઈ અજવાળું થાય નહિ

કોન્ફરન્સને જેમ જોઈ ખરચાણ કરવામાં આવશે તેમ તે  
 મજબુત થશે; અને શી વખતે રાખવામાં આવશે તેથી હેના તરફ  
 ખરો સન્નનોનું આકર્ષણ થશે; તેથી ઉભાણી કરનારાઓને બદલે  
 કરનારાઓ જ ત્યાં ભરાશે અને તેથી કાંઈક વિચારો ગોઠવી  
 ચોગ્ગના કરી શકાશે અને સગીન કામ બખવી શકાશે.

કુતુહલ અર્થના સમ્બન્ધમાં લાલુ દહેવાયું છે; કેટલુંક તો  
 કને કડવું ઝેર જેવું લાગ્યું હશે. પરંતુ જોમાં આ કખનાર નિ  
 છે. તાવના દરદીને સાકર પાત્રો તે મરી ગયા છે અને કરોઆવ  
 ગોઠા ખાવી પડે છે ! તો પણ સુત વેવ તો ગાળો ખાવડું  
 પસંદ કરે છે.

